

OSMANLI YUNAN SAVASI

ABDÜLHAMİD'İN ZAFERİ

PROF. DR. METİN HULAGÜ

OSMANLI-YUNAN SAVAŞI
ABDÜLHAMİD'İN ZAFERİ

Prof. Dr. M. Metin HÜLAGÜ

1962'de Adana Ceyhan'da doğdu. Ortaokulu Ceyhan'da, liseyi İstanbul'da okudu. 1985 yılında Marmara Üniversitesi'nden mezun oldu. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden Yüksek Lisans derecesini aldı. 1988–1991 tarihleri arasında Manchester University, School of Oriental and African Studies ve İngiliz Arşivi'nde araştırmalar yaptı.

1992'de İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde doktorasını tamamladı. Aynı yıl Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yakınçağ Kürsüsü'nde göreve başladı. 1993'te Yardımcı Doçent, 1999'da Doçent, 2005'te ise Profesör oldu. Halen Nevşehir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı görevini yürütmektedir.

Çeşitli dergi ve ansiklopedilerde makaleler yayımlayan Metin Hülagü'nün kitaplarından bazıları şöyledir:

1. Yaralı Mareşal, Gazi Osman Paşa. Yitik Hazine Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2007.
2. Osmanlının Son Umudu, Panislamizm 1914–1918. Yitik Hazine Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2007.
3. Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri, Pan Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2007.
4. Geçmişteki İzleriyle Kayseri. Erciyes Üniversitesi Yayınları, İkinci Baskı, Kayseri 2007.
5. Yurtsuz İmparator Vahdeddin. İngiliz Belgelerinde Vahdeddin ve Osmanlı Hanedanı, İkinci Baskı, İstanbul 2008.

OSMANLI-YUNAN SAVAŞI

ABDÜLHAMİD'İN ZAFERİ

Prof. Dr. Metin Hülagü

Osmanlı-Yunan Savaşı
Abdülhamid'in Zaferi

Copyright © Yitik Hazine Yayınları, 2008
Bu eserin tüm yayın hakları Işık Ltd. Şti.'ne aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Ltd. Şti.'nin önceden
yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt
sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Fatih AKÇE-Salih GÜLEN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Üseyd SALİHİ

ISBN
978-9944-766-01-2

Yayın Numarası
20

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarıç Yolu Üzeri No: 7 Gazimir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Mart 2008

Genel Dağıtım
Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Yitik Hazine Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.hazineyayinlari.com

hazine@hazineyayinlari.com

“Bu çalışmanın vücut bulmasına olabildiğince feragat ve fedakârlık gösteren Sevgili Sultanıma ve bir o kadar değerli Şehzadelerime...”

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	13
KISALTMALAR.....	15
GİRİŞ.....	17
GİRİT ve YUNANİSTAN.....	17
Girit'in Coğrafyası.....	17
Girit'in Fethi.....	17
İdare ve Asayışı.....	19
Milliyetçiliğin Rumlar Arasında Yayılması.....	20
Yunan Devleti'nin Kuruluşu.....	21
İlk Girit İsyanı.....	25
Yunanistan-Girit İlişkisi.....	26

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ ÖNCESİ GELİŞMELER.....	39
1896 GİRİT İSYANI.....	39
Girit'te Yunan Tahriki ve Beklentileri.....	39
Albay Vassos'un Girit'e Çıkışı ve Ada'yı İlhakı.....	49
GİRİT'İN İLHAKI SONRASI GELİŞMELER.....	55
Yunan Seferberliği ve Sınır Sevkiyatı.....	57
Yunan Ordusu'nun Teğhizatı ve İdaresi.....	59
Osmanlı Seferberliği ve Sınır Sevkiyatı.....	61
Osmanlı Hükûmeti'nin Siyasi Girişimleri.....	61
Osmanlı Askerî Sevkiyatı.....	62
BALKAN DEVLETLERİNİN DURUMU.....	68
Yunanistan'ın Makedonya'daki Faaliyetleri.....	68
Balkan Devletleri -Yunanistan İlişkisi.....	69
Büyük Devletlerin Balkan Politikası.....	71
Osmanlı Hükûmeti'nin Almış Olduğu Tedbirler.....	72
Askerî Tedbirler.....	72
Siyasi Tedbirler.....	73

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞIN BAŞLAMASI	77
I- SAVAŞ ÖNCESİ GELİŞMELER	77
Büyük Devletlerin Tavrı	77
Osmanlı Hükûmeti'nin B.Devletler ve Yunanistan'ı Uyarısı	79
SAVAŞIN İLANI	81
Yunanistan'ın Savaş İlan Etmesi	81
Savaşın Çıkmasına Sebebiyet Veren Unsurlar	81
Yunan Savaş Planı	86
Osmanlı Devleti'nin Savaş İlanı	87
Savaş Kararı İçin Yapılan Müzakereler	87
Osmanlı Devleti'nin Savaş Sebebi	92
Savaş Kararının Büyük Devletler ve Yunanistan'a Tebliği	93
a- Yunan Sefir ve Tebaası'nın Sınır dışı Edilmeleri	95
Yunanistan'daki Osmanlı Tebaası'nın Himayesi	96
Yunan Tebaası'nın Himayesi	100
ASKERİ HAREKÂTIN BAŞLAMASI	101
KARA ORDUSU	101
Savaş Emrinin Komutanlara Tebliği	101
Osmanlı Savaş Planı, Savaşın İdaresi ve Tarzı	102
Osmanlı Zaferleri, Şehit ve Yaralıları	104
Tırnova'nın Zaptı	106
Yenişehir'in Zaptı	106
Tırhala'nın Zaptı	107
Loros'un Zaptı	108
Birinci ve İkinci Velestin Muharebeleri	108
Golos'un Zaptı	109
Gazi Edhem Paşa	110
Çatalca'nın Zaptı ve Osmanlı Kuvvetleri'nin Duraksaması	114
Dömeke'nin Fethi	118
Furka Boğazı ve Ermiye'nin Fethi	120
Şehit ve Yaralıları	122
Yunan Madalyası	123
DENİZ GÜCÜ	126
Yunan Donanması ve Durumu	126
Yunan Donanması'nın Faaliyetleri	127
Savaş Öncesi Faaliyetleri	127
Savaş Sırasındaki Faaliyetleri	129

Osmanlı Donanması.....	132
Osmanlı Donanması'nın Durumu.....	133
Osmanlı Donanması'nın Bakımı ve Bahriye Nezareti'nin Mali Durumu ...	134
Donanmaya Bağlı Gemilerin Miktarı ve Donanma Komutanı.....	136
Donanmanın Hareketi ve Tatbikatı.....	137
Osmanlı Donanması'nın Mürettebatı ve Taksimi.....	140
Osmanlı Savaş Gemilerinin Durumu ve Görev Alanı.....	141
Osmanlı-Yunan Donanmalarının Mukayesesi.....	150

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜTAREKE VE SULH GÖRÜŞMELERİ.....	157
Yunanistan'ın B.Devletlere Müracaatı ve B.Devletlerin Tavrı.....	158
Büyük Devletlerin Osmanlı Devleti'ne Müracaatı.....	159
Osmanlı Hükûmeti'nin Askerî Hareketi Durdurması.....	161
Mütareke Sırasında Yunan Askerî Faaliyetleri.....	163
Mütareke Yeri ve Murahhasları.....	164
Osmanlı Hükûmeti'nin Konuya Yaklaşımı.....	164
Mütareke Akdi.....	170
Teselya.....	170
Yanya.....	171
SULH GÖRÜŞMELERİ.....	173
Büyük Devletlerin Tavrı.....	174
Osmanlı Hükûmeti'nin Sulh Politikası.....	176
Savaş Tazminatı.....	178
Osmanlı Hükûmeti'nin Tazminat Politikası.....	178
B.Devletlerin Tazminat Konusundaki Fikir ve Teklifleri.....	179
Tazminat Konusunda Osmanlı Devleti'nin Nihai Kararı ve Tazminatın Tespiti.....	181
Tazminatın Ödenme Şekli Murakabe Komisyonu.....	183
Tazminatın Sarf Yerleri.....	185
Eski Antlaşmaların Müzakeresi.....	187
Genel Af ve Suçluların İadesi.....	188
Sınır Tespiti Görüşmeleri.....	191
Berlin Kongresi ve Teselya'nın Yunanistan'a Terki.....	191
Yunanistan'ın Taahhütleri ve Sonrası.....	192
Osmanlı Hükûmeti'nin Sınır Teklifi ve Görüşleri.....	193
Sınır Müzakereleri ve Büyük Devletlerin Tavrı.....	195
Sınır Tayin Heyeti ve Sınır Tahdit Komisyonu.....	197
Sınır Müzakerelerinin Kesintiye Uğraması.....	201
Kesinti Sonrası Büyük Devletlerin Son Tavrı.....	203

Osmanlı Hükûmeti'nin Endişeleri ve Son Tavrı	209
Savaş ve Osmanlı Maliyesi	213
Sınırın Nihai Şekli ve Teselya'nın Tahliyesi	222
Teselya'nın Tahliyesi ve Osmanlı Hükûmeti'nin Endişeleri	224
Göç Etmeyip Geride Kalanlar Hakkında Alınan Kararlar	225
Kesin Barış Antlaşmasının Hazırlanması, İmzalanması ve Muhtevası.....	228

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞ SONRASI GENEL DURUM	233
GİRİT'İN MUHTARİYETİ	233
Büyük Devletlerin Düşüncesi	233
Muhtariyet Konusunda Yunanistan'ın Düşüncesi	235
Osmanlı Devleti'nin Görüşü	235
Vali Tayini ve Muhtariyetin İlanı	239
Girit'in Tahliyesi	241
Girit'in Yunanistan'a İlhakı Girişimleri	243
Savaş Sonrası Balkanlarda Alınan Askerî Tedbirler	246
Balkan Devletleriyle Olan Siyasî Münasebetler	247
GENEL OLARAK BÜYÜK DEVLETLERİN POLİTİKASI	250
Rus Politikası	253
Avusturya Politikası	254
İtalyan Politikası	256
Fransız Politikası	257
Alman Politikası	260
İngiliz Politikası	263
Amerikan Politikası	265
SONUÇ	267
EKLER	277
EK I	277
HUDUT TASHİH KOMİSYONUNUN ÇALIŞMALARI	277
EK II	287
MUKADDEMÂT-I SULHİYYE METNİ	287
Birinci Madde	287
İkinci Madde	288
Üçüncü Madde	288
Dördüncü Madde	288
Beşinci Madde	289
Altıncı Madde	289

Yedinci Madde.....	290
Sekizinci Madde.....	290
Dokuzuncu Madde.....	290
Onuncu Madde.....	291
On Birinci Madde.....	291
Hâtime.....	291
EK III.....	292
EK IV.....	293
MUAHEDE-İ KAT'İYYE-İ SULHİYYE METNİ.....	293
Birinci Madde.....	294
İkinci Madde.....	296
Üçüncü Madde.....	296
Dördüncü Madde.....	297
Beşinci Madde.....	297
Altıncı Madde.....	297
Yedinci Madde.....	297
Sekizinci Madde.....	298
Dokuzuncu Madde.....	298
Onuncu Madde.....	299
On Birinci Madde.....	299
On İkinci Madde.....	299
On Üçüncü Madde.....	300
On Dördüncü Madde.....	300
On Beşinci Madde.....	300
On Altıncı Madde.....	300
EK V.....	301
PROTOKOL METNİ.....	301
EK VI.....	304
EK VII.....	305
KRONOLOJİ.....	305
KAYNAKLAR.....	307
I- VESİKALAR.....	307
II- ESERLER ve MAKALELER.....	310
III- GAZETELER.....	314
İNDEKS.....	315

ÖN SÖZ

Çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti birçok milletin yanında Yunanlıları da uzun bir süre bünyesinde barındırmıştır. Bununla beraber Osmanlı Devleti'nin hoşgörülü idaresi altında yaşamayı tercih etmeyen Yunanlılar, dış unsurların tahrik, teşvik ve yardımlarıyla, 24 Nisan 1830'da bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Kazanılan bu bağımsızlık aynı zamanda hem Yunan tarihi bakımından hem de Osmanlı Devleti açısından önemli bir dönemin de başlangıcı olmuştur. Osmanlı Devleti bundan sonraki tarihlerde daha hızlı bir şekilde iç isyan ve ayaklanma hareketlerine muhatap olurken Yunanistan ise kurulduğu günden itibaren mevcut durumu ile yetinmez bir tutum içerisine girmiş ve kısaca Megali İdea denen düşüncenin ışığında dış politikasını genişleme esası üzerine kurmuştur. Yunanistan'ın bu tavrı ve politikası Türk-Yunan ilişkilerinde en az birincisi kadar mühim olan ikinci bir hâdisenin yaşanmasına sebebiyet vermiş, neticede 1897 Nisan'ında Osmanlı-Yunan Savaşı vuku bulmuştur.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nı konu edinen bu çalışma, savaşın yüz on birinci yıl dönümünün bir hatırası olmanın yanında Sultan II. Abdülhamid Han dönemi Osmanlı Devleti'nin hem genel durumuna hem de maliyesi, donanması, iç ve dış siyaseti gibi özel konularına ışık tutmayı, Büyük Devletlerin politikalarını ve Osmanlı Devleti ile olan münasebetlerini göstermeyi, Yunanistan'ın yayılmacı ve saldırgan bir politika gütmemesini ve bugünkü Türk-Yunan ilişkilerinin olumsuzluklarını tarihî sebepleriyle tezahür ettirmeyi gaye edinmiştir.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne dair bugüne kadar hiç şüphesiz birçok eser kaleme alınmıştır. Bunlardan Osmanlı Türkçesi ile telif edilenler ilk sırada gelmektedirler. Ancak bunların, çok az bir kısmı müstesna, ekseriyeti edebî türden olup şiirlerle dolu mahiyete sahiptir. Kapsamlı olmadıkları gibi ilmî bir üslup da taşımamakta, devrin idarî şartlarını ve özelliklerini ise hemen hiçbir surette yansıtmamaktadır. Günümüz Türkçesi ile yazılanlar ise gayet mahdut bir sayıdan ibarettir. Yine bun-

ların da büyük bir kısmı ciddi bir araştırma ve inceleme mahsulü olmaktan ziyade genelde Osmanlı Türkçesi ile yazılmış veya basılmış olan çünkü eserlerin bugünkü dile aktarımından ibaret gözükmektedirler.

Yukarıda zikrolunan sebeplerden dolayı konunun hazırlanması için öncelikle arşiv vesikalarına müracaat edilmiş, basılı kaynaklara ise ikinci derecede yer verilmeye çalışılmıştır. Konu yine öncelikle siyasi açıdan ele alınmış, askerî cephesinin ise ana noktalarına temas edilmekle yetinilmiştir.

Çalışma, önsöz, içindekiler ve kısaltmalardan sonra Girit'in kısa bir tarihi, Yunanistan ile olan münasebetleri ve meydana gelen belli başlı isyanların yer aldığı giriş kısmı ile başlamaktadır. Dört bölüm üzerine kurulan çalışmanın Birinci Bölümünü oluşturan Savaş Öncesi Gelişmeler genel başlığı altında 1896 Girit İsyanı; Osmanlı-Yunan seferberliği ve Balkan Devletleri'nin durumu ele alınmıştır. İkinci Bölümü teşkil eden Savaşın Başlaması başlığı altında savaş ilanı öncesi gelişmeler; Savaşın ilanı; Osmanlı-Yunan donanmaları ile Osmanlı zaferleri, şehit ve yaralıları konuları işlenmeye çalışılmıştır. Mütareke ve Sulh Görüşmeleri başlığı ile Üçüncü Bölümü oluşturan kısımda ise mütareke; sulh görüşmeleri ve müzakereleri ele alınmıştır. Dördüncü Bölümde ise Girit'in muhtariyeti; Osmanlı maliyesinin durumu; Yunan Madalyası ve genel olarak Büyük Devletlerin politikaları incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma, konu hakkında genel bir değerlendirme ve sulha dair bazı eklerle son bulmaktadır.

Böyle bir çalışma, özellikle Avrupalı Büyük Devletlerin siyasetlerini ve konuya yaklaşımlarını yansıtmaları bakımından, yabancı arşiv vesikalarının da incelenmesini gerektirmekle birlikte imkânsızlıklar yüzünden bunu yapmak mümkün olamamıştır. Bununla birlikte tespit edilebilen -Makedonya arşiv vesikaları gibi, bütün kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ele alınan konu, yapısı itibarıyla, bir kısım yabancı şahıs ve yer isimlerini içermektedir. Bu isimlerin en doğru şekliyle okunması ve yazılmasına çalışılmışsa da özellikle yer isimlerinin, hatalı okunmuş olması muhtemeldir. Bu tür elde olmayan yanlışların hoşgörüsü ile karşılanacağını umuyoruz.

Prof. Dr. Metin Hülagü

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
A.g.mad.	: Adı geçen madde
A.g.v.	: Adı geçen vesika
Al	: Adlî İşler
Ant.	: Antlaşmalar
Asş.	: Asayiş
ATASE	: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı
Bak.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
DMA	: Deniz Müzesi Arşivi (Beşiktaş - İstanbul)
DUİT	: Dosya Usulü İrade Tasnifi
E	: Eğitim
F	: Fenerler
GEHTDLB	: Gemiler, Erkân-ı Harbiye, Tersane, Limanlar, Daireler
Ha.	: Haber
Hr.	: Harekât
Ş	: İslam Ansiklopedisi
İOR	: India Office Library and Records (Londra)
İr. Gir.	: İrade Girit
İr. Yun.	: İrade Yunanistan
İr. Mal.	: İrade Maliye
İr. Hus.	: İrade Hususiye
MA	: Makedonya Arşivi

MB I	: Mektûbi Bölümü Birinci Kısım
MB II	: Mektûbi Bölümü İkinci Kısım
Me.	: Mevzuat
MVM	: Meclis-i Vükela Mazbatası
nr	: Numara
p.	: Page
s.	: Sayfa
Ter.	: Tercüme
trs.	: Tarihsiz
TY	: Türkçe Yazma
v.	: Volume
vr.	: Varak
Y.A.Hus.	: Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
Y.A.Res.	: Yıldız Sadaret Maruzat Evrakı
Y.M.Mar.	: Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
YEE	: Yıldız Esas Evrakı
YTDBK	: Yıldız Tasnifi Defterler Bölümü Katalogu

GİRİŞ

GİRİT ve YUNANİSTAN

Girit'in Coğrafyası

Girit Adası 250 km. uzunluğu ve 7.800 km² genişliği ile Kıbrıs'tan sonra Doğu Akdeniz'de bulunan adaların en büyüğünü oluşturur. Akdeniz ile Adalar Denizi'nin hayatî önemdeki ayrım noktası üzerinde bulunması sebebiyle Cebelitarık, Beyrut, Malta ve Kıbrıs'tan sonra¹ stratejik ve siyasi açıdan büyük bir ehemmiyete sahip olmuştur.

Girit'in Fethi

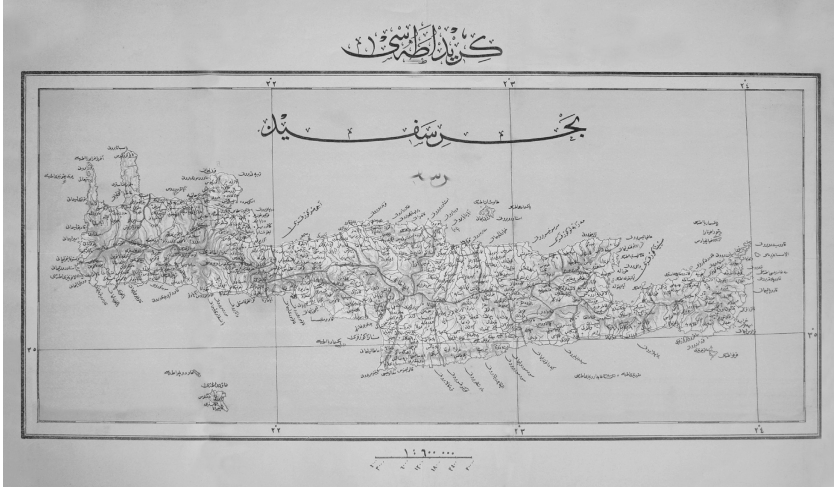
Oldukça eski bir yerleşim merkezi olan Girit, tarihî seyri içerisinde Roma, Bizans, Müslüman Araplar, Bizans, Venedik² ve Osmanlı hâkimiyetlerinde kalmıştır.

Trablusgarp, Tunus ve Cezayir deniz yolları üzerinde yer alan, Osmanlı deniz gücü için bir üs vazifesi görecektir ve Ege Denizi'nin kilitli mesabesinde bulunan adanın stratejik bakımdan haiz olduğu ehemmiyet, onun, oldukça geç bir tarihte de olsa Osmanlı Devleti tarafından fethini kaçınılmaz bir hâle sokmuştur. Bu sebeptir ki Girit, 1469 tarihinde başlayan ve muhtelif istikametlerden yapılan Osmanlı fetih

¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrâde Girit (İr. Gir.), nr 1248, 5 Cemaziyülevvel 315/20 Teşrinievvel 313; BOA, Sadâret Resmî Maruzat Evrâkı (Y.A.Res.), nr 91/18, 29 Ramazan 315/8 1 Şubat 313; Şarl Velej, Anadolu'nun İstikbal ve Akdeniz Meselesi, Ter: Yusuf Ziya, Dersaadet 1329, s. 39.

² Ayşe Nühket Adıyeke, "Türk Basınında Girit'in Yunanistan'a Katılması (1908-1913)", Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, İzmir 1991, s. 47; ve "Girit'in Mehmed Ali Paşa Yönetimindeki Durumuna Dair Bir Rapor", Türk Tarih Belgeleri Dergisi, c. XV, Sayı 19'dan ayrı basım, Ankara 1993, s. 293.

akınlarından kurtulamamıştır. 1538'de Kanunî devrinde devam eden bu taarruzlardan büyük derecede zarar görmüş ve II. Selim zamanında bu akınlar daha da belirgin bir hâle gelmiştir.³ 1634 yılına kadar Kandiye dışındaki bütün yerler fethedilmişse de Kandiye'nin fethi teşebbüsleri Fransa, İtalya ve sair yabancı devletlerin Osmanlı Devleti aleyhindeki muavenet ve muhalefetlerinden dolayı yirmi iki sene müddetle devam etmiş, ancak Fazıl Ahmed Paşa'nın gayret ve faaliyetleri neticesi 5 Eylül 1669'da imzalanan antlaşma neticesi⁴ ele geçirilebilmiştir.

II. Abdülhamid dönemi Girit Haritası

Osmanlı Devleti, uzun bir mücadeleye sahne olan Girit'in ele geçirilmesi teşebbüslerinde Venedikliler, Katolik Arnavutlar, Fransızlar, Malta Şövalyeleri, İspanya ve Papalık kuvvetleriyle savaşmak zorunda kalmış,⁵ dolayısıyla adayı zaft etmek uzun bir mücadeleyi gerekli kılmıştır.⁶ Girit'in tam manasıyla bir Osmanlı eyaleti hâline gelmesi ise 1715 senesinden sonra söz konusu olabilmıştır.

Merkez şehrini Kandiye'nin oluşturduğu Girit, çok zengin bir yer olmakla birlikte Osmanlı Devleti'ne çok az vergi ödeyen ve imtiyazlı bir eyalet olarak idare olunan⁷ yerlerden birini teşkil etmiştir.

³ Cemal Tuğın, "Girit Maddesi", İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1977, s. 791 vd.

⁴ Hüseyin Hıfzı, Girit Vekâyii, Dersaadet 1326, s. 1; Mehmed Selahi, Girit Meselesi 1866-1889, Yayına Hazırlayan: Münir Aktepe, İstanbul 1967, s. 2.

⁵ Murat Sertoğlu, "Osmanlı Devleti'nin Kazandığı Son Harp Türk-Yunan Savaşı 1897 (1313)", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı 10, Ekim 87, İstanbul, s. 31.

⁶ Tuğın, a.g.mad.

⁷ Tuğın, a.g.mad; Sir Ashmed Bartlett, Teselya Ma'rekesinde, İstanbul 1315, s. 7.

İdare ve Asayışı

Muhtelif milletlerin idareleri altında yaşamış olan Girit halkı sulh ve sükûnu bozucu fikirlerle yoğrulmuş olmalarından dolayı bu idarelerin hiçbirisinden memnuniyet duymamış, bir türlü rahata kavuşamayan, huzur ve asayışı pek kolay bir surette bozabilen⁸ bir karakter arz etmişlerdir.

Romalılar, Girit'i ada halkı arasında iç kargaşa ve karışıklığın hâkim olduğu bir sırada zapt etmişlerdir. Girit'i hâkimiyetleri altına almış olan Arap, Bizans ve Venedik idareleri ise ada halkının meydana getirdiği serkeşâne kıyıamlardan azade kalamamışlardır. Venedikliler zamanında yirmi dört defa karışıklık çıkarmış⁹ olan Girit halkı bu geleneksel tutumlarını Osmanlı idaresine geçtikleri tarihten başlayarak ayırdıkları tarihe kadar devam etmişlerdir.

Osmanlı idaresindeki Girit'in bu haşın ve hırçın ahalisinin gerek adada yaşayan Müslümanlara karşı olumsuz tavırları gerekse adanın asayişini ihlal eden ve kargaşaya sebebiyet veren hareketleri hemen hiçbir zaman eksik olmamıştır. Adada (1 Kasım 1897 tarihi itibariyle) yüz bini Müslüman olmak üzere üç yüz bin insan yaşamakta olup arazi ve emlak bakımından Müslümanlar diğer ahaliye nispetle üstün bir durum arz etmekteydi.¹⁰ Yüz elli camiye karşılık üç bin Rum kilisesi ve elli büyük manastır olmasına¹¹ ve Osmanlı Devleti'nin çeşitli vesilelerle tanımış olduğu imtiyazlara ve hoşgörülü idaresine rağmen ada Rumları 1828 yılından itibaren asayişsizlik ve isyan hareketlerini daha da artırma yoluna gitmişlerdir.

Osmanlı idaresindeki Girit'in dikkat çeken yönlerinden birisi de bu-
raya tayin edilen idareci kesafetidir.

Girit'e muhtelif tarihlerde birçok şahsiyetin vali, vali vekili ve kumandan sıfatlarıyla özel memur veya fevkalade müfettiş sıfatı ve göreviyle tayinleri söz konusu olmuştur. Bu şahsiyetler arasında Kostaki Adosidi Paşa, Aleksander Karatedori Paşa, Turhan Paşa, Fotyadis Paşa,¹² Zihnî Paşa, Sadeddin Paşa,¹³ Sava Paşa, Kostaki Antopulos Paşa, Ni-

⁸ BOA, İr. Gir., nr 1248, 5 Cemaziyülevvel 315/20 Teşrinievvel 313; BOA, Yıldız Esas Evrakı (YEE), 39/2216/20/114, 13 Ramazan 314/3 Şubat 312.

⁹ BOA, İr. Gir., nr 1248, 5 Cemaziyülevvel 315/20 Teşrinievvel 313; Hıfzı, a.g.e., s. 1.

¹⁰ A.g.v.

¹¹ Beria Remzi Özoran, "Teselya Savaşı", Türk Kültürü, Sayı 110, Yıl X, Ankara 1971, s. 100.

¹² BOA, İr. Gir., nr 1180, 4 Kanunusani 312; BOA, İr. Gir., nr 1188, 3 Şubat 312.

¹³ Edeuard Driault, Şark Meselesi, Bidâyet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar, Ter. Mehmed Nafiz, İstanbul 1329, s. 347.

kolaki Sartinski Paşa, Ali Rıza Paşa, Ekyadis Efendi,¹⁴ İbrahim Paşa,¹⁵ Corci Beruvic Paşa,¹⁶ Şakir Paşa,¹⁷ Cevad Paşa,¹⁸ Osman Paşa,¹⁹ Turhan Paşa,²⁰ Mahmud Celaleddin Paşa,²¹ Râtib Paşa²² ve İşkodra Valisi Abdullah Paşa²³ gibi simalar yer almıştır.

Asayişin tam manasıyla sağlanamaması dolayısıyla Girit'e memur edilen her vali ile birlikte Girit halkına hitaben hemen hemen bir de ferman yayımlanmıştır.²⁴ Buraya memur edilen valilerden bir kısmı -Sava Paşa gibi- idaredeki başarısızlıklarından, bir kısmı -Kostaki Adosidi Paşa gibi- ihanetlerinden, bir kısmı ise Büyük Devletlerin memnuniyetsizlikleri veya bizzat istifalarından dolayı görevlerinden alınmış veya ayrılmışlardır.

Milliyetçiliğin Rumlar Arasında Yayılması

Osmanlı idaresindeki Giritli Rumların çeşitli vesile ve fırsatlarla isyan içerisine girmelerinin muhtelif sebepleri bulunmaktadır. Bunlar arasında en ziyade dikkat çekenleri ise Rusya ve İngiltere başta olmak üzere Avrupa devletlerinin Rumlara sıcak yaklaşımları ve milliyetçilik hareketinin tesirleridir. Daha ziyade Rus Çarı I. Petro zamanında başlayıp gündün güne şiddetini artıran Rus tahrik ve teşvikleri,²⁵ 1789 Fransız İhtilali'nin canlandırdığı milliyetçilik cereyanı, diğer milletler yanında Osmanlı idaresi altındaki Rum milletini de ayrılık teşebbüsleri içerisine sokmuştur. Bu gelişmelerin tabii bir neticesi olarak Girit'i Osmanlı hâkimiyetinden kurtarmak ve uzun vadede Yunanistan'a bağlamak gayesini temel hedef ittihaz eden ve çalışmalarını gizliden gizliye yürüten *Heteria Cemiyeti*'nin kurulması²⁶ söz konusu olmuştur. Yunanistan-Girit

¹⁴ BOA, İr. Yun., nr 1120, 11 Safer 314/10 Temmuz 312.

¹⁵ BOA, İr. Gir., nr 1118, 11 Safer 314/10 Temmuz 312.

¹⁶ BOA, İr. Gir., nr 1105, 2 Muharrem 314/2 Haziran 312.

¹⁷ N. İorga, Osmanlı Tarihi, Ter. B. Sitki Baykal, c. V, Ankara 1948, s. 612.

¹⁸ BOA, Y.A.Res., nr 87/67, 13 Safer 315/1 Temmuz 313; BOA, İr. Gir., nr 1219, 29 Haziran 313.

¹⁹ BOA, İr. Gir., nr 1310, 27 Eylül 314; BOA, İr. Gir., nr 1322, 27 Eylül 314.

²⁰ BOA, İr. Gir., nr 1083, 9 Ramazan 313/14 Kanunuevvel 311.

²¹ BOA, YEE, 39/155/155/114.

²² A.g.v.

²³ BOA, İr. Yun., nr 1091, 5 Zilhicce 313/7 Mayıs 312. Ayrıca bak: Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdi, Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi 1314, İstanbul 1315, s. 77-88; Vecihi ve Rüfekası, Musavver Tarih-i Harb, Dersaadet 1315, s. 45; Selahi, a.g.e., s. 21.

²⁴ Girit'te çıkan ihtilal ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili bulunan fermanlar ile resmi ve mühim maruzatlar ve saire için bak: Tadilat Fermân-ı Âlisi, Taksim Atatürk Kitaplığı, nr 0/320.

²⁵ BOA, YEE, 5/2625/77/3.

²⁶ Selahi, a.g.e., s. 16.

ilişkinini tam olarak ortaya koyabilmek için bu noktada Yunanistan'ın kuruluşuna ve dış politikasına kısaca temas etmek gerekecektir.

Yunan Devleti'nin Kuruluşu

Rumlar, Osmanlı Devleti'nde hemen her tarafa yayılmış olmakla birlikte daha ziyade Mora, Teselya ve Epir bölgelerinde yaşamaktaydılar. Diğer milletlere kıyasla mühim bir avantaja sahip olan Rumlar, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasına paralel olarak isyan içerisine girmişlerdir. İsyanlarla başlayan ve kademe kademe gelişen Rum istiklal mücadelesinin en yoğun dönemi Osmanlı Devleti'nin çöküş tarihlerine rastlar. 1814 yılında kurulan Filiki Eteryâ²⁷ adlı gizli cemiyetin çalışmaları bağımsızlık mücadelesine hız kazandırmış, 1828 yılına kadar devam edecek olan bir dizi isyanın²⁸ ilkinin 1821'de vukuunu hazırlamıştır.²⁹

Yunan siyasi uyanışına ve isyanlarının çıkmasına sebep olan unsurlar arasında Filiki Eteryâ Cemiyeti'nin çalışmalarını, milliyetçilik akımının Rumlar arasında yayılmasını,³⁰ Rum ve Avrupalı aydınların Rum istiklali konusundaki gayretlerini ve Tepedelenli Ali Paşa İsyanı'nı saymak mümkündür. Ancak Yunanistan'ın bağımsızlığa kavuşmasının en büyük amilini bir kısım Avrupa devletlerinin yardımı oluşturmuştur. Bu noktada İngiltere ve Rusya'nın İbrahim Paşa'nın Mora ve civarındaki âsi Rumlara karşı sürdürmekte olduğu faaliyetlerine engel olmak ve buralarda hâkimiyet sahibi olmasına fırsat vermemek ve ayrıca Osmanlı Devleti'ne karşı maşa olarak kullanabilecekleri bağımsız bir Yunanistan meydana getirmek üzere harekete geçmeleri Yunan istiklalinin gelişmesini ve gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu devletler Yunanlılara muhtariyet

²⁷ Filiki Eteryâ veya Eteryâ Tön Filikon adıyla 1814 yılı sonbaharında Odessa'da kurulmuştur. Batı Avrupa'daki Mason cemiyetlerinin kuruluş ve işleyiş tarzını kendisine örnek olarak almıştır. İhtilalci gizli cemiyetler arasında en tesirlisi olup Osmanlı idaresinde yaşayan Rumların bağımsızlığı için gayret etmiştir. Bak: M. Murat Hatipoğlu, Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101. Yılı (1821-1922), Ankara 1988, s. 7-8.

²⁸ Yunan isyanlarında rol oynayan guruplar için bak: Selim Sun, 1897 Osmanlı-Yunan Harbi, s. 3-5.

²⁹ Ali Rıza Bey, 1897 Türk-Yunan Seferi, Ankara 1946, s. 3.

³⁰ Yunan millî hareketinin gerçek ideolojisi ve liderliği yabancı ülkelerde oturan tüccarlar arasında gelişmiştir. Bu gelişme ise kısmen Batı siyasî fikirlerinin etkisiyle ve kısmen de öncelikle Rusya'nın ve sonra da diğer Avrupa devletlerinin desteğiyle kuvvet bulmuştur. Yunan siyasî uyanışında iki kurum, Ortodoks Patrikliği ve Fener idaresi oldukça etkili olmuştur. Fener idaresi, milliyetçiliğin doğmasında, sahip olduğu ekonomik güç ve nispeten siyasî gücü ve etnik bir gurup içerisindeki sosyal durumu sebebiyle etkili olurken İstanbul'daki Patriklik ise Fener'e dinî, lisanî ve kültürel kimlik ile Bizans'a uzanan tarihî devamlılık duygusunu aşlamıştır. Yunan milliyetçiliğinin uyanışı ve sebepleri hakkında daha geniş bilgi için bak: Kemal Karpat, An Inquiry into the Social Foundation of Nationalism in the Ottoman State: From Social Estates to Classes, From Millets to Nations, Princeton University, (An unpublished work), 1973, s. 70 vd.

sağlamak üzere içerisinde “Yunanistan Osmanlı İmparatorluğu’na vergi ile bağlı muhtar bir devlet hâline getirilecek ve bütün Türkler Yunanistan’dan çıkartılacak.” şeklinde bir maddenin de yer aldığı 4 Nisan 1826 tarihli Sen-Petersburg protokolünü kendi aralarında imza etmişlerdir.

Girit

6 Temmuz 1827’de ise aynı devletlere ilaveten altında Fransa’nın da imzasını taşıyan ve Osmanlı Devleti’nin asi Yunanlılarla mütareke yapmasını ve bir Yunan Devleti’nin kurulmasını, aksi takdirde kuvvet kullanımını öngören Londra Antlaşması imzalanmıştır. Mezkûr protokolün muhtevasının Osmanlı Devleti tarafından tanınmaması üzerine protokolde geçen *vesâil-i kaviyye*’ye³¹ müracaat edileceği tehdidi 20 Ekim 1827’de Navarin’de İngiliz, Fransız ve Rus gemilerinin Osmanlı ve Mısır donanmalarını yakıp yok etmeleri hareketini doğurmuştur.

³¹ Turan, a.g.m., s. 114; Karal, Osmanlı Tarihi, c. VIII, Ankara 1988, s. 118-121.

Bağımsız bir Yunanistan'ın oluşturulması yolunda 1821 yılında Mora ve çevresinde başlayan Rum isyanının âdetâ Navarin baskını ile temeli atılmış, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı³² ve Osmanlı Devleti'nin bu savaştaki mağlûbiyeti üzerine 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması ile omurgası oluşturulmuş ve nihayet 3 Şubat 1830'da Londra'da imzalanan yeni bir protokol ile de 16 Kasım 1828'de kendi nüfuz bölgeleri hâline getirdikleri Mora ve Atik yarımadaları ile Eğriboz ve Kiklad adaları³³ üzerinde bağımsız bir Yunan Krallığı'nın fiilen kurulması sağlanmıştır. Mezkûr devletler bu yönde almış oldukları kararı 8 Nisan 1830 tarihli bir nota ile Osmanlı Devleti'ne tebliğ etmişler, 1828/1829 Rus Harbi'nden yorgun ve bitkin çıkmış olan Osmanlı Devleti ise 24 Nisan 1830'da, yaklaşık on yıl kadar sürecek olan bir buhran devresine kendisini muhatap kılan iç isyanlar, yabancı devletlerin müdahaleleri, donanmasını kaybetmesi ve yaşadığı sıcak bir savaş üzerine, istemeyerek de olsa Yunanistan'ın istiklalini tanımak zorunda kalmıştır.³⁴ Teşekkül ettiği mevki itibarıyla Avrupa devletlerinin nüfuz bölgesi içerisinde bulunması Yunanistan'ın bir noktada istiklalini ve kuruluşunu kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur.

Mezkûr devletler Yunanistan'ın istiklalini sağlamakla kalmamışlar aynı zamanda Osmanlı Devleti tarafından da 24 Nisan 1830'da kabul edilmiş olan Londra Protokolü'nün birinci maddesindeki "*Yunanistan bağımsız olacak ve tam bir bağımsızlığa mahsus olan her türlü siyasi, mülkî ve ticarî haklardan müstefid olacaktır.*" ve yine dördüncü bendinde "*(Osmanlı Devleti ve Yunanistan) ticaret ve seyr-i sefain hukuku cihetince Osmanlı Devleti ve Yunanistan ile sulh ve müsalemet üzere bulunan diğer dev-*

³² Rum-Yunan davasını kendi çıkarları bakımından on sekizinci asırdan itibaren siyaseten benimsemiş olan Rusya, Osmanlı Devleti'nin Bükreş ve Akkerman Antlaşmaları'nın gereklerini yerine getirmediği; Rum isyanlarından kendisinin sorumlu tutulduğu; Rusya'nın Müslüman devletlerin tabii bir düşmanı olarak takdim edildiği ve Rus ticaret gemilerine haksız yere el konulduğu vesair gerekçeleri ileri sürerek savaşın başlamasına sebep olmuştu. Daha geniş bilgi için bak: Turan, a.g.m., s. 116.

³³ Kiklad, Adalar denizinde Mora adası şark sahili karşısında bulunan irili ufaklı adalar olup başlıcalarını Andre, Titos, Şıra, Naksos (Aksiya), Paro, Amorgo, Milo, Santurin adaları oluşturmaktadır.

³⁴ Devletlerin mezkûr kararına karşı koymaya kudreti bulunmayan ve son Rus harbi ile de bu durumu katıyet kazanan Osmanlı Devleti Şeyhülislam Abdulvehhab Efendi'den "Müslüman topluluğu şer ve zarardan koruma" esasına istinaden aldığı ve bir noktada da zaafını kamufle etmeye çalıştığı bir fetvaya istinat ederek topraklarında ilk Hristiyan devletin kurulmasına izin vermiştir. (Bak: Hatipoğlu, a.g.e., 42-43.)

1821'de Rum İsyanı'nın meydana gelmesinde muhtelif siyasi sebeplerinin yanında Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısındaki değişmelerin, dâhilde ve hariçte orta tüccar sınıfının oluşmasının, Mora'daki nüfus ve mülkiyet dengesizliğinin mühim etkileri olmuştur. Bu konuya dair daha geniş bilgi için bak: Karpat, a.g.e., s. 75 vd.

letler tebaası gibi karşılıklı muamelede bulunacaklardır.”³⁵ şeklindeki 1897 Savaşı'na kadar cari olacak kayıtlarla Yunanistan'a bağımsızlığının yanında kalkınma ve gelişme imkânı da sağlamışlardır.

Kurulan yeni Yunan Krallığı'nın başına Leopold Von Sachsenkoberg'un geçmesi kararlaştırılmıştır. Ancak kralın daha tahta çıkmadan istifa etmesi üzerine Londra'da bir araya gelen mezkûr üç devlet, aralarında yaptıkları yeni bir antlaşma ile Ege Denizi'ndeki bazı adaların ilhakı ile Yunan Krallığı'nın sınırlarının genişletilmesini karara bağlamışlar, Yunan tahtına da Bavyera Wittelsbach Hanedanı'ndan Kral Louis'in oğlu Prens Otto (1833-1862)'yu getirmişlerdir.³⁶ Öte yandan 1830 Londra Antlaşması'nın daha mürekkebi bile kurumadan İngiltere'nin Babîâlî üzerinde yaptığı siyasi baskı neticesinde iki devlet arasındaki sınır daha kuzeye, Arta-Volo hattına çekilerek³⁷ Yunanistan lehine ilk sınır değişikliği de vuku bulmuştur.

Rusya ve İngiltere -ve Yunanistan'ın bağımsızlığı konusunda daha sonra bunlara katılmış olan Fransa- devletleri arasındaki güç kazanmak veya kuvvet kaybetmek ve dolayısıyla da hâkim olmak veya olamamak noktasındaki siyasi rekabet Yunanistan'ın kuruluşunu hızlandıran unsurlardan biri olmuştur. Ancak bu devletlerin gerek kuruluşu, idarî şeklinin tespiti, sınırlarının tayini ve hatta kimin tarafından yönetileceğinin belirlenmesi konusunda Yunanistan'a karşı izlemiş oldukları politikaları gerekse daha sonraları ve hatta bugün bile takip ettikleri siyasetleri nedeniyle tarihî seyri içerisinde Yunanistan'ın uzlaşmaz bir yapı sergilemesinin belki de en mühim sebebinin oluşturmuştur. Londra Protokolü ile bağımsız bir krallığa kavuşmuş olmasını Megali İdea'nın

³⁵ BOA, Y.A.Res., nr 87/18, 7 Muharrem 315/27 Mayıs 313.

³⁶ TY, nr 9919; Hatipoğlu, a.g.e., s. 27.

³⁷ İlk sınır Patras Körfezi'nde Misolonki batısında Asproptomos deresi boyunca kuzeye doğru uzanmakta ve İtamos Dağı'nın hemen güneyinden saporak Lamia'nın güneyinde Zeytin Körfezi'ne akan Sperchius deresi boyunca Eğriboz Körfezi'ne varan bir hattın oluşmaktaydı. Bu hattın güneyinde kalan Mora ve Attik yarımadaları, Eğriboz, Kiklad ve Şeytan Adaları bağımsız Yunan Krallığı'nı oluşturmuştu. (Bak: Nurettin Tursan, Yunan Sorunu, Ankara 1987, s. 211. Ayrıca bak: 1312 Yunan Harbi Harekât-ı Askeriyesi ve Muhârebâtı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazma (TY), nr 9919.) 1878 Berlin Kongresi'ne kadar mevcut hâli üzere kalmış olan 1832 hudut hattı Teselya'nın güneyinden ve Otir Dağları tepelerinden geçmekteydi. Doğuda Golos Körfezi üzerinde ve Halmiros'un güney doğusunda bulunan bir tepeye kadar uzanan bu hat Gradiça köyü yakınından akmakta olan ırmakla sınırlanmıştır. Batı tarafından ise Otir hattını takiben Timgrost Tepelerine kadar uzanmış ve oradan Pend istikametinde kuzeye doğru Buçikorki Tepesi'nden mezkûr dağlar silsilesini atlayıp daha batıda Sirobutamu Vadisi'ni geçtikten sonra Tarde şehrinin güneyinde ve Koyrena ile Mindi arasında Narda Körfezi'ne vasıl olmaktadır. Bak: Girid Resmolu Maunahoyu Zâde Kasım bin Ahmed, Teselya Tarihi, (1897 Türk-Yunan Savaşı, Teselya Tarihi), Yayına Hazırlayan: Bayram Kasım b. Ahmed, Ankara 199353. Ayrıca bak: Tursan, a.g.e., s. 211.

ilk merhalesi olarak değerlendiren Yunanistan, bağımsızlığını müteakip genişleme politikasına koyulmuş ve başta Girit adası olmak üzere Eğriboz, Sisam, Atina ve Makedonya ve sair yerleri kademe kademe elde etmeye çalışmıştır. Böyle bir politika ise Osmanlı Devleti ile siyasi platformda daima çatışma hâlinde olan ve yıllarca sürerek bugüne kadar uzanan bir durum ve münasebetin meydana gelmesine sebebiyet vermiştir.

On dokuzuncu asrın başlarından itibaren zuhur ettiğini gördüğümüz bağımsız bir Yunan Krallığı'nın kurulması yolundaki faaliyetler, neticesi itibarıyla sadece Yunan istiklali ile sınırlı kalmamıştır. Yeniçeri Ocağı'nın lâğvedildiği ve askerî ıslahatların iç muhalefete rağmen sürdürülmeye çalışıldığı bir sırada Yunan Krallığı'nın kurulması ile Osmanlı Devleti yeni topraklar kaybetmeye başlamış, kaybedilen bu topraklar üzerinde muhtar ve bağımsız devletlerin teşekkülü söz konusu olmuştur.

İlk Girit İsyanı

Osmanlı Devleti'ne bağlı bulunan Girit idarî açıdan 1821 tarihinden itibaren problem hâline gelmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Tepedelenli Ali Paşa isyanı ile meşgul olduğu bir sırada Mora ve civarında başlayan isyana Temmuz 1821'de İsfakya ve Hanya Rumları da katılmış,³⁸ böylece Girit'teki Osmanlı hâkimiyetine karşı ilk isyan patlak vermiştir. Böyle bir problemin ortaya çıkmasında ve adada yaşayan Rum halkın bundan sonraki tarihlerde sık sık isyan teşebbüsleri içerisinde bulunmalarında Osmanlı toprakları üzerinde emelleri bulunan Rusya'nın tahrik ve teşvikleri;³⁹ Fransız ihtilali akabinde yeniden rağbet kazanan nasyonalizm ve bu akımın ihtilal sonrası Napolyon tarafından Balkanlar'daki Osmanlı idaresinde yaşayan milletlere karşı olmak üzere özellikle Dalmaçya kıyılarında propaganda edilmesi; Osmanlı Devleti'nin idarî yapısındaki bozulma ve zayıflama ve Filiki Eterya Cemiyeti'nin çalışmaları mühim rol oynamıştır. Ancak Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya havale edilen bu isyan Mısır ve Osmanlı donanmalarını komutasına alan İbrahim Paşa tarafından bertaraf edilmişse de⁴⁰ Mehmet Ali Paşa'nın bu isyanı bastırmasından ve nüfuzunu bu bölgeye kadar genişletmesinden rahatsız olan İngiltere, Fransa ve

³⁸ Selahi, a.g.e., s. 3.

³⁹ BOA, YEE, 5/2625/77/3.

⁴⁰ Selahi, a.g.e., s. 3.

Rusya'nın olaya müdahale etmeleri⁴¹ konunun uluslararası bir mesele hâline gelmesine sebep olmuştur.

Bu noktada Yunanlıların tahrik ve teşvikine muhatap olan Girit Rumları⁴² isyan ve taşkınlıklarda bulunmaya, fenalıklar çıkarmaya başlamışlardır. Hatta Girit'in Yunanistan'a ilhakını Yunanistan ile müşterek bir gaye⁴³ hâline getirmişlerdir. Bu ortak gayeden dolayıdır ki 1830'da imzalanan Londra Protokolü'nün Girit'i Yunanistan sınırları dışında bırakmasını bahane eden Rumlar adada yeni bir isyan hareketi başlatmışlardır. İsyanın bastırılması tekrar Mısır Valisi M. Ali Paşa'ya tevdi edilmiş ve gösterdiği başarı ve hizmetlerine karşılık olarak da 1831 yılında, on yıl süreyle adanın yönetimi kendisine devredilmiştir. M. Ali Paşa'nın Girit'teki idaresi 15 Temmuz 1840'da Londra Antlaşması'nın imzalanmasına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra ada kayd-ı hayat şartıyla Mustafa Nâili Paşa'ya bırakılmıştır.⁴⁴

Girit Suda Limanı'ndaki Osmanlı karakolhanesi

Yunanistan-Girit İlişkisi

Girit'in Yunanistan'a ilhakını Yunanistan ile kendi aralarında müşterek bir gaye hâline getirmiş olduğunu belirttiğimiz Girit Rumları,

⁴¹ Turan, a.g.m., s. 111, 117.

⁴² BOA, YEE, 39/2216/20/114, 13 Ramazan 314/3 Şubat 312.

⁴³ Hıfzı, a.g.e., s. 1; Karal, a.g.e., c. VIII, s. 118.

⁴⁴ Tukin, a.g.mad.; Selahi, a.g.e., s. 3-4.

Edirne Antlaşması ve özellikle de Yunanistan'ın istiklaline kavuşmasından sonra sürekli isyan içerisinde olmuşlar, bu isyanlarını icrada ise İngiltere, Rusya ve Fransa'nın Yunanistan'a vermiş olduğu siyasi destekten cesaret almışlardır.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin zuhuruna kadar fasılalarla sürmüş olan bu isyanların ehemmiyet arz edenleri şunlardır:

1853-1856 yıllarında Kırım meselesinden dolayı Osmanlı-Rus Savaşı'nın çıkması üzerine Ruslardan yardım ve teşvik gören Yanya bölgesinde yaşayan Rumlar isyanda bulundular. İsyanın Yanya ve Tırhala dolaylarında yer yer çatışmalara sebep olması üzerine 1854 Nisanı'nda Osmanlı-Yunan diplomatik münasebetleri inkıtaa uğradı. Olayların gelişmesi ve Rusya'nın Yunanlıları desteklemesi karşısında İngiltere ve Fransa Pire Limanı'nı işgal ederek Yunanlıları tarafsız kalmaya zorladılar. Osmanlı Devleti de Keçecizâde Fuat Paşa'yı Yüksek Komiser sıfatıyla bölgeye göndererek isyanın daha fazla büyümeden bastırılmasını sağladı.⁴⁵

1866 yılında Girit Hristiyanları, asıl maksatları adayı Yunanistan'a ilhak etmek olmakla beraber, adadaki Osmanlı idaresinden ve bu idarenin uygulamakta olduğu vergilerin ağırlığından şikâyetle yeni bir kıyama yönemişler, Müslüman ahalinin can ve mallarına tasallutta bulunarak bu emellerini kuvveden fiile çıkarmaya çalışmışlardı.⁴⁶ Girit'in Yunanistan'a ilhakı yolunda kurulmuş olan gizli cemiyet üyelerinden Kallegris'in hazırladığı yeni bir isyan programını tatbika koyan Rumlar⁴⁷ bu maksatla adada bir *İhtilal Komitesi* meydana getirmiş ve 2 Eylül 1866'da da Girit'in Yunanistan'a ilhakını ilan etmişlerdi⁴⁸.

Girit'te zuhur eden bu isyanın müsebbipleri arasında Yunanistan'ı müteceviz bir politika takip etmesi noktasında destekleyen ve yardımda bulunan Rusya,⁴⁹ yine Rusya ile aynı görüşü paylaşan ve bu doğrultuda bir politika izleyen Fransa⁵⁰ da bulunmaktaydı. Yine 29 Mart 1864'te İngiltere'nin devri ve 8 Nisan 1865'te Osmanlı Devleti'nin de tasvibi

⁴⁵ Ercüment Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler*, Ankara 1994, s. 220.

⁴⁶ Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 40; Tevfik-Zühdü, a.g.e., s. 71.

⁴⁷ Özorun, a.g.m., Sayı 110, s. 101.

⁴⁸ Selahi, a.g.e., s. 5.

⁴⁹ Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, c. III, Ankara 1987, c. III, s. 10; Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, İstanbul 1984, s. 91-92.

⁵⁰ Sun, a.g.e., s. 12.

üzerine⁵¹ Yedi Ada'yı⁵² topraklarına katan ve Rumlarla meskûn bütün adaları ve yerleri elde etmeye çalışan Yunanistan'ın Girit'e öğretmen ve din adamları göndermesi⁵³ ve bunlar vasıtasıyla bu isyanın alt yapısını oluşturması bu isyanda önemli bir rol oynamıştı.

Meydana gelmesinde bu tarihlerde millî birliğini oluşturmaya çalışan İtalyan Krallığı'nın Venedik'i almasından etkilendiği⁵⁴ söylenebilecek olan bu isyanın Rusya ve Yunanistan tarafından Hristiyanların ezildiği ve zulme maruz kaldığı şeklinde propaganda edilmesi ve bu teze daha sonra Fransa'nın da katılması ile Girit buhranı bir kez daha devletlerarası mesele hâline gelmiş, Osmanlı Devleti'ni oldukça ciddi bir tehlike karşısında bırakmıştı.

İsyanın çıkmasında olduğu gibi isyanın devamı sırasında da Yunanistan Girit Rumlarına asker ve teçhizat bakımından yardımda bulunmuştur. Osmanlı Hükûmeti ise gerek adada asayişin sağlamak bakımından gerekse olayların daha da büyük problemlere sebebiyet vermesini önlemek açısından Girit sahillerini abluka altına alarak Yunan donanmasının faaliyetlerine mâni olmuş ve ayrıca kara kuvvetlerini de harekete geçirmişti.⁵⁵ Diğer taraftan vermiş olduğu bir nota ile Yunanistan'ı savaş noktasında uyarak münasebetlerini kesmiş ve Osmanlı topraklarında bulunan Yunan tebaasını da sınır dışı etmişti.⁵⁶ Daha isyanın ilk günlerinden itibaren Girit'e istiklal verilmesi, milletlerarası bir komisyon nezaretinde plebisit yapılması ve yeni idari esasların kararlaştırılması⁵⁷ noktasında Babîâli nezdinde diplomasi faaliyetine koyulan Avrupa devletlerinin isyanı bahane ederek olaylara daha fazla müdahale etmesinden ve Yunanistan lehine birtakım kararlar almalarından endişe eden Osmanlı Hükûmeti adaya gönderdiği Sadrazam Ali Paşa vasıtasıyla *Girit Usûl-i İdaresi* adı altında adanın askerî, siyasi, idarî ve

⁵¹ İsmail Hami Danişmend, Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. IV, İstanbul 1972, c. IV, s. 209.

⁵² İyon adaları denen ve 1815'ten beri İngiliz idaresinde bulunup Yedi Adalar Cumhuriyeti diye anılan bu yerler Korfu, Zante, Kefalonya, Lefkas, İtaka, Paksos ve Antipaksos adalarından oluşmaktaydı.

⁵³ Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 14; Selahi, a.g.e., s. 4-5.

⁵⁴ Hatipoğlu, a.g.e., s. 36.

⁵⁵ A. Hulusi, Külliyyât-ı Harb-i Yunan Yahud Tafsilât-ı Muhârebe-i Ahire, Mecmua-i İlâvenin İkinci Cüzüdüdür, Dersaadet 1315, s. 3-4.

⁵⁶ BOA, İrâde Yunanistan (BOA, İr. Yun.), nr 879, 17 Zilkade 314/7 Nisan 313; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s., 40-41; Ayşe Nükhet Adıyeke, Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908), Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1994, s. 25.

⁵⁷ Özorun, a.g.m., s. 101;

malî konularıyla alakalı⁵⁸ bir ferman yayımlamıştır.

1866 İsyanı her ne kadar Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın savaş hazırlıklarına başlamasına sebep olmuşsa da bu girişimin sıcak bir çatışmaya dönüşmesi Avrupa devletlerinin 9 Ocak 1869'da Osmanlı Devleti'ni haklı bulan Paris Konferansı ile⁵⁹ bertaraf edilmiştir. Bu gelişmelerden sonra Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında 2 Aralık 1868'de kesilen diplomatik münasebetler 18 Şubat 1869'da⁶⁰ yeniden kurulmuştur.

Girit Rumları ve onları isyana teşvik eden ve teşebbüslerinde kendilerine yardımcı olan Yunanistan, Kırım Harbi'nin Osmanlı Devleti üzerinde meydana getirdiği olumsuzluklardan faydalanmak istemiştir. Ancak bir taraftan Osmanlı Devleti'nin askerî tehdidi ve diğer taraftan ise başlangıçta izlemiş olduğu politikaya sıcak bakan, fakat daha sonra bundan vazgeçen Avrupa devletlerinin ihtarı ve bağlayıcı kararları ile karşılaşmıştır. Dolayısıyla gerek Osmanlı Devleti'ne gerekse Avrupa devletlerine tek başına mukavemet edemeyeceğini anlayan Yunanistan herhangi bir macera içerisine girmekten vazgeçmek zorunda kalmış, Girit'in Yunanistan'a ilhakını sağlayamamışsa da *Girit Usûl-i İdaresi* namıyla Ali Paşa tarafından ilan olunan ve bir noktada adaya muhtariyet idaresi sağlayan bu ferman ve fermanın getirdiği yeni kararlar ve düzenlemelerle Girit'i elde etme yolunda belirli bir başarı sağlamıştır. Dört yıl süren bir iç kargaşadan sonra ilan olunan yeni düzenleme ile adada nispeten bir sükûn sağlanmışsa da adadaki huzursuzluğa köklü bir çözüm getirilememiştir. Belki iki devlet arasında bu dönemde patlak verecek olan savaşın daha ileriki bir tarihe, 1897 Nisanı'na ertelenmesi söz konusu olmuştur. Asıl maksatları ıslahat değil de Girit'in Yunanistan'a ilhakı olan Rumlar ise kendilerine verilen yeni haklarla daha da şırmışlar ve ilhakın gerçekleşeceği yolunda yeni ümitlere kapılmışlardır. Diğer taraftan Avrupa devletlerinin müdahalesine sahne olması bakımından da mesele Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi olmaktan çıkmış, devletlerarası bir problem hâline gelmiştir, fakat bu problem bu tarihten sonra da devam etmiş ve Avrupa devletleri zuhur eden her fırsattan istifade ile Girit'le ilgili kararlara karışma hakkını kendilerinde görmüşlerdir.

1868 Fermanı'nca kendilerine tanınan imtiyazlara rağmen Girit

⁵⁸ Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 14; Selahi, a.g.e., s. 4-5.

⁵⁹ Coşkun Üçok, Siyasal Tarih, Ankara 1967, s. 188.

⁶⁰ Douglas Dakin, The Unification Of Greece 1770-1923, London 1972, s. 120.

Rumları, tabiatlarında bulunan ihtilalperestlik dürtüsüyle⁶¹ Balkanlar'da patlak veren Bosna-Hersek ve Bulgar isyanlarını fırsat bilerek 1876'da tekrar silaha sarılmışlardır. Gerek Yunanistan'dan yardım ve destek almaları gerekse Osmanlı Devleti'nin 1877 Nisanı'nda başlayan Rus seferi ile meşgul bulunması bu isyanın uzamasına sebep olmuştur. Diğer taraftan Osmanlı-Rus Harbi'ni emellerine ulaşma yolunda fırsat bilen Yunanistan ise savaşın Rusya lehine seyretmeye başlaması üzerine emellerini kuvveden fiile çıkarmak istemiştir.⁶² Yunanistan 2 Şubat 1878'de Yunan Dış İşleri Bakanı Theodoros Deliyannis vasıtasıyla Osmanlı idaresindeki Yunan topraklarını işgal etmeye karar verdiğini ilan etmiş⁶³ ve arkasından da askerlerini teçhiz ile savaş hazırlıklarına başlamış, Epir, Teselya ve Girit gibi yerlerde isyan ve işgal hareketi içerisine girmiştir⁶⁴, fakat gerek Rusya'nın Pan-Helenizm'i Pan-Slavizm karşısında tehlikeli bulması⁶⁵ gerekse kendi menfaatleri bakımından Yunanistan'ın izlemekte olduğu politikayı İngiltere ve Fransa'nın uygun görmemesi⁶⁶ ve yine 31 Aralık 1877'de Osmanlı-Rus Savaşı'na dair mütarekenin imzalanması Yunanistan'ın Epir bölgesinde daha fazla ilerlemesine mâni olmuştur. Mayıs 1878'de İngiltere'nin de müdahalesi neticesi⁶⁷ Teselya'daki ayaklanmalar son bulmuştur.

Yunanistan'ın 1877/78 Osmanlı-Rus Seferi'ne kadar sürekli hudut tecavüzlerinde bulunması ve bu sefer sırasında da Epir, Teselya ve Girit gibi yerlerde isyan çıkarmasının temel sebeplerinden birisini Golos ve Narda körfezleri ile civarının Yunan Krallığı'na kazandırılmadıkça Yunanistan'ın refaha kavuşamayacağı⁶⁸ görüşünü benimsemiş olması teşkil etmiştir, fakat Rusya'nın Balkanlar'da nüfuzunu daha da artıracığını gören İngiltere ve Fransa'nın karşı tedbirleri savaş sırasında Yunanistan'ın iddia ettiği Yunan topraklarını ele geçirmesine engel olmuştur.⁶⁹ Ancak Yunan menfaatleri, başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletleri tarafından, tamamıyla de ihmal edilmemiş,

⁶¹ Hıfzı, a.g.e., s. 6.

⁶² Yunanlıların 93 Harbi sırasında yapmış oldukları faaliyetler için mesela bak: Genelkurmay Atase Arşivi: Sıra No: 632, Kutu No: 97, Gömlek No: 106, Tarih: 15. 03.1293; S. No: 742, K. No: 97, G.No: 127, Tarih: 26.3.1293; S. No: 1363, K. No: 99, G. No: 35, Tarih: 13. 05. 1293; S. No: 1435, K. No: 99, G. No: 42, Tarih: 21. 05. 1293.

⁶³ Selahi R. Sonyel, *Minorities And The Destruction Of The Ottoman Empire*, Ankara 1993, s. 238.

⁶⁴ BOA, İr. Gir, nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; Türkgeldi, a.g.e, c. III, s. 168.

⁶⁵ Sun, a.g.e., s. 15.

⁶⁶ Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 307.

⁶⁷ Sonyel, a.g.e., s. 238.

⁶⁸ Osman Senâî, *Osmanlı Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi*, İstanbul 1314, s. 65.

⁶⁹ Rifat Uçarol, *Siyasî Tarih*, İstanbul 1985, s. 300.

Yunan Hükûmeti'ne Rumeli'nin genel durumunun ele alındığı bir sırada Yunan çıkarlarının korunacağı vaadinde bulunulmuştur.⁷⁰ Hatta bu noktada İngiltere tarafından Sadrazam Sâdık Paşa'dan istikbalde Yunanistan lehine olmak üzere bir sınır değişikliğinin yapılması sözü dahi alınmıştır.⁷¹ Sâdık Paşa'nın bu sözüne istinaden Avrupa devletleri Osmanlı Devleti'ni 1877 Berlin Kongresi'nin 13 numaralı protokolüyle Yunanistan lehine Teselya ve Epir bölgelerinde hudut değişikliğine davet etmişler ve yine Berlin Antlaşması'nın 24. maddesini bu konuya hasretmişlerdir. Epir ve Teselya bölgelerindeki olaylar bu şekilde bertaraf edilirken Girit Adası'nda cereyan eden isyan ise yine Yunanistan'ın teşvik ve tahrikleri ile devam etmiştir. Yunan Hükûmeti ada âsilerine birçok silah ve mühimmat göndermenin yanında kendilerini kumanda etmek üzere subaylar da göndermiştir. Bunlara ilaveten adaya aynı zamanda donanmasını da sevk etmiştir.⁷²

Osmanlı Devleti hem adada cereyan etmekte olan isyanın önünü almak hem de Berlin Kongresi'nde Girit'te yapmayı vaat ettiği hususların Avrupa devletleri tarafından talep edilmesi üzerine bu devletlerle arasını açmamak düşüncesiyle Gazi Ahmet Muhtar Paşa'yı 9 Eylül 1878'de fevkalade memuriyetle Girit'e göndermiştir.⁷³ Gazi Ahmet Muhtar Paşa ile Girit Rum muhalefet grubu temsilcileri arasında Hanya dolaylarında Halepa mevkiinde 23 Ekim 1878'de bir mukavele imzalanmıştır.⁷⁴ Halepa Fermanı diye bilinen bu mukavele daha evvel Girit'e verilen imtiyaz fermanının bazı değişikliklere tâbi tutulması ve yeni ilaveler yapılması ile hazırlanmıştır. Büyük Devletlerin de müdahalesi ile adada başlatılan isyan neticesiz kalmakla birlikte mezkûr fermanın ilanı ile Girit Rumlarına büyük bir taviz verilmiş, bağımsızlığı için âdeti bir zemin hazırlanmıştır. Diğer taraftan Yunanistan açısından ise daha sonraki yıllarda bir sınır değişikliğinin, dolayısıyla da toprak kazancının alt yapısı oluşturulmuştur. Halepa Fermanı, ilan edilmesine kadar millî bir tarzda cereyan etmiş olmasına rağmen ilanından sonra bu hususiyetini kaybetmiş ve genel olarak da ada ahvalinde köklü değişikliklere⁷⁵ sebebiyet vermiştir. Ancak Girit Rumları Halepa Fermanı ile muhtar

⁷⁰ Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 168.

⁷¹ Karal, a.g.e., c. VIII, s. 112.

⁷² BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/58; BOA, İr. Gir., nr 1187, 11 Ramazan 314/1 Şubat 312.

⁷³ Vecihi ve Rüfêkasi, a.g.e., s. 43; Hıfzı, a.g.e., s. 6; Tevfik-Zühdü, a.g.e., s. 65-66.

⁷⁴ Selahi, a.g.e., s. 16-17; Selanikli Tevfik, Mirat-ı Vukuat-ı Harbiye, İstanbul 1313-1315, s. 3. Halepa Fermanı ve esasları için bak: Hıfzı, a.g.e., s. 6-8; Vecihi ve Rüfêkasi, a.g.e., s. 43; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 176.

⁷⁵ Tevfik-Zühdü, a.g.e., s. 76.

denilecek kadar serbest bir idareye ve çeşitli hak ve muafiyetlere sahip olmuşlarsa da adada ne fermanın sağladığı barış havası fazla uzun ömürlü olmuş ne de gerek Girit Rumlarının gerekse Yunanlıların kafasından adanın Yunanistan'a ilhakı düşüncesi izale edilebilmiştir. Bu sebeptendir ki ada Rumları bir süre sonra tekrar isyan içerisine girmekten ve anarşi meydana getirmekten çekinmemişlerdir.

Bu noktadaki gelişmelere bir başlangıç olarak Yunanistan 16 ve 19 Temmuz tarihlerinde Osmanlı Devleti'ne verdiği notalarla Berlin Antlaşması'nın ilgili kararlarına istinaden sınır müzakerelerinin başlatılması talebinde bulunmuştur,⁷⁶ fakat Osmanlı Devleti gerek konuyu ciddiye almamasından gerekse Berlin Kongresi'nin ilgili kararların bir tavsiye niteliğinde olduğuna kani bulunmasından dolayı Yunanistan'ın bu talebine karşı oyalama politikası izlemiştir. Yunanistan'ın Avrupa devletleri nezdindeki konu ile ilgili girişimleri ve bu girişimler neticesinde Avrupa devletlerinin devreye girmesi ile Osmanlı-Yunan delegeleri arasında Şubat 1879'da Preveze'de ve yine Avrupa Büyük Devletlerinin tavsiyeleri ile Ağustos 1879'da İstanbul'da sınır görüşmeleri yapılmışsa da Osmanlı idaresinin zikredilen kanaatinden dolayı müzakerelerden hiçbir netice çıkmamıştır. İki tarafın da savaş hazırlığına başlaması Berlin Antlaşması'nda imzası bulunan devletleri endişelendirmiş ve sınır düzenlemesini kararlaştıracak İstanbul'da yeni bir konferansın toplanması ve konuya dair Osmanlı Hükûmeti'ne bir notanın verilmesi maddelerinin karara bağlandığı 16 Haziran 1880 tarihli Berlin Konferansı'nı⁷⁷ düzenlemeye sevk etmiştir.

Sahne olduğu isyanlar dolayısıyla bir türlü sükûna kavuşturulamayan ve artık devletlerarası bir mesele hâline gelmiş bulunan Girit, 1880'li yılların başından itibaren Sultan II. Abdülhamid tarafından, Teselya gibi başka yerlerde elde edilecek kazanç karşılığı olmak üzere, gözden çıkarılmaya başlanmıştır. Onun böyle bir düşünceye sahip olmasında ise yeni gaileler çıkarmasından endişe ettiği Bulgar faktörü mühim bir rol oynamıştır.

Avrupa Büyük Devletlerinin Teselya ve Epir cihetinde Yunanistan lehine sınır değişikliği yapılması için baskı yapmaları üzerine Osmanlı Hükûmeti Vekiller Heyeti değişikliğin Yenişehir cihetinde mi yoksa Girit adasının terki suretinde mi olacağını müzakere ile konuyu karara bağlamaya çalışmış,⁷⁸ halkının ekseriyetinin Hristiyan olması ve gelir

⁷⁶ Uçarol, a.g.e., s. 301.

⁷⁷ Ali Rıza Bey, a.g.e., s. 5-6.

⁷⁸ BOA, YEE, 31/1518/97/80, 28 Rebiülevvel 98.

ve gider dengesizliği arz etmesi dolayısıyla da Girit, Sisam ve İpsara adalarının bir sınır değişikliği ile Yunanistan'a verilmesini uygun görmüştür. Ancak İngiltere Asya ve Uzak Doğu'daki sömürgeleri için ehemmiyet arz etmesi ve buraya yönelik birtakım emeller beslemesi dolayısıyla⁷⁹ Girit'in Yunanistan'a ilhakına muhalefette bulunmuşlardır.

İstanbul'da toplanan ve Avrupa Büyük Devletleri delegelerinden oluşan konu ile ilgili komisyon Teselya'nın bir kısmı ile Epir bölgesinde yer alan Narda'nın Yunanistan'a terkine karar vermiş ve 24 Mayıs 1881'de yapılan değişikliğe dair de bir antlaşma imzalanmıştır.⁸⁰

Osmanlı Devleti mezkûr yerler yerine öncelikle Girit'in Yunanistan'a terkini benimsemişse de yeni bir savaşın çıkmasından çekindiği ve Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti aleyhine bir politika izlemelerinden endişe ettiği için Avrupa devletlerinin kararları doğrultusunda 1881 hududu diye anılan⁸¹ ve 1897 Savaşı'na kadar geçerli kalacak olan yeni hudut hattını kabul etmek zorunda kalmıştır. Yunanistan'ın bu başarıdan sonraki hedeflerini ise öncelikle Girit, Epir, Güney Makedonya, Batı Trakya ve Ege adaları oluşturmuştur.

1885'te Bulgaristan Eمارeti ile Şarkî Rumeli'nin birleşmesi ve Balkanlar'daki siyasi dengenin Bulgaristan lehine bozulması Yunan Hükûmeti'ni telaşa düşürmüştür. Deliyannis Hükûmeti hem Yunanlıların duygularını okşamak hem de 1881'deki sınır değişikliği ile Yunanistan'ın bir kısmını elde etmiş olduğu Epir'in geri kalan kısımları ile Güney Makedonya bölgesini elde edebilmek için Bulgaristan'ın Osmanlı sınırına asker sevkinde bulunmasını bahane etmiş ve kendisi de askerî hazırlıklara yönelerek sınıra sevkiate başlamıştır.⁸² Atina'da bulunan Osmanlı sefirinin Babilâli'den aldığı talimatı kendisine iletme-

⁷⁹ Abdulhamid, *Siyasî Hatıratım*, İstanbul 1974, s. 77; Süleyman Kocabaş, Sultan II. Abdulhamid, *Şahsiyeti ve Politikası*, İstanbul 1995, s. 283; Selahi, a.g.e., s. 20; Karal, a.g.e., c. VIII, s. 113-114. Ayrıca bak: BOA, Y.A.Hus., nr 353/66, 4 Haziran 1896. Hatta Girit'in Fransa'ya verileceği yolundaki yanlış ve asılsız haberler üzerine İngiliz sefiri Sadâret'e gelerek Girit'in Fransa'ya terkî mukabilinde İngiltere'ye ne verileceğini sormuş ve böyle bir kararın hasıl edeceği zarar ve tehlikeyi izaha çalışmıştır. Bak: BOA, YEE, 31/1518/97/80, 28 Rebiulevvel 98.

⁸⁰ Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, s. 99-100.

⁸¹ 1881'de Tahdid-i Hudut Komisyonu için hazırlanmış olan Osmanlı-Yunan hudut haritasında yer alan Teselya'daki Osmanlı-Yunan yeni hudut hattı için bak: BOA, Y.A.Res., nr 88/98.

⁸² BOA, YEE, 36/139-19/139/XVIII; BOA, Y.M.Mar., nr 183/34; BOA, Y.A.Hus., nr 183/50; BOA, Y.A.Hus., nr 183/77; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; Makedonya Arşivi (MA), s. 93-94; Osman Nuri, *Abdulhamid-i Sâni ve Devri Saltanatı*, Hayat-ı Hususiye ve Siyasiyesi, İstanbul 1327, c. II, s. 786; Türkgeldi, a.g.e., c. II, s. 234.

si üzerine Mösyo Deliyannis: Yunanistan'ın hudut boyunda başlattığı askerî hazırlığın herhangi bir tecavüz emeline yönelik olmayıp Osmanlı Hükûmeti'nin bu yoldaki girişimlerine bir mukabele olmak üzere icra edildiğini ve Yunan taburlarının mevcudu ikmal ile hududu takviye etmek ve ayrıca bazı komiteler tarafından sınıra sevk olunan haydut çetelerinin tecavüzlerini menetmek maksadıyla bir kısım redif askerini silahaltına aldığı ve şayet Osmanlı Hükûmeti askerî hazırlıkta bulunmaya devam edecek olursa Yunanistan'ın gayet tabîi olarak diğer mustahfiz askerî sınıflarını da silahaltına almaya mecbur olacağını⁸³ belirtmiştir.

Yunan Hükûmeti'nin böyle bir yola başvurmasında 1881 Antlaşması ile Teselya ve Narda'yı bir oldubitti şeklinde ve Büyük Devletlerin de yardımı ile topraklarına katmasının, Nisan 1881'de Fransa'nın Tunus'u, Ağustos 1882'de İngiltere'nin Mısır'ı istilaya başlaması ve nihayet 21 Eylül 1885'te Bulgaristan'ın Şarkî Rumeli ile birleştiğini ilan etmesinin etkisi büyük olmuştur. Cereyan eden bu tecavüz hareketleri yeni atılımlar konusunda Yunanistan'ı âdeta cesaretlendirmiştir.

Bulgar meselesinin hâlli üzerine dikkatlerini Osmanlı-Yunan sınırına çeviren Osmanlı Hükûmeti mukabil askerî hazırlıklara girişmiştir. Bu hazırlıklar neticesinde iki tarafın Teselya hududuna mukabil olarak sevk ettikleri asker miktarı takriben 80.000⁸⁴ kişiye ulaşmıştır.

Gelişmelerin bir savaşa doğru gittiğini gören Büyük Devletler Balkanlar'da yeni bir meselenin zuhurunu istemediklerinden vermiş oldukları notalarla askerlerini sınırdan çekmesi ve terhis etmesi noktasında Yunanistan'ı ikaz etmişlerdir.⁸⁵ Yunan Hükûmeti'nin mezkûr notaları cevapsız bırakması üzerine ise Yunanistan'ın denizden muhasara edilmesi kararlaştırılmıştır. Olaylar bu yönde seyrederken Yunanistan savaş ilan etmeye bile lüzum duymadan Osmanlı topraklarını tecavüze koyulmuştur. Ancak daha önceden askerî hazırlıklara başlamış olması⁸⁶ Osmanlı Hükûmeti'nin bu tecavüzün gelişmeden önüne geçmesine imkân sağlamıştır.

Gerek Avrupa devletlerinin Yunanistan'ı abluka altına almaları gerekse Osmanlı Devleti'nin askerî açıdan harekete geçmesi Yunanistan'da

⁸³ BOA, Y.A.Res., nr 85/15, 15 Şubat 1896.

⁸⁴ A. Rıza Bey, 1897 Türk-Yunan Seferi, Ankara 1946, s. 6; Hasircızcâde, Abdülhamid Han ve Yunan Muharebesi, İstanbul 1989, s. 45.

⁸⁵ Mezkûr nota sureti için bak: Tefvik-Zühdü, a.g.e., s. 33.

⁸⁶ BOA, Y.M.Mar., nr 183/16; Türkgeldi, a.g.e., c. II, s. 234-235; O. Nuri, a.g.e., c. II, s. 786; Tefvik-Zühdü, a.g.e., s. 32.

dâhili siyasette iktidar değişikliğine sebep olmuş ve yeni kurulan Trikopis Hükûmeti'ni silahaltına alınmış olan Yunan kuvvetlerini terhis etmeye mecbur bırakmıştır.⁸⁷

Hanya'daki Osmanlı Memurları

Yunanistan ile yaşanan bu problemlere paralel olarak aynı devrede Girit'te de Yunan kıskırtmaları neticesi bir ayaklanmanın meydana gelmesi söz konusu olmuştur. Meydana getirilen isyan hareketi ile Girit'i Osmanlı idaresinden kopararak Yunanistan'a katmak, bu olmadığı takdirde en azından yeni muafiyetler elde etmek düşüncesi âsiler arasında hâkim olmuştur.⁸⁸ Yunanistan'a karşı muhasara faaliyeti içerisinde olan Avrupa devletleri Suda Limanı'na müşterek bir donanma göndererek gerek Giritlileri gerekse Yunan tahrikçilerini ikaz etmişlerdir.⁸⁹

⁸⁷ Türkgeldi, a.g.e., c. II, s. 235; O. Nuri, a.g.e., c. II, s. 786; Tevfik-Zühdü, a.g.e., s. 32-34; Karal, a.g.e., c. VIII, s. 114-115.

⁸⁸ Selahi, a.g.e., s. 20.

⁸⁹ Selahi, a.g.e., s. 20; O. Senâi, a.g.e., c. II, s. 786.

Şarkî Rumeli Hâdisesi üzerine patlak veren Yunan tecavüzü her ne kadar Avrupa devletlerin de yardımı ile bertaraf edilmişse de bu dönemde çıkan Girit isyanı Girit Rumlarına 24 Temmuz 1887 tarihli bir fermanla daha geniş hakların verilmesi ile ancak izale edilebilmiştir.⁹⁰ Ancak öteden beri Yunanistan'la iş birliği içerisinde olan ve adanın Yunanistan'a ilhakını Yunanlılarla ortak hedef hâline getirmiş bulunan Girit Rumları, Vali Nikolaki Sartanski Paşa'nın idaredeki hatalarından ve vazifesini suiistimalde bulunmasından,⁹¹ Yunanistan'ın Osmanlı topraklarına tecavüze kalkışmasından ve Fransa'nın Yunanistan'ı destekler bir politika takip etmesinden cesaret alarak Halepa Fermanı'nın tatbikinden şikâyetle⁹² 1888'de yeniden ayaklanmışlardır. 24 Temmuz 1887 tarihli fermanla yeni ve daha geniş hakların verilmesi ile izale edilmiş olan isyanın tekrar zuhuru Girit meselesinin ikinci safhasını oluşturmuştur.⁹³ Adanın Yunanistan'a ilhakını ilan eden Rumlar dağlara çekilerek bir isyan cemiyeti oluşturmuşlar, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında şiddetli ve kanlı hâdiselerin yaşanmasına yol açmışlardır.⁹⁴

İsyan üzerine Müşir Şakir Paşa'yı "Vali Vekili" ve "Girit Fevkalade Kumandanı" sıfatıyla adaya gönderen Osmanlı Devleti, baş gösteren isyanı bastırdıktan sonra Girit valisinin hak ve yetkilerini artırmış ve aynı zamanda daha önce Halepa Fermanı ile ihsan ettiği hakları da ilga eden yeni bir fermanı icraya koymuştur.⁹⁵ Bu gelişmeler üzerine Girit Rumları Avrupa konsoloslarına müracaatla ilga edilmiş olan Halepa Fermanı'nın yeniden gözden geçirilmesi talebinde bulunmuşlardır.⁹⁶ Avrupa devletlerinin araya girmesi ve yapılan baskılar üzerine Osmanlı Hükûmeti bu talebi kabul etmek zorunda kaldığı gibi Avrupa devletlerinin Girit meselesinin uzatılmasının Avrupa açısından önem taşıyan sulh ve sükûnun bozulmasına sebebiyet vereceği şeklindeki beyanları üzerine adaya askerî kuvvet sevk etmekten de vazgeçmek mecburiyetini hissetmiş⁹⁷ ve 5 Mayıs 1895'te Müslümanlarla Hristiyanlar arasında yeni çatışmaların yaşanmasına sebebiyet verecek olan Karatedori

⁹⁰ Selahi, a.g.e., s. 22.

⁹¹ Tefik-Zühdü, a.g.e., s. 80.

⁹² Selahi, a.g.e., s. 20-21.

⁹³ Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 48.

⁹⁴ Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 47.

⁹⁵ A.g.e., s. 47-51; Driault, a.g.e., s. 340. Şakir Paşa tarafından 1889'da ilan edilen bu ferman sureti için bak: A.g.e., s. 47-49.

⁹⁶ BOA, İr. Gir., nr 1094, 25 Zilhicce 313/26 Mayıs 312; Dakin, a.g.e., s. 149; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 51.

⁹⁷ BOA, İr. Gir., nr 1187, 11 Ramazan 314/1 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/8, 3 Ramazan 314/24 Kanunusani 312.

Paşa'nın Girit'e vali olarak atanmasını kararlaştırmıştır.⁹⁸ Diğer taraftan Eylül 1895'te Manouses Koundouros liderliğinde Girit Hristiyanları tarafından Girit Komitesi adıyla bir İhtilal Komitesi oluşturulmuştur. Atina'daki Eteria Cemiyeti'nden para, silah ve teşvik alan bu cemiyet aynı yıl içerisinde İhtilal Komitesi'ne dönüşmüştür.⁹⁹

Mezkûr cemiyetin de faaliyetleri neticesinde adada Müslüman-Hristiyan çatışmasının artması üzerine Vali Karatedori Paşa görevden alınarak 8 Mart 1896'da yerine, askerî kuvvetlerin kifayetsizliğinden dolayı adada sulh ve sükûnu tam manasıyla sağlayamayacak olan Turhan Paşa vazifelendirilmiştir. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti Girit'e her ne kadar daha fazla askerî kuvvet takviyesinde bulunmaya ve meseleyi diplomatik açıdan hâletmek için çalışmaya¹⁰⁰ başlamışsa da artık bunun önemi kalmamıştır. Zira her isyan ve ayaklanma neticesinde Girit Rumları daha fazla muafiyet kazanmış ve ada idaresini de yavaş yavaş kendi ellerine geçirmişlerdir. Bu duruma paralel olarak adadaki Osmanlı hâkimiyeti ise günden güne zayıflamaya yüz tutmuştur. Avrupa sulhunu, Balkanlar'daki mevcut durumu korumak veya Rumların şikâyetlerini dikkate alarak ada yönetimine müdahalede bulunan Avrupa Büyük Devletlerinin adanın geleceği noktasındaki politikaları ise daha da belirgin bir hâle gelmeye başlamıştır.

⁹⁸ Driault, a.g.e., s. 341; Sun, a.g.e., s. 17-18.

⁹⁹ Dakin, a.g.e., s. 150.

¹⁰⁰ BOA, İr. Gir., nr 1187, 11 Ramazan 314/1 Şubat 312.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ ÖNCESİ GELİŞMELER

1896 GİRİT İSYANI

Girit'te Yunan Tahriki ve Beklentileri

Yunanistan, Büyük Devletlerin adada sulh ve asayişini sağlamak ve karışıklığı bertaraf etmek arzusu içerisinde olduklarını anlayınca Girit'te dâhili huzursuzluğu daha da artırmak üzere harekete geçmiş ve Girit'in Hristiyan ve Müslüman ahalisini birbirine karşı kırdırmaya çalışmıştır. Yunanistan'ın şekavet ve cinayet erbabını dışarıdan adaya sokması ve bu doğrultuda birtakım teşebbüsler içerisinde olması iki kesim arasında muhalefetin artmasına ve neticede bir iç harbin yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Girit'i kendisine ilhak etmek üzere Yunanistan tarafından adada tertip olunan isyan ve kargaşanın sebebini dört temel esasa dayandırmak mümkündür. Bunlar: İsyana sebebiyet verenlerin Müslümanlar olduğunu ileri sürmek ve bu iddiaya istinaden adadaki Osmanlı askerî, idari ve siyasi hâkimiyetinin Hristiyan ahalinin menfaatlerine zarar vermekte olduğu fikrini yaymak; Avrupa devletlerine yönelik olarak daimî bir surette yürütülmekte olan propagandanın tesirinden istifade ile Avrupa genel siyasetinin ve kamuoyunun Yunanistan lehine değişmesini temin etmek; adada isyan ve ayaklanmalar çıkarmak suretiyle önce konunun devletlerarası bir mesele hâline gelmesini sağlamak ve daha sonra da Müslümanlara nispetle daha fazla haklara sahip olmaya çalışmak ve

nihayet adanın geleceği noktasında kendi lehine olmak üzere tedrici adımlar atmak.¹

İstiklaline kavuşmasının ardından sürekli genişleme politikası takip eden ve bu politikasında başta İngiltere olmak üzere Rusya ve Fransa'dan sürekli yardım gören Yunanistan, Yunanlılarla meskûn bütün toprakların kendi sınırlarına katılmasını bir ülkü hâline getirmiştir. Teselya'yı ve Yenişehir'i ele geçirdikten sonra ise öncelikle Girit ve Epir bölgesini elde etmek istemiştir. Özellikle bütün engellemele-re ve başarısızlıklara rağmen "sütü bol inek" nazarı ile baktığı ve elde edilmemesi hâlinde Yunan birliği emelinin mahvolacağını düşündüğü Girit'i² Yunan Krallığı'nın kurulmasından itibaren dış politikasının temel unsurlarından biri hâline getirmiş, her ne pahasına olursa olsun bu noktadaki siyasetinden asla vazgeçmemiştir. 1885 yılından itibaren ada ile daha yakından ilgilenmeye başlayan Yunanistan 1890 yılından sonra Girit'teki faaliyetlerini büsbütün artırmış, ada konusunu Osmanlı Devleti için daimî bir gaile hâline sokmuştur. Bu manada Girit'te uygulanmakta olan mevcut nizamnameyi yetersiz görmüş, Girit Genel Meclisi'nde sürekli ihtilafların çıkmasını körüklemiş, Osmanlı Devleti'nin aldığı kararlara ve tayin ettiği vali ve kumandanlara dolaylı da olsa muhalefette bulunmuş, bu ve benzeri tutumuyla da adada cereyan eden isyan ve ayaklanmalara zemin hazırlamıştır.³ Yunanistan'ın bu tutum ve tahrikleri Osmanlı idaresine karşı öteden beri rahatsızlık duyan Girit Rumlarını harekete geçirmiş ve ada Rum ve Müslüman ahalileri arasında 1896 yılında Kandiye ve Hanya'da yeni bir isyanın zuhuruna sebebiyet vermiştir.⁴

Zuhuruyla gerek Osmanlı Devleti'ne verdiği zarar gerekse Girit Müslümanlarını maruz bıraktığı zayıat bakımından önceki isyanların hiçbirinin neticesi ile kıyaslanamayacak derecede ağır olan⁵ bu isyanın meydana geliş sebebi olarak:

1. Trikoupis'in beşinci defaki yönetiminin Hristiyan Giritlilerin haşinleşmesini teşvik edici bir durum meydana getirmesi

2. Halepa Fermanı'nın tatbikinin halkı muhafazakâr ve liberaller diye iki siyasi gruba ayırmış olması

¹ Kocabaş, Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücadelesi, s. 92-93.

² BOA, İr. Gir, nr 1248, 5 Cemaziyülevvel 315/20 Teşrinievvel 313; Bartlett, a.g.e., s. 6-7.

³ Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 337.

⁴ Hıfzı, a.g.e., s. 15; O. Nuri, Abdülhamid-i Sâni..., c. II, s. 69; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 57.

⁵ BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313.

3. 1888 yılında liberallerin Girit idaresinde ekseriyeti elde etmeleri ve bu durumun mezkûr iki grup arasında çatışmalara sebebiyet vermesi

4. Osmanlı Devleti'nin nizamı temin etmek üzere Şakir Paşa kumandasında adaya asker sevk etmesi ve Halepa Fermanı taraftarı liberalleri ezmek istemesi, hususlarını saymak mümkündür.⁶

Evvela Kandiye ve daha sonra da Hanya'da başlayan bu isyan hareketi oldukça şiddet kazanmış ve Yunanistan'dan gelen gönüllülerin de katılımı ile isyan ve kargaşa daha sonra Resmo, Estiye, Akrator, Minokac ve sair yerler gibi hemen hemen adanın her tarafına yayılarak Rum ve Yunan eşkiyalarının sebebiyet verdiği isyanlar neticesi yollar kesilmiş, Osmanlı askerleri muhasara altına alınarak kaza dâhilinde bulunan köylerin ekserisi yakılmış, Müslüman ahalden binlercesi kadın, erkek ve çocuk demeden katledilerek mallarına el konulmuş,⁷ adanın Yunanistan'a ilhakını dile getiren beyannameler yayımlanmıştır.⁸ Bu olaylar karşısında harekete geçme ihtiyacını duyan Osmanlı Hükûmeti adaya asker sevkine karar vermiştir.⁹ Ayrıca Avrupa Büyük Devletlerine müracaatla Yunanistan Hükûmeti nezdinde gerekli girişimlerde bulunmalarını istemiştir.¹⁰

Kandiye sancağı ve diğer yerlerde vuku bulan heyecan üzerine İngiltere, Fransa ve Avusturya savaş gemilerinden birer kıtayı Kandiye'ye doğru harekete geçirmişlerdir.¹¹ Diğer taraftan Estiye'deki olaylara bir son vermek amacıyla Kandiye'den hareket eden Fuad adlı Osmanlı gemisi ise Yunan savaş gemilerinin saldırısına maruz kalmıştır.¹²

⁶ Dakin, a.g.e., s. 149.

⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 353/66, 4 Haziran 96; BOA, Y.A.Hus., nr 366/7, 2 Ramazan 314/23 Kanunusani 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/8, 3 Ramazan 314/24 Kanunusani 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/75, 31 Kanunusani 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/105, 5 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 367/9, 3 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 367/13, 6 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 367/83, 12 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 367/88, 13 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 85/15, 13 Ramazan 314/3 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 87/58; BOA, İr. Gir., nr 1116, 20 Temmuz 312; TY, nr 9919, s. 15, 36, 68, 72, 75.

⁸ Girit Meselesi Nasıl Hal Edilmeli, Dersaadet 1326, s. 8.

⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 366/7, 23 Kanunusani 312.

¹⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 367/17, 7 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 367/18, 7 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 367/25, 7 Şubat 312.

¹¹ TY, nr 9919, 17 Kanunusani 312/29 Ocak 1897, vr. 13; Süleyman Tefvik, Teselya'da Bir Cevelan, Dersaadet 1315, s. 27.

¹² BOA, Y.A.Hus., nr 366/75, 31 Kanunusani 312; Tefvik-Zühdi, a.g.e., s. 116 vd. Estiye kazasına bağlı Müslüman köylerinin asiler tarafından muhasara altına alınarak genel bir katliama maruz tutulduklarının haber alınması üzerine bu durumun kısmen de olsa önünün alınması maksadıyla Kandiye'den bir bölük asker ile ahalden iki yüz jandarma efradının Estiye'ye sevk için emir verilmiştir. Mezkûr kuvvetleri Suda'dan alarak gece saat beşte Kandiye'den hareket eden Fuad Vapurı o cihetlerde dolaşmakta olan Maya Olis (?) adlı Yunan gambotu tarafından takiple Şişi Boğazı hizalarında topa tutmuştur.

Osmanlı Hariciyesi Yunan gemilerinin gerek Çayağzı'ndaki saldırılarını gerekse Fuad Vapuru'na tecavüz teşebbüslerini Büyük Devletler sefirleri nezdinde dile getirmeleri üzerine mezkûr devletler amiralleri Yunanistan'a bir ihtar notası vermişlerse de Yunanistan'ın bu notaya müphem ve muğlâk bir cevap vermesi karşısında Büyük Devletler idare-i kelimada bulunmaktan başka ciddi hiçbir teşebbüs içerisinde olmamışlardır.¹³

Kandiye Limanı

Müdahaleye herhangi bir mukabelede bulunmayan Fuad Vapuru da tekrar Kandiye'ye avdet etmek zorunda kalmıştır. Bak: BOA, İr. Gir., nr 1187, 11 Ramazan 314/1 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/75, 31 Kanunusani 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/78, 12 Ramazan 314/2 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/80, 12 Ramazan 314/2 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 12 Ramazan 314/2 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 85/15, 12 Ramazan 314/13 Şubat 312; BOA, YEE, 39/2216/20/114, 11 Ramazan 314/1 Şubat 312; TY, nr 9919, 1 Şubat 312, s. 23, 27; Tefik-Zühdü, a.g.e., s. 112.

¹³ BOA, Y.A.Hus., nr 366/75, 11 Ramazan 314/1 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/8, 3 Ramazan 314/24 Kanunusani 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 12 Ramazan 314/2 Şubat 312; Tefik-Zühdü, a.g.e., s. 113.

Daha sonraki tarihlerde de aynı tutum içerisinde olmayı sürdüren Yunanistan adada meydana gelen gelişmelerin kendisi ile hiçbir alakasının olmadığı iddiasında bulunmuş ve Büyük Devletlere vermiş olduğu bir nota ile meydana gelen olaylardan Osmanlı Hükûmeti'nin sorumlu olduğunu ve adada karışıklık çıkmasına mâni olmadığını, Osmanlı Hükûmeti'nin Girit'e asker sevkine kalkışmasının adada sürmekte olan heyecanın daha da artmasına sebebiyet vereceğini ve yeni birtakım karışıklıkların yaşanmasına sebep olacağını ifade etmiştir. Diğer taraftan Girit Rumlarına bazı imtiyazların verilmesi konusunda İstanbul'da bulunan Avrupa devletleri sefirleri tarafından Osmanlı Devleti'ne bazı ihtarlarda bulunulması için sefirlerine Büyük Devletler nezdinde teşebbüste bulunmaları talimatında bulunmuş, Halepa Fermanı'nın Osmanlı Hükûmeti tarafından tamamıyla muhafaza olunması hâlinde bütün müşkülâtın hâllolunabileceği fikrinde olduğunu¹⁴ beyan etmiştir.

Osmanlı Hükûmeti bir taraftan adaya yapılmakta olan Yunan sevkîyatını engellemeye çalışıp kendisi de adaya mukabil kuvvetler sevk etmeye yönelirken¹⁵ diğer taraftan ise Girit vali ve kumandanını değiştirerek bu görevlere Müşir Abdullah Paşa'yı tayin etmiştir.¹⁶

İstanbul'da bulunan Büyük Devletler sefirleri ise bir taraftan adada yaşanan mücadelenin bertaraf edilmesi için Osmanlı Hükûmeti'ne elinden geleni yapmaya davet ederken¹⁷ diğer taraftan da adada huzur ve sükûnun tekrar hâkim olmasına Osmanlı Devleti'nin buradaki askerî idaresinin mülkî idaresinden önce gelmesinin sebebiyet verdiği iddiasında bulunmuşlar, adada yaşanan heyecan ve kargaşanın teskini için kumandanlık vazifesinin rütbe bakımından Abdullah Paşa'dan daha aşağıda bulunan birisine verilmesi ve Osmanlı Hükûmeti tarafından vuku bulan taahhüt gereği savunmada kalınması gerekliliğinin kumandana tavsiye ve ihtar edilmesini talep etmişlerdir.¹⁸ Büyük Devletler ayrıca durumun ehemmiyetine binaen Atina'da bulunan elçileri vasıtasıyla Yunan Hariciye Nazırı'na Girit işlerine müdahale etmemesi konusunda yeni bir ihtarda bulunmuşlardır. Ancak âsilerin

¹⁴ BOA, İr. Gir., nr 1094, 18 Zilkade 313/19 Mayıs 312; BOA, Y.A.Hus., nr 353/66, 4 Haziran 1896.

¹⁵ BOA, İr. Gir., nr 1107, 2 Haziran 312; BOA, İr. Yun., nr 1121, 10 Temmuz 312; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, Y.A.Hus., nr 353/66, 4 Haziran 1896.

¹⁶ Abdullah Paşa'nın Giritlilere hitaben yaptığı ilanname için bak: Vecihi ve Rüfekaşı, a.g.v., s. 51.

¹⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 355/48, 7 Safer 314/6 Temmuz 312.

¹⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 355/66, 10 Safer 314/9 Temmuz 312.

olayları daha da büyötmeleri ve Vamos Hükümet Konağı'nı muhasara ederek yakmaları üzerine İngiltere, Fransa ve İtalya devletleri Girit'e bir savaş gemisi göndermeyi gerekli görmüşlerdir.¹⁹ Aynı zamanda Dersaadet'te bulunan Büyük Devletler sefirleri 25 Haziran 1896'da Osmanlı Hükümeti'ne müştereken verdikleri bir nota ile: 1. Girit'te bir Meclis-i Umumî teşkili 2. Genel bir af ilanı 3. Adaya Hristiyan genel bir valinin tayini 4. Halepa Fermanı'nın tekrar uygulanması taleplerinde bulunmuşlardır. Babıâli de gerek âsilerin itaate gelmelerini sağlamak gerekse Avrupa devletlerinin taahhütlerine istinaden Halepa Fermanı ve teklif olunan zeyillerini tatbik etmek üzere²⁰ Bulgar asıllı eski Sisam Beyi Beroviç Paşa'yı Girit Valiliği'ne atamış ve 4 Temmuz 1896 tarihli bir irade ile Halepa Fermanı'nın uygulanması ve af ilan edilmesini kabul etmiştir²¹. Diğer taraftan Avrupa devletleri Atina'da mukîm sefirleri vasıtasıyla Yunan Hükümeti'nin Girit'e mühimmat ve gönüllü sevkinden vazgeçmesi ve Girit âsilerine itaat etmeleri tavsiyesinde bulunması için Yunan Hariciye Nazırı nezdinde teşebbüse geçmişlerdir.²² Yunan Hariciye Nazırı ise Yunan Hükümeti'nin adaya savaş mühimmatı sevkinin engellenmesi için zaten icap edenlere gerekli talimatları verdiğini, devletlerin tavsiyesinin göz önünde bulundurulacağını, fakat Yunan sahillerinin oldukça geniş olması dolayısıyla bütün sevkıyatın müessir bir surette önüne geçilmesinin mümkün olamayacağını, Giritlilere yapılacak nasihat ve ihtarın önce yapılmasının imkânı varken artık âsilerin içinde buldukları durumdan dolayı ne derece etkili olacağını şüpheli olduğunu, bununla birlikte gerekli teşebbüslerin icra edileceğini belirtmiştir.²³ Büyük Devletler, Yunanistan'a paralel olarak Girit'teki konsolosları vasıtasıyla âsilere de tebligatta bulunmuşlarsa da Girit Rumları Halepa Fermanı haricinde birtakım teklifler ileri sürerek Osmanlı askerlerine ve Müslüman ahaliye yönelik tasallutlarını devam ettirmişlerdir.²⁴

Yunanistan'ın kendisine yapılan nasihatleri dinlemek yerine ada

¹⁹ Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 69.

²⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 355/40, 8 Safer 314/7 Temmuz 312; BOA, İr. Gir., nr 1116, 23 Safer 314/22 Temmuz 312; BOA, Y.A.Hus., nr 353/66, 15 Muharrem 314/15 Haziran 312; BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; Dakin, a.g.e., s. 150. Halepa Fermanı'nın yeniden uygulamaya konulduğunu beyan eden resmî bildiri için ayrıca bak: Tevfik- Zühdi, a.g.v., s. 91-93.

²¹ Driault, a.g.e., s. 344. Babıâli'nin 1896'da Girit ahalisine vermiş olduğu imtiyazlar ve Beroviç Paşa'nın Girit'e vali olarak tayin edilmesi üzerine 20 Haziran 312'de yayımladığı beyanname için bak: Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 52-54.

²² BOA, Y.A.Hus., nr 354/68, 26 Muharrem 314/26 Haziran 312; Dakin, a.g.e., s. 150.

²³ A.g.v.

²⁴ BOA, İr. Gir., nr 1116, 23 Safer 314/22 Temmuz 312.

sularına savaş gemileri ve yeni kuvvetler göndermeye devam etmesi karşısında Büyük Devletler ada methalinde bulunan Yunan savaş gemilerinin Girit sularından, karada bulunan Yunan askerlerini adadan çıkarmak ve isyan taraftarlarını itaat altına almak ve adada yapılacak olan ıslahatları murakabe altında tutmak üzere ada sularında bulunan harp gemilerinden karaya bir miktar asker çıkarmayı kararlaştırmışlardır.²⁵ Osmanlı Hükûmeti Büyük Devletlerin bu kararına, gerek ada Rumları gerekse Yunan âsi ve eşkıyası tarafından Müslüman ahaliye karşı vuku bulan tecavüz ve katliamların önlenmesinde yardımlarını göreceği ümidi ile muvafakat etmiştir. Ancak Avrupa devletlerine ait kuvvetlere rağmen adada katliamın devam etmesi,²⁶ Yunanistan'ın Halepa Fermanı'nın iadesi sırasındaki Girit'i askerî ve mühimmat açısından takviyede bulunması²⁷ ve eşkıyayı kumanda etmek için subaylar göndermesi üzerine Osmanlı Hükûmeti bu duruma bir son vermek üzere adaya lüzumu kadar asker sevk edebilmek için Büyük Devletlere talepte bulunmuştur,²⁸ fakat İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya, İtalya ve Rusya Hükûmetleri, idaresine Büyük Devletler tarafından emaneten el konulan adaya asker çıkarılmasının büyük karışıklıkların yaşanmasına sebebiyet vereceğini beyan etmişler ve tam bir ittifakla buna şiddetle karşı çıkmışlardır. Hatta Rusya, bu konuda diğer devletler kabinelerine bu işe izin verilmemesi noktasında müracaatta bulunacağını bile Osmanlı sefirine beyan etmekten kaçınmamıştır.²⁹

Büyük Devletlerin tavsiyesi üzerine Girit'e asker göndermekten vazgeçen Osmanlı Devleti olayların bertaraf edilmesi ve kan dökülmesinin önlenmesinde yine devletlerin görüş ve kararlarına iştirak ve riayet etmiş,³⁰ bu noktada Avrupa siyasi mahfillerinin takdirini kazanmıştır,³¹ fakat gerek Büyük Devletlerce adaya asker ihracında bulunulması gerekse Yunan Hariciye Nazırı'na yapılan ikazlar Deliyannis Hükûmeti'ni müteceviz teşebbüslerinden alıkoymamıştır. Girit işlerine el atmakla

²⁵ BOA, İr. Gir., nr 1187, 1 Şubat 312; BOA, İr. Gir., nr 1094, 20 Mayıs 312; BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, Y.A.Hus., nr 966/94, 15 Şubat 1897; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 61; Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, Ankara 1986, s. 296.

²⁶ BOA, İr. Gir., nr 1222, 11 Safer 315/29 Haziran 313.

²⁷ BOA, Y.A.Res., nr 85/34, 2 Şevval 314/22 Şubat 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313.

²⁸ A.g.v.

²⁹ BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, İr. Gir., nr 1222, 11 Safer 315/29 Haziran 313.

³⁰ BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/58; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 69.

³¹ BOA, Y.A.Hus., nr 966/94, 15 Şubat 1897.

kalmayan Yunanistan adada karışıklık çıkarmak için bir hayli uğraşmış, adaya silah ve teçhizat yanında muhtelif savaş gemilerini de sevk etmiş,³² Etnik-i Eteryâ idaresindeki birçok Yunan eşkiyasının hududu tecavüzde bulunmasına göz yumarak sınıra asker sevk etmeye, hudut üzerinde bulunan savaş noktalarını işgal ve tahkim etmeye ve savaş hazırlıklarını tamamlamaya çalışmış,³³ Narda'ya da bin kadar asker sevkinde bulunmuş,³⁴ Yunan Kralı ise desteğini almak maksadıyla Avusturya'ya iki defa ziyarette bulunmuştur.³⁵ Böyle bir politika ise orada sürmekte olan isyan ve tecavüzlerin daha ziyade artmasına sebebiyet vermiştir.

Suda Limanı'ndaki Osmanlı kışlası

Yunanistan'ın izlemekte olduğu politikayı Girit'e ilaveten Rume-
li cephesine de kaydırmaya başlaması üzerine Atina'da bulunan Os-
manlı sefiri, Yunan Hariciye Nazırı ile 13 Şubat 1897'de bir görüşme

³² BOA, Y.A.Hus., nr 366/77, 13 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 367/67, 23 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 366/75, 31 Kanunusani 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 13 Şubat 1897; BOA, Y.A.Res., nr 85/15, 13 Ramazan 314/3 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; TY, nr 9919, 18 Ramazan 314/8 Şubat 1897.

³³ BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, Y.A.Hus., nr 367/67, 23 Şubat 1897; Vecihi ve Rüfekaşı, a.g.e., s. 74-75.

³⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 367/67, 23 Şubat 1897.

³⁵ Yusuf Halaçoğlu, "Yunanistan'ın Osmanlı Devletine Karşı Takip Ettiği Siyaset (1885-1918)", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Yıl I, Sayı 6, Haziran 1980, İstanbul, s. 15.

yapmıştır. Nazır, Yunan Hükûmeti'nin çetelerin geçişine engel olmak ve hudut üzerinde kontrolü daha iyi sağlamak maksadıyla askerî mevkileri tahkim ve takviye edecek tedbirlere başvurduğu beyanında bulunmuştur. Osmanlı Hükûmeti'nin hududa Arnavut, Kürt ve Lazlar göndermesinden dolayı Yunan Hükûmeti'nin gerekli gördüğü tedbirleri almaya mecbur olduğunu da ilave etmiştir.³⁶ Bunun üzerine Osmanlı Hükûmeti de hudut boyuna asker sevk etme kararı almış ve bu noktada savaş mühimmatını tamamlamaya ve askerî levazımına özen göstermeye koyulmuştur.³⁷ Osmanlı Hükûmeti ayrıca daha sonraları Büyük Devletlere vermiş olduğu bir nota ile de adadaki katliamlardan, adliye ve jandarma konusunda yapılacak olan ıslahatların gecikmesinden, seferberliğin doğurduğu meşakkatten, hududa sevk etmiş olduğu askerden dolayı maruz kaldığı fevkalade masraflardan şikâyet etmiş, adada sulh ve asayişin sağlanması ve hukukunun ve topraklarının muhafazası konusundan başka bir arzu ve emeli olmadığını, dolayısıyla da millî hislere karşı daha fazla idare-i maslahatta bulunmasını oldukça güçleştiren gelişmeler neticesinde zuhur edecek muhtemel bir savaştan Osmanlı Devleti'nin mesul tutulamayacağını, savaşın ve dökülecek kanların vebalinin Yunanistan'a ait olacağını, Yunan askerlerinin derhâl geri çekilmelerinin sağlanmasını ve bu yolda teşebbüslerde bulunmasını istemiştir.³⁸ Böyle olmakla birlikte Osmanlı Devleti bir yerlere müracaat etmeyi en son çare olarak görmüştür. Dolayısıyla gerek bu düşüncesinden gerekse Girit meselesinin Sultan Abdülaziz döneminden itibaren devletlerarası bir konu hâline gelmiş olmasından ve ada sularında Büyük Devletlerin öteden beri savaş gemilerinin mevcut bulunmasından dolayı Büyük Devletlere karşı bir tavır almak istemeyen Sultan II. Abdülhamid daha baştan itibaren meselenin hâllini siyasi teşebbüslerde aramaya yönelmiştir. Mezkûr politikanın tabîî bir neticesi olarak Yunan Hükûmeti tarafından Girit'e vuku bulan sevkîyat ve saireden dolayı Encümen-i Mahsûs-i Vükelâ'da alınan bir kararla bulundukları devletlerin Hariciye Nezaretleri nezdinde girişimlerde bulunmaları noktasında Osmanlı sefirlerine telgrafla talimatlarda bulunulmuştur. Petersburg'da bulunan Osmanlı sefirinin Yunan savaş gemileri ile askerlerinin Girit'te bulunmasından dolayı Osmanlı Hükûmeti'nin endişe duyduğu ve Müslümanlara yapılanların doğru olmadığı yolundaki beyanına Rus Hariciye Nazırı Kont Moraviyef verdiği cevapta Girit

³⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 366/77, 13 Şubat 1897.

³⁷ BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313.

³⁸ A.g.v.; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313.

meselesinden dolayı Büyük Devletlerin de endişe içerisinde olduğunu belirtmiş, durumun en kısa zamanda hâllolunacağına inandığını ifade etmiştir.³⁹ İtalya Hariciye Nazırı ise Büyük Devletlerin Atina üzerinde nüfuzlarını kullandıklarını ve Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında mücadele vukuunu doğurabilecek her türlü olayı men edecek surette hareket etmeleri konusunda Girit'teki donanmaları kumandanlarına talimat verildiğini belirtmiştir. Yunanistan'ın tutumunu akla ve hikmete ters bir hareket olarak vasıflandıran Avusturya Hariciyesi ise isyan olaylarını teşvik edici unsurların ortadan kaldırılması noktasında kendilerine müracaatta bulunan Viyana'daki Osmanlı sefirine Büyük Devletlerin icraatını sekteye uğratmamak için Osmanlı Hükûmeti'nin alelacele bir karar almaması ricasında bulunmuştur. Bununla beraber Büyük Devletlerin, Yunanistan'ı antlaşmalara riayete sevk için Atina Kabinesi'ne tembih ve ihtarda bulunmakta kusur etmeyeceğini ve zaten Avusturya Devleti'nin bu yolda Atina'ya ciddi surette ihtarda bulunduğunu,⁴⁰ ancak Yunan Hükûmeti'nin cebir ve tazyik altına alınamayacağını ilave etmiştir. Diğer devletlerin kabineleri ile görüşeceğini belirten Fransa Hariciyesi de Avusturya Hariciyesi gibi, gelişen olaylar karşısında Osmanlı Devleti'ne teenni ile hareket etmesi tavsiyesinde bulunmuştur.⁴¹ Diğer devletlere nispetle farklı bir yaklaşım içerisinde olan Alman Hükûmeti ise meselenin barışçıl bir surette hâll edilmesi ümidinin tamamıyla zail olmamakla birlikte şüpheli bulunmasından dolayı, Osmanlı Devleti'ne, müessir bir şekilde netice verecek askerî tedbirlere müracaat etmek suretiyle Teselya bölgesine girmesini önermiştir.⁴² Hatta daha sonra, 11 Nisan 1897'deki sınır tecavüz ve müsademeleri üzerine evvelce bu yönde yapmış olduğu tavsiye ve ihtarın isabetine Osmanlı Hükûmeti'nin dikkatini çekmekten de geri kalmamıştır.⁴³

Osmanlı Devleti'nin müracaatlarını pek de ciddi bir surette ele alıp gereğini yapma yoluna gittikleri söylenemeyecek olan Büyük Devletler adada cereyan eden olayları bertaraf etmek yerine öncelikle kendi tebaalarını kurtarmak maksadıyla Girit sularına savaş gemileri göndermişlerdir.⁴⁴ Büyük Devletler bu şekildeki politikaları ile

³⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 368/6, 2 Mart 1897.

⁴⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 3/80, 13 Şubat 1897.

⁴¹ BOA, Y.A.Hus., nr 366/80, 13 Şubat 1897.

⁴² BOA, Y.A.Hus., nr 367/14, 7 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 367/25, 19 Şubat 1897; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313.

⁴³ A.g.v.

⁴⁴ BOA, İr. Gir., nr 1094, 25 Zilhicce 313/26 Mayıs 312.

bir taraftan olayların gelişmesine zemin hazırlarken diğer taraftan da Yunanistan'ı dolaylı da olsa mütecaviz tavrını sürdürmeye âdeta teşvik etmişlerdir.

Albay Vassos'un Girit'e Çıkışı ve Ada'yı İlhakı

1897 yılının ilk günlerine rastlayan Girit İsyanı'nın ikinci devresi Osmanlı-Yunan Harbi'nin alt yapısını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde adada cereyan eden olaylar gayet ciddi ve köklü bir durum arz etmiş, mevcut ve bir kısım müstakbel olayların vahameti Borevitch Paşa'yı görevinden istifaya ve adayı terke mecbur kılacak⁴⁵ kadar büyük olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Müslüman ahalinin emniyet ve asayişini temin etmek maksadıyla bin kişilik bir askerî kuvveti Girit'e sevk etmeye karar vermesi⁴⁶ Etnik-i Eteryâ'nın ve kamuoyunun baskılarına daha fazla dayanamayan Yunan Hükûmeti'ni harekete geçirmiştir. O tarihe kadar el altından yürütülen ve açıktan destek verilmesi Yunan menfaatleri açısından uygun bulunmadığı⁴⁷ için Yunanistan ile olan alakası sürekli olarak inkâr edilen adaya gönüllü ve cephane sevki, Kral George'un teşvikiyle,⁴⁸ yeniden başlamıştır.

Osmanlı Hükûmeti ile Büyük Devletlerin Halepa Fermanı'nın ilga edilen bir kısım hükümlerinin Girit'te tekrar cari olması ve dolayısıyla sürmekte olan isyanın bertaraf edilmesi ile meşgul olduğu bir sırada⁴⁹ Yunan savaş gemileri aldıkları talimat gereği Girit sahillerinde gayet serbest bir şekilde seyredip istedikleri noktaya yanaşarak buralara asker ihracında bulunmuşlar, Suda Limanı girişindeki Derapirne ve Plaka mevkilerinden aldıkları eşkıyaları Akrotir'e aktarmışlar, ayrıca Resmo açıkları ve Hanya civarını tarassut altına almışlardır.⁵⁰ Yine bu tarihlerde Yunan Hükûmeti, Girit'te ihtilal hareketi zuhura gelmiş olduğundan, dinî taassup ve avam tabakası tarafından meydana getirilen soygun ve katliamlardan dolayı adada yaşayan Hristiyan ahalinin tehlikeye duçar olduklarından, dinî açıdan ve bazı mukaddes rabitalar bakımından kendisine bağlı bulunan ada Hristiyan ahalisinin maruz kaldığı bu duruma daha fazla kayıtsız kalamayacağından bahisle, huzur ve asayişin tekrar iadesini sağlamak maksadıyla Girit'e asker sevkini

⁴⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 366/82, 16 Ocak 1897; Girit Hâilesi, 1. cüz, İstanbul 1312, s. 68.

⁴⁶ Hıfzı, a.g.e., s. 15.

⁴⁷ Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 52.

⁴⁸ Ebuzziya Mehmed Tevfik, Girit Osmanlılara Kaça Mal Oldu ?, İstanbul, trs., s. 10; Adıyeye, Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı, 165.

⁴⁹ BOA, Y.A.Res., nr 85/31, 28 Ramazan 314/18 Şubat 312.

⁵⁰ TY, nr 9919, 3 Şubat 312/15 Şubat 1897, s. 29.

kararlaştırmıştır. Sevk olunacak askerlerin kumandası Yunan Harbiye Nezaretî'nce Yunan Kralı I. George'un Emir Subayı Albay Timoleon Vassos'a tevdi olunmuş ve kendisine Girit'in münasip bir mahalline çıkarak Yunan Kralı I. George namına adayı işgal etmesi ve Osmanlı kuvvetlerinin buldukları kale ve istihkâmlarından tart olunması ve adanın işgal olunduğuna dair bir beyannamenin neşri emri verilmiştir. Ayrıca bu hareketten dolayı terettüp edecek bütün mesuliyetin Yunan Hükûmeti'ne raci olacağı bildirilmiştir.⁵¹ Yunan Dış İşleri Bakanı Aleksandros Skouzes ise 10 Şubat 1897'de Büyük Devletlere müracaatla Girit'in Yunanistan'a ilhakı talebinde bulunmuştur. Yunan savaş gemilerinin hiçbir engelle karşılaşmadan Hanya Limanı'na ulaşmaları ve gemilerin Hanya'ya gelişi ve bunun sebebinin Girit'teki konsolosları tarafından Büyük Devletlere adanın Rum halkına yardım etme maksadına matuftur şeklinde bildirilmesi Yunan Hükûmeti'nin cesaretini daha da artırmıştır. Bundan dolayıdır ki Yunan Hükûmeti, Girit'e doğru hareket etmeye hazırlanan Osmanlı birliklerini engellemek üzere, aldığı bir kararla Kral'ın ikinci oğlu Prens George kumandasında bulunan Safekarya ve altı kıta istimbottan mürekkep bir filoyu 11 Şubat 1897'de Pire Limanı'ndan Girit'e sevk etmiştir.⁵² Yunan Dış İşleri Bakanı Aleksandros Skouzes'un mezkûr talebinden üç gün sonra, yani 13 Şubat 1897 tarihinde Albay Vassos kumandasında bir istihkâm ve bir piyade taburuyla bir Efsun bölüğü ve bir bataryadan oluşan bir iki bin kişilik bir Yunan kuvveti Kral George adına ilhakta bulunmak üzere Girit'e gönderilmiştir.⁵³ Aynı günün akşamı ise Yedinci Yunan Alayı⁵⁴ 14 Şubat'ta ise Sekizinci Alay Pire'den hareketle Girit'e sevk olunmuşlardır.⁵⁵

Yunan Hükûmeti'nin devletlerarası hukuku hiçe sayarak Girit'e

⁵¹ BOA, Y.A.Hus., nr 368/38; BOA, İr. Gir., nr 1187, 11 Ramazan 314/1 Şubat 312; Tevfik-Zühdü, a.g.e., s. 115.

⁵² BOA, Y.A.Hus., nr 366/75; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313; 31 Kanunusani 313; Binbaşı Abdulkadir Tevfik, Devlet-i Aliyye ve Yunan Seferi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr 4416; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 337; O. Nuri, Abdülhamid-i Sâni..., s. 70; O. Senâi, Tarih-i Harb, Konstantiniyye 1314, s. 192; Driault, a.g.e., s. 349; S. Tevfik, Teselya'da Bir Cevelan, s. 27.

⁵³ Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 337; Driault, a.g.e., s. 349; O. Nuri, Abdülhamid-i Sâni..., s. 70; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 73; Hıfzı, a.g.e., s. 15; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 70; Abdi Tevfik, Devlet-i Aliyye ve Yunan Muhârebesi Hakkında Müdâvele-i Efkâr, İstanbul 1315, s. 7.

⁵⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 966/94, 14 Ramazan 314/3 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/77, 13 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 366/94, 4 Şubat 313; BOA, Y.A.Hus., nr 366/101, 13 Ramazan 314/3 Şubat 313.

⁵⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 366/77, 13 Şubat 1897; TY, nr 9919, 2 Şubat 312/14 Şubat 1897, s. 27.

nizamî asker göndermesi Büyük Devletler arasında en fazla Almanya, Rusya ve Avusturya'yı rahatsız etmiştir. Rusya, kabinesi sefirleri vasıtasıyla Büyük Devletler nezdinde bu durumun olumsuzluklarını dile getirmiş, önlem alınmasının gerekliliğini belirtmiştir.⁵⁶ İki devlet arasında muhtemel bir savaşın zuhurunu Avrupa barışı açısından uygun görmeyen Büyük Devletler, Girit'te asayiş'i yeniden sağlama vazifesini deruhte etmiş bulunmalarından dolayı Osmanlı Hükûmeti'ne adaya asker sevk etmemesi ricasında bulunmuşlardır.⁵⁷ Fransa Hükûmeti bir taraftan diplomatik girişimlerle Yunan gemilerinin adaya asker çıkarmasına engel olunmasını sağlamak için gayret ederken⁵⁸ diğer taraftan Osmanlı Hükûmeti'nin yeni sevkîyat teşebbüslerinde bulunmaktan kaçınmasını istemiştir. İngiltere Hükûmeti ise meselenin Yunan Hükûmeti nezdinde yapılacak girişimler sonucunda bertaraf edileceği noktasında Osmanlı Hükûmeti'ne teminatta bulunmuştur.⁵⁹ Almanya Hükûmeti de gemilerini bir an evvel adadan çekmesi yolunda Yunanistan'a baskıda bulunulması gerektiğini dile getirmiştir.⁶⁰ Ayrıca bir kruvazörünü Girit sularına sevk ederek kumandanına da Yunan savaş gemilerinin taarruzlarına engel olmasını ve gerektiği takdirde adada bulunan Osmanlı memurları ile beraber huzur ve asayişin iadesi için karaya asker çıkarılması emrini vermiştir.⁶¹ Atina üzerinde siyasi baskıda bulunan Büyük Devletler ayrıca Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında mücadele vukuunu doğurabilecek her türlü hareketi ne surette olursa olsun men etmeleri konusunda Girit sularında bulunan donanmaları kumandanlarına talimatta bulunmuşlardır.⁶² Aralarında imza ettikleri bir zabıtname ile Girit sularında toplanan donanmalarının Yunan gemilerini Girit sularından uzaklaştırması için cebir ve şiddete başvurmasını, gerekirse daha da ileri gitmelerini kararlaştırmışlardır. Bu kararı ayrıca Girit'te heyecanı devam ettirmeye sebep olacak her türlü taarruz hareketinden kaçınarak rahat durması zımında Yunan Hükûmeti'ne de tebliğ etmişlerdir.⁶³ Bu gelişmelerden sonra Girit açıklarında bulunan Büyük Devletler donanmaları amiralleri de 14 Şubat 1897'de Yunan savaş

⁵⁶ Tevfik-Zühdi, a.g.e., s. 123-124.

⁵⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 366/94, 15 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 367/18, 18 Şubat 1897.

⁵⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 366/75, 1 Şubat 312.

⁵⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 13 Şubat 1897.

⁶⁰ Adıyke, Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı, s. 169.

⁶¹ BOA, Y.A.Hus., nr 366/94, 15 Şubat 97.

⁶² BOA, Y.A.Hus., nr 366/80, 13 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 12 Ramazan 314/2 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/101, 13 Ramazan 314/3 Şubat 313.

⁶³ BOA, Y.A.Hus., nr 966/94, 15 Şubat 1897; BOA, Y.A.Res., nr 85/31, 28 Ramazan 314/18 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 13 Şubat 1897.

gemileri kumandanlarını muhtemel eylemleri noktasında ikaz etmeği gerekli görmüşlerdir.⁶⁴ Ayrıca Yunanistan'ın Girit'te Hanya dolaylarında bazı yerlere nizamî asker çıkarmış olması dolayısıyla bunları adadan uzaklaştırmak ve mahsur kalan Osmanlı askerleri ve Müslüman halkı kurtarmak üzere Girit Kumandanlığı ve Müşavirliği'nin de muvafakatini alan Büyük Devletler İngiltere ve Rusya'nın teklifi üzerine Girit sularında bulunan amiralleri vasıtasıyla Hanya'ya yüzer kişilik birer kuvvet çıkarmışlardır.⁶⁵

Büyük Devletler tarafından Yunanistan nezdinde icra edilen teşebbüs üzerine Yunan Hükûmeti, daha evvel bizâtihi kendisi Hanya ve sair yerlere gönderilmek üzere savaş gemilerinin hazırlığı noktasında ilgililere emirler vermiş olmasına⁶⁶ ve Osmanlı gemilerine Yunan gemilerince ateş açılmasına rağmen,⁶⁷ Girit'e savaş gemisi ve saire gönderilmesine ve âsileri teşvik ve tahrike medar olacak her türlü girişimde bulunulmasına artık engel olunacağına dair vaatle bulunmuş ve o ana kadar Girit sularına gönderilmiş olan savaş gemilerinin Kral ile Yunan Hükûmeti'nin duruma muktedir olamamalarından kaynaklandığını belirtmiştir.⁶⁸

Diğer taraftan Vassos kumandasında hareket eden mezkûr kuvvetler 16 Şubat 1897'de Hanya civarındaki Platania/Platanya'da karaya çıkmışlardır.⁶⁹ Albay Vassos Girit'e çıkar çıkmaz Girit halkına hitaben bir beyanname yayımlayarak adanın Yunan Kralı namına işgal edildiğini ve Yunanistan'a ilhak olunduğunu ilan etmiştir.⁷⁰ İlan olunan bu beyanname de ada Hristiyanlarının o güne kadar birçok tecavüze maruz kaldıkları, fakat Yunan Hükûmeti'nin aynı ırk ve mezhepten olan ada halkının bu durumuna daha fazla seyirci kalamayarak müdahale etmek lüzumunu hissettiği ifade edilmiş, adanın işgal olunduğu, artık hiç kim-

⁶⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 966/94, 15 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 366/101, 13 Ramazan 314/3 Şubat 313. Girit sularında bulunan Büyük Devletler amiralleri olaylara ancak konsoloslarından emir ve talimat almaları durumunda müdahale etmişler, Girit halkının yahut mahallî idarenin müraعات ve teşebbüslerini pek kaale almamışlardır. Bak: BOA, Y.A.Hus., nr 367/83, 12 Şubat 312.

⁶⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 85/16, 13 Ramazan 314/3 Şubat 312; TY, nr 9919, 2 Şubat 312/14 Şubat 1897, s. 29; Hıfzı, a.g.e., s. 16; Selanikli Tevfik, a.g.e.

⁶⁶ BOA, İr. Gir., nr 1094, 27 Mayıs 1896.

⁶⁷ BOA, İr. Gir., nr 1187, 2 Şubat 312.

⁶⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 13 Şubat 1897.

⁶⁹ Albaya Vassos'un adaya çıkış tarihi bazı kaynaklarda 13, 14, 15, 16 Şubat şeklinde muhtelif tarihlerde gösterildiği gibi emrindeki kuvvetin miktarı da değişik rakamlarla ifade edilmiştir.

⁷⁰ Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 73; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 70; Tevfik-Zühdü, a.g.e., s. 130-131.

senin ırk ve mezhep ayırımına tâbi tutulmadan eşit derecede bir muameleye tâbi olacağı taahhütlerinde bulunulmuştur.⁷¹ Albay Vassos'un işgalle meydana getirdiği fiilî duruma ilaveten Yunan Başbakanı Deliyannis de Yunan Meclisi Vulî'de yaptığı bir konuşmada Girit'in artık Yunanistan'a ait olduğunu resmen ilan etmiştir.⁷²

Albay Vassos kumandasındaki bu öncü kuvvetlerin Girit'e ayak basmalarından ve Girit Müslümanlarını taziyik ve zulme tâbi tutmalarının ardından Yunanistan, gerek Osmanlı Hükümeti'nin Girit'e daha fazla askerî sevkியatta bulunmasına mâni olmak gerekse adadaki mevcudiyetini pekiştirmek maksadıyla⁷³ 18 Şubat 1897'de Haydra ve Mihali vapurlarını, 19 Şubat 1897'de Alfaos topçekerini ve 20 Şubat 1897'de ise Amiral Mayavalis zırhlısını Girit'e sevk etmiştir.⁷⁴

Vassos, Platania/Platanya sahiline çıktığı zaman çıkış noktasında Osmanlı askerleri mevcut olmasına rağmen Vassos ve maiyetindeki askerlerin karaya çıkmalarına güçleri yetmediği için mâni olamamışlardır. Ancak Girit sahilleri Büyük Devletler donanmalarının kontrolünde bulunmasına ve Albay Vassos ile kumandasındaki Yunan askerlerinin adaya çıkmalarına engel olmak vazifeleri arasında ve iktidarları dâhilinde olmasına rağmen Büyük Devletler amiralleri bu duruma müdahalede bulunmaktan kaçınmışlardır.⁷⁵ Büyük Devletler ancak Vassos'un adaya ayak basmasından sonra ve adanın muhtariyetini sağlamaya matuf olmak üzere, zırhlılarından Girit'e bir miktar kuvvet çıkarma⁷⁶ yoluna gitmişlerdir.

Yunan Hükümeti'nin muhtemel bir savaşın Avrupa barışını tehlikeye sokmasını Büyük Devletlerin arzu etmeyeceklerini düşünmesi ve bundan dolayı da adayı ilhakta bulunmasına göz yumacakları zannının⁷⁷ etkisi altında Albay Vassos'u Girit'e çıkmakla görevlendirmesi ve ayrıca Yunan Başbakanı Deliyannis'in meclisteki mezkûr sözleri adadaki mevcut bunalımı daha da artırmış, Müslüman ve Hristiyan ahali arasındaki muhalefet ve düşmanlığın daha ileri boyutlara ulaşmasını sağlamıştır.

⁷¹ BOA, Y.A.Hus., nr 368/38. Girit'in Yunanistan'a ilhakına dair Albay Vassos'un İşgal Ordusu Kumandanı sıfatıyla "Girit Ahalisine" başlığıyla yayımlanmış olduğu beyanname için bak: Vecihi ve Rüfekaı, a.g.e., s. 70-71.

⁷² Hatipoğlu, a.g.e., s. 40.

⁷³ Danişmend, a.g.e., İstanbul 1972, c. IV, s. 337; Vecihi ve Rüfekaı, a.g.e., s. 69; Mehmet Rıza, Hülâsa-i Hatırat, İstanbul 1974, s. 38.

⁷⁴ Abdulkadir Tevfik, a.g.e.; Driault, a.g.e., s. 349.

⁷⁵ BOA, İr. Gir., nr 1248, 5 Cemaziyülevvel 315/20 Teşrinievvel 313; BOA, İr. Gir., nr 1107, 1 Haziran 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 13 Şubat 1897.

⁷⁶ Vecihi ve Rüfekaı, a.g.e., s. 108; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 337.

⁷⁷ Bartlett, a.g.e., s. 6.

Yunan Hükûmeti bu tarihe kadar Osmanlı Devleti'ne karşı fiilen harp ilan etmemişse de gerek Prens George'un gerekse Albay Vassos'un maiyetindeki Yunan askerleri ile Girit'e çıkmaları ve adanın Yunanistan'a ilhakının ilan olunması, ayrıca Yunanistan'ın adaya sürekli askerî seviyat ve teçhizat desteğinde bulunması, esasen harbin fiilen başlamış olduğu manasına gelmekteydi.

Girit askeri

Yunan Hükûmeti tarafından adanın işgal sebebi Girit Hristiyanlarının can ve malları, Rum halkın Yunan halkı ile ırk ve mezhep bakımından aynı olması ve aralarında mukaddes münasebetlerin bulunması ve sair şeklinde sıralanmışsa da işgalin asıl sebebini Yunan Dış İşleri Bakanı Aleksander Skouzes vasıtasıyla Girit'in Yunanistan'a ilhakının temini yolunda Yunanistan'ın Büyük Devletlere olan talebinin reddedilmesi⁷⁸ teşkil etmiştir.

⁷⁸ Vecihi ve Rüfekaı, a.g.e., s. 100.

GİRİT'İN İLHAKI SONRASI GELİŞMELER

Osmanlı Devleti, adada Yunanistan'ın teşvik ve kışkırtmaları neticesi birtakım karışıklıklar ve isyanlar hüküm sürse de savaş tarafı olmamış ve bu yönde bir politika da izlememiştir. Bu sebeple de Vassos'un adaya çıkmasını ve arkasından adanın Yunanistan'a ilhak olduğu beyanında bulunmasını protesto ile karşılamaktan öte gitmemiştir. Osmanlı Hükûmeti Büyük Devletler nezdinde girişimlerde bulunarak Yunanistan'ın müteceviz tavrına son verilmesi noktasında Büyük Devletlerin kendilerine düşen görevi yapmalarını istemiş,⁷⁹ aksi bir durum karşısında kendisinin de gelişmelere müdahale etmek zorunda kalacağını belirtmiştir. Aslında Osmanlı Devleti meselenin hâllini Büyük Devletlere tevdi etmekle bu devletlerin Girit işlerine biraz daha karışmasına imkân hazırlamış ve Girit'in akıbetinin şekillenmesinde mezkûr devletlere büyük bir fırsat vermiş olmaktadır.

Girit'te yaşanan olayların iki devlet arasında muhtemel bir savaşın çıkmasına doğru süratle büyüyen gelişmesi ve Avrupa sulhunu tehdit etmesi üzerine Atina'da bulunan Büyük Devletler sefirleri Yunanistan'ın bu tavrına karşı ilk müşterek hareketi Yunan Hükûmeti'ne ve aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne, 2 Mart'ta vermiş oldukları birer nota ile göstermişlerdir. Bu notada Girit'in Yunanistan'a ilhak edilmesinin mümkün olamayacağı, fakat muhtariyetinin söz konusu olabileceğinden söz edilmiş ve altı gün zarfında Yunanistan'ın filo ve kuvvetlerini Girit'ten uzaklaştırması kendisine tebliğ edilmiştir. Bundan kaçınılması hâlinde şiddet içeren tedbirlere tevessüle mecbur olunacağı⁸⁰ ayrıca ilave edilmiştir.

Albay Vassos tarafından Büyük Devletlerin verdikleri altı günlük mühlete ehemmiyet verilmezken 8 Mart 1897 tarihli Yunan cevabî notasında ise Girit'teki huzur ve asayişin temininin Yunanistan'a bırakılması, adada uygulanacak yönetimin şekli konusunda Yunanistan'ın da fikrinin alınması, muhtariyet idaresinin Girit için elverişli olmadığı

⁷⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 368/6, 2 Mart 1897; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313.

⁸⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 368/6, 2 Mart 1897; BOA, İr. Gir., nr 1339; TY, nr 9919, 22 Mart 312/6 Mart 1897; A. Rıza a.g.e., s. 9; Tukin, a.g.mad.; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 337; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 73. Büyük devletlerin 2 Mart 1897 günü Yunan Hâriciye Nâzırı'na verdikleri nota sureti için bak: Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 94. Ayrıca Fransa ve İtalyan subaylarından mürekkep bir heyet Albay Vassos'a müracaatla otuz altı saat zarfında adanın tahliye edilmesi ikazında bulunmuşlardır. Bak: İkdam Gazetesi, 24 Mart 1897, s. 1.

ve sair hususlara değinilmiş ve olumsuz bir görüş belirtilmiştir.⁸¹ Yunan gemileri ve askerlerinin Girit'ten geri çekilmesi için Büyük Devletlerin Atina Kabinesi nezdinde icra kıldığı teşebbüs böylece neticesiz kalmış, Rusya sefirinin girişimleri ise Kral George tarafından geri çevrilmiştir.⁸²

Alman Hükûmeti, Rusya, Fransa, İngiltere ve Avusturya elçileri ile müzakerede bulunarak olayların önüne geçmek ve sevk ve tahriklerde bulunmasını önlemek, Girit'teki asker ve donanmasını geriye çekmesini sağlamak bakımından başta Pire olmak üzere Yunan sahillerinin Büyük Devletler tarafından abluka altına alınması teklifinde bulunmuştur.⁸³

Bütün gayretlere rağmen olayların önüne geçemeyen ve Osmanlı Devleti'ne hak vermekten başka çaresi kalmayan Avrupa devletleri Girit'in Yunanistan'la olan ikmal yollarını kesmeye karar vermişlerdir. Rusya'nın da desteği ile Girit'in Büyük Devletlerin müttefik kuvvetleri tarafından işgal edilerek idaresinin emaneten Büyük Devletlere bırakılması ve adada Osmanlı askerleri ile müştereken hareket olunması, Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmakla beraber adanın muhtar bir hâle getirilmesi ve ada sahillerinin abluka altına alınması Büyük Devletlerin programı hâline gelmiştir.⁸⁴ Bu karar üzerine amiraller vasıtasıyla 21 Mart 1897'de adanın ablukaya alınacağı ilan edilmiş⁸⁵ ve bir gün sonra da harekete geçen Alman, İngiliz, Avusturya, Fransız, Rus ve İtalyan savaş gemileri Hanya ile Suda Limanı ve bu iki nokta arasındaki ovayı, Resmo, Kandiye ve Estiye şehirlerini asayişin sağlanmasına kadar doğrudan doğruya kontrolleri altına almışlardır.⁸⁶ Ancak Girit sahillerinin ciddi surette abluka edilmesine 23 Mart 1897'de başlanmıştır.⁸⁷ Uygulamaya konan abluhanın mevcut isyanın teskini ve ada asayişinin temini maksadına yönelik olduğu ilan edilmiş ve ada halkına hitaben bir de beyanname yayımlanmıştır.⁸⁸ Amiraller ayrıca Girit sularında bulunan Yunan savaş gemilerine geri çekilmeleri konusunda yeni bir ikazda bulunmuşlardır. Uygulamaya konan bu abluka 5 Aralık 1898 tarihine ka-

⁸¹ Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 96-97; Tükin, a.g.mad.; A. Rıza a.g.e., s. 9; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 73.

⁸² BOA, Y.A.Hus., nr 367/17, 18 Şubat 1897.

⁸³ BOA, Y.A.Hus., nr 367/17, 18 Şubat 1897; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 73; Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 11-15, 93; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 109.

⁸⁴ Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 73.

⁸⁵ T.Y., nr 9919, 7 Mart 312/19 Mart 1897, s. 76; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 111; Bayur, a.g.e., c. I/I, s. 112; Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri, s. 289; Uçarol, a.g.e., s. 305.

⁸⁶ BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, İr. Gir., nr 1222, 11 Safer 315/29 Haziran 313; Tevfik-Zühdi, a.g.e., s. 169; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 337-338.

⁸⁷ İkdam Gazetesi, 24 Mart 1897, s. 1.

⁸⁸ Tevfik-Zühdi, a.g.e., s. 169.

dar⁸⁹ devam etmiştir.

Yunanistan'ın bir oldubittiye getirmek suretiyle adayı ele geçirme teşebbüsü Büyük Devletlerin abluka kararı ile her ne kadar bir süre için ertelenmişse de Albay Vassos'un ada üzerindeki faaliyetlerine tam manasıyla bir nihayet de verilememiştir. Bunun böyle olmasına Büyük Devletlerin kendi aralarında tam bir ittifak içerisinde olamamalarının büyük etkisi olmuştur. Alınması gereken önlemlerin zamanında tertibine gidilmemesinden dolayı adada ne tam manasıyla huzur sağlanabilmiş ne de savaşın zuhuruna engel olunabilmiştir. Olaylar karşısında Büyük Devletlerin caydırıcı bir tavır takınması gerekirken bu devletler sadece kan dökülmesini önlemek ve Avrupa sulhunu bozucu gelişmelere imkân vermemek için harekete geçmişlerdir, fakat alınan ve uygulamaya konan böyle bir kararlar Girit'te yeni bir dönem başlamış, bu dönem aynı zamanda izlemiş oldukları politikalarla Avrupa devletlerinin de gerçekleşmesinde birinci derecede etkili oldukları adadaki Osmanlı hâkimiyetinin sonunun başlangıcını teşkil etmiştir.

Yunan Seferberliği ve Sınır Sevkiyatı

Girit'in Büyük Devletler tarafından abluka altına alınması ve arkasından ada yönetimine el konulması, genişleme emelleri içerisinde olan Yunanistan'ı Teselya'nın tamamını ve bütün Yanya'yı ele geçirmek üzere Kara ve Deniz Kuvvetlerini hazırlamaya ve sınır boyuna sevkiyatta bulunmaya yöneltmiştir. Yunan Hükûmeti'nin böyle bir tutum içerisine girmesi Girit'e Büyük Devletlerin müdahalesi ve ada için öngörülen muhtariyet idaresine razı olmayıp burasının mutlak surette ilhakı arzusundan kaynaklanmaktaydı. Ancak kuvvetlerini hazırlayarak harekete hazır hâle getirmekle Girit'teki isyanları desteklemiş olmakta ve dolayısıyla da o ana kadar alakası olmadığını ileri sürdüğü bu isyanlarda Yunan parmağı ve parası olduğunu⁹⁰ resmen kabul etmiş

⁸⁹ Tukin, a.g.mad.

⁹⁰ Askerî hazırlık içerisine giren Yunan Hükûmeti savaş için her taraftan ve bilhassa Rum zenginlerinden yardım toplamaya yönelmiştir. (Bak: BOA, İr. Yun., nr 812, 8 Cemaziyülahır 313/13 Teşrinisani 311.) Bu noktada Yunan Kraliçesi Amerikan Kızılhaç Cemiyeti'ne doğrudan doğruya bir telgraf çekmiş ve bizzat yardım talebinde bulunmuştur. Bir kısım Amerikan senatörlerinin hanımları ve hatta Hariciye Nâzırı'nın eşinin gayret ve teşvikleri ile Amerika'da para toplanmaya çalışılmıştır. (Bak: BOA, Y.A.Hus., nr 374/118, 10 Haziran 313.) Dahildeki zenginlerine ilaveten muhtelif ülkelerde olup Yunanlılık duygusu içerisinde bulunan Rumlar, Yunan Hükûmeti'nin mezkûr talebinin de bir neticesi olarak, Girit'e gönüllü ve büyük meblağlara ulaşan paralar göndermişlerdir. (Bak: BOA, Y.A.Hus., nr 366/77, 14 Şubat 1897; BOA, İr. Gir., nr 1116, 11 Haziran 312.) Megali İdea felsefesine duyulan bağlılığın ve gayretkeşliğinin bir neticesi olarak Marsilya'da yaşayan Rumlar kendi aralarında bir milyon Frank para toplayarak oradaki

bulunmaktaydı.

Savaş arifesinde Yunanistan'ın teşkilat ve kuvvet bakımından birbirinden farklı Yenişehir, Misolonki ve Atina'da üç komutanlığı bulunmaktaydı.⁹¹ Sıcak bir çatışma için hazırlıklara başlayan Yunanistan, 4 Aralık 1896 tarihinde almış olduğu bir kararla⁹² 48 saat zarfında redif askerlerinin silahaltında toplanması emrini vermişti.⁹³ Yine Tırhala'da bulunan bütün redif erlerini silahaltına almış ve 24 saat içerisinde hudut boyuna göndermişti. Ayrıca Kardipa ve Kalabaka'ya bir tabur, Golos'tan Yenişehir'e iki tabur gönderilmiş, Lamiye'den gelen iki tabur ise yine Golos'a aktarılmıştı. Hudut dışında bulunan Narda Körfezi'nde muayyen noktalara ise bir tabur "uzun" diye adlandırılan asker sevk edilmişti.⁹⁴ Yunan Bahriye Nezareti de Girit için gönüllü yazımıyla alakalı liman riyasetlerine talimatlarda bulunmuştu.⁹⁵ 18 Şubat 1897 tarihinde Yenişehir Şehbenderliği'nden gelen telgrafta Yunan Hükûmeti'nce silahaltına çağırılan kuvvetlerinin takriben on iki bin nefere ulaştığı belirtilmekteydi.⁹⁶ 28 Şubat 1897 tarihli Atina'daki Osmanlı sefirinin telgrafındaki beyana göre ise Yunan Hükûmeti silahaltına celp işlemini artırarak devam ettirmekteydi.⁹⁷ Girit'e asker çıkarmakla yetinmeyen Yunan Hükûmeti'nin silahaltına asker almaya başlaması ve bunları sınıra sevk etmesi esasen yeni bir hâdise değildi. Zira Yunanistan daha 1896 Şubatı ortalarından itibaren Rumeli kıtasında bulunan Osmanlı sınırı üzerine sürekli asker sevkinde bulunma çabası içerisinde olmuştu.⁹⁸ Ancak gelişen olaylara paralel olarak yapılan sevkیاتlar ve özellikle Girit'in Büyük Devletler tarafından abluka altına alınması Yunanistan'ın her tarafında büyük bir itina ile sürdürü-

bir bankaya yatırmışlar ve Osmanlı gemilerine zarar verecek veya kazaya uğratacak olanlara zarar verdiği her gemi için bu paradan yüz bin Frank verileceğini ilan etmişlerdir. (Bak: BOA, YEE, 18/79-122/106/40.)

⁹¹ Sertoğlu, a.g.m. Sayı 11, s. 34. Savaş öncesi Yunan kuvvetleri ve konumu için bak: 1897 Türk-Yunan Harbi, Ankara 1982, s. 1; Sun, a.g.e., s 44-51.

⁹² Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 338-339; Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, c. VII, s. 199.

⁹³ BOA, Y.A.Hus., nr 366/77, 14 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 366/101, 13 Ramazan 314/3 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 366/102, 15 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 966/94, 14 Ramazan 314/3 Şubat 312.

⁹⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 366/97, 16 Şubat 1897; TY, nr 9919, s. 59, 63, 66, 71; BOA, İr. Gir., nr 1187, 1 Şubat 312.

⁹⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 366/77, 14 Şubat 1897.

⁹⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 367/20, 18 Şubat 1897.

⁹⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 367/121, 28 Şubat 1897.

⁹⁸ BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313.

len bu askerî hazırlıkların⁹⁹ hızlanmasına sebep olmuştu. Bu durum neticede Teselya'da bulunan ve 19.551 kişiden oluşan Birinci Ordu'sunu 36.702 kişiye, Epir'de bulunan ve 9.413 kişiden oluşan İkinci Ordu'sunu 18.394 kişiye çıkarmasına sebebiyet vermiş, 6055 kişiden oluşan bir ihtiyat fırkası ile sınırdaki askere iltihak etmek üzere 3500 kişilik bir kuvvet hazırlanmasına yol açmıştı.¹⁰⁰ Preveze'den Sarakavi'ye kadar uzanan Yunan hududu üzerinde 13 kıta savaş gemisiyle 27 bin piyade, 300 süvari ve 40 top, Meçve'den Selanik Körfezi'ndeki Hatb Kapısı arasında bulunan Kalabaka, Tırhala, Tırnova, Nezeros ve Rapşeni cihetlerine ise 56 bin piyade, 700 süvari ve 84 top cem olunmuştu.¹⁰¹ Mart başında Osmanlı hududundaki Yunan Birinci Ordu adedi 23.682'ye, İkinci Ordu adedi 62.150 kişiye ulaşmıştı. Harbin ilan olunduğu tarihte ise bu sayı 90.000 kişiye varmıştı.¹⁰² Sınıra sevk olunan Yunan kuvvetlerinin toplam miktarı Osmanlı Hükûmeti tarafından 70-80 bin kişi olarak tahmin edilmekteydi.¹⁰³ Bu sayının çok düşük bir nispette de olsa bir kısmını başta Fransız, İtalyan, İngiliz ve Bulgar ve hatta Amerikalı olmak üzere yabancı gönüllüler oluşturmuştu.¹⁰⁴ Bu gönüllüler arasında iştiraklerinin engellenmesi için çıkan iradeye, gitmekte direnenlerin tutuklanmaları kararına ve gidenlerin Osmanlı vatandaşlığından atılacakları ihtarına rağmen Osmanlı tebaasından bulunan bir kısım Rumları da görmek mümkündü.¹⁰⁵

Yunan Ordusu'nun Teçhizatı ve İdaresi

Sınıra sevk olunan Yunan kuvvetlerinin mezkûr rakamlar civarın-

⁹⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 366/97, 16 Şubat 1897.

¹⁰⁰ Tefvik-Zühdü, a.g.e., s. 230. Ayrıca bak: BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 28 Muharrem 315/18 Kanunuevvel 313; Sun, a.g.e., s. 211-214; 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, İstanbul 1927, s. 17, 20.

¹⁰¹ Osmanlı-Yunan Muharebesinin Tarihi, s. 3; Muharebenin Yادığıarı, Dersaadet 1315, s. 2; TY, nr 9919, 14 Şubat 312, s. 52, 58.

¹⁰² Tefvik-Zühdü, a.g.e., s. 230. Ayrıca bak: BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 28 Muharrem 315/18 Kanunuevvel 313; Sun, a.g.e., s. 211-214; 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 17, 20.

¹⁰³ BOA, YEE, İ/156-42/156/3 ve İ/156-27/156/3, 26 Muharrem 98.

¹⁰⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 352/122, 13 Rebiulevvel 314/11 Ağustos 312; BOA, Y.A.Res., nr 87/10, 5 Muharrem 315/25 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 930, 27 Zilhicce 314/18 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 975, 5 Muharrem 315; BOA, Y.A.Hus., nr 374/118, 10 Haziran 313; Bartlett, a.g.e., s. 51.

¹⁰⁵ BOA, BOA, BOA, İr. Yun., nr 839, 29 Şevval 314/21 Mart 313. Esir alınan Yunan askerlerine lütufkârâne bir muamele yapılırken gönüllü iştirakçiler ise Nizamiye Mahkemeleri'nde muhâkeme olunmuşlardır. Bak: BOA, Y.A.Res., nr 87/10, 5 Muharrem 315/25 Mayıs 313. Osmanlı tebaasından olan Rum gönüllüler ise muhtemel bir Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ gibi bazı Balkan devletleri ile savaşılması durumunda katılmı ölemek yolunda caydırıcı olması için Divân-i Harb'e sevk edilmişlerdir. Bak: BOA, İr. Yun., nr 930, 27 Zilhicce 314/18 Mayıs 313.

da olmasında ve seferberliğin Birinci ve Dördüncü Ordulara münhasır kalmasında Yunan Hükûmeti'nin Osmanlı Devleti'nin savaşa müracaat etmeyeceği şeklindeki kanaati etkili olmuştur.¹⁰⁶ Savaşa önceden hazırlanmış olan Yunan kuvvetlerinin elinde bol miktarda 1866 model Şaspo, 1872 model Milano tüfekleri, 1873 model Milano tabancası,¹⁰⁷ 1874 Fransız modeli Gra tüfekleri ve Filintası olmak üzere uzun menzilli fakat demode olmuş¹⁰⁸ bol miktarda silah bulunmaktaydı. Savaş sırasında Yunanlılardan ele geçirilen cephane, silah ve mühimmat miktarı 34 vagona toplanarak Dersaadet'e sevk olunmuştur.¹⁰⁹ Bu durum Yunan kuvvetlerinin sahip olduğu teçhizatın mevcudiyetini ve bolluğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Yunanistan, sevk etmiş olduğu muhtelif cinsten askerler¹¹⁰ ve birçok istihkâm, 7.5, 8.7, 10.30, 12, 15 ve 17 cm'lik Kale, Cebel, Havan ve daha ziyade Krup ve Kana cinsinden oluşan toplarla sınırı tahkim ve takviyede bulunmuştur.¹¹¹ Rumeli'deki sınır boylarının takviye edilmesi yanında savaştan önce Sisam adasına da altı bin silah ve cephane sevk edilmiş ve ayrıca iki bin rovalvör çıkarılmıştır.¹¹²

Pire'den deniz yolu ile hareket üssü vazifesi gören Golos'a ve oradan da şimendiferlerle Teselya'ya sevk olunan Yunan kuvvetlerinin merkezi, savaşın başlangıcında Yenişehir, Narda olarak tayin edilmiştir.¹¹³ Yunan kuvvetlerinin en ziyade toplandığı yerler ise Yenişehir, Tırnova, Tırhala ve Milano havalileri olmuştur.¹¹⁴ Fransız subayları tarafından tanzim edilmiş olması dolayısıyla daha ziyade Fransız askerî teşkilatı tesirinde kalan Yunan askerî tensikat ve teşkilatının¹¹⁵ Başkomutanlığı Veliâht Konstantin tarafından deruhte edilmiş¹¹⁶ ve bu maksatla Veliâht Konstantin, Yanya sınırına doğru hareket etmiştir.¹¹⁷

¹⁰⁶ Hasırcızâde, a.g.e., s. 45; Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 14.

¹⁰⁷ Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 135; Sun, a.g.e., s. 74.

¹⁰⁸ Clive Bigham, Teselya'da Osmanlı Ordusuyla, İstanbul 1315, s. 52, Bartlett, a.g.e., s. 51.

¹⁰⁹ BOA, Yıldız Mütenevviî Marûzat, (Y.M.Mar.), nr 160/2.

¹¹⁰ BOA, İr. Gir., nr 1187, 1 Şubat 312; BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313.

¹¹¹ Tevfik-Zühüdî, a.g.e., s. 243, 461; A. Rıza Bey, a.g.e., s. 25; Sun, a.g.e., s. 74. Bu hususlardaki telgraf suretleri için bak: S. Tevfik, a.g.e., s. 231; Müstecâbizâde, a.g.e., s. 8, 27.

¹¹² Meclis-i Vükelâ Mazbatası, (MVM), 92/52, 15 Muharrem 315/4 Haziran 313; BOA, İr. Yun., nr 945, 13 Muharrem 315/2 Haziran 313; BOA, İr. Yun., nr 948, 20 Muharrem 315/9 Haziran 313.

¹¹³ Bartlett, a.g.e., s. 45.

¹¹⁴ Bartlett, a.g.e., s. 46; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 170; Öztuna, a.g.e., c. VII, s. 200.

¹¹⁵ Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 132.

¹¹⁶ BOA, İr. Gir., nr 917, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/60, 5 Safer 315/23 Haziran 313; BOA, Y.A.Hus., nr 368/44, 24 Şubat 312; TY, nr 9919, 26 Şubat 312, s. 71; Hasırcızâde, a.g.e., s. 45; Dakin, a.g.e., s. 152.

¹¹⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 368/44, 24 Şubat 312; Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, Osmanlı

Kandiyeh'deki Hamidiye Kışlası

Yunan Ordusu Erkân-ı Harbiye Reisliği'ni Albay Sabuncakis, Topçu Komutanlığı'nı Prens Nikola, Birinci Larisa Fırkası Komutanlığı'nı ise General Makris üstlenmiştir.¹¹⁸

Osmanlı Seferberliği ve Sınır Sevkiyatı

Osmanlı Hükûmeti'nin Siyasi Girişimleri

Osmanlı Hükûmeti Atina'daki sefiri vasıtasıyla Yunan Hükûmeti'nden hudut üzerine icra olunan askerî tedarikin sebebini sormuştur.¹¹⁹ Deliyannis, Osmanlı sefirine verdiği cevapta bunun herhangi bir taarruz niyetinden dolayı ileri gelmeyip Osmanlı Hükûmeti'nin mevcut tedariki ve Osmanlı askerî kuvvetinden birkaç müfrezenin sınıra yaklaşması üzerine sınırı muhafaza etmek ve taburların kadrolarını ikmalde bulunmak¹²⁰ ve ayrıca fesat cemiyetleri tarafından sevk edilecek çetelerin Osmanlı topraklarına geçmelerine engel olmak için yapıldığını belirtmiştir. Deliyannis ayrıca ihtiyat kuvvetlerinden sadece iki sınıfın silahaltına celp olunduğunu belirtmiş, Osmanlı Hükûmeti'nin asker tedarikine devam

İmparatorluğu ve Modern Türkiye, c. 2, İstanbul 1983, v. 2, p. 207.

¹¹⁸ Hasırcızâde, a.g.e., s. 45.

¹¹⁹ Osmanlı Hükûmeti Yunan askerî hazırlığı, fikri ve hareketi hakkında çeşitli vesilelerle bilgi edinmeye çalışmıştır. Bu noktada devlet hizmetinde sarf olunmak ve gizli tutulmak üzere Maliye Nezâreti'den Edhem Paşa'ya beş yüz lira kadar bir para tahsisatında bulunulmuştur. Bak: BOA, İr. Yun., nr 834, 10 Mart 313/18 Şevval 314.

¹²⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 366/102, 15 Şubat 312.

etmesi hâlinde Yunan Hükûmeti'nin redif efradından diğer sınıfları da silahaltına davete mecbur kalacağını sözlerine ilave etmiştir.¹²¹ Osmanlı sefirine idare-i lisanda bulunan Yunan Hariciye Nazırı ise bütün müşkülâtın kısa bir zaman zarfında bertaraf edileceğini, gerek Girit'te gerekse sair yerlerde durumun normale döneceği ümidinde bulunduğunu ifade etmiş, iki devletin menfaatlerinin müşterek olduğunu hatırlatarak Büyük Devletlerin işe karıştırılmaması gerektiğini ve bütün antlaşmaların iki devlet arasında müzakere olunmasından yana olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca asayişin temini ve isyan hareketlerine mahal verilmesi için kral namına Girit'e telgraf çektiğini belirtmiştir.¹²²

Osmanlı Askerî Sevkiyatı

Yunan Hükûmeti'nin sadece Girit'e savaş gemileri sevk etmek ve asker çıkarmakla kalmayarak Rumeli kıtasında bulunan Osmanlı-Yunan sınırı üzerine de daimî bir şekilde asker cem ve sevkinde bulunmaya yönelmesi ve bütün ikazlara rağmen bu faaliyetine devam etmesi; diğer taraftan işin diplomasi yoluyla hâllinin mümkün olmadığı artık iyice anlaşılmuş olması; Büyük Devletler tarafından Osmanlı Hükûmeti'nin adaya askerî sevkiyatta bulunmasına izin verilmemesi ve yapılacak daha fazla bir şeyin kalmaması;¹²³ Osmanlı Devleti'nin Girit Hâdisesi'ni Girit Rumları ile sınırlı kalmaktan çıkıp bir Yunan meselesi hâline dönüşmüş olarak değerlendirmesi¹²⁴ onu hukukunu muhafaza etmek ve mülkünün tamamîyetini sağlamak gayesiyle Makedonya'daki kuvvetlerini teçhize, Yanya Fırkasını seferber hâle getirmeye,¹²⁵ hudutta askerî kuvvetler bulundurarak Yunanistan'a karşı ihtiyatî tedbirler almaya mecbur kılmıştır.¹²⁶ Bu noktada Ermeni olayları karşısında sergilediği tavırdan farklı bir tutum sergileyen Osmanlı Hükûmeti karar altına alınacak sefer hazırlıkları ile Yunan tecavüzlerini bertaraf etme noktasında tayini lazım gelen asker, kumandan, ümera ve sairenin tayinleri, Erkân-ı Harbiye Dairesi'nden tanzim olunacak plan gereğince üç fırka üzerine ter-tip olunacak Osmanlı ordusu miktarının ve mevkiinin tespiti, Asâkir-i Muâvene'nin silahaltında toplanmaya davet olunması, şecaat ve kah-

¹²¹ A.g.v.; BOA, Y.A.Res., nr 85/15, 13 Ramazan 314/3 Şubat 312.

¹²² BOA, Y.A.Hus., nr 366/112, 16 Şubat 1897.

¹²³ BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; S.Tevfik, a.g.e., s. 16.

¹²⁴ A.g.v.; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313.

¹²⁵ BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; Tevfik-Zühdi, a.g.e., s. 130; S. Tevfik, a.g.e., s. 24; Bigham, a.g.e., s. 5.

¹²⁶ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 3 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313.

ramanlıklarından istifade yollarının araştırılarak Arnavutlardan piyade ve Çerkezlerden Rus Kazakları'na benzer süvari alayları teşkil edilmesi, Birinci ve İkinci Ordu'ya bağlı redif mevcudunun silahaltına çağırılması ve ayrıca Edirne, Bolayır, Kala-i Sultaniye ve Çatalca istihkâmlarının takviye edilmesi¹²⁷ konularında müzakerelerde bulunmuştur. Yapılan görüşmeler neticesinde 15 Şubat 1897'de silahlı kuvvetlerinin 4/1 nispetindeki İkinci ve Üçüncü Ordularının muvazzaf firkalarıyla 120 Redif taburu seferber hâle getirilmiştir. Bu emir, verilen bir tamimle 21-22 Şubat 1897 tarihleri arasında daha da genişletilmiştir.¹²⁸ Savaş için lüzumlu olan kuvvetler daha ziyade Rumeli cihetinde Manastır, Üsküp, Köprülü, Tiran, Derac, Ohri, Elyesan ve Debre gibi yerlerden ve Anadolu cihetinde ise Kayseri, Yozgat, Trabzon, Antalya, Silifke, Bursa, Ankara, Kastamonu¹²⁹ gibi vilayetler ve redif taburlarından temin edilmiştir.¹³⁰ Ancak Rumeli'den alınan rediflerin mevcudu iki üç yüzü geçmediği gibi talim, terbiye ve askerî nizamdan da bihaber bir durum arz etmişlerdir.¹³¹ İlk merhalede böyle kısmî bir seferberliğe gidilmesinin temelinde Büyük Devletlerin tepkisini çekmemenin yanında mezkûr devletlerin bir noktada nabızlarının yoklanması politikası izlenmiştir.

Bu ilk seferberliği bir ay ara ile 18 Mart 1897'de, siyasi ve askerî durumun daha da gerginleşmesi üzerine, ikinci bir seferberlik ilanı izlemiş, bundan yine bir ay sonra da 19-25 Nisan 1897 tarihleri arasında, yani savaşın ilan edilmesinin hemen ertesi günü uygulamaya konan üçüncü bir seferberlik emri söz konusu olmuştur.¹³² Ancak olay ve hâdiselerin gelişimine paralel olarak üç ay gibi bir zaman zarfında icra edilen bu seferberlik hareketi Yunan Hükûmeti üzerinde caydırıcı bir rol oynaya-çağı yerde tam aksine Yunan sevkîyat ve sınır tecavüzlerinin daha da artmasına sebebiyet vermiştir.

Osmanlı Hükûmeti'nin sınıra sevk ettiği bu kuvvetlerin temini için

¹²⁷ BOA, YEE, İ/156-27/156/3; BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 26 Muharrem 98.

¹²⁸ Ahmed Nihad, 1313-1897 Osmanlı-Yunan Seferi Teselya Harekatı, İstanbul 1926, s. 4; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 338; Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 14. Seferberlik tarihleri ve seferber edilen kıtaların miktarlarını gösterir cetvel için bak: A. Rıza Bey, a.g.e., s. 9, 42.

¹²⁹ BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313; T.Y., nr 9919, 3, 10, 23 Şubat 312, s. 28, 31, 45, 66.

¹³⁰ Yunan sınırına sevk olunan kuvvetlerin hangi vilayetlerden tedarik edildiği konusu için bak: BOA, İr. Yun., nr 819, 18 Ramazan 314/7 Şubat 312; BOA, İr. Yun., nr 820, 18 Ramazan 314/8 Şubat 312; BOA, İr. Yun., nr 821, 19 Ramazan 314/9 Şubat 312.

¹³¹ BOA, YEE, 9/2633/72/4.

¹³² A. Rıza Bey, a.g.e., s. 40-41.

genelde redif sınıfına müracaat etmesi¹³³ ve mühim bir kısmını¹³⁴ silahlaltına alması ziraat ve ticaretin ihmaline sebebiyet vermiş, Osmanlı Devleti ayrıca sevkiyat ve nakliyat için fevkalade denecek bir boyuttaki masrafı¹³⁵ yüklenmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Kara Kuvvetlerini yedi ordu teşkil etmekle beraber¹³⁶ tasarruf ve iktisat maksatlarıyla sulh zamanlarında silahlaltında büyük bir miktarda askerî kuvvet bulundurmamış olması Yunan sınırına sevk olunan Osmanlı kuvvetlerinin buraya ancak nisan başlarından itibaren toplanmaya başlamalarına sebebiyet vermiştir.¹³⁷

Yapılan sevkiyat ve takviyeler neticesinde Osmanlı Hükûmeti, Rumeli'nin Yunan hududundan Anadolu'nun şark hududuna kadar askerî sınıflarından mühim bir kısmını silahlaltına almıştır.¹³⁸ Bu cümleden olmak üzere 140 Piyade Taburu, 27 Süvari Bölüğü, 36 Topçu Bataryası'ndan oluşan bir askerî kuvvetin sınıra cem ve sevkini kararlaştırmıştır.¹³⁹ İlk merhalede Yanya ve havalisine 25 bin Piyade ve 300 Süvari ile 50 top ve Alasonya cihetlerine de 88 bin Piyade ile 2700 Süvari ve 52 top sevk etmiştir.¹⁴⁰ Altıncı ve Yedinci Ordu Birlikleri konumları itibariyle uzakta bulunmaları sebebiyle sevkiyata tâbi tutulmamışlardır.¹⁴¹

1897 yılında¹⁴² sınıra sevk olunan asker sayısı ise 160-170 bine ulaşmış,¹⁴³ devletin 93 Harbi sırasında çıkardığı kuvvetlere muadil bir dereceye varmıştır.¹⁴⁴ Osmanlı Devleti'nin sınıra sevk ettiği kuvvet

¹³³ Silah altına alınan Redif sınıfı tablosu için bak: 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 230-262.

¹³⁴ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 3 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313.

¹³⁵ BOA, İr. Yun., nr 850, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313.

¹³⁶ Bu ordu merkezleri İstanbul, Edirne, Manastır, Erzincan, Şam ve San'ada bulunmaktaydı. Bunlara ilaveten Hicaz ve Trablusgarp'te iki de müstakil tümen mevcuttu.

¹³⁷ A. Tevfik, a.g.e., s. 28; Nihad, a.g.e., s. 4.

¹³⁸ BOA, Y.A.Res., nr 87/58.

¹³⁹ BOA, İr. Yun., nr 821, 19 Ramazan 314/9 Şubat 312.

¹⁴⁰ Osmanlı-Yunan Muharebesi Tarihi, s. 3; Muharebenin Yadiğârı, s. 2..

¹⁴¹ Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 14.

¹⁴² Savaş öncesi 1880 tarihinde hazırlanmış olup Yunanistan ile muhtemel bir harpte alınması gereken askerî tedbir ve tertibat yanında Osmanlı Devleti'nin askerî durumu ile Yunanistan'ın askerî ve idarî yapısı hakkında malumat veren layiha için bak: BOA, YEE, 14/187/126/7.

¹⁴³ Vecihi ve Rüfekaşı, a.g.e., s. 148; Hasırcızâde, a.g.e., s. 43, Bartlett, a.g.e., s. 36; Driault, a.g.e., s. 353.

¹⁴⁴ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 3 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313. Yunan hududunda Alasonya, Yanya, Yenişehir, Tırhala, Çatalca ve Dömeke mevkiilerinde bulunan Osmanlı kuvvetlerinin miktar ve mevcudiyet derecesine dair Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi'nce tanzim olunan cetveller için bak: BOA, Y.M.Mar., nr 157/7, (10 Nisan 313/20 Zilkade 314 tarihleri arası için); BOA, Y.M.Mar., nr 158/78, 19 Mayıs 313/28 Zilhicce 314;

sayı açısından Yunanistan gibi küçük ve kuvvet bakımından oldukça aşağı olan bir devlete karşı ilk bakışta çok fazla gibi görünürse de Yunanistan'ın tahrik ve teşviki ile Bulgar, Sırp ve Karadağ gibi bir kısım Balkan Devletlerinin olumsuz bir tavır takınmalarına fırsat vermemek, harbi bir an evvel bitirerek gerek siyasi gelişmelerin gerekse savaşın Osmanlı Devleti aleyhine dönmesine imkân tanımamak düşüncesi bu noktada mühim bir rol oynamıştır.¹⁴⁵ Zaten sınıra bu kadar kuvvet yığılmakla beraber düşmana yine kendisi nispetindeki bir kuvvetle karşı konulmuş, hiçbir zaman için kuvvetlerinin fevkindeki bir güçle¹⁴⁶ mukabelede bulunulmamıştır.

Seferberlik ve sevkiyat sırasında şimendifer kumpanyaları oldukça önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.¹⁴⁷ Anadolu'dan temin edilen kıtaların sevkiyatında Karadeniz ve Marmara iskelelerinden Tekfurdağı İskelesi'ne hareket eden vapurlar yanında Rumeli ve Anadolu'da bulunan demiryolları ve şimendiferlere de müracaat edilmiştir.¹⁴⁸ Ankara-İzmir demiryolu, Afyonkarahisar şimendifer hattı yanında İstanbul-Selanik, Selanik-Manastır, Dedeağaç-Selanik hatları savaş alanına yakınlıkları dolayısıyla en ziyade kullanılanları olmuştur.¹⁴⁹

BOA, Y.M.Mar., nr 158/141, 18 Mayıs 313/27 Zilhicce 314. Jurnal ve hülasa cetvelleri için bak: BOA, Y.M.Mar., nr 157/51, 26 Nisan 313/6 Zilkade 314; BOA, Y.M.Mar., nr 157/182, 12 Mayıs 313/21 Zilhicce 314; BOA, Y.M.Mar., nr 158/19, 8 Mayıs 313/17 Zilhicce 314. 17 Mart 313 tarihine kadar Yunan hududuna toplanan Osmanlı Ordusu Firkaları'nın mevcudu için bak: Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 9-10; İkdam Gazetesi, 30-31 Mart 313.

¹⁴⁵ BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313.

¹⁴⁶ Vecihi ve Rüfeka'sı, a.g.e., s. 5.

¹⁴⁷ BOA, İr. Yun., nr 1060, 16 Şevval 315/25 Şubat 313.

¹⁴⁸ Askerî sevkiyatın yapılışı sırasında izlenen rota ve kullanılan vasıtalar için bak: Vecihi ve Rüfeka'sı, a.g.e., s. 150; 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 7, 22-23.

¹⁴⁹ TY, nr 9919, 10-12 Şubat 312, s. 45-48; Nihad, a.g.e., s. 4; Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 44, 64-65 S. Tefvik, a.g.e., s. 71, 147, 229; Vecihi ve Rüfeka'sı, a.g.e., s. 149. Bu demiryollarından Osmanlı ordusuna yardımcı kuvvetler yetiştirmek üzere askerî nakliyat noktasında faydalanılmakla kalmamış, hasta ve yaralı erlerin nakledilmeleri için de yararlanmışlardır. (Bak: BOA, İr. Yun., nr 864, 23 Zilkade 314/13 Nisan 313.) Osmanlı demiryollarının durumu için bak: Vecihi ve Rüfeka'sı, a.g.e., s. 150 vd. Sultan Abdulhamid'in 1888'den itibaren bitirilmemiş olsaydı harbin ilan ve başlaması gecikmiş olacağı gibi hudut üzerine asker sevki de Yunanistan'ın denize hâkim oluşu ve bu sebeple Adalar Denizi'nin nakliyat açısından kullanışsız hâle gelmesi dolayısıyla, bir hayli müşkül ve hatta tehlikeli olacaktı. Böyle bir durumda Yunanistan Epir ve Makedonya taraflarında serbest bir durumda kalabilecek ve her iki bölgede de birtakım isyan ve ayaklanmaların zuhurunu ve alevlenmesini gerçekleştirebilecekti. Bak: Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 44-45; Bartlett, a.g.e., s. 45; Vecihi ve Rüfeka'sı, a.g.e., s. 149.

Osmanlı Devleti'nin bir ay gibi çok kısa bir zaman zarfında¹⁵⁰ top-
raklarının muhtelif noktalarındaki kuvvetleri yerinde kalmak üzere 150
bin kişilik bir kuvveti Yunan sınırına toplayabilmesi bütün Avrupa'nın
dikkatini çekmiş, takdir ve tebrikini kazandırmıştır.¹⁵¹

Hududa asker sevk ve tedarikinin uygulamaya konulması serasker
başkanlığındaki müşir ve feriklerden müteşekkil askerî bir komisyon
tarafından icra edilmiştir.¹⁵² Biri *Alasonya Taarruz Ordusu* veya *Şark
Ordusu*, diğeri ise *Yanya Müdafaa Kolordusu* veya *Garb Ordusu*¹⁵³ deni-
len vazifeleri itibariyle birbirinden farklı Yanya ve Teselya'da iki ayrı
kuvvet oluşturulmuştur.

Yanya Kolordusu Kumandanlığı Ahmed Hıfzı Paşa'ya verilmiştir.
Bu savaşta Osmanlı Orduları Başkomutanlığı, Yenişehir'deki Yunan
kuvvetlerine mukabil olarak oluşturulan, arz ettiği ehemmiyet dolayı-
sıyla da büyük miktardaki kuvvetlere haiz olan, Alasonya Ordusu Ku-
mandanlığı namıyla Yaver-i Ekrem Müşir Edhem Paşa'nın uhdesine
tevdî edilmiştir.¹⁵⁴ Edhem Paşa daha sonra alınan bir kararla Hudûd-ı
Yunânîye Kumandanı ve Ordu-yu Hümayûn Müşiri diye anılmasının¹⁵⁵
yanı sıra Selanik Körfezi ile Meçve arasında kalan bölgenin muhafaza-
sından da sorumlu tutulmuştur.¹⁵⁶

Yanya muntikasında bulunması dolayısıyla Yanya Kolordusu adı
verilen, her türlü ihtiyacı karşılanmakla beraber Alasonya Ordusu'na
nispetle daha az bir kuvvete sahip olan ve taarruzdan ziyade Yunan
kuvvetlerinin Narda tarafından tecavüz¹⁵⁷ ve saldırıda bulunmalarına
meydan vermeyecek surette tertip edilen bu kuvvetlerin başına ise Yan-

¹⁵⁰ Goltz Paşa, Teselya Muharebesi ve Ordu-yu Hümayûn, vr. 643; A. Tevfik, a.g.e., s. 28; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 148.

¹⁵¹ Ali İrfan, Musavverât-ı Menâkıb-ı Harbiye-i Muzafferiyât-ı Osmaniye Yahud Osmanlı-Yunan Muharebesinin Tâfsilâtı, Dersaadet 1315, s.; Bartlett, a.g.e., s. 23.

¹⁵² BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 83.

¹⁵³ M. Rıza, a.g.e., s. 44; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 145, 157; Bigham, a.g.e., s. 37; 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 12.

¹⁵⁴ BOA, İr. Yun., nr 822, 26 Ramazan 314/16 Şubat 312; BOA, İr. Yun., nr 823, 26 Ramazan 314/16 Şubat 312; Hasırcızâde, s. 13; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 157. Alasonya Ordusu'nun vaziyeti ve savaş nizamı için bak: Goltz Paşa, Teselya Muharebesi ve Ordû-yi Hümayûn, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr 6162, s. 647 vd.; O. Senâî, Osmanlı Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi, s. 3-10, 18-23; O. Nuri, Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı, c. III, s. 899. Ayrıca bak: S. Tevfik, a.g.e., s. 149 vd. Alasonya Ordusu ümerası ve firka kumandanlıkları için bak: TY, nr 9919, 9 Şubat 312, s. 44; Abdi Tevfik, ...Müdâvele-i Efkâr, s. 26-27; Hasırcızâde, a.g.e., s. 43.

¹⁵⁵ BOA, Y.M.Mar., nr 156/12, 2 Zilhicce 314/22 Nisan 313.

¹⁵⁶ 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 15.

¹⁵⁷ BOA, YEE, 15/1242/74/14, 24 Mart 313/3 Zilkade 314; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 157, 251.

ya ve havalisine dair vukufu ve malûmatı bulunmasından dolayı Yanya Valisi Ferik Ahmed Hıfzı Paşa,¹⁵⁸ İkinci Fırka Kumandanlığı'na ise Ferik Ahmed Lütfi Paşalar tayin edilmişlerdir.¹⁵⁹

Harp sırasında Maçka Kışlası ambarlarında 480 bin adet 7,5 mm çapında küçük, 220 bin adet de 9,5 mm çapında büyük Mavzer tüfekleri bulunmaktaydı.¹⁶⁰ Bu depolarda küçük çaplı Mavzerler için 106.500, büyük çaplı Mavzerler için ise 93.500 fişek mevcuttu.¹⁶¹ Depolardaki bu mevcuda ilaveten dâhildeki fabrika ve imalathanelerde kullanılmak üzere bir taraftan dışarıdan ham madde satın alınmasına gidilirken¹⁶² bir taraftan da Alman Krup fabrikasından top ve mühimmat satın alınmış, 1.5 milyon mavzer tüfeği¹⁶³ ve 50 milyon adet kadar da bu tüfekler için fişek ısmarlanmıştır.¹⁶⁴ Satın alınmasına lüzum görülen mitralyöz ve Krup toplarının alımı için de bir memurun Almanya'ya ve torpido alımı için bir liva veya ferik ile Tensikât-ı Askerîye Komisyonu azasından bir şahsın Londra'ya gönderilmeleri müzakere olunmuştur.¹⁶⁵ Ayrıca gerek dâhilden gerekse Güney Rusya'dan teşekkül eden iki komisyon vasıtasıyla hayvan satın alınmasına çalışılmıştır.¹⁶⁶

Yunan Harbi dolayısıyla oluşturulan satın alma komisyonu muhtelif tarihlerde 518.800 liralık savaş harcamasında bulunmuştur. Bu miktarın bir kısmı Martini tüfekleri, dumansız top barutları, fişek, mavzer tüfeği, Krup fabrikasından alınan şarapnel, tıpa ve fünye, Tophane-i Âmire fabrikalarından alınan çelik şarapnel, mavzer fişekleri imal makineleri ve Mavzer fabrikasından alınan otomatik tabanca ve fişeklere harcanmıştır. Diğer bir kısmı ise Zeytinburnu fabrikasının imalatının artması için buraya ve Rusya ile Macaristan ve Bulgaristan'dan topçu sınıfı için alınan hayvanlara sarf edilmiştir.¹⁶⁷

Sınıra sevk olunan Osmanlı Seyyar Ordu Piyadesi ve Süvari Fırkala-

¹⁵⁸ Vecihi ve Rüfekaı, a.g.e., s. 157, 251. Savaşın ilanı sırasında Yanya Kolordusu'nun mevcudu ve tertibatı için bak: 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 7-11, 203; Sun, a.g.e., s. 211-114.

¹⁵⁹ TY, nr 9919, 9 Şubat 312, s. 44.

¹⁶⁰ Bak: Goltz Paşa, a.g.e., s. 18; Vecihi ve Rüfekaı, a.g.e., s. 154. Bir görüntüye göre depolardaki bu silah ve mermilerin askeri kıtalara dağıtılmamış olmasında casus ve hafiyelerin genel ahvale muttali olmaları ve bunlar dolayısıyla bir fenalığın ortaya çıkması endişesi etkili olmuştur. Bak: Goltz Paşa, a.g.e., s. 18.

¹⁶¹ Goltz Paşa, a.g.e., s. 18.

¹⁶² Sun, a.g.e., s. 68.

¹⁶³ BOA, Y.M.Mar., nr 160/125.

¹⁶⁴ Goltz Paşa, a.g.e., s. 18.

¹⁶⁵ BOA, YEE, İ/156-42/156/3; BOA, YEE, İ/156-27/156/3, 26 Muharrem 98.

¹⁶⁶ Sun, a.g.e., s. 68.

¹⁶⁷ BOA, Yıldız Tasnifi Defterler Bölümü Katalogu (YTDBK), 17-E/1: 291.

rı tamamıyla Martini-Henri, büyük ve küçük çaplı mavzer tüfekleriyle,¹⁶⁸ topçu sınıfları ise Yunan topraklarına nispetle fevkalade tesir icra eden,¹⁶⁹ 6,9 cm'lik Cebel, 7,5 ve 10 cm'lik Krup ve 8,7 cm'lik Sahra toplarıyla¹⁷⁰ teçhiz edilmişlerdir. Ayrıca 12 cm'lik Obüs topları¹⁷¹ da kullanılan toplar arasında yer almıştır.

BALKAN DEVLETLERİNİN DURUMU

Yunanistan'ın Makedonya'daki Faaliyetleri

Yunanistan, Girit olaylarına paralel olarak, hududun kendilerine müsait olan muayyen noktalarından geçerek Makedonya ve Epir'de de ihtilal ve karışıklıklar çıkarmak istemiş ve bu doğrultuda birtakım askerî ve komitecilik faaliyetleri içerisinde olmuştur. Komitecilik faaliyetleri arasında General Nikolayef riyaseti altındaki Makedonya Merkez Komitesi'nin tavrı dikkatleri çekmiştir. Mezkûr komite ağır ve şiddetli ifadeler taşıyan bir beyanname neşretmiş ve özetle: Makedonya'da artık ıslahat yapılmasının mülayim bir politikanın tatbiki konulması neticesi elde edilebileceğinin düşünülmediği ve komite tarafından tanzim edilmiş olan ıslahat layihası çerçevesinde olmak üzere, Makedonya ile Edirne vilayetleri ahaliilerinin gerçek bir muhtariyet idaresine kavuşmaları için komitenin gayret sarf edeceği¹⁷² ifade edilmiştir.

Yunanistan'ın Makedonya'ya yönelik olmak üzere icra ettiği askerî faaliyetleri arasında Preveze önüne, Narda Körfezi'ne ve Teselya'daki askerlere zahire götürmek için Golos'a gemiler göndermesi söz konusu olmuştur.¹⁷³ Yunanistan, böyle bir davranış içerisinde bulunmakla bir taraftan Osmanlı Devleti'ni zor duruma sokmayı planlarken diğer taraftan da Avrupa genel barışını muhafaza etme noktasında ittifak içerisinde bulunan Büyük Devletlerin menfaatleri aleyhine bir durum vücuda getirmeyi hesaplamış ve dolayısıyla da siyasi ve coğrafî açıdan bir şeyler kazanmayı ümit etmiştir.¹⁷⁴ Ancak harbin muzafferiyetle neticelenmesi Büyük Devletlerin de rıza göstermedikleri böyle bir tehlikenin doğ-

¹⁶⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 157/180, 12 Mayıs 313/21 Zilhicce 314; BOA, Y.M.Mar., nr 151/73, 4 Nisan 312; BOA, Y.M.Mar., nr 157/53, 5 Mayıs 313/16 Zilhicce 314; BOA, Y.M.Mar., nr, 158/35; TY, nr 9919, 11 Şubat 312, s. 48.

¹⁶⁹ Bigham, a.g.e., s. 46-47; A. Tevfik, a.g.e., s. 227.

¹⁷⁰ Alasonya Ordusu'na gönderilen top, mühimmat, cephane ve evsafı için bak: BOA, Y.M.Mar., nr 158/36, 15 Mayıs 313/24 Zilhicce 314; BOA, Y.M.Mar., nr, 158/35.

¹⁷¹ Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 155; A. Tevfik, a.g.e., s. 142-143.

¹⁷² BOA, Y.A.Hus., nr 353/66. 4 Haziran 1896.

¹⁷³ Driault, a.g.e., s. 353.

¹⁷⁴ BOA, Y.A.Res., nr 87/55.

masına hem fiilen hem de maddeten imkân vermemiştir. Zira Girit'te bir türlü önlenemeyen olayların Makedonya'ya da sıçramasından ciddi derecede endişe duyan Osmanlı Hükûmeti¹⁷⁵ gerek Bulgaristan gerekse Yunanistan'ın bu bölgede tahriklerde bulunmaya devam etmeleri hâlinde baş gösterecek isyan hareketlerine fırsat vermemek ve bilhassa bunlar tarafından Hristiyanlara silah ve mühimmat dağıtılmasını önlemek için gayret sarf etmiştir.¹⁷⁶ Ayrıca Teselya ve Makedonya cihetlerinde meydana gelmesi muhtemel olan bazı olaylara karşı tedbir olması bakımından Müslüman halkı da silahlandırma yoluna gitmiştir.¹⁷⁷

Yunanistan'ın Balkanlardaki beklentilerinin ve özellikle Makedonya'daki mezkûr faaliyetlerinin müspet bir neticeye ulaşmamasının bazı sebepleri bulunmaktadır; Bu sebepler arasında Balkanlarda geçerli olan akımları, Balkan Devletleri ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin durumu; Osmanlı Hükûmeti'nin almış olduğu askerî ve siyasi tedbirler ile Avrupa devletlerinin Balkanlara yönelik politikalarını saymak mümkündür.

Osmanlı-Yunan Harbi arifesinde Balkanlarda birinin diğerine karşı fazla belirgin bir üstünlüğü bulunmayan üç siyasi akım etkin hâlde idi denebilir. Bunlardan ilki sathi olup pek de gerçekçiliği bulunmayan Pan-Helenizmdir; ikincisini ise bilahare kuvvet ve gayret kazanan ve zayıf olmamakla birlikte savaşın vuku bulduğu tarihlerde mühim neticeler elde edecek derecede kuvvet ve icraata sahip olmayan Pan-İslamizm ve nihayet üçüncüsünü, mevcudiyeti söz konusu ise de bu dönemde belirgin bir tesire sahip bulunmayan ve daha ziyade sükun içerisinde ve diplomasi esasları çerçevesinde cereyan eden Pan-Slavizm hareketi oluşturmaktaydı.¹⁷⁸ Bu cereyanlara ilaveten bölge üzerinde etkili olmayan çalışan Avusturya'nın mevcudiyetini ve Rusya'nın izlemekte olduğu politikayı da unutmamak gerekmektedir.

Balkan Devletleri -Yunanistan İlişkisi

Yunanistan, Balkanlarda meydana gelecek bir Osmanlı-Yunan savaşının Bulgaristan başta olmak üzere bütün Balkan Devletleri tarafından destek göreceğine inanmıştır. Ancak Balkan Devletleri aynı coğrafya üzerinde bulunmakla birlikte birbirleriyle geçinemeyen ve aralarında birtakım ihtilaflar olan bir ilişkiye sahiptiler. Bulgar-Sırp ihtilafı ve bu

¹⁷⁵ BOA, İr. Gir., nr 1116. 23 Safer 314/22 Temmuz 312.

¹⁷⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 352/140. 8 Mayıs 1896.

¹⁷⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 366/75. 11 Ramazan 314/1 Şubat 313.

¹⁷⁸ Bigham, a.g.e., s. 238-239.

ihtilafın iki taraf arasında 14 Kasım 1885'te bir savaşa müncer olması bu geçimsizliğin bariz örneklerinden birini teşkil etmekteydi. Balkanlar üzerinde yer alan her bir devletin orada hâkimiyet kurma arayışı içerisinde olması bu anlaşmazlıkların temel unsurlarından sadece birini oluşturmuştur. Bu tarihlerde canlılığını ve ehemmiyetini korumakta olan “Kilise Meselesi” ise bir başka unsuru teşkil etmiş ve bu yüzden Bulgar ve Yunan Hükûmetlerinin arası açılmıştı. Yunanistan, Bulgar metropolitliklerinin açılmaması için her tedbire başvurmakta, Bulgaristan ise Bulgar milletinin inkişafının bu metropolitliklerin açılması¹⁷⁹ ile gerçekleşeceği inancına sahip bulunmaktaydı. Yine bölge ülkeleri arasında bugün dahi ihtilaf konusu olmaktan çıkmamış olan “Makedonya Meselesi” ve Yunanistan'ın bu topraklar üzerinde hâkimiyet kurma arzusu Balkan Devletleri arasında ihtilaf konusu olmaktan azâde kalamamıştı. Yunanistan'ın bu yöndeki politikasına razı olmayan Bulgar ve Sırp Hükûmetleri, aksi gelişmeleri kendi gelecekleri ve menfaatleri bakımından tehlikeli görmelerinden dolayı, savaşta tarafsız kalarak Yunanistan'a destek vermemeyi tercih etme yoluna gitmişlerdi.

Savaşa girmesinde ümit bağladığı Balkan Devletlerinin yardımına mazhar olma düşüncesi Yunanistan'ı bu dönemde Atina ile Sofya arasında bir ittifak oluşturabilmek için müzakereler yapılması¹⁸⁰ gibi birtakım arayışlar içerisine itmişse de bu yöndeki teşebbüsleri olumlu bir sonuca ulaşmamıştır. Böyle bir ittifakın tahakkuku ile Yunanistan'ın o ana kadar Balkanlar'da vuku bulan hataları tamir olunmuş olmanın yanında Bulgaristan ve Sırbistan Hükûmetleri'nin yardımlarıyla savaşın Yunanistan lehine neticeleneceği de ümit edilmiştir. Ancak Yunanistan'ın müşkülpesent tutumu bu tarihe kadar böyle bir ittifaka imkân vermediği gibi bu tarihte de mümkün kılmamıştır. Bulgaristan böyle bir ittifakı esasen istemiş fakat Yunanistan'ın birçok talepte bulunmasına rağmen, mesela bütün sahillerin kendisine ait olması lazım geleceği bahanesiyle Adalar Denizi'nde Bulgaristan'a bir liman dahi vermeyi çok görerek, Bulgaristan'a hiçbir şey vermek istememesi bu ittifaka engel olmuştur. Bu durum ise Bulgarların Yunanlılara karşı duyduğu emniyet ve itimadı ortadan kaldırmış ve kendileriyle antlaşma yapmanın mümkün olmadığı düşüncesine sevk ederek son anda yapılan böyle bir teklifin reddini gerekli kılmıştır.¹⁸¹ Bu yöndeki bir antlaşma iki devlet arasında ancak 1912 yılında gerçekleştirilmiştir.

¹⁷⁹ Tahsin Paşa, Sultan Abdülhamid, Yıldız Hatıraları, İstanbul 1990, s. 68.

¹⁸⁰ BOA, İr. Yun., nr 1095, 8 Rebiulevvel 316; BOA, Y.A.Hus., nr 375/63, 26 Temmuz 97.

¹⁸¹ BOA, Y.A.Hus., nr 375/63, 26 Temmuz 97.

Aralarında herhangi bir uzlaşma ve anlaşmaya varamayan Balkan Hükûmetleri Yunanistan'ın galip gelme ihtimalini göz önüne alarak savaş öncesinde siyasi ve askerî tedbirler almaya yönelmişlerdir. Mevcut anlaşmazlıklara rağmen Sırbistan Kralı Aleksander, Sofya'ya giderek Bulgaristan Kralı Ferdinand ve Bulgar Hükûmet ricali ile Yunanistan'ın Makedonya'ya girmek suretiyle topraklarını genişletmesi durumunda alınması gerekli önlemleri müzakere etmişler, savaşın mevzii kalması doğrultusunda birlikte çalışmayı kararlaştırmışlardır.¹⁸²

Gerek yukarıda zikredilen hususlar gerekse Balkanlar üzerinde her birinin kendine has politikası ve beklentisi olan Büyük Devletlerin takip etmiş olduğu siyaset dolayısıyla ve yine Yunanistan'ın savaş öncesi Balkanlara yönelik uzlaşma kabul etmez şeklindeki şahsî politikası savaşta taraftar bulmasına imkân tanımamış,¹⁸³ Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'ı ifsat ve iğfal etme gayretleri sonuç vermemiş ve kendi kuvveti ile asla kıyas kabul etmeyecek surette kuvvet ve güce sahip olan Osmanlı Devleti'ne karşı tek başına mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Büyük Devletlerin Balkan Politikası

Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş hazırlıklarına girişmesi ve bu hazırlığa mukabil olarak Osmanlı ordusunun da Teselya sınırında toplanmaya başlaması Balkanlarda gözü ve menfaatleri olan Büyük Devletleri endişeye sevk etmiştir. Harbin Balkanlara da sıçrayarak geniş bir alana yayılmasına ve yeni birtakım bunalımların yaşanmasına engel olmak üzere Balkanlardaki devletleri seferberlik hazırlıkları içerisinde girmekten ve muharip taraflardan birine yardıma kalkışmaktan menetmişlerdir. Rusya ve Avusturya devletleri başta olmak üzere Büyük Devletler, özellikle Bulgaristan'ı ikaz ederek, haris emeller peşinde koşmalarını için Balkan Devletlerine tavsiyelerde bulunmuşlardır.¹⁸⁴

Büyük Devletlerin bu ikazlarından dolayıdır ki Balkan Hükûmetleri savaş sırasında herhangi bir uygunsuz hareket içerisinde bulunmaktan kaçınmışlardır.¹⁸⁵ Bu durum ise Osmanlı Devleti'ni Bulgaristan ve Sırbistan'ın muhtemel bir tecavüz ve saldırısından emin kılmıştır. Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ başta olmak üzere Balkan Hükûmetleri'ne

¹⁸² Afif Büyüktuğrul, Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması, c. III, İstanbul 1983, s. 293.

¹⁸³ A.g.v.; Bartlett, a.g.e., s. 40.

¹⁸⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13. 10 Temmuz 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 352/140, 11 Mayıs 1896; BOA, Y.A.Res., nr 87/55, 3 Şafer 315/21 Haziran 313.

¹⁸⁵ BOA, Y.A.Res., nr 88/29, 4/16 Ağustos 1313.

harp hazırlıkları içerisinde olmamaları yolunda Rusya'nın da uyarısı söz konusu olmuştur. Onun bu uyarısının temelinde Yunanistan'ı Girit konusunda zaman kazanmaya ikna etmeye çalışması ve Balkanlarda öteden beri takip etmekte olduğu Slav politikasının mühim derecede etkisi olmuştur. Rusya ayrıca mezkûr devletlerin bu savaşta tarafsız kalmalarını sağlamak şeklindeki politikasıyla Yunanistan'ı kuzeyde Slavların bulunduğu bölgelerden uzak tutmayı düşünmüş¹⁸⁶ ve bu politikasında da başarılı olmuştur.

Osmanlı Hükûmeti'nin Almış Olduğu Tedbirler

Savaş öncesinde Balkanlarda yer alan Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ gibi Hükûmetler, önlerine çıkan her fırsattan istifade etmek suretiyle Osmanlı Devleti aleyhine topraklarını ve nüfuz bölgelerini genişletme siyaseti izlemekteydiler. Bundan dolayıdır ki Yunanistan lehine yapılacak olan en ufak bir hudut değişikliği, müsait olduklarına inandıkları bir zamanda, bu devletlerin hiçbir tereddüde kapılmadan harekete geçmeleri için kâfi gelecekti.

Balkan Devletlerinin malûm olan bu siyasetleri dolayısıyla Osmanlı Hükûmeti bu bölge Hükûmetlerine yönelik olmak üzere birtakım tedbirler alma ihtiyacını hissetmiştir. Bu tedbirleri askerî ve siyasi olmak üzere iki kategoride değerlendirmek gerekmektedir.

Askerî Tedbirler

Askerî tedbirler noktasında olmak üzere: Osmanlı Hükûmeti'nce Bulgar ve Sırların hâl ve harekâtı ele alınarak gayr-i dostane herhangi bir harekette bulunmaları hâlinde bunlara karşı alınması lazım gelen tedbirler mütalaa olunmuş ve bu devletlerin yeni bir hareketi görülmeden askerî tedbirlere başvurulmasının onların da mukabil tedbirler almalarını gerektireceği neticesine varılmıştır. Böyle bir duruma sebebiyet vermemek ve ileride karşılaşılabilecek durumlara göre karar alınmak ve gereğini yapmak üzere o bölgelere daha fazla dikkat ve itina gösterilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸⁷ Bir tedbir olmak üzere Sırp ve Karadağ hudutlarındaki İkinci Ordu'nun İkinci Nizamiye Fırkası'na, Yunan sınırına yapılan sevkiyata rağmen, dokunulmayarak yerinde bırakılmıştır.¹⁸⁸ Ayrıca Teselya ve Epir hudutları üzerinden gerçekleşmesi muhtemel bir çarpışma hâlinde Bulgaristan sınırında taarruza maruz kalmamak üzere

¹⁸⁶ Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri, s. 297.

¹⁸⁷ BOA, YEE, 15/1242/74/14. 24 Mart 313/3 Zilkade 314.

¹⁸⁸ A. Rıza Bey, s. 28-29.

gerekli askerî tedbirlerin alınması öngörülmüştür.¹⁸⁹ Karayolu ile yapılacak olan askerî sevkîyata engel olmak üzere Bulgarların Dedeağaç ve Selanik hattını kesmek üzere Gümölcine ve Nurakob taraflarından icra edebilecekleri teşebbüslerde muvaffak olmamaları için gerekli askerî tedbirlerin alınması ve mezkûr hududun Ergene ve Meriç nehirleri ve Stava ve Struma karasuları ve Vardar nehirleri üzerlerinde bulunan büyük ve geniş köprülerle geniş tünellerin muhafazası konusunda daha dikkatli olunması yolunda emirler verilmiş ve korunması için buralara müfrezeler sevk edilmiştir.¹⁹⁰

Siyasi Tedbirler

Sultan II. Abdülhamid, Balkan Devletleri arasında kendisine karşı en ziyade ihtiyatkâr olma ihtiyacını duyduğu hükûmetlerden biri olarak Bulgaristan'ı görmüştür. Sultan II. Abdülhamid'e göre "Bulgarlar masum kuzu postuna bürünmüş yırtıcı kurtlar" gibi bir millet¹⁹¹ olarak değerlendirilmelidir.

Gerek bu anlayıştan gerekse savaş arifesinde Bulgarlar ve Sırp lar hakkında edinilen gizli ve mevsuk duyular ne tür hareket ve teşebbüs içerisinde olduklarına dair resmî istihbarat kaynaklarından edinilen bilgiler, ayrıca genel siyasi durumun tesiri altında görülmeleri ve bundan dolayı çıkabilecek ve sirayet edebilecek veya ettirilebilecek hâllerin unutulmaması gerektiği yolundaki ikazlar¹⁹² dolayısıyla ki esasları arasında idare etme, hoşnutsuzluk duymalarına fırsat vermeme, minnet altında bırakma ve şükran hisleri ile Osmanlı Devleti'ne bağlı kılmanın da yer aldığı istimal politikasının takibine savaş arifesinde ve sırasında da devam edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid tarafından Bulgar Hükûmeti'nin haricî ve dâhili hareketleri sürekli yakından takip edilmiş, mevcut kilise meselesinden dolayı Rumlarla aralarındaki anlaşmazlıklardan istifade edilmeye çalışılmış ve Bulgaristan Hükûmet ricaline Babıâli yerine Yıldız'a gelip padişah ile bizzat görüşerek problemlerini hâletmeleri imkânı tanınmıştır. Bulgaristan'ın Makedonya'daki durumu ve askerî kuvvetleri ve ayrıca bu kuvvetlerini çok kısa bir zaman içerisinde Osmanlı hudutlarına sevk etme iktidar ve kabiliyetine malik oluşu¹⁹³ Sultan II. Abdülhamid'i böyle bir politika takip etmekte haklı

¹⁸⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 966/94. 15 Şubat 1897.

¹⁹⁰ TY, nr 9919, 17 Şubat 312/1 Mart 1897, s. 57.

¹⁹¹ Karal, a.g.e., c. VIII, s. 187.

¹⁹² BOA, Y.A.Res., nr 87/69. 14 Safer 315/2 Temmuz 313.

¹⁹³ Tahsin Paşa, a.g.e., s. 126-127.

kılan unsurlar olmuştur.

Gerek Yıldız'ın takip etmiş olduğu bu siyaset sebebiyle gerekse Sırp ve Bulgarların birtakım Avrupa devletlerinin menfaatleri doğrultusunda kullanılan birer kukla olmaktan çıkıp bağlı bulunduğu Osmanlı Devleti ile aralarında dostane münasebetler tesis etmenin yollarını aramayı kendi istikballeri ve menfaatleri açısından daha münasip görmüş bulunmaları dolayısıyla ki bu devletlerle olan ilişkiler günden güne müspet yönde artarak devam etmiştir. Hatta bu münasebet Bulgar Prensi Ferdinand'ın bütün Bulgar ordusunun ihtiyaç hâlinde Osmanlı Devleti'nin emri altında bulundurulması esaslarını ihtiva eden bir tahhütnameyi kendi imzasıyla padişaha takdim edecek kadar samimi ve sadıkane¹⁹⁴ bir siyaset izlemesine kadar varmıştır.

Sırp ve Bulgar Hükûmetlerine, beraatlar maddesi gibi bazı özel iş ve hususların savaştan sonra ele alınarak gereklerinin yapılacağı yolunda gerek Sultan II. Abdülhamid gerekse iş başında bulunan hükûmet ricali tarafından vaatlerde bulunulması¹⁹⁵ Sırbistan ve Bulgaristan'ı Yunanistan'dan tecrit ettiği gibi Osmanlı Devleti ile olan siyasi ilişkilerini daha da pekiştirmeye sevk etmiştir.

Mezkûr ilişkinin gelişmesine ve Osmanlı Hükûmeti tarafından takip edilen siyasete örnek olması bakımından şu hâdiseyi aksettirmek faydalı olacaktır.

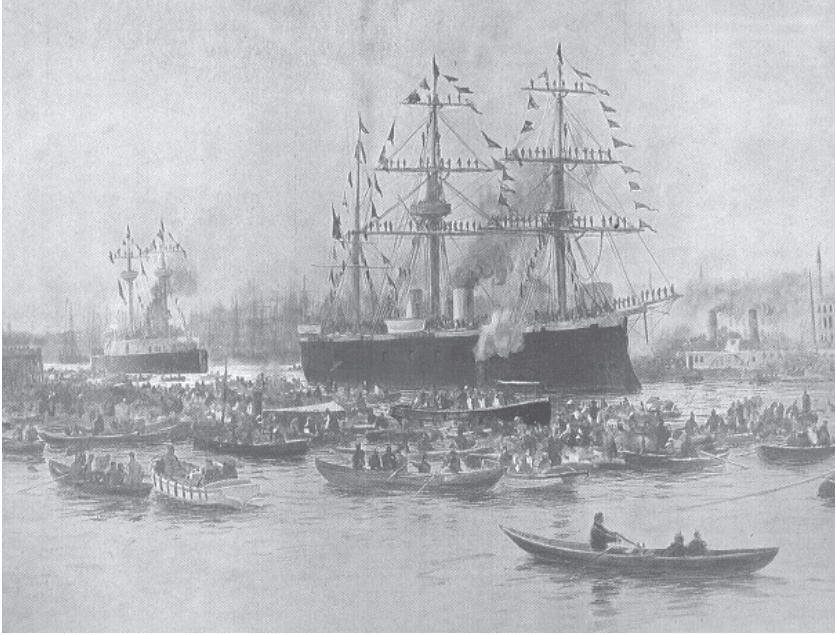
Teselya Muharebesi sırasında Osmanlı ordusunun cephane ve iaşe ihtiyacının karayolu ile sevk olunması lüzumu hâsıl olmuştur. Osmanlı Devleti, bu sevkiyat esnasında Sofya Hükûmeti'nin kendisini müşkül bir duruma sokmasından endişe etmiştir. Ancak daha önceden Bulgaristan'ın bazı mahallerinde metropolitlikler teşkiline müsaade olunduğunu dile getiren bir fermanın gündeme getirilmesi ve bu fermana açılacağı vaat edilen üç metropolitliğin savaştan sonra ihdasına izin verileceği yolunda Babıâli'den Bulgar Kapı Kethüdası Mösyö Markof'a bir tezkere yazılmıştır. Bulgar Kethüdası'nın bu durumu siyasi bir muvaffakiyet olarak değerlendirmesi Sofya Hükûmeti'nin sevkiyat konusunda herhangi bir mesele çıkarmasına engel olup tarafsız kalmasına sebep olduğu gibi Osmanlı kuvvetlerinin kazandığı zaferleri kendi millî emellerinin tahakkuku için bir vesile addederek Osmanlı Devleti'ne en büyük kolaylığı göstermesine de sebebiyet vermiştir.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Tahsin Paşa, a.g.e., s. 120-124, 221-222.

¹⁹⁵ BOA, Y.A.Res., nr 88/29, 4/16 Ağustos 1313.

¹⁹⁶ Tahsin Paşa, a.g.e., s. 68, 221.

Babîâli'nin takip etmiş olduğu bu siyaset neticesinde bu gaile Osmanlı Devleti adına herhangi bir olumsuzluğa sebebiyet vermeden bertaraf edilirken Bulgaristan'a da bu savaşta tarafsız kalmanın siyasi semeresi olmak üzere uzun süredir sürüncemede kalmış olan Menlik/Melenik, Strumca ve Kılıkış kasabalarında üç Bulgar piskoposluğu açma ve Manastır şehrinde ise bir ticaret ajanlığı bulundurma¹⁹⁷ imtiyazlarını sağlamıştır.

Osmanlı Donanması'nın Yunan Savaşı için Harekatı

Sırp lar ise savaşta tarafsız kalmanın mükâfatı olmak üzere Üsküp'teki Rum metropolitinin azledilerek yerine Sırp lı bir metropolitin atanması na ilaveten Manastır ve Selanik vilayetlerinde Sırp okullarının açılması imtiyazlarını elde etmişlerdir.¹⁹⁸ Bütün bunlardan dolayıdır ki Sırbistan Hükûmeti her iki taraf için mevcut durumun muhafazası taraftarı olduğunu ve hiçbir devletin diğerlerinden daha fazla bir çıkar elde etmesi lazım geldiği beyanında bulunmuştur. Gerçi bir ara savaş sırasında Kosova vilayeti dâhilinde ve Karadağ hududunda ufak bir arbede zuhur etmiş ve birkaç Osmanlı taburunun sevkine lüzum görülmüş¹⁹⁹ ve yine

¹⁹⁷ Hikmet Süer, *Osmanlı-Yunan Harbi*, Ankara 1965, s. 8.

¹⁹⁸ Driault, s. 335; Kocabaş, a.g.e., s. 280; Sun, a.g.e., s. 28; Süer, a.g.e., s. 8.

¹⁹⁹ BOA, YEE, 9/2633/72/4.

Sırp ve Bulgar Hükûmetleri bir taraftan askerî hazırlıklarda bulunarak²⁰⁰ mevcut savaşa katılıp katılmama konusunda mütereddit kalmışlardır. Ancak bu durum, bir taraftan Osmanlı idaresinin kendilerine verdiği ve yapmayı vaat ettiği imtiyazlarla diğer taraftan Yunanistan'ın mağlûp olması durumunda savaştan kendilerinin de zarar göreceğine kâni bulunmaları gerçeği dolayısıyla²⁰¹ ve özellikle Büyük Devletlerin uyarı ve ikazları neticesi terk edilmiştir. Balkan Devletleri'nin savaşta tarafsız bir tutum sergilemeleri bir taraftan Osmanlı Devleti'ne endişelerinden kurtularak Yunanistan karşısında daha rahat bir şekilde hareket etme fırsatını verirken diğer taraftan ise mezkûr devletlerin de savaşa katılımları ile harbin cephesinin genişlemesi ihtimali ortadan kalkmış ve Avrupa devletlerinin de sıcak bir çatışma içerisine girmelerine fırsat vermemiştir. Yunanistan ise umduklarının hiçbirine kavuşmamış, ne Osmanlı Devleti'ne karşı askerî bir başarı kazanabilmiş ne de Balkan Devletlerinin kendisi yanında yer almalarını sağlayabilmiştir.

²⁰⁰ Sırp sefiri bu hazırlığın sebebini her sene mutad olan bir aylık talim olarak açıklamıştır. BOA, MVM, 91/50. 10 Şevval 314/2 Mart 313.

²⁰¹ BOA, Y.A.Hus., nr 375/63, 26 Temmuz 1897.

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞIN BAŞLAMASI

I- SAVAŞ ÖNCESİ GELİŞMELER

Büyük Devletlerin Tavrı

İki tarafın birbirine mukabil olarak sınır sevkiyatını artırarak sürdürmeleri ve özellikle Konstantin'in Yunan Ordusu Teselya Kumandanı olarak 27 Mart'ta Volos'a doğru hareket etmesi¹ Büyük Devletleri endişeye sevk etmiştir. Bu ve sair gelişmeler dolayısıyla ki iki taraf arasında bir savaşın çıkması hâlinde savaşın meydana getireceği bütün sorumluluğun ilk saldırıda bulunacak tarafa ait olacağı ve harbin neticesi her ne olursa olsun müteceviz olan tarafın durumdan en ufak bir istifadede bulunmasına asla müsaade olunmayacağı kararına varmışlardır. Ayrıca alınan bu kararı sefirleri vasıtasıyla 6 Nisan 1897'de gerek Osmanlı Devleti Hariciyesi'ne gerekse Yunan Hariciye Nezareti'ne tebliğ etmişlerdir.²

Böyle bir karar ve ilanla Büyük Devletler her ne kadar tarafsız davranıyorlarmış gibi bir tavır sergilemişlerse de esasen Yunanistan'ın Osmanlı karasularına donanma sevk etmesi ve yine Osmanlı hâkimiyetindeki Girit Adası'na asker çıkarması karşısında pasif bir tutum sergilemeleri ve olaylara göz yummaları Yunan taarruz ve tecavüzlerini teşvik ve tasvip etmelerinden başka bir anlama gelmemekteydi. Zaten Yunan

¹ Dakin, a.g.e., s. 152.

² BOA, İr. Yun., nr 843, 4 Zilkade 314/25 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/13, 5 Zilhicce 314/26 Mart 313; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 74. Yunanistan'a verilen notanın sureti için bak: Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 114.

Hükûmeti'nin Girit'teki girişimlerinin önlenmesi hususunda Osmanlı sefirlerinin Büyük Devletler nezdindeki teşebbüsleri ciddi bir surette nazar-ı dikkate de alınmamıştı. Ayrıca Yunan savaş gemileri içerisinde imdat kuvvetleri, silah ve her türlü mühimmat bulunduğu ve âsileri teşvik ve tahrik edici malzemelerin taşınması söz konusu olduğu hâlde bu tür sevkiyatın yapılmasına ve karaya çıkarılmasına mâni olunması ve mezkûr gemilerin teftiş ve nezaret altında bulundurulması için zecri tedbirlerin alınması zaruri olduğu hâlde buna da yanaşılmamıştı. Büyük Devletler Girit açıklarında bulunan amirallerine bu konuda hiçbir talimat vermemiş, durumun aralarında müzakere edilmekte olduğu, bugün yarın kesin bir sonuca ulaşılacağı gibi sözler sarf ederek idare-i lisanda bulunmuşlar, herhangi ciddi bir teşebbüse yönelmemişlerdi.³ Almış oldukları tedbirler ancak olayların büyümesi üzerine gündeme gelebilmiş ve o da çok geç bir tarihte ve mutlak çözümü sağlamayacak bir surette uygulamaya konmuştur.

Büyük Devletlerin gelişen olaylar karşısında sessiz kalıp gerçek suçluyu görmezlikten gelerek savaşa sebebiyet veren ilk devletin müteceviz sayılacağını ifade etmeleri kendilerinin ne kadar tarafsız ve âdilane bir tutum içerisinde olduklarını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Büyük Devletlerin bu tutumu Girit konusunda Yunanistan'ı desteklemekten ve girişimlerinde teşvik etmekten başka bir anlama gelmemekte, belki biraz daha temkinli ve sabırlı hareket etmesini ifade etmekteydi.

Büyük Devletlerin bu yönde bir karar almalarında Yunanistan'ın mağlûp olacağı düşüncesi etkili olmuştur. Böyle bir durumda Osmanlı Devleti'nin etkinlik ve toprak kazanması söz konusu olacağı için buna müsaade edilmek istenmemiştir. Eğer aksi bir gelişmenin varlığı söz konusu olabilseydi böyle bir kararın çıkması bahis konusu olmayacaktı. Zira 1912 Balkan Savaşı arifesinde Avrupa devletlerinin yine aynı endişelerle aynı yönde bir karar aldıkları ve gelişmelerin Osmanlı Devleti aleyhine olması üzerine ise mezkûr kararı uygulamaya koymadıkları malûmdur. 17 Nisan 1897'de başlayan bu savaşın Teselya ve Epir bölgelerinde Büyük Devletlerin hiç ummadıkları bir sürat ve seyir ile neticelenmesi mezkûr devletleri savaş çıktığı takdirde bu duruma sebebiyet veren tarafın hiçbir surette bundan faydalanamayacağı şeklindeki kararlarını unutmaya ve tarafsızlıklarını bırakmaya sevk etmiştir. Ne-

³ BOA, Y.A.Hus., nr 366/94, 15 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 13 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 366/75, 11 Ramazan 314/1 Şubat 313.

ticede Yunanistan tarafını tutarak onu layık olmadığı bir muamele ile mükâfatlandırmaya yönelmişlerdir.

Diğer taraftan Büyük Devletlerden özellikle Almanya,⁴ Avusturya⁵ ve Fransa⁶ gibi bir kısım devletlerin Osmanlı Hükûmeti'ni Yunanistan'a karşı almış olduğu kararlar ve tedbirlerde haklı görmeleri ve hatta Osmanlı Hükûmeti'ni sınıra asker sevkinde bulunmaya teşvik etmeleri söz konusu olmuştur. Ancak bu devletler bu tavırları yanında aynı zamanda savaştan kaçınılması ve savaşa sebebiyet veren devletin müteceviz sayılacağı şeklindeki karara imza atarak onu ortak bir karar hâline getirmişlerdir. Mezkûr devletlerin bu davranışları ise gayet açık bir suretteki tezattan başka bir şey meydana getirmemektedir. Ayrıca bu tutum Büyük Devletlerin kendi aralarında sağlam bir ittifak oluşturamadıklarının ve her bir devletin kendi müstakbel menfaatlerini dikkate alarak hareket ettiğinin de açık delili durumundaydı.

Osmanlı Hükûmeti'nin Büyük Devletler ve Yunanistan'ı Uyarısı

Yunan Hükûmeti'nin devletlerarası hukuku hiçe sayarak gerek Girit'e asker sevkinde bulunması gerekse hududa büyük çaplı asker yağmak suretiyle Osmanlı hukukunu ve mülkünü çiğnemeye kalkışması üzerine Babiâli, Yunan tecavüzlerinin durdurulması noktasında Büyük Devletlerin üzerlerine düşen görevi yapmaları noktasında uyarılmaları için mezkûr devletler nezdindeki sefirlerine muhtelif zamanlarda gönderdiği telgraflarla talimatlarla bulunmuştur.

Bu telgraflarda, muayyen cihetlerden vuku bulan Yunan çete saldırılarını Yunan nizamî askerlerinin taarruzlarının takip ettiği dile getirilmiş, bu ve sair sebeplerden dolayı muhtemel bir harbin zuhuru hâlinde mesuliyetin Yunanistan'a ait olacağı ifade edilmiş ve Osmanlı Devleti'nin kimsenin toprağında gözü ve emelinin bulunmadığı defaatle beyan olunmuştur.⁷ Bu girişimlerde gayet ılımlı ve dikkatli bir politika takip etmiş olan Osmanlı Hükûmeti, büyük devletlerin kendisi

⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 367/14, 7 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 367/25, 19 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 367/25, 19 Şubat 1897; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313.

⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 367/18, 18 Şubat 1897.

⁶ BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313.

⁷ Mesela bak: BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/13, 5 Zilhicce 314/26 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313; BOA, Y.A.Hus., nr 355/48, 17 Temmuz 1896; Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 127, 131-132.

aleyhinde bir politika takip etmelerinden de çekinmiştir.

Nisan'ın ortalarına doğru sınır tecavüzlerinin artması üzerine Osmanlı Hükûmeti, eşkiya diye takdim edilen kuvvetlerin daha fazla tecavüzde bulunmaları ve tedip edilmemeleri hâlinde bunların Yunan düzenli askerleri olarak kabul edileceği ve bu yüzden çıkacak bir savaşın mesuliyetinin de Yunanistan'a ait olacağını⁸ verdiği bir nota ile ayrıca Yunan Hükûmeti'ne de tebliğ etmiştir.

Babiâli, Büyük Devletlerin iki taraf arasındaki güç dengesizliğinden ve Avrupa sulhunu bozabileceğinden dolayı zuhurunu önlemeye çalıştıkları bu savaşın vuku bulması hâlinde mesuliyetin müteceviz tarafa ait olacağı konusundaki ihtarlarına verdiği cevapta ise kendisinin Girit meselesinin başından beri Büyük Devletlerin fikir ve sulhu sağlama yolundaki çabalarına tamamiyle iştirak ettiğini, hudut boyunda fevkalade kuvvetler bulundurulmasının Yunanistan aleyhine emeller beslemesinden ileri gelmediğini, bu durumun Yunanistan'ın devletlerarası hukuk kaidelerine mugayir olarak Girit'e düzenli asker sevk etmesi ve hududa da kendisinden çok daha önceden kuvvetler yığarak hasmane bir muamele yolu izlemesinden kaynaklandığını, dolayısıyla da mülkünü ve hukukunu koruyabilmek için kendisinin de aynı şekilde hareket etmeye mecbur kaldığını beyan etmiştir.⁹

Kranya sınır çarpışmaları

⁸ A. Hulusi, a.g.e., s. 6-7.

⁹ BOA, Y.A.Res., nr 86/13, 5 Zilkade 314/26 Mart 313; BOA, İr. Yun., nr 843, 5 Zilkade 314/26 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313.

SAVAŞIN İLANI

Yunanistan'ın Savaş İlan Etmesi

Daha mart ayı başlarından itibaren muhtemel bir harbin sinyallerini veren Yunan Hükûmeti gerek Osmanlı Hükûmeti'nin gerekse Büyük Devletlerin almış oldukları tedbirler üzerine çete adı altında icra ettiği sınır tecavüzlerini daha fazla yürütemeyeceğini anlamış ve 16 Nisan 1897 günü gecesini ordusuna bağlı muntazam kuvvetlerle,¹⁰ 93 Harbi'nde Rusların uygulamaya koyduğu aynı politikayı takiple, savaş ilan etmeye gerek bile görmeden Osmanlı sınırını muhtelif yerlerden tecavüze kullmuşlardır.

Savaşın Çıkmasına Sebepiyet Veren Unsurlar

Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı resmen değilse de fiilen savaş açması bir kısım sebeplere istinat etmiştir. Bu sebepler arasında en barizleri olarak şunları saymak mümkündür:

a) Megali İdea Fikri: Yunancada Büyük Fikir, Büyük Ülkü anlamında olup Bizans İmparatorluğu'nun yeniden ihya edilmesini hedefleyen ve bu maksatla Yunan'ın dış politikasının ana unsuru hâline gelen bu kavram¹¹ 1897 Savaşı'nın çıkmasının en büyük sebeplerinden birini teşkil etmiştir. Kurulduğu günden itibaren Yunan Misak-ı Millisi olarak

¹⁰ BOA, Y.A.Res., nr 86/32, 5 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313; A. İrfan, a.g.e., s. 5.

¹¹ Muhtelif zamanlarda muhtelif vesilelerle gerçekleştirilmek istenen ve özellikle Berlin Kongresi'nde Teselya, Epir ve Girit'in Yunanistan'a bağlanması fikrinin ortaya atılması ile yeniden canlanan bu kavramın sınırları Mora'da kurulan hükûmetin ilk başkanı Korfulu Capodistrias Strabona'ya göre: Peloponez yarımadası, Pagues'den Megara'ya, Crissa'dan Thermopyller'e, Arta'dan İzdin veya Lamia'ya Ege adaları ve küçük Asya kıyısıyla birlikte Arta'dan Selanik Körfezi'ne kadar olan ve beş kıtadan meydana gelen bir sahayı kapsamaktadır. (Bak: Ercüment Kuran, a.g.e., s. 217-218.) Diğer bir ifade ile Megali İdea, Yunanlıların bir zamanlar yaşadıklarını iddia ettikleri başta İstanbul olmak üzere Marmara Denizi, Batı Anadolu, Karadeniz, Ege ve Akdeniz ile İyon Denizi'ni içine alan bir bölgeden oluşmaktadır. Yunanistan, Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlar ile aynı kanaate sahip olduklarını iddia etmişler, verilecek bir emir ile harekete geçmek suretiyle bütün şarkı baştan başa kan ve ateş içerisinde bırakabileceklerini belirterek bu düşüncüyü bir tehdit unsuru olarak kullanmaya yönelmişlerdir. (Bak: Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 300.) Öyle anlaşılmaktadır ki Yunanistan bu düşüncüyü gerek Osmanlı Devleti'ne ve gerekse Avrupa Devletleri'ne karşı kullanmak isterken Pan-Slavizm, Pan-Germenizm ve Pan-İslamizm gibi birtakım akımların tesirinde kalmıştır. Program ve hedeflerinin oluşturulması, geliştirilmesi ve tatbik edilmesi noktasında Filiki Eteryay, Venizelos'un Büyük Yunanistan Programı, Ortodoks Kilesi'nin Balkanlar, Anadolu ve Karadeniz'e hakim olma ihtirasının mühim bir rol oynadığı görülen Megali İdea'nın mezkûr tarihî hedeflerine son dönemde Ege semalarını Yunan seması hâline getirmek, Türkiye'yi siyasî, iktisadî ve turistik yönlerden Avrupa'dan tecrit etmek gibi birtakım yeni hedefler daha ilave edilmiştir. (Megali İdea hakkında daha geniş bilgi için bak: Hatipoğlu, a.g.e., s. 29-34; Tursan, a.g.e., s. 40 vd.)

değerlendirilebilecek olan bu inancın gerçekleşmesi için mücadeleye başlamış olan Yunanistan, muhtemel bir başarı ile Kuzey Yunanistan ve Makedonya'dan toprak kazanabileceğini ve Girit'e ilaveten Ege'de daha başka adaları ele geçirebileceği ümidi içerisinde olmuştur. Gerçekleştirilecek böyle bir başarı ve ele geçirilecek yerler neticesinde Megali İdea düşüncesi büyük derecede tahakkuk etmiş olacaktı. Bu yöndeki politikasına öncelikle Girit'le başlayan Yunan Hükûmeti, adadaki Osmanlı idaresini başarısızlık ve kargaşaya sebebiyet vermekle suçlamış, Etniki Eterya Cemiyeti ve Yunan Hükûmeti'nin buradaki isyana yönelik tahrik ve teşviklerini haklı göstermeye çalışmıştır. Bu tahrikler ise neticede Girit'in problem hâline gelmesine ve mevcut savaşın patlak vermesine sebep olmuştur.

b) Etniki Eterya Cemiyeti: Türk-Yunan ilişkileri tarihine bakıldığı zaman dört büyük ve önemli cemiyetin faaliyetleri dikkat çeker. Bunlar sırayla: 1. 1814 yılında Odessa'da kurulup 1876 tarihine kadar faaliyet göstermiş olan Filiki Eterya Cemiyeti 2. 1894'te Atina'da teşekkül edip 1919'a kadar devam eden Etniki Eterya Cemiyeti 3. 1919'da İstanbul'da kurulup 1922 yılına kadar faal hâlde bulunan Mavri Mira Cemiyeti 4. Kısaca EOKA adıyla tanınıp 1954'ten 1977'ye kadar Kıbrıs'ta aktif hâlde bulunan Kıbrıs Savaşçıları İçin Elen Örgütü'dür. Bu son cemiyetin yerine Atina'da 1977 yılında Yeni Filiki Eterya adıyla yeni bir cemiyet kurulmuştur.¹²

Bu çerçeve içerisinde bakıldığı zaman gizli bir ihtilal cemiyeti olarak kurulan ancak adı yanlış olarak Etniki Eterya/Ethniki Hétairia diye bilinen¹³ Filiki Eterya Cemiyeti'nin mazisinin on sekizinci asra kadar uzandığı görülür. Mezkûr cemiyet bu sırada önce Yunan şairi Rigas/Rhigas tarafından kurulmuşsa da 1798'de idam edilmesi üzerine cemiyet dağılmak zorunda kalmıştır. Ancak mezkûr cemiyet on altı yıllık bir aradan sonra 1814'te Odessa'da ikisi Rum ve biri Bulgar olmak üzere üç tüccar tarafından yeniden kurulmuştur.¹⁴ Cemiyet, Yunan patriğinin idaresinde gözükmekle birlikte asıl başkanlığını Rus Çarı'nın Birinci Yaveri Aleksander İpsilanti yapmıştır.¹⁵ Cemiyetin üyeleri arasında Yunan ordusuna bağlı askerler, subaylar, diplomatlar ve siyasilere de yer

¹² Tursan, a.g.e., s. 35-36.

¹³ A.g.e., s. 37.

¹⁴ Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 104. Bu cemiyet hakkında daha geniş bilgi için bak: Hasırcızade, a.g.e., s. 21 vd.; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 27 vd., 145 vd.; Selahatin Salıhık, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etniki Eterya, İstanbul 1968.

¹⁵ Turan, c. IX, Sayı 1-2, 1951, s. 111; Tursan, a.g.e., s. 37.

almış,¹⁶ 1818'de İstanbul merkez hâline getirilerek üye sayısı sadece burada 17 bine, Avrupa, Balkanlar, Suriye, Mısır ve Kıbrıs'taki şubeleri ile birlikte ise bu sayı 400 bine ulaşmıştır.¹⁷ Görünürde Osmanlı Hristiyanları arasında eğitim ve öğretim faaliyetinde bulunan cemiyetin asıl maksat ve hedefini ise eski Bizans'ı yeniden ihya etme teşkil etmiştir. Bu sebeple cemiyet Yunan isyanlarının hazırlanmasında ve idaresinde önemli bir rol oynamıştır.¹⁸

Etniki Eterya Cemiyeti ise Filiki Eterya ve İtalyan Carborani Cemiyetlerini¹⁹ kendisine esas alarak bir kısım Yunan subayları tarafından 1894'te Atina'da kurulmuştur.²⁰ Daha ziyade Girit, Epir ve Makedonya'nın elde edilmesi için faaliyet göstermiş, fesat olarak adlandırılacak olan faaliyet ve icraatlarında Yunan Hükûmetlerinden de sürekli yardım görmüştür. Cemiyet'in 1896 sonbaharı itibarıyla gerek Yunanistan'da gerekse daha başka yerlerdeki toplam şube sayısı 139'a ulaşmış, üye sayısı ise 3000'i aşmıştır.²¹ Savaş arifesinde ve sırasında ise sürekli toplantılar düzenleyip kararlar almış, Osmanlı idaresi aleyhinde propagandada bulunarak Avrupa devletlerinin ve kamuoyunun dikkatini Rum davasına çekmeye çalışmıştır. Girit'e ve diğer şehirlere gönüllüler yanında silah ve cephane sevkinde bulunarak²² gerek Girit meselesinin ve hudut tecavüzlerinin başlamasında gerekse savaşın patlak vermesinde Etniki Eterya Cemiyeti'nin büyük rolü ve yönlendirmesi söz konusu olmuştur. Hükûmet içerisinde âdetâ hükûmet hâline gelmiş olan bu cemiyetin de çalışmaları neticesinde nihayet iki ülkenin askerî alanda karşı karşıya gelmeleri kaçınılmaz bir hâle gelmiştir.

c) Yunanistan'ın Büyük Devletlerin yardımlarına mazhar olacağı inancı: Gerek Kral George'un İngiltere, Rusya ve Almanya hükümdar ailelerine olan akrabalığı gerekse Avrupa kamuoyunun eski Yunan medeniyeti ile alaka içerisinde bulunmasını göz önüne alan Yunan Hükûmeti, Girit'in rahatlıkla elde edilebileceğini ve Avrupa devletlerinin muhtemel bir savaşta kendilerini desteksiz bırakmayacaklarını

¹⁶ Bigham, a.g.e., s. 7; Bartlett, a.g.e., s. 44.

¹⁷ Tursan, a.g.e., s. 37.

¹⁸ A. Rıza Bey, a.g.e., s. 7; Karal, a.g.e., c. VIII, s. 109-110.

¹⁹ İtalyan Carborani Cemiyeti İtalyan birliğinin kurulmasına öncülük etmek üzere 1807'de kurulmuştur. Kuruluş ve faaliyet esasını Mason teşkilatı esas ve çalışmasına dayandırmış ve ondan esinlenerek meydana getirilmiştir. Bizdeki İrtihad ve Terakki Cemiyeti de kuruluş ve çalışmasında İtalyan Carborani Cemiyeti'ni kendisine örnek almış ve onun etkisinde kalmıştır.

²⁰ Hatipoğlu, a.g.e., s. 37-40; Dakin, a.g.e., s. 149.

²¹ Dakin, a.g.e., s. 150.

²² BOA, İr. Gir., nr 1222, 11 Safer 315/29 Haziran 313; BOA, Y.A.Hus., nr 366/77, 14 Şubat 1897; A. Rıza Bey, a.g.e., s. 9.

ümit etmiştir. Kuruluşundan 1897 yılına kadarki muayyen tarihlerde kendileri tarafından sebebiyet verildiği hâlde, zuhur eden hemen her olaydan hep Yunanistan'ın kârlı çıkması ve hareketlerinde ve sair taleplerinde Avrupa devletlerinin yardımına mazhar olması, Yunanlıları Avrupa devletlerinin yardımlarına sürekli mazhar olacakları şeklinde düşünmeye iten sebepler arasında yer almıştır. Esasen bu durum bu dönemde sadece Yunanistan'a münhasır bir uygulama olmamış, Osmanlı hâkimiyetindeki Balkan milletlerinin hemen hepsi aynı muameleye muhatap kılınmıştır. Bu sebeple Yunanistan, zuhur eden bu meselenin hâllinin de ileri süreceği birtakım bahane ve mazeretlerle bertaraf edilebileceği kanaatine varmıştır. Yunanistan, içerisinde bulunduğu böyle bir inanç neticesiyledir ki gerek Osmanlı Devleti gerekse Büyük Devletler tarafından savaştan kaçınması yolunda kendisine yapılan ikaz ve ihtarların hiçbirisine önem ve ehemmiyet atfetmemiştir.

d) Diğer taraftan savaşın meydana gelmesinde Yunan kamuoyunun da büyük rolü olmuştur. Başta muhalefet partisi lideri Rallis ve Etniki Eterya Cemiyeti olmak üzere halkın büyük bir kesimi tarafından Deliyannis Hükûmeti pasiflikle suçlanmış, Girit meselesiyle yeterince ilgilenmediği, Girit Rumlarına yardım etmediği dile getirilmiş ve orduyu atıl bıraktığı ithamı yapılarak hükûmet üzerinde ciddi bir tazyik oluşturulmuştur. Heyecan içerisinde bulunan halkın bu arzusuna ne kralın ne de Yunan Hükûmeti'nin karşı koyması mümkün olmamıştır.²³

e) Giritli Rum ahalinin yapısı ve Yunanistan'a sempati beslemesi ve ilhak arzusu içerisinde bulunması hususları da Yunanistan'ı savaşa cesaret etmeye sevk eden bir diğer unsur olmuştur.

f) Savaşın vuku bulduğu tarihlerde Osmanlı Devleti bir kısım zorluklar içerisinde bulunmaktaydı. Özellikle savaş arifesindeki Ermeni olaylarının gündemi meşgul etmesi ve bu yöndeki hâdiselerin had safhaya ulaşması Avrupa devletlerinin tutumunu değiştirmesine, Osmanlı Devleti'nin devletlerarası siyasi alanda itibarının sarsılmasına sebebiyet vermişti.²⁴ Ayrıca öteden beri devam eden malî sıkıntı da üstesinden gelinemeyen konulardan biri durumundaydı. Osmanlı Devleti'nin sefer yapabilecek kabiliyeti bir tarafa, dâhili harcamaları bile karşılayacak

²³ BOA, Y.A.Hus., nr 366/77, 13 Şubat 97; BOA, İr. Gir., nr 1094, 18 Zilhicce 313/19 Mayıs 312; BOA, Y.A.Hus., nr 353/66, 4 Haziran 96; Dakin, a.g.e., s. 150. Atina'da bulunan bir kısım Giritli Rumlar 29 Mayıs 1896'da mitinglerine bir yenisini daha eklemişler, Osmanlı Devleti'nin izlemekte olduğu politika aleyhinde nutuklar irad ederek Girit'in Yunanistan'a ilhakını içeren bir dilekçe müsveddesini Atina'daki Büyük Devletler sefirlerine takdim etmişlerdir. Bak: BOA, İr. Gir., nr 1094, 18 Zilhicce 313/19 Mayıs 312.

²⁴ Nihad, a.g.e., s. 4; A. Rıza Bey, a.g.e., s. 65.

gücü bulunmamaktaydı. Bu noktada maliye nezaretinin dışarıdan kredi bulma şansı da pek mümkün gözükmemekteydi.²⁵ Bu ve sair sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti'nin sıkıntılı günler yaşaması yayılma politikası gütmekte olan Yunanistan'ın işine gelmiş, bu durum kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.

g) Yunanistan'ı savaş noktasında harekete geçiren unsurlardan bir diğeri ve belki en önemlilerinden birisi de Schleswig-Holstein'in Prusya Krallığı tarafından alınması; 1881'de Fransa'nın Tunus'u; 1882'de İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesi ve yine siyasi tehditler ve aldatmacalar neticesinde İngiltere'nin 1878'de Kıbrıs'a yerleşmesi; 1885'te Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan'la birleşmesi ve ayrıca Fener Rum Patrikliği'nden ayrı müstakil bir Bulgar kilisesinin teşekkülü; 93 Harbi'ni müteakip Bosna-Hersek ve Yenipazar üzerinde Avusturya'nın hak iddia etmesi ve neticeleri gibi gerek Avrupa'da gerekse Orta Doğu ve Afrika'da birtakım yerlerin el değiştirmesi olmuştur. Bu ve benzeri gelişmeler Yunanistan'ı Megali İdea'nın öngördüğü emellere ulaşma noktasında cesaretlendirmiştir. Diğer bir ifade ile Yunanistan'ın 1897 Savaşı'na cesaret etmesinde belki de en önemli husus Berlin Antlaşması'ndan sonra Osmanlı topraklarının bütünlüğüne karşı vuku bulan tecavüzlere karşı Sultan II. Abdülhamid idaresinin hareketsiz kalması, Balkanlar'da Bulgaristan faktörüne karşı Yunanistan'ın bir koz olarak görülmesi²⁶ ve dolayısıyla da kendisine karşı yumuşak bir politikanın izlenmesi olmuştur. Böyle bir politikanın oluşumuna ise Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu şartlar yanında Sultan II. Abdülhamid'in sahip olduğu karakter ve düşünce yapısının da büyük rolü olmuştur.

h) Yunanistan, Osmanlı Devleti ile yaşanacak muhtemel bir savaş neticesinde Makedonya,²⁷ Epir ve hatta Arnavutluk'ta bir kısım isyan ve ihtilal hareketlerinin zuhur edeceğini ummuş, Bulgar ve Sırp Hükûmetleri'nin savaşa iltihak edeceklerini düşünmüştür.²⁸ Bu düşünce ve inanç dolayısıyladır ki daha savaş arifesinden itibaren bu doğrultuda çalışarak zuhur edecek askerî çatışmaya Ehl-i Salib Savaşı havası ve hâli verme gayreti içerisinde olmuştur.

1) Savaş arifesinde iki ülke donanması kıyaslandığı vakit Osmanlı donanmasının ihmâl edilmesine²⁹ mukabil Yunan donanmasının büyük-

²⁵ Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 9-10.

²⁶ Karal, a.g.e., c. VIII, s. 188; Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri, s. 297.

²⁷ BOA, İr. Gir., nr 1187, 11 Ramazan 314/1 Şubat 312.

²⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 375/63, 26 Temmuz 97; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 74.

²⁹ Osmanlı donanmasının durumu için ilgili bölüme bakınız.

lüğü ve etkinliği dikkat çeker. Haiz olduğu bu güç Yunan Hükûmeti'ni savaşa sevk eden³⁰ unsurlardan bir başkasını teşkil etmiştir.

i) Savaşa sebebiyet veren unsurlardan bir diğeri ise Yunan maliyesinin içinde bulunduğu durum olmuştur. Gerek uzun bir zaman dilimine yayılmış bulunan Girit isyanlarına yapılan yardımlar dolayısıyla gerekse adaya sevk olunan asker ve donanmanın icap ettirdiği masraflar sebebiyle büyük harcamalara maruz kalmış olan Yunan maliyesi buhran içine düşmüştür. Bir türlü denge tutturulamayan ve bozuk bir durum arz ederek pek yakında iflası kaçınılmaz görünen mevcut mali durum, ayrıca yaklaşmakta olan ancak ödenmesi pek de mümkün olmayan Haziran taksiti Yunan Hükûmeti'nin hâlline muktedir olamadığı ciddi birer mesele olarak kalmıştır. Vuku bulacak bir savaşla Yunan Hükûmeti hem bu badirelerin muhatabı olmaktan kurtulabilecek hem de kazanılacak bir zaferle maliyenin içinde bulunduğu kriz bertaraf edilebilecekti.³¹

Olayları bu çerçeve içerisinde ele alan ve değerlendiren mevcut Yunan Hükûmeti gerek Büyük Devletlerin ikazlarına gerekse sulh ve sükun taraftarı bir siyaset takibinden yana olan Trikopsis ve 1863'te Elenlerin Kralı sıfatıyla Yunan tahtına getirilmiş olan Kral I. Yorga'nın (George)³² muhalefetine³³ rağmen, kendisini tahrik ve teşvikten geri kalmayan Yunan halkının da arzu ve duygularını göz önüne alarak, savaşa girmekten kaçınmamıştır. Osmanlı Hükûmeti'nin gelişen olaylar karşısında teenni ile hareket etmesi ve meseleyi diplomasi yoluyla hâletmeye çalışması ise bir noktada Yunanistan'ı yanlış izlenimlere sevk etmiş ve bu durum savaşa karar vermede kendisini cesaretlendirmiştir.

Yunan Savaş Planı

Esasen Yunan ordusunun doğru dürüst bir savaş planına sahip olduğundan söz etmek pek mümkün değildir. Daha ziyade çete usulü ile sınır boyunda çatışmaları devam ettirmek, kendi cinsinden ve dininden olan milletler arasında isyan ve ayaklanmalar meydana getirmek suretiyle çatışma alanını genişletmek ve dolayısıyla da bir taraftan Osmanlı Devleti'ni malî açıdan daha da yıpratmaya çalışırken diğer taraftan ise sonuç alamasa da aynı gayeyi paylaşan kuvvetlerle işbirliği yapma şeklinde genel bir yol izlemiştir.³⁴ Bu sebeple savaşta doğrudan doğruya saf tutarak

³⁰ A.g.v.

³¹ A. Tevfik, a.g.e., s. 8.

³² Hatipoğlu, a.g.e., s. 35.

³³ MA, s. 94.

³⁴ Hasırcızade, a.g.e., s. 42, Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 142-143.

taarruz etmek yerine Makedonya'nın sefer planının esasını oluşturduğu, kuvvetlerinin ağırlıklı kısmının Yenişehir ve Tırhala havalisinde bulunduğu Yunan kuvvetleri genelde Osmanlı kuvvetlerinin zayıf görüldüğü noktalar yönünde harekete geçme gayreti içerisinde olmuştur.

Yunanistan'ın bu savaşta esaslı bir sefer planının olmayışı, izlenmiş olduğu genel politikası ile yakından alakalı gözükmektedir. Gelişmelerden öyle anlaşılmaktadır ki Yunanistan Osmanlı Devleti ile savaşmaktan ziyade Girit'i bir oldubittiye getirmek suretiyle almaya çalışmıştır. Ancak gerek Osmanlı Devleti'nin gerekse Büyük Devletlerin bu duruma razı olmamaları ve adayı ablukaları altına almaları Yunanistan'ı hem bu duruma mukabil bir harekette bulunmak hem de daralan faaliyet alanını genişletmek amacıyla Epir ve Teselya cihetlerine sevkıyat yapmaya yöneltmiştir.

Sultan II. Abdülhamid Cuma selamlığında

Osmanlı Devleti'nin Savaş İlanı

Savaş Kararı İçin Yapılan Müzakereler

Osmanlı Hükûmeti'nce savaş kararı alınmadan önce, 93 Harbi'nden de edinilen tecrübe gereği, Büyük Devletlerin olduğu kadar Balkan Devletlerinin de siyasi desteği temin edilmeye çalışılmıştır. Daha meselenin başından itibaren Avrupa devletleri ile uyum sağlayacak bir

politika izlenmiş, bu devletler nezdinde yapılan girişimlerde sık sık Osmanlı Devleti'nin tecavüz emeli taşımadığı, sadece hukukunu ve mülkünü korumaya çalıştığı dile getirilmeye gayret edilmiştir. Osmanlı Hükûmeti'nin gerek mezkûr beyanları gerekse bu beyanlarını askerî tedbirlere ilk anda müracaat etmekten kaçınmak ve bu noktada yavaş ve ihtiyatlı davranmak suretiyle³⁵ ispatlamış bulunması devletlerarası siyasi durumu Osmanlı Devleti için müsait bir hâle getirmiştir. Ayrıca Avusturya'nın Balkanlarda daha fazla etkili olmak istemesi, İngiltere ve Fransa'nın ise Yunanistan'ın bölgede dengeyi bozacak kadar büyüyüp gelişmesine muhalif bulunması bu müspet durumu daha da kuvvetlendirmiştir. Bu atmosfere ilaveten Yunanistan'ın Girit'teki tecavüzünden sonra Rumeli cihetinde de Osmanlı hududunu tecavüze başlamasının haksız görülmesi ve bu gelişmenin genel barışı bozacağına aşikar olması üzerine Büyük Devletler her türlü askerî harekât icrasında Osmanlı Devleti'ne hak vermişlerdir.³⁶ Ayrıca muhtemel bir hareket içerisine girmeleri söz konusu olabilecek olan Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ Hükûmetleri'nin Babiâli'ye tam bir tarafsızlık içerisinde bulunacaklarına dair teminat vermeleri sağlanmıştır.³⁷ Bu teminatın alınmasında Büyük Devletler kadar Balkan Hükûmetlerinin de Makedonya'yı Yunanistan'a kaptırmak istememişlerinin ve Babiâli'nin mezkûr vaatlerinin büyük etkisi olmuştur.

Büyük Devletlerin siyasi açıdan desteğinin kazanılması ve ortamın savaş ilanı için uygun bir duruma gelmesi ve ayrıca bu noktada Yunanlıların 16 Nisan 1897 günü gecesi büyük ve muntazam bir kuvvetle Bayraktar, Slozmana, Kodoman ve Pirdika taraflarından tecavüzde bulunarak savaşa başlamaları³⁸ karşısında gerek bu tecavüzleri ele almak gerekse savaş kararını müzakere etmek üzere üyeleri arasında Mabeyin görevlisi İzzet Paşa, Sadrazam Rıfat Paşa, Tophane Müşiri Zeki Paşa, Nâfia Nazırı Mahmut Celaleddin Paşa, Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa, Serasker Mehmed Rıza Paşa, Hariciye Nazırı Tevfik Paşa, Şurayı Devlet Reisi Said Paşa, Maliye Nazırı Nazif Paşa'nın da bulunduğu³⁹ Meclis-i Hassa-i Vükelâ fevkalade olarak Yıldız Sarayı'nın Mabeyin-i Hümâyün kısmında bir araya gelmişlerdir.⁴⁰

³⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 13 Şubat 1897; BOA, Y.A.Res., nr 87/55.

³⁶ BOA, Y.A.Res., nr 86/84, 15 Kanunusani 314; Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 162.

³⁷ Dakin, a.g.e., s. 152.

³⁸ BOA, Y.A.Res., nr 86/32, 5 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 850, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; Muharebenin Yadigarı, s. 2-3.

³⁹ M. Rıza, a.g.e., s. 40.

⁴⁰ Nihad, a.g.e., s. 185-186; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 5.

Bu toplantıda bir taraftan savaş müzakereleri yapılırken diğer taraftan da Yunan askerî hareketlerine matuf kumandanlardan gelen haberlerin gerçekleri yansıtıp yansıtmadıklarının tahkik edilmesi için ilgililere emirler verilmiş, devlet hayatını alâkadar eden bu tür durumlarda herhangi bir tehlikeye mahal verilmemesi hususuna önemle işaret edilmiş, her hâlükârda mesuliyetin Yunanistan'a yüklenmesi, Büyük Devletlerin tek biri tarafından dahi olsa Osmanlı Devleti'nin savaş konusunda suçlanmaması için elden gelen özenin gösterilmesi istenmiştir.⁴¹

Yaklaşık 56 saat devam eden müzakereler⁴² sırasında İzzet Paşa ve Nafia Nazırı Mahmut Celaleddin Paşa harbe aleyhtar bir tavır sergilerken Sadrazam Rıfat Paşa müspet davranmış, bahriye nazırı ekseriyetin görüşüne tâbi olmuş, Tophane Müşiri Zeki Paşa ise çekimser kalmıştır.⁴³ Bir kısım üyelerin bu mütereddit hâllerine karşılık Serasker Rıza Paşa ise şiddetle savaşın ilanını istemiştir.⁴⁴

Sultan II. Abdülhamid, savaşın ilan edilmesi noktasında oldukça mütereddit bir tavır sergilemiştir. Onun böyle bir tavır takınmasında temel olarak iki hususun rolü olmuş denebilir. Bunlardan ilki Sultan II. Abdülhamid'in karakter itibariyle savaş taraftarı olmayışıdır. O, herhangi bir savaş zaferle bitmiş dahi olsa bunun mağlûbiyetle biten bir savaş kadar milleti yoracağı fikrine kâni olmuştur. Gerek mezkûr düşüncesi gerekse savaş hakkındaki "Kazanılmış bir harp dahi çok büyük külfetler getirir." şeklinde özetlenebilecek yaklaşımından dolayı Sultan II. Abdülhamid, ne uzun ne de kısa, hiçbir savaşa girme taraftarı olmamıştır.

Sultan II. Abdülhamid'in savaşa aleyhtar oluşunun en az birincisi kadar mühim olan ikinci bir sebebi ise Büyük Devletlerin Yunanistan lehine savaşa müdahalede bulunacakları fikrine sahip olmuş olmasıdır. Sultan Abdülaziz zamanından beri Girit'in devletlerarası bir mesele hâlini almış bulunmasına rağmen meselenin hâlli için ciddi hiçbir çözümlerin getirilememiş olması ve Vassos'un adaya çıkarak ilhak hareketine girişmesi karşısında Büyük Devletlerin yine hareketsiz kalmış olmaları, Sultan Abdülhamid'i muhtemel bir harpte Yunanistan'ın Büyük Devletlerin yardımına mazhar olacağı kanaatine sürüklemiştir.⁴⁵ Onun

⁴¹ BOA, Y.A.Res., nr 86/15, 7 Zilkade 314/28 Mart 313.

⁴² M. Rıza, a.g.e., s. 39, 40; Hasırcızâde, a.g.e., s. 33; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 338.

⁴³ M. Rıza, a.g.e., s. 40-41.

⁴⁴ M. Rıza, a.g.e., 42; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 338; Mehmed Hocaoğlu, Abdulhamid Han ve Muhtıraları, İstanbul 1989, s. 196.

⁴⁵ Hocaoğlu, a.g.e., s. 196.

bu kanaati 8 Ocak 1881 tarihiyle sunulan ve Yunanistan'la yaşanacak muhtemel bir savaşta Büyük Devletlerin tarihî ve kültürel bağlarından dolayı Yunan taraftarı bir politika takip edeceklerini belirten, Mora'nın Osmanlı idaresinden koparılmasında, Navarin hâdisesi'nin yaşanmasında Avrupa devletlerinin rolünün ne olduğunu hatırlatan, bu ve sair sebeplerden dolayı savaşta başarı elde edilse bile bunun neticesiz kalacağını, Sırbistan'a karşı elde edilen galibiyet ve neticesinin bu durumu açıkça ortaya koymuş olduğunu dile getiren bir arızanın takdimi ile daha da güçlenmiştir.⁴⁶ Ayrıca 93 Harbi dolayısıyla elde edilen tecrübe ve yaşanan felaketler ve mağlûbiyetten dolayı gündeme gelen suçlamalar da bu olumsuz tavrı bir noktada pekiştirmiştir. Zira kendisini savaşa ikna etmeye çalışan Serasker Rıza Paşa'ya 93 Harbi'ni ima ederek "Ben sizin gibi tecrübesiz değilim; benim tecrübem sizinkinden ziyadedir. 'Bu harbin zıyâi (kayı) aynı vahamettedir.'" ⁴⁷ şeklindeki cevabıyla harp hakkındaki kanaatini, 93 Harbi'nin kendi şahsı ve ülke üzerinde meydana getirmiş olduğu tesiri ve devletler arası siyasi yapının ehemmiyetini ifade etmeye çalışmıştır. Sultan II. Abdülhamid ayrıca, Balkanlarda, "masum kuzu postuna bürünmüş kurtlar" olarak vasıflandırdığı Bulgarlara karşı en iyi Yunanlıların karşı koyabileceğine inanmış olmasının⁴⁸ yanında mevcut meselede Yunanistan'ın sadece bir maşa olduğuna, bu meselenin arkasından Rusya'nın çıkacağına ve Osmanlı Devleti'ni dostane bir görünümle savaşa teşvik eden Avusturya'nın ise Balkanlarda yerini sağlamlaştırmak niyetinde bulunduğu kâni olmuştur.⁴⁹ Sultan II. Abdülhamid, gerek bu inancın tesiri gerekse mezkûr sebeplerden dolayı savaşa taraftar olmayarak Yunanistan'a karşı öncelikle ılımlı bir politika izlemiş, meselenin diplomasi yoluyla yatıştırılması ve bir harbe dönüşmemesi için büyük gayretler sarf etmiştir. Ancak Yunanistan'ın başta Girit olmak üzere Makedonya sınırında, Teselya ve Yanya cihetlerinde vuku bulan tecavüzlerinin karşılıksız kalmasının yeni meselelerin ortaya çıkmasına öncülük edeceği inancı ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri ve kamuoyu nezdindeki menfi imajının pekişeceği endişesi, Osmanlı kamuoyunun uzun zamandan beri galibiyete susamış hâli⁵⁰ ve sair sebepler dolayısıyla Nafia Nazırı Mahmud Celaleddin Paşa tarafından tanzim olunan ve Meclis-i Hassa-i Vükelâ üyelerinin her biri tarafından da imzalanan savaş mazbatasının kısa bir zaman zarfında Sul-

⁴⁶ BOA, YEE, 14/1562/126/10.

⁴⁷ M. Rıza, a.g.e., s. 41; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 338.

⁴⁸ Karal, a.g.e., c. VIII, s. 187.

⁴⁹ Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 76.

⁵⁰ Karal, a.g.e., c. VIII, s. 116.

tan II. Abdülhamid tarafından da⁵¹ tasdik olunmasını gerektirmiştir.

Esasen başta Yunanistan olmak üzere Büyük Devletler tarafından Osmanlı Devleti'nin gerek içerisinde bulunduğu malî sıkıntı gerekse Anadolu redif sınıflarının silahaltına toplanmalarının şüphe arz etmesi dolayısıyla Sultan II. Abdülhamid'in savaş kararı almasına fazla bir ihtimal verilmemiştir. Ancak zan olunan aksine savaş için gerekli olan para sıkıntısı bertaraf edildiği gibi redif sınıflarının da tam bir itaatle savaşa hazır oldukları ortaya konmuş,⁵² bütün mesuliyet Yunanistan'a ait olmak üzere 17 Nisan 1897'de Yunanistan'a karşı savaş ilan edilmiştir.⁵³

Yunanistan'a savaş ilan edildiği zaman Osmanlı kuvvetleri ilk iki seferberliğini tamamlamış ve hudutta gerekli tedbir ve tertibatı almış durumdaydı.⁵⁴

Osmanlı Devleti 1877/78 Savaşı sebebiyle maruz kaldığı maddî, insanî ve siyasi kayıplar neticesi Avrupa devletlerine karşı artık askerî tedbirler alma yoluna daha fazla müracaat edemeyeceğini anlamış ve dış siyasetini barışa dayalı esaslar üzerine ikâme etmişti. Böyle bir siyasi yapı sebebiyledir ki ne 1881'de Tunus'un Fransızlar ve 1882'de Mısır'ın İngilizler tarafından işgali hâdisesi ne de Berlin Antlaşması esaslarına muhalif olmasına rağmen Bulgaristan Prensiği'nin 1885'te Şarkî Rumeli topraklarını sınırlarına katması vakıası onu başlatmış olduğu bu barış siyasetinden vazgeçirerek savaşa sevk edebilmişti. 1878 tarihinden itibaren başladığını söyleyebileceğimiz bu barış ve denge dönemi ancak

⁵¹ BOA, Y.A.Res., nr 86/21, 11 Zilkade 314/1 Nisan 313; M. Rıza, a.g.e., s. 42; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 5-6; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 76; A. İrfan, a.g.e., s. 6; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 5-6.

⁵² Goltz Paşa, a.g.v., s. 12-13.

⁵³ BOA, Y.A.Res., nr 87/58; BOA, İr. Yun., nr 850, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; Deniz Müzesi Arşivi (DMA), Mektûbî Bölümü II (MB II), Harekat (H), nr 1060/55, ve nr 1116/27, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; A. Tefvik, a.g.e., s. 87; Tefvik-Zühdü, a.g.e., s. 279. Osmanlı harp karar sureti ve nedeni için bak: BOA, İr. Yun., nr 849, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; O. Senâi, Osmanlı-Yunan Seferi Osmanlı Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi, s. 217, 221; O. Nuri, Abdulhamid-i Sâni..., s. 221-222 O. Senâi, Tarih-i Harb, s. 194; Tefvik-Zühdü, a.g.e., s. 282; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 184; Hasırcızâde, a.g.e., s. 40; Selanikli Tefvik, a.g.e., s. 128; İsmet Müstecâbizâde, Muvaffâkiyât-ı Osmâniye Yahud Yâdigâr-ı Zafer, İkinci Baskı, İstanbul 1315, s. 2-3; Türkgeldi, a.g.e., c. III, Zeyil 2, No: XVI, s. 219; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 5-6. Ayrıca bak: BOA, Y.A.Res., nr 86/32, 5 Nisan 313. Savaşla ilgili resmî tebligatın 18 Nisan 1897 tarihli İkdâm, Sabah, Osmanlı ve Malumat gibi İstanbul gazetelerinde yayımlanmış sebeplerinden birini de "yalan yanlış neşriyatta bulunulmaması" hususu oluşturmuştur. Bak: BOA, İr. Yun., nr 829, 14 Şevval 314/6 Mart 313.

⁵⁴ Savaş öncesi Osmanlı ordusunun vaziyeti ve savaş nizamı için bak: O. Senâi, Tarih-i Harb, s. 210-218; Hasırcızâde, a.g.e., s. 44; 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 213; Goltz Paşa, a.g.e., s. 25-29. Ayrıca iki tarafın hareket alanındaki kuvvetleri ve yığınak bölgelerindeki tertipleri için bak: Sun, a.g.e., s. 37-44 ve 76-84.

yaklaşık yirmi yıl sürebilmiş, 1897 Savaşı'na karar verilmesiyle birlikte bu dönem de son bulmuştur. Barış döneminin sona ermesi sadece Osmanlı Devleti'ni alâkadar etmekle de kalmamış, Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarının yaşanmasıyla aynı zamanda Balkanları ve dolayısıyla da Avrupa'yı ve hatta bütün dünyayı ilgilendiren bir gelişme olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Savaş Sebebi

Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'a karşı resmen savaş ilanında bulunmasının görünürdeki sebebini Yunan gayrimuntazam efradının Osmanlı toprakları dâhilinde yer alan Karanya, Kozköyü ve Nezeros Gölü civarında bulunan köylere taarruzda bulunmaları oluşturmuşsa da asıl sebebi Girit isyanları ve Vassos'un adaya çıkarak burasını Yunanistan'a ilhakı ve dolayısıyla da Yunanistan'ın genişleme politikası teşkil etmiştir.

Osmanlı Hükûmeti, meselenin başından beri sulh ve selametın muhafazasına çalışmış, kan dökülmesine hiçbir zaman için taraftar olmamıştır. Ancak Yunan Hükûmeti'nin bu tavrın hep aksine hareketle Girit'e asker sevk etmesi,⁵⁵ Osmanlı hududuna tecavüzde bulunması ve devletlerarası hukuku çiğnemiş olması Osmanlı Devleti'ni hukuken muhafazaya ve topraklarını çiğnetmemeye mecbur kılmıştır.⁵⁶ Yunanistan'ın vuku bulan tecavüzlerine karşı gösterilecek kayıtsızlığın yeni meselelerin zuhuruna sebebiyet verebileceği endişesi Osmanlı Devleti'ni bu savaşa mecbur eden diğer bir husus olmuştur. Yunan tecavüzlerine karşı gösterilecek bir kayıtsızlık Balkan Devletleri tarafından başarısızlık gibi addedilebilir, bu durum ise Rumeli'nin taksimini ve kaybını mümkün kılabilirdi. Ayrıca Yunanistan'a karşı bu savaşta elde edilecek muzafferiyetle çok taraflı bir mesele hâline gelmiş olan Girit probleminin tamamıyla çözüme kavuşturulması da mümkün olabilirdi.

⁵⁵ Yunan Hükûmeti'nin özellikle Epir ve Teselya bölgelerine asker sevkine başlaması üzerine Osmanlı Devleti savaşın her an için zuhur edebileceği endişesi içerisinde olmuştur. Her ne kadar savaş Nisan ayı ortasında başlamışsa da Yunan taarruzunun Epir ve Makedonya cihetlerinde öncelikle evvela çeteler vasıtasıyla akabinde ise muntazam kuvvetlerle Yunan bağımsızlık gününe tesadüf eden 25 Mart'ta başlayacağı beklentisi içerisinde olunmuştur. Bak: BOA, Y.A.Res., nr 85/73, 26 Şevval 314/18 Mart 314; TY, nr 9919, 27 Mart 312, s. 73.

⁵⁶ BOA, YEE, İ/156-2/156/3; BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 29 Muharrem 315/18 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/84, 15 Kanunusani 314; BOA, Y.A.Res., nr 86/32, 5 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/55; BOA, İr. Yun., nr 850, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; İkdâm Gazetesi, 26 Nisan 1897; Müstecâbizâde, a.g.e., s. 28.

Savaş Kararının Büyük Devletler ve Yunanistan'a Tebliği

Savaşın ilanı üzerine Hariciye Nezareti'nden Osmanlı sefirlerine nezdinde buldukları devletler hariciyelerine iletmek üzere birer telgraf hazırlanmıştır.⁵⁷ Bu telgrafta Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'ı istila gibi bir fikrinin bulunmadığı, sırf meşru haklarını ve topraklarının bütünlüğünü müdafaa mecburiyetinden dolayı Yunanistan'a karşı savaşta müracaat etmek zorunda kaldığı, Yunan Hükûmeti'nin devletlerarası antlaşmaları hiçe sayarak tecavüz hareketinde bulunmasından dolayı mesuliyetin kendisine ait olduğu, Yunanistan'ın kısa bir zaman içerisinde Girit'ten ve Osmanlı hududundan askerlerini geri çekmesi hâlinde Osmanlı Hükûmeti'nin de askerî harekâtını durdurmaya hazır olduğu ifade edilmiştir.⁵⁸

Atina Elçisi Asım Bey

⁵⁷ BOA, İr. Yun., nr 850, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313. Mezkûr telgraf sureti için bak: A. Tevfik, a.g.e., s. 87 vd.; Tevfik-Zühdü, a.g.e., s. 287.

⁵⁸ BOA, İr. Yun., nr 843, 5 Zilkade 314/26 Mart 313; BOA, İr. Yun., nr 850, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/32, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 77; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 338.

Büyük Devletler genelde savaşın ilanı karşısında sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. İngiltere ise genel manada, savaşın müsebbibi olarak Osmanlı Devleti'ni görmüş ve bunu idaresinden kaynaklanan bazı fermalıklara bağlamıştır.⁵⁹

Avrupa gazetelerinin ekseriyeti ise savaşın sebebini Etniki Eteryacı Cemiyeti'nin halk üzerindeki etkisine bağlamaya çalışmış ve dolayısıyla Yunan Hükûmeti'ni mesuliyetten kurtarmaya gayret etmişlerdir.⁶⁰ Bu gayreti meydana getiren temel unsurlardan biri ise gerek İstanbul'da gerekse diğer bir kısım Anadolu şehirlerinde meydana gelen Ermeni olayları teşkil etmiştir.⁶¹

Savaş kararının alınmasının hemen ertesi günü Osmanlı Devleti'nin Atina elçisi Asım Bey vasıtasıyla Yunan Dış İşleri Bakanı'na savaş kararı bir nota ile tebliğ edilmiştir.⁶²

Serasker Ali Rıza Paşa

⁵⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 355/40, 8 Safer 314/4 Temmuz 1896; Bartlett, a.g.e., s. 4.

⁶⁰ O. Nuri, Abdülhamid-i Sâni..., s. 72.

⁶¹ BOA, Y.A.Hus., nr 366/75, 11 Ramazan 314/1 Şubat 313.

⁶² Nota sureti için bak: Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 338; Sun, a.g.e., s. 27. Yunanistan'ın mezkûr notaya vermiş olduğu cevap için bak: Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 134.

a- Yunan Sefir ve Tebaası'nın Sınır dışı Edilmeleri

Yunan Hükûmeti'nin düşmanca tutum ve saldırıları, devletlerarası hukuk gereği iki devlet arasındaki her türlü siyasi ilişkilerin kesilmesine sebep olduğundan Yunanistan'da bulunan Osmanlı şebkenderlerine avdet etmeleri bildirilmiş, gerek İstanbul'da bulunan Yunan sefaretî çalışanlarına gerekse sair şehirlerde bulunan Yunan diplomatik temsilcilerine de 17/18 Nisan gecesi, Osmanlı topraklarını bir an evvel terk etmeleri gerektiği tebligatta bulunulmuştur.⁶³

Siyasi münasebetlerin kesilmesi ve sefaret görevlilerinin avdetlerine paralel olarak Yunan tebaasının da sınır dışı edilmeleri ve bunlara ait hak ve hukukun korunmasıyla ilgili problemler gündeme gelmiştir.

Yunan Hükûmeti daha savaş ilan edilmeden çok daha evvel Osmanlı tebaasına karşı devletlerarası hukuk kaidelerine uygun olmayan birtakım muameleler yürütmeye başlamıştır.⁶⁴ Osmanlı Hükûmeti ise ancak savaş kararı üzerine ve Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ'da yapılan müzakereler neticesinde topraklarında bulunan Yunan tebaasıyla alakalı olarak Osmanlı vatandaşlığına geçmeleri hâlinde kendilerine dokunulmaması, aksi takdirde sınır dışı edilmeleri kararını almıştır.⁶⁵

Yunanistan'a karşı savaşın ilan edilmesi üzerine Yunan tebaasının sınır dışı edilmesi kararına paralel olarak 17 Nisan 1897 tarihinden itibaren 15 gün zarfında Yunan ticaret gemileri,⁶⁶ vapur ve yelkenlilerinin de Osmanlı sularını terk etmeleri istenmiştir.

Savaş sırasında Yunan savaş gemilerinin Osmanlı ticarî gemi ve kayıklarının tevkif etme teşebbüsleri ise mukabil bir Osmanlı savaş politikasının izlenmesine sebebiyet vermiştir.⁶⁷ Mesela, İskenderiye'den gelmekte olan Hacı Davud Kumpanyası'na ait bir vapurun seyir esnasında

⁶³ MA, nr 5439, s. 96-97; BOA, Y.A.Res., nr 86/33, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 851, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313; Driault, a.g.e., s. 354; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 78; O. Nuri, Abdulhamid-i Sâni..., s. 74.

⁶⁴ Vecihi ve Rüfekastı, a.g.e., s. 120.

⁶⁵ DMA, MB II, H, nr 1086/101, 22 Nisan 313. Yunanistan ile meydana gelen savaş hâlinde dolayı devletlerarası hukuk kaidelerine istinaden Yunan tebaası, ticarî gemileri ve ticareti hususlarında takip edilecek muameleyle dair icra kılınan tatbikat ve bazı mü-talaaları şamil Babialı Hukuk Müşavirliği'nden tanzim olunan layiha için bak: BOA, İr. Yun., nr 879, 17 Zilkade 314/7 Nisan 313. Ayrıca Yunanlıların sınır dışı edilmeleri kararı ve bu noktada ortaya çıkan problemler ve bu problemlerin halli noktasında Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'nın uygulanmasını öngördüğü esaslar için bak: DMA, Gemiler, Erkân-ı Harbiye, Tersane, Limanlar, Daireler (GEHTLDB), Adli İşler (Aİ), nr 29/49, 27 Zilkade 314-17 Nisan 313.

⁶⁶ Yunan ticaret gemileri hakkında daha geniş bilgi için bak: 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 59-60.

⁶⁷ DMA, MB II, H, nr 1056/7, 29 Nisan 313; BOA, MVM, 92/52, 29 Muharrem 315.

tevkif edilerek Pire'ye götürülmesi üzerine Osmanlı Hükûmeti de kendi sularında Yunan ticaret gemilerinin serbest bir şekilde dolaşmasının uygun olmayacağı kararına varmış ve Yunan gemilerinin İstanbul'a gelmeleri hâlinde bunların tevkif edilmeleri talimatını vermiştir.⁶⁸

Girit'te görev yapan Osmanlı memurları (1897)

Yunanistan'daki Osmanlı Tebaası'nın Himayesi

Mezkûr karara ilaveten Yunanistan'da bulunan Osmanlı tüccar ve tebaasının avdetleri, Yunan liman ve sularında bulunan Osmanlı ticari gemilerinin de aynı süre zarfında buldukları yerleri terk etmeleri istenmiş,⁶⁹ özellikle İzmir ve Selanik gibi tehlikeden uzak Os-

⁶⁸ DMA, MB II, H, nr 1092/17, 3 Mayıs 313; DMA, MB II, H, nr 1100/2, 4 Mayıs 313; DMA, MB II, H, nr 1100/5, 3 Mayıs 313; DMA, GEHTLDB, Asş., nr 89/1 ve nr 89/5, 1 Safer 313; DMA, GEHTLDB, Asş., nr 82/56, 19 Zilhicce 314; BOA, MVM, 92/52, 13 Muharrem 315/12 Haziran 313.

⁶⁹ BOA, İr. Yun., nr 858, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/37, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/33, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; BOA,

manlı limanlarına çekilmeleri emri verilmiştir.⁷⁰ Osmanlı tebaasının Yunanistan'daki haklarının ve ticari bağlantı ve sözleşmeleri ile alakalı işlerinin himayesinin ise Almanya sefaretı vasıtasıyla yürütülmesi kararlaştırılmıştır.⁷¹ Ancak savaş sırasında Yunanistan'da bulunan Alman sefaret ve konsolosluk görevlilerinin ekserisi Yunan tebaasından olduğu için bu durum Osmanlı tebaasının kısmi de olsa birtakım zararlara uğramasına⁷² sebebiyet vermiştir.

Osmanlı Hükûmeti'nin Yunan tebaasını sınır dışı etme gibi bir uygulamaya yönelmesinin temel sebebini Akdeniz adalarının mevkileri dolayısıyla Yunan hücumuna sahillerden çok daha fazlasıyla müsait olması teşkil etmiştir. O tarihlerde bu adalarda yaşayanların yüzde yetmiş, sekseni ve belki de daha fazlası Rumlardan ve Yunan taraftarlarından oluşmaktaydı. Yunanistan'dan gelip yerleşmiş yahut yerli ahaliden ve Osmanlı tebaasından iken Yunan himayesine girmiş olan bu ahaliden birçoğuna şüphe ile bakılmıştır.⁷³ Gerek mezkûr adalardaki halkın gerekse daha çok İzmir'in merkezinde oturup nüfusları otuz bine varan sefil ve serseri takımından olan Yunanlı bir kitlenin savaşın ilanı haberini duymaları üzerine, dışarıdan düşmanın taarruzda bulunmasına ihtiyaç bırakmayarak, fitne ve fesat çıkarmak suretiyle menfi birtakım gelişmelere sebebiyet vermelerinden endişe edilmiştir.⁷⁴ Ayrıca sahillerin boydan boya her taraftan açık bulunması, kara ve deniz cihetlerinden bunları muhafaza ve müdafaaya elverişli hiçbir kuvvetin olmayışı bu endişeyi daha da artırmıştır.⁷⁵ Bu sebeple ilk merhalede devletlerarası hukuk kaidelerine uygun olarak bunlara ülkeyi terk etmeleri noktasında 15 günlük bir süre tanımı⁷⁶ ve mezkûr zaman zarfında mezkûr

Y.A.Res., nr 86/39, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 78.

⁷⁰ DMA, MB II, H, nr 1060/65, 20 Zilkade 314/10 Nisan 313; DMA, MB II, H, nr 1086/80, 18 Nisan 313; DMA, GEHTLDB, AI, nr 29/47, 20 Zilkade 314/10 Nisan 313.

⁷¹ BOA, İr. Yun., nr 851, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 853, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 6; BOA, Y.A.Res., nr 86/33, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; Driault, a.g.e., s. 354. Bu hususa dair gazetelerde yayımlanmış olan resmi ilanname için bak: 18 Nisan 1897. Ayrıca bak: Vecihi ve Rûfekası, a.g.e., s. 120; Tefvik-Zühdü, a.g.e., s. 290-292.

⁷² BOA, Y.A.Res., nr 89/39, 27 Cemaziyülevvel 315/12 Teşrinievvel 313; BOA, Y.A.Res., nr 89/2, 22 Eylül 1897; BOA, İr. Yun., nr 1003, 27 Cemaziyülevvel 315/12 Teşrinievvel 313.

⁷³ BOA, YEE, 18/79-122/106/40.

⁷⁴ A.g.v.; BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 26 Muharrem 98.

⁷⁵ BOA, YEE, 18/79-122/106/40.

⁷⁶ BOA, İr. Yun., nr 873, 26 Zilkade 314/16 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 879, 17 Zilkade 314/7 Nisan 313; DMA, MB II, H, nr 1116/31, 10 Nisan 313/2 Zilkade 314; BOA, Y.A.Res., nr 86/39, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/33, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 78; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 338.

kimselerin memleketlerine iadesini sağlamak üzere Osmanlı ve Avrupa devletleri tüccar ve tebaalarıyla olan ticari ve sair ilişkilerini bir sonuca bağlamak üzere gerek Dersaadet'te gerekse sair yerlerde Yunan tebaasının adedine göre komisyonlar teşkil⁷⁷ edilmesine karar verilmiştir.⁷⁸

Siyasi cephesi yanında iktisadi açıdan da önem arz eden bu karar ve başlatılan uygulama Yunanistan üzerinde olduğu kadar Büyük Devletler üzerinde de büyük bir etki yapmıştır. Başta Fransa ve Rusya olmak üzere tarafsızlıklarını koruyamayan Büyük Devletler sefirleri ve tercümanları vasıtasıyla Osmanlı Hariciye Nezareti nezdinde birtakım girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerde tayin olunan 15 günlük mühletin kâfi gelemeyeceğinden bahis olunmuş ve bu konuda şifahi ifade ve iltimasta bulunulmuştur. Gerek verilen ilk sürenin bitmesine dört gün gibi az bir zamanın kalmış olması gerekse mezkûr zaman zarfında o kadar Yunanlının sınır dışı edilmelerinin mümkün bulunmaması yanında İstanbul ile bazı vilayetlerde kalabalık bir sayı teşkil etmeleri ve Osmanlı topraklarındaki ticari teşebbüsün ekseriyeti ile alakadar bulunmaları, derhal tard edilmeleri hâlinde ortaya çıkacak neticenin gerek Osmanlı gerekse ecnebi menfaatlerine oldukça fazla zarar vereceğine kâni olunması⁷⁹ ve sair sebepler dolayısıyla ihraç kararı hükmü tamamıyla muhafaza edilmek suretiyle, tayin edilen sürenin bir hafta daha uzatılması yoluna gidilmiştir.⁸⁰ Bu sürenin de dolması üzerine 10 Mayıs

⁷⁷ Yunan tebaa ve tüccarlarının tardı için Dersaadet'te ve vilayetlerde oluşturulacak komisyonun durumu Meclis-i Mahsus-i Vükelâ'da müzakere olunmuştur. Müzakere neticesinde: Mezkûr komisyonun Hâriciye Nezareti Tabiiyet Kalemi Müdüriyeti'nin başkanlığı altında olmak üzere Adliye Nezâreti Umur-i Hukukiye Müdürü ile Polis Müdürü'nden ve Şehremaneti Meclis Azasından bir zat ile pasaport memurundan mürekkep olarak Zaptiye Dairesi'nde toplanmaları ve aşağıda belirtilen hususlarla vazifeli olmaları kararlaştırılmıştır: 1) Karar gereğince iade olunacak Yunan tüccar ve tebaasının pasaportlarını ve tabiiyetlerine mütعاallik evrakı incelemek; 2) Yunan tabiiyetini terk ile kalmak isteyenlerin isimlerini, durum ve vasıflarını kayıt etmek ve kendilerinden kefil almak; 3) Tüccar ve mezkûr tebaanın muayyen müddet zarfında Osmanlı Devleti tebaası ile olan ilişkilerini teminat altına almak. Bak: 859, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313. Yunanlıların sınırı dışı edilmeleri kararı üzerine yaşanan problemler ve sair hususlar için ayrıca bak: DMA, GEHTLDB, nr 29/49, 27 Zilkade 314/17 Nisan 313.

⁷⁸ BOA, İr. Yun., nr 879, 17 Zilkade 314/7 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 853, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 851, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 859, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/33, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/37, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 6.

⁷⁹ DMA, MB I, nr 1059/10, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; DMA, MB II, H, nr 1060/67, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; DMA, GEHTLDB, AI, nr 29/49, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; BOA, İr. Yun., nr 886, 29 Zilkade 314/20 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/65, 29 Zilkade 314/20 Nisan 313. Osmanlı topraklarında bulunan Yunan tüccarlarının sınır dışı edilmeleri ve bu durumun özellikle İzmir'deki neticeleri için bak: Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri, s. 296-316.

⁸⁰ DMA, Mektûbi Bölümü (MB I), Eğitim (E), nr 1059/10, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; DMA, MB II, H, nr 1060/67, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; DMA, GEHTLDB,

1897 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 15 günlük yeni bir mühlet daha tanınmıştır.⁸¹ Ancak Yunan asıllı tebaa arasında serseri ve şüphe uyandıran şahıslar sonradan tanınan bu mühletlerden faydalanma konusunda istisna kılınmışlardır.⁸²

Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ kararı ile tatbike konan Yunanlı tüccar ve tebaanın sınır dışı edilmesi konusu ve süresi aynı zamanda Yunan ticaret ve yelkenli gemileri ve vapurları için de geçerli kılınmıştır.⁸³ Bu karara muhalif olarak Osmanlı liman ve sularında ticaret etmeye devam edecek bütün Yunan bandıralı gemilerin zapt ve müsadere edilmeleri emri verilmiştir. Kararın alınmasından evvel yabancı limanlardan hareket edip de müddetin bitmesini müteakip boğazlara girecek olan Yunan ticaret gemilerinin kontrol edilerek içerisinde silah, mühimmat, yiyecek, içecek ve giyecek gibi savaş malzeme ve vasıtasının olmaması hâlinde geçişlerine müsaade olunması kararı alınmıştır.⁸⁴ Ancak alınan bu kararlara rağmen birçok Yunan gemisi Romanya bandırası altında Romanya konsolosluklarınınca Romanya gemisi gibi muameleye tâbi tutulmuş, dolayısıyla da ya sağa rağmen bunların boğazdan geçişleri mümkün olmuştur.⁸⁵

Büyük Devletler sefirleri tarafından, Yunan tebaası konusunda olduğu gibi, Osmanlı sularından gelip geçecek Yunan gemileri için de tayin edilen müddetin yetersizliğinden bahis edilmiş ve bu sürenin uzatılması talep olunmuştur.⁸⁶ Sefirlerin bu talebi Osmanlı Hükûmeti tarafında kabul görmüş, tebaa için geçerli olan mühletler ticari gemiler için de câri kılınmıştır.⁸⁷

AI, nr 29/49, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; BOA, İr. Yun., nr 886, 29 Zilkade 314/20 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 888, 30 Zilkade 314/20 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 879, 17 Zilkade 314/7 Nisan 313.

⁸¹ BOA, İr. Yun., nr 886, 29 Zilkade 314/20 Nisan 313; DMA, MB II, H, nr 1086/80, 18 Nisan 313; DMA, MB II, H, nr 1086/101, 22 Nisan 313; DMA, MB II, H, nr 1100/34, 2 Zilhicce 314/3 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 894, 5 Zilhicce 314/25 Nisan 313.

⁸² DMA, MB I, nr 1059/10, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; DMA, MB II, H, nr 1060/67, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; DMA, GEHTLDB, AI, nr 29/49, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; BOA, İr. Yun., nr 888, 30 Zilkade 314/20 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 886, 29 Zilkade 314/20 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 879, 18 Zilkade 314/8 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/65, 29 Zilkade 314/20 Nisan 313.

⁸³ DMA, MB I, nr 1059/65, 10 Nisan 313/20 Zilkade 314; DMA, GEHTLDB, AI, nr 29/47, 10 Nisan 313/20 Zilkade 314; DMA, MB II, H, nr 1116/31, 10 Nisan 313/2 Zilkade 314; BOA, Y.A.Res., nr 86/39, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 879, 17 Zilkade 314/7 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 858, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313.

⁸⁴ DMA, MB II, H, nr 1086/80, 18 Nisan 313.

⁸⁵ DMA, MB II, H, nr 1056/57, 11 Safer 315/10 Temmuz 313.

⁸⁶ DMA, MB I, nr 1059/10, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; DMA, MB II, H, nr 1060/67, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; DMA, GEHTLDB, AI, nr 29/49, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; BOA, İr. Yun., nr 886, 29 Zilkade 314/20 Nisan 313.

⁸⁷ DMA, MB II, H, nr 1086/80, 18 Nisan 313; DMA, MB II, H, nr 1100/34, 2 Zilhicce

Böylece iki devlet arasında kopmuş olan siyasi münasebetlere paralel olarak iki taraf arasında mevcut olan bütün ticari münasebetler⁸⁸ de geçerliliklerini yitirmişlerdir.

Yunan Tebaası'nın Himayesi

Savaş durumunun ortaya çıkması ve siyasi münasebetlerin kesilmesi üzerine Osmanlı topraklarında bulunan Yunan tebaasının hukukunu koruma ve kollama vazifesini Fransa, Rusya ve İngiltere devletleri üstlenmişlerdir. Bu devletlerden herhangi bir mahalde hangisinin konsolosu mevcutsa onun, her üçünün de konsoloslarının bulunması hâlinde ise isterlerse muayyen müddetlerle her birinin Yunan tebaasına ait işlemleri takip etmeleri kararı alınmıştır. Bu karar mezkûr devletler baş tercümanları tarafından Osmanlı Hariciyesine de iletilmiştir.⁸⁹ Mezkûr devletlere ilaveten aynı görevin Amerikan Sefaret ve Konsoloslukları, Amerikan Konsoloslukları'nın olmadığı yerlerde Romanya Konsoloslukları, bunların da bulunmadığı yerlerde İngiliz Konsoloslukları tarafından ifa edileceği belirtilmiştir.⁹⁰

Fransa, Rusya ve İngiltere Hükûmetleri mezkûr himayelerine ilaveten Osmanlı Hükûmeti'nin Yunanlı tebaa hakkında almış olduğu kararları özellikle Hüdâvendigâr, Beyrut ve Trabzon vilayetlerinde bulunan Yunanlılar için istisna etmek ve sınır dışı edilmeleri için kendilerine verilen süreyi savaşın sona ermesine kadar uzatmak temayülü içerisinde olmuşlardır.⁹¹

Problem teşkil eden diğer bir konu da sınır dışı etme kararının alındığı tarihlerde Büyük Devletler konsolosluklarında çalışmakta olan Yunan asıllı kimselerin durumları olmuştur. Bunların resmî memuriyet sıfatlarını muhafaza ile burada kalmak isteyeceklerini düşünen Osmanlı Hükûmeti mezkûr konsolosluklarda Osmanlı tebaasından olup imtiyazlı tercüman durumunda bulunanlardan başka Yunan tebaasından konsoloshanelerce doğrudan doğruya tayin edilmiş olan bütün tercümanların resmî sıfatlarının Osmanlı Hükûmeti'nce tanınmamış olduğunu göz önüne alarak hangi tebaadan olursa olsunlar bunların da Yunan tebaası

314/3 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 894, 5 Zilhicce 314/25 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/65, 29 Zilkade 314/20 Nisan 313.

⁸⁸ BOA, MVM, 92/52, 30 Safer 314/20 Nisan 313.

⁸⁹ DMA, MB I, nr 1059/10, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; DMA, MB II, H, nr 1060/67, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; DMA, GEHTLDB, AI, nr 29/49, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; BOA, MVM, 92/52, 30 Safer 314/20 Nisan 313; Driault, a.g.e., s. 354.

⁹⁰ BOA, İr. Yun., nr 879, 19 Zilkade 314/9 Nisan 313.

⁹¹ BOA, MVM, 92/52, 30 Safer 314/20 Nisan 313.

gibi sınır dışı edilmelerine karar vermiştir.⁹² Gerek bu karar gerekse Büyük Devletlerin ortak girişimleri üzerine Osmanlı Hariciye Nezareti'ne müracaatta bulunan Fransa sefiri, geçerli olan antlaşmalar gereğince İstanbul'da bulunan sefaret ile diğer şehirlerde yer alan konsolosluklarda ve doğrudan doğruya sefarete tâbi bulunan mülki, mezhebî ve ticari müesseselerde çalışan bütün Yunan tebaası için Fransa himayesindeki hukukun uygulanacağı beyanında bulunmuştur.⁹³

İki hükûmet arasında zuhur eden savaştan dolayı Osmanlı topraklarında bulunan Yunan tebaasının memleketlerine ihracı için muayyen bir müddet tayin edilmiş ve daha sonra bu müddet uzatılmışsa da mezkûr müddet henüz tamamlanmadan mütareke akdi imzalandığı için Yunan tebaasının sınır dışı edilmelerine gerek kalmamıştır. Bu durumu da göz önüne alan Avusturya, Rusya ve Fransa tercümanları serseri ve şüpheli olanlar müstesna olmak üzere özellikle ecnebi vapur kumpanyalarında çalışan Yunan tebaasına dokunulmamasını rica etmişlerdir.⁹⁴ Gerek mütareke akdinden gerekse Büyük Devletler sefirlerinin ricasından dolayı Osmanlı Hükûmeti de ilgililere Yunan tebaasından olan kimselerin durumlarına göre muamele etmeleri talimatını vermiştir.⁹⁵

ASKERİ HAREKÂTIN BAŞLAMASI

KARA ORDUSU

Savaş Emrinin Komutanlara Tebliği

Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ'da alınan karar ve bu kararın Sultan II. Abdülhamid tarafından da tasdiki üzerine Serasker Rıza Paşa tarafından 17 Nisan 1897'de Osmanlı kuvvetleri komutanlarına, devletin tehlikeye maruz kalan hak ve hukukunu ve mülkünün bütünlüğünü muhafaza için Yunanlıların tecavüzlerine karşı durumun icap ettirdiği her türlü askerî harekâtın icrası noktasında harbe mezun olduklarına dair telgrafla tebligatta bulunulmuştur.⁹⁶

⁹² BOA, İr. Yun., nr 879, 19 Zilkade 314/9 Nisan 313.

⁹³ DMA, MB I, nr 1059/10, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; DMA, MB II, H, nr 1060/67, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314; DMA, GEHTLDB, Aİ, nr 29/49, 18 Nisan 313/28 Zilkade 314.

⁹⁴ BOA, İr. Yun., nr 924, 18 Zilhicce 314/9 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 924, 15 Zilhicce 314/6 Mayıs 313.

⁹⁵ BOA, Y.A.Res., nr 86/88, 20 Zilhicce 314/11 Mayıs 313.

⁹⁶ BOA, Y.A.Res., nr 86/32, 5 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313; BOA, İr. Yun., nr 850, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313. M. Rıza, a.g.e., s. 42; O. Senâî, Tarih-i Harb, s. 221; Goltz Paşa, a.g.e., s. 95; A. İrfan, a.g.e., s. 6; A. Tefvik, a.g.e., s. 104-105. Zikri geçen telgraf sureti için bak: Ali Rıza Bey, a.g.e., s. 86-87; 1897-

Osmanlı Savaş Planı, Savaşın İdaresi ve Tarzı

Savaşın ilanından çok daha evvel Osmanlı-Yunan münasebetlerinin bozulmaya yüz tutmaya başlaması üzerine Yunanistan'la yaşanacak muhtemel bir harpte kullanılmak maksadıyla bir harekât planı hazırlanması için teşebbüse geçilmiştir. İşin neticelendirilmesi ise Sultan II. Abdülhamid tarafından görevlendirilen ve sekiz generalden oluşan Yıldız Yüksek Harp Meclisi'ne havale edilmiştir.⁹⁷

Mezkûr komisyon tarafından hazırlanmış olan savaş planı, 1897'deki durumla hemen hemen aynı olması dolayısıyla Mareşal Von der Goltz Paşa⁹⁸ tarafından Osmanlı ordusunun 1886 yılında Yunan hududunda askerî harekât icra etmesi hâlinde kullanılmak üzere hazırlanmış olan plana istinat etmekteydi.⁹⁹ O zamanki askerî komisyonca Yunanlıların denize hâkim oldukları görüşü üzerine tanzim olunan¹⁰⁰ ve seferin uzamasından dolayı siyasi ve askerî mahzurlara mani olmak amacıyla Yenişehir bölgesinde toplanması ve Yunan ordusuna karşı seri ve kati bir darbe vurma esası üzerine kurulu olan bu plan¹⁰¹ Meclis-i Vükelâ'ca tasvip, padişah tarafından da tasdik edilmiştir.¹⁰²

Osmanlı savaş planı, Büyük Devletlerin ve Avrupa kamuoyunun hasımâne bir tutum içerisine girmelerine fırsat vermemek için ilk teca-vüzün Yunanistan tarafından başlatılması ve Osmanlı ordusunun taarruzunun ise durumun icap ettireceği hâle göre tespit edilmesi esası üzerine kurulmuştur.¹⁰³ Ayrıca planın Osmanlı kumandanları tarafından harfi harfine tatbik edilmesi noktasında ısrarlı da olunmamış, harbin seyrine göre hareket etmeleri kararlaştırılmıştır.¹⁰⁴ Böyle olmakla birlikte Goltz Paşa'nın 1886'da hazırlanmış olduğu bir planın esas kabul edilerek savaş

1313 Türk-Yunan Harbi, s. 27.

⁹⁷ Goltz Paşa, a.g.e., s. 78; Süer, a.g.e., s. 12.

⁹⁸ Alman askerî şahsiyetlerinden biri olup uzun bir müddet Osmanlı Devleti'nde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye İkinci Başkanlığı ile Mekâtib-i Askeriye Müfettişliği'nde istihdam edilmiştir. Memuriyet süresi içerisinde Osmanlı Devleti'nin askerî tensikatına büyük hizmetleri olmuştur.

⁹⁹ Goltz Paşa, a.g.e., s. 52; Ferik İzzet, Osmanlı-Yunan Seferi, Askerî Konferanslar, Aded 2, Babıalı 1325, s. 7; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 140; A. Tevfik, a.g.e., s. 42; Sun, a.g.e., s. 57.

¹⁰⁰ Goltz Paşa, a.g.e., s. 52.

¹⁰¹ Mezkûr plan ve esası hakkında daha geniş bilgi için bak: Hasırcızâde, a.g.e., s. 42; O. Senâî, Tarih-i Harb, s. 204-209; Amiral Fahri, "1897 Türk-Yunan Harbine Ait Bir Tetkik", Askerî Mecmua, Yıl: 52, 1 Kanunuevvel 1934, Sayı 95, s. 927-928; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 140; Sun, a.g.e., s. 59-63.

¹⁰² BOA, İr. Yun., nr 847, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 850, 5 Nisan 313.

¹⁰³ Süer, a.g.e., s. 13.

¹⁰⁴ A. Tevfik, a.g.e., s. 225-226.

arifesinde plan hazırlama cihetine gidilmiş olması, Yunanistan ile olan sürtüşmenin bir hayli eskilere uzanmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin önceden hazırlamış olduğu bir kara ve deniz planının olmadığını göstermektedir.

Savaş emri komutanlara tebliğ olunmak, askerî harekâtın hangi esaslar üzerine yürütüleceğine dair kendilerine bir plan sunulmak ve lüzum gördükleri takdirde muharebelerin seyrine göre tertip olunan savaş planı dışında da hareket edebileceklerine dair izin verilmekle beraber bu savaşın tamamıyla Saray'ın müdahalesi dışında yürütüldüğünü söylemek mümkün değildir. Zira savaşın seyrini takip ve idare etmek maksadıyla Saray'da Teftiş-i Askerî Dairesi'nde bir komisyon oluşturulmuştur. Kendisine havale olunan meseleleri incelemek vazifesi ile yükümlü bulunan ve erkân ve ümeradan 43 asli ve altı da fahri üyesi olan bu komisyonun birinci başkanı bizzat Sultan II. Abdülhamid, ikinci başkanı ise Gazi Ahmed Muhtar Paşa olmuştur.¹⁰⁵

Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'la uzun bir zaman devam edecek savaş için kâfi miktarda askerî kuvvete ve silah ve mühimmata sahip olmasına rağmen, Yunan kuvvetlerinin tasfiye edilmesi için Müşir Edhem Paşa'dan yıldırım harekâtında bulunmasını istemiştir. Verilen bu emir üzerine Edhem Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri düşmana nefes aldirmamak ve onu bir an evvel perişan etmek maksadıyla kısa bir duraksama hariç, savaş boyunca devamlı muharebe ve hareket hâlinde olmuşlardır.

Böyle bir savaş taktiğinin uygulanması emrinin verilmesine esas teşkil eden sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Savaşın uzaması hâlinde siyasi ve askerî alanda birtakım karışıklık ve olumsuzlukların zuhur edeceği ve bunun ise Avrupa devletler muvazenesini bozarak genel bir savaşın çıkmasına sebebiyet verebileceği endişesi;¹⁰⁶ Avrupa devletlerinin bir emrivaki karşısında bırakılarak müdahale etmelerine fırsat verilmek istenmemesi;¹⁰⁷ Rumların deniz yolu ile Ege adalarına zarar vermelerine engel olmak ve Yenişehir ile Golos'un irtibatının kesmek arzusu;¹⁰⁸ hududa sevk edilerek burada tutulacak kuvvetin elbise, iaşe ve mühimmat masraflarının büyük meblağlara ulaşması dolayısıyla Osmanlı maliyesinin ağır bir buhrana maruz

¹⁰⁵ Tahsin Paşa, Sultan Abdulhamid, Yıldız Hatıraları, İstanbul 1990, s. 25.

¹⁰⁶ A. Tefvik, a.g.e., s. 199-200.

¹⁰⁷ BOA, YEE, 18/79-122/106/40; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313; Kocabaş, Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi, s. 105.

¹⁰⁸ Goltz Paşa, a.g.e., s. 53; Ferik İzzet a.g.e., s. 7.

kalmamasının önlenmek istenmesi;¹⁰⁹ hududun her noktasını düşman tecavüzünden emin kılmak üzere mükemmel bir surette takviye etmek için geniş çaplı askerî kuvvetlere ihtiyaç duyulması; Yunan kuvvetlerinin arızalı bölgelerde Osmanlı kuvvetlerini uğraştırmak ve tecavüzde buldukları yerlerde Rum ve Hristiyan olan kimseleri ayaklandırmak suretiyle dâhilde genel bir kargaşa çıkarmak ve dolayısıyla gelişmeleri kendi lehlerine çevirmek istemeleri; Osmanlı kuvvetlerinin sadece savunma durumunda kalması hâlinde düşman taarruz ve tecavüzünün günden güne genişlemesi ihtimalinin bulunması¹¹⁰ ve böyle bir durumun Girit'tekine benzer içinden çıkılmaz bir meseleyi Rumeli cihetinde de meydana getirmesi korkusu;¹¹¹ en ufak bir teşvik neticesinde Balkan Hükûmetleri'nin uzayan ve gittikçe içinden çıkılmaz bir hâle gelecek olan savaş hâlinde istifade ile kendi menfaatleri gereği Osmanlı Devleti'ne karşı hasımâne bir tutum içerisine girmeleri ihtimali.¹¹²

Osmanlı Zaferleri, Şehit ve Yaralıları

1897 Osmanlı-Yunan Harbi, muharip devletlerin uzun sahillere sahip bulunmalarından dolayı kara güçlerine ilaveten deniz güçlerini de kullanmalarını gerektiren bir harp olmuştur. Bu sebeple savaşın seyrini daha iyi anlamak bakımından doğuda ve Ege Denizi sahilinde yer alan Osmanlı Planamona hudut karakolundan başlayarak batıda Adriyatik Denizi'nde yani Narda ve Preveze'de son bulan bu iki alanı birbirinden müstakil olarak ele alıp incelemek gerekecektir.

Savaşın başlamasından çok kısa bir süre sonra Osmanlı kuvvetlerinin müteceviz Yunan kuvvetlerini karşılaştıkları her yerde ağır yenilgilere uğratmaları ile neticelenen kara muharebeleri de coğrafi sebeplerden ötürü kendi içerisinde Teselya ve Epir bölgeleri olmak üzere iki ayrı alanda vuku bulmuştur.¹¹³ Ancak savaşın ağırlık noktasını Teselya bölgesi ve muharebeleri oluşturmuş, Epir/Epiros bölgesi ise ikinci derecede kalmıştır.

¹⁰⁹ BOA, YEE, İ/156-42/156/3; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; Goltz Paşa, a.g.e., s. 62. Askerin hudut boyuna sevki, tabiyesi, savaş neticesinde memleketlerine avdetleri muameleleri bir yıl civarında bir zaman dilimini kapsamakta olup her bir efradın masrafı 44 liraya ulaşmakta, bu ise bütün itibarıyla büyük masraflara sebebiyet vermektedir. Bak: BOA, YEE, İ/156-42/156/3.

¹¹⁰ BOA, İr. Yun., nr 850, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/32, 5 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313.

¹¹¹ BOA, Y.A.Res., nr 85/73, 26 Şevval 314/18 Mart 314.

¹¹² BOA, İr. Yun., nr 850, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313; BOA, YEE, 18/79-122/106/40; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/32, 5 Nisan 313; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 148.

¹¹³ Mezkûr bölge ordu liva ve kumandanları için bak: O. Nuri, Abdülhamid-i Sâni..., s. 128-135; Tevfik-Zühdi, a.g.e., s. 234-238 ve 423-427.

Osmanlı Devleti'nin Olimpis Dağı eteklerinden Moça'ya kadar müdafaa hattı teşkil ettiği Teselya bölgesinde meydana gelen muharebelerin başlıcalarını: Milano Geçidi (18 Nisan 1897) ve Deliler köyünün Zaptı (23 Nisan 1897), Tırnova'nın işgali (24 Nisan 1897), Yenişehir'in İşgali (25 Nisan 1897), Dışkata ve Leftekarya cihetleri ile Kavala kıyılarında cereyan eden olaylar, Tırhala'nın İşgali (26 Nisan 1897), Birinci Velestin Muharebesi (29-30 Nisan 1897), Çatalca Muharebesi (5-6 Mayıs 1897), İkinci Velestin Muharebesi (5-6 Mayıs 1897), Dömeke Meydan Muharebesi (17-20 Mayıs 1897) ve Ermiye'nin zaptı (16-21 Mayıs 1897) teşkil etmiştir.

Yanya merkez olmak üzere Narda Nehri'nin batı sahili boyunca bir müdafaa hattının vücuda getirildiği Epir bölgesinde¹¹⁴ meydana gelen kara muharebeleri gerek coğrafi şartların gerekse Yunan donanmasının tehdidi neticesi sınırlı kalmıştır. Bu bölgedeki muharebelerin başlıcaları ise: Narda Topçu Muharebesi (18 Nisan 1897), Beşpişkar ve Halazmana Muharebeleri, Loros ve Plaka'nın İstirdadı ile Preveze Savunması (22 Nisan-2 Mayıs 1897), Gribova, Sarako ve Çayağzı Muharebeleri (3-17 Mayıs 1897) olmuştur.

Epir bölgesi muharebeleri genel olarak üç safhada cereyan etmiştir. Bunlardan 18-21 Nisan 1897 tarihleri arasındaki muharebeler Birinci Devre'yi; 22 Nisan-2 Mayıs 1897 tarihleri arasındaki muharebeler İkinci Devre'yi ve nihayet 2 Mayıs 1897 tarihi sonrası muharebeler ise Üçüncü Devre'yi oluşturmuştur. Osmanlı kuvvetlerinin ilk müsademedden itibaren ilerlemeye başlayıp Yunan kuvvetlerinin ise savunma hâlinde kaldığı Teselya Muharebeleri ise bölgenin haiz olduğu coğrafi durum ve kullanılan zaman bakımından ele alındığında üç devreye ayrılabilir. Birinci Devre, savaşın başlaması ile hudut boyunca bulunan tepelerin zaptı maksadıyla icra edilen hudut muharebelerinden oluşur. Zaman itibarıyla ise 16-22 Nisan 1897 tarihlerini kapsar. İkinci Devre, Mati ve Deliler Muharebeleri ile Ravani Geçidi'nin aşılması ve bunların neticesi olarak da Tırnova ve Yenişehir'in zaptı ile son bulur ve 23 Nisan-4 Mayıs 1897 tarihleri arasında yer alır. Üçüncü Devre'yi ise daha ziyade Velestin, Çatalca, Dömeke gibi büyük muharebelerin yaşandığı 5-17 Mayıs 1897 tarihleri arası oluşturur.¹¹⁵

Gerek Teselya gerekse Epir bölgelerinde vuku bulan muharebelerin ve elde edilen galibiyetlerin belli başlıları ise özetle şöyledir:

¹¹⁴ BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313; S. Tevfik, a.g.e., s. 234.

¹¹⁵ Bartlett, a.g.e., s. 38-39, 55-56, 73.

Tırnova'nın Zaptı

Harbin ilan edilmesini müteakip 18 Mayıs 1897 tarihinde Milano Geçidi'nin işgalinden sonra Osmanlı kuvvetleri tarafından Tırnova'nın fethine hazırlık olması bakımından 23 Nisan 1897'de şehre hâkim bir konumda bulunan Lisvaki Tepesi zapt edilmiştir.¹¹⁶

Tırnova'da bulunan Veliâht ve Yunan Orduları Başkomutanı Prens Konstantin Lisvaki ve Veleçko gibi şehri kuşatan hâkim tepelerin elden çıkması üzerine Osmanlı kuvvetleri karşısında pek fazla mukavemet edemeyeceğini anlayarak 23/24 Nisan 1897 gecesini şehri tahliye etmeye mecbur kalmış, emrindeki kuvvetlere Yenişehir/Larissi ve Çayhisar karşısı gerisine doğru ricat etmeleri emrini vermiştir.¹¹⁷

Yunan Orduları başkomutanının emrindeki kuvvetlerle ricat etmek suretiyle şehri terk etmesi üzerine Yenişehir'e iki saat uzaklıkta bulunan Tırnova, Neşet ve Hamdi Paşalar fırkaları tarafından 24 Nisan 1897'de zapt edilmiştir.¹¹⁸

Yenişehir'in Zaptı

Evvela 20 Nisan 1897'de Yenişehir ovasına hâkim olan tepeleri zapt eden Osmanlı kuvvetleri¹¹⁹ daha sonra da Yunan kuvvetlerinin hâkimiyeti altında olup askerî açıdan mühim bir durum arz eden Yenişehir'e yönelmişlerdir. Ancak Yunan kuvvetlerinin gayrimuntazam bir şekilde ricat etmiş olmalarından dolayı Osmanlı kuvvetleri hiçbir ciddi mukavemetle karşılaşmadan 25 Nisan 1897'de¹²⁰ Yenişehir'i ele geçirmişlerdir.

Tırnova ve Yenişehir'deki Osmanlı kuvvetlerinin ihraz ettiği bu galibiyetler Babıâli'ye Mısır Hidivliği tarafından gönderilen bir telgrafla tebrik edilmiştir.¹²¹

¹¹⁶ Bu konudaki telgraf suretleri için bak: BOA, İr. Yun., nr 857; Müstecâbîzâde, a.g.e., s. 3; Selanikli Tefvik, a.g.e., s. 190-191; A. Hulusi, a.g.e., s. 15; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 15-16.

¹¹⁷ Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 339; Telgraf sureti için bak: Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 201; Müstecâbîzâde, a.g.e., s. 11.

¹¹⁸ Konuyla alakalı telgraf suretleri için bak: Abdülkadir Tefvik, a.g.e.; MA, nr 7005, s. 103; Selanikli Tefvik, a.g.e., s. 191; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 7, 12.

¹¹⁹ Telgraf sureti için bak: Müstecâbîzâde, a.g.e., s. 7-8.

¹²⁰ BOA, YEE, 39/301/18/114; Selanikli Tefvik, a.g.e., s. 203; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 202; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 339; 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 54. Telgraf sureti için bak: A. Hulusi, a.g.e., s. 18; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 14.

¹²¹ BOA, İr. Yun., nr 867, 24 Zilkade 314/14 Nisan 313.

Yunanlıların Yenişehir'den firarı

Yenişehir'den güneye doğru yürüyen Edhem Paşa, Golos Limanı'nı alarak Epir'e ulaşmak ve dolayısıyla da Golos Körfezi'ne hâkim olmak istemiştir.¹²² Zira Yenişehir'in fethinden sonra Teselya kıtasının işgal edilmesi gereken en mühim yerleri Golos-Yenişehir ile Golos-Kalabaka şimendifer hattının birleşim noktasında yer alan Velestin ile Yunan ordusuna hareket üssü olabilecek olan Golos¹²³ şehirleri olmuştur.

Tırhala'nın Zaptı

Yenişehir'in Osmanlı ordusu tarafından zapt olunduğu sıralarda Hayri Paşa ve Memduh Paşa fırkaları da Tırhala üzerine yürümüşlerdir. Şehir haricinde küçük bir çarpışmadan sonra Yunanlıların tahliye ettiği bu şehri Osmanlı kuvvetleri hiçbir mukavemet görmeden 26 Nisan 1897'de¹²⁴ ele geçirmişlerdir. Ancak Osmanlı kuvvetlerine karşı Tırhala'yı savunmalarının mümkün olmadığını anlayan Yunanlılar burada bulunan iki yüz kadar mahpus ve mahkumu tahliye ederek ellerine silah vermişler ve ayrıca Tırhala kasabası ile civar köyler ahalisine yirmi binden fazla silah tevzi etmişler ve silah depolarının yağmalanmasına göz yummuşlardır. Osmanlı kuvvetlerinin şehre girmesinden sonra

¹²² Öztuna, a.g.e., c. VII, s. 200.

¹²³ S.Tevfik, a.g.e., s. 206.

¹²⁴ MA, nr 9187 ve 9368, s. 104-105; İkdam Gazetesi, 28 ve 30 Nisan 1897; S. Tevfik, a.g.e., s. 205-206; Osmanlı-Yunan Harbi Tarihi, s. 8. Tırhala'nın zaptını tebşir eden 18 Nisan 313 tarihli telgraf sureti için bak: Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 18-19.

halka hitaben bir beyanname yayımlanarak şehir halkının can güvenliğinin garanti edildiği belirtilmiş ve elinde silah bulunanların silahlarını teslim etmeleri istenmiş ve aksi şekilde hareket edenlerin ise ağır bir cezaya muhatap olacakları¹²⁵ ifade olunmuştur.

Tırhala'nın zaptı ile Yunan kuvvetleri çok zor bir duruma düşmüş, artık istinat edebileceği son bir yer olarak Dömeke kalmıştır.

Loros'un Zaptı

28-29 Nisan 1897'de tarihindeki uzun bir mücadeleden sonra Beşpişkar ve Halazmano muzafferiyetlerinin¹²⁶ elde edilmesi üzerine daha fazla tutunamayacağını anlayan Yunan kuvvetleri Loros'u terk ederek Narda'ya firar etmişlerdir. Bunun üzerine üç ayrı koldan Loros üzerine hareket eden Osmanlı kuvvetleri 2 Mayıs 1897'de şehre girerek burasını da işgal altına almışlardır.¹²⁷

Birinci ve İkinci Velestin Muharebeleri

Tırnova ve Yenişehir fetihlerini müteakip Osmanlı kuvvetleri Golos/Volos üzerine yürümüşlerdir. Ancak Golos'un himaye ve müdafaa noktalarını ele geçirmek suretiyle etraftan yardım ve destek almasına mani olmak ve daha rahat bir şekilde alınmasını sağlamak maksadıyla öncelikle Velestin/Velestine tepelerinin zaptına lüzum görülmüştür.¹²⁸

27, 29 ve 30 Nisan 1897 tarihlerinde vuku bulan ve Birinci Velestin Muharebesi diye adlandırılan bu çarpışmada verilen zayiata rağmen Osmanlı kuvvetlerince arzu olunan netice mevzilerin sarplığı sebebiyle hasıl olamamış¹²⁹ ve bu teşebbüs başarısızlıkla neticelenmiştir.

5-6 Mayıs 1897 tarihlerinde meydana gelen İkinci Velestin Muharebesi'nde ise Yunan kuvvetlerinin Osmanlı kuvvetleri karşısında belirgin bir tesiri görülmemiş ve muharebe Osmanlı kuvvetleri adına galibiyetle sonuçlanmıştır.¹³⁰

¹²⁵ Bu konuyla alakalı telgraf sureti için bak: Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 206-207; A. Hulusi, a.g.e., s. 20-21; Müstecâbîzâde, a.g.e., s. 11; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 19.

¹²⁶ Sun, a.g.e., s. 227. Bu muharebelere dair telgraf sureti için bak: Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 254.

¹²⁷ BOA, Y.M.Mar., nr 156/87, 20 Nisan 313. Bu hususa dair telgraf için ayrıca bak: Vecihi ve Rüfekaşı, a.g.e., s. 260; Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 256; A. Hulusi, a.g.e., s. 24-25; Müstecâbîzâde, a.g.e., s. 14; 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 180.

¹²⁸ Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 339-340.

¹²⁹ ATESE, nr 4/75, Dosya No: 116; Arşiv No: 6/428, Dosya No: 116; Arşiv No: 6/599, Dosya No: 116; TY, nr 4416; Vecihi ve Rüfekaşı, a.g.e., s. 235; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 339-340.

¹³⁰ Vecihi ve Rüfekaşı, a.g.e., s. 235; Sun, a.g.e., s. 156; Tezel, a.g.e., s. 554.

Velestin Muharebesi

Velestin’de mağlûp olan ve Hakkı Paşa Fırkası tarafından bütün Velestin tepelerinden atılmış bulunan Yunan kuvvetlerinin ekserisi Golos cihetine ve az bir kısmı da Ermiye tarafına ricat etmiştir.¹³¹ Bu sebeple Velestin kasabası Osmanlı kuvvetleri tarafından gayet rahat bir şekilde zapt edilmiştir. Velestin’in alınmasından sonra Osmanlı kuvvetleri Golos’a doğru hareket etmişlerdir.

Golos’un Zaptı

Velestin muzafferiyetinden sonra Osmanlı kuvvetleri Yunan ordusunun en mühim ikmal limanı olan Golos üzerine yürümüşlerdir. Osmanlı kuvvetleri karşısında kendisinde direnme gücü göremeyen Yunan kuvvetlerinin şehri daha önceden tahliye ederek Ermiye’ye doğru çekilmiş olmaları Osmanlı ordusunun hiçbir mukavemetle karşılaşmadan 8 Mayıs 1897 günü sabahı Golos’u ele geçirmelerine¹³² imkân tanımıştır.

Yunanlılar Tırhala’da olduğu gibi burada da şehri terk edip gitmeden önce suçluları ve mahkumları serbest bırakmışlar ve şehrin asayişini

¹³¹ O. Senâi, Osmanlı Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi, s. 99; A. Hulusi, a.g.e., 27; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 340 Velestin’de düşmanın mağlubiyetini bildiren ve Edhem Paşa tarafından gönderilmiş bulunan telgrafın sureti için bak: Müstecâbizâde, a.g.e., 18; Selanikli Tefvik, a.g.e., 229; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 26.

¹³² DMA, MB II, H, nr 1086/116, 27 Nisan 313; BOA, Y.M.Mar., nr 156/117, 8 Mayıs 1897; Muharebenin Yادığı, 10; Bigham, a.g.e., s. 179; A. Tefvik, a.g.e., s. 148; Sun, a.g.e., s. 162-163; Sertoğlu, a.g.m., s. 38. Bu konudaki telgraf suretleri için bak: A. Hulusi, a.g.e., s. 28; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 233; Müstecâbizâde, a.g.e., s. 20; S. Tefvik, a.g.e., s. 230-231; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 27.

ni bozmak gayesiyle kendilerine silah tevzi etmişlerdir.

Golos ve Velestin muzafferiyetlerinin bir neticesi olan bu durum üzerine Golos'ta bulunan Büyük Devletler konsolosları adına Fransız ve İngiliz konsolosları Velestin'de bulunan Edhem Paşa'ya müracaatla şehrin bir an önce işgal ve emniyetinin temini ricasında bulunmuşlardır.¹³³ Dolayısıyla konsoloslar, emniyetlerini kendi devletleri tarafından teşekkül ettirilmiş olan Yunanistan'a sığınmak şeklinde aramak yerine Osmanlı kuvvetlerinin korumasına müracaat etmekte bulmuşlardır.

8 Mayıs 1897'de Golos'un Osmanlı kuvvetleri tarafından zapt olunması üzerine Epir cihetindeki Yanya Kolordusu'nun kumandanlığı da Müşir Edhem Paşa'ya tâbi kılınmış, görev ve yetkileri artırılarak Hudûd-ı Yunânîye ve Ordu-yu Hümâyun Kumandanı seviyesine yükseltilmiştir.¹³⁴

Gazi Edhem Paşa

Bu noktada Gazi Edhem Paşa'nın kim olduğuna ve hayatına ana hatlarıyla bakmak faydalı olacaktır.

Gazi Edhem Paşa 12 Ağustos 1844'te¹³⁵ İstanbul'da doğdu. Tam ismi İbrahim Edhem'dir. Gümrük memuru Mustafa Ferhad Efendi'nin oğlu, doktor Kolağası Ahmed Bey'in kardeşi¹³⁶ İkinci Mâbeyinci Osman Bey'in damadıdır.¹³⁷ 1863'te İstanbul'da Pangaltı'da bulunan Harbiye ve Erkân-ı Harbiye Mektebi'nden Mülâzım-i Sâni olarak mezun oldu.¹³⁸ Hicaz valisi Müşir Saffet Paşa Edhem Paşa'nın yetişmesi ile bizzat meşgul oldu.¹³⁹ Piyade Mülâzımlığı ile askerî hizmete katılan Edhem Paşa¹⁴⁰ Sultan II. Abdülhamid'in en parlak maiyetleri arasına geçti, yaveri oldu.¹⁴¹ Gençliğinde Harbiye Nazırı Yaverliği'nde bulundu. Rumeli ve Sırbistan'da çeşitli askerî görevler icra etti. 1876/1877

¹³³ MA, nr 10840, s. 111-112, 27 Nisan 313; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 340; Osmanlı-Yunan Muharebesinin Tarihi, s. 11-12. Konu ile alakalı 26 Nisan 313 tarihli telgraf sureti için bak: Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 233; Müstecâbîzâde, a.g.e., s. 19-20; A. Hulusi, a.g.e., s. 27-28; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 26.

¹³⁴ BOA, Y.M.Mar., nr 157/104, 20 Mayıs 97; Stier, a.g.e., s. 31.

¹³⁵ Başka bir ifadede ise bu tarih 1842 olarak gösterilmiştir. Bak: İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi, Yayına Hazırlayan: Faik Reşit Unat, Ankara 1991, s. 194.

¹³⁶ Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 148-149.

¹³⁷ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Sadrazamlar, c. II, İstanbul 1982, s. 856.

¹³⁸ İbrahim Alaaddin Gövsa, Meşhur Adamlar, Hayatları-Eserleri, İstanbul 1933, c. II, s. 438-439; Goltz Paşa, a.g.e., s. 70.

¹³⁹ Hasırcızâde, a.g.e., s. 43.

¹⁴⁰ Bigham, a.g.e., s. 56.

¹⁴¹ BOA, Y.A.Res., nr 87/79, 10 Safer 315/8 Temmuz 313; Hasırcızâde, a.g.e., s. 43; Bayur, a.g.e., c. I/II, s. 188.

Osmanlı-Sırp Harbi'ne kaymakam rütbesiyle katıldı. Cunnus ve Kızıltepe hücumlarında miralay oldu. 1877/1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Orhaniye Kumandanlığı'nda ise mirliva rütbesine yükseltildi.¹⁴² Bu savaş sırasındaki Dubnik çatışmasında başından yaralanmasına rağmen muhasarayı yararak Plevne'ye girdi ve Griviça mevki kumandanlığına tayin edildi.¹⁴³ Yararlılıklarından dolayı rütbesi livalıka yükseltildi.¹⁴⁴

Gazi Müşir Edhem Paşa

1877/1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrası ferik rütbesi ile Kosova ve Üsküp valiliklerinde bulundu.¹⁴⁵ Ardı arkası kesilmeyen Arnavutluk karışıklıklarında kuvvetli ve seri davranış ve icatları ile dikkatleri üzerinde topladı. Üsküp'ten sonra Beyrut vilayeti valiliğine atandı.¹⁴⁶ Adana ve Havalisi Umum Kumandanlığı'nda da bulunan Edhem Paşa, padişahın hiddetini mucip bir harekette bulunması üzerine Halep'e kumandan

¹⁴² Gövsa, a.g.e., c. II, s. 438-439.

¹⁴³ A.g.e., c. II, s. 438-439; Bigham, a.g.e., s. 57.

¹⁴⁴ A. Tefik, a.g.e., s. 223.

¹⁴⁵ Bigham, a.g.e., s. 57.

¹⁴⁶ A.g.e., s. 57.

olarak tayin edildi.¹⁴⁷ Harran Vakası'nda Dürzilere, Zeytun hâdisesi'nde ise Ermenilere karşı kullanılan askerî kuvvetin kumandanlığını yaptı.¹⁴⁸

Girit Askerî Kumandanlığı sırasında buradaki olaylara karşı gösterdiği tutumuyla sahip olduğu güzel hasletleri ortaya koydu. Kostaki Paşa'nın adada asayişini sağlamasında kendisine büyük yardımları oldu.¹⁴⁹ Buradaki kumandanlığı esnasında genel hürmeti celp etti. Girit'ten sonra Makedonya'daki Ordu-yu Hümâyün Başkumandanlığı'na getirildi.¹⁵⁰ 1895'te gösterdiği başarılar üzerine müşirlik rütbesine yükseltildi.¹⁵¹

1896'da Alasonya ve Yunan Hududu Kumandanı oldu.¹⁵² 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde Osmanlı kuvvetlerini kumanda etti.¹⁵³ Diğer birtakım paşalar ümit ve tasavvur edilirken Edhem Paşa'nın Osmanlı Ordusu Başkumandanlığı'na tayin edilmesi gerek yurt içinde gerekse yabancı ülkelerde hayret ve şaşkınlıkla karşılandı.¹⁵⁴ Emrindeki Osmanlı kuvvetleri ile Yunanistan'a karşı savaş ilan edilmesinin (17 Nisan 1897) ertesi günü Milano'yu (18 Nisan 1897), 25 Nisan'da Yenişehir'i, 26 Nisan'da Tırhala'yı ve 17 Mayıs'ta Dömeke'yi fethetti. Dömeke Meydan Muharebesi'nde Yunan kuvvetlerini büyük bir bozguna uğrattı. Bu başarısından dolayı Dömeke Kahramanı ve Gazi diye anıldı. Kumanda ettiği Osmanlı kuvvetleri ile Alman kurmaylarının altı ayda geçemez diye rapor verdikleri Termopil Geçidi'ni 24 saatte aşarak Atina yolunu açtı. Savaşın başından beri kazandığı muzafferiyetlere ilaveten gösterdiği sadakat ve cesaretinden dolayı Gazi unvanına layık görüldü¹⁵⁵ ve padişahın bir ihsanı olarak kendisine Murassa İmtiyaz Nişanı verildi.¹⁵⁶ Ayrıca birinci rütbeden Osmanlı Nişanı'nı ihraz etti.¹⁵⁷

Savaş sonrası Teftiş-i Askerî Reisi oldu. 1908'de Meşrutiyet ilan edilince Ayan Azalığı'na atandı. 31 Mart 1909 vakasında Sultan II. Abdülhamid tarafından hırsları körüklememek için¹⁵⁸ hasta olduğu hâlde

¹⁴⁷ İnal, a.g.e., c. II, s. 856; Tevfik-Zühdi, a.g.e., s. 234; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 157.

¹⁴⁸ Bigham, a.g.e., s. 57.

¹⁴⁹ Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 45.

¹⁵⁰ Bigham, a.g.e., s. 57-58.

¹⁵¹ Gövsa, a.g.e., c. II, s. 439; A. Tevfik, a.g.e., s. 223; Bigham, a.g.e., s. 57-58.

¹⁵² BOA, Y.M.Mar., nr 156/12, 2 Zilhicce 314/22 Nisan 313; Gövsa, a.g.e., c. II, s. 439.

¹⁵³ İr.Yun., nr 822, 26 Ramazan 314/16 Şubat 312; BOA, İr. Yun., nr 823, 26 Ramazan 314/16 Şubat 312; BOA, Y.M.Mar., nr 156/12; 2 Zilhicce 314/22 Nisan 313; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 373.

¹⁵⁴ Goltz, a.g.e., s. 67-68.

¹⁵⁵ A.g.e., s. 226.

¹⁵⁶ Tevfik-Zühdi, a.g.e., s. 341; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 284; Bigham, a.g.e., s. 58.

¹⁵⁷ BOA, Y.A.Res., nr 86-90, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313.

¹⁵⁸ Gövsa, a.g.e., c. II, s. 439.

Tevfik Paşa Kabinesi'nde Harbiye Nazırı görevine getirildi.¹⁵⁹ Bu olayda askerlerin karşılık vermeden silahı bırakmalarında büyük gayretleri oldu.¹⁶⁰ Bu görevinde ancak iki hafta (14-30 Nisan 1909) kalabildi.¹⁶¹ Sıhhati bozulduğundan hava değişikliği için Mısır'a gitti ve çok geçmeden de 17 Aralık 1909'da orada vefat etti. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Eyüp'e defnedildi.¹⁶²

Az bir derecede Fransızca bilmekte olan¹⁶³ Gazi Edhem Paşa gerçek bir Osmanlı idi. Orta boylu, gözleri parlak ve etkileyici, yüzü tebessüm ettiği zamanlar hariç gayet sert ve ciddiydi.¹⁶⁴ Yaratılış itibariyle son derece dikkate ve intizama malikti. Sakalı ve bıyıklarına ak düşmüş, vücutça kuvvetli ve sağlam, merhametli, yumuşak,¹⁶⁵ hoş sohbet, şen, ikram etmeyi, iltifat ve lütufta bulunmayı seven, son derece namuslu, mütedeyyin, sözüne itimat edilir ve istikrarlı bir şahsiyetti.¹⁶⁶

Gazi Edhem Paşa'nın askerî kabiliyet ve karakteri hususunda bazı yabancı askerî erkânı olumsuz görüş belirtmişler, Gazi Osman Paşa'nın hareketindeki şiddet ve icraatındaki cesaretin; Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın ileri görüşlülüğü ve üstün kabiliyet özelliğinin; Fuat Paşa'nın sarsılmaz metaneti ve keskin zekasının onda mevcut olmadığını, herkesin iyiliğini isteyen, hâkimiyet kurmaya çalışan ve tedbirli davranan bir yapıya sahip olmaktan ziyade çekingen ve gelecekte endişe eden biri¹⁶⁷ olduğunu söylemişlerdir. Gerçekte ise Edhem Paşa son derece cesur, tecrübeli,¹⁶⁸ tedbirli ve temkinli, harp usulüne aşina,¹⁶⁹ kumanda sorumluluğuna ve hissettiği arzunun icrasına sahip,¹⁷⁰ eski askerî mektebe mensup bir

¹⁵⁹ İnal, a.g.e, c. IV, s. 2120; Ayşe Osmanoğlu, Babam Sultan Abdulhamid, Ankara 1986, s. 142; İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi, s. 53; Mehmed Selahi Bey, İttihad ve Terakkinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim, İstanbul 1989, s. 31. Edhem Paşa'nın bu göreve getirilişi Sultan Abdulhamid açısından bir mecburiyet sonucu gerçekleşmiştir. Asilerin yeni Harbiye Nazırı isteriz nidaları üzerine Abdulhamid öncelikle kendisine güven ve yakınlık duyduğu Ayandan Ömer Rüştü Paşa'yı bu göreve getirmek istemişse de bu paşanın o sırada mevcut olmaması dolayısıyla atanması mümkün olamadı. Bak: Bayur, a.g.e., c. I/II, s. 188-189.

¹⁶⁰ Osmanoğlu, a.g.e., s. 142; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 373; İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi, s. 71-72.

¹⁶¹ A.g.e., s. 191.

¹⁶² Gövsa, a.g.e., c. II, s. 439.

¹⁶³ Bigham, a.g.e., s. 58.

¹⁶⁴ Bartlett, a.g.e., s. 30.

¹⁶⁵ Bigham, a.g.e., s. 56, 58.

¹⁶⁶ Hasircızâde, a.g.e., s. 43.

¹⁶⁷ Goltz Paşa, a.g.e., s. 70.

¹⁶⁸ Öztuna, a.g.e., c. VII, s. 200.

¹⁶⁹ Hasircızâde, a.g.e., s. 43; Bartlett, a.g.e., s. 29.

¹⁷⁰ Bigham, a.g.e., s. 58, 61.

kumandandı.¹⁷¹ Alasonya Ordu-yu Hümâyün Kumandanlığı uhdesine verilen Edhem Paşa pek dehşetli bir surette icra olunan Dömeke Meydan Muharebesi ile askerî alandaki iktidar ve maharetini ispat etmiş, elde ettiği galibiyetle yerli ve yabancı herkesin rağbet ve takdirini kazanmıştır. Böyle olmakla beraber Edhem Paşa büyük ölçüde kumandanlık ve askerî kıtaların sevk ve idaresi hususunda tecrübe görmeye, ispat ve yeterliliğini göstermeye fırsat bulamamıştır, fakat tedip ve tenkilleri uhdesine havale olunan âsilere, teskin ve imhası havale kılınan isyan ve ihtilallere karşı gayet güzel hareket ve bu noktadaki hizmetleri ile temayüz etmiştir. Bu gibi vazifelerin başarılı bir surette icra ve idaresi dolayısıyla Sultan II. Abdülhamid'in lütf ve teveccühlerine nail olmuş, nazar-ı dikkatini çekmiştir. Gerçi bir aralık gözden düşmüş ve Yıldız'dan uzaklaştırılmışsa da Saray'da bulunan birçok dostları ve taraftarları vasıtasıyla¹⁷² padişahın tekrar itimat ve teveccühüne mazhar olmuştur.

Çatalca'nın Zaptı ve Osmanlı Kuvvetleri'nin Duraksaması

Hamdi, Neşet, Hayri ve Memduh Paşalar kumandasındaki beş bin piyade ve bir alay süvari ve iki batarya topundan oluşan Osmanlı fırkaları dört koldan Çatalca/Pharsala'ya doğru harekete geçmişlerdir. 5 Mayıs'ta gece yarısına kadar süren müsademeler neticesinde Karademiirci havalisindeki tepeler alınmış, yapılan bu başarılı müsademe üzerine daha fazla mukavemet edemeyeceğini anlayan düşman bir kez daha yenilmiş ve ricat etmeye mecbur kalmıştır.

Çatalca'nın kuzey tarafında yer alan ova üzerindeki tepelerin zapt edilmesini müteakip Hamdi Paşa Fırkası'nın Hasan Paşa Livası 6 Mayıs 1897 günü şafak vakti¹⁷³ Çatalca'ya girmiştir.

Çatalca ve havalisinin ele geçirilmesinden sonra Yunan ordusunun bir kısmı Dömeke ve diğer bir kısmı ise Velestin istikametlerine çekilmişlerdir.¹⁷⁴ Çatalca ve daha önce fetholunmuş olan Golos'un ele geçirilmesi ile Osmanlı ordusunun önü açılmış, rahatça ilerlemesi imkânı hasıl olmuştur.

¹⁷¹ Bartlett, a.g.e., s. 29.

¹⁷² Goltz Paşa, a.g.e., s. 68-69.

¹⁷³ BOA, Y.M.Mar., nr, 156/84, 24 Nisan 313/4 Zilhicce 314; BOA, Y.M.Mar., nr, 156/90, 24 Nisan 313; BOA, Y.M.Mar., nr, 156/98, 25 Nisan 313; Muharebenin Yedigârı, s. 8; Osmanlı Yunan Muharebesi Tarihi, s. 9; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 340. Edhem Paşa'nın Çatalca fethini müjdeleyen telgrafi sureti için bak: Abdülkadir Tevfik, a.g.e.; Müstecâbizâde, a.g.e., s. 15; Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 225-226; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 227-28; A. Hulusi, a.g.e., s. 26; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 24-25.

¹⁷⁴ Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 235.

Savaşın ilanından sonraki altı gün zarfında Osmanlı kuvvetleri Milano Geçidi'ni, Pınar, Papalivadya, Lisvâki, Kodoman ve Perdika tepeleri¹⁷⁵ ile Velestin ve Çatalca civarını tamamıyla zapt etmiş, ancak sonraki birkaç gün zarfında ileriye doğru herhangi bir hareket icrasına teşebbüs etmeyerek hareketsiz kalmıştır.¹⁷⁶

Yanya cihetinde böyle bir hareketsizliğin yaşanması ve bir süre Müşir Edhem Paşa'dan savaşın ve muharip tarafların ne durumda olduğuna dair teskin ve tatmin edici herhangi bir malumatın alınamayışı gerek Yıldız'da gerekse Babıâli'de bir kısım endişelerin duyulmasına ve yaşanmasına sebep olmuştur.¹⁷⁷ Gerçi Alman Erkân-ı Harbiye Reisi'nin, Alman askerinin bir günde, Rus askerinin iki günde, Fransız askerinin ise üç günde alabileceğini söylediği Milano Geçidi'ni Osmanlı kuvvetleri yirmi dört saatte almışsa da¹⁷⁸ bu gecikme yine de gerek Sultan II. Abdülhamid'i gerekse Osmanlı kamuoyunu heyecana sevk etmiştir.

Müşir Edhem Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetlerin bu duraksamasının temel sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Dömeke mevkiinin coğrafi açıdan çetin bir yer olması ve bundan dolayı buradaki Yunan kuvvetlerine aynı sayıdaki mukabil bir kuvvetle karşı koymanın makul olmayacağı düşünülmesi ve bu sebeple de kuzey kuvvetlerinin biraz daha güçlendirilmesine çalışılması

2. Erzak ve cephane kabilelerinin Alasonya ve Yenişehir'den Çatalca ovasına getirilmesi sırasında gerek tabii engellerin gerekse Yunan donanmasının buna fazla imkân tanımamış olması¹⁷⁹

3. Milano Geçidi'ni zapt eden Merkez Fırkası'nın Yenişehir boğazına kadar inmiş olmasına rağmen ordunun sağ ve sol cenahlarının düşman kuvvetlerini henüz tam manasıyla püskürtememiş bulunması.¹⁸⁰

Yanya ordusunun bu hareketsizliği karşısında Sultan II.

¹⁷⁵ Selanikli Tefvik, a.g.e., s. 188; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 191; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 339. Bu husustaki telgraf sureti için bak: Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 6-7.

¹⁷⁶ Tahsin Paşa, a.g.e., s. 66; Bartlett, a.g.e., s. 82; Türk geldi, a.g.e., c. III, s. 78.

¹⁷⁷ Mesela bu noktada 22 Nisan 1897 gününe ait ehemmiyetsiz bir mukavemetten bahseden telgraf sureti için bak: Selanikli Tefvik, a.g.e., s. 180.

¹⁷⁸ Milano Geçidi'nin zaptı tarihi bazı müellifler tarafından 18 Nisan 1897 olarak gösterilmiş de (Mesela bak: Karal, a.g.e., c. VIII, s. 117; Hasırcızâde, a.g.e., s. 57.) bu tarihlere doğruyu tam olarak aksettirmemektedir. Zira bu bölgedeki Osmanlı kuvvetlerinin hem bir kaç gün duraksamasından bahsedip hem de savaşın ilanından bir gün sonra Milano Geçidi'nin feth olduğunu söylemek çelişik bir durum arz etmektedir. Bu sebeple doğru tarih 18-22 Nisan 1897 olsa gerektir. Bak: Selanikli Tefvik, a.g.e., s. 180; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 6-7; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 339.

¹⁷⁹ O. Senâî, Osmanlı Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi, s. 33-34, 153.

¹⁸⁰ S. Tefvik, a.g.e., s. 186.

Abdülhamid'in duyduğu heyecan ve endişeyi, Osmanlı ordusunun güç bir durumda bulunduğu, kumandanların bu durumu örtbas etmeye çalıştıkları, dolayısıyla da cepheden gelen raporlara fazla itimat edilmemesi gerektiği yolunda verilen bir jurnalle daha da artmıştır.¹⁸¹ Osmanlı ordusunun ileri hareketinden süratli neticeler ümit eden Sultan II. Abdülhamid, Yanya cihetinde yaşanan bu hareketsizliğin sebebini Müşir Edhem Paşa'ya atfeden¹⁸² Serasker Ali Rıza Paşa'nın da tavsiyesi üzerine, zahirde orduyu teftiş ederek padişahın askerlere olan selamını iletmek fakat gerçekte ise gerek Osmanlı kamuoyundaki heyecanı izale etmek gerekse harbin vaziyetini tetkikte bulunarak gerekirse genel kumandayı eline almak üzere Mabeyin Müşiri Gazi Osman Paşa'yı savaş bölgesine gitmeye memur kılmıştır.¹⁸³ 23 Nisan 1897'de Selanik yolu ile harp sahasına hareket eden Gazi Osman Paşa 25 Nisan 1897'de Selanik'e varmış,¹⁸⁴ ertesi günü ise Alasonya'ya hareket etmek üzere hazırlığa başlamıştır. Ancak Osman Paşa daha Selanik'e varmadan Yanya cihetinde durum düzelmiş Yenişehir ve Tırnova'nın zapt olunduğu haberleri Dersaadet'te gelmeye başlamıştır.¹⁸⁵ Alınan haberler üzerine Osman Paşa'nın hem daha ileriye gitmesine lüzum kalmadığından hem de böyle bir durumun Müşir Edhem Paşa'yı ve sair komutanları rencide edeceği endişesinden¹⁸⁶ dolayı Osman Paşa önce Selanik ve Karaburun istihkâmlarının teftişi ile vazifelendirilmiş ve daha sonra da yaklaşmakta olan bayram bahane edilerek İstanbul'a avdeti istenmiştir.¹⁸⁷ Ancak Osman Paşa'nın tekrar İstanbul'a çağırılması Dersaadet ile paşa arasında bir kısım problemlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Uzun bir yazışmadan ve zahiren teftiş vazifesini ikmal ettikten sonra Osman Paşa İstanbul'a dönmüşse de¹⁸⁸ Selanik'te durması yolunda kendisine verilen emri zatına matuf bir tahkir, verilen görevi ise kendisini İstanbul'dan

¹⁸¹ Sertoğlu, a.g.m., Sayı 11, s. 36-37.

¹⁸² Tahsin Paşa, a.g.e., s. 66.

¹⁸³ BOA, YEE, 39/301/18/114, 20 Zilkade 314/10 Nisan 313; Hasırcızâde, a.g.e., s. 70; Tahsin Paşa, a.g.e., s. 66; A. Tefvik, a.g.e., s. 49. Resmî karar sureti için ayrıca bak: Evrâk-ı Havâdis, 12 Nisan 313; Selanikli Tefvik, a.g.e., s. 188.

¹⁸⁴ İkdâm Gazetesi, 25 Nisan 1897.

¹⁸⁵ Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 13; Sabah Gazetesi, 9 Nisan 313.

¹⁸⁶ Başka bir görüşe göre ise Gâzi Osman Paşa'nın İstanbul'dan Selanik'e doğru hareket edeceği bir sırada Sirkeci istasyonunda oldukça kalabalık bir halk topluluğunun oluşması ve kendisine karşı izhari samimiyette bulunmaları Sultan Abdulhamid'i endişeye sevk etmiş, siyasi sebeplerden ötürü Paşa'nın Selanik'ten daha ileri gitmesine müsaade edilmemiştir. Bak: Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 79.

¹⁸⁷ BOA, YEE, 39/3/18/114, 4 Zilhicce 314/23 Nisan 313; BOA, Y.M.Mar., nr 156/84, 24 Nisan 313/4 Zilhicce 314; A. Tefvik, a.g.e., s. 49; O. Senâi, a.g.e., c. III, s. 908; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 339.

¹⁸⁸ BOA, Y.M.Mar., nr 156/154, 10 Mayıs 1897.

uzaklaştırmaya yönelik oyunun bir parçası olarak kabul etmiş ve bu durumu teessüfle karşılamıştır.¹⁸⁹

Milano Geçidi'nin kısa bir zaman zarfında elde edilmesi Avrupa devletlerinin dikkat ve hayretini celp etmiştir. Bu durum sefer planında bazı değişikliklerin yapılmasını gerektirmiş, Yenişehir ovasının kapılarını Osmanlı kuvvetlerine açmış,¹⁹⁰ bu bölgedeki Yunan kuvvetlerinin Kozköyü ve Yenişehir cihetlerinde iki kola ayrılması zarureti ve tehlikesini ortaya çıkarmıştır.¹⁹¹ Yine gerek Milano tepeleri ve geçidinin elde edilmesi gerekse müteakiben gerçekleştirilecek olan Yenişehir ve Tırnova muvaffakiyetleri ile sınır muharebeleri son bulmuştur.

Edhem Paşa'nın, III. Napolyon'un aynı sebeplere istinaden Sülferino Savaşı'nda tatbikine lüzum gördüğü harp sanatı gereklerini politikanın tesirlerine uzlaştırma ve tatbik etme usulüne mecbur olması¹⁹² ve dolayısıyla da mezkûr sebeplerden dolayı Yenişehir'e varmasından sonra günlerce bir şey yapamadan beklemiş bulunması bir süre için Dömeke Muharebesi'nin gecikmesine yol açmış ve aynı zamanda bu süre esnasında Yunan ordusunun bu durumdan istifade ederek toparlanmasına fırsat vermiştir.¹⁹³ Böyle bir gelişme ise gerek dış basında gerekse dâhilde Edhem Paşa aleyhinde bir kısım tenkitlerin yapılmasına zemin hazırlamıştır. Her ne sebepten kaynaklanırsa kaynaklansın Edhem Paşa'nın bu noktadaki hareketsizliği neticede Yenişehir, Tırhala, Çatalca, Golos, Velestin ve Dömeke'nin fethini de tabii olarak muayyen bir süre için geciktirmiştir. Edhem Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun maruz kalmış olduğu bu duraksama sebebiyle Sultan II. Abdülhamid'in duyduğu endişe ve içine düştüğü tereddütler ve dolayısıyla da Gazi Osman Paşa'yı müfettiş sıfatıyla Selanik'e kadar göndermesi hâdisesi onun fazla vehimli olmasının tabii bir neticesi olarak açıklanabilir. Ancak onun bu noktada ciddi derecede endişe içerisinde bulunması ve iki büyük kumandanı karşı karşıya getirecek kadar mahzurlu bir politika izlemiş olmasının muayyen sebepleri olmuştur. Bu sebeplerin en mühimleri ve önde gelenleri Büyük Devletlerin, Yunanistan lehine olmak üzere, sa-

¹⁸⁹ BOA, YEE, 39/301/18/114, 22 Nisan 313. Paşa'nın hayatı, faaliyetleri ve maruz kaldığı bu konu hakkında daha geniş malumat için bak: M. Metin Hülâgü, Gâzi Osman Paşa, İstanbul 1993.

¹⁹⁰ Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 207.

¹⁹¹ Bu husustaki telgraf metni için bak: A. Hulusi, a.g.e., s. 10; Müstecâbîzâde, a.g.e., s. 3-4; S. Tefvik, a.g.e., s. 179.

¹⁹² A. Tefvik, a.g.e., s. 127.

¹⁹³ BOA, YEE, 39/301/18/114; O. Senâi, Osmanlı Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi, s. 32, 153.

vaşın seyrine müdahalede bulunmaları ihtimalinin bulunması ve böyle bir gelişmeye fırsat vermeden harbin bir an evvel neticelendirilmek istenmesi, ayrıca, Balkan hükümetlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı muhtemel bir ittifak içerisine girmelerinin her an için gerçekleşebilme imkânına sahip olmasıdır.

Dömeke'nin Fethi

Çatalca Muharebesi'nin galibiyetle neticelenmesi ve Yanya cihetindeki Yunan kuvvetlerinin Arta Nehri'ni geçerek Mayıs'ın 13. ve 14. günlerinde Garibova'da Osmanlı kuvvetlerine karşı harekete geçmesi neticesi Sultan II. Abdülhamid'in emri üzerine Osmanlı kuvvetleri de Dömeke/Domokos'ye doğru¹⁹⁴ harekete geçmişlerdir.

Sarp ve yalçın dağlar yanında geniş bir ova ile kaplı bulunan Dömeke kasabası diğer muharebelerdeki mağlûbiyetleri dolayısıyla Yunan ordusunun son istinatgâhı olmuştur. Bu sebeple Yunan Orduları Başkomutanlığı'nca burasının muharebeden çok daha önceden tahkim edilmesi ihtiyacı duyulmuş ve Yunan kuvvetlerinin önemli bir kısmı buraya sevk olunmuştur.¹⁹⁵ Ermiye kasabası da dâhil olmak üzere şehir etrafında toplanmış olan Yunan kuvvetlerinin Dömeke'nin doğu ve batı istihkâmlarındaki toplam sayısının takriben yirmi bin civarında olduğu tahmin edilmiş,¹⁹⁶ buna mukabil Osmanlı kuvvetlerinin toplam sayısı ise otuz ile kırk sekiz bin arasında¹⁹⁷ olmuştur.

Osmanlı ordusunun muhtelif kollardan saldırıda bulunması¹⁹⁸ ile 17 Mayıs 1897'de başlayan muharebe 20 Mayıs 1897 tarihine kadar devam etmiştir. 18 Mayıs 1897 tarihinden itibaren hızla geri çekilmeye başlayan Yunan kuvvetlerine karşı 19 Mayıs 1897 tarihinde Neşet, Hayri, Hamdi ve Memduh Paşalar komutasındaki Osmanlı kuvvetleri güneşin doğmasından evvel bir vakitte muharebeye daha şiddet ve hiddetle yenden¹⁹⁹ başlamışlardır.

Prens Konstantin komutasındaki Yunan kuvvetlerinin gece saat bire kadar devam eden muharebeden sonra şehri tahliye ederek Lamiye'ye

¹⁹⁴ O. Nuri, a.g.e., c. III, s. 925.

¹⁹⁵ Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 340; Karal, a.g.e., c. VIII, s. 117.

¹⁹⁶ BOA, Y.M.Mar., nr 157/103, 20 Mayıs 1897.

¹⁹⁷ Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 285; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 340; Öztuna, a.g.e., c. VII, s. 201.

¹⁹⁸ BOA, Y.M.Mar., nr, 157/45; BOA, Y.M.Mar., nr 157/118, 21 Mayıs 1897.

¹⁹⁹ BOA, Y.M.Mar., nr 157/98, 19 Mayıs 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 157/99, 19 Mayıs 1897.

doğru²⁰⁰ çekilmeleri neticesi Osmanlı kuvvetleri 20 Mayıs 1897’de hiç-bir mukavemetle karşılaşmadan güneşin doğmasıyla birlikte Dömeke’ye girmişlerdir.²⁰¹ Osmanlı kuvvetlerinin bu başarısı neticesinde Yunan kuvvetleri perişan ve düzensiz muntazam bir şekilde firar etmek ve Otris Dağları gerisine çekilmek zorunda kalmıştır.²⁰²

Dömeke Muharebesi galibiyeti üzerine Mabeyin-i Hümâyün Başkitabeti’nden çekilen bir telgrafla Edhem Paşa’ya Sultan II. Abdülhamid’in selam ve iltifatı iletilmiş, padişahın neticeden duyduğu memnuniyet yanında muharebenin kazanılmasında payı olanları tebrik ettiği ifade edilmiştir.²⁰³ Osmanlı-Yunan Savaşı’nın en son ve en kanlı safhasını teşkil eden Dömeke Meydan Muharebesi, Yunan kuvvetleri yanında İtalyanlar gibi yabancı gönüllülere karşı da savaşılmak zorunda kalınan ve büyük bir zayıat verilerek başarı gösterilen²⁰⁴ bir muharebe olmuştur. Bu muharebede elde edilen galibiyetle bir taraftan Osmanlı ordusunun taarruz hareketine tabii bir hat tayin edilirken,²⁰⁵ diğer taraftan da savaşın dönüm noktasına gelinmiş bulunması sebebiyle artık Yunan kuvvetlerinin daha fazla mukavemet etmesine kesin bir son verilmiştir.

Gerek Dömeke kasabasının mevkiinin önemi gerekse coğrafyasının dağlık ve kayalık olması dolayısıyla çetin bir vaziyet arz etmesi ve ayrıca bu mevkiinin Yunan kuvvetlerinin son müdafaa hattını teşkil etmesi ve yapılan istihkâmlarla fevkalade denecek derecede tahkim edilmiş bulunması burayı fetih olunamaz tabii bir kale ve müstahkem bir mevki nazarıyla bakılmasını sağlamış, yapacakları taarruzda Osmanlı kuvvetlerinin son derece ihtiyat ve temkinle hareket etmelerini gerektirmiştir. Osmanlı kuvvetleri ile birlikte bulunan yabancı ateşemiliterler bile cepheden ve yandan yapılacak taarruzlar ile Dömeke’nin zapt edilmesini mümkün görmediklerinden burasının muhasara edilmesi fikrini

²⁰⁰ BOA, Y.M.Mar., nr 157/103, 20 Mayıs 1897.

²⁰¹ BOA, Y.M.Mar., nr 157/43; BOA, Y.M.Mar., nr 157/45; BOA, Y.M.Mar., nr 157/60, 18 Mayıs 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 157/97, 18 Mayıs 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 157/99, 19 Mayıs 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 157/101, 20 Mayıs 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 157/119, 21 Mayıs 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 157/143, 19 Mayıs 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 157/144, 19 Mayıs 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 157/145, 19 Mayıs 1897. İkdam Gazetesi, 19 Mayıs 1897. Bu zaferi müjdeleyen telgraf sureti için ayrıca bak: Müstecâbizâde, a.g.e., s. 26; Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 284; A. Hulusi, a.g.e., s. 33; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 36.

²⁰² BOA, Y.M.Mar.,nr, 157/148; BOA, Y.M.Mar., nr 157/60, 18 Mayıs 1897.

²⁰³ Telgraf sureti için bak: Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 248; Müstecâbizâde, a.g.e., s. 26.

²⁰⁴ BOA, Y.M.Mar., nr 157/103, 20 Mayıs 1897. Yunanlıların kaybı yaralı ve maktul olmak üzere sadece bu muharebede iki yüz yirmi kişidir. Bu konudaki telgraf sureti için bak: Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 287.

²⁰⁵ BOA, Y.A.Res., nr 86/84, 15 Kanunusani 314.

benimsemişler ve tamamıyla zapt edilebilmesi için en az bir ay süreyle uğraşmak gerekeceği kanaatini izhar etmişlerdir.²⁰⁶ Ancak iki tarafın da askerî kuvvetlerinin büyük bir bölümüne müracaat ettiği²⁰⁷ bu meydan muharebesinde Yunan kuvvetleri başlangıçta gayet iyi bir müdafaa sergilemişlerse de²⁰⁸ Osmanlı kuvvetleri karşısında mağlûbiyete maruz kalmaktan kurtulamamışlardır. Muharebenin bu şekilde beklenen ve düşünülenin tam aksine ve çok kısa bir zaman içerisinde bitmesi ve kesin bir muvaffakiyetle neticelenmiş olması bütün dünyanın dikkatini Dömeke'ye,²⁰⁹ dolayısıyla da Osmanlı orduları üzerine çekmiştir. Kazanılan Dömeke Muharebesi ile bir taraftan Teselya ve Epir bölgelerindeki Osmanlı kuvvetlerinin irtibatı sağlanırken²¹⁰ diğer taraftan ise meydanlarda Yunan ordusu diye artık bir ordunun kalmamasına sebebiyet verilmiş, Yunan ordusunun durumu ve sonu tehlikeli bir hâl almıştır.

Dömeke Muharebesi, Edhem Paşa'nın askerî kabiliyet ve kudretini ortaya koymasına imkân vermiş olması bakımından da oldukça mühim bir muharebe sayılır. Zira Edhem Paşa'yı bu savaşta Osmanlı Orduları Başkumandanlığı'na getirmiş olan Sultan II. Abdülhamid'in bu takdir ve tercihi o tarihlerde birtakım kimseler tarafından tenkit konusu olmuştur. Ancak başta Dömeke Muharebesi olmak üzere Edhem Paşa'nın harp meydanında arka arkaya elde etmiş olduğu galibiyetler Sultan II. Abdülhamid'in yapmış olduğu bu tayinin ne dereceye kadar yanlış veya doğru olduğunu da kesin bir surette ortaya koymuştur.

Atina yolunu Osmanlı ordusuna açmak ve askerî sahadaki engelleri tek tek ve başarı ile ortadan kaldırmak suretiyle muharebeler dönemine son vermiş olan Dömeke muzafferiyeti aynı zamanda Büyük Devletlerin sefirleri ile Osmanlı murahhasları arasında yapılacak ve gayet uzun ve oldukça çetin müzakerelere teşkil edecek olacak olan siyasi arenadaki mağlûbiyetin de bir başlangıcını teşkil etmiştir.

Furka Boğazı ve Ermiye'nin Fethi

Dömeke'nin zaptı teşebbüslerine paralel olarak 16-21 Mayıs tarihleri arasında da Ermiye'nin elde edilmesine çalışılmıştır. Osmanlı kuvvetleri önce Ermiye'nin kuzey tarafındaki tepeleri²¹¹ ve daha sonra da

²⁰⁶ Tevfik-Zühdü, a.g.e., s. 389.

²⁰⁷ O. Senâi, Osmanlı Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi, s. 105.

²⁰⁸ BOA, Y.M.Mar., nr 157/101; 20 Mayıs 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 157/119, 21 Mayıs 1897.

²⁰⁹ O. Senâi, Tarih-i Harb, s. 260.

²¹⁰ Karal, a.g.e., c. VIII, s. 117.

²¹¹ BOA, Y.M.Mar., nr 157/105, 20 Mayıs 1897.

Ermiye kasabasını zapt etmişlerdir.²¹²

Dömeke'nin zapt edilmesi ile önündeki bütün engeller kalkmış olan Osmanlı ordusu Furka Boğazı'nı da işgal etmiştir. Seyfullah Paşa komutasındaki birinci, üçüncü ve altıncı fırkalar 20 Mayıs 1897 Salı günü akşamı Yunanlıların son bir defa daha mukavemet edebilecekleri yer olan ve Yunanistan'ın kilidi mesabesinde bulunan ancak Yunan kuvvetleri tarafından boşaltılarak terk edilen Furka Boğazı'nı zapt etmişlerdir.²¹³

Furka Boğazı'nın ele geçirilmesi ve arkasından Lamy/Lamia'nin alınması²¹⁴ ile Termopil Geçidi Osmanlı kuvvetlerinin ayağı altında kalmış, Atina yolu tamamıyla kendisine açılmıştır. Osmanlı kuvvetlerinin elde ettiği muzafferiyetlerle Osmanlı Devleti'nin askerî şevketini ortaya koyması üzerine Büyük Devletler, seraskerlik makamına gönderdikleri sefirleri vasıtasıyla bu muzafferiyeti tebrik etmişlerdir.²¹⁵ Elde edilen başarı dâhilde ve hariçte yaşayan Müslümanlar arasında da sevinçle karşılanmış, Osmanlı Devleti'ne karşı olan kalbî bağlılıklarının artırmalarına sebebiyet vermiştir. Mısır Hidivliği,²¹⁶ Tahran müçtehitlerinden Ağa Seyyid Abdullah,²¹⁷ Hindistan'ın bir kısım Müslümanları adına Gulam Faruk Nakşibend'in²¹⁸ gönderdikleri telgraflarla galibiyeti tebrik etmişler, Garagovar Lorani tarafından takdim olunan manzume ise Mesina'da bulunan Osmanlı şebenderliğince İstanbul'a gönderilmiştir.²¹⁹ Hint Müslümanları zafer haberi üzerine büyük şenlikler düzenleyerek heyecanlı konuşmaların yapıldığı toplantılar tertip ederken²²⁰ Açe'de yaşayan ve çeteler teşkil ederek Hollanda idaresine karşı mücadele hâlinde olan Müslümanlar ise Yunanistan'a karşı kazanılan muzafferiyet üzerine tekrar Osmanlı Devleti'nin himayesini talep etmek için aralarında bir ittifak oluşturmaya yönelmişlerdir.²²¹ Kolombiya'daki Müslüman ahali ise en büyük camide toplanarak Sul-

²¹² Bu konudaki telgraf suretleri için bak: Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 234; Müstecâbizâde, a.g.e., s. 26; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 37.

²¹³ BOA, Y.M.Mar., nr 157/101, 20 Mayıs 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 157/119, 21 Mayıs 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 157/143, 19 Mayıs 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 157/151, 20 Mayıs 1897; Muharebenin Yedigârı, 12-13.

²¹⁴ BOA, Y.M.Mar., nr 157/153, 21 Mayıs 1897. Telgraf sureti için bak: Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 38.

²¹⁵ M. Rıza, a.g.e., s. 47.

²¹⁶ BOA, İr. Yun., nr 867, 24 Zilkade 314/14 Nisan 313.

²¹⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 374/95, 5 Mayıs 313. Ağa Seyyid'in tebriki ve Tahran'da bulunan Osmanlı şebenderliğinde halka hitaben yaptığı konuşma hakkında bak: A.g.v.

²¹⁸ BOA, İr. Yun., nr 951, 26 Muharrem 315/15 Haziran 313.

²¹⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 374/47, 20 Mayıs 1897.

²²⁰ İkdâm Gazetesi, nr 1044, 15 Haziran 1897.

²²¹ BOA, Y.A.Hus., nr 380/54, 23 Kanunuevvel 313/11 Nisan 315.

tan II. Abdülhamid'e uzun ömür dua ve temennilerinde bulunmuşlar, zafer tebriklerini Seylan Konsolosu Abdülmecit Efendi vasıtasıyla Dersaadet'te ulaştırmışlardır.²²²

Şehit Hafız Abdülezel Paşa (1831-1897)

Şehit ve Yaralılar

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın ilk şehit paşası Konya'nın Hadım kazası köylülerinden olup ömrü Kırım, Karadağ, Sırp, Girit ve Plevne Muharebelerinde geçmiş olan Hafız Abdülezel Paşa (1831-1897) olmuştur.²²³ Gazi Edhem Paşa tarafından takdim olunan bir raporda savaşın başlangıcından nihayetine kadar 1105 şehit, 3250 yaralı ve

²²² BOA, İr. Yun., nr 972, 27 Safir 315/15 Temmuz 313.

²²³ Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 339; O. Senâi, Osmanlı Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi, s. 74. Paşa'nın biyografisi için bak: Süer, a.g.e., s. 47-51; 1897 Türk-Yunan Harbi, Hazırlayan: Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüd Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

63 neferin ise kayıp olduğu bildirilmiştir.²²⁴ Esir düşen ve daha sonra İstanbul'a iade olunan efradın sayısı ise 202 kişidir.²²⁵ Savaş sırasında Yunan ordusundan ise toplam 255 asker esir edilmiştir. Barış antlaşmasının imzalanmasına kadar Selimiye Kışlası'nda tutulan bu esirler, antlaşmanın imzalanmasından sonra serbest bırakılmışlardır.²²⁶

Yunan Madalyası

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin zaferle neticelenmesi üzerine bu savaşa iştirak ederek şecaat ve sadakat göstermiş olanlar ile seferle alakalı hususların icra edilmesinde iyi hizmetleri görülenlere bir Mefharet yahut Takdir Nişanı verilmesi düşünülmüştür. Böyle bir madalya için Meclis-i Mahsus'ta vekillerce müzakerelerde bulunulmuş,²²⁷ görüşmeler neticesinde bu konuya dair kaleme alınan bir mazbata Sultan II. Abdülhamid'in de iradesini mucip²²⁸ olmuştur. Her ne kadar Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ'da yapılan müzakerelerde Yenişehir'in fethi ve ona taalluk eden hususların da madalyada yer alması kararlaştırılmışsa da padişahın iradesi gereği bunlara yer verilmemiştir.²²⁹

Yunan Harbi dolayısıyla bastırıldığı ve tevzi edildiği için bu madalyaya Yunan Harbi Madalyası adı verilmiş, ancak savaşın kesin sonucunu tayin eden yer olması bakımından Dömeke Savaşı Madalyası olarak da anılmıştır.

Madalyanın imal masrafı Sultan II. Abdülhamid tarafından ihsan buyrulmuş ve Hazine-i Hâssa'dan Maliye Hazinesi'ne gerekli meblağ aktarılmıştır.²³⁰ Sayısı yüz doksan bin adede ulaşan²³¹ ve Meskûkât-ı Şâhâne İdaresi'nce yaptırılmış olan bu madalyaların darbı ise Darphane-i

²²⁴ Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 100. Seraskerlik Makamı'nın bu konudaki resmî beyanati için bak: a.g.e., s. 68. Yunanlılardan ele geçirilen ve harcanan silah, mühimmat, şehit ve yaralı tablosu için bak: 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 230-262; Sun, a.g.e., s. 308-335. Ayrıca bak: BOA, İr. Yun., nr 919, 10 Mayıs 313.

²²⁵ BOA, İr. Yun., nr 1030, 9 Kanunuevvel 313.

²²⁶ 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 224.

²²⁷ BOA, Y.M.Mar., nr 166/33. 31 Ağustos 1897; BOA, Y.M.Mar., nr 166/125, 23 Ağustos 313; BOA, İr. Yun., nr 971, 26 Safer 315/14 Temmuz 313; BOA, İr. Yun., nr 1096, 10 Rebiulevvel 316/17 Temmuz 314; İr. Mal., Sıra No: 1783, Genel No: 816, Hususi No: 10, Tarih: 11 R. 1316, 21 Zilhicce 314/12 Mayıs 313; BOA, Y.A.Hus., nr 376/15, 18 Ağustos 313; BOA, Y.A.Hus., nr 372/69.

²²⁸ BOA, İr. Mal., nr 1783/816/10/11 R. 1316, 24 Rebiulevvel 315/11 Ağustos 313; BOA, DUİT, nr 24/53 (1-2), 27 Zilkade 314/17 Nisan 313.

²²⁹ BOA, İr. Mal., nr 1783/816/10/11 R. 1316, 17 Nisan 313.

²³⁰ A.g.v.; BOA, Y.A.Hus., nr 375/7, 21 Mayıs 313; BOA, DUİT, nr 24/53 (1-2).

²³¹ Araştırmalarımız neticesinde ancak bu miktar tespit edilebilmiştir. Bak: BOA, İr. Yun., nr 971. 26 Safer 315/14 Temmuz 313.

Âmire'de²³² gerçekleştirilmiştir.

Bir beraatla birlikte verilen²³³ bu madalyalar altın²³⁴ ve 4.5 dirhem gümüşten meydana gelmiş olup 25 mm çapında, 5.95 gram ağırlığında takdir edilmişlerdir. Ön yüzünde defne dalı içinde Padişah'ın el-Gazi unvanı yazılı tuğrası, arka yüzünde Yunan Muharebesi ve altında Yevm-i Pazar 23 Zilkade Sene 1314 tarihi ve bir de kendilerine verilecek olanların isim yerleri yer almıştır. Madalya ayrıca üç yeşil çizgisi ve zemini kırmızı olan bir kurdele²³⁵ ile süslenmiştir.

İhdas olunan bu madalya Dersaadet'te yaralı ve gazilere tevzi olunmuştur. Sultan II. Abdülhamid İstanbul'a gelen gazilere bir hitabede bulunmuş, savaşa katılan askerlerin elde etmiş oldukları zaferler dolayısıyla duymuş olduğu memnuniyeti dile getirmiş, hüsnü harekette bulunmuş olmalarından dolayı kendilerini tebrik ederek savaşın bir hatırası olmak üzere gazi ve yaralıların madalyalarını bizzat kendisi tevzi etmiştir.²³⁶

Yunan Madalyası harbe katılıp bilfiil savaşmış olanlara ilaveten bütün Osmanlı Nazırlarına²³⁷ ve ayrıca harp sırasında kahramanlık gös-

²³² BOA, İr. Mal., nr 1783/816/10/11 R. 1316, 21 Zilhicce 314/12 Mayıs 313; BOA, Y.A.Hus., nr 373/7, 21 Mayıs 313; BOA, DUİT, nr 24/53 (1-2), 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313 ve 21 Zilhicce 314/16 Mayıs 313. Yapılan mukavele gereği madalyaların imali için lazım olan 200 bin dirhem gümüşün 50 bin dirhemi taahhütnamenin imzasını müteakip ve kalanını ise taahhüt tarihinden sonraki yirmi beş gün içerisinde teslim edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak bu teslimatta birtakım gecikmeler meydana gelmiş, mukavelenin imzalanmasından sonra sadece 80 bin küsur dirhemi teslim edilebilmiştir. Bu sebeplerdir ki 2 Mayıs 313/11 Zilhicce 314 tarihinde miktarı yüz otuz bine çıkarılan madalyanın 21 Mayıs 313 tarihine kadar toplam elli yedi bin adedi darb olunabilmiş, sonraki haftalarda ise yirmiçer, otuzar bin adet teslimi öngörülmüştür. Bak: BOA, Y.A.Hus., nr 373/7, 21 Mayıs 313.

²³³ BOA, İr. Yun., nr 971. 26 Safer 315/14 Temmuz 313; BOA, İr. Mal., nr 1783/816/10/11 R. 1316.. 23 Zilkade 1314 tarihli Beraat-i Âli sureti şudur:

“Beraat-ı Âli

“Saltanat-ı Seniyyemizin muhâfaza-i hukûk ve şan ve şevketi için Yunan Devleti ile vuku bulan muhârebâta sunûf-i asâkir-i şâhânemin bi avnillahi telalâ ihraz eyledikleri muzafferiyâtın ve meydana koydukları âsâr-ı besâlet ve şecaatin ile'l-ebed tezkîri ve münferiden her birinin ibraz ettikleri müessir-dilîri ve merdâneğinin takdiri zımında tesis ve ihdas edilmiş olan nişân-i mahsûs-i iftihâra.....kesb-i istihkâk etmiş ve bir kıtası kendisine ihsan kılınmış olmağla işbu beraat-ı âlişân-i mevheb-ünvân-i mülûkânem testîr ve îta kılındı.” BOA, İr. Mal., nr 1783/816/10/11 R. 1316. Ayrıca bak: Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 105; Vecihi ve Rûfekası, a.g.e., s. 285; Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 303.

²³⁴ BOA, İr. Mal., nr 1783/816/10/11 R. 1316, 23 Zilkade 314/13 Nisan 313; BOA, DUİT, nr 24/53, 26 Zilhicce 309/8 Temmuz 308.

²³⁵ A.g. vesikalar; BOA, Y.A.Hus., nr 373/7, 21 Mayıs 313. Ayrıca bak: Ansiklopediler, ilgili madde.

²³⁶ BOA, YEE, nr 1/156-2/156/3; Vecihi ve Rûfekası, a.g.e., s. 300. Bu nutkun tam sureti için bak: A.g.v. Tevzi sırasında irad edilen Padişah'a ait bu nutkun Padişah adına Serkâtip Tahsin Beyefendi tarafından kıraat olunduğu hususu ve nutkun bir sureti için ayrıca bak: Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 105.

²³⁷ BOA, Y.M.Mar., nr 166/33, 31 Ağustos 1897.

terenlere de takdim edilmiştir. Mesela Dömeke Muharebesi'nde müstahkem bir mevkiin zapt olunmasındaki hizmetlerinden dolayı İkinci Ordu-yu Hümâyun Redif Yirmi Üçüncü Alay'ın İkinci Taburu'nun Üçüncü Bölüğü efradından Akşehirli Hasan bin Hüseyin'e beraat verilmiş ve yine Morning Post Gazetesi muhabiri Mösyö Hamilton Velden gibi bazı yabancılara da ihsan²³⁸ olunmuştur. Ayrıca madalyanın birer adedinin de Dâire-i Askerîye Erkân ve Ümerâsı ile bu dairelerde görev yapan memur ve katiplere verilmesi rica edilmiştir.²³⁹

Yunan Madalyası'na ilaveten savaş sırasında göstermiş oldukları başarı ve hizmetlerden dolayı Teselya Ordusu Kumandanı Gazi Edhem Paşa'ya ve Yanya Kolordusu'na bağlı fırka kumandanlıklarında bulunmuş olan zevata da devletçe bir iltifat ve aileleri için de bir dereceye kadar refah olmak üzere, hazine tarafından hediyeler verilmesi düşünülmüştür. Bunun için Teselya kıtası Osmanlı idaresinde bulunduğu sürece Düyûn-u Umumiye Vâridât-ı Mahsûsa İdaresi'nce tahsil olunup hazineye ait olduğuna karar verilmiş bulunan yirmi bin liranın mezkûr kumandanlara tevzii Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ'nın kararı ve padişahın da iradesi gereği uygun görülmüştür. Bu paranın başkomutan olmasından ve bilfiil harp meydanında bulunmasından ötürü 5.750 bin lirası Edhem Paşa'ya; 1.250 lirası Ferik Ömer Rüşdü, Hayri, Neşet, Memduh, Hakkı, Hamdi, Haydar, Osman ve İbrahim Paşalara verilmiş, Topçu Feriki Rıza Paşa ile Erkân-ı Harbiye mirlivalarından Rıza ve Seyfullah Paşalara da biner lira atıye olarak²⁴⁰ tevzi edilmiştir. Yine mezkûr Teselya ve Yanya kumandanlarına sadâkat ve hizmetlerinin bir hatırası olmak üzere Sultan II. Abdülhamid adına Ferik Vehbi Paşa tarafından, üzerleri altın hat ile süslü birer kılıç hediye olunmuştur.²⁴¹ Ayrıca savaş sırasında şehit düşenlerin yetimlerine ve almış oldukları yaralar dolayısıyla malul kalan gazilere maluliyetleri nispetinde hükûmet tarafından maaş bağlanmış, emekli sandığından istihkaklarının karşılanması kararlaştırılmış²⁴² ve bunlar için bir yardım sergisi açılmıştır. Sultan II.

²³⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 376/15, 18 Ağustos 313; BOA, Y.A.Hus., nr 372/69.

²³⁹ BOA, Y.M.Mar., nr 166/125, 23 Ağustos 313.

²⁴⁰ BOA, İr. Mal., nr 1783/816/10/11 R. 1316, 10 Rebiulahir 316/16 Ağustos 314.

²⁴¹ Tuğrâ-yi Hümayun ile süslü olarak ihsan olunmuş olan bu hattın metni şöyledir:

“Bismillâhırrahmanırrahim. İnnâ fetahnâleke fethan mubînâ bi inâyetillâhi telalâ.

“Yunanistan ile edilen muhârebe-i gâlibânede ibraz eylediği meâsir-i sadâkat ve şecaatine nişâne-i takdir ve bil'intikal evlad ve ahfadına yadigâr-ı mefharet olmak üzere Osmanlılarca en büyük alâmet-i zafer ve medâr-ı temâyüz olan işbu seyf muhârebâta daha bir çok gâlibiyet-i celiley vâsıtâ-i muvaffâkiyet olmak duâsıyla taraf-ı eşref-i Padişâhânenen Gâzi.....Paşa'ya ihsan buyrulmuştur.” Bak: Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 104. Beraat-i Âlişan sureti için ayrıca bak: Vecihi ve Rûfekası, a.g.e., s. 284; Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 303.

²⁴² BOA, Y.A.Hus., nr 376/79, 17 Rebiulahir 315.

Abdülhamid'in de bir nutuk irat ettiği bu sergiye Almanya ve Avusturya İmparatorları ile Fransa ve İran Cumhurbaşkanları²⁴³ da iştirak etmişlerdir.

DENİZ GÜCÜ

Yunan Donanması ve Durumu

Yunan Hükûmeti'ni 1897 Harbi'ne sevk eden unsurlardan biri hiç şüphesiz ki Yunanistan'ın bu dönemde sahip olduğu savaş gemileri yani donanmasının büyüklüğü ve üstünlüğü olmuştur. Yunanistan'ın coğrafi durumu ve birçok adalarla çevrili olan sahillerinin çokluğu Yunan halkını öteden beri gemicilik ve deniz ticareti ile meşgul olmaya mecbur etmiştir. Uzun bir dönemi kapsayan bu meşguliyet Yunanistan'ın takriben üç yüz bin tonluk altı bin gemiye sahip olmasını sağlamıştır.²⁴⁴ Bu kadar zengin ve geniş ticaret gemisine sahip olan bir ülkenin ticari gemilerini korumak için mezkûr gemilere paralel olarak bir de harp gemilerinden oluşan bir savaş filosu bulundurmaya ihtiyaç duyması gayet tabii ve hatta zaruri olmuştur.

Yunan donanması muhtelif tarihlerdeki girişimlerle muhtelif kapasite ve süratle haiz gemilerden oluşmuştur. Süratle gelişen ve güçlenen bu donanmanın bir kısmı dâhilde inşa edilirken diğer bir kısmı ise dışarıdan satın alınmak suretiyle meydana getirilmiştir. Yunanistan mevcut donanmasını savaştan önce güzel bir surette idare etmiş, muntazaman talim ve manevralara tâbi tutmuş, savaş arifesinde ise deniz gücünü kendisinden beklenen hizmet ve maksadı tümü ile ifa edebilecek derecede seferber bir hâl sokmuştur.²⁴⁵ Hatta bu noktada Yunan Hükûmeti donanmasının eksiklerini giderme bakımından İngiltere'den iki zırhlı satın almış, birkaç kıta torpido yaptırmış, Yunan seyri sefain kumpanyasından da üç vapur kiralayarak bunları top ve askerle teçhiz etmiştir.²⁴⁶

Savaştan önce Yunan Deniz Kuvvetleri bütünü itibariyle dokuz muhtelif gemi ile 12 kıta top çeker, 12 kıta birinci sınıf torpido ve 19 kıta da sahil torpido gemilerinden meydana gelmiştir. Top çekerler ortalama olarak 400 ton civarında olup süratleri ise 9-11 mil arasında değişmiştir. Ayrıca bunlardan her biri oldukça büyük çaptaki toplarla teçhiz edilmiştir. Birinci sınıf torpido istimbotlarından 1881'de inşa edilmiş olan

²⁴³ BOA, YEE, İ/156-28/156/3.

²⁴⁴ Abdülkadir Tevfik, a.g.e.

²⁴⁵ Goltz, a.g.e., s. 35; Hasircızâde, a.g.e., s. 72.

²⁴⁶ Tevfik-Zühdü, a.g.e., s. 19.

altı kıtası 40 ton kapasiteli olup 20 mil sürat yapabilmekteydi. 1885'te inşa edilmiş olan diğer altı kıta ise 85 ton kapasiteli olup süratleri de 19 mili bulmaktaydı. Sahil torpidolarının tonları 21-25, süratleri ise 14-16 mil arasındaydı. Birbirine benzeyip Haydra, Espeçaya, Pesara zırhlılarından oluşan ve tonajları beş bin, süratleri ise 17 mil kadar olup her biri muhtelif çapta 31 top ve 3 torpido kovanlarıyla mücehhez bulunan gemiler ise 1889 ve 1890 senelerinde Fransa'da inşa edilmişlerdi. Yelken gemilerine ilaveten ayrıca 55 adet vapur da donanmayı meydana getiren unsurlar arasında bulunmaktaydı.²⁴⁷

Yunan donanması Avrupa filoları ile seyri sefain hususunda rekabeti muhafaza edecek kadar güçlü olmakla beraber gemi²⁴⁸ ve top sayısı, tonilato miktarı bakımından Osmanlı donanmasından oldukça geri bir vaziyetteydi. Ancak gemilerinin sahip olduğu zırhlı, haiz oldukları topların çapı, sürati, tahkim, maharet ve manevra kabiliyeti bakımından ise Osmanlı donanmasından çok daha üstün bulunmaktaydı.²⁴⁹

Yunan Donanması'nın Faaliyetleri

Yunan donanmasını Girit İsyanı'nın başlamasından 1897 Savaşı'nın sona ermesine kadarki süre içerisinde iki farklı durumda görmekteyiz. Bu bakımdan Yunan donanmasını; savaş öncesi faaliyetleri ve savaş sırasındaki faaliyetleri şeklinde iki ayrı safhada incelemek gerekecektir.

Savaş Öncesi Faaliyetleri

Yunan donanmasının savaş öncesi faaliyetlerinin mihver ve esasını Girit Adası oluşturmuştur. Ancak bu faaliyet Girit Adası'na bağlı olarak Preveze, Narda, Ayamara, Embirikya, Leftekarya, Pire, Kesendire, Selanik, Resmo, Hanya, Suda ve sair yerlerin de içerisinde bulunduğu bir çerçeve dâhilinde cereyan etmiştir. Muhtelif tarihlerde muhtelif cins ve sayılardaki harp vasıtalarına müracaat edilmek suretiyle gerçekleştirilmiş olan bu devredeki faaliyetlerin temel amacı Girit İsyanı'nı tahrik ve teşvike ve nihayet adayı Yunanistan'a ilhaka yönelik olmuştur.

Bu safha ve çerçeve içerisinde faaliyet gösteren Yunan savaş gemilerinin savaş öncesinde kullanıldığı başlıca alan ve maksatlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Gerek Albay Vassos'un ve gerek Prens George'un Girit'e çıkmala-

²⁴⁷ Abdülkadir Tevfik, a.g.e.

²⁴⁸ A.g.e.

²⁴⁹ Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 35; A. Rıza Bey, a.g.e., s. 25; Büyüktuğrul, a.g.e., s. 317.

rı ve bu iş için muhtelif cinste ki savaş vasıtalarından istifade etmeleri;

2. Yunan harp gemilerinin Girit Adası'nın sahillerini tarassut altında tutmak, adanın muhtelif noktalarına yanaşarak âsilere yardım maksadıyla adaya asker ihraç etmek, silah ve savaş malzemesi sevkinde bulunmak üzere harp gemilerine müracaatta bulunmaları;

3. Muhtelif sebeplerle Girit Adası'na doğru hareket eden Osmanlı gemilerinin bu yöndeki hareketlerine engel olunmaya çalışılması;

4. Yukarıda zikredilen maksatlar doğrultusunda Preveze, Leftekarya, Kesendire, Ayamavra, Narda ve sair yerlerin top ateşine tutulması.

Girit'e asker sevkinde bulunulması ve adanın Albay Vassos tarafından Yunanistan'a ilhak olunmasından savaşın başlamasına kadar olan zaman zarfında Yunan donanmasının icra etmiş olduğu belli başlı faaliyetler ise kısaca şöyle sıralanabilir:

Hanya önlerine gelerek Girit Adası'nı tarassut altına almış olan Yunan savaş gemileri²⁵⁰ 13 Şubat 1897'de bir Osmanlı ticaret gemisini topa tutmuşlardır.²⁵¹

21 Şubat 1897'de Leftekarya İskeleyi'ni yakarak burada yaşayan Müslüman ahaliyi kasabayı terke mecbur bırakmışlardır.²⁵² Ayrıca aynı tarihte beş adet Yunan savaş gemisinden bir kısmı Kesendire sahillerine yönelirken bir kısmı da Katrenik Platomuz Kalesi'ni yakın bir mesafeden ateşe tutmuştur.²⁵³ Yine şubat başlarında bir kısım Osmanlı gemileri Yunan gemileri tarafından topa tutulmuş,²⁵⁴ içerisinde nizami ve ihtiyati kuvvetler ve cephane bulunan 3 vapur Golos'a gönderilmiştir.²⁵⁵ Golos'tan Yenişehir ve sair yerlere cephane sevk edilmiştir.²⁵⁶

10 Mart 1897'de Pire Limanı'ndan hareket eden Yunan savaş gemilerinden beş kита gambot Narda Körfezi'ne gitmiş, Abrakya, Oba, Korient ve Golos limanlarına torpidolar döşenmiş ve her türlü levazimatını alarak harekete hazır hâlde bulunan iki zırhlısını da emre muntazır hâlde koymuştur.²⁵⁷

21 Nisan 1897 tarihinde Pilatamano Kalesi ile Lefte köyü iskeleyi

²⁵⁰ BOA, İr. Gir., nr 1187, 1 Şubat 312.

²⁵¹ Üçok, a.g.e., s. 189.

²⁵² BOA, Y.A.Hus., nr 371/82, 9 Şubat 313.

²⁵³ BOA, Y.A.Hus., nr 371/83, 9 Şubat 313; DMA, MB II, H, nr 1106/9, 25 Zilkade 314/15 Nisan 313.

²⁵⁴ İ. Girit, nr 1187, 2 Şubat 1312/14 Şubat 1897.

²⁵⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 367/67, 23 Şubat 1897.

²⁵⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 366/77, 14 Şubat 1897.

²⁵⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 368/44, 24 Şubat 312; TY, nr 9919, 26 Şubat 312/10 Mart 1897, s. 71.

Yunan savaş gemilerince top atışına tâbi tutulmuş,²⁵⁸ 27 Nisan 1897 tarihlerinde de büyüklü küçüklü 15 kıta harp gemisinden oluşan bir Yunan filosu Kesendire taraflarında dolaştırılmıştır.²⁵⁹ Ayrıca savaş öncesi Yunan Hükûmeti Preveze'den Sarakaviye'ye kadar olan yerlere 13 kıta harp gemisi, 27.000 piyade, 300 süvari ve 40 top yerleştirmiştir.²⁶⁰

Savaş Sırasındaki Faaliyetleri

Yunan donanması savaş için 5 zırhlı, 3 kruvazör, 3 nakliye gemisi, 1 torpido gemisi, 12 açık denize ve 19 sahile mahsus torpido ve 12 top geçer olmak üzere²⁶¹ toplam 55 parçadan mürekkep²⁶² dört filoya taksim olunmuştur. Bunlar:

1. Şark yahut İsporad adaları cihetindeki Selanik Filosu;
2. Korfu ve Narda sularındaki Garb Filosu;
3. Siklad ve Girit sularındaki Güney Filosu;
4. Önceleri Girit, bilahare İsporad sularında bulunan ve torpido istimbotlarından meydana gelen Prus Coran kumandasındaki Küçük Torpido Filosu'dur.²⁶³

Şark Filosu, Selanik Körfezi içerisinde kalan muayyen yerleri hedef olarak buralara tesirsiz top atışlarında bulunmaktan başka ciddi hiçbir iş yapmamıştır. Hatta filo kumandanı Komodon Sahturi aldığı emrin hilafına hareket ederek Dedeoğaç-Selanik arasındaki şimendifer hattını tahrip etme yolunda dahi hiçbir ciddi teşebbüste bulunmamıştır. Komodor Karasis emrindeki Garb Filosu'nun ise bütün gayret ve faaliyeti Preveze istihkâmları üzerine bombardıman ateşi icra etmeye ve Ayasranda İskelesi'ni yakmaya ve tahrip etmeye münhasır kalmıştır.²⁶⁴

Savaş sırasında Yunan savaş gemilerinin en etkin faaliyet gösterdikleri noktalardan biri ise Preveze ve civarı olmuştur. Yedisi Ayamar ve gerisi ise Narda Körfezi'nden gelen İspeçe, Kral Yorgi zırhlıları, Embirikya topçeker ve Amiral Meyavli isimli kruvazör ile Orotas ve Efruesa isimli gambotlardan ve 1, 2, 3 ve 4 numaralı torpidolardan oluşan on üç kıtalık bir Yunan filosu Preveze önlerine gelerek Preveze Kalesi'ni

²⁵⁸ DMA, GEHTLDB, Haber (Ha.), nr 120/38, 20 Zilkade 314/10 Nisan 313.

²⁵⁹ DMA, GEHTLDB, Ha., nr 120/50, 25 Zilkade 314/15 Nisan 313.

²⁶⁰ Muharebenin Yedigârı, s. 2.

²⁶¹ Esasen savaşın bidayetinde donanma 3 zırhlı, bir korvet, iki kruvazör, dört top çeker, bir torpido geçer, on iki torpido ve sahil muhafazası için yirmi gemiden oluşmaktaydı. Bak: Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 136.

²⁶² A. Rıza Bey, a.g.e., s. 24.

²⁶³ Abdülkadir Tevfik, a.g.e.; A. Rıza Bey, a.g.e., 24.

²⁶⁴ A. Tevfik, a.g.e., s. 196-197.

top ateşine tutmuştur.²⁶⁵ Dört buçuk saat devam eden ve düşman zırhlarına Hamidiye ve Yenikale istihkâmlarından yapılan mukabil atışlarla 19 Nisan 1897'de Makedonya adlı bir Yunan vapuru Embirikya Körfezi'nden çıkarken batırılmıştır.²⁶⁶ 26 Nisan 1897'de ve sair tarihlerde de bombardıman devam etmişse de bu muharebede Osmanlı kuvvetlerinin diğer Yunan savaş vasıtalarına vermiş olduğu zarar ve zayıyatının derecesi kestirilememiştir.²⁶⁷

Yine Sarandoz ve Salahora iskeleleri Yunan savaş gemileri tarafından topa tutulmuş²⁶⁸ ve Sarandoz Rüşumat İdaresi yakılarak imha edilmiştir.²⁶⁹

18 Nisan 1897 tarihinde Yunanlılar Narda Çayı (Arakotos) üzerinde gemilerden oluşan bir köprü kurmak istemişlerse de bu teşebbüslerine de Osmanlı kuvvetleri tarafından engel olunmuştur.²⁷⁰

Savaşın ilerleyengünlerinde Yunan gemileri hem Narda Körfezi'nde²⁷¹ hem de Preveze'de mahsur kalmıştır,²⁷² fakat bu muhasara durumu Osmanlı deniz gücünün Yunan savaş gemilerine karşı icra etmiş olduğu etkili ve başarılı faaliyetlerden dolayı değil, Osmanlı kara kuvvetlerinin Narda ve Golos'u zapt etmiş olmalarından kaynaklanmıştır.

21 Nisan 1897 tarihinde Yunan donanması Çayağzı girişinden Platona, Leftekarya ve Leftehor nahiyeleri önlerine gelerek top atışında²⁷³ bulunmuştur.

Daha evvel 21 Şubat 1897'de yine Yunan savaş gemileri tarafından vuku bulan yakma hâdisesinde iskelesi yanmaktan kurtarılmış olan²⁷⁴ Leftekarya'ya mezkûr yangından masun kalan erzakı yakmak veya gasp etmek maksadıyla 20 ve 25 Nisan 1897 tarihlerinde tekrar bir Yunan

²⁶⁵ MA, nr 5640, 8 Nisan 313, s. 97-98; Tan Gazetesi, 9 Nisan 1313; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 13.

²⁶⁶ BOA, İr. Yun., nr 1038, 3 Şaban 315/15 Kanunuevvel 313; BOA, İr. Yun., nr 1042, 2 Şaban 315/14 Kanunuevvel 313; DMA, MB II, H, nr 1086/32, 7 Nisan 313. Bu husustaki telgraf sureti için ayrıca bak: Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 252; A. Hulusi, a.g.e., s. 9; Müstecâbîzâde, a.g.e., s. 3; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 10, 18.

²⁶⁷ MA, nr 9136, 17 Nisan 313, s. 104; BOA, İr. Yun., nr 857, 7 Nisan 313; Osmanlı-Yunan Muharebesi Tarihi, s. 4. Bu konuya dair telfgraf sureti için ayrıca bak: Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 242; Müstecâbîzâde, a.g.e., s. 13; A. Hulusi, a.g.e., s. 22; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 8, 10, 13, 18.

²⁶⁸ BOA, İrâde-i Mâliye (İr. Mal.), nr 1692/22/21/14 M. 1316.

²⁶⁹ BOA, Y.M.Mar., nr 156/10, 20 Nisan 313.

²⁷⁰ Osmanlı-Yunan Muharebesinin Tarihi, s. 4.

²⁷¹ BOA, Y.M.Mar., nr 157/125, 10 Mayıs 313/19 Zilhicce 314; BOA, İr. Yun., nr 1042, 30 Receb 315/12 Kanunuevvel 313.

²⁷² DMA, GEHTLDB, Harekât (Hr.), nr 82/18, 8 Mayıs 313.

²⁷³ BOA, Y.A.Hus., nr 371/81, 9 Nisan 313.

²⁷⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 371/82, 9 Şubat 313.

harp gemisi ile torpidosu gelerek sahile top ateşinde bulunmaya başlamış ve sandallardan karaya asker ihraç etmek istemiştir. Ancak sahilde bulunan Osmanlı siperlerinden açılan ateş karşısında dayanamayarak Çayağzı'na avdet etmek zorunda kalmıştır.²⁷⁵

13 Mayıs 1897 günü beraberlerinde elli atmış kadar yelkenli kayık ve sandallar bulunan Yunan savaş gemi ve nakliye vapurları Çayağzı'na yanaşp şiddetli top atışlarına başlamışlardır. Osmanlı kuvvetlerinin bu bombardımana mukabelede bulunması ve takviye alması neticesinde Yunan kuvvetleri bir kısım zayıata maruz kaldıktan sonra geri çekilmek zorunda kalmışlardır.²⁷⁶

16 Mayıs 1897'de on bir adet irili ufaklı yelken kayıkları ile iskeleler yapmak ve hasmane hareketlerde bulunmak maksadıyla Bozcaada ve civarı adalara gelmiş olan Yunan korsanları Osmanlı donanmasından bu cihete gönderilen Hıfzullah firkateyni ile Pelenk-Derya ve üç kıta torpido istimbotu tarafından zapt olunarak Çanakkale'ye getirilmişlerdir.²⁷⁷

Yine Mayıs ayı içerisinde Korfu'da askerî hazırlık yapıp daha sonra Pire'ye hareket etmiş olan iki Yunan zırhlısından biri top ateşine tutmak maksadıyla²⁷⁸ Midilli açıklarına kadar gelmişse de burada bir saat kadar oyalandıktan sonra²⁷⁹ hiçbir şey yapamadan tekrar geri dönmek zorunda kalmıştır.

Kalite ve teçhizatı bakımından Yunan donanması Osmanlı donanmasından çok daha üstün bir durumda olmak, Golos ile Selanik arasındaki sahil hattına tamamıyla hâkim bulunmak²⁸⁰ ve bazı Osmanlı vapur ve kayıklarına el koymakla²⁸¹ birlikte deniz savaşında belirgin bir başarı göstermemiştir. Yunan donanmasının, Osmanlı donanmasına nispetle teknik açıdan üstünlüğü aşıkârsa da Osmanlı hâkimiyetindeki adaları işgal edecek ve limanlarına taarruzda bulunacak derecede yeni bir hareket icra etme kuvvetini kendisinde bulamamıştır. Bu sebeple Yunanlılar mevcut deniz kuvvetlerine ve teşkil edilen dört ayrı filoya büyük ümitlerle bağlanmışlarsa da bekleneneticeleri görememişler-

²⁷⁵ Osmanlı-Yunan Muharebesinin Tarihi, s. 14; Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 193. Bu konuya dair telgraf sureti için bak: Müstecâbizâde, a.g.e., s. 7; A. Hulusi, a.g.e., s. 16.

²⁷⁶ BOA, Y.M.Mar., nr 157/43, 5 Mayıs 313.

²⁷⁷ Osmanlı-Yunan Muharebesinin Tarihi, s. 14-15.

²⁷⁸ BOA, İr. Yun., nr 962, 12 Safer 315/30 Haziran 313.

²⁷⁹ DMA, MB II, H, nr 1056/10, 22 Zilhicce 314/13 Mayıs 313.

²⁸⁰ O. Senâi, Osmanlı-Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi, s. 34-35.

²⁸¹ DMA, MB II, H, nr 1056/5, 16 Zilhicce 314/6 Mayıs 313; DMA, MB II, H, nr 1056/35, 30 Muharrem 315.

dir. Eğer Yunan donanması cesur bir surette kullanılabilmiş ve Selanik, Dedeağaç, İzmir, Midilli, Sakız gibi belli başlı Osmanlı limanları aleyhine hareket edilebilmiş olsaydı Adalar Denizi'ndeki birçok adanın zaptı başarılı olabilir ve dolayısıyla da gerek Yunan milletinin ümitleri gerekse Avrupa Büyük Devletlerinin beklentileri boşa çıkmazdı. Ancak Yunan donanması bütün bir savaş boyunca Preveze müstesna olmak üzere müdafaadan uzak bazı iskele ve yerlere taarruz etmekten başka önemli bir hareket icrasında bulunamamış, Osmanlı Bahriyesi'nin zaafından istifade edememiştir. Yunan donanmasının savaşın kaderini değiştirecek işleri bir tarafa bırakıp daha ziyade yük gemilerini, vapur ve kayıkları zaptetme yoluna gitmesi gibi ehemmiyetsiz şeylerle meşgul olması²⁸² ve çekingen ve mütereddit bir savaş politikası izlemesi, kendisinden başarılar beklenirken Preveze ve Narda Körfezi'nde mahsur kalmasına sebep olmuş, bu mahsuriyet hâli kesin barış antlaşmasının imzalanmasına kadar da devam etmiştir.²⁸³ Gerek bu mahrumiyet hâli gerekse savaşın ilanı üzerine Osmanlı kara kuvvetlerinin hududu geçerek süratle ilerlemeleri neticesi hasil olan heyecan ve telaş Yunan donanmasının sevk ve idaresini büsbütün şaşırılmış,²⁸⁴ denizlerdeki hareketsizliği savaşın akıbetini Yunan kara ordusunun başarısına terk etmiştir. Ancak donanmanın yardımından mahrum kalan Yunan kara kuvvetlerinin de Osmanlı kara kuvvetleri karşısındaki birbirini takip eden başarısızlıkları Yunanistan'ın mağlûbiyetini kaçınılmaz hâle sokmuştur.

Osmanlı Donanması

Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ kararı ve Sultan II. Abdülhamid'in tasdiki ile savaş kararının alınması üzerine bu karar bir taraftan Osmanlı Kara Kuvvetleri Komutanı Müşir Edhem Paşa'ya bildirilirken bir taraftan da Liman Riyâset-i Âlisi'ne tebliğ edilmiş ve icap eden liman reislerine malumat verilmesi istenmiştir.²⁸⁵ Ancak Osmanlı donanmasının savaş sırasındaki faaliyetlerine geçmeden evvel, Osmanlı donanmasının savaş sırasındaki durumunu daha iyi anlamak ve bu devredeki yapısını aydınlatmaya kısmi bir derecede de olsa katkıda bulunmak üzere, tespit edebildiğim kadarıyla Sultan II. Abdülhamid dönemi Osmanlı donanmasına genel olarak bakmak faydalı olacaktır.

²⁸² DMA, MB II, H, nr 1056/13, 28 Zilhicce 314/19 Mayıs 313; DMA, GEHTLDB, Aşş., nr 74/51, 29 Muharrem 315/18 Haziran 313.

²⁸³ BOA, İr. Yun., nr 1042, 12 Kanunuevvel 313.

²⁸⁴ Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 137, Karal, a.g.e., c. VIII, s. 117.

²⁸⁵ DMA, MB II, H, nr 1060/55 ve nr 1116/27, 15 Zilkade 314/5 Nisan 313.

Osmanlı Donanması'nın Durumu

Sultan II. Abdülhamid tahta çıktığı zaman Osmanlı donanması keyfiyet bakımından olmasa da kemiyet bakımından muhtemelen dünyanın üçüncü büyük gücü durumundaydı. Ancak 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin arifesine kadar geçen yirmi kusur senelik zaman zarfında Osmanlı donanmasının Haliç'ten dışarı çıkarılmadığı ve esef edilecek bir hâle gelmiş olduğu, büyük eksiklikler içerisinde olmasına rağmen günün şartlarına göre yenilenip teçhiz edilmediği, tam aksine, yabancı mühendis ve işçilerin mukaveleleri yenilenmeyerek kendilerine yol verildiği, donanmanın her ne kadar sayı ve görünüm itibariyle büyük olsa da²⁸⁶ kalite ve muhtevası bakımından bitmiş ve tükenmiş bir durum arz ettiği, hatta bir kısmının tamir olmaya bile kabiliyetinin olmadığı, donanmaya bağlı gemilerden birçoğunun kazanlarının akmakta, saç levhalarının harap bir vaziyet arz etmekte, silah ve teçhizat bakımından günün şartları ve imkânlarının çok gerisinde kalmış²⁸⁷ olduğu yaygın bir kanaat hâline gelmiştir. Savaş sırasında donanmanın durum ve faaliyetlerine bakıldığı zaman bu kanaatin hakikati aksettirdiği görülür

Mezkûr kanaat ve görüşte olanların bu husus için istinat etmiş oldukları belli başlı sebepler şu şekilde sıralanabilir:

1. 1876'da Sultan Abdülaziz'in tahtan indirilmesinde donanmanın kullanılmış olmasının Sultan II. Abdülhamid'in şüphe ve vesvesesini mucip olması²⁸⁸

2. Sultan II. Abdülhamid'in, Osmanlı donanmasının yatırım yapılsa da sınıî ilerlemeler neticesinde oldukça üstün bir vaziyete gelmiş olan Batı donanmaları ile rekabet edemeyeceğine inanması

3. Sultan II. Abdülhamid'in devlet politikasını deniz kuvvetine dayanmaktan çıkarıp kara ordusuna istinat ettirmesi ve bu sebeple savunma bütçesini kara ordusunun ıslahı ve yeni demir yollarının yapımı için kullanmayı daha mantıklı bulması.²⁸⁹

Her ne kadar Sultan II. Abdülhamid'in donanmaya gereği kadar

²⁸⁶ 11 Mayıs 302/23 Mayıs 1886 tarihi itibariyle Osmanlı donanması teçhizat bakımından şu durumu arz etmekteydi: 141 Armstrong topu, 150 Krup topu, 94 Şişhane ve Kaval topu, 74 Nordnüfeld cinsi top, 84 Mitralyöz, 3871 tüfek, 1017 Rovalvör tabanca, adi tabanca, 1373 kılıç, 1157 balta, 613 Harbe. Bak: BOA, YEE, J/90-1/90/138, 11 Mayıs 302. Ayrıca bak: Vecihi ve Rüfekaş, a.g.e., s. 131-132.

²⁸⁷ Mesela bak: Edwin Pears, Forty Years in Constantinople, 1873-1919, s. 170-171.

²⁸⁸ Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 33.

²⁸⁹ Kocabaş, II. Abdulhamid, Şahsiyeti ve Politikası, s. 300; Afif Büyüktuğrul, "1897 Osmanlı-Yunan Savaşı İçin Yeni Belge", Belleten, c. XXXVI, Sayı 143, Ankara 1972, s. 329.

ehemmiyet vermediği söylenirse de onun devrinde kara kuvvetlerine paralel olarak donanmanın da ıslah olunması ve mükemmel bir hâle getirilmesi için her türlü malzemenin imal ve tedariki muhtelif zamanlarda irade buyrulmuştur. Hatta bu iş için gerekli olan tahsisatın da ödendiği görülmektedir. Ancak bu noktada sadır olan iradeler üzerine gerek zırhların gerekse top ve sair levazımata dâhilde çok daha ucuz bir fiyatla imal edilebileceği ve dolayısıyla da hazinenin bu işin külfetinden büyük derecede kurtarılabilmesi beyan edilmiş, lazım gelen teçhizatın imali noktasında Bahriye Dairesi tarafından sultana taahhütte bulunulmuştur, fakat bütün bunlara rağmen taahhüt edilenlerin hiçbiri tahakkuk ettirilmediği anlaşılmaktadır.²⁹⁰ Bahriye Nazırı, padişaha sadâkatini ispatlamak maksadıyla donanmayı Haliç'te kelimenin tam manasıyla ihmal etmiştir.²⁹¹ Donanma komutanı Hasan Rami Paşa ise savaş öncesi her ay daire başkanlarının imzalarıyla Sultan II. Abdülhamid'e, donanma her an için savaş yapmaya hazırdır yolunda raporlar vermiştir.²⁹² Ancak savaş öncesinde Yunanistan'ın Girit'e torpidolarla sevk ettiği askerleri karaya çıkarması üzerine sultan II. Abdülhamid'in Girit'e gönderilmek maksadıyla donanmaya dâhil olan gemilerden elverişli olanlarının tespiti ve kendisine bildirilmesi isteğinde bulunması karşısında aynı donanma komutanı "Açık denize çıkacak, uzun zaman dolaşacak gemimiz yoktur." diyerek daha önceki beyanının tam tersi ve yine birtakım ümerânın imzasını hâvi bir tutanağı padişaha takdim etmekten çekinmemiştir.²⁹³ Bu sebeple Sultan II. Abdülhamid dönemi donanması ihmal edilmiş olmakla birlikte bunun tek ve birinci derecede sorumlusunun Sultan II. Abdülhamid olmadığını teslim etmek gerekir.

Osmanlı Donanması'nın Bakımı ve Bahriye Nezareti'nin Mali Durumu

Donanma komutanının donanmada bulunan gemilerin savaş yapmaya müsait olmadığı, zırhlı ve torpido istibotlarının hepsinin harap, perişan ve lüzumlu silahlardan mahrum olduğu, bu hâldeki bir donanmanın herhangi bir iş başarmak bir tarafa karada kazanılan muzafferiyete de gölge düşüreceği ve sancağımızı lekeleyeceği mealindeki raporu²⁹⁴ üzerine Sultan II. Abdülhamid'in emriyle uzun zamandan beri Haliç'te bulunan donanmaya bağlı gemiler birer birer muayene edilerek savaşma

²⁹⁰ Hasan Rami Paşa, *Hatırat*, c. I, İstanbul 1324, s. 51.

²⁹¹ A. Rıza Bey, a.g.e., s. 21.

²⁹² Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, c. III, s. 247.

²⁹³ Hasircızâde, a.g.e., 72; Büyüktuğrul, a.g.m., s. 330.

²⁹⁴ Büyüktuğrul, a.g.e., s. 315.

kabiliyetlerinin olup olmadıklarının tespitine çalışılmış, eksik ve noksanlarının tespit ve ikmal için Çanakkale Çarkçı Kaymakamlarından Hüseyin Bey'e talimat verilmiştir.²⁹⁵ Bu emir üzerine donanmaya ait gemilerin içinde buldukları perişan hâlin bertaraf edilmesi noktasında Haliç'te yoğun bir faaliyet başlamış, eksiklerin giderilmesi noktasında süratli bir tedarik ve tamirat söz konusu olmuştur.²⁹⁶

Gemilerin bir kısmının lazım gelen mahallerinin imaline çalışılırken kazanları patlayanların kazanları tamir edilmiş, bir kısmı ise onarım için havuza konulmuştur.²⁹⁷

Bu dönemde donanmanın tamir ve teçhizi için gerekli olan para Bahriye Nezareti tarafından ancak istikraz yolu ile temin edilebilmiştir.²⁹⁸ Zira Bahriye Nezareti bu tarihlerde mali açıdan oldukça sıkıntılı bir durum içerisinde bulunmaktaydı. Köprüler, havuzlar, kömür madenleri, İdâre-i Mahsusa vapurları ve muayyen limanlar Bahriye Nezareti'nin gelir kaynaklarını teşkil etmesine ve ayrıca devlet hazinesinden tahsisat almasına rağmen mali açıdan zor bir vaziyet söz konusuydu.²⁹⁹ Bu durumdan dolayıdır ki donanmanın ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan para başlangıçta Osmanlı Bankası'ndan temin edilmeye çalışılmış ve ana miktarı toplam kırk bin lira olan bu borç ve faizi için Dersaadet liman hasılatı karşılık gösterilmiş, ancak bu borca dair ödenme şeklinin nasıl olacağı konusu sonraya bırakılmıştır.³⁰⁰ Zaruri ihtiyaçlara karşılık olarak kullanılan bu varidatın mezkûr istikraza hasredilmesi Bahriye Dairesi'nin maruz bulunduğu mali buhranı içinden daha da çıkılmaz bir hâle sokmuştur. Bu durum ise Bahriye Nezareti'ni, savaşın kazanılması üzerine, mezkûr borcun tazminat olarak alınacak paradan ödenmesi talebinde bulunmaya sevk etmiştir.³⁰¹ Yaşanan sıkıntılar ve Bahriye Nezareti'nin mezkûr talebi üzerine donanmanın ikmal ve teçhizatı için iktiza eden 40 bin lira miktarındaki bu paranın yıllık yüzde yedi faiz ödenmek, bir defaya mahsus olmak üzere yüzde iki komisyon verilmek

²⁹⁵ DMA, MB II, H, nr 1086/44, 10 Nisan 313.

²⁹⁶ Hasircızâde, a.g.e., s. 72; Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 34.

²⁹⁷ BOA, YEE, J/90-1/90/138, 11 Mayıs 302. Osmanlı donanması ve Bahriyesi'ne mensup tersanelerde bulunan ümera, subay ve deniz erlerinin mevcut miktarları ile gemilerin durumunu gösteren Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Dairesi tarafından tanzim kılınan cetvel için bak: BOA, Y.M.Mar., nr 124/63, 20 Muharrem 313. Ayrıca bak: Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 131; Büyüktuğrul, a.g.e., s. 292-327.

²⁹⁸ BOA, İr. Yun., nr 1099, 17 Safer 316.

²⁹⁹ Saim Besbelli, "İstibdat Devrinin Osmanlı Donanması", Deniz Kuvvetleri Dergisi, Sayı 440, c. VII, İstanbul 1963, s. 25.

³⁰⁰ BOA, İr. Yun., 1099, 21 Rebiulevvel 316/28 Temmuz 314.

³⁰¹ A.g.v., 21 Rebiulevvel 316/28 Temmuz 314; DMA, MB II, H, nr 39/209/A, 21 Rebiulevvel 314/28 Temmuz 314.

ve her sene liman hasılatından 6.500 lira tediye olunmak üzere Ereğ-
li Mâden-i Hümâyunu Osmanlı Şirketi'nden istikraz olunmasına ve
daha sonraki tarihlerde, Maliye Hazinesi'nce de karşılanmasına karar
verilmiştir.³⁰² Ocak 1896 tarihinden 25 Ağustos 1897 tarihine kadar
olan zaman zarfında, daha ziyade Yunan meselesinden dolayı olmak
üzere, Tophane-i Âmire mevcudundan Osmanlı donanmasına fevka-
lade olarak alınmış olan top, mühimmat ve edevâtın tutarı 5.154.691
kuruş 32 paraya ulaşmıştır. Bu paranın ödenmesi için Tophane-i Âmire
Müşiriyeti'nden Bahriye Nezareti'ne müracaatta bulunulmuşsa da Bah-
riye Nezareti'nin bu miktarı ödemeye bütçesi müsait olmadığından dur-
umun nasıl hâlledileceği yine problem olarak kalmıştır.³⁰³

Donanmaya Bağlı Gemilerin Miktarı ve Donanma Komutanı

Osmanlı donanması 23 Mayıs 1886 tarihi itibariyle 106 İstimbot,
18 Zırhlı Firkateyn, 60 Vapur, 2 Kalyon, 5 Firkateyn, 8 Korvet, 6 Navi,
2 Kombozayet, 3 Gambot, 1 Birik, 1 Uskuna, 10 Tarak Duba'dan
oluşmaktaydı.³⁰⁴ Savaş öncesi ise Osmanlı donanması başlıca biri duba
olmak üzere 16 zırhlı ve 3 topçekerden ibaret olup birinci, ikinci ve
üçüncü sınıftan bulunan 28 torpido ile 3 adet torpido geçer ve sahil
müdafaasında mahsus yeni ve eski birçok gemilerden mürekkepti. Bu
gemilerden 1896 senesi sonuna kadar Haliç'te demir atmış durumda
bulunanların sayısı ise 12'yi bulmaktaydı. Bunlar merkezî bataryalı, 900
ton kapasiteli, 28 topu haiz ve 12 mil süratindeki Mesudiye Zırhlısı;
merkezî bataryalı, 2700 ton kapasiteli, 27 topu haiz ve 13 mil süratin-
deki Hamidiye Zırhlısı; 2400 ton kapasiteli, 27 topu haiz ve 12 mil sü-
ratindeki Aziziye, Osmaniye ve Orhaniye Zırhlıları; merkezî bataryalı,
5600 ton kapasiteli, 19 topu haiz ve 11 mil süratindeki Âsâr-ı Tevfik;
2700 ton kapasiteli, 12 topu haiz ve 11 mil süratindeki merkezî batar-
yalı Feth-i Bülend Zırhlı Korveti; 2700 ton kapasiteli, 12 topu haiz ve

³⁰² Bak: BOA, MVM, 91/50, 20 Şevval 314/12 Mart 313.

³⁰³ DMA, MB II, H, nr 1056/81, 13 Ağustos 313. Bahriye Nezareti'nin içerisinde bu-
lunduğu malî sıkıntıyı ve teçhizat bakımından kifayetsizliğini göstermesi bakımından
bu devrede yaşanan bir başka örnek ise şudur: Akdeniz'in geceleri aydınlatılması için
elektrik fenerleri ve bir dinamoya ihtiyaç duyulmuştur. Fakat dinamo Tophane-i Âmire
tarafından piyasadan alınmak istenmişse de bulunamamıştır. Avrupa'dan satın alınması-
na ise hem durumun müsait olmaması ve hem de ihtiyacın aciliyet arz etmesi dolayısıyla
müracaat olunmamıştır. İhtiyacın temini için Çanakkale'de bulunan Mekke vapurunun
iki adet dinamo makinasından birinin alınması düşünülmüş, fakat daha sonra Tersane-i
Âmire'den karşılanması teklifi üzerine bundan vazgeçilmiştir. Bak: DMA, MB II, H, nr
1106/18, 7 Zilhicce 314/27 Nisan 313.

³⁰⁴ BOA, YEE, J/90-1/90/138, 11 Mayıs 302. Bu husustaki farklı bir beyan için bak: Süer,
a.g.e., s. 11.

12 mil süratindeki merkezî bataryalı Mukaddeme-i Hayr Zırhlı Korveti; 2400 ton kapasiteli, 12 topu haiz ve 12 mil süratindeki merkezî bataryalı Avnullah Zırhlı Korveti; 2400 ton kapasiteli, 12 topu haiz ve 12 mil süratindeki merkezî bataryalı Muin-i Zafer Zırhlı Korveti; 2000 ton kapasiteli, 11 topu haiz ve 12 mil süratindeki merkezî bataryalı Asâr-ı Şevket Zırhlı Korveti; 2000 ton kapasiteli, 11 topu haiz ve 12 mil süratindeki merkezî bataryalı Necm-i Şevket Zırhlı Korveti'nden oluşmaktaydılar. Zırhlılar 24 ve 15 cm'lik ve daha küçük çaplarda Krup, Armstrong, Nordnüfeld topları ile teçhiz edilmişlerdi.³⁰⁵

Yunanlılarla muhtemel bir savaşın vukuunu göz önüne alan Osmanlı Hükûmeti daha önce Bahr-ı Sefid Filosu Kumandanlığı'na atanmış bulunan³⁰⁶ Müşir Hasan Rami Paşa'yı Avrupa Filosu Komutanı unvanı ile Osmanlı Donanması Kumandanlığı'na tayin etmiştir.³⁰⁷

Donanmanın Hareketi ve Tatbikati

Gerek Bahriye Nazırı'nın ve beraberindeki bir grup deniz kurmayının saray nezdinde yapmış oldukları girişim ve müzakereler neticesi³⁰⁸ gerekse donanmanın olaylar karşısındaki hareketsizliğinin halkın nazarında uyandırmış olduğu hoşnutsuzluk³⁰⁹ ve ayrıca Yunanlılara gözdağı vermek istenmesi şeklindeki politika dolayısıyla donanmanın Çanakkale'ye gidip gövde gösterisinde bulunmasına karar verilmiştir. Bu maksatla Mesudiye, Hamidiye, Osmaniye ve Aziziye Firkateynleri ile Necm-i Şevket Korveti ve Hizber Dubası'ndan ve üç kıta birinci sınıf torpedo istimbotundan oluşan³¹⁰ Birinci Filo Hayri Paşa kumandasında 16 Mart 1897 tarihinde, diğer bir kısmı ise 20 Mart 1897'de Haliç'ten hareketle Çanakkale'ye doğru yola koyulmuşlardır. Mirliva Mehmed Paşa kumandasındaki Orhaniye, Hıfzurrâhman Zırhlıları ile Mansure Korveti, Mekke, Medine ve Hamidiye Kruvazörleri ile bir torpidodan oluşan İkinci Filo ise 21 Mart 1897'de Haliç'ten ayrılarak

³⁰⁵ Vecihi ve Rûfekası, a.g.e., s. 131.

³⁰⁶ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 2.

³⁰⁷ Büyüktuğrul, a.g.e., s. 297. Bahriye Nâzırı Hasan Hüsnü Paşa'nın vefatı üzerine bu makama önce Celal Paşa geçmiş, daha sonra ise aynı makama Hasan Rami Paşa atanmıştır. Besbelli, a.g.m., s. 29. Ancak Hasan Rami Paşa Bahriye Nazırlığı'nda bulunduğu sıralarda yapmış olduğu suistimallerinden dolayı Hasan Harâmi diye anılır olmuştur. İkinci Meşrutiyet başlarında muhakeme olunmuş ve bu muhakeme neticesinde nişan ve rütbeleri sökülerek geri alınmış ve Çanakkale'ye sürgüne gönderilmiştir. Bak: Büyüktuğrul, a.g.e., s. 142, 298.

³⁰⁸ Hasırcızâde, a.g.e., s. 73.

³⁰⁹ Goltz, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 33.

³¹⁰ Vecihi ve Rûfekası, a.g.e., s. 132; Goltz Paşa, a.g.e., s. 34; Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 3; S. Tevfik, a.g.e., s. 158.

Nara'da bulunan Birinci Filo'ya iltihak etmiştir.³¹¹

Haliç'ten hareket eden donanma birinci ve ikinci köprüleri geçtikten sonra Sarayburnu'nu dolaşarak Marmara'ya doğru yönelmiş, Yeşilköy önlerinden geçerek ertesi günün zevalinde Gelibolu Burnu'na ulaşmış ve zorunlu olarak Lapseki Limanı'na demir atmıştır.³¹² Donanmanın hareketi esnasında birtakım müşkülâtların yaşanması söz konusu olmuştur. Daha hareketin başında ikinci köprüden geçilirken Mesudiye Firkateyni'nin sekiz kıta kazanından üçü patlamış ve bu durum donanma ümerâ ve efradını fevkalade zor ve sıkıntılı bir duruma sokmuştur.³¹³ Ancak donanmanın hareketini seyre çıkmış olan yerli halkın şevkini kırıp teessüf etmelerine yer vermemek ve yabancı gözlemcilere de yaşanan olumsuzlukları hissettirmemek için harekete bu hâliyle devam edilmiştir.³¹⁴ Yine Çanakkale'ye doğru seyredilirken Hizber Dubası gerek elektrikli gece işaret fenerlerinden ve muhabere eksikliğinden gerekse tayfanın denizcilikten habersiz bulunmasından dolayı kaybedilmiş, ancak iki gün sonra dubanın İmralı Adası'nda karaya oturmuş olduğu anlaşılabilmiştir.³¹⁵ Makine aksamından birinin kırılması neticesi hareketsiz kalan torpido istimbotlarından biri ise Pelenk-Derya Torpidogeçerine bağlanarak yürütülebilmıştır.³¹⁶ Lapseki'deki mecburi demir atma durumu üzerine Bahriye Nezareti'nden gelen emir üzerine 25 Mart 1897 sabahı tekrar demir alınarak Çanakkale'nin Nara Limanı'na hareket edilmiş ve zeval vakti ancak bu limana ulaşılabilmiştir.³¹⁷

Savaşın ilanından önce boğazdan çıkarak teşkilat manevralarına ve top atışlarına başlayan ancak çeşitli nizamlarının alınması çok ağır ve yarı muntazam bir şekilde icra edilebilen ve ayrıca yüksek bir süratle seyretme imkânı bulunmayan³¹⁸ filoya bağlı gemilerin atış tecrübeleri ve durumları hakkında konu ile ilgili kaynaklarda şu bilgilere rastlıyoruz: Bu tatbikat sırasında Osmaniye Firkateyni'nin 18 topundan 16 tanesinin tamiri imkânsız hâle geldiği görülmüştür. Tabiyede ve ancak tarafında bulunan toplar kızaklarından fırlamış, bataryadaki Krup toplarının ekserisinin ise hidrolik piston rotları kırılmış, dâhili kondak

³¹¹ Vecihi ve Rüfekaşı, a.g.e., s. 132. Donanmanın hareketi konusunda farklı bir bayan için bak: Abdülkadir Tefvik, a.g.e.

³¹² Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 3-4.

³¹³ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 3; S. Besbelli, a.g.m., 28; Büyüktuğrul, a.g.e., s. 298.

³¹⁴ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 3.

³¹⁵ H. Rami, a.g.e., c. I, s. 4; Besbelli, a.g.m., 28; Büyüktuğrul, a.g.e., 298; Hayati Tezel, Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi, İstanbul 1973, 555-557.

³¹⁶ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 54.

³¹⁷ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 5; Büyüktuğrul, a.g.e., s. 299.

³¹⁸ Tezel, a.g.e., s. 556-557.

astarları ise tamamen dağılmışlardır. Tersanede imal edilmiş olan Krup mermilerinin atış tecrübelerinde ise bunların isteğe uygun olmadığı görülmüştür. Aziziye Firkateyni'nin toplarından kıçta bulunanların hidrolik silindirlerinin kapağı çatlamış ve bataryasındaki Armstronglar Osmaniye Firkateyni'nde olduğu gibi tahribata uğramıştır. Yine Orhaniye Zırhlısı'nın atış tecrübeleri de tamamen olumsuz sonuç vermiştir. Bataryalarındaki Krup toplarının hiçbirinin sağlam kalmadığı Hamidiye Firkateyni'nin ise dabilbatumlarındaki makine dairesine su hücum etmiş, 300 tonu bulan bu su 20 günde 400 erle ancak boşaltıldıktan sonra sızıntı yerleri çimento ile sıvanmıştır.³¹⁹

Savaştan önce yapılan atış talimi sırasında görülen eksiklikleri yerinde incelemek ve gerekli tedbirleri almak üzere Zırhlı Aziziye Firkateyn-i Hümâyunu Süvari Miralay, Zırhlı Hamidiye Firkateyn-i Hümâyunu Süvarisi Miralay Rasim, Bahr-ı Sefid İkinci Fırka Kumandanı Hayri, Bahr-ı Sefid Filo Erkân-ı Harbiye Memuru Almanyalı Ferik Hofe, Bahr-ı Sefid Umum Filo Komutanı Hasan Rami, Zırhlı Mesudiye Firkateyn-i Hümâyunu Süvari Muavini Kaymakam Faik, Zırhlı Hamidiye Firkateyn-i Hümâyunu Süvari Muavini Kaymakam Halil, Zırhlı Necm-i Şevket Korvet-i Hümâyunu Süvarisi Kaymakam Ali, Zırhlı Osmaniye Firkateyn-i Hümâyunu Süvarisi Miralay Ömer, Zırhlı Mesudiye Firkateyn-i Hümâyunu Süvarisi Miralay Faik, Pelenk-Derya Torpidogeçer Hümâyunu Süvarisi Binbaşı Cemal, Donanma-yı Hümâyun Esliha Enspektörü Binbaşısı Edhem, İzmir Kruvazör-i Hümâyun Süvarisi Kaymakam İbrahim Edhem, Yaverân-i Hazret-i Şehriyâriyelerinden Kolağası Râsih, Zırhlı Aziziye Firkateyn-i Hümâyunu Süvari Muavini Kaymakam Mustafa, Zırhlı Hizber Duba-i Hümâyunu Süvarisi Binbaşısı Hüsnü ve Berk-i Efşan Torpidogeçer Hümâyunu Süvarisi Binbaşısı Rüşdü Beylerden oluşan hususi bir komisyon teşkil edilmiştir.³²⁰

Mezkûr komisyon tarafından hazırlanıp Donanma Komutanlığı'na Bahriye Nezareti'ne sunulan raporda donanmaya ait gemilerin haiz oldukları silah ve savaş gereçlerin kifayetsizliği, mevcut hâli ile düşman karşısına çıkmasının mümkün olmadığı, çıksa bile fazla bir başarı kazanmasının muhal olduğu ifade edilmiş ve yeni gemilerin alınması gereği dile getirmiştir.³²¹ Ancak Bahriye Nazırı ile Donanma Komutanı arasında şiddetli ihtilafların yaşanmasının da³²² muhtemel tesirleri ile

³¹⁹ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 34; Tezel, a.g.e., s. 556-557.

³²⁰ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 37.

³²¹ Bu rapor için bak: Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 35-37.

³²² Besbelli, a.g.m., s. 29.

Bahriye Nezareti mezkûr raporda dile getirilen hususlara gereken ehemmiyet vermemiş, top arızalarının giderilmesi için layıkıyla uğraşmamış, topçuluk bilgisi olmayan usta ve işçilerle durumun düzeltilmesi yoluna gitmiştir.³²³

Osmanlı Donanması'nın Mürettebatı ve Taksimi

23 Mayıs 1886 tarihi itibarıyla Osmanlı donanmasında iki müşir, harp sınıfına mensup 12.222 ümera ve zabitan bulunmaktaydı. Sair sınıflara mensup ümera ve zabitan ile çarkçı ve sair olarak 5.578; donanmada ve muhtelif yerlerde rütbesiz olarak çalışan doktor, çırak, hademe ve benzeri kimseler olarak ise 244 kişi bulunmakta, toplam olarak ise 18.046 görevli hizmet vermekteydi. Ancak donanmada çalışan efradın işin ehli oldukları söylenemeyeceği gibi bunların askerî kural ve kaidelere bağlı oldukları da ifade edilemezdi.³²⁴ Özellikle savaş arifesinde donanmanın mürettebatının temininde ve tertibatının sağlanmasında Trabzon ahalisi gibi sivil halktan gönüllü kimselerin donanmaya alınması söz konusu olmuştur.³²⁵ Savaşın ilanından birkaç gün evvel memleketlerinden gelen bu efrad ile redif sınıfı oluşturulmuş ve kendilerine yirmi günlük bir eğitim verilmişse de ancak bunların zırhlı savaş gemilerinin nasıl seyir ve hareket ettirildiği konusunda herhangi bir deneyimlerinin olmaması vazifelerini hakkıyla yerine getirmelerini engellemiştir. Bu durum ise birtakım mahzurların ortaya çıkmasına³²⁶ sebebiyet vermiştir.

Yunanistan'ın bir taraftan Girit'teki olayları teşvik etmesi ve adaya sevkியatta bulunması, diğer taraftan ise sınır tecavüzlerinde bulunarak askerî hazırlıklara koyulması Osmanlı Hükûmeti'ni Bahriye Nezareti'ne harp gemilerini muhtemel bir savaşa hazırlaması için emir vermeye sevk etmiş, bu emir üzerine harp gemileri alelacele seferber hâle getirilmiştir. Şubat ayı başında verilen bu emrin üzerinden henüz bir ay geçmişken Osmanlı donanması biri hafif diğeri zırhlı gemilerden oluşan üç filo hâlinde harekete hazır hâle gelmiştir.³²⁷ Muhtevaları sebebiyle teşkil edilen mezkûr filolara Ağır Filo ve İnce yahut Hafif Filo adları verilmiştir.

³²³ Tezel, a.g.e., c. I, s. 555-557.

³²⁴ DMA, MB II, H, nr 1106/24, 3 Rebiulevvel 315/21 Temmuz 313.

³²⁵ DMA, MB II, H, nr 1056/77, 24 Rebiulevvel 315/12 Ağustos 313; DMA, MB II, H, nr 1106/9, 25 Zilkade 314/15 Nisan 313.

³²⁶ H. R. Paşa, a.g.e., c. I, s. 3-4, 10.

³²⁷ S. Tefvik, a.g.e., s. 155; Vecihi ve Rüfeka, a.g.e., s. 139.

Hafif yahut Birinci Filo'yu teşkil eden gemiler: Berk-i Efşan, Tir-i Zafer, Siham, Pelenk-Derya, Tevfik, Burhaneddin Torpil Gemileri ile İzmir Kruvazörü'nden oluşmuştur. İkinci Filo'yu Zırhlı Hamidiye, Mesudiye, Osmaniye, Aziziye Firkateynleri ile Necm-i Şevket Korveti, Hizber Dubası, Ejder ve Şihab Torpil Gemileri oluşturmuştur. Üçüncü Filo'yu ise Orhaniye ve Hıfzurrahman Zırhlı Firkateynleri ile Mansure Korvet-i Hümayunu ile Mecidiye Torpido İstimbotu teşkil etmiştir.³²⁸

Osmanlı donanması temelde iki esas filoya ayrılmakla birlikte bunlar daha sonra sorumlu tutuldukları görev yeri ve gereği olarak kendi içlerinde alt filo yahut bölümlere taksim olunmuşlardır. Bu alt filoları ve meydana geldikleri gemileri ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Filo: Osmaniye ve Hıfzurrahman Zırhlı Korvetleri iki kıta torpido istimbotundan müteşekkil idi.

2. Filo: Hamidiye ve Necm-i Şevket Zırhlı Korvetleri ile iki kıta torpido istimbotundan terkip olunmuştu.

3. Filo: Aziziye Zırhlı ve Mansure Ahşap Korvetleriyle iki kıta torpido istimbotundan teşkil edilmişti.

4. Filo: Orhaniye Zırhlı firkateyni ile Pelenk-Derya Torpidogeçer ve iki kıta torpido istimbotundan müteşekkildi.

5. Filo: Mesudiye Zırhlı firkateyni ile İzber Kruvazörü ve iki kıta torpido istimbotundan ibaretti.³²⁹

Osmanlı Savaş Gemilerinin Durumu ve Görev Alanı

Savaş arifesinde Osmanlı donanmasını teşkil eden belli başlı zırhlı, firkateyn, torpido, korvet ve sair gemiler ve bu gemilerin savaş arifesinde ve sırasındaki durumları ise şöyleydi:

Hamidiye Firkateyni bataryasında eski tip Armstorng cinsten bir kısım top bulunmakla birlikte harap bir vaziyet arz eden bu topların oksitlenmiş olması dolayısıyla bir iş görememiştir.³³⁰ Ayrıca firkateynin, daha önce de zikredildiği üzere, dâhil batımları su almış olduğundan üç yüz ton miktarındaki bu su dört yüz efrat tarafından geceli gündüzlü

³²⁸ Abdülkadir Tefrik, a.g.e.; A. Büyüktuğrul ise bazı farklılıklar ile bu taksimatı şu şekilde göstermektedir: İnce Filo: Berk-i Efşan ve Pelenk-Derya Torpidogeçerleriyle birinci ve ikinci sınıf torpido istimbotları, Mekke, Medine, Hudeyde ve Dolmabahçe ticaret gemileri; Ağır Filo: Zırhlı Hamidiye, Mesudiye, Osmaniye, Aziziye, Orhaniye Zırhlı Firkateynleri ile Necm-i Şevket ve Hıfzurrahman Korvetleri. Bak: a.g.e., s. 317; Ayrıca bak: Sertoğlu, a.g.m., Sayı 11, s. 34.

³²⁹ DMA, MB II, H, nr 1106/23, 3 Rebiulevvel 315/21 Temmuz 313.

³³⁰ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 52.

çalışılmak suretiyle ancak yirmi günde boşaltılabilmektedir. Makinelere intikal eden bu kirli ve pis sular gemi efradı arasında tifo ve benzeri hastalıkların yayılmasına sebep olmuştur. Gerek firkateynin su alması gerekse bu pis suların birtakım hastalıklara sebebiyet vermesi Hamidiye Firkateyni'nin Lapseki'den hareket etmesini geciktirmiş, bu durum ise genel olarak donanmanın seyrini yavaşlatmıştır.³³¹ Firkateyn, söylene- nin ve genel kabulün aksine saatte ancak altı, altı buçuk deniz mili sürat yapabilmektedir.³³²

Aziziye ve Osmaniye Firkateynleri'nin top kızakları tecrübe esnasında parçalanmış, bu cihetten atıl bir hâlde kalmışlardır. Mezkûr firkateynler süratleri ve sair savaş teçhizatları ve gerekleri bakımından ise oldukça kifayetsiz bir durum arz etmişlerdir.³³³

Mesudiye Firkateyni bir kısım toplara haiz olmuşsa da bunlar üç kısa ve 15 cm'lik Krup toplarıyla eski Armstrong tarzındaki toplardan meydana gelmekteydi. Sonradan Nordnüfeld cinsinden birkaç adet top yerleştirilmişse de bu topların hiçbirinde siper ve sair cinsten temel unsurların bulunmaması, makine kazanlarının üç dört tanesinin harap bir vaziyet arz etmesi ve ancak yedi deniz mili süratine malik olması ve tamir ve tadile ihtiyaç duyar bir hâl arz etmesi Mesudiye Firkateyni'ni düşman karşısına çıkamaz ve mukavemette bulunamaz bir hâl sokmuştur.³³⁴ Donanmayı teşkil eden gemilerden Mesudiye Firkateyni hariç, diğerlerinin tümünün dümenleri buhar marinası ile harekete geçmekteydi. Bu durum ise harp ve manevra esnasında mevkilerini muhafaza edemeyip millerce mesafe geride kalmalarına sebep olmuştur.³³⁵ Atış tecrübesinde tam bir başarı sergileyememiş olan Orhaniye Firkateyni ile Mansure Ahşab Korveti'nin topları sakat, top pabuçları parçalanmış ve ağır topları istenilen şekilde geminin her iki tarafını çevirmekten ve hakkıyla hareket etmekten uzak kalmıştır.³³⁶ Necm-i Şevket ve Hıfzurrahman Korvetleri'nin silahları az ve eksik olduğu gibi makineleri de iyi çalışmamış, süratleri ise dört beş mili geçmemiştir.³³⁷

Donanma için zaruret durumunda olan kruvazörler bakımından Osmanlı donanması fakirdi denebilir. Bahriye Nezareti Mekke, Medine, İzmir ve Hüdeyde adlı posta vapurlarına birkaç Kaval topu yerleştire-

³³¹ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 5-6; Büyüktuğrul, a.g.e., s. 314.

³³² Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 52; Pears, a.g.e., s. 171; Büyüktuğrul, a.g.e., s. 314.

³³³ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 52; Büyüktuğrul, a.g.e., s. 314.

³³⁴ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 53; Büyüktuğrul, a.g.e., s. 314.

³³⁵ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 53.

³³⁶ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 52; Büyüktuğrul, a.g.e., s. 314-315.

³³⁷ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 52; Büyüktuğrul, a.g.e., s. 314-315.

rek, her ne kadar uygun olmasalar da bunları kruvazör olarak donanma katma yoluna gitmiştir.³³⁸

Donanma refakatinde bulunan baş ve kıç taraflarına birer kıta 12 cm'lik eski Krup topu konulmuş olmakla birlikte ihtiyaca muvafık olmayan Pelenk-Derya torpidogeçeri³³⁹ ile Ejder ve Berk-i Efşan adlı torpidogeçerleri hakkında vesikalarda “Ezher cihetten sürat ve metaneti haizdir”³⁴⁰ denilmekte ve on dokuz deniz mili hız yapabildikleri söylenmekte ise de on dört milden fazla sürat yapamadıkları görülmüştür.³⁴¹ Bu torpidogeçerlerin durumu Hasan Ramî Paşa tarafından ise “Marifet-i ihtikâr-perverâne ile gâli (pahalı bir) fiyat ile (Almanya'da) yaptırılmış ve hiçbirinin üzerinde esliha-i hazırâ vaz ve tabiye edilmeyerek ve makine ve kazanlarınca muktezi olan mükemmeliyet dahi nazar-ı dikkate alınmayarak ihanet ve ihtikârla donanmaya ilhak edilmiş zayıf, silahsız, muntazam posta vapurlarına nazaran bile süratsız sefinelerden ibarettir”³⁴² şeklinde beyan edilmiştir.

Donanmada ayrıca sayıları ona varan torpido istimbotları yer almıştır. Bunlardan ancak bir ikisi elektrik fenerine sahip³⁴³ olmakla birlikte hiçbirisi sürekli ve muntazam bir süratle seyredebilecek bir durum arz etmemiştir.³⁴⁴

Yunanistan'ın deniz gücünü hazırlamaya başlaması üzerine Osmanlı donanmasının teçhizi ve hazırlanması, sahillerinin muhafazası, Osmanlı savaş gemilerinin Yunan torpido ve sairesinden korunması, muhtemel bir taarruza karşı lazım gelen Osmanlı limanlarının tahkim edilmesi, kısacası gerekli olan deniz tedarikinin icrası için lüzumlu olan tedbirlerin alınması hakkında müzakerelerde bulunulmuştur.³⁴⁵

Savaş öncesinde Osmanlı donanmasının faaliyet gösterdiği belli başlı yerler olarak Basra, Beyrut, Bingazi, Çanakkale, Cidde, Deriye, Ereğli, Girit, İşkodra, İzmir, Karadeniz, Kızıldeniz, Midilli, Preveze, Rodos, Sakız, Selanik, Sisam, Trablusgarp, Trabzon³⁴⁶ gibi bir kısım liman ve denizleri görmektediriz. Ancak Donanma Komutanlığı'nca, vuku bulacak

³³⁸ Ramî Paşa, a.g.e., c. I, s. 39, 52; Büyüktuğrul, a.g.e., s. 314-315.

³³⁹ Ramî Paşa, a.g.e., c. I, s. 54.

³⁴⁰ DMA, MB II, H, nr 1106/9, 25 Zilkade 1314/15 Nisan 1313.

³⁴¹ Büyüktuğrul, a.g.e., s. 314-315.

³⁴² Ramî Paşa, a.g.e., c. I, s. 52, 77. Bahriye Nezâreti'nin ihanet, ihtikar ve ihmalkarlığı için ayrıca bak: s. 75-77.

³⁴³ Ramî Paşa, a.g.e., c.I, s. 22-23.

³⁴⁴ Büyüktuğrul, a.g.e., s. 314-315.

³⁴⁵ BOA, YEE, İ/156-27/156/3. Savaşın ilanı üzerine Osmanlı donanmasına verilen talimat için ayrıca bak: Ramî Paşa, a.g.e., c. I, s. 39-40.

³⁴⁶ BOA, YEE, J/90-1/90/138, 11 Mayıs 302.

muhtemel bir Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Akdeniz adaları ve Anadolu sahillerine ilaveten,³⁴⁷ Çanakkale boğazı ile Selanik ve İzmir limanları birinci derecede korunması gereken yerler olarak kabul edilmiştir. Zira Çanakkale Boğazı genelde Osmanlı Devleti'nin can damarını teşkil ederken savaş dolayısıyla da ayrı bir ehemmiyet arz etmiştir. Selanik Limanı ise bir taraftan Makedonya ile bağlantılı bulunurken diğer taraftan da Balkan milletlerini ve topraklarını yakından alakadar etmekteydi. Ehemmiyet bakımından öncelik arz eden bu iki noktadan sonra ise hem savaş alanına yakınlığı hem de hatırı sayılır bir ticari faaliyete sahne olması bakımından İzmir Limanı ile Edremit bölgesinin müdafaa ve muhafazası gelmekteydi. Yunanlıların, Hidra sınıfı zırhlılarının üstünlüğü gören Donanma Komutanlığı, Bahriye Nezareti'ne bir rapor sunarak bir kısım tekliflerde bulunmuştur. Donanma Komutanlığı'nın mezkûr teklifine esas olan hususlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Boğazın muhafazası için boğaz girişinin deniz cihetinden takviye ve muhafazası için Bozcaada ve Midilli adaları arası açıklarına bir deniz kuvveti tayin edilmesi

2. İzmir, Selanik ve Edremit gibi ticari limanların müdafaa tutulması

3. Haiz olduğu ehemmiyet ve düşman sahillerine yakınlığı dolayısıyla Selanik Limanı'nı korumak üzere buraya savunma ve saldırı hareketlerini icra etmeye muktedir gemilerden oluşan küçük bir savaş filosunun sevk edilmesi ve aynı zamanda mücavir alanlarda düşmanın ticari faaliyetlerine sekte vurulmaya çalışılması

4. Gerek Osmanlı sahillerinin ortasında bulunması gerekse İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla gemilerin savaş malzemesi almalarına elverişli bir konum arz etmesi dolayısıyla Çanakkale Boğazı'nın denizden icra edilecek hareketlerin merkezi olarak kararlaştırılması

5. İdâre-i Mahsûsa'dan donanmaya ilhak edilen nakliye vapurlarının³⁴⁸ donanmayı teşkil eden fırkalar maiyetinde depo hizmetinde istihdam ile istifadeleri yoluna gidilmesi.³⁴⁹

³⁴⁷ Bu yerler daha evvelce de Yunanlıların en fazla taarruzlarına maruz kalan yerler olmuştur. Bak: BOA, YEE, 18/79-122/106/40.

³⁴⁸ DMA, MB II, H, nr 1106/18, 9 Zilhicce 314/29 Nisan 313. Bu vapurlar İdâre-i Mahsûsa'nın nakliyat hizmetinde kullanılmak üzere yabancı kumpanyalar elinde uzun süre kaldıktan sonra Bahriye Dairesi tarafından satın alınmış ve savaş sırasında üzerlerine eski tunç Kaval topları yerleştirilerek kruvazör süsü verilmiş ve İnce Filo'ya ilhak olunmuş köhne posta vapurlarından ibaretti. Bak: Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 77.

³⁴⁹ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 28-29; Tezel, a.g.e., s. 556; Besbelli, a.g.m., s. 28.

Yunan donanmasının Osmanlı donanması karşısındaki üstün durumu dolayısıyladır ki Osmanlı Hükûmeti Yunan donanmasının muhtemel teşebbüslerine karşı savunma tedbirleri almayı gerekli görmüş ve bu maksatla Çanakkale Boğazı, Selanik Körfezi ile Akdeniz adalarında tedbirler almıştır. Bu alanlardaki faaliyetler ve alınan tedbirler şu şekilde sıralanabilir:

Daha önce de belirtildiği üzere Osmanlı donanmasına dâhil olan gemilerin bir kısmının makine dairesine varacak kadar içlerine su almaları, genel olarak kazanlarının kullanım dışı ve onarıma muhtaç bulunması, çok sınırlı bir hıza sahip olup daha fazla sürat yapamamaları, hareketle ilgili muhtelif nizamların çok ağır ve düzensiz olarak icra edilebilmesi, mücehhez oldukları silahların eski ve kifayetsiz oluşu, top atışları sırasında namluların kazıklarından fırlayıp çıkması, parçalanması ve ekseriyetinin işlemez hâlde olduklarının anlaşılması³⁵⁰ ve yeni zırhlı, kruvazör ve muharip gemilerinin satın alınmasına olan ihtiyacın kaçınılmaz olduğunun görülmesi donanmanın mevcut hâli ile savaşa istenilen ölçülerde katkıda bulunmasının mümkün olmadığını ortaya koymuştur. Bu sebeple donanmanın işe yarar muayyen gemilerinden bir kısmının donanma komutanının emrinde olarak Çanakkale Boğazı'nın uygun yerlerine demir atarak muhtemel Yunan taarruzlarına karşı boğazın korunmasında savunma görevi üstlenmeleri ve bu noktada kıyı bataryalarına yardımcı olmak görevi ile savaş süresince Çanakkale Boğazı'nda tutulmaları kararlaştırılmıştır.³⁵¹ Mevcut durumundan kaynaklanan böyle bir karar neticesinde donanmaya bağlı gemiler savaş unsuru olmaktan çıkıp Çanakkale'de birer yüzer istihkâm hâline gelmiştir. Zaten Hasan Rami Paşa da Sultan II. Abdülhamid'in donanmanın Müşir Ethem Paşa'nın karadaki zaferine ne zaman katılacağı yolundaki telgrafına 17 Mayıs 1897 tarihinde verdiği mukabil cevabında donanmanın bu durumuna temasla elde muharebe edebilecek tek bir savaş gemisinin olmadığını ve dolayısıyla da mevcut gemilerin birer yüzer istihkâm olarak boğaz dâhilinde yer almış bulunduğunu arz etmiştir.³⁵²

Savaş sırasında Yunan savaş gemilerinin herhangi bir tecavüzüne imkân vermemek için Çanakkale girişindeki yasağın ihtiyaten Seddülbahir ile Kumkale girişine kadar genişletilmesi ve buraların deniz cihe-

³⁵⁰ A.g.m., s. 28-29; Sun, s. 44.

³⁵¹ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 36, 54-55; Sun, s. 44; A. Tevfik, a.g.e., s. 69; Vecihi ve Rüfekaşı, a.g.e., s. 132, 149; Pears, a.g.e., s. 171.

³⁵² Tezel, a.g.e., s. 556; Besbelli, a.g.m., s. 28.

tinden tahkim edilmesi kararlaştırılmıştır.³⁵³ Bu iş için 21 Nisan 1897 tarihinde Mirliya Mehmed Paşa kumandasında Nara'da Birinci Filo'ya iltihak etmiş olan Orhaniye Firkateyni ile Hıfzurrahman ve Mansure Korvetleri ile Necm-i Şevket ve Hizber Dubaları ve üç kıta torpido istimbotu görevlendirilmiştir.³⁵⁴ Ayrıca boğaz trafiğini kontrol etmek, alınan kararları uygulamak ve emniyeti sağlamak üzere 27 Mart 1897'den itibaren boğazda bir karakol hizmeti kurulmuştur. Ancak bu işe tahsis edilen torpidobotlardan çoğunun kazanları akmış ve dolayısıyla artan su ve kömür sarfiyatları zorlukla karşılanabilmiştir.³⁵⁵ Yine bir taraftan talimlerde bulunmak ve diğer taraftan da karakol vazifesini ifa etmek üzere altı adet torpido ile bir kruvazör de Akdeniz'e sevk olunmuştur.³⁵⁶

17 Nisan 1897 tarihinde Yunanistan'a karşı savaş ilan edilmesi üzerine gerek Çanakkale Boğazı'nı savunması noktasında gerekse limanda bulunduğu müddet zarfında nasıl hareket edeceği yolunda donanmaya gerekli talimat verilmiş, liman fenerlerinden başka bir ışığın olmasına da müsaade edilmemiştir. Bu yöndeki talimatlar üzerine Çanakkale ile Kildülbahir arasındaki fenerler söndürülmüş,³⁵⁷ sadece Akdeniz boğazının tahkim olunan yerleri geceleri elektrik fenerleri yakılmak suretiyle aydınlatılmıştır.³⁵⁸ Ayrıca Yunan savaş gemilerinin bir yolunu bularak boğaza sokulmalarından korkulduğundan ve zaten bu yolda birtakım duyumlar da alınmış olduğundan meydana gelebilecek mahzurlara mahal bırakmamak için Mesajeri, Maritem, Levayed ve Floriyo Royertenno kumpanyalarına geceleyin Akdeniz boğazından geçmeleri hakkında daha evvel verilmiş olan müsaade tehir edilmiş, yapılan birtakım düzenlemelerden sonra mezkûr kumpanyaya bağlı gemilerin ancak özel işaretlerle geçmeleri söz konusu olmuştur.³⁵⁹

Osmanlı donanmasının faaliyet alanlarından bir diğerini ise savaş mahalline yakınlığı ve ehemmiyeti dolayısıyla önem arz eden Selanik Limanı ve civarı oluşturmuştur.

Avrupa konsoloslarının Yunan savaş gemilerinin buraya taarruzda bulunmaları durumunda tebaalarını nasıl koruyacaklarını kendi ara-

³⁵³ BOA, İr. Yun., nr 882, 26 Zilkade 314/16 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 874, 26 Zilkade 314/16 Nisan 313; Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 54-55.

³⁵⁴ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 40-41.

³⁵⁵ Tezel, a.g.e., s. 556.

³⁵⁶ BOA, İr. Yun., nr 829, 14 Şevval 314/6 Mart 313.

³⁵⁷ BOA, İr. Yun., nr 882, 26 Zilkade 314/16 Nisan 313.

³⁵⁸ DMA, MB II, H, nr 1106/18, 7 Zilhicce 314/27 Nisan 313.

³⁵⁹ DMA, MB II, H, nr 1060/73, 27 Zilkade 314/17 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 874, 26 Zilkade 314/16 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 882, 26 Zilkade 314/16 Nisan 313.

larında müzakere etmeleri Osmanlı Hükûmeti'ni Selanik Limanı'nın emniyeti konusunda daha da endişelendirmiştir. Zira Selanik Limanı istihkâmı ve müdafaası olmayan bir liman durumundaydı. Osmanlı Devleti Yunanistan'ın buraya asker ihraç etmesi hâlinde Büyük Devletlerin ikinci bir Girit meselesi gibi Makedonya meselesini de ortaya çıkarmalarından endişe etmiş, ayrıca Alasonya ve Yanya cihetlerinde bulunan Osmanlı askerî kıtalarının muvazene hatlarının bozulması gibi vahim bir durumun zuhurundan çekinmiştir.³⁶⁰ Bu gelişme ve düşüncelerin de etkisiyledir ki muhtemel bir Yunan saldırısını önlemek üzere Selanik Limanı'nın muhafazası için 4 zırhlı fırkateyn ile 9 torpidobot ve 2 yardımcı gemi bu bölgeye sevk edilmiştir.³⁶¹ Selanik Limanı'nın girişi olan Karaburun açıklarına ise iki sıra olmak üzere iki cins torpido konulmuş ve burada bulunan fenerler de geceleri söndürülmüştür.³⁶² Yine buradaki Duna ve Ayanomi fenerlerinin de yakılmasına müsaade edilmemiştir.³⁶³ Fenerlerin söndürülmüş olmasından dolayı savaş süresince bu limanlar geceleyin yabancı gemilerin giriş ve çıkışına kapalı tutulmuştur.³⁶⁴ Limana gidecek dost devletler gemileri ise ancak karakol gemisi tarafından verilen istimbot veya filikalar rehberliğinde hareket etmişlerdir.³⁶⁵

Karaburun'dan Kesendire cihetine doğru Yunanistan'ın asker sevk edip Osmanlı şimendifer hattını tahrip ve askerî sevkiyatı tatil etmeleri mümkün ve muhtemel olan mahallerde birbirine yardımda bulunabilecek ve düşmanın asker çıkarabileceği yerlere hep birden toplanabilecek bir surette beş tabur kadar asker ile bir batarya top tabiye olunmuştur.³⁶⁶ Ayrıca Aydın Redif Fırkası ile Denizli Redif Livası Daireleri'nden mustahfız ve redif sınıfından bir kısım askerlerin buraya sevki yoluna gidilmiştir.³⁶⁷

³⁶⁰ BOA, YEE, 39/301/18/114, 23 Zilkade 314/13 Nisan 313.

³⁶¹ Tezel, a.g.e., s. 556; Besbelli, a.g.m., s. 28.

³⁶² BOA, Y.A.Hus., nr 371/80, 9 Şubat 313; BOA, YEE, 39/301/18/114, 14 Nisan 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/25, 8 Muharrem 315/28 Mayıs 313; DMA, MB II, H, nr 1060/55, 20 Zilkade 314/10 Nisan 313; DMA, GEHTLDB, Aİ, nr 29/47, 20 Zilkade 314/10 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 874, 26 Zilkade 314/16 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 1025, 23 Receb 315/26 Teşrinisani 313; A. Rıza Bey, a.g.e., s. 17.

³⁶³ BOA, Y.A.Res., nr 86/39, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313; DMA, MB II, H, nr 1117/69, 15 şaban 315/27 Kanunuevvel 313. Konu için ayrıca bir sonraki dipnota bakınız.

³⁶⁴ DMA, MB II, H, nr 1060/55, 20 Zilkade 314/10 Nisan 313; DMA, GEHTLDB, Aİ, nr 29/47, 20 Zilkade 314/10 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 858, 16 Zilkade 314/6 Nisan 313.

³⁶⁵ BOA, YEE, 39/301/18/114, 14 Nisan 313; DMA, MB II, H, nr 1060/55, 20 Zilkade 314/10 Nisan 313; DMA, GEHTLDB, Aİ, nr 29/47, 20 Zilkade 314/10 Nisan 313.

³⁶⁶ BOA, YEE, 39/301/18/114, 23 Zilkade 314/13 Nisan 313.

³⁶⁷ BOA, İr. Yun., nr 863, 23 Zilkade 314/13 Nisan 313.

Alınan bütün tedbirlere rağmen savaşın ilanından sonra Yunan savaş gemilerinin geceleyin Karaburun taraflarında görülmesi bunların Selanik Limanı'na taarruzda bulunabilecekleri endişesini doğurmuştur. Bu sebeple Selanik Bahriye Kumandanı kendisine çekilen bir telgraf-la uyarılmış, kendisine fevkalade uyanık ve ihtiyatla hareket edilerek savaş gemilerinin Kesendire ve sair yerlere gönderilmemesi ve Yunanlıların taarruzuna hedef olunmaktan şiddetle sakınılması talimatı verilmiş ve ayrıca civar limanlar reislerinin de benzer bir şekilde uyarılması bildirilmiştir.³⁶⁸ Bu tedbire ilaveten Selanik Limanı'na Yunanlıların muhtemel bir taarruzlarına karşı burada ve civarda bulunan Osmanlı istimbotlarının siyaha boyanması istenmiş³⁶⁹ ve düşman gemilerine karşı nasıl davranılacağına kararlaştırılması emredilmiştir.³⁷⁰

Osmanlı Hükûmeti ve Bahriye Nezareti bu doğrultuda faaliyetlerde bulunurken Selanik'te bulunan Avusturya ve İngiliz konsolosları ise emniyetleri gereği ilave savaş gemileri yollanması için kendi devletleri nezdinde girişimlerde bulunmuşlardır. Atina'daki Osmanlı sefiri de Osmanlı donanmasından bir filonun ve askerî kuvvetin acele bir surette Selanik'e sevk olunması ve liman girişlerinde geceleyin fener yakılması lüzumunu dile getirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Hükûmeti de Selanik'e takviye askerî kuvvetler sevk etme yoluna gitmiştir.³⁷¹

Savaş arifesinde askerî tedbirler alınan ve savaş sırasında da muhafazasına çalışılan yerlerden birini de İzmir Limanı ve çevresi oluşturmuştur. Haiz olduğu ehemmiyet yanında gece ve gündüzün her saatinde devamlı bir surette ticaret ve posta vapurlarının buraya girip çıkmakta olması bu limanın emniyeti açısından tehlikeli addedilmiştir.³⁷² Ayrıca Korfu'da Yunanlıların gizli bir surette hazırlık içerisinde oldukları ve Pire'ye hareket etmesi emrolunan zırhlı iki savaş gemisinin Pire'ye ulaşmalarının ardından İzmir, Midilli ve Sakız gibi ehemmiyet arz eden bir kısım yerleri topa tutmak düşüncesinde buldukları istihbar edilmiştir. Alınan bu ve benzeri bilgiler neticesinde İzmir ve civarı limanları emniyetleri açısından daha da önem kazanmıştır.³⁷³ Bu sebeple Selanik Limanı için alınan tedbirlerin ve geçerli kılınan usullerin İzmir Limanı için de geçerli olması kararı benimsenmiş,³⁷⁴ buraya gönderilen İsken-

³⁶⁸ DMA, MB II, H, nr 1086/20, 5 Nisan 313.

³⁶⁹ DMA, MB II, H, nr 1106/5, 10 Nisan 313/20 Zilkade 314.

³⁷⁰ BOA, YEE, 39/301/18/114, 23 Zilkade 314/13 N15.02.2008isan 313.

³⁷¹ BOA, Y.A.Hus., nr 371/80, 9 Şubat 313.

³⁷² DMA, GEHTLDB, Aİ, nr 29/47, 24 Zilkade 314/14 Nisan 313.

³⁷³ BOA, İr. Yun., nr 962, 12 Safer 315/30 Haziran 313.

³⁷⁴ DMA, GEHTLDB, Aİ, nr 29/47, 24 Zilkade 314/14 Nisan 313; DMA, MB I, Fenerler

der Korveti limanın münasip noktalarına yerleştirilecek olan torpidoların idaresi, tayini ve limanın muhafazasından sorumlu tutulmuştur.³⁷⁵

Diğer taraftan boğazın, İzmir'in ve sahildeki bir kısım limanlar ile adaların girişlerini korumak üzere³⁷⁶ donanmaya bağlı zırhlı Osmaniye ve Orhaniye Firkateynleri ile Necm-i Şevket, Hifzurrahman ve Mansure Korvetleri'nin Akdeniz adaları etrafında gezdirilmeleri kararlaştırılmıştır.³⁷⁷ Bu gemilerin deruhtesi ise İkinci Fırka Kumandanı Mirliya Hayri Paşa'ya verilmiştir.³⁷⁸ Gerek bir kısım gemilerin adalar arasında bulunmalarını sağlamak gerekse sair yerlerde vazifelendirilmek ve muayyen bir intizam dairesinde hareket etmelerini temin etmek maksadıyla donanmaya bağlı gemiler beş filoya ayrılmıştır.³⁷⁹ Ayrıca mezkûr adaların hem karadan olan emniyetini sağlamak hem de buraya yönelik kara kuvvetlerini artırmak bakımından Aydın Redif Fırkası ile Denizli Redif Livası Daireleri'nde mevcut olan mustahfız ve redif efradıyla mezkûr havalide teşkil olunmuş olan üç mustahfız taburu bir fırkaya dönüştürülmüştür.³⁸⁰ Bu tedbirlere ilaveten Sisam Adası'nın da tarassut altında tutulması³⁸¹ karara bağlanmıştır.

Savaşın ilanı üzerine boğazlar ve savaş mıntikasına yakın olan limanlar için alınan tedbirler gözden geçirildiği gibi taarruza muhatap olmaları ihtimali zayıf da olsa bu türden muayyen bazı yerler için de tedbir alma yoluna gidilmiştir. Bu noktada Trabzon Liman Riyaseti'ne ve civarındaki liman reislerine ve İşkodra Bahriyesi'ne Yunanistan donanmasının taarruzlarına hedef olunmasından sakınılması bildirilmiş ve hatta Cidde ve Basra Bahriye Kumandanlıkları'na³⁸² ihtiyatlı olmaları yolunda ihtarlarda bulunulmuştur. Ayrıca Dersaadet Liman Dairesi Tahrirat Kalemi'nden merkezde bulunan liman reislerine Osmanlı sahillerine hiçbir surette zararlı eşya ve yasak silah sokulmasına meydan verilmemesi için bütün liman idarelerince gayet basiretli davranılması

(F), nr 1056/2, 7 Muharrem 315/28 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 874, 26 Zilkade 314/16 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 1025, 23 Receb 315/26 Teşrinisani 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/25, 8 Muharrem 315/28 Mayıs 313.

³⁷⁵ DMA, MB II, H, nr 1086/63, 15 Nisan 313.

³⁷⁶ BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 26 Muharrem 98; Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 30.

³⁷⁷ DMA, MB II, H, nr 1106/23, 3 Rebiulevvel 315/21 Temmuz 313; DMA, MB II, H, nr 1106/24, 3 Rebiulevvel 315/21 Temmuz 313; DMA, MB II, H, nr 1106/26, 3 Rebiulevvel 315/21 Temmuz 313.

³⁷⁸ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 90.

³⁷⁹ DMA, MB II, H, nr 1106/23, 3 Rebiulevvel 315/21 Temmuz 313. Bu filolar için Donanma'nın Taksimi başlıklı kısma bakınız.

³⁸⁰ BOA, İr. Yun., nr 863, 23 Zilkade 314/13 Nisan 313.

³⁸¹ DMA, MB II, H, nr 1086/64, 24 Zilkade 314/14 Nisan 313.

³⁸² DMA, MB II, H, nr 1086/21, 5 Nisan 313.

bildirilmiş ve bu konuda mezkûr reisliklere mükerreren tebligatlarda bulunulmuştur.³⁸³

Osmanlı-Yunan Donanmalarının Mukayesesi

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı arifesinde Osmanlı donanmasının durumuna nazaran Yunan donanması denizlere hâkim bir vaziyet arz etmiştir. Yunan donanmasında yer alan zırhlılar 24, 15 ve 8 cm'lik ve daha bir hayli seri ateşli toplarla mücehhez bulunmaktayken Osmanlı donanmasında tam donanımlı bir gemiden söz etmek pek mümkün değildir. Yunan ve Osmanlı savaş gemilerinin haiz olduğu topların menzil mesafeleri de farklılık arz etmiştir.³⁸⁴ Yunan donanmasında 17 mile kadar sürat yapabilen üç mükemmel zırhlı gemi,³⁸⁵ 4 kruvazör, torpido istimbotaları ve daha birkaç mühim gemi yer alırken buna mukabil Osmanlı donanması kâğıt üzerinde 13 mile kadar sürat yapabilen, fiiliyatta ise bu rakamın oldukça altındaki bir hızla seyredabilen,³⁸⁶ topsuz tüfeksiz, derme çatma ve sakat birtakım gemilerden oluşmuştur.³⁸⁷ Gerek yukarıda zikredilen hususlar gerekse Üçüncü Filo'nun geç hareket etmiş olması³⁸⁸ Osmanlı Devleti'nin deniz kuvveti bakımından Yunanistan'dan geride bulunduğunu açıkça göstermekteydi.³⁸⁹

Genel olarak ele alındığında Yunan donanmasının teknik ve teçhizat bakımından Osmanlı donanmasına olan üstünlüğü tartışma kabul etmez ise de Osmanlı donanması sayı bakımından Yunan donanmasından çok daha fazla ve Osmanlı torpidobotları Yunan torpidobotlarından çok daha ziyade işe yarar bir durumdaydı.³⁹⁰

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın deniz cephesi incelendiği vakit Osmanlı donanmasının savaş sırasında basit bir savunma dışında ciddi denebileceği hiçbir iş yapmadığı açıkça görülür. Savaş sırasında donanma savaşa gerçek manada katılmadığı için Yunan taarruzlarından değil, bilakis içerisinde bulunduğu ilgisizlik ve bakımsızlık yüzünden birtakım zorluk ve sıkıntılara maruz kalmıştır. Bu sebeple savaş sırasında donanma değil, daha ziyade bir kısım Osmanlı ticaret gemisi, vapur ve benzeri deniz vasıtaları hariçten gelen tazyik ve saldırılara muhatap olmuş, Yu-

³⁸³ DMA, GEHTLDB, Asayiş (Asş.), nr 118/10, 5 Nisan 313.

³⁸⁴ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 27.

³⁸⁵ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 51.

³⁸⁶ Büyüktuğrul, a.g.e., s. 315.

³⁸⁷ Büyüktuğrul, a.g.e., s. 315; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 39.

³⁸⁸ Bir kayda göre bu filo hiç hareket edememiştir. Bak: Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 139.

³⁸⁹ Abdülkadir Tevfik, a.g.e.

³⁹⁰ Rami Paşa, a.g.e., c. I, s. 51.

nan gemilerinin saldırısına ve zaptına maruz kalmıştır.³⁹¹

Osmanlı donanmasının pasif kalmasının ve hemen hemen ciddi hiçbir iş icra edememesinin kanaatimizce bazı sebepleri bulunmaktadır. Savaş sırasında her şeyden evvel donanmanın teknik açıdan ve mürettebat bakımından günün şartlarına cevap verebilecek bir durumda olmadığı, dolayısıyla da savaş yapma kudretini kendisinde bulamamış olduğu görülmektedir. Donanmanın ihmal edilerek daha ziyade kara gücünün ele alınması ve demir yollarına önem verilmesi şeklindeki bu dönemin cari olduğuna inandığımız politikasının da bu noktada etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumun tabii bir neticesi olarak ise donanmanın ihmal edilmesi söz konusu olduğu gibi olası bir Osmanlı-Yunan savaşında donanmanın nasıl bir plan dairesinde hareket ve muharebe edeceğine dair daha evvelden hiçbir hazırlığın yapılmamış olması da dikkati çekmektedir. Savaş çıktığı zaman bu noktada ne bahriye nezareti nezdinde ne de donanma komutanlığında taslak hâlinde de olsa hazırlanmış herhangi bir plana rastlanmamıştır.³⁹² Ancak savaş rüzgarlarının esmeye başlaması üzerine, sebebi her ne olursa olsun, o vakte kadar ihmal edilmiş olan donanmayı bakıma alma ihtiyacı hissedilmiş ve kısımlara taksim edilmesi söz konusu olmuştur, fakat son anda böyle bir yola başvurulmuş olması Osmanlı donanmasının Beşik Limanı'nı kısa bir ziyaretten sonra³⁹³ tekrar Çanakkale'ye geri dönmesine, savaşta bulunma yerine Yunan donanmasını caydırıcı bir rol üstlenmekten öteye gidememesine engel olunamamıştır. Bu durumun halk nezdinde ve nazarında ortaya çıkarmış olduğu olumsuzluk ise bu işten sorumlu bulunanları, donanmanın Preveze gibi bazı ehemmiyetsiz yerlerde Yunan vapurlarına karşı top atışlarıyla elde etmiş olduğu sıradan üstünlükleri³⁹⁴ gazetelerde neşretmeye³⁹⁵ ve bu suretle mevcut hoşnutsuzlukları bertarafta bulunmaya sevk etmiştir. Bu neşriyatlarla halkın kalbinde ve kafasında donanmanın başarılı faaliyetler icra etmekte olduğu kanaati ve hissi uyandırılmaya çalışılmış, kamuoyunun gözü boyanarak, donanmanın gerçek durumu kamufle edilmek istenmiştir.

Durum böyle olmakla birlikte bu noktada göz ardı edilmemesi gere-

³⁹¹ Örneğin İzmir tüccarlarından ve Osmanlı tebaasından bulunan Hacı Davud Ferkuh Efendi'nin Yorkives isimli vapuru hamulesi ile beraber Yunanlılar tarafından zapt olunmuştur.

³⁹² Büyüktuğrul, a.g.e., s. 297.

³⁹³ Goltz Paşa, a.g.e., s. 34.

³⁹⁴ BOA, İr. Yun., nr 852, 16 Zilkade 314; BOA, İr. Yun., nr 857, 7 Nisan 314.

³⁹⁵ Bu konudaki muzafferiyet haberinin 17 Zilkade 314 tarihli gazetelerde yayımlanması irade buyrulmuştur.

ken bir diğer husus da savaşın ilan edilmesinin hemen akabinde Müşir Edhem Paşa komutasındaki Osmanlı kara kuvvetlerinin hemen her tarafta arka arkaya galibiyetler elde etmesi ve Yunan kuvvetlerini ric'ate mecbur ederek Atina'nın işgalini muhtemel bir hâle getirmiş olmasıdır. Osmanlı donanmasının bu savaşta aktif bir faaliyetinin olmadığı şüphesiz ise de kara kuvvetlerinin muzafferiyetlerinin daimi olmasında ve savaşın, genel netice itibariyle, müspet bir şekilde sonuçlanmasında dolaylı da olsa rolü söz konusudur. Başta Çanakkale, dolayısıyla da boğazlar olmak üzere gerek Selanik ve İzmir limanlarını gerekse Akdeniz adaları ve sair yerleri müdafaa konumunda bulunması donanmanın dolaylı ve aynı zamanda mühim bir hizmet görmesini sağlamıştır.

Osmanlı donanmasının savaş sırasında yaşadığı sıkıntılardan bir diğerini -ve dolayısıyla muhtemelen savaşta hareketsiz kalışının bir başka sebebinin- de donanma için gerekli olan kömürün temini oluşturmuştur. Lüzum duyulan kömürün öncelikle Avrupa'dan alınması düşünülmüştür. Ancak bunun büyük masraflar doğuracağı ve böyle bir masrafı karşılamaya ise hazinenin mevcut durumunun müsait olmadığı beyanıyla ihtiyaç duyulan kömürün Ereğli'den temin edilmesi istenmiştir. Bu görüşün tatbiki hâlinde kömür alımı için yapılacak masrafın asgari düzeyde olması yanında harcamaların harice çıkmayıp dâhilde kalacağı da belirtilmiştir, fakat Ereğli Kömür Ocakları bu tarihlerde bu ihtiyacı karşılamaya müsait olmadığı ve ocaklar açılıncaya kadar da beklemenin imkânı bulunmadığı için elzem olan miktarın yine Avrupa'dan satın alınması zaruret hâline gelmiştir.³⁹⁶ Bu durum ise gayet tabii olarak gecikmelere ve dolayısıyla da sıkıntılara sebebiyet vermiştir.

Donanmanın bütün eksiklerine ve savaş sırasında pasif bir faaliyet içerisinde olması gerçeğine rağmen savaştan sonra gerek Bahriye Nazırı gerekse donanma komutanı hiçbir ceza görmemişler, eskiden olduğu gibi görevlerine devam edebilmişlerdir.³⁹⁷ Böyle bir durumun yaşanması ise donanmanın ihmali konusunda tek suçlunun bahriye nazırı ve donanma komutanı olmadığını, bu noktada başta Sultan II. Abdülhamid olmak üzere daha başka devlet ricalinin de ihmali bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Osmanlı-Yunan Savaşı'nda donanmanın ciddi hiçbir iş yapamamış olması ve içler acısı bir durum arz etmesi üzerine donanma komutanlığı, bahriye nezaretine sunduğu bir layiha ile, donanmanın hiç olmazsa

³⁹⁶ BOA, YEE, İ/156-42/156/3 ve İ/156-27/156/3, 26 Muharrem 298.

³⁹⁷ Büyüktuğrul, a.g.m., s. 313.

bir kısmının yabancı tersanelerde ıslahını, yeni gemiler sipariş edilmesini, bunların inşasına nezaret etmek üzere heyetler gönderilmesini, donanmayla alakalı görevlerin ehil kişiler eliyle yürütülmesini, Şûrâ-yı Bahriye'nin ıslahını ve muhtelif cinslerden oluşan bir kısım savaş gemilerinin satın alınmasını gündeme getirmiştir.³⁹⁸ Savaş öncesi tersane ve tophane için yapılan üç milyon lira tutarındaki fevkalade harcamaya ilaveten³⁹⁹ savaş tazminatından bir kısmının da kara kuvvetleri yanında deniz kuvvetlerinin ihtiyacı için harcanması noktasında irade çıkmış,⁴⁰⁰ savaş sonrasında yapılan müzakereler neticesinde donanmaya birtakım yeni gemilerin alınmasına ve bir kısmının da tamir edilmesine karar verilmiştir. Böyle bir kararın alınmasında donanmanın savaş sırasında müdafaada kalmasının, Osmanlı Devleti'nin sahil bakımından zenginliğinin, siyasi ve ekonomik açıdan ehemmiyet arz eden adalarının mevcudiyetinin, mülkünün muhafazası ve müdafaası yanında savaş öncesi donanmanın atış talimlerinde görülen aksamalarını incelemek ve sebeplerini tespit etmek üzere kurulan komisyonun hazırlayıp Sultan II. Abdülhamid'e sunmuş olduğu raporda yeni gemiler alınması gerektiğine işaret edilmiş olmasının mühim bir tesiri olmuştur. Donanmanın ıslahı ve yenilenmesinin gerekliliğine olan inanç neticesinde çürüten gemiler bir kısım yerli ve yabancı tersanelere gönderilmiş ve tamire tâbi tutulmuşlardır. Hatta bu noktada Sultan II. Abdülhamid, Sultan Abdülaziz'den⁴⁰¹ sonra Osmanlı tarihinde yabancı şirket ve devletlere en fazla savaş gemisi siparişinde bulunan padişah olmuştur.⁴⁰²

Tadil ve ıslah olunacak gemiler daha ziyade korvet cinsinden olanlara münhasır kalmıştır. Bunların bir kısmı İtalya ve Almanya'ya yaptırılmış diğer bir kısmı ise Haliç'te ıslaha tâbi tutulmuşlardır. Satın alınanlar ise kruvazör, muhrip ve torpidobot nevinden gemilerdir. Bunlar da genelde İngiltere, Amerika, İtalya, Almanya ve Fransa'ya sipariş edilmişlerdir. Bu tarihlerde mezkûr ülkeler de dâhil olmak üzere bir kısım Avrupa ülkelerinden 3 kruvazör, 2 torpido kruvazörü, 16 torpidobot, 7 gambot ve 2 yardımcı gemi satın alınmış ve ayrıca 2 zırhlı ve 3 korvetin

³⁹⁸ Tezel, a.g.e., c. I, s. 557.

³⁹⁹ BOA, YEE, I/156-42/156/3, 28 Muharrem 315/18 Kanunuevvel 313.

⁴⁰⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 16 Zilhicce 315/26 Nisan 314.

⁴⁰¹ Abdülaziz döneminde ödünç paralarla Osmanlı donanmasının geliştirildiği iddiası oldukça yaygın bir kanaattir. Böyle bir kanaat mevcut olmakla birlikte bu dönemdeki iç ve dış borçların ancak yüzde ikisi nispetinde bir meblağın donanmaya sarf edilmesi söz konusu olmuştur. Bu dönemde alınan gemiler, bu gemilerin haiz oldukları teçhizat ve fiyatları için bak: Ziya Karamursal, Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler, Ankara 1989, s. 100.

⁴⁰² Kocabaş, Sultan II. Abdulhamid, Şahsiyeti ve Politikası, s. 300.

tadili yoluna gidilmiştir.⁴⁰³ Mesela, Hamidiye ve Mecidiye isimleriyle inşa ettirilen iki kruvazörden birisi Armstrong of Newcastle, diğeri ise American Firms of Cramps'e sipariş edilmiştir. Mesudiye gemisi ise Ansaldo of Genova firması tarafından yenilenmiştir.⁴⁰⁴

Her ne kadar savaş sonrası donanmaya yeni birtakım gemiler alınmış ve yine donanmaya bağlı gemilerin bir kısmının ıslahı söz konusu olmuşsa da bunlar da öncekiler gibi Haliç'e demir atmaktan kendilerini kurtaramamışlardır.⁴⁰⁵ Sultan II. Abdülhamid'in böyle bir politika izlemesinin sebebi kesin olarak belli olmamakla birlikte iç ve dış sebeplerle dayanan çeşitli ihtimaller sıralanabilir. Bu ihtimallerden ilki olarak Avrupa devletlerine gemi siparişinde bulunulmasının temel sebebi bu ülkelere karşı o dönemde izlenmekte olan siyasetin tabii bir neticesi olarak yapılmış olabileceğidir. Avrupa devletlerinin savaş öncesindeki ılımlı tavırlarını muhafaza etmek ve savaş sonrasında olumsuz bir tavır takınmalarına fırsat vermemek düşüncesi Sultan II. Abdülhamid'i böyle bir yola itmiş olabilir. Zaten siparişlerin tek bir ülke yerine muhtelif devletlere yapılmış olması da bu ihtimali destekler gözükmektedir. Diğer bir ifade ile bu devirde geçerli olan muvazene politikası gemi sipariş ve tamirleri için de geçerli kılınmıştır.

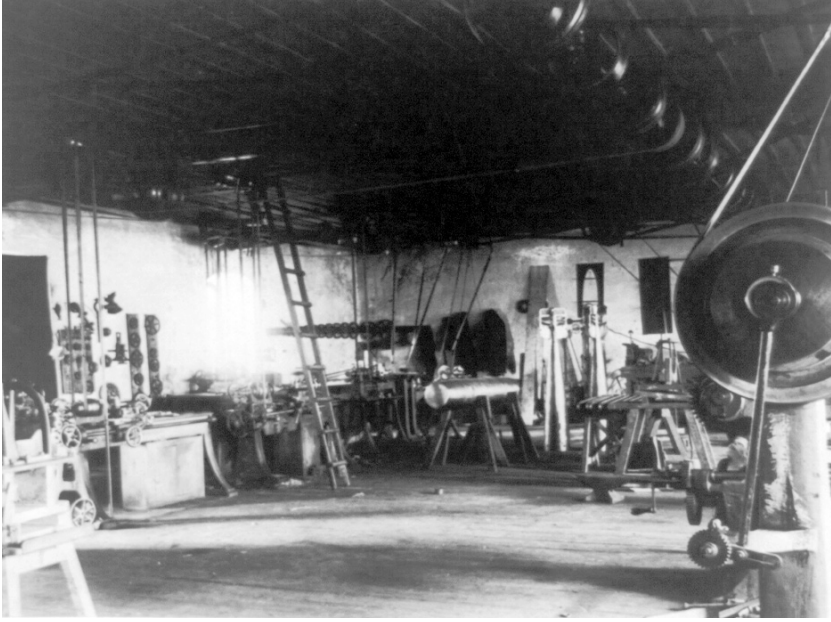
Bir diğer ihtimal ise savaşta pasif kalan ve dost ve düşmanı artık işe yaramaz kanaat ve hükmüne sevk eden donanmanın mezkûr yapısını, alınan ve ıslah olunan gemilerle izale etme gayretidir. Özellikle Balkan hükümetlerinin isyan ve bağımsızlık gibi menfi temayül ve teşebbüsler içerisinde bulunmalarına meydan vermeme fikrinin bu noktada etkili olduğu düşünülebilir. Bunlara ilaveten dâhildeki muhalefet gruplarının donanmanın içerisinde bulunduğu durumu siyasi açıdan sermaye konusu hâline getirmelerine müsaade edilmesinin istenmeyişi de yeni

⁴⁰³ Besbelli, a.g.m., s. 30, 33.

⁴⁰⁴ Pears, a.g.e., s. 171; A. Reşit Rey, *Gördüklerim-Yaptıklarım (1890-1922)*, İstanbul 1945, s. 38. Bir iddiaya göre Sultan II. Abdülhamid'in donanmayı Haliç'e hapsedmesine rağmen Cramps, Ansaldo ve Armstrong firmalarına gemi siparişinde bulunmasının temel nedeni Ermeni olaylarının yaşandığı tarihlerde Amerikan, Fransız, İtalyan ve İngiliz vatandaşlarının maruz kaldıkları zararlardan kaynaklanmıştır. Mezkûr devletlerin vatandaşlarının maruz kaldıkları zarara karşılık tazminat talebinde bulunmaları ve bunun Saray tarafından reddolunması üzerine zuhur eden gerilimi yumuşatmak ve bu devletlerin zecri tedbirlerle başvurulacağı yolundaki tehditlerini bertaraf etmek maksadıyla mezkûr devletler orta elçileri ile temasa geçilmiş, onlar vasıtasıyla da ilgili şirketlerle iribat kurularak siparişlerde bulunulmuştur. Ancak zırhlıların parası ödenirken orta elçiler de unutulmamıştır. Orta elçilerin bu şekilde görülmeleri ve tatmin edilmeleri ile de mezkûr devletlerin tazminat taleplerinin önüne geçildiği gibi Osmanlı Devleti'nin itibarı zahiren de olsa korunmuştur. Bak: Pears, a.g.e., s. 171-712.

⁴⁰⁵ Pears, a.g.e., s. 171; Besbelli, a.g.m., s. 30.

gemiler satın alınması kararının diğer bir ihtimal noktasını teşkil etmiş olabilir.

Suda Torpido Fabrikası

Bütün bu ihtimallere ve donanmanın Haliç'e demirlenmesine rağmen gerek donanma komutanlığının gerekse daha başka birimlerin yeni gemiler satın alınması ve eskilerinin işe yarar hâle getirilmesi noktasındaki girişimleri ve bu girişimlerin müspet bir şekilde neticelenmesi şüphesiz ki savaşın olumlu taraflarından birini teşkil etmiştir. 93 Harbi'nden sonra donanmayı Haliç'e kapatmak suretiyle ihmal ettiği ve dolayısıyla da Yunan Harbi sırasında donanmayı iş göremez hâle getirdiği söylenen Sultan II. Abdülhamid'in Yunan Harbi'nden sonra yerli ve yabancı tersanelere yapmış olduğu siparişler ve ayrıca başlattığı ıslahat ve tadilat hareketi ile yeni bir deniz kuvveti oluşturmaya çalıştığı neticesi de çıkarılabilir. Bu dönemde alınan ve ıslaha tâbi tutulan gemiler her ne niyet ve düşünce ile alınmış ve yapılmış olurlarsa olsunlar mezkûr gemiler Meşrutiyet devri donanmasının mühim bir kısmını vücuda getirmiş, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı sırasında kendilerinden istifade edilme yoluna gidilmiş ve hatta bu gemilerin bir kısmı Cumhuriyet döneminde Deniz Eğitim Filosu olarak kullanılmıştır.⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ Besbelli, a.g.m., s. 30-31.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜTAREKE VE SULH GÖRÜŞMELERİ

MÜTAREKE

Osmanlı kuvvetlerinin vuku bulan muharebeler neticesinde Çatalca, Yenişehir, Tırnova, Golos, Velestin ve sair yerleri zapt ederek Tırhala sancağı denilen Teselya kıtasının Furka Boğazı ilerisine kadar ulaşmaları¹ ve özellikle Dömeke'yi ele geçirmiş olmaları Atina'da büyük bir şaşkınlık ve hayal kırıklığına sebebiyet vermiştir. Harbin bu şekilde bir gelişme göstermesi üzerine Büyük Devletler savaşa son bulmuş nazarıyla bakmaya, Avrupa basını ise mütarekeden söz etmeye başlamıştır.²

Ricat haberlerinin ulaşmasıyla birlikte Atina'da genel bir panik havası esmeye başlamış, Prens Konstantin kızgın halk kitleleri tarafından donanmayı kullanmakta ihmalkâr davranmakla suçlanmış ve mağlûbiyetin sorumlusu olarak görülmüştür. Mağlûbiyetin mesuliyetini hükûmet, meclise; meclis, halka; halk, matbuata; matbuat da Etniki Eterya Cemiyeti'ne atfetmiş, bu durum fasit bir daire şeklinde devam edip gitmiştir.³ Neticede bu durumdan en ziyade zarar görenler ise iktidarda olup da 27 Nisan 1897'de istifa etmek zorunda kalan Deliyannis Kabinesi, Dış İşleri Bakanı Skouzes, Donanma Komutanı ve Teselya

¹ BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313.

² S. Tevfik, a.g.e., s. 256.

³ Malûmat Gazetesi, 4 Haziran 1897, s. 2.

Ordusu Kurmay Heyeti olmuştur. Rallis yeni hükûmeti kurmakla görevlendirilmiş, Stefanos Skouloudis Hariciye Nezareti'ne, Albay Smolenski ise fevkalade yetkilerle genelkurmay başkanlığına getirilmiştir.⁴

Yunanistan'ın Büyük Devletlere Müracaatı ve Büyük Devletlerin Tavrı

Yunan Hükûmeti, Osmanlı kuvvetleri önünde maruz kalınan aciziyet üzerine 27 Nisan 1897'de, Rusya aracılığıyla Büyük Devletlerin arabuluculuğuna başvurmaktan başka bir çare bulamamıştır,⁵ fakat 29 Nisan 1897'de vuku bulan hükûmet değişikliği bu müracaatın neticelenmesine bir süre için engel olmuştur. Ancak yeni kurulan Rallis Hükûmeti de Yunan kuvvetlerinin Çatalca'da bir kez daha yenilmesi üzerine Büyük Devletler vasıtasıyla ikinci bir kez mütareke teşebbüsünde bulunma ihtiyacını duymuştur, fakat bu sırada yaşanmakta olan kurban bayramı münasebetiyle hareketsiz bir durumda bulunan Osmanlı kuvvetlerine 13 Mayıs'ta Yanya'da bir Yunan tümeninin taarruzda bulunması mezkûr teşebbüse imkân vermemiştir,⁶ ancak Osmanlı kuvvetlerinin Dömeke'yi alarak Atina'ya da tehdit etmesi üzerinedir ki Yunan Hükûmeti açısından mütareke mutlak surette kaçınılmaz olmuştur. Yunan kral ve kraliçesi tarafından Rus çarı ve İngiltere veliahdı nezdinde gerek doğrudan doğruya gerekse Danimarka kralı vasıtasıyla savaştan evvelki durum üzerine bir barış antlaşması imzalanmasına aracı olmaları yönünde daimi bir müracaat⁷ söz konusu olmuştur.

Rallis Hükûmeti'nin Rusya ve Büyük Devletler nezdinde mütareke talebini yenilemesi ve Yunan mukadderatını mezkûr devletlerin eline bırakması üzerine⁸ Rusya, Fransa, İtalya, Avusturya ve İngiltere devletleri Osmanlı Hükûmeti nezdinde arabuluculuk yapmayı bir kısım şartların kabulüne bağlı kılmışlardır. Büyük Devletlerin ileri sürmüş oldukları şartlar: Yunanistan'ın Girit'teki askerlerini bir an evvel geri çekmesi, adanın muhtariyetini kabul etmesi,⁹ sulhun iadesi konusun-

⁴ MA, s. 94; Dakin, a.g.e., s. 153; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 18; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 340; Sertoğlu, a.g.m., Sayı 11, s. 37.

⁵ BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/83, 6 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/98, 23 Zilhicce 314/14 Mayıs 313; MA, nr 12328, s. 113; BOA, Y.M.Mar., nr 157/156, 22 Mayıs 97; BOA, İr. Yun., nr 908, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 78-79.

⁶ Sun, a.g.e., s. 255; Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri, s. 290-191; Sier, a.g.e., s. 38.

⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 373/16, 25 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/14, 6 Muharrem 315/26 Mayıs 313.

⁸ BOA, Y.A.Res., nr 86/102; O. Nuri, Abdülhamid-i Sâni..., c. III, s. 934.

⁹ BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 908, 11 zilhicce 314/2 Mayıs 313; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 30; Driault, a.g.e., s. 357.

da menfaatlerinin muhafazası vazifesini Büyük Devletlere bırakması ve Büyük Devletlerin bu noktadaki tavsiye ve ihtarlarına riayet etmesi olarak belirlenmiştir.¹⁰

Büyük Devletlerin Osmanlı Devleti'ne Müracaatı

Yeni kurulan Yunan Hükûmeti'nin 11 Mayıs 1897'de Büyük Devletlerin mezkûr cinsten önerilerini hiçbir itirazda bulunmayarak şartsız ve itirazsız bir surette kabul etmesi ve Girit'te bulunan askerlerini geri çekmeye fiilen başlaması üzerine Büyük Devletler, bir mütareke esas oluşturmak ve barış antlaşması yapabilmek için en kısa zamanda müzakerelere başlamak maksadıyla askerî harekâtının durdurulması yolunda Babîâli nezdinde girişimlerde bulunmaya ittifakla karar vermişlerdir.¹¹ Varılan bu karar üzerine İstanbul'da bulunan Büyük Devletler sefirlerini temsilen Avusturya elçisi vasıtasıyla 12 Mayıs 1897'de Babîâli'ye bir tebligatta bulunulmuştur.¹² Bu tebligatta Osmanlı Hükûmeti'nden barış antlaşması şartlarının görüşülebilmesi için her türlü taarruzi harekâtın durdurulması istenmiş¹³ ve bu noktada Osmanlı Ordusu Kumandanlığı'na lazım gelen emrin verilebileceği ümidinde oldukları ve ara buluculuklarının devamı süresince lüzum görülen noktaları tetkik için müzakereye hazır oldukları ifade edilmiştir.¹⁴

Büyük Devletlerin mezkûr tebligat ve talebine Osmanlı Hükûmeti tarafından verilen cevapta sulh şartlarına müstenit muntazam bir mütareke kararlaştırılmadıkça muharebelere ara verilemeyeceği dile getirilmiştir.¹⁵ Bu cevap üzerine tekrar Osmanlı Hariciye Nezareti'ne gelerek müracaatını yenileme cihetine gitmiş olan Avusturya sefiri,¹⁶ Büyük Devletler sefirlerinin Osmanlı Devleti ile Yunan Hükûmeti arasında sulhun iadesi için sulh şartları ve ona mukaddeme olacak mütareke esaslarını bir an evvel Babîâli'den sorup kendilerine bildirme-

¹⁰ BOA, İr. Yun., nr 908, 11 zilhicce 314/2 Mayıs 313; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 79-80; Bu konudaki telgraf sureti için bak: Selanikli Tefvik, a.g.e., s. 257.

¹¹ A.g.v.; BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/83, 6 Mayıs 313

¹² BOA, İr. Yun., nr 904, 9 Zilhicce 314/30 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 905, 9 Zilhicce 314/30 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 908, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313.

¹³ BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/83, 6 Mayıs 313; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 32.

¹⁴ BOA, İr. Yun., nr 908, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313.

¹⁵ Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 53.

¹⁶ A.g. vesikalar; BOA, Y.A.Res., nr 86/102; BOA, Y.A.Res., nr 86/98, 23 Zilhicce 314/14 Mayıs 313.

leri zımnında devletlerinden yeni talimatlar aldıklarını beyan etmiş, bu konuya dair verilecek kararın o günün akşamına kadar kendisine tebliğ olunacağını ümit ettiğini bildirmiş, işin gecikmesinin Osmanlı Devleti açısından hayırlı olmayacağını ve faraza Osmanlı ordusu eski hudut içlerine doğru ilerlemiş dahi olsa bu durumun Osmanlı Devleti için fazla bir fayda elde etmeye delalet edemeyeceğini de ifade etmiştir. Ayrıca sulh şartlarının kabul ve icra edilemeyeceği gibi bir düşüncenin nazar-ı itibardan uzak tutulmasını belirtmiş, daha evvelce Yunanistan'a terk edilmiş yerlerin Osmanlı Devleti'ne tekrar iadesinin beklenmemesi, Yunanistan'dan tahammülü haricinde bir miktarda savaş tazminatı talebinin münasip olmayıp ancak münasip bir meblağdaki tazminat isteğine muvafakatin kâbil olabileceği, bu duruma mukabil olarak da askerî açıdan mühim sayılan mevkiilerin Osmanlı Devleti'ne terkinin mümkün olabileceği ihtar ve tavsiyesinde¹⁷ bulunmuştur.

Diğer taraftan Yunan Kraliyeti ve Hükûmeti tarafından yapılan ısrarlı müracaatlar üzerine Rus Çarı II. Nicolas ve Çariçe Victoria da daha fazla tecavüz hareketinde bulunmayacağına dair Yunanistan'dan garanti aldıktan sonra barış için tavassutta bulunmayı kabul etmişlerdir.¹⁸ 17 Mayıs 1897'de Çar II. Nicolas tarafından Sultan II. Abdülhamid'e hâlisâne hissiyatı dile getiren, kan dökülmesine nihayet verilmesini isteyen, diğer devletler tarafından da ibraz olunan sulh fikrini teyit ve Osmanlı askerlerinin muzafferiyetini takdirle beraber kısa fakat katı, gayet nazik ve dostane bir surette kaleme alınmış hususi bir telgrafname çekilmiştir.¹⁹ Bu telgrafname aynı zamanda çarın Petersburg ziyaretinden beri Şark Meselesi dolayısıyla meydana gelen katı değişikliği ve

¹⁷ BOA, İr. Yun., nr 908, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313. Büyük Devletler adına Avusturya sefiri tarafından 29 Mayıs 1897 tarihinde verilen muhtura metni için bak: BOA, Y.A.Res., nr 86/102.

¹⁸ Dakin, a.g.e., s. 153.

¹⁹ BOA, Y.A.Res., nr 86/84, 15 Kanunusani 314; BOA, Y.A.Res., nr 86/83, 5 Mayıs 313; BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 1897; A. Hulusi, a.g.e., s. 35; Tahsin Paşa, a.g.e., s. 65; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 340-341; O. Nuri, Abdulhamid-i Sâni..., c. III, s. 934. Mezkûr telgrafın Türkçe sureti için bak: BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 1897; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 50-51; Bartlett, a.g.e., s. 12. Fransızca sureti için ayrıca bak: BOA, Y.A.Res., nr 86/83, 14 Kanunusani 314. Sultan Abdulhamid'e hitaben çekilen bu telgrafnamenin bir sureti de Triyeste'de neşrolunan Nea İmera adlı Rum gazetesinin 21 Mayıs 1897 tarihli ve 1171 numaralı sayısı yanında (Bak: Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 50) Avrupa gazetelerinden birinde de yayımlanmıştır. Hususi bir telgraf metninin gazete de neşredilmek suretiyle kamuoyuna duyurulmasını Osmanlı Hükûmeti: 1) telgrafın önem derecesini göstermek ve bu vesile ile Osmanlı Hükûmeti'ni barışa zorlamak; 2) Avrupa'ya sulhu temin edecek bir hal ve vaziyetin vücuda getirilmesini açıkça istemek; 3) Aynı görüş ve kanaati diğer devletlerin de paylaşmakta olduklarını ifade etmek ve bu konuya dair devletler arasında ihtilaf olmadığını açıkça göstermek yorumlamıştır. Bak: BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 1897.

Rusya ile Avusturya arasında mezkûr meseleden dolayı hasıl olan itilafın ehemmiyet derecesini de açıkça ortaya koymuştur.²⁰

Harp harekâtının ve kan dökülmesinin durdurulması ve önlenmesi konusunda Rus Çarı II. Nicolas tarafından vaki olan tavassutu nazarı-ı itibara alan Sultan II. Abdülhamid, daha sonra çara gönderdiği cevabi telgrafında talep olunan arzusunun husulüne memnuniyetle muvafakat ettiğini ve askerî harekâtın durdurulması hakkında kumandanlara lazım gelen emirleri verdiğini bildirmiştir. Sultan II. Abdülhamid mezkûr telgrafında ayrıca Büyük Devletlerin dostane tavassutlarına karşı göstermiş olduğu müsaadenin göz önüne alınarak Osmanlı Devleti'nin hukuk ve nüfuzunun muhafaza edilmesi ricasında bulunmuştur.²¹

Rus çarına ilaveten Avusturya İmparatoru da Sultan II. Abdülhamid'e bir telgraf göndermiş ve Dersaadet'te bulunan Büyük Devletler sefirlerince ittifaken kararlaştırılmış bulunan esaslar üzerine Yunanistan'la bir an evvel antlaşma yapılması yoluna gitmesinin Osmanlı Devleti'nin menfaatlerine daha uygun olacağı ihtar ve tavsiyesinde bulunmuştur.²²

Büyük Devletler üstlenmiş oldukları arabuluculuk vazifesine sebep olarak savaşın daha fazla sürmesine ve kan dökülmesine gerek olmadığını göstermişlerse de bu yöndeki girişimlerinin asıl sebebini Osmanlı kuvvetlerinin beklenmedik bir şekilde elde etmiş olduğu zaferler yanında izlemekte oldukları dış politika oluşturmuştur. Diğer devletlerin bölge üzerindeki mevcut ve müstakbel menfaatlerine ilaveten İngiltere'nin Orta Doğu'da Mısır'ı tam bir kontrol altına almaya çalışması ve 1877/78 Osmanlı-Rus Savaşı'nı müteakiben Osmanlı Devleti'ne karşı uygulamakta olduğu politikasında bazı esneklik ve yumuşamalara yer vermesi, Rusya'nın ise dikkatlerini daha ziyade bütün Uzak Doğu'ya çevirmesi²³ savaşın sona ermesi için tavassutta bulunmalarının sebepleri arasında yer almış gözükmektedir.

Osmanlı Hükûmeti'nin Askerî Hareketi Durdurması

Gerek Yunan Hükûmeti'nin müracaatı üzerine Büyük Devletler tarafından vuku bulan tavassut ve bu devletler tarafından Osmanlı Hükûmeti'ne verilen muhtıra gerekse Rus çarınının mezkûr muhtırayı te-

²⁰ A.g.v.

²¹ Sultan Abdulhamid'in Çar'a gönderdiği cevabi telgraf sureti için bak: BOA, Y.A.Res., nr 86/83; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 51; Sun: a.g.e., s. 255. Ayrıca Hâriciye Nezâreti'nden Petersburg sefaretine çekilen mahramâne telgraf sureti için bak: Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 79.

²² BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 1897.

²³ Shaw-Shaw, a.g.e., s.

yit ve taahhüt eden ikinci bir telgraf göndermesi ve Meclis-i Mebusan'ın da onaylaması üzerine, sulhun gerçekleşmesi için yapılan tavassutun gerekli kılacağı şartlar ayrıca kararlaştırılmak şartıyla askerî harekâtın durdurulmasına Osmanlı Hükûmeti'nce muvafakat edilmiştir.²⁴

Varılan bu karar üzerine 19 Mayıs 1897 tarihinde Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ'nın kararı üzerine Serasker Rıza Paşa tarafından Dömeke'de bulunan Yunan Hududu Kumandanı ve Osmanlı Ordusu Müşiri Edhem Paşa'ya, Yanya Kolordusu Kumandanı Ahmed Hıfzı Paşa'ya Yunan ordusu kumandanları ile bir an evvel irtibat kurarak askerî harekâtın her iki tarafça bir anda ve bütün mevkilerde durdurulması,²⁵ Osmanlı kuvvetlerinin işgali altında bulunan yerlerin muhafaza edilmesi ve tam bir teyakkuz hâlinde olunması emri verilmiştir. Mezkûr emir konusunda Büyük Devletler sefirleri de bilgilendirilmiştir.²⁶

Askerî harekâtın durdurulması üzerine Rus Çarı II. Nicolas tarafından Sultan II. Abdülhamid'e, Osmanlı Devleti'nin hak ve menfaatlerinin korunması hakkındaki iyi niyetlerini dile getiren ve savaşın sona ermesi yolunda verilen emirden dolayı duyduğu memnuniyeti beyan eden ikinci bir telgraf çekilmiştir.²⁷ Bu memnuniyet ayrıca 21 Mayıs 1897'de, Sultan II. Abdülhamid'in kendisini huzuruna kabulü üzerine, Çar adına Mösyö Nelidof tarafından²⁸ bir kez daha ifade edilmiştir.

Osmanlı Hükûmeti'nin mütareke talebine müspet cevap vermesinde gerek Osmanlı Devleti'nin barıştan yana olduğunun âleme gösterilmesi ve ispatlanması²⁹ gerekse Teselya ve Yanya taraflarında iki büyük ordunun meydana getirdiği fevkalade masrafın önüne geçilmesi arzusu; Balkan milletleri üzerindeki etkisi inkar edilemeyecek olan Rusya'nın olduğu kadar diğer Avrupa Büyük Devletlerin tavassutlarının reddi durumunda bu devletlerin tarafsızlıklarını korumalarına mani olunmuş olabileceği endişesi;³⁰ savaş yoluyla daha ileri gidilmesinin Avrupa ka-

²⁴ BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 24 Zilhicce 314/15 Mayıs 313; M. A., nr 12328, s. 113; BOA, Y.A.Res., nr 86/83, 6 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/98, 23 Zilhicce 314/14 Mayıs 313; BOA, Y.M.Mar., nr 157/156, 22 Mayıs 97; BOA, Y.M.Mar., nr 157/112, 21 Mayıs 97. Bu konudaki telgraf sureti için ayrıca bak: Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 285.

²⁵ BOA, Y.A.Res., nr 86/83, 6 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/85, 17 Zilhicce 314/8 Mayıs 313; O. Nuri Abdülhamid-i Sâni..., c. III, s. 935; Müstecabizâde, a.g.e., s. 28.

²⁶ A. Hulusi, a.g.e., s. 35; Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 287.

²⁷ BOA, Y.A.Res., nr 86/98, 24 Zilhicce 314/15 Mayıs 313; BOA, Y.M.Mar., nr 157/102, 20 Mayıs 1897.

²⁸ BOA, Y.M.Mar., nr 157/111, 21 Mayıs 1897.

²⁹ BOA, Y.A.Res., nr 86/84, 15 Kanunusani 314.

³⁰ BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313.

muoyunu Osmanlı Devleti aleyhine zararlı bir surete döndürebileceğinin anlaşılmış bulunması,³¹ ve daha fazla kan dökülmesine nihayet verilmesi fikrinde olan Almanya'nın baştan beri gösterdiği Osmanlı lehindeki politikasının muhafaza edilmesi düşüncesi³² ve sair hususlar etkili olmuştur.

Mütareke Sırasında Yunan Askerî Faaliyetleri

Askerî harekâtın durdurulması yolunda yapılan tavassut üzerine Osmanlı Hükûmeti Teselya ve Yanya cihetlerinde bulunan kumandanlarına gerekli talimatlarda bulunmuşken³³ Yunan Hükûmeti mütareke girişimlerinden ve Osmanlı ordusunun hareketsizliğinden istifadeyle -muhtemelen sulh şartlarını hafifletmek maksadıyla- donanmasını ve savaş vapurlarını hareket hâlinde tutmuş, tedarikte bulunarak Lamiye önlerine cüz'i de olsa bir miktar asker³⁴ çıkararak asıl kuvvetlerini Termopil'e doğru kaydırmış,³⁵ Loros cihetlerinde ise Osmanlı kuvvetlerini tazyike kalkışmıştır.³⁶ Bu ve sair gelişmelere karşı tedbir alınması yolunda Osmanlı Hükûmeti'nin girişimleri neticesi Yunan kuvvetlerinin herhangi bir tecavüzde bulunmasına engel olunmak üzere Büyük Devletler tarafından Atina Kabinesi'ne bir nota verilmiştir. Verilen bu notada Yunan Hükûmeti'nin tecavüzkâr muamelelerine devam etmesi hâlinde meydana gelecek olaylar dolayısıyla mesuliyetin Yunanistan'a ait olacağı, Büyük Devletlerin daha fazla müdahale etme yoluna gitmeyecekleri, gitseler dahi bunun Yunan menfaatlerini korumaya yönelik olmayacağı ifade edilmiştir.³⁷ Büyük Devletler muhtelif vesilelerle her ne kadar tarafsız olduklarını iddia etmiş ve kendileri için Avrupa sulhunun esas olduğunu belirtmişlerse de mezkûr nota muhtevası itibariyle ele alındığında Büyük Devletlerin izlemekte oldukları politika-nın pek de kendilerince iddia ve ifade edilen şekilde olmadığı, aksine Yunanistan'ı himaye etmeye ve Yunan menfaatlerini korunmaya yönelik olduğu açıkça görülmekteydi.

³¹ BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 1314/10 Mayıs 1313.

³² BOA, Y.A.Res., nr 86/83, 6 Mayıs 313.

³³ A.g.v.

³⁴ BOA, Y.A.Res., nr 86/103, 27 Zilkade 314.

³⁵ A.g.v.; BOA, Y.A.Res., nr 86/102, 17 Mayıs 313; BOA, Y.M.Mar., nr 157/151, 20 Mayıs 97.

³⁶ BOA, Y.A.Res., nr 86/83, 6 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 928, 25 Zilhicce 314/16 Mayıs 313.

³⁷ Mezkûr nota sureti için bak: Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 62.

Mütareke Yeri ve Murahhasları

Ateşkes kararının alınması üzerine mütareke ve sulh müzakerelerinin önce Çatalca kasabasında yapılması düşünülmüş,³⁸ fakat daha sonra bunun Dömeke'de yapılması kararlaştırılmıştır.³⁹

Yunanistan'la mütareke akdi için Dömeke'de teşkil edilecek mükâleme komisyonuna askerî ümera ve subaylardan siyasi gelişmelere tam manasıyla hâkim bir zat mevcut bulunmadığı için, Babîâlî'ye müracaatla devletin menfaatlerini hakkıyla korumaya ve kollamaya vakıf ve mahir bir hariciye görevlisinin gönderilmesi istenmiştir. Babîâlî'ye yapılan bu yoldaki müracaat üzerine haiz olduğu ehliyetten ve Osmanlı Ordusu Kumandanlığı mevkiinin haysiyetinden dolayı bu göreve Müşir Edhem Paşa birinci murahhas olarak, Atina eski sefiri Asım Bey ise ikinci murahhas olarak tayin edilmişlerdir.⁴⁰ Kâtip olarak da Tahrîrât-ı Hariciye Kalemi Mümeyyizi Emin Bey ile Hariciye Nezareti Şifre Kalemi Müdür Muavini Safa Bey'in memuriyetleri uygun bulunmuştur.⁴¹

Diğer taraftan sulh şartlarının ve mütareke müddetinin tayini maksadıyla Dömeke'ye murahhas göndermeleri için Binbaşı İzzet Bey vasıtasıyla Yunan kumandanına tebligatta bulunulmuştur.⁴² Ancak mütareke şartlarının nelerden oluşması gerektiği konusunda Yunan ordusu erkânı ile Yunan Hükûmeti arasında ihtilaf meydana gelmiş, bu durum mütareke görüşmeleri sırasında her bir mülakata ayrı bir Yunan mükâleme memuru gönderilmesi⁴³ gibi bir olumsuzluğun yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Osmanlı Hükûmeti'nin Konuya Yaklaşımı

Yunan Hükûmeti'nin müracaatı dolayısıyla Büyük Devletler tarafından askerî harekâtın durdurulması noktasında yapılan tavassutu kabul etmek zorunda kalan⁴⁴ Osmanlı Hükûmeti konunun Meclis-i Vükelâ'da müzakeresini kararlaştırmıştır.

³⁸ BOA, Y.A.Res., nr 86/85, 17 Zilhicce 314/8 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313.

³⁹ BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313; BOA, Y.M.Mar., nr 157/82, 10 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313.

⁴⁰ A.g.v.; Ayrıca bak; BOA, Y.A.Hus., nr 372/60, 11 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313; BOA, Y.M.Mar., nr 58/51, 26 Mayıs 97.

⁴¹ BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313; Ayrıca bak; BOA, Y.A.Hus., nr 372/60, 11 Mayıs 313.

⁴² BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 925, 20 Zilhicce 314/11 Mayıs 313; BOA, Y.M.Mar., nr 157/82, 10 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 20 Zilhicce 314/11 Mayıs 313.

⁴³ BOA, İr. Yun., nr 950, 14 Haziran 313.

⁴⁴ BOA, Y.A.Res., nr 86/102.

Meclis-i Vükelâ'da yapılan görüşmelerde askerî harekâtın durdurulmasıyla savaşın sona erdirilmesi konusunun mağlûp olan tarafın sulh şartlarını kabul etmesine bağlı olduğu; Yunanistan'ın Girit'ten askerlerini geri çekmek ve adaya verilecek muhtariyet idaresini tanımak gibi muvafakatlerinin Yunan Harbi'ne müteallik mütareke şartlarına ve barış antlaşmasına herhangi bir tesirinin olamayacağı ve bununla birlikte zikri geçen muhtariyet idaresi konusunun esasen Osmanlı Devleti ile Büyük Devletler arasında evvelce ittifakla kararlaştırılmış bulunduğundan bunun tamamıyla yeni bir bahis ve müzakere konusu olarak ele alınmamasının siyasetin gereklerinden bulunduğu kararlarına varılmış⁴⁵ ve asıl üzerinde durulması gereken meselenin savaşın sona ermesinin kendisine bağlı olduğu mütareke teklifi ile onu takip edecek sulh şartlarının nasıl olması lazım geleceğinin belirlenmesi maddesi olduğuna işaret edilmiştir. Bu sebeple, öncelikle Büyük Devletlerin yaklaşımları yanında hâl ve istikbaldeki Osmanlı menfaatleri göz önüne alınarak etraflıca düşünüldüğünde elde edilen galibiyetin semeresini mükemmel bir surette görmek için sulh konusunda istenilecek pek çok şey olmakla birlikte bu taleplerin mümkün olduğu kadar itirazları azaltacak ve Osmanlı Devleti'nin şan ve haysiyetine uygun bir antlaşmanın meydana gelmesini kolaylaştıracak surette olmasını sağlamak gerektiği ve bu noktada mümkün olan mesainin sarf edilmesi icap ettiği karara varılmıştır.⁴⁶

Meclis-i Vükelâ'da yapılan müzakereler neticesinde ayrıca, askerî harekâtın durdurulmasının iki taraf orduları arasında aynı anda icra kılınması⁴⁷ benimsenmiş, askerî kuvvetler ilerledikçe bir kısım müşkülâtlarla karşılaşmanın kaçınılmaz olacağı,⁴⁸ Yunanistan'ın kuvvetlerini yeniden toparlama fırsatını bulma imkânına kavuşabileceği⁴⁹ ve sair sebepler dikkate alınarak akdedilecek mütareke müddetinin iki haftayı geçmemesi⁵⁰ ve mütareke süresi içerisinde barış antlaşmasının da imzalanması kararlaştırılmıştır.⁵¹ Çatalca kasabasının mükâleme mahalli

⁴⁵ BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 908, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313.

⁴⁶ A.g.v.

⁴⁷ BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 1314/10 Mayıs 1313; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 37; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 340.

⁴⁸ BOA, İr. Yun., nr 928, 25 Zilhicce 314/16 Mayıs 313.

⁴⁹ Mütareke sırasında Yunan kuvvetlerinin olumsuz faaliyetleri için mesela bak: BOA, Y.A.Res., nr 86/103, 27 Zilhicce 314/18 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., 86/83, 6 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 928, 25 Zilhicce 314/16 Mayıs 313.

⁵⁰ BOA, Y.A.Res., nr 86/85, 17 Zilhicce 314/8 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/98, 23 Zilhicce 314/14 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 1314/10 Mayıs 1313.

⁵¹ BOA, Y.A.Res., nr 86/85, 17 Zilhicce 314/8 Mayıs 313.

olmak üzere öncelikle mütareke ve sulh müzakerelerine başlanacağı ve müzakere şartlarının Yunan Hükûmeti'nce kabul olunması hâlinde savaşın durdurulması için kumandanlıklara emir verileceği bildirilmiştir.⁵²

Müzakere ve mütalaalardan sonra Büyük Devletler sefirleri ile Osmanlı delegelerinden oluşan Mütareke Komisyonu'na Osmanlı Hükûmeti adına murahhas olarak tayin edilen Yunan Hududu Kumandanı ve Ordu-yu Hümâyün Müşiri Edhem Paşa ile Atina eski sefiri Asım Bey'e Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında imza olunacak barışa esas olmak üzere bazı talimatlarda bulunulmuştur.⁵³ Kabulünde ısrar olunması istenen mezkûr talimatın muhtevası şudur:

1. Savaşın sona erdirilmesi konusunun resmî bir mütareke akdine bağlanması yanında Golos ve Preveze limanlarının Osmanlı ordusunun gidip gelmesi için kara ve deniz cihetlerinden açık tutulması

2. Yeni hudut hattının 1881'deki eski hudut hattına göre yeniden tayin edilmesi ve ayrıca Osmanlı ordusunun kontrolüne aldığı mahallerin Osmanlı idaresinde kalması

3. Savaş masrafı ile Osmanlı Devleti'ne ait zarar ve ziyan mukabili olmak üzere on milyon lira miktarında bir tazminatın talep olunması

4. Yunan Hükûmeti ile yenilenecek olan antlaşmaların devletlerarası kaidelere uygun bir hâle getirilmesi

5. Suçluların iadesi hakkında iki devlet arasında bir mukavele imza ve tanzim kılınması.⁵⁴

Yukarıda kabulü talep olunan maddelerin her biri Osmanlı Devleti'nin menfaati açısından mühim ve mutena olmakla beraber bunları ehemmiyetleri bakımından: a) Arazi meselesi b) Tazminatın ödenmesi c) Kapitülasyonlar yahut eski antlaşmaların yeniden ele alınması konusu şeklinde üç maddede toplamak mümkündür.⁵⁵ Zaten gerek Osmanlı Hükûmeti'nin konuya bakış açısına gerekse müzakereler esnasında daha ziyade hangi konuların ele alındığına ve önem verildiğine bakıldığı zaman bunun böyle olduğu açıkça görülür.

⁵² BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313.

⁵³ BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 1314/10 Mayıs 1313.

⁵⁴ BOA, İr. Yun., nr 908, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 1314/10 Mayıs 1313; BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/85, 17 Zilhicce 314/8 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313. Yerli ve yabancı bir kısım gazetelerde çıkan sulha dair şartlar için bak: Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 51-53.

⁵⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 373/29, 10 Haziran 1897; Tevfik, a.g.e., s. 202.

Tazminatın meşru bir raddede teklif olunmasının meşru bir hakkın takibinden ibaret kalacağı, antlaşmaların devletlerarası hukuk kaidelelerine uygun bir hâle getirilmek suretiyle yenilenmeleri, suçluların iadesi için bir mukavele tanzim olunması maddelerinin büyük bir itiraza sebebiyet vermeyeceği ümit edilmiş,⁵⁶ bu düşünceler ışığı altında kaleme alınan sulha esas olacak şartlar Osmanlı Hükûmeti'nce Büyük Devletlere tebliğ kılınmıştır.⁵⁷

Yukarıda zikrolunan sulh şartlarından araziyle alakalı olan madde yani Osmanlı ordusunun kontrolü altında bulunan mahallerin muhafazası Osmanlı Hükûmeti'nce diğer maddelere nispetle daha ehemmiyetli addedilmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti açısından böyle olduğu gibi Yunanistan tarafından da kendi açısından aynı şekilde değerlendirilmiştir.⁵⁸ Meclis-i Vükelâ'nın arazi meselesini ehemmiyetle ele almasının muayyen sebepleri söz konusu olmuştur. Bunlar arasında daha önce Yunanistan'a terk olunmuş bulunan mahallerin Berlin Antlaşması'nın mücbir neticelerinden kaynaklanmış olmasını; böyle bir fedakârlık yapılırken bu fedakârlık ve feragatte mukabil olarak Osmanlı hudutlarının eşkıya tecavüzlerinden devamlı bir surette masun kalacağına dair ilgili devletler tarafından teminatta bulunulmasına rağmen sonradan yaşanan olayların tamamıyla vaat edilen şeylerin aksini göstermesini; önceleri Yunanistan'dan yalnız eşkıya taarruzları vuku bulurken daha sonraları bunun tecavüzden öte bir durum kazanmasını; Yunan Hükûmeti'nin Osmanlı topraklarının tamamiyetini ihlal eder bir politika izleyerek savaşın meydana gelmesini hızlandırmasını; mezkûr politika neticesi Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nin hukukunu daimi bir tehlike içine sokmuş olmasını ve nihayet galibiyete rağmen eski hududun geçerli olması teklifinin hem zikredilen gelişmelere hem de yapılan onca fedakârlıklara ve kan dökülerek elde edilen muzafferiyete uygun olamayacağını düşünölmüş olması⁵⁹ ve sair hususları saymak mümkündür.

Sulha medar olması bakımından Osmanlı Hükûmeti'nin teklifleri arasında yer alan eski antlaşmalar yahut kapitülasyonlar konusuna ge-

⁵⁶ BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313.

⁵⁷ BOA, Y.A.Res., nr 86/85, 17 Zilkade 314/8 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 24 Zilhicce 314/15 Mayıs 313.

⁵⁸ BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 3 Safer 315/21 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/90; BOA, Y.A.Res., nr 87/58, 6 Safer 315/24 Haziran 313; BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 1314/10 Mayıs 1313.

⁵⁹ BOA, İr. Yun., nr 908, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 1314/10 Mayıs 1313.

lince; Yunanistan'ın teşekkülünden sonra Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında birtakım antlaşmalar imzalanmıştır. Ancak imzalanan bu antlaşmalar 1897 Nisan'ında patlak veren bu savaş dolayısıyla feshedilmişlerdir. Kanlıca Antlaşması'na istinat edip 1897 Savaşı'na kadar uzun seneler devam eden bu muahedeler esasen Büyük Devletlere tanıyan eski muahedelerden müstesna olarak imzalanmıştır. Ancak gerek Yunan Hükûmeti gerekse Osmanlı topraklarında bulunan Yunan konsolosları muahedelerden doğan hakları suiistimal etme yoluna gitmişlerdir. Antlaşmalardan neşet eden bu hakların iki devletçe müteakabil olması lazım gelirken bu durumun sağladığı fayda yalnızca Yunanistan hesabına işlemiştir. Bu durum ise Osmanlı Devleti'nin ve idaresi altında yaşayan muhtelif sınıftan tebaasının siyasi ve ticari haklarına bir noktaya kadar hanel getirmiştir. Bu sebeple Osmanlı Hükûmeti sulh müzakerelerinde yenilenecek olan bu muahedelerin devletlerarası hukuk kaidelerine istinadını temel şart olarak ileri sürmüştü⁶⁰ ve bu şartın muhafazasına gayret sarf etmiştir. Diğer taraftan Osmanlı Hükûmeti sadece Yunanistan'a mahsus olmak üzere kapitülasyonları ilga etme yoluna gitmenin de fazla bir işe yaramayacağına inanmıştır. Ayrıca bir yandan hukuka aşına adliye memurlarının yetişmesiyle mali işlerin muayyen bir intizam dairesi içerisinde yürümesinin gittikçe kolaylaşmakta olması ve yine yakın bir zamanda bu emniyetin bir kat daha artarak mahkemelerdeki bütün davalarda konunun göz önünde bulundurulması neticesi kapitülasyonların kendi kendine geçersiz bir hâle geleceği inancı geçerlilik kazanmıştır. Bu sebeple müzakerelerde tazminat ve kapitülasyon maddeleri hakkında bir dereceye kadar fedakârlıkta bulunulmasının arazi işini Osmanlı Hükûmeti'nin istediği şekilde gerçekleşmesini kolaylaştıracağı düşünülmüş,⁶¹ Osmanlı murahhaslarından görüşmeler esnasında meselenin ona göre nazar-ı dikkate alınması, devleti alakadar eden hak ve menfaatlerin gereği gibi müdafaa ve muhafaza edilmesi istenmiştir.⁶²

Osmanlı Hükûmeti'nin suçluların iadesine ehemmiyet vermesi ve bunu barış şartı olarak ileri sürmesinin temelinde ise topraklarında asayiş ihlal eden ve sonra da Yunanistan'ı kendilerine sığınma yeri yapan fesat sahiplerinin Osmanlı Devleti'nin dâhili emniyetinde meydana getirdikleri olumsuzlukları bertaraf etmek ve iki devlet arasındaki barışın

⁶⁰ BOA, Y.A.Res., nr 86/90; BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 1314/10 Mayıs 1313.

⁶¹ BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 3 Safer 315/21 Haziran 313.

⁶² BOA, Y.A.Res., nr 86/90; BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 1314/10 Mayıs 1313.

takviyesine medar kılmak gayesi yer almıştır.⁶³

Tazminat konusuna gelince: Osmanlı Hükûmeti, antlaşmaların genel kaidesinden olduğu dile getirilerek kararlaştırılacak barış hükümlerinin icrasına maddi teminat olmak üzere, gerek eski hududa uygun olarak yeni bir sınır tayininin gerekse harp tazminatının ödenmesinin tamamlanmasına kadar Lamiye'nin mülhakatıyla birlikte rehin olarak Osmanlı Devleti'nin elinde kalmasının lüzumundan bahsetmiştir.⁶⁴ Zira savaş tazminatının ödenebilmesi için Yunan Hükûmeti'nin Büyük Devletlerin tavassutuyla Avrupa bankerlerinden borç almak suretiyle tedarik edeceği ve karşılığı Yunan maliyesinin murakabe altına girmesini gerektireceği beyan edilen meblağın ileride kendisi aleyhinde müşkülât çıkarmasından çekinmiştir. Daha açık bir ifadeyle Büyük Devletlerin ileride Yunanistan'ın tazminat için almış olduğu paranın, aslı bir tarafa, faizini bile veremediğinden bahsederek Osmanlı Hükûmeti'nin paraya ihtiyaç duyduğu bir sırada Osmanlı Düyûn-u Umûmiyesi'nden bir kısmının tahvili suretiyle para tedariki yolunda mali bir tedbire tavassut etmelerinden ve bu arada Yunanistan'ın savaş tazminatından dolayı Avrupa'ya olan borcunun da Osmanlı Düyûn-u Umûmiyesi'ne ilave edilmesinden endişe etmiştir. Osmanlı Hükûmeti mezkûr endişenin de bir noktaya kadar tesiri ile delegelerine tazminat maddesi konusunda bazı tadilat yahut tazminatın tediyesinde kolaylık gösterilmesinin istenmesi hâlinde, tazminatın bir kısmına mahsuben Yunanistan'ın işe yarar cinsten zırlı gemilerinin kabulüne temayül gösterilmesi,⁶⁵ mükâleme sırasında işi gergin tutup da sulh ve müsâlemetin gerçekleştirilmesini imkânsız bir hâle koymanın devlet menfaatlerine uygun olmayacağı, bu sebeple gayet hâkimâne bir surette hareket edilmesi talimatını vermiştir.⁶⁶

Zikredilen siyasi yapı, endişe ve talimatlardan dolayıdır ki Yunan Hududu Kumandanı ve Ordu-yu Hümâyun Müşiri Edhem Paşa ile Atina eski sefiri Asım Bey Yunan murahhasları ile yaptıkları müzakerede sulh şartı olarak mezkûr beş maddenin kabulünü istemişlerdir.⁶⁷

⁶³ A.g. vesikalar.

⁶⁴ BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 1314/10 Mayıs 1313.

⁶⁵ BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 1314/10 Mayıs 1313.

⁶⁶ A.g.v.; BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313.

⁶⁷ A.g.v.

Mütareke Akdi

1897 Osmanlı-Yunan Harbi Teselya ve Yanya olmak üzere iki ayrı cihette gerçekleşmiş bulunmasından dolayı bu cephelerden her birinde birbirinden ayrı iki mütareke protokolünün imzalanması söz konusu olmuştur.

Teselya

Seraskerlik makamı tarafından mütareke için verilen emir üzerine askeri Teselya cihetinde bulunan bütün kıtalar buldukları noktalarda kalmışlar, Osmanlı Ordusu Erkân-ı Harbiye Binbaşısı İzzet Bey'le⁶⁸ Yunan Ordusu İstihkâm Yüzbaşısı Kondoyani bu cepheye münhasır olmak üzere mütareke akdi için görevlendirilmişlerdir.⁶⁹

20 Mayıs 1897'de İzzet Bey'le yüzbaşılardan Rıza Bey, Teselya Ordusu Kumandanı Prens Konstantin tarafından murahhas olarak tayin olunan Erkân-ı Harb İstihkâm Yüzbaşısı Kondoyani ve Teğmen Karmapi ile Lamiye kasabası civarındaki iki taraf karakolları arasında mülakatta bulunmuşlardır. Bu mülakatta iki taraf orduları arasındaki ayrım hattı konusu 22 Mayıs 1897 tarihine bırakılmış ve iki gün süreyle geçerli olmak üzere bir ateşkes protokolü imzalanmıştır.⁷⁰ Bu protokolü müteakip iki taraf arasındaki ateşkes hâlinin devamı ve sulh müzakerelerinin icrası için Seraskerlik makamından gelen 21 Mayıs 1897 tarihli emir üzerine 22 Mayıs'ta iki hafta süreli yeni bir mütareke ve hudut protokolünün⁷¹ tanzim ve imzalanması⁷² yoluna gidilmiştir.

⁶⁸ BOA, Y.M.Mar., nr 157/82, 10 Mayıs 313; S. Tefvik, a.g.e., s. 287. Teferruat için ayrıca bak: BOA, Y.M.Mar., nr 157/151, 20 Mayıs 97; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 340.

⁶⁹ S. Tefvik, a.g.e., s. 287.

⁷⁰ BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 9 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313; MA, nr 14777, s. 117-118. Mezkûr protokol metni için bak: BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 9 Mayıs 313; S. Tefvik, a.g.e., s. 288; Tefvik-Zühdi, a.g.e., s. 478-480.

⁷¹ Hudut hattının oluşturulmasına dair taraflar arasında yapılan müzakere ve vuku bulan ihtilaf ve sebepleri için bak: BOA, İr. Yun., nr 950, 14 Haziran 313.

⁷² BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 20 Zilhicce 314/11 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 928, 25 Zilhicce 314/16 Mayıs 313; BOA, Y.M.Mar., nr 157/173; MA, nr 14777, s. 117-118. Mütarekenin tafsilatını açıklayan Emirname-i Askerî ve Ordu Emri için bak: Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 282. İkinci mütarekenin akdi üzerine 27 Mayıs 1897 tarihli Evrâk-ı Havadis'te ve İstanbul'da yayımlanan bütün gazetelerde yer alarak Osmanlı Devleti'nin savaşta giriş sebeplerini, Büyük devletlerle Rus Çarı'nın tavassutlarını, sulha neden karar verildiğini ve kimlerin murahhas olarak tayin olduklarını dile getiren resmî ilan sureti için bak: Selanikli Tefvik, a.g.e., s. 286; Tefvik-Zühdi, a.g.e., s. 476; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 278; Türkgeldi, a.g.e., c. III, Zeyil 4, No; XVIII, s. 222.

Yanya

Seraskerlik makamından 17 Mayıs 1897'de askerî harekâtın durdurulmasına dair tebligatta bulunulması⁷³ üzerine bu bölgede 18 Mayıs'ta başlayan mütareke görüşmelerine Osmanlı Devleti adına Erkân-ı Harbiye Binbaşlarından Mustafa ve Salih Beyler, Yunanistan adına ise Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Aleksandros memur edilmişlerdir.⁷⁴ Taraflar 18 Mayıs 1897'de Osmanlı topraklarından tamamıyla çıkmak üzere Yunan kuvvetlerinin eski hudut hattına çekilmeleri esasına dayanan 17 günlük bir mütareke akdetmişlerdir.⁷⁵

Her iki tarafın taarruz ve müdafaa hareketlerine bir bitiş noktası tayin eden ve bu müddet içinde sulh şartlarının tespit ve kararlaştırılarak işin makul bir neticeye bağlanması için gayret olunması istenen ilk on beş günlük mütareke süresinin bitimine az bir zaman kalmasına rağmen sulh görüşmelerinde kesin bir neticeye ulaşılamamıştır. Gerek bu durumdan dolayı gerekse Yunan Ordusu Başkumandanlığı'ndan mütareke müddetinin 15 gün olduğuna dair malumatlarının bulunmadığı ve dolayısıyla mütareke süresinin sulh antlaşmasının imzalanmasına kadar uzatılması gerektiği şeklindeki görüş ve teklifleri üzerine, Osmanlı Devleti'nin de mezkûr talep ve teklifi kabul etmesiyle, barış antlaşmasının imza edilmesi zamanına kadar kara ve deniz cihetlerinde geçerli olmak üzere Binbaşı İzzet, Yüzbaşı Rıza ve Albay Yüzbaşı İstifo Dusmani tarafından 3 Haziran 1897'de ateşkes süresini yeniden uzatan bir mütareke protokolü imzalanmıştır.⁷⁶ 4 Haziran'da tekrar bir araya gelen taraflar 3 Haziran tarihli mütarekenamenin beşinci maddesine ek olarak deniz mütarekesine ait ayrı bir protokol imzalamışlardır.⁷⁷

İmzalanan mezkûr protokol üzerine harbin başından beri boğazlar ve sahillerde söndürülmüş olan fenerler tekrar yakılmış,⁷⁸ daha önce geçmelerine izin verilmeyen posta vapurlarının boğazdan geçmelerine müsaade olunmuştur. Ancak Akdeniz boğazındaki fenerler barış antlaş-

⁷³ Osmanlı-Yunan Muharebesinin Tarihi, s. 15.

⁷⁴ Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 288.

⁷⁵ A.g.e.; A. Tevfik, a.g.e., s. 200; Osmanlı-Yunan Muharebesinin Tarihi, s. 15; Muharebenin Yedigârı, s. 14-15. Mütareke protokol sureti için bak: 1897-1313 Türk-Yunan Harbi, s. 201.

⁷⁶ Sun, a.g.e., s. 257-258.

⁷⁷ Mezkûr protokol için bak: Sun, a.g.e., s. 258-259.

⁷⁸ DMA, MB I, E, nr 1056/2, 7 Muharrem 315/28 Mayıs 313; DMA, MB I, E, nr 1056/64, 14 Rebiulevvel 315/2 Ağustos 313.

masının imzalanmasına kadar yine tatil olunmuştur.⁷⁹ İzmir⁸⁰ ve Selanik limanlarının ise ancak Foça gibi muayyen yerlerindeki fenerlerinin yakılmasına izin verilmiştir.⁸¹ Bir kısım liman ışıklarının yakılmasına müsaade olunmakla birlikte, Yunan savaş gemilerinin Akdeniz boğazına taarruzda bulunacağı ihbarı üzerine, gerek İzmir ve Selanik limanları riyasetlerine gerekse Çanakkale'de bulunan Akdeniz Filosu Genel Kumandanlığı'na basiretli olmaları yolunda ihtarlarda bulunulmuştur.⁸² Ayrıca 22 Mayıs 1897 tarihli ateşkes antlaşmasının beşinci maddesine yapılan zeyil gereği Yunan donanmasının Osmanlı sularıyla istila olunan arazi sularından çekilmesi, Osmanlı ve ecnebi sancağı taşıyan Yunan gemilerinin Osmanlı sularına ve mezkûr 22 Mayıs 1897 tarihli mütarekename ile tayin olunan hattın kuzeyindeki limanlara serbest bir şekilde giriş çıkış yapmakla beraber her türlü saldırıdan masun kalması ve muharip iki tarafın ticaret gemilerinin yek diğerinin limanlarına girmemek şartıyla seyri seferce serbest olmaları kabul edildiği gibi Narda Körfezi'nin iki taraf için de serbest bulunması kararlaştırılmıştır.⁸³ Barış antlaşmasının imzalanmasına kadar Osmanlı vapurları ve gemilerinin Yunan limanlarına, Yunan vapurları ve gemilerinin de Osmanlı limanlarına girmelerine izin verilmemesinde Edhem Paşa tarafından Hariciye Nezareti'ne yapılan arzın büyük etkisi olmuştur.⁸⁴

Mütareke müddetinin kısa tutulmasına Büyük Devletler sefirleri tarafından itiraz söz konusu olmuşsa da Osmanlı Hükûmeti, Yunan donanma ve ordusunun mezkûr hareketleri ve sair teşebbüsleri dolayısıyla sürenin daha fazla uzatılması hâlinde Yunan Hükûmeti tarafından binbir türlü vesile ve hilelere müracaat edileceğini ve bu durumun ise birçok mahzurlara sebebiyet vereceği beyanında bulunmuştur. Osmanlı Hükûmeti'nin böyle bir yola başvurmasının asıl sebebinin Girit ve sair yerlerde de sulhun bir an evvel geçerli hâle gelmesini temin etmek; Bulgaristan ve Sırbistan gibi bir kısım Balkan Devletlerinin Avusturya ve Rusya tarafından dizginlenmelerinin uzun süreli olamayacağı; Bal-

⁷⁹ BOA, Y.A.Res., nr 87/25, 8 Muharrem 315/28 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/8, 3 Rebiulevvel 315/23 Temmuz 313.

⁸⁰ DMA, MB II, H, nr 1117/69, 15 Şaban 315/27 Kanunuevvel 313.

⁸¹ BOA, Y.A.Res., nr 87/25, 8 Muharrem 315/28 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/8, 3 Rebiulevvel 315/23 Temmuz 313.

⁸² DMA, MB II, H, nr 1100/16, 7 Mayıs 313; DMA, MB II, H, nr 1106/6, 11 Nisan 313/21 Zilkade 314.

⁸³ MA, nr 14777, s. 117-118. Telgraf sureti için bak: Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 65.

⁸⁴ DMA, GEHTLDB, Aşş., nr 74/41, 28 Muharrem 315/71 Haziran 313; DMA, MB II, H, nr 1056/57, 11 Safer 315/10 Temmuz 313; BOA, İr. Yun., nr 947, 20 Muharrem 315/9 Haziran 313.

kanlarda olumsuz bir gelişmenin zuhuruna fırsat verilmek istenmemesi; Yunanistan'ın mütareke hâlinde faydalanarak kuvvetlerini toplamasına ve savaşa yeniden başlamasına imkân tanınmasının arzu edilmeyişi,⁸⁵ Osmanlı kuvvetlerinin daha fazla ilerlemesi hâlinde, zaten had safhaya ulaşmış olan askerin iâşe sıkıntısının dayanılmaz bir hâle gelmesi düşüncesi; mütarekenin daha fazla uzamasının ordunun maneviyatını bir dereceye kadar fütura uğratacağı endişesi ve bu durumun ara sıra da olsa taburlarda vuku bulmakta olan firar hâdisesinin artmasına sebebiyet verebileceği korkusu⁸⁶ gibi bir kısım unsurlar⁸⁷ ve endişeler oluşturmuştur.

SULH GÖRÜŞMELERİ

Büyük Devletler, Yunanistan aleyhinde gelişen savaşın sona ermesini sağladıktan sonra iki devlet arasındaki problemlerin hâlli konusunda Yunanistan'ı yalnız bırakmamak üzere harekete geçmişlerdir. Bu noktada öncelikle devletlerarası bir konferansın tertiplenmesi görüşünü benimsemişler, yapılacak barışın esaslarını tespit etmek üzere bir araya gelmeyi kararlaştırmışlardır. Bu maksatla 25 Mayıs 1897 tarihinde Büyük Devletler sefirleri adına Avusturya sefiri tarafından Osmanlı Hariciye Nezareti'ne barışın imzalanabilmesi için müzakerelere bir an önce başlanmasını dile getiren bir muhtıra verilmiştir.⁸⁸ Bu muhtırada özetle:

1. Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında sadece sınır düzenlemesine muvafakat edileceği

2. Yunanistan'ın savaş tazminatı ödemesi gerekmele birlikte Osmanlı Hükûmeti tarafından talep olunan miktarın Yunan maliyesinin tahammülü haricinde olduğu, dolayısıyla bunun makul bir miktara indirilmesi gerektiği

3. Yabancılara tanınan imtiyazların mevcut ihtilaftan dolayı iptal edilmesinin doğru olmayacağı ifade edilmiştir.⁸⁹

Osmanlı Hükûmeti gerek mütareke görüşmelerini gerekse antlaşma

⁸⁵ BOA, Y.A.Res., nr 86/102, 28 Zilhicce 314/18 Mayıs 313. Mütareke sırasında Yunan kuvvetlerinin olumsuz faaliyetleri için mesela bak: BOA, Y.A.Res., nr 86/103, 27 Zilhicce 314/18 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/83, 6 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 928, 25 Zilhicce 314/16 Mayıs 313.

⁸⁶ BOA, Y.A.Res., nr 86/102, 17 Mayıs 313.

⁸⁷ BOA, İr. Yun., nr 928, 25 Zilhicce 314/16 Mayıs 313.

⁸⁸ BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 13/25 Mayıs 1897; O. Nuri, Abdulhamid-i Sâni..., c. III, s. 935-936.

⁸⁹ O. Nuri, a.g.e., c. III, s. 935-936.

müzakerelerini doğrudan doğruya Yunanistan'la yapmak istemişse de⁹⁰ Yunan Hükûmeti'nin Yunanistan'ın mukadderatını Büyük Devletlerin eline bırakmış olmasından dolayı barış görüşmelerini mezkûr devletlerin İstanbul'da bulunan sefirleri ile yapmayı⁹¹ kabul etmek zorunda kalmıştır.

Öncelikle, mütarekenin ikinci defa uzatılmasını müteakip iki taraf arasında cereyan edecek münasebetlere esas teşkil etmesi lazım gelen şartları tespit etmek ve müzakereler devam ettiği sürece geçerli olmak üzere 3 Haziran 1897 tarihinde Fransa sefiri Cambon, İngiltere sefiri Currie, Almanya sefiri Saurma, Avusturya sefiri Calice, İtalya sefiri Pansa, Rusya sefiri Nelidow'tan oluşan Büyük Devletler sefirleri ile Osmanlı Devleti adına katılmış olan Hariciye Nazırı Ahmed Tevfik Paşa'dan mürekkep bu komisyon⁹² Hariciye Nezareti'nde bir araya gelecek müzakerelere başlamışlardır.⁹³

Mezkûr tarihte başlayıp haftada iki defa toplanılarak 3 ay 16 gün müzakere edilen sulh görüşmeleri genel olarak:

1. Savaş tazminatı,
2. Sınırın tashih ve tahdidi,
3. Kapitülasyon imtiyazlarının lağvı, yahut tahdidi olmak üzere üç nokta üzerinde cereyan etmiştir.⁹⁴

Büyük Devletlerin Tavrı

Savaştan kaçınma noktasında Osmanlı Hükûmeti'nin teenni ve Büyük Devletlerle işbirliği içerisinde hareket etmesi Büyük Devletlerin takdiri ile karşılanmış ve haklı tarafın Osmanlı Devleti olduğu kabul edilmişse de⁹⁵ mezkûr devletlerin sulh müzakerelerinde sergiledikleri tutum yukarıdaki ifadeleri hiç de teyit edici bir tarzda olmamıştır. Babiâli'nin teklif ettiği barış şartları ve savaş tazminatı Osmanlı Devleti'nin ihtiyar ettiği fedakârlıklara tekabül etmediği hâlde talep olunan meblağ bazı Avrupa diplomatları tarafından Yunanistan adı-

⁹⁰ Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 80.

⁹¹ BOA, Y.A.Res., nr 86/102.

⁹² BOA, Y.M.Mar., nr 157/157, 22 Mayıs 313; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 110.

⁹³ H. Fehmi Paşa, Yunan Muâhede-i Sulhiye Zabıtnameleri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, nr 938, vr. 2. Toplam 29 ictimdan meydana gelen müzakere kayıtları için bak: A.g.e. On dokuzuncu defaki içtima ve müzakereleri için bak: BOA, Y.A.Res., nr 88/92, 18 Rebiulahir 315/4 Eylül 313.

⁹⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 373/29, 10 Haziran 1897; Tevfik, a.g.e., s. 202.

⁹⁵ BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 3 Safer 315/21 Haziran 313.

na haksızlık olarak⁹⁶ telakki edilmiştir. Dolayısıyla da önceleri dostluk duygularını izhar edici davranışlar sergileyerek barış ricasında bulunan Büyük Devletler, daha sonraları isteklerini diplomatik bir üslup taşıyan ancak tehdit ihtiva eden ifadelerle kabul ettirme yoluna girmişlerdir.

Büyük Devletler sefirleri sulh görüşmeleri esnasında savaş tazminatını, hududun düzenlenmesini ve harbe vesile teşkil eden Girit meselesini ayrı ayrı şeyler olarak değerlendirmek istemişlerdir.⁹⁷ Osmanlı Hükûmeti tarafından müzakerelerde Girit meselesinin de ele alınarak bir çözüme kavuşturulması çeşitli defalar teklif ve rica edilmişse de Büyük Devletlerin bu meselenin tamamıyla ayrı tutulması noktasındaki ısrar ve ittifakları sebebiyle Osmanlı Hükûmeti'nin bu arzusu gerçekleşme imkânı bulamamıştır.⁹⁸ Büyük Devletler sefirleri, önceki ikazlarına ilaveten, ittifâken kaleme aldıkları yeni bir muhtırayı 9 Haziran 1897'de Babıâli'ye vererek sulhun imzalanabilmesi için Osmanlı Hükûmeti tarafından talep olunan tazminat miktarının Yunanistan'ın mali gücüne uygun bir dereceye indirilmesini, Teselya'nın Yunanistan'da kalmasına karşılık sınırda değişiklik yapılmasını ve eski antlaşmaların ilgası şartlarının yeniden gözden geçirilmesini istemişlerdir.⁹⁹ Böyle bir talebin söz konusu olmasında Büyük Devletler tarafından Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında oluşturulmaya çalışılan sulh ve sükûn hususunun Avrupa muvazenesince haiz olduğu ehemmiyetle mütenasip bir şekilde neticelenmesinin istenmesinin büyük tesiri olmuş ve hatta bir noktada bu sebepten dolayı sulhun gerçekleşmesi ve imzalanması gecikmeye bile uğramıştır. Bu ve sair sebeplerden dolayı Tophane Kasrı'nda toplanılarak önbarış şartları üzerinde sürdürülmekte olan görüşmeler,¹⁰⁰ antlaşmanın ilk beş maddesinin Meclis-i Vükelâ'nın daha önce hazırlanmış olduğu şartlarla fazla bir farklılık arz etmemesine rağmen ancak on ikinci toplantıya kadar tamamlanabilmesi gibi,¹⁰¹ oldukça ağır bir şekilde ilerlemiştir. Her iki tarafın işin başında kendi görüşlerinin kabulü noktasında ısrarlı bir politika takip etmiş olmalarının ve Büyük Devletlerden bazılarının iki tarafı da idare eder bir politika içerisinde bu-

⁹⁶ BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 24 Zilhicce 314/15 Mayıs 313; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 67.

⁹⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 16 Zilhicce 315/26 Nisan 314; BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314. Büyük Devletler tarafından sunulan sulh metninin tercümesi için bak: BOA, Y.A.Res., nr 88/29.

⁹⁸ BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314.

⁹⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 373/29, 9 Mayıs 313; BOA, Y.A.Hus., nr 373/34, 31 Mayıs 313; Selanikli Tefvik, a.g.e., s. 291.

¹⁰⁰ BOA, İr. Yun., nr 934, 30 Zilhicce 314.

¹⁰¹ BOA, Y.A.Hus., nr 374/94, 12 Temmuz 313.

lunmalarının veya Yunanistan'ı desteklemelerinin müzakerelerin ağır bir şekilde ilerlemesine sebep olduğu söylenebilir. Mesela, Almanya ve Rusya gibi bazı devletler hususi görüşmelerinde Osmanlı Hükûmeti'ni destekler beyan ve tavsiyelerde bulunmuşlar ancak diğer devletlerle bir araya geldiklerinde bu dostane tavırlarını izhar etmekten kaçınma yoluna gitmişler, diğer devletlerin almış olduğu ortak karara uyulmasının Osmanlı Devleti için daha hayırlı olacağı¹⁰² ifadesinde bulunmaktan kaçınmamışlardır. Dolayısıyla da böyle bir davranış tarzı ile bir taraftan Osmanlı Devleti ile mevcut ve müstakbel menfaatlerini muhafaza etmeye çalışırken diğer taraftan da Osmanlı Hükûmeti'ni Büyük Devletler tarafından alınan kararları kabule zorlamışlardır. Sulh şartları hakkındaki tasavvurlarının genel olarak:

1. Tazminat ödenmesi,
2. Teselya sınırında değişiklik yapılması,
3. Suçluların iadesi şartlarının kabulü,

4. Golos, Narda, Arta körfezlerinin açık bulunması¹⁰³ maddelerinde toplanması mümkün olan İngiltere, Büyük Devletler içerisinde Yunanistan'a müzakerelerde en fazla taraf olan devlet olmuştur denebilir. Müzakerelerin çıkmaza doğru gittiği bir noktada Osmanlı Hükûmeti'nin yardımına başvurduğu İngiliz sefiri, kendisine verilen talimatlar dışında hiçbir söz söyleyemeyeceğini, fakat barış antlaşmasının bir an evvel imzalanmasının Osmanlı Devleti için maddi ve manevi açıdan hayırlı olacağını, elde edilen şan ve şeref gereksiz yere ısrarda bulunmak suretiyle imha edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁴ Başlangıçta Yunanistan yanlısı bir politika izleyen ancak kriz döneminde Almanya'ya meyleden¹⁰⁵ Avusturya İmparatoru da Sultan II. Abdülhamid'den sulh konusundaki Osmanlı taleplerinin tadil edilmesi ricasında bulunmuştur.¹⁰⁶

Osmanlı Hükûmeti'nin Sulh Politikası

Yunanistan'ın hem savaşın çıkmasına sebebiyet vermesi hem de mağlûp olması Osmanlı Devleti'ni sulh müzakerelerinde, teoride de olsa avantajlı bir duruma getirmiştir. Osmanlı Hükûmeti müzakerelerde, esasları arasında, içerisinde bulunduğu bu avantajlı durumu kul-

¹⁰² BOA, Y.A.Res., nr 87/69.

¹⁰³ Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 67.

¹⁰⁴ BOA, Y.A.Res., nr 87/55, 3 Safer 315/21 Haziran 313.

¹⁰⁵ Dakin, a.g.e., s. 154.

¹⁰⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97.

lanmanın, rahat durmayacağına inandığı ve Büyük Devletlerin nasihatlerini dinlemeyerek, kıyas kabul etmese de askerî açıdan kendisine karşı şansını deneme teşebbüsünde bulunan Yunanistan'a diğer Balkan Devletlerine ibret olacak tarzda ciddi bir ders vermenin¹⁰⁷ de bulunduğu bir politika izlemeye çalışmıştır, fakat daha mütareke sırasında bile Avrupa'dan gelen bazı siyasi haberlerde Osmanlı ordusunun eline geçen yerlerin tamamıyla Osmanlı Devleti hâkimiyetinde kalmasına Büyük Devletlerin razı olmadıklarının yer alması,¹⁰⁸ müzakerelerin Yunanistan adına Büyük Devletler sefirleri ile yapılmasının kesinleşmesi ve bu devletlerin her birinin kendi menfaatlerini de göz ardı etmeyecekleri gerçeği ve sair sebeplerden ötürü yürütülecek sulh müzakerelerinde Osmanlı Hükûmeti'nin gayet nazik ve Büyük Devletlerin itirazlarına muhatap olmayacak bir şekilde davranmasını gerektirmiştir. Zira aksi bir davranışın netice getirmeyeceği gayet açıktı. Sahip oldukları pazar ve sömürge imkânlarını ellerinden kaçırmak istemeyişleri ve sair sebeplerden dolayı, Çin-Japon savaşı sonrasında izlemiş oldukları politikayla Avrupa devletleri, şark meselelerinde bir galibin mağlûba istediği şartları kabul ettirmesine izin vermemişler, neticede Japonya tarafından Çin'e kabul ettirilen ağır şartlar Fransa, Rusya ve Almanya'nın müdahalesiyle tadil edilmek zorunda kalmıştı. Bu gerçeğe ilaveten zaten Avrupa basını aksi bir duruma Büyük Devletlerin müsaade etmeyeceğini açıkça ifade etmekteydi.¹⁰⁹ Bu hususları göz ardı etmeyen Osmanlı Hükûmeti o ana kadar olduğu gibi mütareke ve sulh müzakereleri sırasında da Büyük Devletlerin dostluğunu kaybetmeyecek bir politika takibine itina göstermiştir.¹¹⁰ Bu manada barış şartlarının kabulü konusunda Büyük Devletler engelini aşmak ve barış müzakerelerinin Osmanlı Devleti'nin hak ve mevkiine göre neticelenmesinin sağlanmasında kendisine yardımcı olmasını temin etmek amacıyla Almanya'ya müracaat etmiş ve bu noktadaki yardımının unutulmayacak bir his ile takdir olunacağını ifade etmiştir.¹¹¹ Konu ile Alman İmparatoru II. Wilhelm bizzat alakadar olmuşsa da sonuç neticesiz kalmaktan öteye gitmemiş, Almanya da diğer Büyük Devletler saffına geçmekten başka bir iş yapmamıştır.¹¹²

Müsait bir sulh şartı elde edebilmek için Alman İmparatoru'na ila-

¹⁰⁷ BOA, Y.A.Res., nr 87/18, 4 Muharrem 315/24 Mayıs 313.

¹⁰⁸ BOA, Y.A.Res., nr 86/85, 17 Zilkade 314/8 Mayıs 313.

¹⁰⁹ Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 288, 291.

¹¹⁰ BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 24 Zilhicce 314/15 Mayıs 313.

¹¹¹ BOA, Y.A.Res., nr 87/15; Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 290-291; BOA, Y.A.Hus., nr 373/29, 10 Haziran 1897.

¹¹² Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 290-291.

veten Sultan II. Abdülhamid tarafından bir başka telgraf da Avusturya İmparatoru'na gönderilmiştir. Avusturya İmparatoru tarafından sultana verilen cevabi telgrafnamede Büyük Devletlerin o ana kadar kabul etmiş buldukları esaslar haricinde bir şey yapma temayülü içerisinde olmadıkları ifade edilmiş ve Büyük Devletler tarafından alınan kararlara uyulması yolunda Sultan II. Abdülhamid'e dostane bir surette tavsiyelerde bulunulmuştur.¹¹³

Osmanlı Hükûmeti'nin antlaşma maddelerinin tespiti konusunda Büyük Devletlerin birbirinden ayrılabilmesine inanmış olması padişahın dilinden mezkûr devletler liderlerine telgraflar çekilmesine ve hatta Osmanlı Hükûmeti'ni ileri sürdüğü sulh şartlarını kabul ettirme noktasında muayyen bir süre için ısrarlı olmaya, savaşı bitmemiş sayarak askerlerini takviye etme¹¹⁴ politikası gütmeye sevk etmiş gözükmektedir.

Savaş Tazminatı

Sulh müzakereleri sırasında Büyük Devletler sefirleri ile Osmanlı delegeleri arasında ele alınan konulardan birisini Yunan Hükûmeti'nin Osmanlı Devleti'ne ödemesi gereken savaş tazminatı olmuştur.

Osmanlı Hükûmeti'nin Tazminat Politikası

Osmanlı Hükûmeti ihtiyarına mecbur olduğu fedakârlıklardan dolayı savaş tazminatı talebinde bulunmaya ve bunu almaya hakkı olduğunu¹¹⁵ düşünerek harekete geçmiştir. Bu noktada 14 Mayıs 1897 tarihinde Büyük Devletlere verdiği bir muhtıra ile ödenmesi gereken tazminat miktarını 10 milyon Osmanlı lirası olarak beyan etmiştir. Osmanlı Hükûmeti tazminat miktarını tayin ve takdir ederken, savaş dolayısıyla yüklenmiş olduğu fevkalade masraflarla Yunan eşkıya ve askerlerinin tecavüzleri dolayısıyla tebaasının maruz kaldığı zararlar olmak üzere iki noktayı göz önüne almış gözükmektedir. Yunan Hükûmeti'nin sebebiyet verdiği bu savaş, Rumeli'nin Yunan hududundan başlayarak Anadolu'nun Rusya hududuna kadar olan yerlerde yaşayan Osmanlı tebaasının ziraat, ticaret ve nüfus bakımından büyük kayıplara uğramasına sebep olmuştur. Savaş dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin nakdi sarfiyatı 6 milyon lira raddesinde olarak hesaplanmıştır. Bu miktara bir o kadar daha meblağı teşkil edeceğinde şüphe olmayan sair zarar ve za-

¹¹³ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 1897.

¹¹⁴ A.g.v.

¹¹⁵ BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313.

yiati da ilave edilince toplam harcama 12 milyon lira¹¹⁶ civarında olarak takdir edilmiştir.

Büyük Devletlerin Tazminat Konusundaki Fikir ve Teklifleri

Yunan Hükûmeti oldukça zor bir durumda bulunduğu için başlanğıta: a) Yunanistan'ın savaşı başlatmadığı b) Mali durumunun müsaait olmadığı c) Ağır vergi yükü ile muzdarip bulunduğu gibi birtakım itirazlar ileri sürerek ne savaş tazminatı ödemeye ne de arazi terkinde bulunmaya yanaşmak istemiştir.¹¹⁷ Ancak gerek Osmanlı Devleti'nin haklılığı gerekse Büyük Devletlerin Yunanistan adına nihai kararı verme durumunda bulunmaları Yunanistan'ın bu olumsuz tarzını ehemmiyetsiz kılmıştır. Bununla beraber savaş tazminatı konusunda Osmanlı Devleti'nin haklı olduğu Büyük Devletler tarafından itiraf olunmakla beraber teklif olunan 10 milyon lira tutarındaki tazminata Yunanistan'ın savaştan önceki hâli üzerine geçerli olan gelirleri ve masrafları ile Düyûn-u Umûmiye tahsisatının miktarları göz önüne alındığında bunun elde edilebileceğine pek imkânın bulunmadığı,¹¹⁸ savaş ve neticesinden dolayı Yunanistan'ın fevkalade bir darlık içerisinde olduğu¹¹⁹ ve sair hususları beyan etmişler, Yunan maliyesinin durumu hakkında icra ettirdikleri tahkikat ve araştırmanın Yunanistan'ın mevcut gelirlerinin ancak dört milyon liralık bir tazminat ödemeye elverişli olduğunu¹²⁰ belirtmişlerdir. Ancak Osmanlı Hükûmeti'nin bazı devletler sefirlerinden gizli bir surette almış olduğu malumata göre talep olunan tazminatın Büyük Devletlerce dört beş milyon lira raddesinde kararlaştırılması ve bunun da Yunan hesabına bir istikraz akdiyle tesviyesi düşünülmüştür. Edinilen bu malumattan dolayı¹²¹ Büyük Devletlerin tazminat konusundaki olumsuz tutumu Osmanlı Hükûmeti için sürpriz olmamıştır. Büyük Devletler tazminat miktarına itiraz etmenin yanında bu iş için belirledikleri miktarın kendilerinin yardım ve müdahalesi olmaksızın tedarik edilebilmesinin de mümkün olmadığını ancak bunun Büyük Devletler Yunanistan'ın mali idaresini murakabeleri altına almak suretiyle¹²² kendi kefaletleri altında imzalanacak istikraz ile

¹¹⁶ BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 24 Zilhicce 314/15 Mayıs 313.

¹¹⁷ A. Tefik, a.g.e., s. 156.

¹¹⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 373/16, 25 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/18, 7 Muharrem 315/27 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/14, 6 Muharrem 315/26 Mayıs 313.

¹¹⁹ BOA, Y.A.Res., nr 88/92, 20 Rebiulahir 315/6 Eylül 313.

¹²⁰ BOA, Y.A.Res., nr 88/29, 4 Ağustos 313.

¹²¹ BOA, Y.A.Res., nr 87/14, 6 Muharrem 315/26 Mayıs 313.

¹²² BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 29 Muharrem 315/18 Haziran 313.

mümkün olabileceğini¹²³ belirtmişlerdir. Bütün bunları söylemekten ve bu yönde bir politika izlemekten maksatlarının Yunanistan'ı korumak yahut Osmanlı Hükûmeti'nin taleplerini reddetmek olarak anlaşılması gerektiğini de¹²⁴ ayrıca ilave etmişlerdir.

Rus sefiri bir devletin bir savaşta zayıyatını mağlûp tarafa tamamen tazmin ettirebilmesinin kabil olamayacağını ve özellikle istenilen tazminatın ödenmesinin mümkün olup olmadığının nazar-ı dikkate alınmasının zaruri olduğunu Büyük Devletlerin müdahale ve tavassutunun olmaması hâlinde Yunanistan'ın dört milyonu dahi tediye edemeyeceğini belirtmiş ve mezkûr miktarın küçümsenmemesi lazım geldiğini ifade etmiştir.¹²⁵ Sefir bu ifadeleri ile bir taraftan Rusya'nın Yunanistan'ı desteklediğini açıkça ortaya koyarken diğer taraftan da Rusya'nın, Osmanlı Devleti'nin Yunan Hükûmeti'nden alacağı tazminattan bir miktarını 1877/78 Savaşı dolayısıyla kendisine ödenmesi gereken tazminata mahsuben isteme hakkı olduğu hâlde sırf Osmanlı saltanatı hakkındaki iyi duyguları dolayısıyla böyle bir talepte bulunmadığını belirtmiş,¹²⁶ bu beyanıyla dolaylı da olsa Osmanlı Hükûmeti'ne gözdağı vermeye çalışmıştır.

Tazminat konusunda Rusya gibi Yunanistan'dan yana bir politika izleyen Fransa da Osmanlı Hükûmeti'ni Büyük Devletlerin kararına tâbi kılma şeklinde bir politika izlemiştir. Bu noktada özellikle Osmanlı topraklarında bulunan ve dâhilde meydana gelen bazı olaylar dolayısıyla bir kısım zarar ve ziyana maruz kalan tebaasının haklarını ön plana çıkarması söz konusu olmuştur. Fransa'ya bu noktada en iyi fırsatı da Van sınırında meydana gelen Ermeni olayları sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Girit ve Yunan meselesinin hâlli ile uğraştığı bir sırada Osmanlı-İran sınırında bazı kabileler ile Ermeni ve Acem gizli cemiyetlerinin sebebiyet verdiği bazı olaylar cereyan etmiştir.¹²⁷ Van'da asayiş ve emniyet bozulmuş, şehir dâhilinde fedailer dolaşmaya başlamıştır.¹²⁸ İran hududu üzerindeki mevkiilerin tahkim edilmesi için Babıâli şiddetli talimatlar vermişse de¹²⁹ Van'da, sınırda meydana gelen

¹²³ BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 24 Zilhicce 314/15 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 29 Muharrem 315/18 Haziran 313; BOA, Y.A.Hus., nr 373/16, 25 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/18, 7 Muharrem 315/27 Mayıs 313.

¹²⁴ BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 23 Muharrem 315/12 Haziran 313.

¹²⁵ A.g.v.

¹²⁶ BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 23 Muharrem 315/12 Haziran 313. Ayrıca bak: İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi, s. 6.

¹²⁷ BOA, Y.M.Mar., nr 166/43, 30 Ağustos 1897.

¹²⁸ BOA, Y.M.Mar., nr 166/62, 19 Ağustos 1897.

¹²⁹ BOA, Y.M.Mar., nr 166/43, 30 Ağustos 1897.

Ermeni olaylarından başta Fransa olmak üzere Avrupa devletleri konsoloslukları mutazarrır olmuşlar ve tebaalarının uğradığı zararı Osmanlı Hükûmeti'ne tazmin ettirmeye çalışmışlardır. Ermeni olaylarından zarar gören Fransa tebaasının zararlarının tazmini için Fransa, sefaretı vasıtasıyla Osmanlı Hükûmeti'nden 45.000 lira talep etmiştir. Bu talebi aynı sebeplere istinaden diğer devletlerin talebi takip etmiştir.¹³⁰ Fransa bu konuda sadece talepte bulunmakla kalmamış daha sonraki tarihlerde Paris'teki Osmanlı Bankası Komitesi'ne Yunan savaş tazminatından 1.200.000 Frank'ın alıkonulmasını bildirmiştir.¹³¹

Osmanlı Hükûmeti, Fransızların tazminat isteklerinin kabulü hâlinde diğer devletlerin talep etmiş oldukları meblağların da ödenmesi gerekeceğini bildiğinden Fransızları bu iddialarından vazgeçirmeye çalışmıştır. Bu noktada Paris'te bulunan Osmanlı Sefareti'ne gerekli talimatlarda bulunmuş, Fransa'nın mezkûr talebi bertaraf edilmeye çalışılmıştır.¹³² Böylece Rusya gibi Fransa da Osmanlı Hükûmeti'ni siyasi açıdan sıkıştırmaya ve dolayısıyla da Büyük Devletlerin ortak kararına uymaya, diğer bir ifade ile Yunanistan'ı vuku bulan savaşta tamamen silinip yok olmaktan kurtardıkları gibi mali açıdan da ciddi müzayakalara maruz kalmaktan alıkoymaya çalışmıştır.

Tazminat Konusunda Osmanlı Devleti'nin Nihai Kararı ve Tazminatın Tespiti

Bu ve sair gelişmeler dolayısıyla Osmanlı Hükûmeti, sefirler tarafından temin ve tediyesi yolunda yapılan vaatlere rağmen,¹³³ savaş dolayısıyla yapmış olduğu harcama nispetindeki bir tazminatı Yunanistan'dan tamamıyla alıp alamayacağı noktasında endişeye düşmüştür. Mezkûr miktarda bir tazminatın alınması kararlaştırılsa bile bunun küçük bir kısmının alınmasından sonra Büyük Devletlerin araya girerek geri kalan meblağın tahsiline çeşitli vesile ve bahanelerle imkân tanımayacakları mülahazası içerisinde olmuştur. Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ'da yapılan müzakerelerde böyle bir durumun Osmanlı maliyesine hiçbir şey kazandırmayacağı dile getirilmiş ve devletin ciddi ve daimi bir faydaya kavuşturulması suretlerinin araştırılması istenmiştir. Neticede dökülen onca kan ve uğranılan onca zayiata mukabil olarak, ele sağlam bir şey geçirilmiş olması esasını temin etmesi mülahazasıyla tazminata

¹³⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 386/99, 26 Haziran 314.

¹³¹ A.g.v.; BOA, MVM, nr 95/89, 1 Temmuz 314.

¹³² BOA, Y.A.Hus., nr 386/99, 26 Haziran 314.

¹³³ BOA, İr. Yun., nr 985, 20 Rebiulahir 315/6 Eylül 313.

karşılık olarak istila olunan mahallerin, bu mümkün olmadığı takdirde hiç olmazsa Yenişehir vesaire gibi mevki ve askerî bakımdan mühim olan noktaların Osmanlı Devleti'nin elinde kalmasının sağlanması için gayret edilmesine karar verilmiştir.¹³⁴ Ancak Büyük Devletlerin Yunan maliyesinin kötü durumda olduğunu bahane ederek tazminat miktarının savaşın Osmanlı Devleti'ne yüklemiş olduğu fedakârlıklarla asla kıyas kabul etmeyecek bir miktara indirilmesi hususunda ısrar etmeleri¹³⁵ ve Yunanistan'ı destekler bir politika izleyerek aleyhinde çok olumsuz kararlar almaktan kaçınmaları neticesi Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne ödemesi gereken tazminat miktarı dört milyon Osmanlı lirası¹³⁶ olarak kabul edilmiştir. Yunanistan'ın bu miktara ilaveten savaştan zarar gören Osmanlı tebaası için de ayrıca 100 bin lira¹³⁷ ödemesi kararlaştırılmıştır. Yine Osmanlı-Yunan sınırının tespiti müzakerelerinde Osmanlı Devleti'nin Teselya'dan çekilmesi kabul edilmiştir. Ancak Osmanlı Hükûmeti, gerek tazminat konusundaki mezkûr endişelerinin gerekse elde edilen yerlerden çekilmek istememesinin tabii bir neticesi olarak, tespit olunacak tazminat taksitleri ödendikçe Teselya'dan kademe kademe çekilme şeklinde özetlenebilecek alternatif bir teklifte bulunmuştur, fakat başta İngiltere olmak üzere Büyük Devletler tarafından¹³⁸ Osmanlı Hükûmeti'nin bu teklifine müspet bakılmamıştır. Büyük Devletler sefirleri vasıtasıyla Osmanlı Hükûmeti'ne müşterek bir takrirden bulunarak ilk savaş tazminatı taksitinin 15 Mayıs 1898 tarihinde olmak üzere 1.000.000 lira; ikinci taksitin 25 Mayıs 1898 tarihinde olmak üzere 1.000.000 lira; üçüncü taksitin 10 Haziran 1898 tarihinde olmak üzere 1.100.000 lira; dördüncü taksitin ise 10 Temmuz 1898 tarihinde olmak üzere 1.000.000 lira olarak dört taksitte ödeneceğini;¹³⁹ Teselya'nın tahliyesine başlanmadan hiçbir surette tediye bulunulmayacağı;¹⁴⁰ son

¹³⁴ BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 1 Zilhicce 314/2 Mayıs 313.

¹³⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 373/29, 10 Haziran 1897; BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 23 Muharrem 315/12 Haziran 313.

¹³⁶ BOA, MVM, nr 95/89, 29 Muharrem 316/7 Haziran 314.

¹³⁷ BOA, İr. Yun., nr 1086, 5 Mayıs 314; BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314.

¹³⁸ BOA, Y.A.Res., nr 88/9, 6 Rebiulevvel 315/23 Temmuz 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/29, 4/16 Ağustos 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/35, 18 Rebiulevvel 315/7 Ağustos 313.

¹³⁹ BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314; BOA, İr. Yun., nr 1086, 5 Mayıs 314; BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 12 Zilhicce 315/26 Nisan 314. Savaş tazminatının şekli ve Teselya'nın tahliye şekli maddeleri hakkında aracı devletler sefirlerinin Mukaddemât-i Sulhiye Layihası'nın ikinci maddesine ilave edilen fıkra ile altıncı maddesi yerine geçmek üzere yeniden kaleme alınan ve Avusturya sefiri tarafından gönderilen Osmanlıca-Fransızca madde müsveddeleri için bak: BOA, İr. Yun., nr 982, 17 Rebiulahir 315/3 Eylül 313.

¹⁴⁰ BOA, Y.A.Res., nr 88/9, 6 Rebiulevvel 315/23 Temmuz 313; BOA, İr. Yun., nr 1075, 15

iki taksidin de tahliye işinin tamamlanmasından sonra yerine getirileceği tebliğinde bulunmuşlardır.¹⁴¹ Mezkûr takrirden önce antlaşmanın hükümlerinden birini teşkil etmesine rağmen sınır tashihi ve savaşa sebebiyet veren Girit meselesinden hiçbir suretle bahis olunmamıştır.¹⁴² Meclis-i Mahsûs-i Vükela'da yapılan görüşmeler neticesinde, Yunanlıların malum meşreplerinden dolayı, savaş tazminatının bir an evvel ödenmesini sağlamak amacıyla ilave bir maddenin antlaşmaya konulması istenmişse de sefirler savaş ve bilinen neticesinden dolayı Yunanlıların fevkalade mali sıkıntı içerisinde buldukları mazeretini ileri sürerek bu teklife de yanaşmamışlar, ancak tespit edilen tazminatın ödeneceği konusunda taahhütte bulunmuşlardır. Osmanlı Hükûmeti de gerek tazminata dair kararın daha fazla gecikmesini arzu etmediğinden ve daha ziyade ısrarda bulunmasının fayda sağlamayacağını anlamış olmasından gerekse sınır düzenlemesi konusunda yaşanan keşmekeşliğe benzer bir olayı tekrar yaşamaya tahammülünün bulunmayışından dolayı¹⁴³ mezkûr teklifinde ısrarlı olmamıştır. Siyasi gerekler bir tarafa, getirdiği fevkalade masraflar dolayısıyla maliyenin içinde bulunduğu müşkülâtı her geçen gün daha da ağırlaştıran ve artıran mevcut askerî masraflar sebebiyle sulh meselesinin bir an evvel çözüme kavuşturulması yoluna gitmiş,¹⁴⁴ Büyük Devletlerce verilen karara razı olmaktan başka çare bulamamıştır.

Tazminatın Ödenme Şekli Murakabe Komisyonu

Almanya, Yunan Hükûmeti'nin Osmanlı Hükûmeti'ne vereceği dört milyon liralık savaş tazminatının ödenmesi işlerine yardımcı olmak ve Yunan maliyesini murakabe altına almak amacıyla,¹⁴⁵ Büyük Devletler tarafından mali bir komisyon oluşturulması teklifinde bulunmuştur. Görünürde Osmanlı menfaatlerini korumaya ve barışın daimi olmasına hizmet eden bu teklifin gerisinde ise Alman bankerlerince Yunanistan'a verilen büyük meblağlı kredilerin geri ödemesinin teminat altına alınarak herhangi bir surette riske maruz kalmaması ve Yunanistan'dan bir kısım yeni Alman menfaatlerinin temin edilmesi

Zilkade 315/25 Nisan 314; BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 12 Zilhicce 315/26 Nisan 314.

¹⁴¹ BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314; BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 12 Zilhicce 315/26 Nisan 314.

¹⁴² A.g.v.

¹⁴³ BOA, İr. Yun., nr 985, 18 Rebiulahir 315/4 Eylül 313.

¹⁴⁴ BOA, Y.A.Res., nr 88/35, 18 Rebiulevvel 315/7 Ağustos 313.

¹⁴⁵ BOA, Y.A.Res., nr 88/29, 4/16 Ağustos 313.

yer almıştır.¹⁴⁶ Almanya'nın bu teklifi diğer Büyük Devletler tarafından da kabul görmüş, vazifesi, tazminat taksitlerinin tediyelerini hızlandırmak ve kolaylaştırmak için iktiza eden ödeme şeklinin Yunanistan Düyûn-u Umûmiyesi tahvillerini elinde bulunduran eski alacaklıların müktesep haklarına hâle getirmeyecek bir surette yapılmasını sağlamak ve ayrıca Düyûn-u Umûmiye tahsisatlarını da temin etmek olan bir murakabe komisyonu oluşturulmuştur.¹⁴⁷ Ayrıca mezkûr komisyonun muamelelerini içeren ve Büyük Devletlerin bu muameleleri takibine imkân tanıyan bir kanunun Yunan Hükûmeti'nce de kabul edilmesi ve bahsi geçen kanun gereğince savaş tazminatı için akd olunacak istikraz ve millî borçlar vesaire taksitlerine kâfi gelecek gelirlerin kullanımı hususlarının mezkûr komisyon marifetiyle mutlak bir murakabe altına alınmasına karar verilmiştir.¹⁴⁸ Varılan bu kararlar neticesinde Büyük Devletlerin her biri tarafından birer üyenin bulundurulduğu mezkûr komisyon Atina'da Yunan Hükûmeti nezdinde çalışmalarına başlamıştır.

Osmanlı askerlerinin Teselya'dan çekilmesine başlamasının Atina'da teşekkül etmiş bulunan Karma Komisyon tarafından yapılacak olan istikraz ilanına bağlı tutulması ve bunun da en erken mart ayında mümkün olabilir gözükmeye savaştan tazminatının ödenmesi keyfiyetini bir süre için sekteye uğratmıştır. Ancak tazminatın ödenmesinin gecikmesi Osmanlı Devleti açısından askerî masrafların artmasını sağlamış, hemen hemen Yunanistan'dan alınacak olan savaş tazminatı derecesinde bir masrafın yapılmasını gerekli kılmıştır.¹⁴⁹

Yunanistan tarafından Osmanlı Devleti'ne ödenecek olan savaş tazminatının alınması, saklanması ve sarf olunması Osmanlı Bankası aracılığı ile yürütülmüştür.¹⁵⁰ Bu bankaya yatırılacak savaş tazminatına, hesapta kaldığı sürece, aynı zamanda faiz ödenmesi de kararlaştırılmıştır. Bu noktada İngiltere mali piyasası ölçü alınmış ve bu faizin yüzde 2.5 nispetinde olması benimsenmiştir.¹⁵¹ Toplam olarak 4.100.000 lira¹⁵²

¹⁴⁶ BOA, İr. Yun., nr 982, 17 Rebiulahir 315/3 Eylül 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/87, 17 Rebiulahir 315/3 Eylül 313.

¹⁴⁷ A.g. vesikalar; BOA, Y.A.Hus., nr 376/73, 15 Rebiulahir 315/1 Eylül 313; BOA, İr. Yun., nr 879, 19 Zilkade 314/9 Nisan 313; BOA, İr. Yun., nr 1086, 25 Zilhicce 315/5 Mayıs 314.

¹⁴⁸ BOA, Y.A.Res., nr 88/87, 17 Rebiulahir 315/3 Eylül 313; BOA, İr. Yun., nr 982, 17 Rebiulahir 315/3 Eylül 313.

¹⁴⁹ BOA, İr. Yun., nr 1048, 1 Ramazan 315/11 Kanunusani 313.

¹⁵⁰ BOA, İr. Yun., nr 1086, 26 Zilhicce 315/6 Mayıs 314.

¹⁵¹ BOA, İr. Mal., nr 1694/73/15/ 15 M. 1316, 30 Nisan 314/12 Mayıs 1898.

¹⁵² BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314; BOA, İr. Yun., nr 1086, 5 Mayıs 314; BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 12 Zilhicce 315/26 Nisan 314; BOA, Y.A.Res., nr 88/18, 27 Rebiulahir 315/13 Eylül 313.

miktardaki savaş tazminatı hepsi Osmanlı Hükûmeti'nin talebi üzerine, Osmanlı lirası cinsinden ödenmesi kararlaştırılmıştır.¹⁵³

Tazminatın Sarf Yerleri

Meclis-i Vükelâ tarafından savaş tazminatı olarak Yunan Hükûmeti'nden alınacak dört milyon liranın zaruri ihtiyaçlar için kullanılması istenmiş, bunun haricinde kullanılmasının asla caiz olmayacağına dikkat çekilmiştir. Tazminat dolayısıyla elde edilecek bu paranın devletçe silah vesaire gibi mühim ihtiyaçların karşılanması için muhafaza edilerek sıradan yerlere harcanmaması kararlaştırılmışsa da¹⁵⁴ bu karar gereği gibi uygulamaya konamamıştır. Daha ziyade 1897 senesi nihayetine kadar Maliye Hazinesi'nin ihtiyaçları, ödenemeyerek birikmiş olan askerî harcamalar ve maaşların ödenmesi ve askerî kuvvetlerin iâşelerinin karşılanması¹⁵⁵ ve sair ihtiyaçlar için kullanıldığını gördüğümüz 4.100.000 liralık savaş tazminatının tespit edebildiğimiz kadarıyla sarf yerleri ve miktarları şöyledir:

1. 200.000 lirasının Askerî Tekaüt Sandığı'na ihsan buyrulması
2. 100.000 lirasının bütün göçmenlerin iskân masrafları için harcanması
3. 439.465 lirasının Tesisât-ı Askerîye İade Sandığı'nı ihtiyaçlarına mukabil olarak verilmesi
4. 25.000 lirasının Giritli Fakir Müslümanlar Komisyonu'na bağışlanması
5. 261.941 lirasının Şark Demiryolları Kumpanyası'nın geriye kalan alacağına ödenmesi
6. 9.208 lirasının Golos Demiryolu'nun askerî nakliyattan dolayı talep edip Osmanlı Bankası'ndan savaş tazminatı karşılık gösterilerek alınan avansı için tediye edilmesi
7. 50.000 lirasının savaş mevkilerinden memleketlerine geri nakledecek olan askerın maaşlarına mahsuben ayrılması
8. 12.000 lirasının peksimet fiyatı olarak Askerî Daire'ye verilmesi
9. 1.200.000 lirasının yüzde yedi faizle alınan avans bedeli olarak ödenmesi

¹⁵³ BOA, MVM, 95/89, 29 Muharrem 316/7 Haziran 314.

¹⁵⁴ BOA, Y.A.Res., nr 88/18, 27 Rebiulahir 315/13 Eylül 313; BOA, İr. Mal., nr 1694/73/15/15 M. 1316, 15 Muharrem 316/24 Mayıs 314; BOA, MVM, nr 95/89, 5 Ağustos 314.

¹⁵⁵ A.g.v.

10. 350.000 lirasının havaleler mukabili olarak Osmanlı Bankası'na tediyesi

11. 200.000 lirasının Teselya ve Yanya ordusundaki redif kuvvetlerinin memleketlerine iadeleri için gereken nakliye masrafları ve katık ücretleri olarak verilmesi

12. 120.000 lirasının Bahriye Nezareti'nin avanslarına harcanması

13. 4.000 lirasının Yangın İâne Komisyonu'na tahsisi

14. 15.000 lirasının Ziraat Bankası'na tediyesi

15. 185.400 lirasının Teselya ve Yanya Ordusu'nun üç maaş karşılığı olarak ayrılması

16. 100 lirasının İdâre-i Mahsûsa'ya 12 vapur satın alınması için¹⁵⁶ harcanması.

Tazminat konusuna dair mukavelenin sekizinci maddesi gereğince Yunanlılar tarafından halka verilen zarar karşılığı olmak üzere Yunanistan'dan alınan yüz bin liranın¹⁵⁷ dağıtımı ve teferruatı hakkında müzakerelerde bulunmak ve mağdurların zararını gidermeye çalışmak maksadıyla bir komisyon teşkil edilmiştir. Bu komisyonun başkanlığına Divân-i Muhâsebât Reisi Hasan Fehmi Paşa ve azalığına da Babîâli Hukuk Müşaviri Hakkı Bey ile Birinci Hukuk Mahkemesi Reisi Haydar Efendi¹⁵⁸ getirilmiştir.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Yunanistan'a 52 milyon Drahmiye mal olmuştur.¹⁵⁹ Gerek bu durum gerekse savaş dolayısıyla ödemek zorunda kalınan dört milyon liralık tazminat sebebiyle Yunan mali idaresi Büyük Devletlerin murakabesi altına girmiştir.¹⁶⁰ Ancak bu durum sınıldığının aksine Yunanistan'ın ekonomik yapısı üzerinde hiçbir kalıcı tesir yapmamıştır.¹⁶¹ Zira Yunanistan bir hayli borca girmiş olmasına ve maliyesi murakabe altına alınmış bulunmasına rağmen yine de silah-

¹⁵⁶ BOA, İr. Yun., nr 1086, 5 Mayıs 314; BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314; BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 17 Zilhicce 315/27 Nisan 314; BOA, İr. Mal., nr 1694/73/15/15 M. 1316, 11 Muharrem 316/20 Mayıs 314; BOA, Y.A.Hus., nr 88/12, 6 Rebiulevvel 315/23 Temmuz 313; BOA, Y.A.Res., nr 90/96, 17 Şaban 315/29 Kanunusani 313; DMA, MB II, H, nr 1159/1, 25 Rebiulevvel 316/1 Ağustos 314; BOA, Y.A.Res., nr 89/66, 12 Cemaziyülahır 315/27 Teşrinievvel 313.

¹⁵⁷ BOA, İr. Yun., nr 1086, 5 Mayıs 314; BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314.

¹⁵⁸ BOA, İr. Yun., nr 1093, 27 Safer 316/5 Temmuz 314.

¹⁵⁹ Dakin, a.g.e., s. 153.

¹⁶⁰ BOA, İr. Mal., nr 1694/73/15/15 M. 1316, 15 Muharrem 316/24 Mayıs 314; BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314; İorga, a.g.e., c. V, s. 615; Henry B. Dewing, Greece And The Greates Powers, Washington 1924, p. 28; Bayur, a.g.e., c. I/I, s. 113.

¹⁶¹ Dakin, a.g.e., s. 153-155.

lanmaya ve yeni savaş gemileri satın almaya yönelmekten kaçınmamıştır. Bu noktada savaştan sonra 12 kadar gemi inşasına teşebbüs etmiş ve Fransa'nın bu iş için taahhüdünü almıştır.¹⁶² Bu durum Büyük Devletler tarafından iddia edildiğinin aksine Yunan maliyesinin o kadar da zor bir durumda olmadığını göstermesi yanında Yunanistan'ın yayılma emellerinden vazgeçmediğini, maruz kaldığı mağlûbiyetin kendisini uslandırmaya yetmediğini de açıkça ortaya koymuştur.

Büyük Devletlerin savaşın meydana getirdiği olumsuzluklar nedeniyle Yunan mali idaresi üzerinde kontrol oluşturmalarının Yunanistan'a birtakım zararlarından söz etmek mümkünse de savaş tazminatının ödenmesi için Yunanistan'a kredi bulma noktasında yardımcı olmaları ve ayrıca 1898 yılında 170 milyon Drahmi borç vermeyi kabul etmeleri¹⁶³ ve sair münasebetleri de Yunanistan açısından işin müspet yönünü teşkil etmiştir denebilir. Yapılan yardımlar neticesinde Yunan maliyesi iddia edildiği gibi çok vahim ve buhranlı günler yaşamak yerine savaş sonrası yıllarda süratle düzelmeye ve gelişmeye başlamıştır.

Eski Antlaşmaların Müzakeresi

Savaş sebebiyle Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında daha evvelce imzalanmış olan bütün antlaşmaların hükmen geçersiz hâle gelmesi¹⁶⁴ durumu, mütareke sonrası, sulh müzakereleri konularından bir diğerini teşkil etmiştir.

Tophane'de yapılan müzakerelerde Osmanlı Hükûmeti Yunanistan ile arasında mevcut olan antlaşmaların devletlerarası hukuk kaideleri esasına dayanan yeni bir muahede akdi ile yenilenmesini istemiştir.¹⁶⁵ Büyük Devletler sefirleri bu talebe önceleri sıcak bakmamışlar,¹⁶⁶ ancak daha sonra Osmanlı Hariciye Nazırı tarafından verilen bir muhtırayı müteakiben, konunun tetkik edilmek üzere ele alınacağını bildirmişlerdir.¹⁶⁷

Osmanlı Hükûmeti, eski antlaşmaların yenilenmesi meselesinin kendi açısından tereddüt gerektiren bir tarafının bulunmayışı dolayısıyla bu konunun kendi hak ve menfaatleri bakımından mümkün olan en

¹⁶² BOA, İr. Mal., nr 1694/73/15/15; 15 Muharrem 316/24 Mayıs 314.

¹⁶³ Dakin, a.g.e., s. 153-155.

¹⁶⁴ BOA, MVM, 92/52, 20 Nisan 313.

¹⁶⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 373/29, 10 Haziran 97.

¹⁶⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 373/85, 10 Haziran 313; BOA, Y.A.Hus., nr 373/36.

¹⁶⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 373/85, 10 Haziran 313. Osmanlı topraklarında yaşayan Yunan tebaasının eski antlaşmaların öngördüğü esaslara tâbi olması yolunda sefirlerin yapmış olduğu teklifin esasları ve Osmanlı Hükûmeti'nin yaklaşımları için bak: BOA, Y.A.Res., nr 87/35.

güzel şekilde neticeye ulaştırılmasına çalışmıştır.¹⁶⁸ Ancak tarafgir bir tutum sergileyerek Yunanistan'ı feda etmek istemeyen Büyük Devletler sefirleri Osmanlı Hükûmeti'nin bu noktada hakkını inkara yönelerek sadece Yunan Hükûmeti ve memurlarının eski antlaşma hükümlerinden istifadesini sağlamaya çalışmışlar, icrasından geri kalmadıkları suiistimalleri izaleye yarayacak bazı tedbir ve hükümlerin müzakere olunduktan sonra kabul edilmesine muvafakat etmişlerdir.¹⁶⁹ Netice itibariyle Yunan Hükûmeti ile Osmanlı Devleti arasında ticari münasebetlerin gelişmesine yardımcı olacak bir ticaret ve denizcilik mukavelesi akdedilmesi önbarış antlaşması layihasının yedinci maddesine, kesin barış antlaşmasının ise on birinci maddesi¹⁷⁰ ve bu antlaşmaya bağlı olan B İşaretli Protokol gereğince muhafaza olunmuştur.¹⁷¹ Yeni antlaşmanın tatbikata konulmasına kadar gümrük tarifelerinde, kabotaj ve sünger avı hususlarında savaştan evvelki durumun iki sene süreyle, misli ile mukabele olunmak üzere,¹⁷² uzatılması, mezkûr süre içerisinde antlaşmanın akd ve tasdik edilememesi hâlinde kesin barış antlaşmasının on birinci maddesinde açıklanan esaslara dönülmesi kararlaştırılmıştır.¹⁷³ Bu müddetin dolması üzerine ise mukavelenin geçerlilik süresinin tekrar uzatılması cihetine gidilmiştir.¹⁷⁴

İki taraf arasında bir ticaret antlaşmasının imzalanması protokolde yer almak ve daha ziyade Yunan menfaatini temine hizmet edecek bir surette müsveddesi de hazırlanmış¹⁷⁵ olmakla birlikte mezkûr antlaşmanın imzalanması bir kısım sebeplerden dolayı gecikmiş ve ancak 6 Haziran 1903'te gerçekleşebilmiştir.

Genel Af ve Suçluların İadesi

Büyük Devletler sefirleri ile yapılan sulh müzakerelerinde üzerinde durulan konulardan birini de gerek Osmanlı gerekse Yunan tebaasından olup da savaş sebebiyle itham olunan ve suç sayılan davranışlarda bulunan şahıslar hakkında Büyük Devletlerce ilan edilmesi istenen genel af ve suçluların iadesi konusu oluşturmuştur.

¹⁶⁸ BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 14 Safer 315/2 Temmuz 313.

¹⁶⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 373/29, 10 Haziran 97; BOA, Y.A.Res., nr 87/14, 6 Muharrem 315/26 Mayıs 313; BOA, Y.A.Hus., nr 373/16, 25 Mayıs 313.

¹⁷⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 379/91.

¹⁷¹ BOA, MVM, 98-1/91, 4 Teşrinisani 315; BOA, İr. Yun., nr 1120, 28 Nisan 315.

¹⁷² BOA, Y.A.Hus., nr 379/91.

¹⁷³ A.g.e.

¹⁷⁴ BOA, MVM, 98-1/91, 4 Teşrinisani 315; BOA, İr. Yun., nr 1120, 28 Nisan 315.

¹⁷⁵ On küsur maddeden oluşan bu müsvedde hakkında Osmanlı Hükûmeti'nin görüşü için bak: BOA, İr. Yun., nr 1120, 28 Nisan 315.

Sefirler genel affın savaştan önce meydana gelen suçlara münhasır ve yalnız firar ve düşman ordusu ile savaşa iştirak etmek, düşmana erzak vermek ve kolaylık göstermek gibi davranışlarda bulunmuş olan kimselere şamil olmasını istemişler,¹⁷⁶ hatta bu konuya dair bir de müsvedde hazırlamışlardır.¹⁷⁷

Büyük Devletlere göre Yunan Hükûmeti'nin akdine mecbur olduğu böyle bir mukavele ile Girit ve sair bazı mahallerde birtakım müfsitlerin Yunanistan'a firarlarıyla orada fesat cemiyetleri teşkil etmelerinin ve Osmanlı topraklarını ifsada kalkışmalarının önü alınmış olacaktı.¹⁷⁸ Oysaki Büyük Devletler bu teklifleri ile Yunanistan lehine hareket etmekte ve savaş öncesinde ve sırasında Yunanistan lehine olaylara karışmış olan Yunan asıllı fakat Osmanlı tebaası durumunda bulunan kimseleri korumayı amaçlamaktaydılar.

Osmanlı Hükûmeti daha mütareke esaslarını belirlerken Yunanistan ile kendi arasında suçluların iadesi hakkında iki devlet arasında bir mukavele akd ve tanzim olunması teklifinde bulunmuş olduğundan¹⁷⁹ Büyük Devletlerin mezkûr teklifini prensip olarak kabul etmiştir. Ancak Osmanlı Hükûmeti, birtakım şahısların hem genel hukuku ilgilendiren suçlardan hem de siyasi suçlardan dolayı Yunanistan'a firar ettikleri görülmüş olduğundan, imzalanacak antlaşmanın sadece genel hukuku kapsamının yeterli olmayacağını, mezkûr iki suç alanını birbirinden ayırmanın da mümkün olmadığını ve siyasi suçluların da antlaşma kapsamına alınmadıkça hiçbir şey yapılmamış sayılacağını belirterek siyasi suçluların da bu karara dâhil edilmelerini istemiştir.¹⁸⁰

Yunan murahhasları suçluların iadesine dair imza olunacak antlaşmanın siyasi suçluları da kapsamına taraftar olmamışlarsa da¹⁸¹ sefirler vasıtasıyla bu olumsuzluk da izale edilmiştir.¹⁸²

Osmanlı Hükûmeti affa mazhar olarak avdet edecek şahısların serresi takımından olmaları hâlinde ve bunların cinayet fiillerinde bulu-

¹⁷⁶ BOA, Y.A.Res., nr 88/119, 27 Rebiulevvel 315/13 Eylül 313; BOA, MVM, 94/69, 13 Şevval 315/22 Şubat 313.

¹⁷⁷ BOA, Y.A.Res., nr 88/98, 20 Rebiulahir 315/6 Eylül 313.

¹⁷⁸ BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 23 Muharrem 315/12 Haziran 313.

¹⁷⁹ BOA, İr. Yun., nr 908, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 917, 19 Zilhicce 1314/10 Mayıs 1313; BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/85, 17 Zilhicce 314/8 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/90, 19 Zilhicce 314/10 Mayıs 313.

¹⁸⁰ BOA, Y.A.Res., nr 89/31, 20 Cemaziyülevvel 315/5 Teşrinievvel 313.

¹⁸¹ BOA, İr. Yun., nr 1001, 27 Cemaziyülevvel 315/12 Teşrinievvel 313; BOA, Y.A.Hus., nr 374/94, 12 Temmuz 313.

¹⁸² A.g.v.

nacakları, bu durumun ise iki devlet arasında yeniden ciddi bir mesele meydana getirecek bazı olayların zuhuruna sebebiyet vereceği mülâhazalarında bulunarak bu konuda bir hayli tereddüt etmiştir. Osmanlı kuvvetlerinin işgali altında bulunan mahaller ahalisinin namus, can ve malları her türlü taarruzdan masun iken bu serserilerin avdetleriyle meydana getirebilecekleri uygunsuzlukların kötü niyetli yabancılar tarafından Osmanlı askerlerine atfedilerek askerî namusa halel getirilebileceği düşünülmüştür. Ayrıca bahsi geçen şahısların beş on bin radde-sinde olmalarının muhtemel bulunmasıyla cezalandırılmalarının dahi müşkül olacağından, askerî namusu korumak üzere, bunların avdetlerinin barış antlaşmasının imzalanmasından sonraya tehirini daha uygun görmüş ve bu kararını Büyük Devletlere de tebliğ etmiştir.¹⁸³

Mezkûr tebligat üzerine af ilan edilmesinin Avrupa'da büyük bir hüsnütesir meydana getireceğini dostane bir şekilde beyan eden Avusturya sefiri ve Fransa Maslahatgüzârı başta olmak üzere Büyük Devletler sefirleri önbarış antlaşması layihasına bağlı T İşaretli beyanname gereğince genel bir affın ilan edilmesinde acele olunmasını,¹⁸⁴ padişahın kendi tebaası hakkında merhametkârâne bir muamelede bulunmasının Osmanlı kuvvetlerinin harekâtını ve Osmanlı Hükûmeti'nin maksadını kolaylaştıracağını ve Yunan uyruğunda bulunan Müslümanların da mesuliyetten kurtulmalarını sağlayacağını ifade etmişlerdir.¹⁸⁵

Sefirlerin bu yöndeki temennilerine rağmen Osmanlı Hükûmeti genel bir af için şayan buyrulacak müsaadenin Osmanlı tebaasından olup da savaştan dolayı itham olunanlara şümillü itibariyle birtakım mahzurlar doğuracağı kanaatine sahip olmuş, dolayısıyla da kabul edilen kararın değiştirilmemesini daha münasip görmüştür.¹⁸⁶

Netice itibariyle önbarış antlaşması layihasının dördüncü maddesi hükmünce Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında savaş dolayısıyla kesilmiş bulunan münasebetlerin yeniden başlamasını ve iki taraf tebaasının avdetlerini kolaylaştırmak üzere,¹⁸⁷ önbarış antlaşması layihasının tasdikinden sonra tanzim olunacak olan kesin barış antlaşmasında, savaş hâlinde dolayı mesul sayılan ve itham olunanlar hakkında iki tarafın da genel bir af ilanında bulunulmaları kararlaştırılmıştır.¹⁸⁸ Bu

¹⁸³ BOA, Y.A.Res., nr 88/117, 27 Rebiulahir 315/13 Eylül 313.

¹⁸⁴ A.g.v.

¹⁸⁵ BOA, Y.A.Res., nr 88/119, 27 Rebiulevvel 315/13 Eylül 313.

¹⁸⁶ BOA, Y.A.Res., nr 88/117, 27 Rebiulahir 315/13 Eylül 313.

¹⁸⁷ BOA, Y.A.Res., nr 88/98; 20 Rebiulahir 315/6 Eylül 313.

¹⁸⁸ BOA, Y.A.Res., nr 88/117, 27 Rebiulahir 315/13 Eylül 313.

hususun kesin barış antlaşmasının beşinci maddesinde yerini almasıyla¹⁸⁹ Büyük Devletler, Yunanistan'ı savaşta yok olmaktan kurtardıkları gibi savaş çığırkanlarını da herhangi bir cezaya maruz kalmaktan alıkoymuşlardır.

Sınır Tespiti Görüşmeleri

Osmanlı-Yunan hududunun tashihi konusunda birbirinden ayrı olmak üzere muhtelif tarihlerde muhtelif konferanslar tertip edilmiştir. Bunlardan ilki Berlin Kongresi müzakereleri; ikincisi Preveze Konferansı; üçüncüsü İstanbul Konferansı; dördüncüsü Epir ve Teselyalı uzmanlardan oluşan karma bir komisyonun vazifelendirilmesi ve nihayet beşincisi de Berlin Konferansı olmuştur.¹⁹⁰ Bütün bu konferanslara rağmen, Osmanlı Devleti'nin toprak vermemekte direnmesi, Yunanistan'ın ise toprak kazanmakta ısrar etmesi gibi iki zıt düşünce ve kararın çarpışması iki devlet arasında sınır konusunda kalıcı ve uzlaştırıcı bir çözümün ortaya çıkmasına engel olmuştur.

Bu tutum savaş sonrası yapılan sınır müzakerelerine de yansımış, ön-barış antlaşması layihası maddeleri içerisinde en ziyade ihtilaf ve müzakere konusu olan araziyle alakalı altıncı madde olmuştur. En az on yedi defa bu husus için toplanılmış,¹⁹¹ özellikle Teselya kıtasının konu edildiği bu müzakereler zaman zaman çıkmaza girmiş ve hatta inkıtaya uğramıştır.

Berlin Kongresi ve Teselya'nın Yunanistan'a Terki

İngiltere'nin gayretleri ile Berlin Kongresi'ne katılan o tarihteki Yunan Hariciye Nazırı Deliyani ve Berlin sefiri Rangabe Yunanlılarla meskun bütün toprakların Yunanistan'a verilmesi gerektiğini belirtmiş, Girit, Teselya ve Epir'in tümü ile Yunanistan'a terkinde ısrar etmişlerdi. Ancak Osmanlı delegeleri bu isteklerin bütününe karşı çıkmış, İngiltere ise Girit'in Yunanistan'a verilmesine muhalefette bulunmuştu, fakat bununla birlikte 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'nın ilgili maddesince Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'a bir kısım toprak terk

¹⁸⁹ BOA, MVM, 94/69, 13 Şevval 315/22 Şubat 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/119, 27 Rebiulevvel 315/13 Eylül 313.

¹⁹⁰ BOA, YEE, 39/1262/18/114. Muhtelif tarihlerdeki Osmanlı-Yunan Sınır düzenlemeleri için bak: BOA, YEE, 38/35-31/113/111; BOA, YEE, 38/31-35/113/29; BOA, YEE, 502/182/127/623; BOA, YEE, İ/156-27/156/3; BOA, YEE, İ/156-42/156/3; Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri, s. 210-229.

¹⁹¹ BOA, Y.A.Res., nr 88/29, 14 Rebiulevvel 315/2 Ağustos 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/55; BOA, Y.A.Res., nr 88/92, 19 Rebiulahir 315/5 Eylül 313.

etmesine kongreye katılan devletlerce karar verilmişti.¹⁹² Yunanistan'a terki istenen yerler arasında bulunan Teselya gayet verimli toprakları olan ve büyük bir istihkâm hâlinde olup askerî açıdan son derece ehemmiyetli bir durum arz etmekteydi. Nüfus bakımından ise sadece Hristiyanlardan meydana gelmeyip Müslüman, Yahudi ve sair din ve cinsten kimseleri de bünyesinde barındırmaktaydı.¹⁹³

Kongreye katılan Avrupa devletleri murahhasları Teselya kıtasının Yunanistan'a terkinin hudut üzerinde zaman zaman zuhura gelen ve dolayısıyla Avrupa barışını tehdit etmekte olan uygunsuzlukları kesin bir surette bertaraf edeceği; Osmanlı Devleti'nin buna muvafakati ile Yunan Hükûmeti'nin haris emellerinin önünün alınmış olacağı; böyle bir durumun Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında hâlisane bir barışın geçerli olmasına medar sayılacağı ve sair hususları ileri sürerek iş başında bulunan o zamanki Osmanlı Hükûmeti'ne bu noktada bazı teminatlarda bulunmuşlardı.¹⁹⁴ Üç yıl gibi uzun bir süre devam eden ve İngiltere'nin siyasi baskısı yanında bir dizi müzakere ve diplomatik mücadeleden sonra nihayet 24 Mayıs 1881'de İstanbul Konferansı'nda varılan kararla 1877/1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki tarafsızlığının âdetâ bir mükafatı olmak üzere, Epir cihetinde Narda/Narta ve bütün Teselya Yunanistan'a terk olunmuştu. Böyle bir karar neticesi 13.500 kilometre karelik¹⁹⁵ bir toprağın kendisine bırakılması ise Yunanistan'ı yeni arayışlar içerisine sevk etmişti.

Yunanistan'ın Taahhütleri ve Sonrası

Teselya'nın Yunanistan'a ilhakı sırasında kongreye katılan devletler arasında akdedilen mukavelenamede Yunan Hükûmeti'ne, Müslüman ahalinin gerek teşkilatlarına gerekse bu cemaate şer'i hükümleri uygulamakla görevli memurların ve müftülerin dereceleri itibariyle irtibatına halel getirilmeyeceği, şer'i mahkemelerin hukuku uygulama noktasında tahdit olunmayacağı, İslami vakıfların mevcut hâlleriyle muhafaza edileceği şeklinde birtakım vazifeler ve taahhütler yüklemişti,¹⁹⁶ fakat Yunan Hükûmeti bu noktadaki taahhütlerine muhalif bir kısım kanun

¹⁹² Türkgeldi, a.g.e., c. II, s. 169.

¹⁹³ BOA, Y.A.Res., nr 87/18, 3 Muharrem 315/23 Mayıs 313.

¹⁹⁴ BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 23 Zilhicce 314/14 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/18, 3 Muharrem 315/23 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/90; BOA, Y.A.Res., nr 87/55.

¹⁹⁵ Hatipoğlu, a.g.e., s. 37.

¹⁹⁶ A.g.v.; Yar 87/69, 14 Safer 315/2 Temmuz 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 23 Zilhicce 314/14 Mayıs 313.

ve nizamnameler neşrinde bulunmuş ve muhafaza etmesi gereken bazı dinî müesseseleri yıkmaya yönelmiş, Müslüman ahaliye ait senetleri geçersiz kabul etmiş, Emiriye cinsinden olan emlaklar için Osmanlı Hükûmeti'ne vereceği tazminatı ödememiş,¹⁹⁷ Osmanlı Düyûn-u Umûmîyesi'nden Teselya kıtası hesabına düşen hisseyi vermekten imtina etmiş¹⁹⁸ ve iki taraf topraklarından yek diğerine tecavüz eden eşkiyanın tenkilleri hakkında daha önce yapılan mukavele hükümlerinin yenilenmesine riayet etmediği gibi eşkiyanın taarruzlarını daha da artırmasına yardımcı olmuş ve Osmanlı hududunun emniyetini ve topraklarının bütünlüğünü ihlal edici hareketlerin meydana gelmesini kolaylaştırmıştır.¹⁹⁹ Genel hukuk kaideleri böyle bir durumda iki taraf arasında imzalanan her türlü mukavelenin fesih ve iptaline izin vermek-teyse de Osmanlı Hükûmeti böyle bir yola müracaatta bulunmamıştı.²⁰⁰

Osmanlı Hükûmeti'nin Sınır Teklifi ve Görüşleri

Osmanlı Hükûmeti tarafından sulh için ileri sürülen şartlardan her biri hak ve menfaatleri bakımından derece derece önem arz etmekteyse de bunlar içerisinde en önceliklisi ve önemlisi büyük fedakârlıklarla elde edilmiş olup galibiyetin daimi semeresi ve topraklarının tamamiyetinin en büyük teminat sebebi olacak olan Teselya'nın geri alınması maddesi olmuştur. Burasını kurtarmanın sağlayacağı büyük fayda sulh için teklif olunan diğer maddelerden fedakârlıkta bulunmayı ve belki de tamamen vazgeçmeyi gerektirecek kadar kıymete haiz olarak kabul edilmiştir.²⁰¹ Bu sebeple Osmanlı Hükûmeti'nin sınır konusundaki görüşü 1881'deki eski sınır hattının ölçü alınarak yeni hudut hattının çizilmesi,²⁰² Köstüm Nehri'nin kaynağından döküldüğü yere kadar, yani kuzey cihetindeki yerlerin tamamıyla kendisine terk edilmesi şeklindeydi. Karacadağ'ın sınır itibar olunduğu²⁰³ ve dolayısıyla Teselya kıtasının Osmanlı toprakları içerisinde kaldığı bu teklifin kabul edilmesi hâlinde askerî bakımdan önem arz eden noktaların elde edilmesi yanında savaş sonrası vuku bulabilecek askerî tecavüzlerin ve özellikle Yunanistan'ın Osmanlı topraklarına eşkiya çeteleri sevk etmesinin ve gayrimuntazam

¹⁹⁷ BOA, Y.A.Res., nr 87/55.

¹⁹⁸ A.g.v., BOA, Y.A.Res., nr 86/90.

¹⁹⁹ BOA, Y.A.Res., nr 86/90; Yar 87/69, 14 Safer 315/2 Temmuz 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 23 Zilhicce 314/14 Mayıs 313.

²⁰⁰ BOA, Y.A.Res., nr 87/55.

²⁰¹ BOA, Y.A.Res., nr 87/14, 6 Muharrem 315/26 Mayıs 313.

²⁰² A.g.v.; BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 29 Muharrem 315/18 Haziran 313.

²⁰³ BOA, Y.A.Res., nr 87/35, 19 Muharrem 315/8 Haziran 313.

ve gruplar hâlinde tecavüzde bulunmasının önünün alınması ve bertaraf edilmesi kolaylaşmış olacak ve sınırın etkili bir şekilde teftiş ve murakabe edilmesi sağlanabilecekti.²⁰⁴

Osmanlı Hükûmeti bu noktada Berlin Kongresi'nce Teselya kıtasının Yunanistan'a ilhakı konusunda kabul edilen kararın Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında dostane bir münasebet tesis etmek ve istikbalde tartışma konusu olacak mesele ve gaileleri bertarafta bulunmak maksadına yönelik olduğunu ifade etmiş, Avrupa devletleri muvazanasının da protokollerde yer alan beyanlarıyla bu esası teyit ettiklerini belirtmiştir.²⁰⁵ Ancak yaşanan olayların bunun tamamıyla tersine cereyan ettiğini gösterdiğini, daha önce Yunanistan'dan sadece eşkiya taarruzları vuku bulurken hududun mezkûr antlaşma gereğince genişletilmiş olmasının Yunan Hükûmeti'ni Osmanlı Devleti'nin topraklarının bütünlüğü aleyhindeki düşmanlığını daha da artırmaya ittiğini ve Osmanlı Devleti'nin mülkünü ve hukukunu daimi bir tehlike içerisinde soktuğunu ifade etmiş, bu durumun mevcut savaşın ortaya çıkış sebepleri ile ispatlanmış olduğunu beyanda bulunmuştur. Ayrıca eski hududu tekrar geçerli saymanın hem mevcut gerçeklere hem de o kadar fedakârlıklar yapılarak dökülen kanlar sayesinde elde edilen muzafferiyete uygun olmayacağı görüşünde bulunmuştur.²⁰⁶ Meşru haklarını korumak ve mülkünün bütünlüğünü sağlamak üzere tabii bir hudut olarak gördüğü bu yeri elden çıkarmak istemeyen Osmanlı Hükûmeti mezkûr arazinin Osmanlı Devleti'nde kalmasına mukabil Osmanlı Düyûn-u Umûmiyesi'nden antlaşma gereği Yunanistan'a havale edilip de şimdiye kadar ödemesi yapılmamış olan hissenin Osmanlı Devleti tarafına intikalini²⁰⁷ ve Yunan Hükûmeti'nin Teselya kıtasını aldıktan sonra Avrupa sermayedarlarıyla imzalamış olduğu istikrazlar varsa bunlardan mezkûr kıta gelirlerine nispetle isabet edecek miktarın da Osmanlı Devleti tarafından karşılanmasını teklif etmiştir.²⁰⁸ Yine Teselya'da bulunan Ulahların Yunan idaresinden şikâyet ederek Osmanlı idaresinde kalmayı talep ettiklerinden bahsetmiştir. Ayrıca bu yerlerin kendisine verilmesinin topraklarını genişletme değil sadece askerî açıdan sefirler tarafından başlangıçta kabul edilen yerler olduğunu²⁰⁹ ifade ederek Te-

²⁰⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 373/85, 10 Haziran 313.

²⁰⁵ BOA, Y.A.Res., nr 86/90; BOA, Y.A.Res., nr 86/99; BOA, Y.A.Res., nr 87/55, 23 Zilhicce 314/14 Mayıs 313.

²⁰⁶ BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 11 Zilhicce 314/2 Mayıs 313.

²⁰⁷ BOA, Y.A.Res., nr 86/90; BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 23 Zilhicce 314/14 Mayıs 313.

²⁰⁸ BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 23 Zilhicce 314/14 Mayıs 313.

²⁰⁹ BOA, Y.A.Res., nr 87/55.

selya kıtasının Yunanistan'a iadesi konusunda müzakereye girişmeyi ret etmiş, sair noktaları ise Büyük Devletlerin görüşüne havale kılmıştır.²¹⁰

Sınır Müzakereleri ve Büyük Devletlerin Tavrı

Ancak sefirler tarafından Osmanlı Hükûmeti tarafından dile getirilen görüş ve tekliflere fazla itibar edilmemiştir. Osmanlı Hariciye Nazırı Tevfik Paşa, Büyük Devletler sefirleriyle olan görüşmelerinde Teselya'nın iade edilemeyeceğinden bahsetmişse de buna özellikle Fransa, İtalya ve İngiltere sefirleri şiddetle muhalefet etmişlerdir.²¹¹ Rusya sefiri ise Ulahları ima ederek bu gibi devletlerarası hususlarda ahalinin istek ve arzusunu dikkate almaya mahal olmadığını ve devletlerce böyle bir kaidenin kabul edilmesinin idaresi altında muhtelif milletlerin yer aldığı Osmanlı Devleti açısından da uygun olmayacağını ifade etmiş, Ermeni işlerinde Osmanlı Hükûmeti'nin izlemiş olduğu tutumun da zaten bu durumu teyit ettiğini söylemiştir.²¹²

Büyük Devletler, Yunanistan'ın yaşadığı acı tecrübeden sonra aynı şeylere tekrar cesaret edemeyeceğini belirterek, Teselya cihetinde yapılacak olan hudut tashihihinin sadece askerî açıdan ele alınmasını, yani eşkıya çetelerinin veya askerî kuvvetlerin ansızın tecavüzde bulunmalarına mani olacak bir surette savaş açısından önem arz eden noktaların Osmanlı Devleti'nde kalması ile iktifa edilmesini istemişlerdir. Yine Rumeli'nin güneyinde bulunan Osmanlı eyaletlerinin huzur ve asayişini gereği gibi sağlayabilmek için 1881 yılında kendilerinin meydana getirmiş olduğu sınırın değiştirilmesine hiçbir surette lüzum olmadığını belirtmişlerdir.²¹³ Ayrıca mütalaa ve müzakerelerin tamamıyla neticesiz kalması hâlinde kendi aralarında yapacakları görüş alışverişinden sonra evvela Epir için Osmanlı murahhasları tarafından hazırlanan layihayı ve Teselya için Yunan murahhasları layihasını kabul etmek esasında fikir birliğine varmışlardır.²¹⁴ Bu sebeplerden ötürü sulh müzakeresine memur olan sefirler de meseleyi sırf askerî açıdan ele almışlar, bu hususta kendilerine kesin talimat verildiğini beyanla konuya bu açıdan yaklaşmışlardır.²¹⁵ Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Teselya kıtasının ken-

²¹⁰ Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 46.

²¹¹ A.g.e.

²¹² BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 23 Muharrem 315/12 Haziran 313.

²¹³ BOA, Y.A.Res., nr 87/18, 8 Muharrem 315/28 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/55; BOA, Y.A.Res., nr 87/69; BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 24 Zilhicce 314/15 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 29 Muharrem 315/18 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/14, 6 Muharrem 315/26 Mayıs 313; BOA, Y.A.Hus., nr 373/16, 25 Mayıs 313.

²¹⁴ BOA, YEE, 39/1262/18/114.

²¹⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 373/85, 10 Haziran 313; BOA, Y.A.Hus., nr 373/29, 10 Haziran

disine iade olunması yolunda yaptığı talebin, Osmanlı Hükûmeti'nin daha evvelce yapmış olduğu savaşa istila maksadıyla değil topraklarının bütünlüğünü muhafaza etmek gayesiyle baş vurmuş olduğu beyanıyla tezat arz ettiğini belirtilmişler, Teselya'nın Yunanistan'ın en zengin toprağı olup bunun Yunanistan'dan alınması durumunda zaten bozuk olan Yunan maliyesinin büsbütün bozulacağı ve yolundan çıkacağı iddiasında bulunmuşlardır.²¹⁶ Mezkûr sebeplerden ötürü Teselya'nın ne tamamen ne de kısmen Yunanistan'dan geri alınmasının asla mümkün olamayacağını belirtmiştir.²¹⁷

Sulh müzakerelerindeki gelişmeler ve hariciye nazırı tarafından gelen tezkereler Şûrâ-yi Devlet Reisi, ticaret ve nâfia nazırı paşalar ile sadrazam tarafından müzakere olunmuştur. Sefirlerin ateşemiliterler ve Osmanlı subaylarının müzakeresine bıraktığı ve Çayağzı'ndan başlayarak Tırnova kasabasına kadar Köstüm suyunu takip ve ondan sonra Kisariye deresiyle Meçve'ye doğru takip suretine dayanan sınır teklifinin, sınırda bulunan bazı köyleri ve Tırnova kasabasını içine almakla birlikte mezkûr kasaba sahasının Kisariye suyunun ötesinde yani Yunanistan'a tâbi mahalde bırakmak gibi birçok müşkülata sebebiyet vereceği düşünülmüştür. Ancak Yenişehir'in elden çıkmasının maddi ve manevi ehemmiyetine ve muhafazasının askerî açıdan gerekliliğine dair hariciye nazırınca yapılan açıklama üzerine²¹⁸ hududun Yenişehir dâhil olmak üzere Köstüm suyundan tahdidine çalışılmıştır.²¹⁹ Ayrıca daha önce kararlaştırıldığı şekilde bu yeni hudut ile Osmanlı Devleti'ne kalacak arazi hissesine Yunan Hükûmeti'nin Avrupa bankerlerine olan borçlarından isabet edecek meblağın temin ve tediye olacağına da hariciye nazırınca yapılacak tebligata ilave olunması gerekli görülmüştür.²²⁰

Hudut hattının tayini konusunda Meclis-i Vükelâ'da müzakere olunan esaslar üzerine hareket eden Osmanlı hariciye nazırının²²¹ Yenişehir kasabası Osmanlı Devleti'nde kalmak şartıyla Köstüm Nehri'nden sınırın geçmesi şeklindeki teklifi üzerine sefirler bir dereceye kadar yu-

313; BOA, Y.A.Res., nr 87/18, 7 Muharrem 315/27 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 9 Safer 315/27 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/9, 6 Rebiulevvel 315/23 Temmuz 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 9 Safer 315/27 Haziran 313.

²¹⁶ BOA, Y.A.Res., nr 87/18, 3 Muharrem 315/23 Mayıs 313.

²¹⁷ BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 14 Safer 315/2 Temmuz 313.

²¹⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 373/85, 10 Haziran 313.

²¹⁹ A.g.v.; BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 29 Muharrem 315/18 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/58, 6 Safer 315/24 Haziran 313.

²²⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 373/85, 10 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 86/99, 23 Zilhicce 314/14 Mayıs 313.

²²¹ BOA, Y.A.Hus., nr 373/85, 10 Haziran 313.

muşama temayülü içerisine girmişlerse de Köstüm Nehri'nin sınır olarak kabul edilmesinin mümkün olmayacağını,²²² böyle bir durumda o tarafın tamamıyla Osmanlı sınırı dâhilinde kalacağını belirtmişlerdir. Dolayısıyla Çayağzı'ndan başlayarak Kisariye Nehri'nin Köstüm Nehri'ne birleştiği noktaya kadar Köstüm Nehri'nin ve bu noktadan itibaren Kisariye Nehri'nin hudut hattı itibar olunması ve Kisariye Nehri'nin teklif ettikleri güzergâh ile kesiştiği noktadan itibaren Meçova'ya kadar olan güzergâhın kabulünü belirtmişlerdir. İşin askerî yönünün de bulunması dolayısıyla ateşemiliterlerle Osmanlı Hükûmeti tarafından tayin buyrulacak olan askerî subaylar arasında durumun tetkik olunarak neticenin tekrar müzakere olunmasını ifade etmişler,²²³ ateşemiliterlerden mürekkep komisyonda kararlaştırılanın dışında başka bir kararın da geçerli olmayacağını ilave etmişlerdir.²²⁴

Sınır Tayin Heyeti ve Sınır Tahdit Komisyonu

Osmanlı-Yunan sınırının tayini ve bu meselenin hâlli noktasında bir hakem meclisi oluşturulması, bir fen komisyonunun konuyu ele alması yahut düzenlenecek bir konferansla meselenin çözümüne gidilmesi gibi muhtelif görüşler ortaya atılmıştır. Fransa Hükûmeti bu işin hâllinin bir hakem heyetine havale olunması teklifinde bulunmuş, Almanya da tarafların rıza göstermeleri şartıyla buna muvafakat etmiştir. Büyük Devletlerden diğerlerinin de bu görüşe katılmalarıyla meselenin hâlli için bir hakem heyeti oluşturulması gündeme gelmiştir.²²⁵

Büyük Devletlerce tasvip gören bu görüş Osmanlı Hükûmeti'nin muhalefetiyle karşılaşmıştır. Sınırın tashihi konusunda böyle bir durumun tahakkuku hâlinde Osmanlı Hükûmeti'nin bunu kesinlikle kabul etmeyeceği kararı muhtelif yollarla ilgili devletlere iletmeye çalışılmıştır. Osmanlı Hükûmeti ayrıca, İstanbul'da bulunan Alman sefirinin meydana getirmiş olduğu tesirle, vermiş olduğu bir muhtıra ile teşkil edilecek fen komisyonunun işi ele almasının uygun olmayacağını da ifade etmiştir.²²⁶ Osmanlı Hükûmeti bu muhalefeti ile Büyük Devletleri yeni bir müzakere usulüne meylettirmek ve bunu başardıktan sonra da haklarını korumaya çalışmak²²⁷ hedefini gütmüştür.

²²² BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 29 Muharrem 315/18 Haziran 313; BOA, Y.A.Hus., nr 373/85, 10 Haziran 313.

²²³ A.g. vesikalar.

²²⁴ BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 9 Safer 315/27 Haziran 313.

²²⁵ BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 18 Kanunuevvel 96/28 Muharrem 98.

²²⁶ A.g.v.

²²⁷ A.g.v.

Seyfullah Paşa

Önbarış antlaşmasının birinci maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkraları mucibince Büyük Devletler sefirlerinin askerî delegeleri ile Osmanlı ve Yunan Hükümet delegeleri 22 Aralık 1897'de Yenişehir'de toplanmışlardır.²²⁸ Sınır tahdit komisyonuna Büyük Devletler ise komiser sıfatıyla delege göndermişlerdir. Askerî delegesi gelmediğinden dolayı komisyona Rusya katılmamıştır. Almanya bir yüzbaşı; İngiltere bir miralay; İtalya bir kaymakam, Yunanistan bir kaymakam ve bir binbaşı ile katılmıştır. Yunanistan'dan ayrıca bir yüzbaşı ve bir subay ile hariciye nazırı kâatibi komisyon muavini sıfatıyla komisyona dâhil olmuşlardır.²²⁹ Osmanlı Hükümeti adına ise Ordu-yu Hümâyün Erkân-ı Harbiyesi Ömer Paşa ile Erkân-ı Harbiye Mirlivası Seyfullah Paşa²³⁰ ve Erkân-ı Harbiye Miralayı Rıza Bey ve Erkân-ı Harbiye Kolağalarından Şevki Efendi komisyona iştirak etmişlerdir.²³¹

²²⁸ Komisyonun çalışmaları hakkında daha geniş bilgi için bak: Ek: I

²²⁹ BOA, YEE, 22/320/153/66, 10/22 Teşrinievvel 97.

²³⁰ BOA, İr. Yun., nr 985, 20 Rebiulahir 315/6 Eylül 313; BOA, YEE, 22/320/153/66, 10/22 Teşrinievvel 97; BOA, Y.A.Res., nr 88/92, 20 Rebiulahir 315/6 Eylül 313.

²³¹ BOA, YEE, 22/320/153/66, 10/22 Teşrinievvel 97.

Hududun tashihinde tabiye ve askerî açıdan fevkalade ehemmiyet arz eden malum yerler ve hâkim noktaların ihtiyaç durumunda Yunanistan tarafından hiçbir surette istifade edilmesine müsaade edilmemek üzere Osmanlı Devleti tarafında kalmasına ve 75-80 km. genişliğinde bir arazinin de elde edilmesine dikkat ve itina olunması²³² yolunda Osmanlı delegelerine talimat verilmiştir. Tahdit ve tashih esnasında sınırdaki hâkim noktaların Osmanlı Devleti tarafında bırakılacağı ve Osmanlı Devleti lehine bir tadilat icra olunacağı bazı devletler tarafından çeşitli kereler beyan olunmuştur.²³³ Hudut tashihine memur ateşemiliterlerden mürekkep komisyon da Osmanlı Devleti için Prut Antlaşması'ndan beri ilk defa sınırlarını genişletme anlamına gelen, askerî açıdan hudut tashihinde bulunmak usulünü kabul etmişlerdir.²³⁴ Hududun tashihi için evvela Dersaadet'te harita üzerinde bir hat çizilmiş ve sonra da bunun arazi üzerinde tatbikine geçilmiştir.²³⁵ Ancak Büyük Devletler tarafından hududun tahdidi için tayin edilen ateşemiliterler²³⁶ uygulama esnasında daha evvelce kararlaştırılan esaslar ve Osmanlı delegelerinin teklifleri hilafına olarak birtakım hâkim noktaları Yunanistan tarafında göstermek ve bazı yerleri ise hiç ele almamak gibi bir davranış sergilemişlerdir.²³⁷ Diğer taraftan sefirler de önerdikleri hudut tashihine muvafakat gösterilmedikçe müzakereye yanaşmayacaklarını ifade etmişlerdir.²³⁸

Anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına Büyük Devletler ateşemiliterlerinin Yunan taraftarı bir düşünce ile hareket etmeleri yanında daha önce harita üzerinde çizilen mezkûr hattın toprak üzerinde tespiti sırasında zaman zaman Yunan ve Osmanlı delegelerinin itirazları ile karşılaşması, mezkûr itirazların komisyonda bulunan delegeler tarafından kâfi talimata haiz olmadıklarını belirtmeleri ve yeni talimatlara haiz oluncaya kadar ihtilafli noktaların sonraya bırakılmasını istemeleri,²³⁹ mevcut

²³² BOA, Y.A.Res., nr 88/92, 20 Rebiulahir 315/6 Eylül 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/100, 24 Rebiulahir 315/10 Eylül 313.

²³³ BOA, Y.A.Res., nr 88/108, 24 Rebiulahir 315/10 Eylül 313; BOA, Y.A.Res., nr 89/31, 20 Cemaziyülevvel 315/5 Teşrinievvel 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/92, 20 Rebiulahir 315/6 Eylül 313; BOA, İr. Yun., nr 985, 20 Rebiulahir 315/6 Eylül 313; BOA, İr. Yun., nr 1001, 27 Cemaziyülevvel 315/12 Teşrinievvel 313.

²³⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97.

²³⁵ BOA, YEE, 22/320/153/66, 17/29 Teşrinievvel 1897.

²³⁶ DMA, MB II, H, nr 1052/1, 16 Cemaziyülevvel 315/1 Teşrinievvel 313; DMA, MB II, H, nr 1097/238, 16 Cemaziyülevvel 315/1 Teşrinievvel 313.

²³⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 16 Zilhicce 315/26 Nisan 314; BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314; BOA, İr. Yun., nr 1001, 27 Cemaziyülevvel 315/12 Teşrinievvel 313.

²³⁸ BOA, Y.A.Res., nr 87/79, 18 Safer 315/4 Temmuz 313.

²³⁹ BOA, YEE, 22/320/153/66, 17/29 Teşrinievvel 1897.

haritanın 1881 senesinde müteşekkil hudut komisyonunun protokolüne istinat eden haritayı esas kabul ederek hazırlanmış bulunması dolayısıyla²⁴⁰ harita üzerinde çizilen hattın tıpa tıpa uygulamasının mümkün olamaması yahut bazı yerlerin haritada noksan olması²⁴¹ ve en önemlisi mezkûr haritanın göstermiş olduğu hudut hattının askerî nokta-i nazardan hareket edildiğini tam manasıyla ifade etmemiş olması²⁴² ve sair hususlar sebep olmuştur.

Sefirlerin 1881 senesi Tahdit-i Hudut Komisyonu haritasından kopya olarak hudut tashihi için ateşemiliterlerine hazırlatıp müzakere konusu yaptıkları ve bu suretle Yunan taraftarı bir davranış içerisinde olduklarını bir kez daha ortaya koydukları mezkûr haritada güzergâh²⁴³ bir hayli mahallinde eski hududu takip etmekte ve eski huduttan fazla olarak yalnız bazı dağ ve boğazdan ibaret toplam olarak 402 kilometre kare araziyi Osmanlı tarafında bırakmaktaydı. Oysaki Osmanlı Hükûmeti'nin talebi ile mevcut haritanın öngördüğü hat arasında oldukça fazla bir fark bulunmaktaydı. Osmanlı Hükûmeti'nin talep ettiği şey kendisine arazi terk edilmesi olduğu hâlde onların teklifleri sırf askerî açıdan bazı küçük düzenlemelerden başka bir şey değildi. Böyle bir durum ise iki taraf arasında esas mesele hakkındaki ihtilafı söz konusu kılmaktaydı.²⁴⁴ Ayrıca mezkûr haritada gösterilen sınır hattı Osmanlı Devleti için olsa olsa askerî tabiiye açısından fayda sağlamaya müsait olup sefirler tarafından Osmanlı Devleti hesabına matlup olduğu beyan olunan istikbalde emniyeti sağlamaya hizmet etmek gibi bir durum arz etmekteydi. Bu durum bir tarafa sulh zamanında o hattın murakabe edilmesi ve korunması öncekinden daha fazla bir askerî kuvvet bulundurulması külfetini gerektirecekti.²⁴⁵

Sefirler hudut boyunda bulunan ehemmiyetsiz birkaç noktanın Osmanlı Devleti elinde kalması suretiyle sırf askerî açıdan bir hudut tashihi meyyal görünerek arazi istirdadıyla alakalı her türlü fikir ve niyeti tamamıyla bertaraf etmek istemişler²⁴⁶ ve Osmanlı Devleti'ni ikna edebilmek için oldukça gayret sarf etmişlerdi. Hatta bu noktada savaş

²⁴⁰ BOA, Y.A.Res., nr 88/108, 24 Rebiulahir 315/10 Eylül 313.

²⁴¹ BOA, YEE, 22/320/153/66, 17/29 Teşrinievvel 1897.

²⁴² BOA, Y.A.Res., nr 87/35, 19 Muharrem 315/8 Haziran 313.

²⁴³ Mezkûr harita için bak: BOA, Y.A.Res., nr 88/108, 24 Rebiulahir 315/10 Eylül 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/35, 19 Muharrem 315/8 Haziran 313.

²⁴⁴ BOA, Y.A.Res., nr 87/35, 19 Muharrem 315/8 Haziran 313.

²⁴⁵ BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 29 Muharrem 315/18 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/58.

²⁴⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 373/29, 10 Haziran 313.

tazminatının Büyük Devletler tarafından yapılacak olan delalet ve aracılıkla az bir zaman içerisinde ödenmesinin teminat altına alınacağını ifade etmeyi bile ikna vasıtası olarak kullanmak istemişlerdir.²⁴⁷ Sefirler bu tutumlarıyla âdetâ müzakerelere taraf devlet olmanın kendilerine yüklemiş olduğu vecibeleri yerine getirmeyi şarta bağlamış olmaktadır. Savaşta galip gelen devletlerin mağlûp olan taraftan almaya hakkı bulunduğu savaş tazminatını elde etmeksizin yahut tediyesini garanti altına almaksızın askerini geriye çekmesi ve dağıtması devletlerarası kaidelere ve emsali uygulamalara uygun olmadığı hâlde sefirler bu noktada da farklı ve haksız bir tutum sergilemişlerdir. Salamirya Nehri mâverası denilen mahaller Teselya'da toplanmış bulunan oldukça kalabalık sayıdaki orduyu ihata ve iâşeye müsait bulunmazken Osmanlı ordusunun buraya çekilmesini teklif etmişler ve Yunan menfaatlerine hizmet eden bir surette altıncı maddenin müsveddesini hazırlamaya²⁴⁸ koyulmuşlardır.

Sınır Müzakerelerinin Kesintiye Uğraması

Osmanlı-Yunan hudut tashihine dair teferruatın Osmanlı delegeleriyle birlikte Büyük Devletler sefaret ateşemiliterleri tarafından tetkiki lazım gelmekteydi. Osmanlı delegeleri teklif olunan esaslar üzerine müzakerelerde bulunamayacaklarını beyan etmişler ve Köstüm Nehri'nin kuzey cihetindeki arazinin bütünüyle Osmanlı Devleti'ne terkinin talep etmişlerdi. Hududun düzenlenmesi konusunda sefirlerle Osmanlı delegeleri arasında çıkan -Köstüm Nehri noktasındaki- farklı hat teklifi üzerine yapılmakta olan müzakereler kesintiye uğramıştır.²⁴⁹ Yabancı basında çıkan Teselya'nın Yunanlılarla meskûn bir kısmının Osmanlı Devleti'ne terk olunması hâlinde sulh ve sükûnun temin edilemeyeceği, Osmanlı topraklarında daimi surette bir tahrikat kaynağı olacak olan bir kısım arazinin kaybını Yunanistan'ın asla unutamayacağı ve bu durumun İstanbul ile Atina arasında sürekli bir ihtilaf konusu olacağı görüşü de bu anlaşmazlığı körükleyen unsurlardan bazılarını teşkil etmiştir.²⁵⁰

Osmanlı Hükûmeti, Avrupa kabinelerinin esas noktaları oluşturmalarına rağmen teferruat olarak gördükleri bir kısım konularda aralarında tam bir ittifak içerisinde olamamalarını fırsat bilerek bundan istifadeye

²⁴⁷ BOA, Y.A.Res., nr 88/9, 6 Rebiulevvel 315/23 Temmuz 313.

²⁴⁸ A.g.v.

²⁴⁹ BOA, Y.A.Res., nr 87/69.

²⁵⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97.

çalışmış, sulh müzakerelerini tehir ederek neticede Teselya'yı kısmen de olsa elde edebileceğine inanmıştır.²⁵¹ Böyle bir politika izlemiş olmasına rağmen müzakerelerin kesintiye uğraması üzerine bu kesintinin sebebini anlamaz gözükmüş, bu durumu sefirlerin hiçbir sebep yok iken sulhun gerçekleşmesini geciktirmeleri şeklinde yorumlamıştır.²⁵² Osmanlı Hükûmeti'nin görüşmelerdeki bu tavrı Avrupa basını tarafından müzakereleri uzatmak suretiyle Yunanistan'ı içine sokacağı zor durumdan istifade ederek Büyük Devletlerden bir şeyler daha koparmak olarak yorumlanmış ve bu durumun Osmanlı Devleti'nin aleyhinde olduğu, İngiltere'nin bu hâlden istifade ile Osmanlı Hükûmeti'ni müşkül bir duruma sokabileceği belirtilmiştir. Afganistan sınırında meydana gelen hâdiselerin İstanbul'dan Afgan Emiri'ne gizli bir surette icra olunan teşviklerin eseri olduğu ve Osmanlı Hükûmeti'nin İngiltere'nin kendisine karşı açıktan açığa izlemeye başladığı hasmane politikadan dolayı intikam almak için Afgan Emiri'ni bir alet olarak kullandığı şüphesini duyduğu belirtilmiştir. Ayrıca İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nden intikam almak için her fırsattan istifade etmesinin muhtemel olması dolayısıyla Osmanlı Hükûmeti'nin sulh müzakerelerini hızlandırmasının daha uygun olacağı görüş ve iddialarına yer verilmiştir.

Bu gelişmeler üzerine sefirler mevcut durumun nazar-ı dikkate alınmasıyla Osmanlı delegelerine yeni bir talimat verilip verilmeyeceğinin en kısa zaman zarfında ve kesin bir surette kendilerine bildirilmesini Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'dan talep etmişler, aksi takdirde tâbi buldukları devleti deruhte ettikleri ve en kısa zamanda bir neticeye varılmasını gerekli gördükleri tavassut işini verimli kılmak için başka vasıtalara tevessüle yönlendirmek üzere kabinelerine müracaatta bulunmaya mecbur olacaklarını verdikleri ortak bir muhtıra ile ifade etmişlerdir.²⁵³

Sulh müzakerelerinin tıkanması üzerine Osmanlı Hükûmeti çareyi Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ tarafından belirlenen aşağıdaki esasların hayata geçirilmesine çalışmakta bulmuştur:

1. Eski sınır hattına göre yeni hudut hattının icrası şartına karşı, sefirler tarafından askerî noktalara münhasır bir tashih mertebesinde ortaya konulan teklifin mümkün olduğu kadar askerî ve devletin mülkü

²⁵¹ A.g.v.

²⁵² BOA, Y.A.Res., nr 88/92, 19 Rebiulahir 315/5 Eylül 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/87, 15 Rebiulahir 315/1 Eylül 313.

²⁵³ BOA, Y.A.Res., nr 87/69. Büyük devletler sefirlerinin, hududun tashihi konusunda yapılan müzakerelerin kesin bir sonuca ulaşamaması ve Osmanlı delegelerinin bu görüşmelerde kendi tekliflerini kabul ettirmedeki ısrarları üzerine Osmanlı hariciyesine verdikleri bu muhtıra sureti için bak: BOA, Y.A.Res., nr 87/55.

açısından menfaatlerine müsait bir derecede genişletilmesi

2. Savaş tazminatının sefirler tarafından yapılan hesabın sıhhatine kanaat getirilecek tetkikin icrasından sonra nihayet kabul ettirilebilecek derecede olması ve ödenmesi işinin teminat altına alınması

3. Yunanistan'a bırakılacak arazi karşılığı olarak Osmanlı Devleti borçlarından düşülmesi, zaten kararlaştırılmış olan hissedenden isabet edecek meblağın takdir ve tahmili

4. Yenilenecek muahedelerce suiistimalleri önleyecek ve muameleleri teminat altına alacak kaidelerin kayıt ve tanzim suretleri üzerine bir netice elde edilmesi.²⁵⁴

Kesinti Sonrası Büyük Devletlerin Son Tavrı

Kongrenin sınır tashihi konusundaki kararının Osmanlı Devleti'ne arazi kaybettirecek bir durumda olmasından dolayı müzakerelerin kesintiye uğraması Büyük Devletleri Berlin'de yeni bir konferans teşkiline ve bu konferansın Osmanlı Devleti aleyhine haksız bir karar almasını gündeme getirdiği²⁵⁵ ve Babıâli'nin müteredit bir tavır takındığı sırada Büyük Devletler askerî açıdan hududun tashihine dair ateşemiliterler tarafından tanzim olunup Babıâli'ye de tebliğ edilmiş olan layihayı mevcut hâli üzere kabul etmişler, Avrupa için oldukça fazla bir ehemmiyeti haiz olan bir barış antlaşmasının akdine, problem olmaktan başka bir iş görmeyen bu engele son vermek için aralarında ittifak etmişlerdir.²⁵⁶ 9 Temmuz 1897'de²⁵⁷ sefirleri aracılığı ile Osmanlı Hükûmeti'ne verdikleri müşterek bir tavrıyla kendi görüşleri açısından meseleye son noktayı koyan Büyük Devletler bu tavırlarında ısrarlı olma noktasında da ittifak etmişlerdir.²⁵⁸

Osmanlı Hükûmeti tarafından Teselya'da yaşayanların yalnızca Hristiyanlardan meydana gelmediği, bunlar dışında daha başka dinden insanların da olduğu, tamamıyla Hristiyanlardan meydana gelse bile talep olunan topraklardaki halkın kendi dinleri dışındaki bir inanca sahip bir idare altında yaşamalarına mani olunamayacağı ve zaten bu durumun örneklerinin de mevcut olduğu ifade edilmiş²⁵⁹ ve mezkûr tavrın geri çekilmesi istenmişse de başta Lord Salisbury Kabinesi tarafından olmak

²⁵⁴ BOA, Y.A.Res., nr 87/14, 6 Muharrem 315/26 Mayıs 313.

²⁵⁵ BOA, YEE, 39/1425/18/14; BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 23 Muharrem 315/12 Haziran 313.

²⁵⁶ BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 9 Safer 315/27 Haziran 313.

²⁵⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97.

²⁵⁸ BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 9 Safer 315/27 Haziran 313.

²⁵⁹ BOA, Y.A.Res., nr 87/18, 3 Muharrem 315/23 Mayıs 313.

üzere Büyük Devletlerce bu öneriye olumsuz yaklaşmıştır.²⁶⁰ Fransa hariciye nazırı, sefirler vasıtasıyla teklif olunan esaslar üzerine bir an evvel barış yapılmaması hâlinde ne gibi mahzur ve müşkülâtın ortaya çıkacağından bahsetmiş,²⁶¹ İtalya Hükûmeti de müşterek takirde sefirlerin belirttiği sulh şartları dâhilinde antlaşma yapılması tavsiyesinde bulunmuş,²⁶² Alman İmparatoru ise Osmanlı Hükûmeti'nin kendisine tebliğ kılınan esaslara bağlı kalmasının tamamıyla menfaati gereği olduğuna inanmış ve ısrar edilmesi hâlinde bunun Osmanlı Devleti için birtakım tehlikelere sebebiyet verebileceğinden söz etmiştir.²⁶³

Genel karakteri Osmanlı Devleti'ne hiçbir şey vermemek ve Yunanistan'ın hak ve menfaatlerini korumak şeklinde belirginleşmiş olan sınır düzenlemeleri konusundaki müzakerelere Büyük Devletlerden her birinin yaklaşımı ise kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Savaşın çıkmaması konusunda daha önce Osmanlı Hükûmeti'ni izlemiş olduğu müspet politikasından dolayı takdirle karşılayan Rusya'nın barış masasındaki tavrı oldukça farklı olmuştur.²⁶⁴ Gerek bu yaklaşım gerekse müzakereler sırasında yardımının sağlanması maksadıyla Osmanlı Hükûmeti tarafından Rus politikasını yumuşatıcı ve yönlendirici bazı girişimler söz konusu olmuştur. Bu manada Sultan II. Abdülhamid tarafından çara, iki devlet arasındaki dostane münasebetlerin beyan olduğu ve Berlin Antlaşması'nın kendi zaferinin bir ürünü olması dolayısıyla birinci derecede Rusya'nın söz hakkı olduğunun hatırlatıldığı bir telgraf çekilmiştir. Mezkûr telgrafta Rusya'dan ayrıca gerek sınırın tayin edilmesi amacıyla gerekse Berlin Antlaşması'nı bahane ederek Teselya'nın Yunanistan'a verilmesini isteyen Büyük Devletlerin bu politikalarına mani olunabilmesi gayesiyle, mezkûr antlaşmanın ilgili maddesinin değiştirilmesi için harekete geçerek Osmanlı Hükûmeti'ne yardımcı olması istenmiştir,²⁶⁵ fakat bu ricanın ifa edilmesi bir tarafa Rus sefiri Teselya kıtasının Yunanistan'a ilhakının Berlin Kongresi'nde kararlaştırılan esaslar dâhilinde icra mevkiine konulmuş olması cihetiyle vazifesi savaştan iki devlet arasında barışın gerçekleşmesine vasıta olmak olan sefirler heyetinin bu gibi kongre kararlarını değiştirmeye ve tebdil etmeye salahiyetinin olmadığını söylemiştir. Rus sefirinin bu görüşüne diğer devletler sefirleri de iştirak etmişlerdir. Rus sefiri tarafından

²⁶⁰ BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 11 Safer 315/29 Haziran 313.

²⁶¹ A.g.v.

²⁶² A.g.v.

²⁶³ A.g.v.

²⁶⁴ BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 3 Safer 315/21 Haziran 313.

²⁶⁵ Rus Çarına gönderilen telgraf sureti için bak: BOA, Y.A.Res., nr 87/13.

tasrih ve diğer sefirler tarafından da tasdik edilen bu fikir ve mütalaa-ya göre Teselya'nın Yunan Hükûmeti'nden geri alınması konusuna bir Avrupa meselesi nazarıyla bakılarak bunun devletlerin kendi aralarında yapacakları müzakereye ait işlerden olduğu telmihinde bulunulmuştur.²⁶⁶ Rusya sefirinin bu tavrı yanında Rus hariciye nazırı ise dost bir devletin nazırı olarak, sulh konusunun olduğu gibi sınır tashihi konusunun da Büyük Devletlerin kararına muvafık bir surette hâll edilmesinin hayırlı olacağından, Rusya'nın dostane tavsiyeler yapmaktan başka bir şey yapamayacağından bahsetmiş, Büyük Devletlerin kararlarından vazgeçmelerinin de mümkün olmadığını ayrıca ilave etmiştir.²⁶⁷

Almanya İmparatoru, Yunan meselesinin zuhurundan itibaren Sultan II. Abdülhamid nezdinde Osmanlı Hükûmeti'ne hâlisane bir niyetle ihtar ve tavsiyelerde bulunmuştur.²⁶⁸ Osmanlı Devleti'ne karşı duyduğu dostane hissiyatın, kendince, bir delili olarak sırf askerî noktadan bir sınır düzenlemesi ile iktifa olunmasında ısrar etmiştir. İmparator bu tavsiyeleriyle barışın imzalanması konusundaki çalışmaların arazi kazanılması maddesinden dolayı neticesiz kalması hâlinde Osmanlı Devleti'nin maruz kalacağı müşkülata padişahın dikkatini çekmek istemiştir.²⁶⁹ Alman sefiri de sulhun bir an evvel yapılması noktasındaki mütalaaaya iştirak ederek Osmanlı Hükûmeti'ne imparatorun tavsiyelerinin nazar-ı dikkate alınması tavsiyesini tekrar etmiş ve yalnızca Tırnova ile Çayağzı arasındaki arazi üzerinde askerî açıdan sınırın biraz genişletilmesine gidilmesiyle yetinilmesini belirtmiş, Babiâli'nin yeni sınır hattını Köstüm Nehri'ni ölçü olarak taleplerinde ısrar etmesinin, Büyük Devletlerin bu husustaki ittifakından dolayı, Osmanlı Devleti için büyük tehlikelere sebebiyet verebileceğini hatırlatmıştır.²⁷⁰ Hududun tayin edilmesi konusunda çıkan problemler üzerine Almanya sefaretini baş tercümanı tarafından Babiâli'ye gizli bir surette verilen bir muhtıradan Büyük Devletlerin arazi meselesinde teklif ettikleri esaslar üzerinde ittifak hâlinde oldukları belirtilmiş, Osmanlı Hükûmeti'nin, mezkûr devletler tarafından gösterilebilecek en son esneklik olarak değerlendirilen esasları kabul etmekten başka çaresi olmadığı, aksi yönde

²⁶⁶ BOA, Y.A.Res., nr 87/14, 6 Muharrem 315/26 Mayıs 313; BOA, Y.A.Hus., nr 373/16, 25 Mayıs 313.

²⁶⁷ BOA, Y.A.Res., nr 87/55, 3 Safer 315/21 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 9 Temmuz 1897.

²⁶⁸ BOA, Y.A.Res., nr 86/83, 6 Mayıs 313.

²⁶⁹ BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 9 Temmuz 1897.

²⁷⁰ BOA, Y.A.Res., nr 87/55, 3 Safer 315/21 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 12 Temmuz 1897.

bir tavır içerisinde bulunmasının politika açısından yalnız başına kalmasını doğuracağı, kara veya deniz cihetinden kendisi aleyhinde bazı askerî teşebbüslerde bulunulması hâlinde hiçbir devletin yardımını elde etmesi imkânının bulunamayacağı gerçeği hatırlatılmıştır.²⁷¹

Büyük Devletler arasında meydana gelen ittifakın devam ve bekâsının sulh ve sükûnun muhafazası için Osmanlı Hükûmeti açısından en sağlam teminat olarak değerlendirilmesi gerektiğine inanan ve dost olduğunu çeşitli vesilelerle ifade ve iddia eden Almanya'nın müzakereler esnasındaki genel tavrına bakıldığı zaman Osmanlı Hükûmeti tarafından talep olunan hususları ve bunları gerçekleştirme konusundaki ısrarını destekler bir görünüm altında karşı çıkmaktan başka bir iş yapmamıştır, Osmanlı talepleri, Alman imparatorunun lisaniyle aşırı istekler olarak tavsif edilmekten kurtulamamıştır. Bununla birlikte şunu da ilave etmek gerekir ki müzakerelerde Osmanlı Devleti adına en ziyade müspet davranan veya en azından Osmanlı Hükûmeti tarafından hakkında böyle bir kanaat oluşan devlet ise yine Almanya olmuştur.

İtalyan sefirinin tutumu da diğer devletler sefirlerinin tutumundan pek farklı olmamıştır denebilir. İtalyan sefiri, Büyük Devletler tarafından belirlenen kararın kabul edilmesi yolunda bir tutum sergilemiş, kısa bir süre zarfında Büyük Devletlerin talimatları dairesinde Osmanlı Hükûmeti ile bir uzlaşma hâsil olmazsa bu işin İstanbul'da halledilmesinin kâbil olmayıp konunun Avrupa başkentlerinin birinde bir konferans tertip edilmesiyle çözüme kavuşturulacağını belirtmiştir. Ayrıca Osmanlı askerlerinin lüzumsuz yere Teselya'da kalmalarına şiddetle karşı çıkmış, bu durumun binbir türlü mahzurların ortaya çıkmasına sebebiyet vereceği endişesini duyduğunu ifade etmiştir.²⁷² Teselya'nın bir kısmının dahi olsa Osmanlı Devleti'ne iade edilmesinin fayda ve menfaat sağlamak şöyle dursun bir problem, tahrik ve kargaşa kaynağı olacağına inanan İtalyan Hükûmeti birkaç bin ahalinin Osmanlı vatandaşlığına dönmelerinin Osmanlı Hükûmeti'ne hiçbir surette fayda sağlamayacağını ve ateşemiliterler tarafından tayin edilen sınır hattının kabul edilmesi için kâfi olduğunu beyan etmiştir. Zaten oldukça uzamış ve gecikmiş bulunan barışın bir an evvel gerçekleştirilmesi ve bunun sürüncemede bırakılmaması fikir ve mütalaası içerisinde olan İtalyan Hükûmeti bu düşüncesini sefiri vasıtasıyla görünürde tavsiye niteliğinde esasta ise bir tehdit ve ikaz olarak Osmanlı Hükûmeti'ne

²⁷¹ BOA, Y.A.Res., nr 87/79, 18 Safer 315/4 Temmuz 313.

²⁷² BOA, Y.A.Res., nr 87/55, 3 Safer 315/21 Haziran 313.

ifade etmiş, meselenin bir an evvel bitirilmesinin Osmanlı Devleti'nin lehine olacağını belirtmiştir.²⁷³

Büyük Devletler tarafından daimi bir surette ortak bir çözüm ve kararın alınmasına çalışan Fransa Hükûmeti²⁷⁴ de diğer devletler gibi altıncı madde konusunun bir an evvel bitirilmesinin hayırlı olacağından bahsetmiştir.²⁷⁵ Fransa Hariciye Nazırı Osmanlı Devleti ile Fransa Hükûmeti arasındaki münasebetlerin uzun bir geçmişe dayandığını ve bu hissiyata bağlı olarak Fransa tarafından Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün temel bir gereksinim olarak değerlendirildiğini belirtmiş ve şayet sefirlerin teklif ettikleri esaslar dâhilinde bir barış antlaşması imzalanmayacak olursa Osmanlı Devleti'nin büyük bir tehlikeye maruz kalacağını hissettiğini ilave etmiştir. İşin bu dereceye varmasına taraf olmamakla beraber böyle bir durumda Fransa Hükûmeti'nin diğer devletlerden ayrılamayacağı aşikâr bir surette beyan edilmiştir. İçinde bulunulan buhran hâline barış antlaşmasının imzalanmasıyla bir an evvel son verilmesi gerektiği tavsiyesinde bulunan Fransa, buhranın zuhur ettiği dönemlerde padişah tarafından gösterilen yapıcı hareketin Büyük Devletler arasında Osmanlı Devleti'nin meşru talepleri hakkında müspet ve samimi bir ortam meydana getirmişken bu samimiyetin günden güne zail olmasıyla Osmanlı Devleti'nin ciddi tehlikelerle karşılaşarak bunlar karşısında yalnız kalmasından korktuğunu ifade etmiş, Avrupa kabinelerinin Osmanlı Hükûmeti'nin taleplerinde ısrar etmesinin akla ve ihtiyata uygun olmadığı şeklinde bir değerlendirme içerisinde bulduklarını,²⁷⁶ Avrupa kamuoyunun ise bu işte para meselesine ehemmiyet vermeyerek manevi ciheti takip etmekte olduğunu, dolayısıyla da mevcut durum gereğince toprak terkinin mümkün olamayacağını²⁷⁷ söylemiştir.

Fransa sefiri, Teselya'nın Osmanlı Devleti'ne verilmesine Büyük Devletler tarafından karşı çıkılmasının sebebinin son birkaç sene zarfında Anadolu'da zuhura gelen mühim olayların Avrupa kamuoyunu Osmanlı Devleti aleyhine döndürmesinden ve Avrupa devletlerinin her birinin izlemekte oldukları politikalar ve tâbi oldukları idare usulünden kaynaklandığını belirtmiştir. Sefire göre şayet bu savaş iki üç yıl önce meydana gelmiş olsaydı Avrupa kamuoyu tamamıyla Osmanlı Devleti

²⁷³ BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 9/10 Temmuz 1897.

²⁷⁴ Dakin, a.g.e., s. 152.

²⁷⁵ BOA, Y.A.Res., nr 88/29, 4/16 Ağustos 313.

²⁷⁶ BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 11 Temmuz 1897.

²⁷⁷ BOA, Y.A.Res., nr 88/29, 4/16 Ağustos 313.

lehinde ve buna mukabil Yunanistan'ın da tamamıyla aleyhine olmuş olacak ve dolayısıyla da mevcut meselenin Osmanlı Hükûmeti lehine hâll edilmesi daha da kolaylaşmış bulunacaktı, fakat müzakerelerin yapıldığı tarihlerde Avrupa'da Osmanlı Devleti aleyhinde bir kanaatin mevcut olması yanında parlamento usulünün de geçerli bulunması Osmanlı Hükûmeti'nin toprak elde etmeyi içeren herhangi bir teklifine Avrupa devletlerinin muvafakat gösterip temayülde bulunmalarını, sefire göre, engellemiştir. Fransa sefiri mezkûr beyanlarına ilaveten toprak kazanma konusunu mutazammın bir teklife en ufak bir meyilde bulunmanın İngiltere ve İtalya kabinelerinin hemen düşmelerine sebep olmasına ilaveten Fransa ve Avusturya kabinelerinin de kendilerini muhafaza edememelerine sebebiyet vereceği, hatta Rusya'nın da bundan masun kalamayacağı ifadesinde bulunmuştur. Gerçi Rusya'da bu dönemde parlamento usulü bulunmamaktaysa da son savaş sonrası Rusya'nın dış politikasının Moskova Ruhâni Sınıfı'nın tesir ve nüfuzu altına girmiş olması, toprak elde edilmesini içeren bir teklifi Rusya'nın da kabul etmesini gerektirdiğini vurgulamıştır. Almanya'nın ise Alman imparatorunun Yunan Kraliyet Hanedanlığı ile olan akrabalık bağlarını kullanmak suretiyle Alman bankerlerinin Yunanistan'a vermiş olduğu büyük meblağlı kredilerin ödemesini teminat altına alabilmek için, Yunan maliyesinin kontrol altına alınması teklifinde bulunarak bunu Büyük Devletlere kabul ettirmiş olmasının ve bir kısım yeni menfaatler elde etmiş bulunmasının arazi elde edilmesi konusunu içeren bir teklifin Almanya tarafından da kabul edilmesinin esasını oluşturduğunu söylemiştir.²⁷⁸

İngiltere sefiri, ahali Hristiyan olan bir kıtanın bir Hristiyan hükûmetin idaresinden alınarak Müslüman bir devlete verilmesine tâbi bulunduğu devletin hiçbir surette muvafakat edemeyeceğini ifade etmiştir.²⁷⁹ İngiliz sefirinin Salib'in girdiği yere Hilal dâhil olmaz şeklinde özetlenecek olan ifadesi Latin ve Slav kökenli millet ve hükûmetlerin Yunanistan'a karşı mevcut temayüllerini daha da artırmış, Hristiyan Batı'nın Doğu'ya matuf bu klasik anlayışı Avrupa hükûmetleri kabineleri arasında bir düstur gibi bir kez daha kabul ve itibar görmüştür. Diğer konularda olduğu gibi Teselya konusunda da Hristiyanlık duygusu ile hareket ettiğini bir kez daha ortaya koyan İngiltere, diğer devletlere nispetle, Osmanlı Hükûmeti açısından en uz-

²⁷⁸ A.g.v.

²⁷⁹ BOA, Y.A.Res., nr 87/14, 6 Muharrem 315/26 Mayıs 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/18, 3 Muharrem 315/23 Mayıs 313.

laşmaz devlet olmuştur.²⁸⁰ İngiltere'nin böyle bir tutum sergilemesinde Osmanlı Devleti'ne karşı izlemekte olduğu politika, Avrupa devletleri arasındaki yeri, mevcut ve müstakbel menfaatleri ve Balkanlarda Yunanistan'ı kullanma imkânına sahip olması yanında savaş sırasında dünya Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne karşı göstermiş oldukları duygu yakınlığının²⁸¹ da büyük etkisi olmuştur.

Gerek müzakerelerin yürütülmesinde gerekse alınan kararların Osmanlı Hükûmeti'ne iletilmesinde büyük bir görev üstlenmiş olan Avusturya sefiri ise sefirler tarafından teklif olunan sınır tashihihinin devletlerin kararına müstenit olup Tırnova ve Çayağzı mevkileri arasındaki bazı noktalar müstesna olmak üzere bunlar dışında arazi genişletme maddesinin asla mümkün olamayacağını ifade etmiştir. Ayrıca müzakerenin uzaması hâlinde Osmanlı Hükûmeti'nin muvafakatine bakılmaksızın kesin bir kararın kendisine tebliğ edileceğini, böyle bir durumun ise Avrupa'ya karşı kazanılmış olan muzafferiyet şerefine uygun olmayacağını, Avrupa kamuoyu Osmanlı Devleti lehinde iken aleyhine dönmesiyle Yunanistan için müsait bir durumun meydana gelebileceğini ve en kısa zaman zarfında Osmanlı Hükûmeti'nin kendilerine cevap vermemesi hâlinde kendileri ile müzakerenin kesilmiş olduğunu bağlı bulunduğu devlete iletmek zorunda kalacağını ifade etmiştir.²⁸²

Bu gelişmeler dolayısıyla ki Osmanlı Devleti'nin savaş yolu ile ele geçirdiği ve bir karışını bile Yunanistan'a iade etmeyi düşünmediği topraklar konusunda gerek İstanbul'da sefirlerle cereyan eden müzakereler esnasında gerekse Büyük Devletler nezdinde her türlü teşebbüs ve takibat icra edildiği hâlde bunlardan bir netice alınamamış, Büyük Devletlerin bu konudaki ısrar ve ittifak hâlindeki muhalif tavırları neticesi sınır konusu Osmanlı Hükûmeti'nin arzu etmediği bir şekle dönüşmüştür. Hatta sınır konusunu müzakere etmekle vazifeli sefirler kendilerince takdim olunan esasların tasdikini içeren bir resmi taktirin Osmanlı Hükûmeti tarafından kendilerine verilmemesi hâlinde müzakerelerin tamamlanmasına yanaşmayacaklarını ifade etmişlerdir.²⁸³

Osmanlı Hükûmeti'nin Endişeleri ve Son Tavrı

Osmanlı Hükûmeti barış antlaşmasına Teselya'nın Osmanlı Dev-

²⁸⁰ BOA, İr. Yun., nr 982, 17 Rebiulahir 315/3 Eylül 313.

²⁸¹ India Office Library and Records, London (IOR): L/P & S/11/119-782, p. 4865, 5 December 1917.

²⁸² BOA, Y.A.Res., nr 87/55, 3 Safer 315/21 Haziran 313.

²⁸³ BOA, Y.A.Res., nr 88/29, 14 Rebiulevvel 315/2 Ağustos 313.

leti'ne iade olunmasını esas yapmak istemişse de Büyük Devletlerin savaştan önceki statükonun korunması noktasındaki ısrarlı politikaları Osmanlı Hükûmeti'ni kendi görüşlerini kabul ettirmede daha fazla ileri gitmesinin Osmanlı Devleti için olumsuz bazı sonuçlar doğurabileceği endişesine sevk etmiştir. Bu sebeple Osmanlı delegelerinden gelen cevapların göz önüne alınarak maslahatın bütün yönlerinin ve devletin hak ve menfaatlerinin bütün cihetlerinin ve bu noktada alınabilecek tedbirlerin esas ve teferruatının Meclis-i Mahsus'ta görüşülmesini istemiştir.²⁸⁴

Osmanlı sefirlerinin müracaat, teşebbüs ve mülakatları hülâsa edilince, Büyük Devletlerin muhtelif sebeplerden dolayı, hududun tashihi konusunda Osmanlı Hükûmeti tarafından en son olarak teklif edilen şekli dahi Osmanlı Devleti'nin topraklarını genişletme olarak tefsir ettiği,²⁸⁵ Osmanlı Hükûmeti'nin vaki olan müracaatlarının istinat ettiği sebep ve delillerin hiçbirini kendi kararlarının değiştirilmesine müessir addetmediği açıkça görülmüştür. Osmanlı Hükûmeti, gerek sefirlerin beyanlarından gerekse müzakerelerdeki tutumlarından kendisi ile Yunanistan arasında yeniden birtakım karışıklıkların zuhur etmesi hâlinde Büyük Devletlerden hiçbirinin Osmanlı Devleti menfaatlerini fiilen müdafaaya meyletmeyeceği kanaatine varmıştır. Sınırın kendi görüşleri doğrultusunda tashihiinde daha fazla ısrar etmesi hâlinde savaş öncesi Yunanistan Avrupa karşısında ne hâlde bulunuyor idiye Osmanlı Devleti'nin de o hâlde bulunmasının kaçınılmaz olacağına kani olmuştur.²⁸⁶ Bütün bunlara bir müddet dayansa bile sefirlerin müzakere için tavassutta bulunmaktan tamamen çekilerek tâbi oldukları devletlere yapacakları müracaat üzerine, bazı eski meselelerde olduğu gibi, devletlerarası bir kongre toplanması veya protokol tanzimiyle Osmanlı Devleti'nin verilecek kararı kabule mecbur edilmesi ve bu sırada Balkan Devletlerinin muhtelif emel ve maksatlarını gerçekleştirmeye yol bulmaları ve daha başka birtakım şark meselesinin hâlli yolunda garazkârâne teşebbüslerin vukua gelmesi ihtimallerini de göz ardı etmemesi gerekmektedir. Böyle bir durumda maruz kalınacak zarar Teselya'yı elde tutmanın sağladığı faydadan çok daha fazla bir nispette olacaktı.²⁸⁷

Gerek mezkûr hususlar gerekse sefirlerin Osmanlı delegeleri tarafından yapılan tekliflere karşı devletlerinden aldıkları emir ve talimatlara istinaden vermiş oldukları cevap ve takınımış oldukları tavır dolayısıyla

²⁸⁴ BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 14 safer 315/2 Temmuz 313.

²⁸⁵ BOA, Y.A.Res., nr 87/55; BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 14 safer 315/2 Temmuz 313.

²⁸⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 375/3, 10 Temmuz 1897.

²⁸⁷ BOA, Y.A.Res., nr 87/14, 6 Muharrem 315/26 Mayıs 313.

sulh müzakereleri Osmanlı Devleti açısından gayet mühim ve müstesna bir durum kazanmıştır.²⁸⁸ Gerçi Yunanistan'ın savaşta uğramış olduğu hezimetin dâhilde meydana getirdiği kargaşa yeniden bir Osmanlı-Yunan harbine sebebiyet verse bile Osmanlı Devleti'nin hâlihazırda bölgede bulunan kuvvetleri Yunanistan'ın tekrar hakkından gelmeye kâfi ise de meselenin kesb ettiği renk ve durum artık önceki hâlden farklı bir mahiyetteydi. Zira Osmanlı Devleti artık sadece Yunanistan karşısında bulunmamakta, güç ve kuvveti ellerinde toplayan altı büyük Avrupa devletini de karşısında görmek ve her ne yapacak olursa neticesi itibariyle mezkûr devletleri de düşünmek zorundaydı.²⁸⁹ Bu durumda Osmanlı Hükûmeti'nin önünde tercih etmek zorunda olduğu iki yol kalmıştı: Ya Teselya kıtasından savaş yoluyla ele geçen araziden son olarak teklif olunduğu şekilde Yenişehir kendisinde kalmak üzere Köstüm Nehri'nin döküldüğü yerden membâına kadar uzanacak şekilde yeni bir hudut hattı oluşturmak noktasında ısrar etmek ve ondan başka bir şekilde hudut tashihinde bulunulmasına bir mazeret bularak yanaşmamak;²⁹⁰ yahut da sefirlerin kesin bir surette teklif ettikleri hudut tashihinin icrasıyla yetinmek. Ancak bu iki şıkkın her birinin gayet mühim ihtimaller ve mülâhazalar teşkil ve tevlit ettiği de aşikârdı.²⁹¹ Zira Teselya kıtasının Yunan Hükûmeti'ne terki Berlin Kongresi protokolleri gereği olmuştu. Burasının Yunanistan'a ilhaki Avrupa devletlerince Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında daimi bir barış husulüne ve o cihetle hudut üzerinde ara sıra meydana gelip Avrupa genel barışını tehdit eden harisâne emelleri ve tamahkâr tecavüzleri ve asiyeğin bozulmasını bertarafa kuvvetli bir vesile addolunmasından neşet etmiş ve Osmanlı Devleti de Avrupa barışına riayetle beraber o gibi musibetten kurtulacağı ümidi ile Teselya'yı fedaya razı olmuştu. Ancak mevcut durum bunun aksini göstermiş, Teselya'nın Yunanistan'a verilmesi Yunan Hükûmeti'nin Osmanlı Devleti aleyhinde güçlenmesiyle Osmanlı Devleti'nin topraklarının bütünlüğüne karşı taarruz ve tecavüzde bulunmasını kolaylaştırmış, olaylar evvela Girit'te ve daha sonra da Rumeli hududunda meydana gelerek iki ülke arasında mevcut harbi doğurmakla inkar ve tahammül edilemez bir hâle ulaşmıştı.²⁹²

Diğer taraftan Balkan Devletlerinden bazıları tarafından çıkarıla-

²⁸⁸ A.g.v.

²⁸⁹ BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 14 safer 315/2 Temmuz 313.

²⁹⁰ BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 29 Muharrem 315/18 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 14 Safer 315/2 Temmuz 313.

²⁹¹ A.g.v.

²⁹² A.g.v.

bilecek gaileler, Sırp sınırının emniyetsizliği, Karadağlıların Arnavutlardan şikâyetleri ve Sırp'ların Osmanlı hududunu zaman zaman tecavüzleri ve silahlı müdahaleleri²⁹³ ve arzu edilmeyen iç hâdiselere yol açılması ihtimallerinin de göz önüne alınması gerekmekteydi. Gerçi Büyük Devletlerin Yunanistan'a fiilen yardımda bulunmakla bir savaş ihtimalini ortaya koymaya kalkışmaları hususunda aralarında bir ittifak meydana getirmeleri pek melhuz olmadığı gibi içlerinden birisinin diğerlerinden ayrılıp da o yolu tercih etmesi ihtimali de devletlerarası menfaat çatışmasına nazaran Avrupa bakımından gaileler doğuracağı için, Büyük Devletlerin kuvvetleri nazar-ı dikkate alındığında, bunun da beklenemeyeceği açıkça anlaşılmaktaydı. Konferans akdiyle muhtelif şark meselelerinin müzakere konusu edilmelerini gerekli kılacak bir fikir ve niyetin de yine devletlerarası menfaat çatışması gereği ittifaka konu olamayacağı düşünülebilirdi. Ancak Büyük Devletlerden her birinin hareket tarzına bakılınca aralarındaki ittifak yapmacık bir surette dahi olsa tâbi oldukları kamuoyunun temayülü haricinde bir yol tutmamak mecburiyetinde bulunmaları da unutulmamalıydı. Mezkûr devletler kabineleri lisanından ve özellikle Almanya ve Fransa hariciye nazırlarının ifadelerinden anlaşıldığına göre Büyük Devletlerin mezkûr temayüllerinin bu meselede ittihaz olunan sebata karşı nazar-ı itibara alınmamasının doğuracağı tehlikeleri hükümsüz saymak, bu konudaki ihtarları sadece bir sözlü tehdit makamında tutmak Osmanlı Devleti'nin menfaat ve selametinin muhafazası bakımından doğru olamazdı. Diğer taraftan Bulgar ve Sırp'ların gizli ve mevsuk duyumlar ve resmî istihbarattan öğrenilen hareket ve teşebbüslerinin genel siyasi durumun tesiri altında görülmesi ve onlardan çıkıp sirayet edebilecek veya ettirilebilecek hâlleri de unutmamak icap etmekteydi. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Büyük Devletlere rağmen ileri sürdüğü sulh şartlarında ısrarlı olması durumunda Teselya'yı istila eden orduyu belirsiz bir zamana kadar seferberlikte tutmak için mali bakımdan fedakârlıkta bulunması gerekmekteydi. Oysaki Maliye Nezareti'nden verilen malumat ve iza-hata göre ise Rumeli vilayeti umum varidâtından fevkalade masrafları idare edecek sermaye kalmamıştı. Anadolu vilayetleri ise sıkıntı içerisindeydi. Dolayısıyla haftalık tahsisatının karşılanmasında bile müşkülât çekilmeye başlanmıştı. Fenerler hasılatı üzerine akd olunan avans

²⁹³ BOA, İrâde-i Husûsiye (İr. Hus.), nr 31, 1315 S. 12 Safer 315/30 Haziran 313; İr. Hus., 83, 1315 S. 30 Safer 315/18 Temmuz 313; İr. Hus., 88, 1315 S. 30 Safer 315/18 Temmuz 313; İr. Hus., 108, 1315 R. 30 Rebiulahir 315/16 Eylül 313; İr. Hus., 83, 1315 S. 30 Safer 315/18 Temmuz 313.

bedellerinin bakiyesi ise çok cüz'i bir derecede kaldığından zikir olunan Osmanlı ordusunun büyük bir yekûn ve miktar tutan mali ihtiyacını her türlü mahzurdan azâde bir surette bir süre daha devam ettirmek mezkûr şartlar içerisinde mümkün gözükmemektedir. Bir yolu bulunarak avans suretiyle para tedarik ederek askerinin idaresini biraz daha temine imkân bulursa bile arz edilen hâl ve sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti'nin Büyük Devletlerin mevcut ittifakına muhalif bir durumda ve seferberlik hâlinde ısrar etmesi Avrupa devletler cemiyetinden mahrum kalmasını tazammum edecekti. Bu ise mevki, maslahat ve her cihetten Osmanlı Devleti'nin hak ve menfaatlerinin sürekli olarak korunması lüzumuna uygun olamayacağı mülahazasınca, maksatta sebat ve ısrarın mahzurları ve tehlikelerini kabul etmeyi gerektirmekteydi. Ayrıca sıcağının şiddeti ve hava bakımından vahameti malum olan yerlerde hastalıklara hedef olan neferlerin hâlinin göz önüne alınması da gerekmektedir.²⁹⁴

Bu noktada, gerek genel durumuna vakıf olmak gerekse savaşın meydana getirmiş olduğu fevkalade masraflar dolayısıyla Sultan II. Abdülhamid dönemi Osmanlı maliyesinin durumuna kısaca bakmak faydalı olacaktır.

Savaş ve Osmanlı Maliyesi

Savaş sırasında Osmanlı Devleti'ni belki de Yunanistan'ın sebebiyet vermiş olduğu problemlerden çok daha fazla sıkıntıya sokan husus içinde bulunduğu mali kriz olmuştur.

Osmanlı Devleti bütçesi daha önceki yıllardan beri olmak üzere her sene muayyen bir ölçüde açık vermiştir.²⁹⁵ 1890 yılı maliyesi bütçesi yapıldıktan sonra merkezî dairelerin tahsisatında yavaş yavaş bir artma söz konusu olmakla birlikte 1896 yılına gelinceye kadar devletin normal gelir ve giderleri arasındaki açık, mühim bir yekun teşkil etmiştir.²⁹⁶ Böyle bir durum ise devlet dairelerinin idaresini şaşırtacak derecede müşkülata sebebiyet vermiş²⁹⁷ olarak gözükmektedir. Mesela, 1896 senesi yüzde beş faizli yeni istikraz tahvillerinin taksitine mahsus meblağın bankaya yatırılması gerektiği hâlde bu taksitin 57 lirası açık kalmış, tamamlanamamıştır.²⁹⁸

²⁹⁴ BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 14 safer 315/2 Temmuz 313.

²⁹⁵ BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313. Örneğin 1304 (1888-1889) senesi bütçesi 1.700.000 lira açık vermiştir. Gerek bu açığı kapatmak ve gerekse sair ihtiyaçlara çare olmak üzere Almanya'dan 30 milyon Marklık bir istikrazda bulunulmuştur. Bak: Karamursal, a.g.e., s. 105.

²⁹⁶ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiülevvel 315/20 Temmuz 313.

²⁹⁷ A.g.v.; BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313.

²⁹⁸ BOA, Y.A.Res., nr 91/15, 11 Şaban 315/13 Kanunievvel 313.

Mali sıkıntı özellikle askerî masrafların karşılanmasında problem olmuştur. Bu alandaki ihtiyacın bir kısmına medar olmak üzere bir sonraki yılın hasılatının rehin gösterilmesi yahut iskontoda bulunulması suretiyle para temini yolunda kullanılması düşünülmüşse de böyle bir uygulamanın toplam gelirlerin iki mislinden fazla olan sonraki senenin normal ve fevkalade masraflarının karşılanmasını büsbütün zora sokacağı sebebiyle bundan vazgeçilmiştir.²⁹⁹

Maliyenin içerisinde bulunduğu sıkıntıyı hâlletmek üzere 1896 yılında Sultan II. Abdülhamid'in iradesiyle bir komisyon teşkil olunmuştur. Gerek bu komisyon marifetiyle icra kılınan tetkikat gerekse Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ'da cereyan eden müzakereler neticesinde 1897 senesi maliyesi için tanzim ve ilan edilen bütçe maaşlarından yüzde on ve masraflardan da yüzde on beş nispetinde tenzilat ve tasarrufa gidilmiş, aşar ve ağnam gelirlerine ise 400 bin lira derecesindeki bir ilave ile adi masrafların sebebiyet verdiği açık kapatılmaya çalışılmıştır. Bu uygulama neticesinde bütçe muvazenesi sağlandığı gibi 80 bin lirayı aşkın bir de fazlalık elde edilmiştir. Ayrıca Sultan II. Abdülhamid de kendi tahsisatından hazineye 50 bin lira bağışta bulunmuş ve devletin mali idaresinin tanzim ve tedarik olunan bu bütçe ile iyi bir şekilde idaresinin sağlanması ve her türlü lüzumsuz masraflardan kaçınılması hususunu irade buyurmuş, ayrıca Divân-ı Muhasebât'a tam bir salahiyet verilmiştir.³⁰⁰

Osmanlı maliyesinin savaş arifesine kadar içinde bulunduğu sıkıntının sebeplerini; Sultan II. Abdülhamid dönemine kadar yapılmış olan borçlara karşılık olarak devlet gelirlerinden mühim bir kısmının ayrılmış olması, 1875 senesi bütçesinde 5 milyon küsur lira gibi mühim bir açık vukua gelmesi,³⁰¹ İstanbul, Paris ve Londra borsalarının Osmanlı tahvilleriyle dolması neticesi yeni bir istikrazın yapılamaması, Bosna-Hersek olaylarının ehemmiyetli bir miktarda askerî sarfiyata sebep olması, 1877'de yüzde on faizle 600 milyon kuruşluk dâhili istikrazda bulunulması, 1877/78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın tevhit ettiği masrafları karşılamak üzere 1887'de İngiltere'den yüzde beş faizle 5 milyon sterlin tutarında istikraza gidilmesi, Berlin Antlaşması'nın dış borçların tediyesiyle alakalı bağlayıcı kararlar ihtiva etmesi, Muharrem Kararnamesi

²⁹⁹ BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 28 Muharrem 315/18 Kanunuevvel 313.

³⁰⁰ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313. Ayrıca bak: Malumat Gazetesi, 2 Haziran 1897.

³⁰¹ Hatırlanacağı üzere Osmanlı Devleti toplam 242 milyon liralık dış borç neticesinde 1875 yılında iflas etmişti.

ve Düyûn-u Umûmiye'nin gündeme gelmesi ve saire şeklinde sıralamak mümkündür. Bütün bunlara ilaveten fevkalade bir harcama gerektirmesi sebebiyle 1897 Yunan Harbi'nin patlak vermesi ile mali kriz had safhaya ulaşmıştır.

Sultan II. Abdülhamid iktidarda bulunduğu yıllarda maliye konusunda titiz bir politika izlemiştir. Takip edilen bu mali politikanın esaslarını devletin gereksiz yere bir akçe dahi olsa borç altına sokulmaması, devlet mallarının telef ve israftan uzak bir şekilde kullanılmasıyla gelirlerin tahsilinin zamanında yapılması ve dolayısıyla da istikraz akdetme yerine idare-i maslahatta bulunulma yoluna gidilmesi³⁰² şeklinde özetlemek mümkündür. Devlet gelirlerinin bir kısmının karşılık gösterilerek dışarıdan para istikraz edilmesi mahzurdan hâli olmadığından ve zaten bütçenin durumu da buna tahammül edebilir bir durumda olmasından dolayı Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ tarafından da böyle bir usule başvurulması tasvip edilmemiştir.³⁰³ Bu doğrultuda yürütülecek olan politika neticesinde mali idarenin herhangi bir sıkıntıya uğramayacağı ümit edilirken 1897 senesi Şubat ayı içerisinde Yunan meselesi zuhura başlamış ve bu durum devleti redif sınıfından büyük bir askerî kuvvetin silahlaltına alınarak Yunan hududuna sevkini gerektirmiştir. Böyle bir gelişme ise mezkûr bütçenin daha tamamen tatbikine girişilmeden muvazene durumunu yok etmiş³⁰⁴ ve senenin ilk aylarında beş milyon liralık bir açığın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.³⁰⁵ Bu sebeple savaş arifesinde ve sırasında sınıra sevk olunan ve sayısı kabarık bir rakam teşkil eden askerlerin intizam ve idaresini temin muvaffakiyetini sağlayacak olan parayı tedarikte bulunmak,³⁰⁶ başta vilayetler olmak üzere ilgili yerlerden para sağlamak, maaşları ödemek ve masrafları karşılanmak konusu temel problemler arasında yer almıştır.

Yunanistan'ın müteceviz tavrından dolayı gündeme gelen sevkîyatın sürekli ve kabarık olması aynı zamanda ihtiyaçların da o nispette artmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin bu savaşta Yunanistan'a karşı sevk etmiş olduğu asker miktarı 93 Harbi'nde Rusya'ya karşı sevk etmiş olduğu kuvvete eş değer bir dereceye varmıştır.³⁰⁷ Bu miktardaki askerın silah ihtiyacının karşılanması ve yine cem edilen askerın sınıra sevk

³⁰² BOA, Y.A.Res., nr 88/118, 27 Rebiulahir 315/13 Eylül 313.

³⁰³ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313.

³⁰⁴ A.g.v.

³⁰⁵ BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 28 Muharrem 315/18 Kanunuevvel 313.

³⁰⁶ A.g.v.; BOA, YEE, 39/1425/18/14.

³⁰⁷ BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 28 Muharrem 315/18 Kanunuevvel 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313.

olunması ve ayrıca harb mevkiinde herhangi bir kesintiye uğramadan idare edilmesi üç buçuk ay zarfında devlet hazinesine karşılığı olmayan 4.000.000 lira derecesinde fevkalade bir yük getirmiş, genel toplamı itibariyle de yaklaşık 4.500.000 liradan ziyade bir miktara ulaşması³⁰⁸ söz konusu olmuştur.³⁰⁹ Yunan tecavüzlerinin ileri boyutlara ulaşması heptapta olmayan böyle bir masrafın ihtiyarını Osmanlı maliyesi açısından kaçınılmaz kılmıştır. Böyle olmakla birlikte savaşın meydana getirdiği ve büyük bir yekuna ulaşan bu masrafları karşılamak üzere hazinenin elinde fevkalade cinsinden bir para da mevcut olmamıştır.³¹⁰ Bu sıkıntının tabii bir sonucu olarak Osmanlı Hükûmeti seferberlik için ancak 18-20 bin mark³¹¹ meblağında bir para harcamıştır. Bu miktarın düşük olmasında Osmanlı maliyesinin bu iş için kâfi derecede paraya sahip olamamasının yanında askerin katık ve sair gibi masraflarının çıkacakları iskelelerin bağlı buldukları vilayet tarafından ödenmesinin de büyük payı olmuştur.³¹² Daha önce zuhur eden ve bu defaki askerî hazırlığa nispetle daha az kuvvet sevkini icap ettiren meselelerde olduğu gibi, fevkalade bir masraftan dolayı ortaya çıkan bu mali sıkıntıyı yine fevkalade bir tedbir ile karşılamak zaruri olmuştur. Ancak devlet gelirlerinden bir kısmının tasarruf ve kullanımdan çıkarılmak suretiyle harici bir istikraz akdine gidilmesi, yukarıda ifade edildiği üzere, tecviz edilmemiştir.³¹³ Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu şartlar da zaten buna imkân vermemiştir.³¹⁴

Savaşın gerekli kıldığı bu beklenmedik fevkalade masrafın karşılanması için çeşitli kaynaklara başvurulmuştur. Bu kaynaklardan birini Ziraat Bankası teşkil etmiştir.³¹⁵ İçinde bulunulan buhranı mümkün

³⁰⁸ 1897 senesi Mart ayından aynı senenin Eylül ayı nihayetine kadar tahakkuk eden fevkalade masraf miktarı 3.720.662 liraya ulaşmıştır. Bunun 2.237.000 kütür lirası nakden ve havaleten ve mezuniyet suretiyle ileride elde edilecek gelirlerden ve bazı borçlanma ve avansların teşkil ettirdiği istihşallerden tediye olunmuş, 1.484.500 lirası ise kalmıştır. Bak: BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313.

³⁰⁹ BOA, Y.A.Res., nr 88/118, 27 Rebiulahir 1315/13 Eylül 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313. Meselenin başlangıcından 9 Mart 314 tarihine kadar Teslya ve Yanya Orduları için hazineden, vilayetlerden ve Teslya emvalinden verilen para miktarı ve sarf yerleri için bak: BOA, Y.A.Hus., nr 384/83, 23 Zilhicce 315/3 Mayıs 314.

³¹⁰ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 14 Safer 315/2 Temmuz 313.

³¹¹ Bak: Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 11.

³¹² Bak: BOA, Y.A.Hus., nr, 92/77, 27 Nisan 314/17 Zilhicce 315.

³¹³ BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313.

³¹⁴ A.g.v.; Nihad, a.g.e., s. 3.

³¹⁵ BOA, İr. Gir., nr 1187, 11 Ramazan 314/1 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 85/15, 13 Ramazan 314/3 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313; BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313.

mertebe tadil ve ordunun erzak masrafını kısmen de olsa temin edebilmek için Ziraat Bankası mevcutlarından para alınması düşünülmüştür. Ancak bu bankanın bağlı olduğu Ticaret ve Nâfia Nezareti'nce yapılan tahkikat neticesine istinaden gelen tezkerede bankanın mayıs ayı sonu itibariyle 452 adede ulaşan şube sandıklarının nakit mevcudu 25.181 liradan ibaret olup bundan çiftçilerin ihtiyacına para verilmesi ve idare masrafı hiç nazarı hesaba alınmasa bile yaraya merhem olacak paraya malik olmadığı belirtilmiştir. Ziraat Bankası, Osmanlı Devleti'nce yegâne servet kaynağı hükmünde bulunan ziraatın bir dereceye kadar himayesine hizmet etmekte ve ahalinin vermekte olduğu aşarla ayakta durmakta iken bunun da tamamıyla verimsiz hâle getirilmesi neticesini doğuracak bir muameleye gidilmesinin olumsuzlukları ifade edilmiştir. Bu doğrultuda yapılan izahat üzerine mezkûr bankadan da kâfi bir şey elde edilmesi yahut Tahsisât-ı Askerîye İanesi gibi devletin güç ve kuvvet kazanmasına mahsus bir sermayeye el uzatılmasının caiz olamayacağına kanaat getirilmiştir.³¹⁶

Ziraat Bankası'nın yanında mevcut ihtiyaçları giderme noktasında müracaat olunan bir diğer banka ise Osmanlı Bankası olmuştur.³¹⁷ Harp tazminatına mahsuben ve yüzde yedi faizle ödenmek üzere bu banka ile bir istikraz mukavelesi akd olunmuştur.³¹⁸ Bu kaynaklara ilaveten müracaat olunan diğer kaynaklar arasında Mülkiye Tekâüt Sandığı,³¹⁹ Anadolu ve Rumeli vilayetleri³²⁰ ve Tahsisât-ı Askerîye İane Akçesi³²¹ ve Hazine-i Hâssa³²² görülmektedir. Savaşın doğurduğu masrafları karşılamak üzere yine mukavelelere bağlı bazı borçlar tecil edilmiş, bunların karşılıklarından para bulup harp masrafının karşılanmasına gayret edilmiştir.³²³

Gerek bütçenin içerisinde bulunduğu durum gerekse savaşın doğur-

³¹⁶ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiülevvel 315/20 Temmuz 313. Bununla birlikte bankadan 300.000 liranın hazineye alınması için müracaat olunmuştur. Bak: A.g.v.

³¹⁷ BOA, Y.A.Res., nr 88/100, 21 Rebiulahir 315/7 Eylül 313; BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313; BOA, İr. Mal., nr 1680/1/4/2 M. 1316, 24 Eylül 314.

³¹⁸ Bu mukavenenin sureti için ayrıca bak: BOA, Y.A.Res., nr 89/66, 12 Cemaziyülahir 315/27 Teşrinievvel 313.

³¹⁹ BOA, Y.A.Res., nr 85/15, 13 Ramazan 314/3 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313; Goltz Paşa, Devlet-i Aliyye'nin Zaaf ve Kudreti, Ter. Z. H. Fehmi, Kahire, trs. s. 8.

³²⁰ BOA, İr. Yun., nr 818, 12 Ramazan 314/2 Şubat 312.

³²¹ BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313.

³²² Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 377.

³²³ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiülevvel 315/20 Temmuz 313; BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313.

duğu fevkalade masraflar nedeniyle sene sonuna kadar devlet kurumlarının ihtiyaç duyduğu harcamalar ve devlet memur ve görevlilerine ödenen maaşlar ve özellikle askerî dairelere ait tahsisatların düzenli bir şekilde ödenmesi imkânsız hâle gelmiştir.³²⁴ Mesela, Roma sefiri yedi aydan beri maaş alamamış, birikmiş maaşlarının ödenmesi istirhamını mükerrenen yinelemiş, aksi durumda tedarik-i maişet için çalışmak zorunda kalacağını ifade etmiştir. Savaşın ufukta görüldüğü bir dönemde maruz kaldığı parasızlık yüzünden uzun telgraf bile çekemez olmuştur.³²⁵ Böyle bir durumun ortaya çıkmasında devlet gelirlerinin mühim bir kısmının muhtelif tarihlerde ve muhtelif vesilelerle alınmış olan borçların faiz ve ana parasını ödemeye tahsis edilmesinin, devlet masraflarının tespitinin yine devlet gelirlerinin göz önüne alınmadan yapılmış olmasının mühim bir rolü olmuştur. Böyle bir uygulamanın neticesinde ise bütçede büyük açıklar husule gelmiş, dolayısıyla da memur ve asker maaşlarının mühim bir kısmı ödenememiş, üst üste birikip kalmıştır.³²⁶ Ayrıca Yunanistan ile sıcak bir savaşın yaşanması savaşın getirdiği fevkalade masrafın, bütçenin içerisinde bulunduğu imkânsızlıklardan dolayı, devletin elde ettiği adi gelirlerce karşılanmaya çalışılmasını gerektirmiş, bu durum ise bütçenin muhtevi olduğu maaşların ödenmesi noktasında birçok gecikmelere sebebiyet vermiştir.³²⁷ Diğer taraftan savaşın patlak vermesi harbin ilanından evvel Yunanistan'a nakil için yük almış olan bazı Osmanlı gemilerinin Dersaadet ve sair limanlarda beklemelerini gerektirmiştir. Bu durum liman varidatının bir hayli zayıfına sebep olduğu gibi³²⁸ ticari muamelelerin de sekteye uğramasına sebep olmuştur. Sonucu bakımından ise genel olarak devletin gelirlerinde belirgin bir şekilde azalmanın olmasına ve tahsilat da durgunluğun yaşanmasına yol açmıştır.³²⁹

Bu dönemde savaşın getirdiği fevkalade masrafların mühim bir kısmını karşılamak, ordunun teçhizini, sınıra sevkini, iaşesini temin etmek ve askerî merkezlerdeki sair masrafları tedarikte bulunmak ve ayrıca devlet hazinesinin sene sonuna kadar en acil ve en mühim mas-

³²⁴ BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 28 Muharrem 315/18 Kanunievvel 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313; BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313.

³²⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 366/80, 13 Şubat 1897. Bu husus sadece bu devreye has bir gelişme olmayıp savaş sonrasındaki tarihlerde de yaşanmıştır. Mesela maaşları ödenemeyerek uzun bir süre birikmiş olan Alman Paşaların maaşları ancak 1902 istikrazından karşılanabilmektedir. Bak: Karamursal, a.g.e., s. 108.

³²⁶ Tahsin Paşa, a.g.e., s. 190.

³²⁷ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 3 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313.

³²⁸ DMA, GEHTLDB, A, nr 110/19, 21 Rebiulahir 315/8 Eylül 313.

³²⁹ Y.A.Res., nr 88/118, 27 Rebiulahir 1315/13 Eylül 313.

rafına çare olmak noktasında dâhilde istifade edilebilecek tek bir kaynak bulmak mümkün olmamıştır.³³⁰ Bu noktada vilayetlere müracaat edilmesi düşünülmüşse de 1897 senesi bütçe açığının 2.500.000 liraya ulaşması³³¹ ve vilayetler emvalinin havaleler, askerî ve önemli tahsisatlar ile muvazene durumundan yüzde yirmi ila otuz derecesinde açığı bulunması bunlardan da daha fazla tenzilat yapılmak suretiyle merkeze para aktarılmasının kabil olamayacağını³³² ortaya koymuştur. Zira fevkalade savaş masrafları ve sair hâllerden dolayı Rumeli vilayetlerinin açığı Temmuz 1897 tarihi itibarıyla 300 bin lirayı aşmış ve vilayetler artık merkeze daha fazla para aktarımında bulunamayacaklarını beyan etmişlerdir. Rumeli vilayetlerinin durumu bu iken Anadolu vilayetlerinin ise merkezin askerî haftalıklarına bile para yetiştiremeyecekleri anlaşılmıştır.³³³ Her ne kadar yine bu dönemde sekiz dokuz yüz bin lira raddesinde tahmin olunan öşür hasılatından faydalanmak mümkün gözükmüşse de bu kaynaktan elde edilecek hasılatın da mahallerinde ve maliye hazinesinde teşkil olunan komisyonda karşılıklı müzakereler neticesinde tamamıyla askerî masraflara verilmesi kararlaştırıldığı için bundan da faydalanma imkânı kalmamıştır.³³⁴ Bu sebeple 1898 senesi Mart ayına kadar zaruri ihtiyaçlara çare olmak,³³⁵ birikmiş maaşların ödemesini yapmak,³³⁶ Maliye ve Ticaret ve Nâfia Nezaretleri'ne devamlı müracaatla büyük bir meblağ teşkil eden alacaklarının ödenmesini isteyen Şark Demiryolları İşletmesi Kumpanyası ile Manastır ve Anadolu Demiryolları Şirketleri'nin taleplerine³³⁷ cevap verebilmek ve barış antlaşmasının imzalanmasından sonra Osmanlı kuvvetlerinin iadeleri için lüzum duyulacak masraflarda kullanılmak üzere savaş tazminatına mahsuben Osmanlı Bankası'ndan bir buçuk milyon liralık bir avansın alınması yoluna gidilmesi tek çare olarak görülmüştür.³³⁸ Ayrıca

³³⁰ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiülevvel 315/20 Temmuz 313; BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313.

³³¹ BOA, Y.A.Res., nr 88/100, 21 Rebiulahir 315/7 Eylül 313; BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313.

³³² BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313.

³³³ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 11 Safer 315/29 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 14 Safer 315/2 Temmuz 313.

³³⁴ BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 28 Muharrem 315/18 Kanunuevvel 313.

³³⁵ BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313.

³³⁶ BOA, MVM, 95/89, 29 Şevval 316/5 Ağustos 314; BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313.

³³⁷ Örneğin Golos Şimendifer Kumpanyası'nın 943.820 kurşuluk alacağı problem olmuştur. Kumpanyalardan bazıları alacaklarını uzlaşma yoluyla elde etmeye çalışırken bir kısmı ise havale yoluyla tesviyesini tercih etmişlerdir. Bak: BOA, İr. Yun., nr 1060, 16 Şevval 315/25 Şubat 313.

³³⁸ BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313; BOA, İr. Yun.,

böyle bir uygulamanın devlet gelirlerini ecnebi sermayedarlarına bağlamak gibi bir mahzuru da doğurmayacağına dikkat çekilmiştir.³³⁹ Yine mezkûr şirketlerin mukavele itibariyle sıfatları her ne kadar Osmanlı ise de tabiiyetleri ecnebi olduğundan alacakları yolunda yapmış oldukları taleplerin çaresine bakılmaması hâlinde mensup oldukları sefaretlere müracaat ederek siyasi birtakım meselelere yol açabileceklerinden de endişe edilmiştir. Diğer taraftan barış antlaşmasının imzalanmasından sonra savaş mahallerinde bulunan Osmanlı ordusu efradının memleketlerine iadelerinin sevkiyattan daha fazla bir masrafı gerekli kılacağı ve bunun da yine mezkûr demiryolları aracılığı ile yapılacağı meselenin ehemmiyetini daha da artırmıştır.³⁴⁰

Askerî masrafların karşılanması için başvurulması teklif olunan yollardan bir diğeri ise geniş ve mümbit arazilerin değerinden daha aşağı bir fiyatla satılması konusu olmuştur. Bu yoldaki tekliften birkaç ay evvel Yanya ve Tırhala'daki çiftliklerin satılması hakkında bazı tasavvurlar dahi gündeme gelmiştir.³⁴¹

Ancak bütün bu gayretlere rağmen gerek Maliye Nezareti'nin yapmış olduğu izahattan gerekse Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ'da yapılan müzakerelerden anlaşıldığına göre 1897 senesi bütçesi 18.511.323.99 kuruş tutarında olmuştur. Bunun 8.134.819.73 kuruşu bazı istikraz ve tahsisat karşılığı olan gümrükler ile Düyûn-u Umûmiye'ye tahsis olunmuş merkezî dairelerin sair masraflarına ayrılmış hasılat olup hazine için bir şey alınması mümkün olmamıştır. Dolayısıyla hazinece kullanılabilir miktar sadece 10.376.504 lirayla sınırlı kalmıştır. Ancak bu paranın 810.000 lirasının o sene istihsalı mümkün olamayacağından kalan toplam 9.566.504 liraya düşmüştür.³⁴² Mezkûr miktarın 400.000 lirası vilayet gelirlerinden sağlanarak merkezî masraflara sarf olunmuş olduğundan geriye toplam olarak 9.166.504 lira kalmıştır. Genel masraflar için 11.755.154 lira gerekmele birlikte bunun 457.500 lirasının tecili mümkün olduğundan bu miktar 11.297.654 liraya inmiştir. Oysaki hazinenin kullanabileceği miktar ise 9.166.504 lira ile sınırlı olduğundan bütçede 2.131.150 lira açık kalmıştır. Sene sonuna kadar lüzumu tah-

nr 1060, 16 Şevval 315/25 Şubat 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313.

³³⁹ BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 2 Rebiulevvel 315/20 Temmuz 313.

³⁴⁰ A.g.v..

³⁴¹ BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 28 Muharrem 315/18 Kanunuevvel 313.

³⁴² Osmanlı topraklarının mamur ve mühim kısımlarının istila edilmiş olması ve birtakım mahallerde zuhur eden kıtlığın tesirini hâlâ devam ettirmesi 1897 senesi toplam gelirlerinin bu miktarla sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Bak: A.g.v.

min olunan masraf miktarı ise 1.598.400 lira olmuştur. Bu hesaba göre toplam açık miktarı ise 3.729.550 liraya varmıştır.³⁴³

Osmanlı Devleti takriben yirmi seneden beri dâhili ihtiyacını kendi gelirleriyle idareye çalışmış, gelirlerinden mühim bir kısmını mevcut borçların ödenmesine hasrederek bunların faiz ve sermayesinden her sene ifasını taahhüt ettiği miktarı muntazaman ödemeye gayret etmiştir. Hatta bu borçların muayyen kısımlarını tahvil ve bazılarını ise tamamen ifa etmiştir.³⁴⁴ Son senelerde yek diğerini takip eden gaileler ve karışıklıkların öngördüğü masraflar ve özellikle hudut boyuna vuku bulan sevkیات ve icra kılınan askerî harekâtın icap ettirdiği külliyetli meblağlar ise dışarıdan herhangi bir borç alma muamelesine muhatap olmaksızın ve Düyûn-u Umûmiye'ye bırakılmış gelirlerin bir akçesine dahi dokunmaksızın, sair masraflardan bazı tasarruflarda bulunulmak³⁴⁵ ve henüz hak ve istihsal edilmemiş olan savaş tazminatı karşılık gösterilmek suretiyle alınan avanslarla hâlledilmeye çalışılmıştır. Ayrıca beklenmedik bu harp masrafının Rumeli ve Anadolu vilayetlerinin sırtına yüklenmesi yoluna gidilmiştir. Savaşın zuhuru ve getirdiği fevkalade masraf bu şekilde hâlledilmeye çalışılmışsa da öteden beri mali sıkıntı içerisinde bulunan ve dolayısıyla da bütçe denklığı sağlayamayan Osmanlı Devleti'nin bu açmazı daha vahim bir hâle gelmiştir.

İçinde bulunulan mali sıkıntı idari alanda zorluklara sebebiyet vermenin yanında ordunun harp meydanındaki başarılarının daha belirgin bir şekilde gerçekleşmesine de bir noktaya kadar engel olmuştur. Eğer Müşir Edhem Paşa komutasındaki kuvvetlerin ikmali ve eksiklerinin giderilmesi, erzakının tedariki için ihtiyaç duyulan para yeterli miktarda sağlanabilmiş olsaydı hiç şüphesiz kazanılan başarılar da daha parlak olabilirdi. Ayrıca Osmanlı donanmasının çürümeye ve harap olmaya yüz tutmasının muhtelif sebeplerini saymak mümkün olmakla birlikte, Osmanlı bütçesinde görülen muvazenesizliğinin de bu harabiyette mühim bir rol oynadığı, bu durumun ise savaş gemilerinin Yunan donanması karşısında pasif kalmasına sebebiyet verdiği şüphesizdir.

Bu noktada üzerinde durulması gereken bir diğer husus da subayı ve eriyle bütün Osmanlı askerinin aylardır maaş almamalarına, ailelerine maddi hiçbir şey bırakamamalarına rağmen yine de mevcut durumdan

³⁴³ Y.A.Res., nr 8/118, 27 Rebiulahir 1315/13 Eylül 313. Ayrıca bak: BOA, Y.A.Res., nr 88/4, 18 Haziran 1313; BOA, Y.A.Res., nr 89/44, 30 Cemaziyülevvel 313/15 Teşrinievvel 313; BOA, YEE, İ/156-42/156/3, 28 Muharrem 315/18 Kanunuevvel 313.

³⁴⁴ Sultan II. Abdulhamid döneminde alınan borçlar için bak: Karamursal, a.g.e., s. 102-112.

³⁴⁵ Malumat Gazetesi, 2 Haziran 1897.

hiçbir şekilde sızlanmayıp harp meydanına sadakatle koşmuş olmaları ve neticede parlak bir başarı kazanmış bulunmaları gerçeğidir.

Gerek yukarıda sayılan sebeplerden dolayı gerekse sınırın eski hudut üzerine tahdidat icrasında bulunulması suretiyle icra edilmesinde daha fazla ısrar etmenin müzakereleri tamamıyla neticesiz kılacağı ve bu durumdan dolayı da bazı siyasi mahzurların ortaya çıkmasının büyük bir ihtimal dâhilinde olması,³⁴⁶ ayrıca ısrarlı olmasının kendisine fayda yerine zarar getirebileceği ihtimalinin mevcudiyeti yanında Yunanistan ile yapılması gereken barış antlaşmasını sürüncemede bırakmanın kazanılan zaferlerle ertelenmiş gözükten Osmanlı Devleti'nin mevcudiyeti meselesini yeniden gündeme getireceği inancı³⁴⁷ Osmanlı Hükûmeti'ni, 1881'de Avrupa devletlerinin baskıları sonucu Yunanistan'a terk etmek zorunda kaldığı yerleri, yani Teselya topraklarını yine Büyük Devletlerin baskısıyla savaş sonrasında Yunanistan'a vermek zorunda bırakmıştır. Sınır müzakereleri sırasında Büyük Devletlerin taraflı bir politika izlemeleri Yunanistan'ı büyük çaplı bir toprak kaybına uğramaktan kurtarmışsa da Nezero Irmağı'nın doğuda kalan her iki yakasındaki çıkıntılar, Larisa'nın kuzey-batı ve batı bölgeleri ile Pinios'un yukarı kısımlarını terk etmekten alıkoyamamıştır.

Sınırın Nihai Şekli ve Teselya'nın Tahliyesi

Osmanlı Hükûmeti sınır tashihiinin eski hudut hattının ölçü alınarak çizilmesi görüşündeki ısrarından mezkûr sebep ve endişelerinden dolayı vazgeçmiş, Büyük Devletlerin ileri sürdüğü, sınırın askerî açıdan tayini teklifini kabul etmesiyle³⁴⁸ hududun son şekli ortaya çıkmıştır. Buna göre 1 Temmuz 1897'de Erkân-ı Harbiye Binbaşlarından İzzet ve yüzbaşılardan Rıza Beylerin memur edilerek Yunan murahhasları ile müzakere etmek suretiyle tayin ettikleri hudut hattı kısaca şöyledir: Lamia cihetinden ileri karakollarının bulunduğu mahalden başlayarak Otris silsilesi suyunun ayrılma hattından geçerek Osmanlı ordusunun büyük bir bölümü sağ tarafının 35 kilometre doğusunda bulunan Gabirdoni Tepesi'ne kadar Agrafa Dağlarının aşağı hattını takip ederek oradan Galumpalis Vadisi ile İlidya köyü hizasında kadar kuzeye çıkarak bu noktadan itibaren Kastanpa, Kaynakyani, Selaki ile Ayayorgis ve Yorba'yı Yunan tarafında bırakmak üzere bunlardan müteşekkil hattı ve buradan Dönzi kasabasına kadar Zayarda ve Ardıbsini ve Dönşo

³⁴⁶ BOA, Y.A.Res., nr 87/35, 19 Muharrem 315/8 Haziran 313.

³⁴⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97; A.g.v.

³⁴⁸ BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 29 Muharrem 315/18 Haziran 313.

ile Karaneşa köyleri arasındaki sırtları takip ederek Mevrek ve Parta geçitlerini aşarak ve aralarındaki sırtları ve Kozbaka silsilesi aşağı hattını takiple Salamarya Vadisi'ne indikten sonra Çumanaleta sağındaki mevcut dere boyunu takiben mezkûr tepeden hudut sona ermekle Osmanlı askerleri tarafından işgal hattında bulunan Kardıça mevkiinin 12 ve Tırhala'nın 20 kilo metre uzağından geçerek ve şimdiye kadar işgal edilmemiş olan Kalabaka'yı Osmanlı ordusunun tasarrufuna bırakarak Rehnidibna köyü hududunun geçitlerinin tarafsız hâle getirilmesi ve eşkiya takibi esnasında iki taraf müfrezelerinin hududun diğer cihetine katiyen girmemelerini ve hududun Osmanlı tarafında tarlaları bulunan köylülerin kendi arazisinde hasat edebilmeleri ve daha önce teati edilen diğer muahede sözleşmelerinin muteber ve geçerli bulunması şartları mukaveleye ilave edilmiştir.

Kabul edilen bu hudut hattı ile Teselya yine Yunanistan tarafında kalmıştır. Bu durum ise tabîî olarak burasının tahliye edilmesini gündeme getirmiştir.

Teselya bölgesinin hangi esaslar dâhilinde tahliye edileceği önbarış antlaşması layihasının altıncı maddesinde beyan olunmuştur.³⁴⁹ Büyük Devletler sefirleri Osmanlı Hükûmeti'ne müşterek bir takrir vererek.³⁵⁰ Teselya kıtasının tahliye işinin 7 Mayıs 1897 tarihinden itibaren en geç bir ay zarfında tamamlanmasını³⁵¹ istemişlerdir.

Taraflar arasında yapılan görüşmeler neticesinde önbarış antlaşması layihasının dördüncü maddesinin ilgili fıkrası gereğince iade edilen arazilerde ikâmet etmekte olan ahalinin serbest bir şekilde göç etmeleri kararı alınmıştır.³⁵² Ancak antlaşma neticesinde Yunanistan'a iade olunacak arazilerden gelecek kimselerin muhaceretlerinin tehire mahal verilmeden yapılması ve Osmanlı ordusu Teselya'dan çekilmezden evvel vuku bulacak bu avdet maddesinin önü açık bir surette cereyan etmesi mahallî asayiş açısından birtakım kötü neticeler doğurmaktan uzak olamayacağı³⁵³ için aralarında İngiliz, Rus ve Yunan delegelerinin de yer aldığı karma bir komisyon oluşturulmuştur.³⁵⁴ Golos'ta toplanan mezkûr komisyona Osmanlı Hükûmeti adına, aynı zamanda komisyonun başkanlığını da yapan, Kurmay Yarbay Mahmut ve Binbaşı

³⁴⁹ BOA, Y.A.Res., nr 89/79, 26 Cemaziyülahır 315/9 Teşrinisani 313.

³⁵⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 16 Zilhicce 315/26 Nisan 314.

³⁵¹ BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314; A.g.v.

³⁵² BOA, Y.A.Res., nr 88/117, 27 Rebiulahır 315/13 Eylül 313.

³⁵³ A.g.v.

³⁵⁴ BOA, İr. Yun., nr 1012, 7 Cemaziyülahır 315/22 Teşrinievvel 313.

Mehmet Ali Beyler memur edilmişlerdir. Yunanistan adına ise General Konsdos Fontana ile Narda Mutasarrıfı Provilleço vazifelendirilmiştir.³⁵⁵

Mezkûr komisyon üyeleri arasında yapılan müzakereler neticesinde Osmanlı Hükûmeti adına Edhem Paşa ile Yunan murahhasları arasında Teselya muhacirlerinin mallarını istirdat etmeleri ve iadelerinin hangi şartlar dâhilinde olacağı hususunda beş maddeden meydana gelen bir protokol imzalanmıştır.³⁵⁶ Mezkûr protokolün ele aldığı konu ve maddeler şöyledir:

1. Kumandanlıkla Yunan memurları arasında muhaberenin sağlanması
2. Önce gelecek olan nüfusun Teselya'da emlak ve arazi sahiplerinden ve alakalı kimselerden olması
3. Daha evvelce bir suç dolayısıyla mahkûm ve mahpus olup da savaş sırasında firar etmiş bulunması
4. Savaş sırasında Osmanlı askerlerine karşı bir hareket meydana getirip de firar etmiş kimselerden olmadıklarının tespit edilmesi
5. Ehl-i namus bir kimse olup da avdet etmek isteyenlerin de silahsız olarak kabul edilmeleri, bunlar haricinde ve serseri denilen sınıftan gelebilecek kimselerin Osmanlı ordusunun avdet vaktinden evvel asayışı muhafaza etmek maksadıyla kabul edilmemeleri.³⁵⁷

Teselya'nın Tahliyesi ve Osmanlı Hükûmeti'nin Endişeleri

Uzun bir zamandan beri hareketsiz bir durumda bulunan hayli kalabalık bir ordunun daha fazla Teselya'da tutulmasının zaten son hadine varmış olan idari problemleri daha da ağırlaştıracağını ve ayrıca önbarış antlaşması layihasının imzalanması ile askerî kuvvetlerinin geri çekilmeye ve kısmen iadesine başlandığını³⁵⁸ göz önüne alan Osmanlı Hükûmeti Teselya'nın askerden arındırılması için harekete geçmiştir.

Bu maksatla askerî komisyonca iadeleri kararlaştırılmış olan niza-miye taburlarının Golos'tan Selanik'e nakilleri için İkinci Ordu-yu Hümâyûn'a 7 Mayıs 1897 tarihinden itibaren vapurlar gönderilmesi benimsenmiştir. Ancak Büyük Devletler tarafından tayin olunan müddet zarfında (7 Mayıs 1897 - 7 Haziran 1897) Teselya'da bulunan kuvvetlerin geriye çekilmesi Osmanlı Hükûmeti tarafından imkân haricinde bir şey olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada meydana gelebilecek olan

³⁵⁵ Sun, a.g.e., s. 263.

³⁵⁶ A.g.v.; BOA, Y.A.Res., nr 88/117, 27 Rebiulahir 315/13 Eylül 313.

³⁵⁷ A.g.v.

³⁵⁸ BOA, Y.A.Res., nr 88/9, 6 Rebiulevvel 315/23 Temmuz 313.

gecikmelerin vereceği zarardan emin olabilmek ve devletin istikbalini teminat altına almak için Büyük Devletler tarafından vaat olunan, önbarış antlaşması layihasında da yer alan sınırı tabiye etme hakkının fiilen elde edilmesi; Girit meselesi hakkında da hiç olmazsa mezkûr devletlerden bir vaat alma gibi bir kısım tedbirlerin düşünülmesi ve alınmasına çalışılması³⁵⁹ cihetine gidilmiştir. Osmanlı Hükûmeti'nin böyle bir teşebbüs içerisine girmesine askerî açıdan olduğu kadar sınırın tayini konusunda Büyük Devletlere ve Yunanistan'a fazla güvenememesi etkili olmuştur.

Osmanlı Hükûmeti Teselya'nın tahliye edilmesinin ardından ateşemiliterlerin birtakım mazeretler ileri sürerek sınırın tashihi işini geciktirmelerinden ve bu arada Yunanistan'ın da tahliye işinden istifade ederek sınırda muayyen noktaları işgal etmeye kalkışmasından³⁶⁰ ve bu gelişmeler üzerine yapılacak müracaatlara Büyük Devletlerin de işe olmuş bitmiş nazarıyla bakmaları sonucu birtakım yeni problemlerin yaşanmasından endişe etmiştir.³⁶¹ Bu ve sair kanaat ve endişeler ise gerçekleştirilmesi gereken tahliye işinin gecikmesine sebep olmuştur. Ancak böyle olmakla birlikte gerek yapılan görüşmeler ve müzakereler neticesinde alınan kararlar gerekse içerisinde bulunduğu şartlar Osmanlı Devleti'ni Teselya'yı terke ve tahliyeye mecbur etmiştir. Bu sebeple Osmanlı Hükûmeti Teselya'yı coğrafi açıdan dört kısma ayırarak tahliye işini birkaç günlük aralarla dört ayrı safhada gerçekleştirmiştir. Birinci bölgeyi 18 Mayıs 1898'de, ikinci bölgeyi 22 Mayıs 1898'de, üçüncü bölgeyi 29 Mayıs 1898'de ve nihayet dördüncü bölgeyi de 6 Haziran 1898'de³⁶² askerden arındırmıştır.

Göç Etmeyip Geride Kalanlar Hakkında Alınan Kararlar

Teselya'nın tahliyesinin ardından burada yaşayan Osmanlı tebasından kimselerin hak ve menfaatlerini muhafaza etmek zımında Yenişehir, Tırhala ve Goloş'a daha önceden olduğu gibi şehbenderler gönderilmesi³⁶³ gerekmiştir. Ayrıca terk olunan mahallerdeki şer'i mah-

³⁵⁹ BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314.

³⁶⁰ Osmanlı Hükûmeti'nin bu noktadaki haklılığını ortaya koyması bakımından sulh müzakerelerinin devam ettiği bir sırada bile Tırhala tarafında çşkıya suretinde bir hayli Yunan askerlerinin Osmanlı askerleri üzerine hücumla çüret etmeleri hadisesi (Bak: BOA, Y.A.Res., nr 87/79, 17 Safer 315/5 Temmuz 313.) ve yine Yunanistan'ın silahaltında bulunan ihtiyat askerlerinin bir kısmını ancak sulh müzakerelerinin başlamasından sonra dağıtmaya karar vermesi (Bak: BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97.) ehemmiyet ifade eder.

³⁶¹ BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314.

³⁶² Sun, a.g.e., s. 263.

³⁶³ BOA, İr. Yun., nr 1089, 24 Muharrem 316/2 Haziran 314.

kemelerin, nikah, miras ve nafakadan ibaret dinî konulardaki hükümleri icraya devam etmeleri kabul edilmiştir. Miras konusunda mezkûr mahkemelerin sadece mirasın taksim ve ilâmına yetkili kılınması, mirasın arazi olması ve varisler arasında ihtilafa sebebiyet vermesi hâlinde konunun çözümünün Yunan adliyesine havale edilmesi³⁶⁴ karara bağlanmıştır.

Hanya'da bir Osmanlı camii

Böylece savaş yolu ile ele geçirilmiş olan Teselya arazisi 1898 yılının Mayıs ve Haziran aylarında Büyük Devletlerin arzuları üzerine Osmanlı askerlerinden arındırılmıştır. Prut Antlaşması'ndan sonra ilk defa 1897 Savaşı'nda toprak kazanılmış olmasına rağmen bu toprakların elde tutulabilmesi için askerî başarılar kâfi gelmemiş, icra edilen tahliye ile Osmanlı Devleti'nin toprak kazanmasına hiçbir surette razı olmadık-

³⁶⁴ BOA, YEE, 18/553-218/93/35.

larını açıkça ortaya koymuş olan Büyük Devletlerin siyasi hoşnutluğunun da kazanılması gerekmiştir. Tahliye işinin gerçekleşmesine ne Osmanlı Hükûmeti'nin haklılığı noktasında ileri sürdüğü fikirler ne de Hristiyanların sahibi olduğu bir toprağın Osmanlı Devleti'ne terk edilemeyeceği şeklinde Avrupa'dan dalga dalga yayılan haberleri duyarak büyük bir tesir ve heyecan içerisinde kalan ve bu şayiaların gerçek olup olmadığını anlamak için bağlı buldukları vilayetin valisinin kapısını çalan eşrafın³⁶⁵ arzuları ve teşebbüsleri engelleyebilmiştir.

Önbarış Antlaşması bütünü itibariyle on bir maddeden oluşmuştur. Ancak bu sözleşmenin esaslarını oluşturmak maksadıyla taraflar defalarca bir araya gelmek, uzun ve çekişmeli müzakerelere girişmek mecburiyetinde kalmışlardır. Önbarış Antlaşması Layihası (Mukaddemât-ı Sulhiye) diye adlandırılan ve Atina Kabinesi'nce de uygulanması kararlaştırılmış bulunan sözleşme nihayet 18 Eylül 1897 tarihinde İstanbul'da, Tophane Kasrı'nda taraflarca imza olunmuştur.

Her yönünün ve konusunun Osmanlı Hükûmeti'nce siyasi açıdan gayet mühim ve mutena sayılan, zaman ve maslahat bakımından ise Osmanlı Devleti'nin hak ve menfaatlerine uygun bir surette imzalandığına inanılan Önbarış Antlaşması Layihası³⁶⁶ maddelerinin benimsenmesinde Almanya'nın rolü oldukça büyük olmuştur. Almanya gerek antlaşmanın maddelerinin tespitinde gerekse kabulü konusunda Osmanlı Hükûmeti'ni dostane bir tavırla uyarmış, mezkûr maddeleri kabule yanaşmaması hâlinde müzakerelerin inkıtaya uğramasından korktuğunu ifade etmiştir.³⁶⁷ İstanbul Konferansı'nda Önbarış Antlaşması layihasının imzalanması ile kesin barış antlaşmasına bir esas teşkil edildiği gibi Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki savaş hâli de hem resmen hem de fiilen son bulmuştur.

Uzun süren bir dizi görüşmelerden sonra imzalanan ve on bir maddeden meydana gelen Önbarış Antlaşması Layihası'nın başlıca esasları şunlardır:

1. Osmanlı ordusunun ele geçirmiş olduğu Teselya kıtası Yunanistan'a iade edilmekle beraber hudut Osmanlı Devleti lehine tashih edilecektir
2. Yunanistan Osmanlı Devleti'ne dört milyon Osmanlı lirası savaş tazminatı ödeyecektir

³⁶⁵ BOA, Y.M.Mar., nr 158/115, 28 Mayıs 97.

³⁶⁶ BOA, Y.A.Res., nr 88/97, 21 Rebiulahir 315/7 Eylül 313.

³⁶⁷ BOA, Y.A.Res., nr 88/87, 17 Rebiulahir 315/3 Eylül 313; BOA, İr. Yun., nr 982, 17 Rebiulahir 315/3 Eylül 313.

3. Yunanistan, Osmanlı tebaasının maruz kalmış olduğu şahsi zararlar için de ayrıca 100 bin Osmanlı lirası tediye edecektir
4. Sınır boyunda zekâvetin meydana gelmesi önlenecektir
5. Yunanistan'a verilmiş olan kapitülasyon hükümleri sınırlanacaktır.³⁶⁸

Kesin Barış Antlaşmasının Hazırlanması, İmzalanması ve Muhtevası

Büyük Devletler sefirleri ile Osmanlı temsilcileri arasında İstanbul'da tanzim ve imza olunan önbarış antlaşması layihasının dördüncü maddesine göre Osmanlı Devleti ile Yunan Hükûmeti arasında kesin barış antlaşmasının (Muâhede-i Katiye-i Sulhiye)'nin imzalanması gerekmekteydi. Gerek bu karar dolayısıyla gerekse yine önbarış antlaşması layihasının beşinci maddesi icabınca kesin barış antlaşmasının Osmanlı ve Yunan Hükûmetleri tarafından tayin edilecek olan murahhaslar vasıtasıyla gerçekleştirilmesi kabul edilmiş³⁶⁹ bulunduğundan Osmanlı Hükûmeti birinci murahhas olarak Hariciye Nazırı Ahmed Tevfik Paşa'yı, ikinci murahhas olarak ise³⁷⁰ Divân-ı Muhâsebât Reisi Hasan Fehmi Paşa³⁷¹ ile Tahrirât-ı Hariciye Kâtibi Nuri Bey'i³⁷² ve Meclis-i Mükâleme Kitâbeti'ne de Mühimme Müdürü Yusuf Beyefendi'yi³⁷³ tayin etmiştir. Yunan Hükûmeti adına ise fevkalade ve Murahhas Ortaelçi unvanıyla Prens Nikola Maurocordato³⁷⁴ ve Mösyö Denis M. Stéphanos³⁷⁵ ve kâtip olarak Mösyö Naum³⁷⁶ katılmışlardır. Müzakerelerin başkanlığına ise Hariciye Nazırı Ahmed Tevfik Paşa³⁷⁷ getirilmiştir.

Hariciye Nezareti Kesin Barış Antlaşması'nın akdi için Yunan

³⁶⁸ Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 341. Önbarış Antlaşması Layihası'nın sureti için bak: EK: II.

³⁶⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 89/30.

³⁷⁰ İkinci murahhaslığa öncelikle Hukuk Müşâviri Hakkı Bey atanmışsa da bilahare işin ehemmiyetine binâen bundan vazgeçilmiştir. Bak: BOA, İr. Yun., nr 995, 19 Cemaziyülevvel 315/4 Teşrinievvel 313; BOA, Y.A.Hus., nr 89/17; Hasan Fehmi Paşa, a.g.e., vr. 1.

³⁷¹ BOA, Y.A.Hus., nr 89/30; BOA, İr. Yun., nr 997, 20 Cemaziyülevvel 315/5 Teşrinievvel 313; BOA, Y.A.Hus., nr 89/30, 20 Cemaziyülevvel 315; Hasan Fehmi Paşa, a.g.e.; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 82; Tefvik-Zühdü, a.g.e., s. 482-483.

³⁷² BOA, İr. Yun., nr 994, 19 Cemaziyülevvel 315/4 Teşrinievvel 313; Hasan Fehmi Paşa, a.g.e., vr. 1; Tefvik-Zühdü, a.g.e., s. 482-483.

³⁷³ Hasan Fehmi Paşa, a.g.e., vr. 1.

³⁷⁴ BOA, İr. Yun., nr 992, 17 Cemaziyülevvel 315/2 Teşrinievvel 313; BOA, Y.A.Hus., nr 89/17, 28 Eylül 313; BOA, Y.A.Hus., nr 89/17, 13 Cemaziyülevvel 315/28 Eylül 313; Hasan Fehmi Paşa, a.g.e., vr. 1; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 82.

³⁷⁵ Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 82; Vecihi ve Rüfekastı, a.g.e., s. 295.

³⁷⁶ Hasan Fehmi Paşa, a.g.e., vr. 1.

³⁷⁷ Öztuna, a.g.e., c. VII, s. 201.

Hükûmeti'yle icra edilecek müzakerelere esas olmak üzere bir antlaşma müsveddeleri kaleme almıştır. Müsveddede yer alan esaslar tavassutta bulunan Büyük Devletler ile Osmanlı Devleti arasında tanzim ve imza olunan Önbariş Antlaşması Layihası hükümlerine istinaden hazırlanmıştır.³⁷⁸ Müsveddede ayrıca savaştan dolayı tüccar, Osmanlı tebaası ve saireye ait olmak üzere istenilecek tazminatın 10 milyon Frank derecesinde olmasına ve Müslüman cemaatin şer'i ve medeni hukukuna dair daha evvelce yapılmış olan mukavelenin hükümlerinin tasdiki ve ona mugayir olarak konulmuş olan bütün kanun, nizam ve emirlerin Yunan Hükûmeti tarafından geri alınması mecburiyetiyle alakalı hükümler ilave olunmuştur.³⁷⁹

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında 21 Ekim 1897'de başlayan sulh müzakereleri nihayet 4 Aralık 1897'de 16 maddeden oluşan Kesin Barış Antlaşması'nın³⁸⁰ imzalanması ile son bulmuştur.³⁸¹ Barış Antlaşması ve ona bağlı protokoller³⁸² Hariciye Nezareti'nin tezkiresiyle birlikte Meclis-i Vükelâ'da kıraat ve mütalaa olunmuş ve antlaşmanın on altıncı maddesi hükmünce imza tarihinden³⁸³ 15 gün sonra tasdiknamelerinin Dersaadet'te teati olunması kararlaştırılmıştır.³⁸⁴ Teati işi Yunan murahhaslarınının talebi ve Rusya sefirininin ricası ile tehir olunmak istenmişse de Osmanlı Hükûmeti buna yanaşmamıştır.³⁸⁵ 19 Aralık 1897 tarihinde Babıâli'de yapılan toplantı ile tasdiknamelerin teatisi de gerçekleştirilmiştir.³⁸⁶

³⁷⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 89/17, 13 Cemaziyülevvel 315/28 Eylül 313.

³⁷⁹ A.g.v.

³⁸⁰ Antlaşma sureti için bak: EK: III.

³⁸¹ BOA, Y.A.Hus., nr 90/29; BOA, Y.A.Res., nr 90/45, 19 Receb 315/2 Kanunuevvel 313; DMA, GEHTLDB, Antlaşmalar (Ant.), nr 29/57, 28 Safer 315/10 Kanunuevvel 313; BOA, Y.A.Hus., nr 379/91; DMA, MB II, Hr, nr 1117/67, 9 Kanunuevvel 313; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 82. Muâhede-i Kat'iyye-i Sulhiye sureti için bak: BOA, Y.A.Hus., nr 381/58; BOA, YEE, 25/346/52/73; BOA, YEE, 25/2336/52/73; BOA, Y.A.Res., nr 89/79; BOA, Y.A.Hus., nr 89/17, 13 Cemaziyülevvel 315/28 Eylül 313; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 81; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 107-110; O. Nuri, Abdulhamid-i Sâni..., c. III, s. 938-942; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 295-298; A. İrfan, Osmanlı-Yunan Muharebesinin Tarihi, Dersaadet 1315, s. 13-20. Fransızca tercümesi için bak: BOA, YEE, 25/2336/52/73, 21 Rebiulahir 315/7 Eylül 313; BOA, Y.A.Hus., nr 379/91. Hâriciye Nezâreti tarafından kaleme alınıp Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ'da madde madde müzakere edilen sulh müsveddeleri için bak: BOA, Y.A.Res., nr 87/48; BOA, Y.A.Res., nr 87/69; BOA, Y.A.Hus., nr 89/17.

³⁸² Mezkûr protokol suretleri için bak: Ek: IV.

³⁸³ BOA, Y.A.Hus., nr 90/29, 23 Teşrinisani 313.

³⁸⁴ BOA, Y.A.Res., nr 90/45, 19 Receb 315/2 Kanunuevvel 313; O. Nuri, Abdulhamid-i Sâni..., c. III, s. 938.

³⁸⁵ A.g.v.

³⁸⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 379/91.

Antlaşmanın imzalanmasını müteakip iki taraf arasındaki siyasi münasebetler yeniden başlamış ve Osmanlı Devleti'ni temsilen Atina Sefareti'ne Washington eski sefiri Rifat Bey tayin olunurken³⁸⁷ Yunanistan'ı temsilen İstanbul'daki Yunan Sefareti memuriyetine ise Prens Maurocordato³⁸⁸ atanmıştır.

On altı maddeden meydana gelen ve Teselya sınırında bazı düzeltmeler dışında eski durumu muhafaza eden Kesin Barış Antlaşması genel olarak: Yunanistan'ın savaş tazminatı olarak dört milyon lira vermesi; Teselya'nın Osmanlı askerlerinden arındırılması; sınır tashihine gidilmesi; savaş esirlerinin karşılıklı olarak iadesi; savaş öncesi ve sonrası birtakım hâdiselere karışmış olanlar için genel bir af ilan edilmesi; Osmanlı tebaasından mağdur olanlara Yunanistan tarafından tazminat ödenmesi; ihtilafli olan tebaa meselesinin hâlle kavuşturulması; kamu hukukunu ilgilendiren suçluların karşılıklı olarak iadeleri; konsolosluk muafiyetlerinin yeniden belirlenmesi; sınır boyunda eşkıya faaliyetlerinin yasaklanmasını sağlayacak bir mukavelenin imzalanması ve sair hususları ihtiva etmiştir.

Sulh müzakerelerine bakıldığı zaman biri Büyük Devletler sefirleri ile diğeri ise İstanbul'da Yunan delegeleri ile olmak üzere iki ayrı sözleşmenin imzalanmış olduğu görülür. Ancak bunlardan haftada iki defa toplanılarak ele alınan ve uzun müzakerelere konu olan ilk antlaşma, yani Önbarış Antlaşması Layihası esas durumundadır. Kesin Barış Antlaşması ise bu esasa bağlı kalınarak hazırlanmıştır. Diğer bir ifade ile Kesin Barış Antlaşması, Önbarış Antlaşması Layihası'nı teyit etmekten öteye geçmeyen bir antlaşma mahiyetindedir.

İmzalanan bu antlaşma ile savaştan galip çıkmış olmasına rağmen Osmanlı Devleti eşine rastlanmayacak bir şekilde zaferin neticelerinden mahrum bırakıldığı gibi tamamıyla bozguna uğratılmış Yunanistan ise bu durumun tam aksine, cezalandırılma yerine Teselya'nın kendisine bırakılması gibi uygulamalarla mükafatlandırılmıştır. Bu noktada mütecevizin cezalandırılacağı ve sınırların hiçbir surette değişmeyeceği karar ve ilanında bulunan Büyük Devletler bu sözlerini unutmakta tereddüt etmemişler, Hristiyanları Müslümanlara karşı koruma şeklindeki taraflı politikalarını uygulamaktan çekinmemişlerdir. Türk mağlûp olursa çok şey verir, galip gelirse hiçbir şey alamaz şeklindeki Avrupa'nın Os-

³⁸⁷ BOA, İr. Yun., nr 1047, 5 Şaban 315/17 Kanunuevvel 313.

³⁸⁸ BOA, İr. Yun., nr 1049, 3 Ramazan 315/13 Kanunusani 313; BOA, İr. Yun., nr 1058, 12 Ramazan 315/22 Kanunusani 313; BOA, İr. Yun., nr 1046, 27 Şaban 315/8 Kanunusani 313.

manlı Devleti hakkındaki telakkisi uygulamada kendisini bir kez daha göstermiştir. Bu sebeple Osmanlı Devleti stratejik önemi haiz birkaç müstahkem mevki haricinde savaştan ve dolayısıyla da muzafferiyetten ciddi denebilecek hiçbir kazanç sağlayamamıştır. Zira Büyük Devletler Osmanlı-Yunan Harbi'ni ve bu harb sonrası yapılan sulh müzakerelerini ve neticede imzalanan barış antlaşmasını galip Osmanlı Devleti gerçeğine dayalı olarak değil, tamamıyla Yunanistan lehine, dolayısıyla da kendi menfaatleri adına neticelendirmişlerdir. Zaten bu hakikati 8 Temmuz 1897 tarihinde Osmanlı Hariciye Nezareti'ne verdikleri müşterek taktirde "Avrupaca pek ziyade ehemmiyeti haiz olan bir antlaşmanın akdine..."³⁸⁹ şeklindeki ifadeleriyle açıkça beyan etmişlerdir. Gerçi Osmanlı Hükûmeti, sulh antlaşmasının Osmanlı Devleti'nin hak ve menfaatlerine uygun bir surette imzalanması için çaba sarf etmiştir. Ancak Büyük Devletlerin tarafgir tutumları Osmanlı Hükûmeti'nin vermiş olduğu mücadelenin tam olarak karşılığını alabilmesine engel olmuştur. Her ne kadar Büyük Devletler nezdinde çeşitli defalar girişimlerde bulunulmuşsa da bu girişimlerden hiçbir ciddi sonuç elde edilememiştir.

³⁸⁹ Bak: BOA, Y.A.Res., nr 87/69, 8 Temmuz 1897/26 Haziran 313.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞ SONRASI GENEL DURUM

GİRİT'İN MUHTARİYETİ

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın mühim konularından biri de Girit'in muhtariyeti meselesidir, fakat bu mesele mevcudiyeti itibariyle eski olmasına rağmen şekli bakımından yeni bir durum arz etmiştir. Zira Girit Adası'na 28 Ekim 1878 tarihli Halepa Fermanı ile çok daha önceden bir nevi muhtariyet verilmiş¹ ve bu durum sonradan yapılan yeni düzenlemelerle daha da genişletilmiştir.

Büyük Devletlerin Düşüncesi

Girit'te yaşanan olayların iki devlet arasında muhtemel bir savaşın çıkmasına doğru süratle büyüyüp gelişmesi ve Avrupa sulhunu tehdit etmesi² üzerine Atina'da bulunan Büyük Devletler sefirleri Yunanistan'ın bu tavrına karşı ilk müşterek hareketlerini Yunan Hükûmeti'ne 2 Mart'ta vermiş oldukları bir nota ile göstermişlerdi. Bu notada Girit'in Yunanistan'a ilhak edilmesinin mümkün olamayacağı, fakat muhtariyetinin söz konusu olabileceği belirtilmiş ve altı gün zarfında Yunanistan'ın filo ve kuvvetlerini Girit'ten uzaklaştırması isten-

¹ BOA, Y.A.Res., nr 85/31, 28 Ramazan 314/18 Şubat 312.

² BOA, Y.A.Res., nr 85/34, 2 Şevval 314/22 Şubat 312.

mişti. Yine aynı tarihte aynı konuyu Osmanlı Devleti açısından ele alan ve Girit'in muhtariyetinden söz eden bir nota da Osmanlı Hükûmeti'ne verilmişti.³ Büyük Devletlerin Girit'in muhtar bir hâle gelmesi konusunda sefirleri vasıtasıyla Babıâli'ye vermiş oldukları müşterek takrirdede⁴ ise adanın hiçbir zaman Yunanistan'a ilhak edilemeyeceği ve adada devletler tarafından padişahın hükümranlılığına hâle gelmeyecek bir surette muhtariyet yönetiminin uygulamaya konacağı ifade edilmiş, kuvvetlerini adadan çekmesi yolunda Yunanistan'a tembih ve ihtarda bulunulmasına karar verildiği beyan olunmuştu.⁵

Ancak Büyük Devletlerin gerek kendi aralarında gerekse Osmanlı ve Yunan Hükûmetleri nezdinde başlatmış oldukları Girit için uygulanması düşünülen muhtariyetle ilgili müzakereler savaşın araya girmesinden dolayı kesintiye uğramıştı.⁶ Büyük Devletlerden bazıları birer vâsi sıfatıyla işe yaklaşp konunun ele alınmasını istemişse de⁷ diğer bir kısmı İspanya ve Amerika meselesiyle meşgul oldukları bahanesini ileri sürerek meseleye mesafeli durmuşlardı.⁸ Bu sebep ve yaklaşımlardan dolayı konu daha sonraki bir tarihe ertelenmek zorunda kalmıştı. Aslında arz edilen mazeretler müzakerelerin başlamasını erteleyen zahiri sebepler olup işin hâllini geciktiren husus biraz da Girit'e hangi tebaadan kimin vali olarak atanacağı meselesi gibi her bir devletin kendine has menfaat ve düşüncesini ön plana çıkarmak istemesinden kaynaklanmıştı. Mezkûr sebep ve siyasi gelişmelerden dolayı Girit'in muhtariyeti konusu savaştan önce ve savaştan sonra olmak üzere iki ayrı zaman diliminde ele alınmış ve bu surette neticeye ulaştırılmıştır.

Girit'in muhtariyeti konusunun savaştan sonra tekrar gündeme gelmesinin görünürdeki sebebini adadaki Rum âsileri liderlerinin talebi oluşturmuştur. Mevcut kanaat ve düşüncelerine ilaveten böyle bir talebin de söz konusu olması üzerine Büyük Devletler sefirleri bir araya gelerek meseleyi kendi aralarında müzakereye başlamışlar⁹ ve muhtariyet konusunda ısrarlı bir tutum içerisinde olmuşlardır. Büyük Devletlerin

³ BOA, Y.A.Hus., nr 368/6, 2 Mart 1897; TY, nr 9919, 22 Mart 312/6 Mart 1897; A. Rıza a.g.e., s. 9; Tukin, a.g.mad.; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 337; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 73.

⁴ BOA, Y.A.Res., nr 85/31, 28 Ramazan 314/18 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 85/34, 2 Şevval 314/22 Şubat 312.

⁵ A.g.v.; BOA, Y.A.Hus., nr 368/6, 2 Mart 1897; BOA, İr. Gir., nr 1339.

⁶ BOA, Y.A.Res., nr 91/18, 29 Ramazan 315/8 Şubat 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/54, 4 Rebiulahir 315/21 Ağustos 313.

⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 16 Zilhicce 315/26 Nisan 314.

⁸ A.g.v.; BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314.

⁹ BOA, Y.A.Res., nr 88/54, 4 Rebiulahir 315/21 Ağustos 313.

Girit'e ısrarlı bir şekilde muhtar bir idare kazandırmak istemelerinin görünürdeki sebebi ise adada bir yıldan beri devam etmekte olan isyan ve katliamlara son vermek, sulh ve sükunun tekrar geçerli hâle gelmesini sağlamak¹⁰ oluşturmuştur. Ancak asıl sebep Büyük Devletlerin izlemiş oldukları politika, sahip oldukları nüfuz bölgelerinin muhafazası ve dolayısıyla menfaatlerinin devamı ile yakından alakalı olmuştur.

Muhtariyet Konusunda Yunanistan'ın Düşüncesi

Adayı bir oldubittiye getirerek topraklarına ilhak etmek arzusunda olan Yunanistan'ın savaş öncesi muhtariyet konusundaki genel tavrı müphem bir durum arz etmiştir. Zira Büyük Devletlerin ikazı üzerine adadan gemilerini geri çekme vaadinde bulunmakla beraber sükunu sağlayacağı bahanesiyle daha önceleri sevk etmiş olduğu kara askerlerini çekmeye yanaşmamıştır. Çünkü Yunanistan'a göre Girit için yapılması gereken şey onu muhtariyet idaresine kavuşturmak değil, halk oylamasına başvurmak suretiyle kesin bir şekle koymak düşüncesi olmuştur.¹¹ Savaş akabinde ise uğramış olduğu mağlûbiyet yanında hak ve menfaatlerinin korunmasını Büyük Devletlere tevdi etmiş olması bir noktada kendisini bu konuda görüş beyan etmekten mahrum kılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Görüşü

Girit konusunda Büyük Devletlerce yapılmış olan muhtariyet teklifine Osmanlı Hükûmeti prensip olarak taraftar olmuştur. Bu noktada Büyük Devletler tarafından topraklarının bütünlüğüne riâyet olunacağı ve Girit'te bulunan Yunan askerleriyle savaş gemilerinin adadan çekileceği yolunda kendisine verilen teminatı senet kabul etmiş; Büyük Devletlerin samimi duygularına ve padişahın hukukuna hâle getirilmeyeceği yolunda yapılan vaatlere itimat etmiş; zaten kendisinin de sulh ve sükunun muhafazası arzusunda olduğunu dile getirerek muhtariyet esasını kabul ettiğini belirtmiştir.¹²

Osmanlı Hükûmeti'nin Girit'e verilecek olan muhtariyete razı olma sebebi genel barışı muhafaza ve sulhu temin etme şeklinde beyan edil-

¹⁰ BOA, Y.A.Res., nr 85/31, 28 Ramazan 314/18 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 85/34, 2 Şevval 314/22 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 87/41, 22 Muharrem 315/11 Haziran 313; BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 16 Zilhicce 315; BOA, Y.A.Hus., nr 368/6, 2 Mart 1897; BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314.

¹¹ Dakin, a.g.e., s. 151-152.

¹² BOA, Y.A.Res., nr 85/34, 2 Şevval 314/22 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 16 Zilhicce 315/26 Nisan 314.

meye çalışılmışsa da bu rızanın asıl sebebini mevcut siyasi durumunun aksi bir düşünceyi ifade etmeye ve itirazda bulunmaya müsait olmayışı oluşturmuştur.¹³ Bu sebeple Mabeyni-i Hümâyün'a gönderdikleri bir telgrafla Girit'e verilmesi düşünülen muhtariyet idaresine taraftar olmadıklarını, böyle bir durumun adada can ve mal emniyetini ortadan kaldıracığını dile getirmiş olan Kandiyeye ve sair yerlerden gelen itirazlar pek dikkate alınmamıştır.¹⁴ Büyük Devletlerin muhtariyet konusunda hem fikir bir tutum içerisinde olmaları Osmanlı Hükûmeti'ni bu devletlerin aralarındaki ittifaka riayeten muhtariyet esasının tatbik sahasına konulmasını kabule sevk etmiştir.¹⁵ Özellikle Akdeniz'e hâkim bir güç durumunda bulunan İngiliz Hükûmeti'nin haiz olduğu kuvvet ve tecrübe hilafına hareket etmenin İngiltere'yi birtakım ihtimal ve vehimlere sevk etmesinden çekinilmiş, bu durumun adanın tamamıyla elden çıkmasına sebebiyet verebileceğinden korkmuştur.¹⁶ Osmanlı Hükûmeti tarafından bu gerçekleri ve zaafı kamufle etmenin yolu ise muhtariyet usulü teklifini kabul etmenin Osmanlı Devleti'nin menfaat ve şanının bir gereği olduğu,¹⁷ şeklindeki açıklamada bulunmuştur.

Büyük Devletler sefirlerinin muhtariyet konusunu kendi aralarında tekrar ele alarak bu konuda Girit ordusu kumandanı Cevad Paşa ile de mütalaada bulduklarının haber alınması ve icra edilen müzakerele-
rin neticelerinin sefirler tarafından kendi devletlerine bildirileceğinin muhakkak olması Osmanlı Hükûmeti'ni harekete geçirmiştir. Osmanlı Hükûmeti, Cevad Paşa ile yapılan görüşmelerde varılacak kararların kendisini bağlayıcı olmasından ve bu durumun kendi hukukuna zarar verebilecek bazı gelişmelerin meydana gelmesine sebebiyet vermesinden endişe etmiş,¹⁸ bu sebeple yapılacak müzakereye esas teşkil etmek

¹³ BOA, Y.A.Res., nr 85/31, 28 Ramazan 314/18 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 85/34, 2 Şevval 314/22 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 16 Zilhicce 315/26 Nisan 314. Osmanlı Devleti'nin bu tarihlerde içinde bulunduğu siyasi acziyeti ve büyük devletlerin politikalarını en iyi yansıtan örneklerden biri Fransa'nın 5 Kasım 1901'de Midilli'yi işgal etmesi hadisesidir. Bu dönemde Avrupa devletlerinden herhangi biri Osmanlı Devleti'nden bir şey elde etmek istediği zaman öncelikle Osmanlı Hükûmeti'ne müracaat ederdi. Eğer bir netice alamazsa Saray'a başvururdu. Bundan da bir netice çıkmazsa ilgili devlet Osmanlı topraklarından kendince uygun olan bir noktayı işgal eder veya Osmanlı sahillerine donanmasını sevk ederek talebindeki ısrarını ifade etmeye çalışırdı. Devletlerarası hukuk kaideleri Osmanlı Devleti hakkında geçerli olmadığından bu tür hareketler gayet normal olarak kabul edilir, Osmanlı Hükûmeti de ister istemez karşı devletin arzusuna boyun eğer ve hatta tazminat ödemek zorunda kalırdı. A. Bedevi Kuran, Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele, İstanbul 1959, s. 211.

¹⁴ BOA, Y.A.Res., nr 86/81, 20 Nisan 313.

¹⁵ BOA, Y.A.Res., nr 90/70, 13 Receb 315/26 Teşrinisani 313.

¹⁶ BOA, YEE, 39/2217/20/14, 20 Cemaziyülevvel 315/5 Teşrinievvel 313.

¹⁷ BOA, Y.A.Res., nr 85/31, 28 Ramazan 314/18 Şubat 312.

¹⁸ A.g.v.

ve adada bir an evvel emniyet ve asayişin teminini sağlamak maksadıyla daha önceden kararlaştırılmış bulunan muhtariyet şartlarını sefirlere tebliğ etme yoluna gitmiştir.¹⁹

Osmanlı Hükümeti, Büyük Devletlerin 2 Mart 1897 tarihli notasına 6 Mart 1897 tarihinde verdiği cevapta adanın muhtar hâle gelmesini benimsemekle birlikte, Büyük Devletlerin adada tatbikini teklif ettikleri muhtariyet idaresi perdesi arkasında birtakım harici maksatların yatmakta olduğuna inanmıştır.²⁰ Bu sebeple uygulanacak idare ve usulün şekli, sureti ve teferruatı hakkında Dersaadet'te bulunan Büyük Devletler sefirleriyle itilaf husulü salahiyetini muhafaza edeceğini beyan etmiş, verilecek muhtariyet idaresinin hak ve menfaatlerine hâle getirmemesini, topraklarının bütünlüğü ve hükümlerinin muhafazasını,²¹ Osmanlı tebaasından bir Rum valinin atanmasını²² ve bu muhtariyetin Cebel-i Lübnan²³ ve Sisam Adası derecesinde olmasını²⁴ istemiş²⁵ ve bu konudaki ayrıntılı şartların ilerideki bir tarihte kendilerine tebliğ edileceğini sefirlere bildirmiştir.²⁶

¹⁹ BOA, Y.A.Res., nr 88/54, 4 Rebiulahir 315/21 Ağustos 313; BOA, Y.A.Res., nr 91/18; BOA, YEE, 39/2217/20/114, 30 Eylül 1897.

²⁰ BOA, Y.A.Res., nr 91/18, 29 Ramazan 315/8 Şubat 313.

²¹ BOA, Y.A.Res., nr 85/31, 28 Ramazan 314/18 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 85/34, 2 Şevval 314/22 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 4 Safer 315/22 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/54, 4 Rebiulahir 315/21 Ağustos 313; BOA, Y.A.Res., nr 90/70, 13 Receb 315/26 Teşrinisani 313; BOA, Y.A.Res., nr 91/18, 29 Ramazan 313/8 Şubat 313; BOA, Y.A.Hus., nr 92/77, 16 Zilhicce 315/26 Nisan 314; BOA, İr. Gir., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314; BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, İr. Gir., nr 1213, 4 Safer 313/22 Haziran 313; BOA, İr. Gir., nr 1214, 4 Safer 313/22 Haziran 313; BOA, İr. Gir., nr 1294, 17 Rebiulahir 316/23 Ağustos 314; BOA, YEE, 39/155/155/114, Teşrinievvel 314; Vecihi ve Rüfekastı, a.g.e., s. 99.

²² BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, İr. Gir., nr 1214, 4 Safer 313/22 Haziran 313; BOA, İr. Gir., nr 1294, 17 Rebiulahir 316/23 Ağustos 314.

²³ BOA, İr. Gir., nr 1214, 4 Safer 313/22 Haziran 313.

²⁴ Yunan istiklalinin gerçekleşmesi yolunda yapılan isyanlarda Sisam adası halkı mühim bir rol oynamış, fakat bu hareketlerinden dolayı daha sonraları zor bir durumda kalmışlardı. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın teşebbüsleri ve Osmanlı Devleti'nin de içerisinde bulunduğu problemler dolayısıyla adanın muhtariyetini kabul etme zorunluluğu ortaya çıkmıştı. (Bak: Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 117.) 1832 yılında muhtariyete kavuşan ve 1852'den beri de demokratik bir anayasaya sahip olan Sisam Adasının muhtariyet şartları Osmanlı Devleti'nce şu şekilde tespit edilmiştir: 1) Genel bir affin ilanı; 2) Ada'nın seçimle işbaşına gelecek bir meclis tarafından idare edilmesi ve idari teşkilatın da yine bu meclis tarafından teşekkülü; 3) Meclis Başkanlığı'nın Babiali tarafından tayin edilecek olan Sisam Beyi tarafından yürütülmesi; 4) Ada'nın askerden arındırılması; 5) Osmanlı Devleti'ne her yıl 400 bin kuruş vergi verilmesi; 6) Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu antlaşma hükümlerine Sisam adasının da tâbi olması; 7) Sisam Piskoposu'nun yine İstanbul Rum Patriği tarafından tayin edilmesi. Bak: Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 117.

²⁵ BOA, İr. Gir., nr 1214, 4 Safer 313/22 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 91/18, 29 Ramazan 313/8 Şubat 313.

²⁶ BOA, İr. Gir., nr 1237, 30 Rebiulevvel 315.

Diğer taraftan Osmanlı Hükûmeti, Girit meselesi üzerinde Büyük Devletlerle cereyan eden görüşmeler bir neticeye ulaşmadan evvel kendi haklarını ve mahalli menfaatlerini muhafaza etmek maksadıyla her türlü mülâhaza ve ihtimallere karşı gerekli tedbirlerin alınmasını lüzumlu görmüş, Girit'te o ana kadar vuku bulan ihtilallerin meydana geliş şekli ve Yunan Hükûmeti'nin ada hakkındaki nazariyeleri ve Girit'e bir yabancı vali tayin edilmesi ve Osmanlı askerlerinin oradan çekilmesi ihtimallerine dair Hariciye Nezareti'nce dile getirilmiş olan noktaların hukukuna yapacağı zararları hesaplamaya çalışmıştır. Bu yöndeki muhtemel zararları önlemek maksadıyla Girit'le olan siyasi ve askerî bağlantının muhafaza edilmesi, sancak, sikke ve vergi alımı, hükümlerin infazı ve hukukunun geçerliliği hususlarını muhafazaya gayret göstermiştir. Bütün bunları kapsamak üzere ise Büyük Devletlerin de tasvipleriyle, genelde Şarkî Rumeli'ye tanınan muhtariyet esaslarına istinat eden bir nizamname layihasını kaleme alma yoluna gitmiştir.²⁷

Meclis-i Vükelâ tarafından kararlaştırılan ve Osmanlı Hükûmeti tarafından öngörülen ve Hariciye Nezareti'ne müzakeresi için mezuniyet verilerek sefirlere de tebliğ edilen muhtariyet esasları şunlardır:

1- Girit'e Osmanlı Hükûmeti'nce ve Osmanlı tebaasından olmak üzere bir valinin tayin edilmesi

2- Adada yaşamakta olan Müslüman ahalinin can ve mal emniyetinin temini

3- Şehirlerde, limanlarda ve gerekli yerlerde Osmanlı asker ve savaş gemilerinin bulundurulması

4- Girit idaresi tarafından Osmanlı hazinesine her yıl maktu bir vergi verilmesi

5- Adaya ve Girit bandıralı ticaret gemilerine Osmanlı sancağının çekilmesi

6- Resmi evrakın padişah adına yazılması ve tanzim edilmesi.²⁸

Ancak bu tekliflerin müzakeresi, yukarıda zikrolunduğu üzere, savaşın zuhura gelmesi sebebiyle harp sonrasına bırakılmıştır.

²⁷ Girit'in muhtariyetle yönetilmesi hakkında sefaretlerle icra olunacak müzakerelere de esas olmak üzere hazırlanmış olan Girit İhtiyat Jandarması Teşkilatı, Jandarma Alayı, Girit Adliye ve Girit Muhtariyet İdaresi Teşkilatı nizamnameleri için bak: BOA, Y.A.Res., nr 90/70, 13 Receb 315/26 Teşrinisani 313. Savaş sonrası Girit Muvakkat Usul-i İdare Nizamnamesi için ayrıca bak: BOA, YEE, 39/2579/20/114.

²⁸ BOA, Y.A.Res., nr 85/31, 28 Ramazan 314/18 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 85/34, 2 Şevval 314/22 Şubat 312; BOA, Y.A.Res., nr 88/54, 4 Rebiulahir 315/21 Ağustos 313.

Vali Tayini ve Muhtariyetin İlanı

Girit'e verilmesi düşünülen muhtariyet konusunun en mühim ve ciddi meselesi vali tayini konusu olmuştur. Kimin vali olarak tayin edileceği konusunda Büyük Devletlerden her birinin kendine has mülahazalarının bulunması ve bu mülahazaların siyasi ve iktisadi çıkarlarla alakadar olması problemi daha da büyütülmüştür.

Osmanlı Hükûmeti Girit'e kimin ve hangi tebaadan birinin vali olarak atanacağı konusuna özel bir önem atfetmiştir. Girit valisinin Osmanlı tebaasından ve Ortodoks mezhebine mensup Rum milletinden bir zatın olmasını istemiş ve bu arzusunu daha muhtariyet konusunun yeni gündeme geldiği bir tarihte, bir noktada, bir şart olarak ileri sürmüştür.²⁹ Zira Osmanlı Hükûmeti'ne göre Büyük Devletler tarafından adaya yabancı bir vali tayininin bahis konusu olması hâlinde Girit halkının içinde bulunduğu dinî ve millî taassup bu durumdan memnuniyet duymalarına imkân vermeyeceği gibi kendilerini müteessir kılarak Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet hakkını alakadar eden esasları kısmen de olsa değiştirmeye sevk edecekti. Konuşulan lisana, ahalinin yaşam tarzına ve mahalli idarenin başka yerlerle kıyas olunamayacak olan hakikat ve inceliklerine aşına olmayan yabancı bir valinin, ne kadar ehliyet ve kabiliyet sahibi olursa olsun, memuriyetinden istifade olunamayacağının örnekleriyle sabit olduğunu belirtmiş, dolayısıyla valinin ada ahali ekseriyetinin din ve milliyetine mensup Hristiyan Osmanlı tebaasından bulunması gerektiğini, daha önce vali tayininin beş sene müddet ve devletlerin de kararı ile Padişah tarafından icra edilmesini³⁰ ve Girit ahalisinden seçilmek üzere biri Müslüman diğeri Hristiyan iki müşavirin de atanacak valiye yardımcı olarak görevlendirilmesini istemiştir.³¹ Büyük Devletlerin Girit'e vali atanması konusunu kendi aralarında ele alarak müzakere etmelerini kendi hukukuna muhalif bulan Osmanlı Devleti Prens George'un aday gösterilmesine ise şiddetle karşı çıkmıştır. Böyle bir atama kararının ileride yine Yunan tahrikleriyle adada meydana gelecek karışıklıklara sebep olacağını ve adanın dolaylı bir surette Yunanistan'a verilmiş sayılacağını düşünmüş, bu durumun ise Akdeniz adalarını zarara uğratacağına inanmıştır.³² Zira

²⁹ BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, İr. Gir., nr 1294, 17 Rebiulahir 316/23 Ağustos 314.

³⁰ BOA, Y.A.Res., nr 90/70, 13 Receb 315/26 Teşrinisani 313.

³¹ A.g.v.; BOA, İr. Gir., nr 1294, 17 Rebiulahir 316/23 Ağustos 314.

³² BOA, Y.A.Res., nr 86/8, 3 Zilkade 314/24 Mart 313; BOA, İr. Gir., nr 1204, 3 Zilkade 314/24 Mart 313.

Osmanlı Hükûmeti'ne göre Girit'te uygulanmakta olan mahalli idare ve Giritlilere tanınan hak ve imtiyazlar burada yaşayan Hristiyan Rum halkın hiçbir ülkeye gıpta etmelerine ihtiyaç bırakmayacak derecede yüksek bir durum arz etmesine rağmen Rumlar, Yunanistan'ın teşvik ve tahriklerine kapılarak, adada isyan ve ihtilal havası meydana getirmişlerdir.³³ Diğer taraftan Prens George'un adaya vali olarak atanması hâlinde bu durumun Avrupa devletlerinin teminatı altında bulunan Padişah'ın hükümrانlık hakları ve topraklarının bütünlüğü esaslarıyla bağdaşmasından söz edilemezdi.³⁴ Bu ve sair sebeplerden dolayı Girit Fevkalade Komiserliği'ne Goltz³⁵ yahut Karatheodori Paşalardan birinin tayin edilmesini istemiştir.³⁶ Ayrıca Hariciye Nezareti vasıtasıyla harekete geçerek valilik konusunda kendi görüşleri istikametinde bir gelişme meydana getirmeye çalışmıştır. Ancak Büyük Devletlerin her birinin kendisine has muayyen düşünce ve emeller içerisinde olması Osmanlı Hariciyesi'nin görüş ve önerilerini alt üst etmiş, uygulama alanı bulamamasına sebebiyet vermiştir.³⁷ Vali atanması konusunda Büyük Devletler Osmanlı Hükûmeti'nin teklifine yanaşmadıkları gibi kendi aralarında da fikir birliğine varamamışlardır. Hatta bu noktada, Büyük Devletler arasındaki ihtilaf, savaş sonrası farklı politikaların izlenmesiyle belirgin bir hâle gelmeye başlamıştır. İngiltere ve İtalya Hükûmetleri Osmanlı tebaasından bir şahsın Girit valiliğine atanmasını hiçbir surette kabule yanaşmamışlardır.³⁸ Çarın, Prens Lui Napolyon'un Girit valiliğine atanmasını arzu etmekte olduğu rivayet olunmuşsa da Rusya,³⁹ Prens George'un (Yorgi) valiliğine taraftar olmuş, bu isteğe karşı çıkan Almanya ve Avusturya ise İsviçreli Droz'un tayini⁴⁰ teklifinde bulunmuşlardır.

Nihayet Büyük Devletler, Osmanlı Devleti'ni şaşırtacak bir surette hareket ederek, özellikle Rusya-Fransa işbirliği neticesinde,⁴¹ 22 Aralık 1898'de ada idaresinin başına geçen ve ancak 1906 yılında makamını Yunan politikacılarından Zaimis'e terk etmek zorunda kalacak⁴² olan

³³ BOA, Y.A.Res., nr 90/70, 13 Receb 315/26 Teşrinisani 313.

³⁴ BOA, İr. Gir., nr 1269, 26 Şevval 315/7 Mart 314.

³⁵ Bayur, a.g.e., c. I/I, s. 129-130.

³⁶ İorga, a.g.e., c. V, s. 615.

³⁷ BOA, İr. Yun., nr 1075, 15 Zilkade 315/25 Nisan 314.

³⁸ BOA, YEE, 39/2217/20/114, 20 Cemaziyülevvel 315/5 Teşrinievvel 313.

³⁹ BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 4 Safer 315/22 Haziran 313; BOA, İr. Gir., nr 1214, 4 Safer 315/22 Haziran 313.

⁴⁰ İorga, a.g.e., c. V, s. 615; Dakin, a.g.e., s. 154.

⁴¹ İorga, a.g.e., c. V, s. 615.

⁴² İorga, a.g.e., c. V, s. 615-616.

Prens George'un tayinini kendilerince daha uygun bulmuşlar, Girit Fevkalade Komiserliği'ne ne Goltz yahut Karatheodori paşalardan birini ne de İsviçreli Droz yahut Prens Lui Napolyon'u seçme yoluna gitmişlerdir.

Savaş, Girit'in kaybedilmemesi için çıkmış olmasına rağmen 18 Aralık 1897'de Osmanlı Hükûmeti ile İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya arasında Girit'te tatbiki konacak olan yeni usulün, aşağıdaki şekliyle, esaslarını tespit edilmiş ve bu hususa dair 26 maddeden oluşan bir mukavele imzalanmıştır:

1- Girit adası Osmanlı hâkimiyetinde tarafsız ve muhtar bir vilayettir

2- İcra kuvveti Büyük Devletlerin rızasıyla padişah tarafından 5 yıl süreyle tayin edilmiş Hristiyan bir vali tarafından yürütülecektir

3- Müslümanların can ve mal emniyeti temin edildikçe Osmanlı askerleri adadan kademe kademe çekilecektir

4- Girit tarafından her yıl Osmanlı hazinesine muayyen bir miktar vergi verilecektir⁴³

5- Teşri kuvveti Müslüman azınlığı da temsil ve menfaatlerini temin edecek bir surette kurulacak, halk tarafından seçilmiş bir meclis tarafından yürütülecek ve valinin tasvibiyle geçerlilik kazanacaktır

6- Bütün vergiler adaya ait olacaktır

7- Adanın askerî kuvvetleri valinin emrinde bulunacaktır.⁴⁴

Girit'in Tahliyesi

Osmanlı Devleti savaş sonrası adada kargaşa ve katliamın yeniden yaşanmaya başlaması⁴⁵ üzerine hem adanın sahibi olması hem de orada bulunan Müslüman ahalinin yaşamakta bulunması dolayısıyla bunların hamisi sıfatıyla adaya huzuru sağlama noktasında asker sevkinde bulunmayı⁴⁶ kararlaştırmıştır. Ancak savaş Osmanlı Devleti'nin lehine neticelenmiş olmasına rağmen İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya tarafından 18 Aralık 1897'de adanın özerk hâle getirildiğinin ilan edilmesini müteakip birtakım kaygılarından dolayı İngiltere'nin fikir babalığını

⁴³ Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 341; Bayur, a.g.e., c. I/I, s. 113-114.

⁴⁴ Bayur, a.g.e., c. I/I, s. 113-114.

⁴⁵ Mesela bak: BOA, İr. Gir., nr 1383, 21 Muharrem 323/15 Mart 321; BOA, Y.A.Res., nr 87/41, 22 Muharrem 315/11 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/56, 5 Safer 315/23 Haziran 313.

⁴⁶ A.g.v.

yapmasıyla,⁴⁷ mezkûr devletler adada Osmanlı kuvvetlerinin mevcudiyetinin muhtariyet esasları ile bağdaşamayacağı ve bu mevcudiyetin birtakım karışıklık ve huzursuzluklara sebebiyet vereceği bahanesini ileri sürerek Osmanlı askerlerinin Girit'ten tamamıyla çekilmesini müzakerelere konusu etmişlerdir. Nihayet 4 Ekim 1898'de Osmanlı Hükûmeti'ne müşterek bir taktirde bulunularak Girit'ten Osmanlı askerlerinin bir an evvel çekilmesini ve kendilerine sekiz gün zarfında muvafakat cevabının verilmesini istemişler, taktirin verilmiş tarihinden itibaren on beş gün sonra ise tahliye işine başlanarak bir ay zarfında da adanın tahliyesinin tamamlanmasını ifade etmişlerdir.⁴⁸

Osmanlı Hükûmeti, Büyük Devletlerin bu kararına şiddetle karşı çıkmış ve bu kararın uygulanmasının birtakım menfi neticeler doğuracağına farkında olmuşsa⁴⁹ da içinde bulunduğu şartlar itibariyle yapabileceği fazla bir şey olmamıştır. Bu sebeple ada üzerindeki hükümlerlik haklarının her türlü şayiadan uzak bulunduğu ve Büyük Devletlerin bu esasın muhafaza edileceği ve adada askerlerini bırakacakları hakkındaki teminat ve beyanatları üzerine⁵⁰ adada hükümlerlik hakkının ve sancağının muhafazası için kale ve müstahkem mevkiilerde bu işlere kâfi gelecek miktarı bırakarak, bunun dışındaki kuvvetlerini müşterek taktirde tayin edilen zaman zarfında geri çekmek üzere harekete geçmiştir.⁵¹

Muhtariyetin ardından böyle bir kararın uygulamaya konması ile adada sadece sembolik miktarda bir askerî kuvvet ve yine sembolik manada bir Osmanlı sancağı kalmış, esasta ise Girit Osmanlı hukuk ve hükümlerliğinin geçerli olduğu bir toprak olmaktan çıkmıştır. Böyle bir durum ise yeni bir problemin, yani göç meselesinin zuhuruna ve yaşanmasına sebep olmuştur. Zira savaşın Yunanistan aleyhine sona ermesine ve Yunan askerlerinin Girit'ten çıkarılmış bulunmasına rağmen adada huzur ve asayiş tam manasıyla sağlanamamıştır. Gerek Yunan eşkiyasının gerekse onlarla işbirliği içerisindeki yerli Hristiyan Rumların tasallut ve taarruzları Yunanistan'ın destek ve öncülüğü ile hem Girit'te hem de Rumeli cihetinde devam etmiştir.⁵² Bu durum adada yaşayan

⁴⁷ Adıyeye, Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı, s. 226.

⁴⁸ BOA, İr. Gir., nr 1339, 22 Cemaziyülevvel 316/27 Eylül 314; Tukin, a.g.mad.

⁴⁹ BOA, Y.A.Res., nr 90/70, 26 Teşrinisani 313/13 Receb 315.

⁵⁰ BOA, İr. Gir., nr 1370, 22 Mayıs 317.

⁵¹ BOA, İr. Gir., nr 1339, 22 Cemaziyülevvel 316/27 Eylül 314.

⁵² Mesela bak: BOA, İr. Gir., nr 1383, 21 Muharrem 323/15 Mart 321; BOA, İr. Yun., nr 1143, 7 Eylül 320; BOA, İr. Yun., nr 1145, 7 Eylül 320; BOA, Y.A.Res., nr 87/41, 22 Muharrem 315/11 Haziran 313; BOA, Y.A.Res., nr 87/56, 5 Safer 315/23 Haziran

Müslüman ahalinin Osmanlı askerlerinin Girit'ten çekilmeleri dolayısıyla sahipsiz ve hamisiz kalmaları üzerine daha da artmıştır. Hatta Makedonya Fesat Komitesi ile Etniki Eteryä Cemiyeti ve Ermeni İhtilal Komiteleri'nin Osmanlı topraklarında meydana getirilecek isyan ve ihtilal hareketlerinde birlikte hareket ve aralarında müşterek bir karara varmak üzere Londra'da bir araya gelmeleri söz konusu olmuştur.⁵³

Girit'te meydana gelen isyan, kargaşa ve savaş sebebiyle yaşanan göçlerin iç ve dış göçler olarak iki kısma ayrıldığı görülmektedir.

İç göçler daha ziyade Girit meselesinin ilk devrelerinde ve henüz savaşın gündeme gelmediği, muhtariyetin fiili olarak söz konusu olmadığı tarihlerde yaşanmıştır. Bu devrede Müslüman ahali, daha emniyetli bulmalarından dolayı, Girit'teki Hanya, Resmo ve Kandiye gibi⁵⁴ büyük yerleşim yerlerine ve şehirlerine göç etmişlerdir. Bu durum mevcut problemlere yeni problemler katmış, bu insanların iskan ve muhafaza edilmeleri gibi birtakım yeni meselelerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Dış göçler ise genelde Anadolu'ya yönelik olmuş ve daha ziyade savaştan ve muhtariyetin ilanından sonra gündeme gelmiştir. Mesela, Mora-Yenişehir'ine tâbi birtakım köylerde yaşayan Müslüman ahalinin muayyen bir kısmı Selanik Vapuru ile Mudanya'ya göç etmişlerdir.⁵⁵

Girit'in Yunanistan'a İlhakı Girişimleri

Girit'te muhtariyetin ilanı ile başlayıp 1913 yılına kadar sürecek olan yeni dönemde adanın birçok kez Yunanistan'a ilhakı yolunda teşebbüsler olmuştur. Prens George'un 1900'deki müspet bir başarı sağlayamayan ilhak girişimini⁵⁶ Girit Meclis-i Umumisi'nin aldığı ve Yunan gazetelerinin neşrine yer verdiği ancak gerek Osmanlı gerekse Avrupa devletlerinin muhalefetinin söz konusu olduğu 1901'deki ikinci bir ilhak teşebbüsü⁵⁷ takip etmiştir. Büyük Devletlerin 28 Nisan 1908'de adada bulunan askerî kuvvetlerini geri çekmeye karar verdiklerini açıklamaları adayı ilhak noktasında Yunanistan ve Girit Rumlarını yeniden cesarete sevk etmiş ve 6 Ekim 1908'de Girit Rumlarını adanın ilhakına

313; Bayur, a.g.e., c. 1/2, s. 167; İorga, a.g.e., c. V, s. 615.

⁵³ BOA, İr. Yun., nr 1070, 15 Zilkade 315/26 Mart 314.

⁵⁴ BOA, Y.A.Res., nr 90/70, 13 Receb 315/26 Teşrinisani 313.

⁵⁵ BOA, İr. Yun., nr 1104, 8 Cemaziyülevvel 316/13 Eylül 314.

⁵⁶ Tukin, a.g.mad.

⁵⁷ BOA, İr. Gir., nr 1370, 17 Safer 319/22 Mayıs 317.

yönelmiştir.⁵⁸ Ancak olaya Babiâli'nin çok sert bir tepki göstermesi⁵⁹ ve Büyük Devletlerin de ilhakı yine kabule yanaşmamaları⁶⁰ bu defa ki ilhak kararını da başarısız kılmıştır. Ancak bu teşebbüsten itibaren adada Yunan posta pullarının kullanılmaya başlanması ve Yunan kanunlarının geçerli hâle gelmesi⁶¹ ve sair gelişmeler dolayısıyla mezkûr teşebbüsün tamamıyla neticesiz kılındığı söylenemez. Girit'in ilhakı noktasındaki mücadele Büyük Devletlerin 1911'den sonra tarafsız bir tutum sergilemeye başlamaları üzerine bundan sonraki tarihlerde daha da artarak⁶² devam etmiştir. Nihayet 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması'nın dördüncü maddesiyle Osmanlı Devleti'nin Girit üzerindeki haklarını Büyük Devletlere bırakmasını müteakip 14 Aralık 1913'te Yunan Kralı adanın Yunanistan'a katıldığını resmen ilan etmiştir.⁶³ Esasen Girit'in elden çıkması 27 Aralık 1896 İradesi'nde yer alan valinin Hristiyan olması ve Büyük Devletlerin tasvibiyle Osmanlı Devleti tarafından tayin edilmesi ve ada üzerinde Büyük Devletlerin murakabe haklarının bulunması ve sair maddelerle başlamış, ablukaya alınmasını müteakip 22 Mart 1897'de Büyük Devletlerin ada idaresini emaneten ellerine aldıklarını duyurmaları ile daha da hızlanmış, muhtariyetin tanınması ile fiilen, 14 Aralık 1913'te ise resmen geçerlilik kazanmıştır.

Gerek Osmanlı Devleti gerekse Yunanistan muhtariyet konusuna sıcak bakmadıkları hâlde Büyük Devletler muhtariyet konusunda ve bu noktadaki görüşlerinde ısrarlı bir tavır sergilemişler, hatta bu devletlerin kanaatlerini dikkate dahi almamışlardır. Mesela, İngiltere Prens George'un adaya vali olarak tayin edilmesinde Osmanlı Hükûmeti'nin görüşünün alınmasına bile gerek olmadığı, kararın Osmanlı Hükûmeti'ne sadece iletilmekle yetinilmesi icap ettiği şeklinde bir politika izlemiştir.⁶⁴

Muhtariyet konusunda Büyük Devletleri tutumları itibariyle iki kısma ayırmak mümkündür. Almanya ve Avusturya-Macaristan Devletleri bu noktada tarafsız bir tutum sergilerken⁶⁵ İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya Hükûmetleri ise katı bir politika izlemişlerdir. Fransa Hariciye

⁵⁸ Tükin, a.g.mad.; Adıyeke, "Türk Basımında Girit...", s. 52.

⁵⁹ Bayur, a.g.e., c. I/II, s. 181; Hatipoğlu, a.g.e., s. 48.

⁶⁰ İorga, a.g.e., c. V, s. 616; Hatipoğlu, a.g.e., s. 48.

⁶¹ İorga, a.g.e., c. V, s. 616.

⁶² Adıyeke, a.g.m., s. 55.

⁶³ Adıyeke, a.g.e., s. 285.

⁶⁴ Adıyeke, a.g.e., s. 226.

⁶⁵ Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 341.

Nazırı Osmanlı Hükûmeti tarafından muhtariyet şartları olarak ileri sürülen diğer maddelere Fransa'nın destek verebilmesi için öncelikle ilk maddenin kabulünde ısrarlı olunmaması tavsiyesinde bulunmuştur.⁶⁶ Mezkûr devletler bu katı tutumlarına ilaveten işi savaşla tehdit⁶⁷ noktasına kadar götürmüşlerdir.

Gerek Girit'in muhtar bir hâle gelmesi gerekse adada bulunan Osmanlı askerlerinin geri çekilmesi Osmanlı Devleti için olduğu kadar adada yaşayan Müslüman ahali için de yeni ama olumsuz bir gelişmenin başlangıcı olmuştur. Zira adaya verilen muhtariyet idaresi beklenenin aksine Girit'te sulh ve sükunu sağlamamıştır. Bu durum ise gerek Yunanistan'ın gerekse Büyük Devletlerden bazılarının iddialarının aksine adadaki asayişsizliğin sebebini buradaki Osmanlı idaresinin bozukluğu yahut vergilerin fazlalığının değil, bizzat burada yaşayan ve Yunanistan karşı büyük bir sempati besleyerek Onunla birleşmek isteyen Hristiyan Rumların tavrından kaynaklandığını göstermiş, Osmanlı Devleti'nin olayların sebebi hakkındaki açıklamalarının doğruluğunu da ispat etmiştir. Özellikle adaya Yunan Kralı'nın oğlunun Yüksek Komiser olarak atanması ve adanın idari kontrolünü ele geçirmesi, Girit'in her geçen gün Osmanlı idaresinden biraz daha koparak Yunanistan'a doğru kaymasına sebep olmuş, burada yaşayan Müslüman halkın ise yeni katliamlara maruz kalmasına sebebiyet vermiş ve neticede hayatta kalanların kurtuluşu adayı terk etmekte görmeye başlamaları neticesi, her savaştan sonra sürekli yaşanmakta olduğu gibi bu savaştan sonra da yukarıda zikredildiği üzere, Türkiye'ye yönelik yeni bir göç dalgasının yaşanmasına sebep olmuştur. Gerek olayların yaşandığı tarihlerde gerekse savaş sırası ve sonrasında yaşanan göçler Girit'in elden çıkmasını kolaylaştıran bir unsur olmanın yanında, ne o zaman ne de şimdi, Osmanlı ülkesinde yaşayan azınlıkları bahane ederek İngiltere, Fransa ve Rusya'nın yaptığı gibi, o gün Osmanlı Devleti'nin, bugün Türkiye'nin hamilik rolünde bulunması imkânını da ortadan kaldırmıştır. Prens George'un adaya vali olarak atanması ile Osmanlı Devleti'nden kopma noktasında hazırlığı yapılan ve 1899'da hazırlanan anayasanın Girit Kurucu Meclisi tarafından benimsenmesiyle de⁶⁸ Osmanlı Devleti'nden fiilen ayrılan Girit üzerindeki Osmanlı hâkimiyeti sözde kalmaktan öte bir şey ifade edemez bir hâle gelmiştir.

Büyük Devletler tarafından Girit'e tanınmış olan muhtariyet idaresi

⁶⁶ BOA, YEE, 39/2217/20/14, 10 Teşrinievvel 1897.

⁶⁷ Öztuna, a.g.e., c. VII, s. 201.

⁶⁸ Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri s. 293.

gerek muhtevası gerekse neticesi itibariyle değerlendirmeye tâbi tutulduğunda bu kararın Yunanistan lehine olduğu açıkça görülür. Mağlûp olmasına rağmen Girit'in Yunanistan'a dolaylı olarak verilmiş olmasında, Kral George'un tahttan çekilmesi durumunda bütün Yakın Doğu'nun kargaşa içine düşmesi riski himayeci devletleri Yunan menfaatlerine hizmet etmeye sevk etmiştir. Diğer taraftan bu yönde izlenen politika sebebiyledir ki aralarındaki rekabete rağmen, güney doğu Avrupa'da etkili hâle gelmesini istemedikleri Almanya'ya karşı İngiltere ve Rusya'nın işbirliği içerisine girmesi sağlanmıştır.⁶⁹ Ancak Yunanistan'ın bir an evvel ele geçirmek istediği bu adanın Yunanistan'a intikalinin bir olubitti şeklinde olmasının devletlerarası dengeyi ve Balkanlar'daki statükoyu bozabileceği ve bir kısım olumsuzlukların yaşanmasına sebebiyet verebileceği göz önüne alınarak adanın Yunanistan'a ilhakı Büyük Devletler tarafından uzun vadeli bir plan hâline getirilmiştir denebilir. Büyük Devletlerin izlemiş olduğu böyle bir politika ise ne kadar tarafsız ve adilâne davrandıklarının ölçüsü olmanın yanında, her zaman olduğu gibi, Yunanistan'ı teşvik etmenin de bir unsuru olmuştur. Neticede Yunanistan'ın taşkınlığı Girit'e muhtariyet verilmesi neticesini doğurmuş, Yunanistan mağlûbiyetlerle büyümenin örneğini bu olayla bir kez daha gerçekleştirmiştir.

BALKAN DEVLETLERİ İLE OLAN MÜNASEBETLER

Savaş Sonrası Balkanlarda Alınan Askerî Tedbirler

Osmanlı Hükûmeti savaş sırasında her ne kadar Yunanistan'a karşı üstün ve kesin bir galibiyet kazanmış ve bu galibiyet başta Sırbistan ve Bulgaristan Hükûmetleri olmak üzere mücerret birtakım kahramanlık hevesine düşmüş olan küçük Balkan Hükûmetleri'nin bu heveslerini kırmış ve muayyen bir müddet için sessiz ve hareketsiz kalmalarını sağlamışsa da kurulmuş olan sulh döneminin fazla uzun ömürlü olmaya çağının farkında olmuştur.⁷⁰ Zira savaş sonrasında Arnavutların Sırp hududu üzerinde birtakım tecavüz ve çatışma hareketleri içerisine girmeleri⁷¹ bu durumu açıkça göstermişti.

Osmanlı Hükûmeti, gerek küçük çaplı ve ehemmiyetsiz derecede de olsa vuku bulan bu ve sair olaylar dolayısıyla gerekse Yunanistan,

⁶⁹ Dakin, a.g.e., s. 153-154.

⁷⁰ BOA, YEE, 9/2633/72/4; BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 1897; M. Rıza, a.g.e., s. 47.

⁷¹ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 1897.

Sırbistan ve Bulgaristan devletlerinden gelecek muhtemel bir saldırıya karşı topraklarını muhafaza ve müdafaa edebilmek maksadıyla Balkanlar'da savaş sonrası birtakım askerî ve siyasi tedbirler alma lüzumunu hissetmiştir. Bu manada olmak üzere savaş sırasında Yunan askerleri hududun hangi cihetlerinden tecavüz ve taarruzlarda bulunmuşlar ise o tarafların mükemmel derecede tahkim ve takviye edilmesini; Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ve Bulgaristan veya Balkan Devletlerinden herhangi biri ile muharip ve meşgul bulunduğu bir sırada Yunanistan'ın beklenmedik bir hücumu takdirinde savunma durumunda bulunmak ve az bir askerî kuvvet ile hududu muhafaza edebilmek üzere tahdit olunacak yeni huduttan başlayıp adalara kadar uzanan yerlerde gerek yeniden yapılacak gerekse hâlihazırda yapılmış olup da tamir edilmek suretiyle tahkim kılınacak olan kale ve istihkâmlar ve özellikle Preveze Kalesi ve Edirne istihkâmı gibi mühim noktalar için lüzumlu olan top ve sair teçhizatın satın alınmak suretiyle yerlerine yerleştirilmesini ve bu yerlerdeki tâbiyelerin savaşın gerektirdiği usul ve kaidelere uygun bir şekilde harita üzerinde tanzim edilmesi ve bütün eksiklerin giderilmesini; mezkûr istihkâm ve kalelerin inşa ve tahkim edilmesinde bu kale ve istihkâmların dâhil bulunduğu vilayetler halkının yardımlarına müracaat olunmasını; sınıra yakın yerlerde ve şehirlerde beklenmedik hâdiselerin çıkması hâlinde bunları süratle bertaraf edecek ve tesirsiz bırakacak ve aynı zamanda büyük miktarda askerî sevkiyata ihtiyaç duyurmayacak olan tedbirlerin alınmasını; Rumeli'de mükemmel bir surette umumi askerî tensikat icra kılınması fakat asker alımının nüfus nispetine göre olmasını; savaş sırasında askerî talim, terbiye ve nizamdan habersiz olan kimselerin silahaltına alınmalarıyla oluşturulmuş olan redif taburlarının sebep oldukları olumsuzlukların bir daha tekerrür etmemesi için gerekli tedbirlerin ittihazını ve uygulamalarda bulunulmasını; bütün askerlerin seri ateşli mavzer tüfekleriyle silahlandırılmasını ve silahların dağıtımından sonra mükemmel surette talim edilerek askerlerin eğitimi bulundurulmasını kararlaştırmıştır.⁷² Bu tedbirlere ilaveten bölge devletleriyle de münasebetlerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu devletlerden dikkat çekenleri ile olan ilişkiler şöyledir:

Balkan Devletleriyle Olan Siyasi Münasebetler

Savaş sonrasında Romanya Hükûmeti ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifak antlaşması yapılması gündeme gelmiştir. Savunmaya yönelik

⁷² BOA, YEE, 9/2633/72/4.

bir mahiyet arz eden bu antlaşma talebi Romanya Hükûmeti tarafından yapılmıştır. Romanya Kralı ve hariciye nazırı taraflarından öteden beri bu doğrultuda mahremane bir surette girişimlerde bulunmuş ve Ulah kilisesinin tefrik olunarak bir metropolit tayini arzu ve talep olunmuştur.⁷³ Romanya Hükûmeti, iki hükûmet arasında imzalanması talep olunan bu ittifakın müsveddesinin Bükreş'teki Osmanlı sefiri vasıtasıyla müzakere olunmasını ve Meclis-i Mebusan'ın açılmasından evvel bir Ulah metropolitinin tayin olunmasını istemiş ve böyle bir adımın atılmasının Osmanlı Devleti'ne mütemayil olan Romanya parlamento vekillerin mevkilerini korumalarına yardımcı olacağını ve bunun da iki taraf arasındaki münasebetlerin müspet yönde gelişmesine tesirde bulunacağını beyan etmiştir.⁷⁴

Gerçekleştirilmesi Romanya tarafından siyasi maksatlar ve sağlayacağı menfaatler bakımından uygun bulunan ve gayet gizli tutulan bu ittifak akdi konusu Babîâli tarafından da tasvip görmüştür. Ancak teklifin husulü, istenen Ulah metropolitinin tayini ile hız kazanacağından, bu metropolitin Rum patrikhanesine tâbi olmak ve Dersaadet'te oturmak üzere tayin olunmasına dair bir beraat verilmesi Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da ele alınmış ve yapılan müzakereler neticesinde konu mezkûr meclis tarafından da uygun bulunmuştur.⁷⁵

Gerek Bulgaristan gerekse Sırbistan, Romanya tarafından olduğu gibi, Yunanistan'a karşı kazanılmış olan galibiyetin de bir neticesi olmak üzere, savunma ve saldırıya yönelik olarak Osmanlı Devleti'ne bir askerî ittifak antlaşması yapılması teklifinde bulunmuşlardır.⁷⁶ Bu teklife ilaveten Fransa sefiri de Osmanlı Hükûmeti'ne, savaş sırasında gerek Yıldız gerekse Babîâli tarafından yapılacağına dair kendilerine söz verilen hususların bir an evvel yapılması ve bu noktada Osmanlı Hükûmeti nezdinde teşebbüslerde bulunması için Sırp ve Bulgar halklarının, başta Sırp Kralı Aleksander ve Bulgar Prensi Ferdinand olmak üzere, kendi hükûmet ricalini sıkıştırdıkları, Osmanlı Hükûmeti tarafından işin sürüncemede bırakılmasının umum için tehlikeyi mucip olacağını belirtmiş ve bir an evvel maslahata binaen vaat edilen şeylerin icra

⁷³ BOA, Y.A.Res., nr 88/70, 13 Rebiulahir 315/30 Ağustos 313; BOA, Y.A.Res., nr 89/9, 8 Cemaziyülevvel 315/23 Eylül 313.

⁷⁴ BOA, Y.A.Res., nr 89/9, 8 Cemaziyülevvel 315/23 Eylül 313.

⁷⁵ BOA, Y.A.Res., nr 88/70, 13 Rebiulahir 315/30 Ağustos 313; BOA, Y.A.Res., nr 89/9, 8 Cemaziyülevvel 315/23 Eylül 313.

⁷⁶ BOA, Y.A.Res., nr 88/67, 10 Rebiulahir 315/27 Ağustos 313; Sırp Hükûmeti'nin savunma antlaşması teklifi ve bu antlaşmanın muhtevası için bak: BOA, Y.A.Res., nr 90/41, 16 Receb 315/29 Teşrinisani 313.

edilmesinin lüzum ve faydasını dile getiren tavsiyelerde bulunmuştur.⁷⁷

Osmanlı Hükûmeti gerek Bulgaristan emaretinin yapmış olduğu teklif ve Bulgaristan'ın hâl ve mevkiinin arz etmiş olduğu ehemmiyet ve teklifin reddolunması durumunda zuhur edebilecek mahzur ve zarara gerekse Fransa sefirinin ikazlarına binaen idare-i maslahat yoluna gitmiş ve meseleye ılımlı yaklaşmıştır. Bu duruma ilaveten Bulgaristan ile bir savunma ittifakı yapmak; Eksarhlık fermanı gereği bazı lazım gelen Bulgar metropolitlerden usule muvafık olan ve Bulgarlarca en fazla ehemmiyet verilen birkaçı için beraat verilmek; Bulgar Tüccar Vekilleri'nin salahiyet ve vazifelerine dair Osmanlı Hükûmeti'nce hazırlanması gerekli esaslar konusunda gelişme ve müzakerelerin takip olunmasıyla iki tarafın pasaportlarının matbûiyet ve tâbiyet esasına istinaden karşılıklı olarak geçerli sayılmalarına müsaade etmek; yeniden tayinleri istenen tüccar vekillerinden buldukları mevki ve maslahat bakımından memuriyetlerinde beis görülmeyenleri kabul etmek; Köstendil cihetinden Şark Demiryollarıyla bağlantı sağlayacak bir demiryolu şubesinin Osmanlı Devleti'nin mali durumunun müsait olduğu bir zamanda inşasına teşebbüs kılınacağı vaadinde bulunmak ve tutuklu bulunan Bulgar siyasi suçlularının aflarına sıcak bakmak suretiyle Bulgaristan ile olan münasebetler geliştirilmek ve Osmanlı tarafına kazanılmak istenilmiştir.⁷⁸

İttifak yapılması konusu Encümen-i Vükelâ ve Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ'ca müzakere konusu edilmiş⁷⁹ ve müsveddesi hazırlanarak ittifakın akdine dair bir kararname bile çıkmıştır.⁸⁰ Ancak o tarihlerde Dâhiliye Nazırı olan Memduh Paşa'nın Sultan II. Abdülhamid'e takdim etmiş olduğu bir jurnalde Osmanlı Devleti'nin kendisine tâbi bulunan Bulgaristan gibi bir emaretle ittifak antlaşması imzalamasının tâbilitmetbûluk sıfatlarını birleştireceği ve dolayısıyla da bunun Bulgaristan'ın istiklalini tanımak ve kabul etmek manasına geleceğini ifade etmesi bu ittifak antlaşmasının⁸¹ sonuçsuz kalmasına sebebiyet vermiştir.⁸²

Bu savaş sırasında Osmanlı ordularının kazanmış olduğu zafer ve

⁷⁷ BOA, Y.A.Res., nr 88/29, 4/16 Ağustos 1313.

⁷⁸ BOA, Y.A.Res., nr 88/67, 10 Rebiulahir 315/27 Ağustos 313; BOA, Y.A.Res., nr 89/37, 25 Cemaziyülevvel 315/10 Teşrinievvel 313.

⁷⁹ BOA, Y.A.Res., nr 88/67, 10 R.Ahir 315/27 Ağustos 313; BOA, Y.A.Res., nr 88/70, 13 Rebiulahir 315/30 Ağustos 313.

⁸⁰ BOA, Y.A.Res., nr 89/9, 8 Cemaziyülevvel 315/23 Eylül 313.

⁸¹ Tanzim olunan protokol mazbatası müsveddesi için bak: BOA, Y.A.Res., nr 88/67, 10 R.Ahir 315/27 Ağustos 313. akd olunmakla birlikte neticesiz kalmış olan bu ittifak mukavelesinin Osmanlıca ve Fransızca suretleri için bak: BOA, Y.A.Res., nr 89/73, 18 Cemaziyülahır 315/2 Teşrinisani 313.

⁸² Tahsin Paşa, a.g.e., s. 122.

özellikle Dömeke galibiyeti Karadağ Prensi'ni Sultan II. Abdülhamid'i tebrikeye sevk etmiştir. Ayrıca Çetine'deki Osmanlı sefirini Osmanlı ordusunun bir vekili addederek Danilo Nişanı'nın küçük tacı ile birlikte Askerî Liyakat Altın Madalyası vermiştir. Yine Osmanlı Sefareti İkinci Kâtibi Nazım ve Nef'i Beylere, Ölgün Şehbenderi Sergiz Efendi'ye birer gümüş madalya vermiştir. Karadağ Prensi'nin Dömeke zaferine kadar hep sessiz kalması ve ancak bu galibiyet üzerine Osmanlı ordusunu ve onun kumandanlarını tebrik ile Osmanlı sefir ve sefaret erkânından bazılarına madalya vermesi, Çetine'deki Osmanlı sefirince, Rusya İmparatoru tarafından vuku bulan benzer bir beyanatın aksi tesirinden ibaret olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

GENEL OLARAK BÜYÜK DEVLETLERİN POLİTİKASI

On dokuzuncu asrın son çeyreğine kadar Osmanlı Devleti üzerinde etkisi en ziyade hissedilen devletler İngiltere, Fransa ve Rusya olmuştur. Ancak asrın sonlarına doğru yani 1880'lerden sonra bu durum önemli ölçüde değişmiş, Avusturya'ya ilaveten 1870'lerde birliklerini tamamlamalarından sonra Almanya ve İtalya da siyasi açıdan olduğu kadar ticari ve iktisadi yönlerden Avrupa dışındaki coğrafya ile ilgilenmeye başlamışlardır. Bu sebeple 1897 Osmanlı-Yunan anlaşmazlığı sadece Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında hususi bir mesele olarak kalmamıştır. Konu bu iki devleti alakadar ettiği kadar Büyük Devletleri de yakından ilgilendiren bir problem hâline gelmiştir. Girit'in Akdeniz'de mühim bir noktada bulunması ve birçok açıdan Avrupa devletlerini alakadar etmesi yanında meselenin sadece Girit'le sınırlı kalmayarak Balkanlar'da bir kısım yerleri de içerisine alması problemin büyümesine sebebiyet verdiği gibi probleme karışan tarafların sayısının artmasına da sebep olmuştur.

Gerek Girit meselesi gerekse ona bağlı olarak Yunanistan'ın Balkanlar'da müteceviz bir politika takibine başlamasının sebebi, Yunanistan'ın kuruluşundan savaş arifesine kadar olan tarih dilimi içerisindeki hâdiseler yakından tetkik edilecek olursa daha iyi anlaşılabilir olacaktır. Aralarında Yunanistan'ın da bulunduğu Balkan milletleri genelde Büyük Devletlerden birine yaklaşmak ve onlara sırtını dayamak suretiyle son dönemlerinde Osmanlı idaresine açıktan açığa muhalif bir politika izlemeye başlamışlardır. Bu milletlerin bağımsızlık arayışları içerisinde olmaları, Rusya ve Avusturya'nın Balkanlar ve Şarktaki olaylarla yakından ilgilenmeleri, İngiltere'nin ise mevcut topraklarını

ve nüfuzunu koruma ve kollama konusunda kendine özgü planlarının bulunması mezkûr durumun ortaya çıkmasının temel sebepleri arasında yer almıştır. Ancak böyle bir durum sonuç itibarıyla mezkûr milletler yerine Büyük Devletlerin menfaatleri doğrultusunda neticelenmiş, bu devletler arasındaki mevcut rekabet ve anlaşmazlıklar genel barışın korunması, statükonun muhafazası ve saire adına izale edilememişse de bir süre için de olsa dondurulabilmiş, mesela Avrupa sulhunu bozacağı, Makedonya, Epir ve Arnavutluk'ta karışıklıklar çıkarmak suretiyle savaşın Balkanlar'a da sıçrayacağı endişesi ile Girit'in Yunanistan'a verilmesi Büyük Devletlerin hiçbiri tarafından düşünülmemiştir. Bu gerçeğe ilaveten Girit'in Akdeniz ile Adalar Denizi'nin hayatı önemdeki ayırım noktası üzerinde bulunması ve büyük bir stratejik ve siyasi öneme sahip olması Avrupa devletleri açısından ehemmiyet arz etmiş, Yunanistan'ın emellerine karşı çıkılmasının sebeplerinden birini oluşturmuştur.⁸³ Böyle olmakla birlikte Büyük Devletler, Yunanistan'ın savaş hazırlıklarına başlaması ve sınır üzerinde birtakım tecavüz ve taarruz hareketleri içerisinde olması karşısında ciddi manada ne yapacaklarına dair bir karar da ortaya koyamamışlardır.⁸⁴ Bunun böyle olmasında bir dereceye kadar meselenin hâllinin Girit Rumlarına verilecek olan bazı imtiyazlarla mümkün olabileceğine inanılmış olması⁸⁵ yanında Büyük Devletlerin mevcut menfaatlerine hâlel vermeden ve nüfuz bölgelerini alt üst etmeden sorunu çözüme kavuşturmak ve bu noktada zaman kazanmak düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir. Avrupa devletlerinin savaşın zuhuruna kadar Girit'e donanmalarını sevk etme, adaya asker çıkarma ve eşkiyayı zaman zaman topa tutuma gibi hareketlere yönelmeleri ve kabineleri arasında konu ile alakalı olarak uzun uzadıya muhabere ve muhaverelerde bulunmaları şeklinde bir faaliyet içerisinde olmalarını savaşa taraftar bulunmamaları noktasına bağlamak mümkündür. Ancak böyle de olsa kendisinden sitayişle bahsedilen Avrupa ittifakı bu noktada eski ahengini muhafaza ederek genel barışın korunmasını sağlamaktan mahrum ve aciz bir duruma düşmüş⁸⁶ gözükmektedir. Büyük Devletler olayların süratle cereyan ettiği bir sırada kendi aralarında temel konularda fikir birliği içerisinde olduklarını ve sadece teferruat derecesindeki kararlar hakkında görüş alışverişinde bulduklarını sü-

⁸³ BOA, İr. Gir., nr 1248, 5 Cemaziyülevvel 315/20 Teşrinievvel 313; BOA, Y.A.Res., nr 91/18, 29 Ramazan 315/8 Şubat 313; BOA, Y.A.Hus., nr 353/66, 13 Muharrem 314/13 Haziran 312.

⁸⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 366/101, 13 Ramazan 314/3 Şubat 313.

⁸⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 353/66, 13 Muharrem 314/13 Haziran 312.

⁸⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97.

rekli ifade etmişlerse de sonradan bu teferruatın asıl esasları oluşturduğu anlaşılmıştır. Teferruat olarak takdim edilen esaslar yüzünden Yunanistan'ı savaşa müracaat etmekten alıkoymak mümkün olmadığı gibi sulh müzakerelerini düzenli ve devamlı bir şekilde yürütmek de imkân dâhilinde olmamıştır. Eğer Büyük Devletler açıktan açığa Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçmemişlerse yahut Yunanistan'ı durdurma lüzumu hissetmişlerse bunun sebebi Berlin Konferansı'ndan itibaren uygulamaya konan Osmanlı Devleti'nin topraklarının bütünlüğünün Avrupa devletlerinin himayesi ve garantisi altında olmasından dolayı değil,⁸⁷ bilakis bu dönemde aksi bir politikanın izlenmesinin mevcut dengeleri alt üst edeceği endişesinin duyulması ve Şark Meselesi'nin yeniden gündeme gelmesinin zaman açısından elverişli olmadığına inanılmış bulunmasından dolayıdır. Zira bu savaştan sonra mezkûr himayenin geçerliliğini daha fazla koruduğunu görmek ve söylemek pek mümkün değildir.

Zuhur eden mesele karşısında Büyük Devletler dış politikaları ve çıkarları gereği kendi aralarında tam bir ittifak sağlayamazken ve ancak statükonun korunması, Avrupa barışının muhafazası adına⁸⁸ suni ve geçici bir birlik sergilemeye çalışırlarken kendi kamuoyları ile de ihtilaf içerisine düşmüş gözükmektedirler. Hemen hemen bütün Avrupa basını dinî ve kültürel birliktelikten dolayı Yunanistan'ın tavrına sempati ile yaklaşmış, bu tutum Yunan ordusuna İtalya ve Fransa gibi bazı ülkelerden gönüllüler yazılmasına kadar varmıştır.⁸⁹

Genelde Yunanistan'ın genişleme emellerinin oluşturduğu askerî ve siyasi bir felsefe ve hedef olarak tavsif edilebilecek olan Megali İdea'nın, özelde ise Girit meselesinin sebebiyet verdiği bu savaş arifesinde yukarıda ifade edilmeye çalışılan sebeplerden dolayı Büyük Devletlerin bir noktaya kadar birlikte hareket etmeleri söz konusu olmuşsa da savaş sonrasında aynı birlikteliği muhafaza etmeleri mümkün olmamıştır. Bu durumun daha iyi anlaşılması açısından bu noktada Büyük Devletlerin her birinin özel durumuna ve izlemiş oldukları politikalarına kısaca bakmak gerekecektir.

⁸⁷ A.g.v.

⁸⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 366/80, 13 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97; Tevfik-Zühdü, a.g.e., s. 142.

⁸⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 353/66, 4 Haziran 1896; BOA, Y.A.Hus., nr 357/122, 22 Ağustos 1896; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 77; Bartlett, a.g.e., s. 51; Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri, s. 297, 312.

Rus Politikası

Büyük Petro zamanından beri serbest bir denize ulaşma gayreti içerisinde olan Rusya siyasi, iktisadi ve askerî bütün imkânlarını kullanmasına rağmen kendi coğrafyası içerisinde mahsur ve mahpus kalmaktan kurtulamamıştır. Bu bakımdan Akdeniz meselesinde gayet mahdut bir role sahip olmuştur. Gerek Yunanistan'ın kurulmasında oynamış olduğu rol ve gayet iyi bilinmekte olan Akdeniz ve Balkan politikasından dolayı gerekse Ortodoks mezhebine mensup en büyük devlet olması ve Balkan milletlerinin eskiden beri hamisi rolünü üstlenmiş olması ve savaş öncesinde Karadeniz'de donanmasını istim üzerinde tutması dolayısıyla Girit meselesinde Yunanistan'ın yardımına ilk koşacak devletin Rusya olacağı düşünülmüştür. Ancak bu beklentinin tam aksine Büyük Devletler arasında Yunanistan'ı mütecaviz tavrından dolayı en fazla kınayan devletlerden biri Rusya olmuştur.⁹⁰ Yunanistan'a karşı duyduğu ve belirli bir noktaya kadar muhafaza ettiği sempatiyi bir tarafa bırakan Rusya⁹¹ sulh ve sükunun muhafazasına çalışarak Girit'in Yunanistan tarafından işgal ve ilhakına şiddetle karşı çıkarak bu durumu protesto etmiş, Büyük Devletlerin nasıl hareket edeceklerine dair aralarında kararlaştırdıkları usullerin meydana gelmesine büyük ölçüde teşviki söz konusu olmuştur.⁹² Rus Hükûmeti'ne paralel olarak Rus gazeteleri de Osmanlı Devleti'nin topraklarının bütünlüğünden söz etmiş, Yunanistan'a toprak verilmesinin asla mümkün olamayacağını belirtmişlerdir.⁹³

Rusya, Yunanistan ve Balkan Devletlerine karşı bu yönde bir politika izlerken diğer taraftan Yunanistan cihetinden vuku bulan sınır tecavüzleri üzerine Osmanlı Devleti'nin devletlerarası antlaşmalar gereği hukuken ve mülkünü koruma hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir.⁹⁴ Onun Osmanlı Devleti ile dostane bir münasebet içerisinde olmaya çalışması ve kendisini dost bir devlet şeklinde takdimi kendisini hamisi olarak gören ve emellerinin kuvveden fiile çıkmasının vasıtası olarak değerlendirilen Balkan milletleri karşısında Rusya'yı zor bir duruma sokmuştur.⁹⁵ Ancak Avusturya İmparatoru'nun Sultan II. Abdülhamid'e müracaatla

⁹⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97; Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 12; Vecihi ve Rüfekaşı, a.g.e., s. 74.

⁹¹ BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 2 Şubat 313; BOA, Y.A.Hus., nr 366/94, 3 Şubat 312.

⁹² BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97.

⁹³ Vecihi ve Rüfekaşı, a.g.e., s. 77.

⁹⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 966/94, 15 Şubat 1897; BOA, İr. Gir., nr 1205, 28 Mart 313.

⁹⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97.

sulh şartlarının tekrar gözden geçirilmesi ricasında bulunması,⁹⁶ Osmanlı Devleti'ne karşı dostane bir politika izleyen ve bunu yaparken de diğer taraftan böyle bir politika ile Yunanistan'ı frenlemeyi hedefleyen, ancak mutadın dışındaki böyle bir politika ile Balkan milletleri karşısında zor bir durumda kalan, Rusya'nın içinde bulunduğu bu sıkıntılı durumu sona erdirmede dostane bir yardım olmuştur. Avusturya'nın bu tavrı aynı zamanda iki devlet arasındaki ikili bir ittifakın mevcudiyetini de dolaylı bir surette de olsa ortaya koymuştur.⁹⁷ Rusya, ancak Girit meselenin kendi aleyhinde seyretmeye başlamasını hissetmesinden itibaren Avusturya ve Almanya ile aynı paralelde ve bunları destekler şekilde bir politika takibi içerisine girmiştir, fakat savaşın sona ermesi ve sulh müzakerelerinin başlaması üzerine başlangıçta gösterdiği Osmanlı taraftarlığını bu dönemde aynı ölçüde göstermemiştir.

Yukarıda arz edilen hususlara ilaveten Rusya'nın Osmanlı Devleti lehine bir politika izlemesinde kendisi ile İngiltere arasında Uzak Doğu konusunda çıkacak bir anlaşmazlık hâlinde Osmanlı ordusunu kendi tarafına celp etmeyi ve meseleyi kendi lehine hâllererek İngiltere'yi buralardan mahrum etmeyi düşünmesinin yanında⁹⁸ Rusya'nın öteden beri Balkanlarla yakından ilgilenmesi ve Slav milletlerinin hamisi rolünü benimsemiş bulunması Rus menfaatlerinin Yunanistan'ın emelleri ile çatışma içerisinde olmasına sebebiyet vermiştir. Yunanistan'ın kuzeye doğru ilerlemesi, Slavların yaşadığı yerlere hâkim olması Rusya'nın bu bölge üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesi demek olacağından Rusya Yunanistan'a yardım etme konusunda duyarsız kalmış, Balkan Devletlerini ise savaşa katılmaları konusunda zaman zaman uyarmayı gerekli görmüştür.⁹⁹

Avusturya Politikası

Girit'in Yunanistan tarafından önce işgali ve arkasından ilhakının ilan edilmesi ve Rumeli'deki Osmanlı hududuna asker sevkinde bulunulması Avrupa devletleri arasında en ziyade Avusturya'yı rahatsız etmiştir. Balkanlardaki konumunu muhafaza etmek maksadıyla durumdan endişelenen Avusturya, diğer Büyük Devletleri ikaz ederek Yunanistan'ın bu tavrının bir Balkan bunalımına sebebiyet verebileceğini belirtmiştir.¹⁰⁰

⁹⁶ A.g.v.; BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97.

⁹⁷ A.g.v.

⁹⁸ Bartlett, a.g.e., s. 12-13.

⁹⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 352/140, 11 Mayıs 1896; Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri, s. 297.

¹⁰⁰ Adıyeye, Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı, s. 172.

Yunanistan'ın tutumunu akla ve hikmete ters bir hareket olarak vasıflandıran¹⁰¹ Avusturya'nın böyle bir değerlendirmeye gitmesinde ve izleyeceği politikanın vücuda gelmesinde bazı temel unsurların etkin bir rolü söz konusu olmuştur. Bu unsurlardan ilkinin ve en önemlisi Selanik'e doğru inme çabası içerisinde bulunan Avusturya'nın kendi nüfuz sahası olarak baktığı bir bölgede özellikle Makedonya üzerinde Yunanistan'ın yayılmasına karşı bulunuşu¹⁰² teşkil etmiştir. Zira Adriyatik ile hudut olan, coğrafya açısından Akdeniz'de mahdut bir hareket sahasına mahkum bulunan ve Arnavutluk sahillerinin başka bir devlete geçmesine asla razı olmayan Avusturya, uzun zamandan beri Adalar Denizi üzerinde bir çıkış noktası elde etmeye çalışmıştır. Onun bu çabası diplomasi alanına kuvvet kazanmasına paralel olarak artmış, Selanik'ten ve Adalar Denizi'ndeki ticari mahrecinden feragat etmediğini açıkça ifade etmesi noktasına kadar uzanmıştır. Selanik, Avusturya için sadece iktisadi açıdan önem arz eden bir liman olmakla kalmamıştır. Bütün Makedonya'nın tabii çıkışı, Orta Avrupa ile Adalar Denizi sahasının nakil merkezi durumunda da olmuştur. Böyle bir noktanın elde edilmesi Avusturya'ya iktisadi açıdan büyük menfaatler sağlayacağı gibi onu Adriyatik'te sıkışıp kalmaktan kurtaracak; İtalya tarafından vuku bulacak her türlü engellemelerden emin kılacak; serbest bir denizde her türlü teftiş ve kontrolden uzak bir limana sahip olma imkânını temin edecek; Akdeniz'in doğusunda büyük bir nüfuz elde etmesinde, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir yolu ele geçirmesinde ve şark işlerinde kati bir rolün ifasında Avusturya tarafından izlenecek siyasetin mihverini yüklenmiş bulunacaktı. Bu sebeptir ki Avusturya'nın bu tarihlerde İtalya, Rusya, Osmanlı Devleti ve Sırbistan'a karşı takip etmiş olduğu siyasetin teşekkülünde bu hedefin önemli rolü ve yönlendirmesi söz konusu olmuştur.¹⁰³ Avusturya, Yunanistan'ın genişleme ve güçlenme yerine mevcut savaştan mağlûp çıkmak suretiyle zayıflamasını istemekte ve dolayısıyla da tehlike hâline gelmesini arzu etmemekteydi. Bu sebeple Yunan meselenin ortaya çıkmasından itibaren Almanya ile hemen hemen aynı siyasi çizgide hareket etmiş ve Osmanlı Devleti'ni destekler bir politika sergilemiştir.¹⁰⁴ Almanya gibi Avusturya da olayların çözümsüzlüğe doğru gittiğinin açıkça görülmeye başlandığı tarihlerde savaşa müracaat etmesi, hareketsizlik hâline çıkması noktasında Os-

¹⁰¹ BOA, Y.A.Hus., nr 366/80, 13 Şubat 1897.

¹⁰² BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 1897; Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri, s. 297; Karal, a.g.e., c. VIII, s. 116.

¹⁰³ Velej, a.g.e., s. 67-73.

¹⁰⁴ BOA, Y.A.Hus., nr 366/101, 3 Şubat 312.

manlı Hükûmeti'ne tavsiyelerde bulunmuştur.¹⁰⁵

İkinci husus ise Avusturya'nın Balkanlar'da ihtilalci bir hüviyete sahip olup kendi menfaatlerine zarar verecek olan her türlü milliyet hareketlerinin bertaraf edilmesi noktasında Rusya ile 1872'de imzalamış olduğu antlaşma idi.¹⁰⁶ Avusturya Hükûmeti'nin izlemiş olduğu bu politikadan dolayıdır ki Avusturya basını Osmanlı Devleti'nden yana bir tavır sergilemiş, Osmanlı Hükûmeti tarafından gösterilen iyi niyet ve barışçıl yaklaşımlar karşısında Yunanistan'ın devletler hukukuna muhalefet ederek serkeşâne bir tavır içerisinde olduğundan bahsedilmiştir.¹⁰⁷

İtalyan Politikası

Akdeniz'in tam ortasında olan İtalya, içinde bulunduğu coğrafya ile alakalı her türlü mesele ile alakadar olmak zorunda kalmıştır. Diğer devletlerden çok daha fazla bir Akdeniz devleti olmasına, coğrafi mevkii, tarihi, ananesi, menfaati bütün bu denizin çerçevesi içerisinde bulunmasına ve Adriyatik meselesi uzun bir dönem izlemiş olduğu deniz siyasetinin esasını teşkil etmesine rağmen bu durum ona Akdeniz'de dengeyi sağlayan devletlerden biri olma özelliğini kazandıramamıştır. Bütün limanlarının başka devletler tarafından sahip olunduğu bir denizde kilitlenip kalmış, muhtemel tecavüz ve saldırılara muhatap bir devlet hâline gelmiştir. Bu noktada özellikle Avusturya, Malta, Tulon ve Bizerte cihetinden gelecek tehlikelerden emin olmaya çalışmıştır. Ancak bu emniyetin sağlanabilmesi için serbest denizde sahip olacağı bir hâkimiyet ve hürriyete sürekli ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyacı temin yolunda Akdeniz'in Afrika sahillerinde bir istinat noktası elde etmeyi ve bazı deniz geçitlerini ihata edebilecek vasıtaları elinde bulundurmayı amaçlamıştır.¹⁰⁸

Coğrafi ve siyasi açıdan böyle bir mevkide olan İtalya, Girit'te meydana gelen olayların önünün alınamaz bir duruma gelmesinden ise Osmanlı Devleti'ni sorumlu tutulmuştur. Meselenin hâlli noktasında Osmanlı Hükûmeti'nin sefirleri vasıtasıyla Büyük Devletler hariciyelerine ve sefirlerine yapmış olduğu müracaatları ise gelişmelerin mesuliyetinin bu devletlere ait olduğunu tazammum ettirmeye çalışmak olarak değerlendirilmiş; Girit'te sefirler tarafından icra olunacak ıslahat meselesi çeşitli vesilelerle Osmanlı Hükûmeti'ne ifade olunduğu hâlde türlü tür-

¹⁰⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 367/18, 18 Şubat 1897; Türkgeldi, a.g.e., , c. III, s. 75-76.

¹⁰⁶ Adıyeke, a.g.e., s. 232.

¹⁰⁷ Tefvik-Zühdü, a.g.e., s. 169; Adıyeke, a.g.e., s. 169.

¹⁰⁸ Veley, a.g.e., s. 53-55, 60.

lü bahaneler ihdas etmek suretiyle bunları tatbika koymaya yanaşmamış olması dolayısıyla asıl sorumluluğun bizatihi Osmanlı Devleti'nin kendisine ait olduğunu beyan etmiştir.¹⁰⁹ Girit İsyanı'nın Yunanistan ve Osmanlı Devleti'ni alakadar ettiği kadar Balkanları da alakadar ettiği farkında olan İtalya, mezkûr ve sair sebeplerden dolayı, adadaki kargaşa ve huzursuzluğun teskini zımında Osmanlı Devleti'ne ılımlı ve ihtiyatlı bir politika izlemesi tavsiyesinde bulunmuştur.¹¹⁰

İtalyan yönetiminin meselenin sorumlusunu tespit etme noktasında Osmanlı Devleti'ne olumsuz bakışı yanında İtalyan kamuoyu da aleyhtar bir tutum sergilemiş, Girit'in Yunanistan tarafından işgal ve ilhakına sempatiyle yaklaşmıştır. Bu sempatinin tabii bir neticesi olarak İtalyan gönüllülerinin gerek Girit'te gerekse Osmanlı kuvvetleri karşısında mevcudiyeti söz konusu olmuştur.¹¹¹ İtalyan kamuoyunun olaya sempatiyle bakmasında İtalyan basınının yönlendirmesinin ve etkisinin büyük rolü olmuştur.¹¹²

Savaş öncesinde arz edilen tutum içerisinde olan İtalya savaştan sonra da Osmanlı Devleti'ne karşı menfi tutumunu sürdürmüş, Müslüman ahaliyi korumak üzere adaya asker sevk etme talebinde bulunan Osmanlı Hükûmeti'nin bu müracaatına ada idaresinin ve ahali emniyetinin artık Büyük Devletlerin müştereken kontrolü altında bulunduğunu belirterek muhalefet etmiştir.¹¹³

Fransız Politikası

Akdeniz'in doğu ve batı zeminlerinde sahip bulunduğu menfaat Fransa'yı Akdeniz siyasetinde basiretli olmaya ve teyakkuz hâlinde bulunmaya sevk etmiştir. İtalya ve Avusturya'yı kendisine rakip olarak görmüş, bu devletlerin deniz gücüne mukavemet edebilme lüzumunu hissetmiş, Doğu Akdeniz'de kendisi için kabul edilmiş bulunan hakları tahakkuk ettirebilmek, rekabetler ortamı içerisinde nüfuzunu muhafaza edebilme gayretinde olmuştur. Bu durum Akdeniz meselesinin Fransa tarafından bir yandan İtalya, İngiltere ve İspanya ile hususi itilaflar akdetmek suretiyle Afrika siyasetini ve batı Akdeniz'deki menfaatlerini koruma imkânını temine, diğer taraftan ise mezkûr devletlere karşı doğu

¹⁰⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 366/75, 11 Ramazan 314/1 Şubat 313.

¹¹⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 353/5, 2 Muharrem 314/2 Haziran 312.

¹¹¹ BOA, Y.A.Hus., nr 352/122, 13 Rebiulevvel 314/11 Ağustos 312; BOA, Y.A.Res., nr 87/10, 5 Muharrem 315/25 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 930, 27 Zilhicce 314/18 Mayıs 313; BOA, İr. Yun., nr 975, 5 Muharrem 315; Bartlett, a.g.e., s. 51.

¹¹² BOA, Y.A.Hus., nr 357/122, 22 Ağustos 1896; Adıyeke, a.g.e., s. 155.

¹¹³ Adıyeke, a.g.e., s. 230.

Akdeniz'de hürriyet hareketini muhafaza etmeye çalışma şeklindeki bir politikayı takibe sevk etmiştir. Fransa'nın Akdeniz politikasının belirginleşmesinde mezkûr hâlin ön gördüğü yapıya ilaveten İngiltere'nin sevk ve tahriklerinin de büyük etkisi olmuştur.¹¹⁴ Bunun böyle olmasında ise on dokuzuncu yüzyıl boyunca dış politikasına yalnızlık hâlinin hâkim olması, ancak sonraki yıllarda dönemin hâkim güçlerinden Rusya ve İngiltere'ye doğru kaymaya başlamasının etkisi söz konusudur.

Fransa'nın Girit meselesinde izlemiş olduğu genel politikanın istinat ettiği hususlar bir taraftan Osmanlı Devleti üzerinde sahip olduğu ancak 1870 Sedan mağlûbiyeti ile bir dereceye kadar azalmasının ve Almanya'ya kaptırmasının söz konusu bulunduğu siyasi nüfuzunu yeniden güçlendirme düşüncesi;¹¹⁵ Akdeniz'deki etkinliğini ve menfaatlerini devam ettirme arzusu; Yunanistan'ın daha fazla büyüyerek ayakları üzerinde duracak bir hâle gelmesine taraftar olmaması fikri¹¹⁶ ve özellikle adayı İngiltere'ye kaptırmak istememesi¹¹⁷ dolayısıyla da adaya muhtariyet verilmesi olmuştur.

Girit'teki gelişmelerle alakalı olarak Temmuz 1896 tarihinde Osmanlı sefirinin müracaatına Fransa Hariciye Nazırı'nın cevabı, Büyük Devletler tarafından vuku bulan nasihatlerin Osmanlı Hükûmeti'nce ifa ve icra edilmediği, Girit işleri hakkında yapılan taahhütlerin sürekli ihlal edildiği, günden güne daha kötü bir duruma dönüşen ve Büyük Devletler tarafından yeniden birtakım kararlar alınmasını gerektiren mevcut durumun hâlde kavuşmasından artık ümidini kesmeye başladığı şeklinde olmuştur. Adada asayişin sağlanabilmesi için öncelikle genel bir affın ilan edilmesi, hasmâne tavırların bırakılması ve icra kuvvetinin sabık valinin eline tevdi edilmesi gerektiğini ısrarla tavsiye etmiştir.¹¹⁸ Mezkûr tavsiyeleri dile getiren bu yöndeki bir diğer girişim de Fransa'nın İstanbul'da bulunan sefiri tarafından yapılmış, Girit'teki isyanın Balkan milletleri arasında da olumsuz gelişmelere yol açabileceği endişesi içerisinde oldukları belirtilmiş ve Rum halka gerekli taahhütlerin yapılması talep ve tavsiyesinde bulunulmuştur.¹¹⁹

¹¹⁴ Velej, A.g.e., s. 98-99.

¹¹⁵ Uçarol, a.g.e., s. 323.

¹¹⁶ Fransa ve İngiltere'nin olayların başlangıcında Yunanistan'a karşı pasif bir tutum sergileyip mağlûbiyet karşısında ise Yunanistan'ın imdadına yetişmeleri de Yunanistan'ı kendilerine minnettar bırakmanın ve bağımlı kılmının bu noktada değişik bir uygulaması olarak değerlendirilebilir.

¹¹⁷ BOA, YEE, 31/1518/97/80, 28 Rebiulevvel 98; BOA, Y.A.Hus., nr 353/66, 4 Haziran 1896.

¹¹⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 355/72, 11 Safer 314/10 Temmuz 312.

¹¹⁹ BOA, İr. Gir., nr 1094, 25 Mayıs 312; BOA, Y.A.Hus., nr 355/72, 22 Temmuz 1896;

Girit'teki Osmanlı askerleri

Girit'te olayların giderek artması ve Yunanistan'ın açıktan açığa adaya sevkியatta bulunması üzerine Osmanlı Hükûmeti'nin Fransa Hariciyesi nezdinde yapmış olduğu girişimler de artmıştır. Ancak bu girişimlere Fransa Hariciye Nazırı'nın verdiği cevap, sulh ve asayişin sağlanması ve muhafazası zımnında Fransa'nın diğer devletlerle müzakerelerde bulunduğu,¹²⁰ asker sevkine gitmekten kaçınılması ihtiyatlı davranılması ve teenni ile hareket edilmesi gerektiği yolundaki tavsiyelerden¹²¹ öteye gitmemiştir. Osmanlı Hükûmeti'nin bazı sebeplerden dolayı Girit'e asker çıkarmasına taraftar olmayan Fransa, Yunanistan tarafından adada meydana getirilen durumun bertaraf edilmesinin ise ancak Büyük Devletlerin buraya çıkaracakları silahlı kuvvetler sayesinde neticeye ulaşabileceğine kâni olmuş ve Büyük Devletler sefirlerinden karaya asker çıkarmalarının iltimas olunması yönünde Osmanlı

Türkgeldi, a.g.e., , c. III, s. 54.

¹²⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 13 Şubat 1897.

¹²¹ A.g.v.; BOA, Y.A.Hus., nr 366/80, 13 Şubat 1897.

Hükûmeti'ne bazı öneri ve nasihatleri söz konusu olmuştur.¹²²

Olası bir başarının Akdeniz ve Balkanlar'daki dengeyi değiştirebileceğinden endişe eden Fransa, İstanbul'daki elçisi vasıtasıyla aynı zamanda Yunan Hükûmeti'ne savaşın zuhuru hâlinde Yunanistan'ın mağlûp olacağı ve bu suretle Helenizm'e vurulacak darbenin tamir edilemeyecek kadar ağır ve ciddi olacağı uyarısında bulunmuş,¹²³ Fransız basını ise Salib'e ait bir karış toprağın Hilal'e intikal edemeyeceği¹²⁴ yolundaki yazılarıyla kamuoyunu yönlendirmeye çalışmıştır.

Alman Politikası

Almanya'nın birliğine kavuşmasında büyük hizmetleri geçmiş olan Prens Otto von Bismarck'ın ifadelendirdiği devletlerarası ilişkilerde sürekli dostluk ve düşmanlıkların bulunmadığı, önemli olanın çıkarlar olduğu düşüncesi gereği Almanya; Girit ve akabinde ortaya çıkan meselelerde, görünürde Osmanlı yanlısı olmuşsa da neticede kendi menfaatleri istikametinde bir politika izlemiştir.

İç dinamiklerini sağladıktan sonra dünya politikası gütmeye başlayan Almanya Drang nach Osten siyaseti ile daha ziyade Doğu'ya doğru yönelmiş, Osmanlı Devleti ile siyasi, askerî ve iktisadi ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu noktada 6 Ekim 1888'de İstanbul-Bağdat Demiryolu ihalesini almış, 1889'da II. Wilhelm, İstanbul'u ziyaret etmiş, 26 Ağustos 1890'da Osmanlı ve Alman Devletleri arasında bir ticaret antlaşması imzalanmıştır. Buna bağlı olarak Almanya; İngiltere ve Fransa'dan boşalan yerleri doldurmuş, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana bir politika izlemeye koyulmuştur. Bu sebeple Şark'ta özellikle karışıklık zuhuruna meydan vermemek Almanya'nın esas kabul ettiği hususlardan birisi olmuş, Girit meselesinin gündemde olduğu bir sırada Makedonya'da halkın silahlanması, doğuracağı neticeler itibarıyla Almanya'yı rahatsız etmiştir.¹²⁵ Girit'in gerek Suda Limanı'nda gerekse bir başka noktasında bir kömür istasyonu elde etmeye çalışan¹²⁶ ve diğer Balkan hükûmetlerine kötü bir misal olmasından endişe ederek Girit'in Yunanistan'a ilhakına şiddetle karşı çıkan Almanya'nın mevcut meselede Osmanlı Devleti'ne karşı Yunanistan'ı desteklemesi

¹²² BOA, Y.A.Hus., nr 366/75, 11 Ramazan 314/1 Şubat 313.

¹²³ Sun, a.g.e., s. 26.

¹²⁴ M. Rıza, a.g.e., s. 47.

¹²⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 366/75, 1 Şubat 312.

¹²⁶ Veley, a.g.e., s. 40.

imkânsız bir durum hâline gelmiştir.¹²⁷

Almanya şark işlerinde her ne kadar daima bir dereceye kadar ihtiraslarıyla hareket ederek diğer Avrupa devletlerine tâbi olmuşsa da bu defa hâl ve mevkiin gereği gibi vuzuha kavuşmakta olduğunu ve bu vahim meselede akrabalık bağları ve sair mülahazaların bertaraf edilmesi gerektiğini görerek mevcut kargaşa durumuna artık bir son verilmesi lazım geldiğine inanmıştır.¹²⁸ Bu sebeple Yunanistan tarafından vuku bulan sınır tecavüzlerinin devletlerarası antlaşmalar hükümlerini açıktan açığa ihlal demek olduğunu defalarca tekit ve tekrar etmiş, Osmanlı Devleti'nin mezkûr antlaşmalar gereği hukukunu ve mülkünü koruma hakkına sahip olduğunu ifadeden çekinmemiş,¹²⁹ Avrupa'da birçok karışıklığa sebebiyet vereceği beyanıyla Büyük Devletler arasında Yunanistan'ı mütecaviz tavrından dolayı en fazla kınayan devletlerden biri olmuştur.¹³⁰

Alman Hükûmeti gerek Osmanlı Devleti'nin hukukunun muhafazası ve mülkünün tamamiyeti açısından gerekse Avrupa genel barışının devamı ve Büyük Devletlerin siyasi nüfuzunun korunması bakımından tehlikeli gördüğü bu duruma dair görüşünü Büyük Devletler nezdinde de ifade etmiş,¹³¹ bu noktada Yunan sahillerinin abluka altına alınması teklifinde bulunmuştur.¹³² Özellikle Alman Hükûmeti'nin girişimleri neticesinde Büyük Devletler, Yunan Hükûmeti'nin her türlü hareketini men etmek ve hatta her ne suretle olursa olsun âsileri teşvik etmesine meydan vermemek üzere aralarında ittifaka varmışlardır. Almanya ayrıca Yunan Hükûmeti'nin her türlü hareketine engel olmak ve her ne şekilde olursa olsun âsilere yardım etmesini önlemek üzere savaş gemilerine bu yolda talimat vermiştir. Bütün bunları yaparken huzur ve barışın nezdinde ne denli mühim olduğunu vurgulamaya çalışmış ve bunları barıştan yana olduğunun birer delili olarak saymıştır.¹³³

Yunan tecavüzlerine karşı böyle bir politika izleyen Almanya Osmanlı Hükûmeti'nden de taahhüt ettiği ıslahat hareketine bir an evvel

¹²⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 355/66, 10 Haziran 1896; BOA, Y.A.Hus., nr 353/23, 2 Temmuz 312.

¹²⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 966/94, 15 Şubat 1897.

¹²⁹ A.g.v.; BOA, İr. Gir., nr 1205, 28 Mart 313.

¹³⁰ Selanikli Tevfik, a.g.e., s. 12; Tevfik-Zühdü, a.g.e., s. 104; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 74.

¹³¹ BOA, Y.A.Hus., nr 966/94, 15 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 13 Şubat 1897.

¹³² BOA, Y.A.Hus., nr 367/17, 18 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 367/33, 7 Şubat 313; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 73.

¹³³ BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 13 Şubat 1897.

başlaması talebinde bulunmuş,¹³⁴ olayların önünün alınması ve isyanın bastırılması noktasında idarede yapabileceği değişiklikleri¹³⁵ dile getirmiştir. Alman basını ise Babıâli'nin vaat olunan ıslahatları ve verilmesi gereken imtiyazları ilanda yavaş davrandığını yazmış ve Osmanlı Hükûmeti'nin Ermeni olaylarını teskine muvaffak olduktan sonra kendisini isyandan asla korkup çekinmeyen büyük bir devlet olarak görmeye başladığı iddiasında bulunmuş ve böyle bir politikanın hatalı olduğunu da ifade etmekten geri kalmamıştır.¹³⁶

Teselya ve Makedonya cihetlerinde bazı olayların meydana gelmesinin melhuz bulunmasından dolayı bölge ahalisine silah dağıtılmış olduğunu haber alan Almanya buralarda kargaşanın meydana gelmesi hâlinde ahalinin bu gibi olaylara müdahalesinin birçok müessif durumlar ortaya çıkarabileceğini, bunun ise Avrupa devletleri üzerinde kötü bir tesir meydana getireceğini ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin gayet vahim neticelere maruz kalabileceğini hususi ve dostane bir surette Osmanlı Hükûmet ricaline bildirmiş, tedbir alınması noktasında kendilerine ihtarda bulunmuştur.¹³⁷

Girit'te zuhur eden hâdiseleri teessüfle karşılayan¹³⁸ ve ilk merhalede askerî tedbirlere başvurmayan Osmanlı Hükûmeti'nin bu davranışını takdire şayan gören¹³⁹ Almanya yine Şubat başlarında, meselenin barışçıl bir surette hâll edilmesi ümidinin tamamıyla zail olmamakla birlikte şüpheli bir hâl alması üzerine mevcut huzursuzluğun bertaraf edilmesinin en kestirme yolunun savaş olduğuna kâni olmuş ve Osmanlı Devleti'ne, müessir bir şekilde netice verecek askerî tedbirlere müracaat etmek suretiyle, Teselya bölgesine girmesi tavsiyesinde bulunmuştur.¹⁴⁰

Yunan meselesi sırasında zahirde büyük bir Yunan aleyhtarlığı ve Osmanlı taraftarlığı sergileyen bir politika izlemekle Almanya, Osmanlı Devleti ile olan dostluğunu pekiştirmeye, iki devlet arasındaki dostane münasebetten daha fazla istifade etmeye çalışmıştır. Almanya attığı her adımda, Yunanistan'ın Gennadis'i Kral Vekili olarak tayin etmesine gösterdiği büyük tepki ile Kral George'un tahtan iyi bir Alman

¹³⁴ A.g.v.

¹³⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 355/48, 7 Safer 314/6 Temmuz 312.

¹³⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 352/140, 8 Mayıs 96. Rumeli'ye yönelik ıslahatlar konusunda Alman Basını'nın bir değerlendirmesi için bak: A.g.v.

¹³⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 366/75, 11 Ramazan 314/1 Şubat 313.

¹³⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 355/48, 7 Safer 314/6 Temmuz 312.

¹³⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 366/81, 13 Şubat 1897.

¹⁴⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 367/14, 7 Şubat 312; BOA, Y.A.Hus., nr 367/25, 19 Şubat 1897; BOA, Y.A.Hus., nr 367/25, 19 Şubat 1897; BOA, Y.A.Res., nr 86/20, 9 Zilkade 314/30 Mart 313.

tarafтары olan Prens Konstantin adına feragat etmesinin¹⁴¹ Almanya'ya sağlayacağı menfaatleri düşünmesi örneğinde olduğu gibi, gelecekteki kendi menfaatlerini göz önüne alarak hareket etmiştir.

Almanya'nın mevcut meselede Osmanlı Hükûmeti'ni destekler bir politika izlemesinde Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'a karşı kazanacağı bir zaferin aynı zamanda kendisini de onore edecek olmasının büyük etkisi olmuştur. Zira 1883'ten beri Osmanlı ordusu Alman subayları tarafından ıslah edilmekte ve Osmanlı ordusunda Alman askerî mühimmat ve teçhizatı kullanılmaktaydı. Bu ve sair sebeplerden dolayıdır ki Almanya, Fransa ve İtalya'dan Yunanistan'a karşı sert tedbirlerin uygulamaya konmasını istemiş, Fransa ve Rusya'ya karşı ise İngiltere'yi ikâme etmeye¹⁴² çalışmıştır. Böyle olmakla beraber Almanya izlemiş olduğu siyaset ve ortaya koymuş olduğu önerilerle tek başına bir politika izlemekten de kaçınmış, daha ziyade Avusturya ve Rusya ile birlikte olmak üzere, Büyük Devletlerle birlikte hareket etmeyi tercih etmiştir. Savaştan sonra ise bir türlü çözüme kavuşmayan ve kavuşmayacak olan Girit meselesi ile olan alakasını yavaş yavaş kesmeye ve konuyla ikinci derecede ilgili kalmaya başlamış,¹⁴³ Mart 1898'den itibaren ise Girit konusunda siyasi açıdan münzevilğe yönelmesinin yanında Avusturya ile birlikte adadan askerlerini de çekmek suretiyle askerî¹⁴⁴ açıdan da aynı tavrı sergilemeye başlamıştır. Almanya'nın böyle bir politika izlemesinde Girit probleminin yapısının olduğu kadar Osmanlı Devleti ile olan münasebetlerinin ve bölge üzerindeki menfaatlerinin de mühim bir rolü olmuştur.

İngiliz Politikası

On dokuzuncu asrın ikinci yarısına kadar Uzak Doğu sömürgelerini muhafaza etmek gayesiyle Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünden yana bir politika izleyen İngiltere özellikle 1877/1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra bu politikasını terk etmeye başlamıştır. Ancak bu katı politikanın uzun süreli devam etmesinin bir noktada kendisi aleyhine istenmeyen neticeler doğuracağını görmesi üzerine 1885'ten sonra kendisini daha ziyade ıslahat yahut reform tavsiye ve telkinleri ile izhar eden,¹⁴⁵ nispe-

¹⁴¹ Dakin, a.g.e., s. 151.

¹⁴² Dakin, a.g.e., s. 152.

¹⁴³ BOA, İr. Gir., nr 1286, 25 Haziran 98.

¹⁴⁴ Bayur, a.g.e., c. I/1, s. 129.

¹⁴⁵ Gerçekte Anadolu'da bir Ermenistan teşkili maksadına matuf olan zahirde ise ıslahat namıyla İngiltere ve Rusya tarafından talep olunan birtakım maddeler için bak: BOA, YEE, 5/2609/77/3.

ten daha ılımlı bir politika izlemeye koyulmuştur.

İngiltere'nin Girit üzerindeki emelleri oldukça eskilere dayanır. 1878'den 1912'ye kadar Yunanistan'ın Girit'i hangi yolla olursa olsun sınırları içerisine katmasına sürekli karşı çıkmış,¹⁴⁶ bu noktada adanın Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmasını tercih etmiştir. Malta ve Kıbrıs gibi hem Uzak Doğu'nun adım taşlarından biri durumunda olması hem de Rusya'nın sıcak denizlere inmesini önlemesi imkânına sahip olması dolayısıyla Girit'i bir İngiliz adası hâline getirmeyi düşünmüş, işgale muvaffak olması hâlinde Çanakkale Boğazı'ndan İskenderun Körfezi'ne kadar Anadolu'nun bütün batı ve güney sahillerinin İngiliz murakabesi altına gireceği bu ada Osmanlı Devleti'ne bağlı kaldığı sürece Osmanlı mirasının bu kısmını elde edebileceğini ümit etmiştir.¹⁴⁷

İngiltere, uzun senelerden beri adada Müslümanlarla Hristiyanlar arasında cereyan eden mücadelenin ve nihayet ortaya çıkan isyanın sorumlusu olarak Osmanlı idaresini görmüş, 1878 tarihli Halepa mukavelenamesine istinaden Berlin Antlaşması gereğince Girit'teki durumun devletlerarası bir mesele hâline dönüştüğüne kâni olmuş ve ada yönetiminde birtakım değişiklikler yapılması ve müessir tedbirler alınması konusunda Babiâli'yi uyarmıştır.¹⁴⁸ Diğer taraftan Yunanistan'a karşı ise başlangıçta kesin bir tavır ortaya koyma yoluna gitmemiştir. Girit'teki olayların henüz çığırından çıkmadığı bir sırada diğer Avrupa Büyük Devletleri tarafından yapılan tekliflere fazla bir ehemmiyet de atfetmemiş,¹⁴⁹ Yunanistan ve Girit'in abluka altına alınması önerisini ise kesin bir dille reddetmiştir.¹⁵⁰ Savaş arifesinde iş başında bulunan İngiliz Hükûmeti, Girit'teki durumun vahamet derecesine ulaşmış olduğundan haberdar olmadığına inandığı Osmanlı Hükûmeti'nin kendisine yaptığı talepleri ve bilgilendirmeyi dikkate almak suretiyle bunlar ışığında hareket etmekten ziyade¹⁵¹ Atina, Girit ve sair yerlerde bulunan kendi sefir ve konsoloslarının hazırlamış olduğu raporlara istinaden Girit konusunda politika üretme yolunu tercih etmiştir. Ayrıca Girit meselesinde münferit olarak hareket etmemeyi de temel prensip hâline

¹⁴⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 353/66, 4 Haziran 1896; Abdülhamid, a.g.e., s. 77; Selahi, a.g.e., s. 20.

¹⁴⁷ Velej, a.g.e., s. 19, 22-23.

¹⁴⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 355/40, 8 Safer 314/4 Temmuz 1896.

¹⁴⁹ BOA, Y.A.Hus., nr 355/48, 7 Safer 314/6 Temmuz 312.

¹⁵⁰ BOA, Y.A.Hus., nr 367/17, 6 Şubat 313; BOA, Y.A.Hus., nr 367/33, 7 Şubat 313; BOA, Y.A.Hus., nr 357/7, 29 Safer 314/28 Temmuz 312; Vecihi ve Rüfeka, a.g.e., s. 52.

¹⁵¹ Mesela bak: BOA, Y.A.Hus., nr 353/66, 15 Muharrem 314/15 Haziran 312; BOA, Y.A.Hus., nr 367/18, 18 Şubat 1897.

getirmiştir.¹⁵² Gerek bu tutumu gerekse adaya yönelik tarihî yaklaşımı sebebiyle İngiltere'nin Girit'i bir vesile ile kendi nüfuzu altına alacağı genel kanaati Avrupa devletleri arasında geçerli bir endişe hâline gelmiştir.¹⁵³

Arap Yarımadası, İran ve Hindistan topraklarına açılan bir kapı meşabesinde bulunan ve ele geçirmesi hâlinde boğazları uzaktan abluka altına alarak Rusya'nın bu yöndeki faaliyetlerini murakabe altında tutmaya kadir olacak olan İngiltere¹⁵⁴ Yunan asker ve savaş gemilerinin yumuşak bir üsüpla Girit'ten geriye çekilmesini sağlamak üzere Girit'e muhtariyet verilmesini temine çalışmış, ama İngiliz kamuoyunun arzusu hilafına¹⁵⁵ ilhaka asla razı olmamıştır. Ancak Yunanistan'ın söz dinlememesi ve Balkanlara asker sevkياتına başlaması üzerine, bir anlamda Yunanistan'ı cezalandırmak maksadıyla Osmanlı kuvvetleri karşısında belli bir noktaya kadar Yunanistan'ı da yalnız bırakma yoluna gitmiştir.

Amerikan Politikası

Daha ziyade kültürel ve dostane münasebetler şeklinde başlayan ve tebarüz eden Osmanlı-Amerika ilişkileri 1897 Savaşı'ndan pek etkilenmiştir denemez. Zira bu tarihlerdeki Yunan meselesi ve savaşına Amerika'nın ciddi bir etkisinden bahsetmek doğru değildir. Bunun böyle olmasında savaşan devletlerle Amerika arasında yer alan coğrafi uzaklığın etkisi açıktır.

Amerikan yönetiminin ve toplumunun savaş karşısındaki durumunu genel olarak değerlendirmek gerekirse bu tavrı savaş öncesi ve savaş sonrası şeklinde iki döneme ayırmak gerekecektir: İlk dönemde Amerikan halkının Yunanlılara karşı duymuş olduğu bir teveccühten söz edilebilir. Ancak bu teveccüh daha ziyade kendisini gazete sütunlarında izhar etmiş, sokak gösterilerine yansımış, gönüllü göndermek ve maddi açıdan Yunanistan'a yardımda bulunmak şeklinde tebarüz etmiştir. Mesela, bu dönemde Yunan Kraliçesi'nin Amerikan Kızılhaç Cemiyeti'ne doğrudan doğruya telgraf çekmesi ve bizzat maddi yardım talebinde bulunması, bir kısım Amerikan senatörlerinin hanımları ve hatta hariciye nazırının eşinin gayret ve teşvikleriyle Amerika'da Yunanistan adına para toplanması söz konusu olmuştur.¹⁵⁶

¹⁵² BOA, Y.A.Hus., nr 355/40, 8 Safer 314/4 Temmuz 1896.

¹⁵³ Adıyke, Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı, s. 225.

¹⁵⁴ Velej, a.g.e., s. 21, 23.

¹⁵⁵ Yah; 353/66, 4 Haziran 1896; Vecihi ve Rüfekası, a.g.e., s. 77.

¹⁵⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 374/118, 10 Haziran 313.

İkinci dönemde ise Yunanistan ile olan savaşın başlangıcından itibaren Osmanlı kuvvetleri tarafından elde edilen muzafferiyetler ve İslam inancının bir gereği olarak zapt olunan yerlerde gerek mahalli halka gerekse Yunan kuvvetlerinden ele geçirilen esirlere gösterilen insan-cıl muamele Amerika'da bütün basın ve halk tarafından sitayişle yâd olunmuş ve Osmanlı Devleti hakkında hürmet hissini uyandırmıştır. Yunanlıların hiçbir yerde metanet gösterememeleri yanı sıra çekilmek zorunda kaldıkları yerlerde tutuklu bulunan cânî ve mahkumları serbest bırakarak halkın can ve malına kastetmelerine izin vermiş olmaları ise daha evvel kendilerine karşı duyulan muhabbeti izale etmiştir. Osmanlı kuvvetlerinin kazanmış olduğu zaferlerden dolayı Amerikan halkının Osmanlı Devleti'nin kuvvet ve kudreti hakkındaki yanlış kanaatleri silinmiş, elde edilen başarıdan dolayı New York'taki Osmanlı Şehbenderliği'ne tebrik mektup ve telgrafları gönderilmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁷ A.g.v.

SONUÇ

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin ortaya çıkış sebebi Girit hâdisesi olmuştur. Bu hâdiseye ise Osmanlı Devleti'nin geniş hoşgörüsü içerisinde her türlü hakka sahip olarak yaşayan Yunanlıların teşvik ve ifsatlarının bir neticesi olarak meydana gelmiştir. Yunan Hükûmeti Girit'te meydana getirdiği kargaşayı sadece yerli eşkıya elinde bırakmamış aynı zamanda kendi ahalisinden tertip ettiği silahlı eşkıya fırkalarını düzenli askerleriyle birlikte adaya musallat etmiştir. Diğer taraftan deniz kuvvetlerini de Girit'in zapt ve istilasını maksadıyla ada sularına göndermiştir. Yunanistan'ın bu gayet aleni tecavüzkarlığı sebebiyledir ki adada muayyen yerlerde yaşayan Müslüman halk ve zayıf bulunduğu noktalarda Osmanlı askerleri, hiçbir medeniyet ve milletin kabul edemeyeceği vahşi ve gaddar bir surette kadın, erkek ve çocuk ayırımı yapılmadan katle tâbi tutulmuşlardır. Bu sebeple savaşa sebebiyet veren Girit Meselesi'ni başlangıçtan Halepa Mukavelesi'nin ilanına kadar olan birinci dönem; Halepa Mukavelesi'nin ilanından bu mukavelenin devletçe tadiline (1889) kadar olan ikinci dönem; 1889 tarihinden yeniden uygulamaya konduğu 24 Haziran 1896 tarihine kadar olan üçüncü dönem; 1896 tarihinden Yunanlıların Girit'e donanma ve asker sevk etmeye başladıkları 1897 tarihine kadar olan dördüncü dönem; Büyük Devletlerin Girit'e muhtariyet ilanı ile adanın Osmanlı askerlerinden arındırılması ile Osmanlı hâkimiyetinin fiilen son bulduğu tarihe kadar olan beşinci dönem ve nihayet mezkûr tarihten Balkan Savaşı neticesinde Girit'in Yunanistan'a terkine kadar olan altıncı dönem¹ şeklinde safhalara ayırmak mümkündür.

Topraklarının bütünlüğünü muhafaza etmek ve hükûmranlık haklarını korumak mecburiyetinde olan her devlet gibi Osmanlı Devleti de Yunan Hükûmeti'nin âdeta bir şekavet ve Osmanlı topraklarını gasp etme kabilinden olan hareket ve muamelesine karşı her türlü şiddet hareketi icrasında bulunmakta muhtar iken olaylar karşısında adilâne

¹ Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 36.

hareket edeceklerine itimat ettiği Büyük Devletlerin kararlarına riayet ve onlarla birlikte hareket etmiş, topraklarının bütünlüğünün muhafazası şartıyla mezkûr devletlerin her türlü tavsiye ve ihtarlarını kabul etmiştir.

Girit'te meydana gelen olayların Büyük Devletleri de meşgul ettiği bir sırada Yunanistan'ın hudut cihetinden yapmış olduğu tecavüzlere Osmanlı Devleti tarafından önceleri teenni ile yaklaşılmış, fakat olayların diplomasi yoluyla önlenmesinin mümkün olmadığı anlaşılmaya üzerine, uzun müzakerelerden sonra, Osmanlı Hükûmeti'nce savaşa karar verilmiştir. Savaş sebebiyle Rumeli'nin Yunan hududundan Anadolu'nun şark hududuna kadar Osmanlı Devleti askerî sınıflarından mühim bir kısmının silahaltına alınması söz konusu olmuş, bu durum ise ziraat ve ticaret bakımından birçok zarara sebebiyet vermiştir. Savaş hâli devletçe karşılanmak üzere fevkalade masrafların vuku bulmasına sebep olduğu gibi bir hayli askerinin de şehit düşmesini doğurmuştur. Ayrıca bu savaşın vukuu ile zaten mali buhrandan dolayı zoraki uygulanma imkânı bulan ıslahat çalışmaları da kesintiye uğramış, dikkatler başka ve daha acil noktalara çevrilmiştir.

Yunanistan, hududun müsait bulunduğu muayyen noktalarından ifade ile Makedonya'da bir ihtilal çıkarmak ve böyle bir durumla hem Osmanlı Devleti hem de Avrupa genel barışının muhafazası konusunda müttefik olan Büyük Devletlerin menfaatleri aleyhine bir durum meydana getirmek ve dolayısıyla da bir şeyler kazanmak istemişse de savaşın Osmanlı Devleti lehine neticelenmesi Büyük Devletlerin de arzuları hilafına olan böyle bir tehlikeyi fiilen ve maddeten gerçekleştirmekten alıkoymuştur.

Osmanlı kuvvetlerinin elde ettiği muzafferiyetler içeride olduğu kadar Mısır,² Tahran,³ Hindistan,⁴ Mesina,⁵ Açe⁶ ve sair yerlerde büyük şenlikler ve heyecanlı konuşmaların yapıldığı, toplantıların düzenlendiği⁷ bir ortam içerisinde karşılanmış, Osmanlı himayesine tekrar dönüşmesini gündeme getirmiş⁸ Osmanlı Hilafeti'ne karşı duyulan kalbî

² BOA, İr. Yun., nr 867, 24 Zilkade 314/14 Nisan 313.

³ BOA, Y.A.Hus., nr 374/95, 5 Mayıs 313.

⁴ BOA, İr. Yun., nr 951, 26 Muharrem 315/15 Haziran 313; Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ter: Metin Kırıatlı, Ankara 1993, 5. Baskı, s. 340.

⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 374/47, 20 Mayıs 1897.

⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 380/54, 23 Kanunuevvel 313/11 Nisan 315.

⁷ İkdam Gazetesi, No: 1044, 15 Haziran 1897.

⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 380/54, 23 Kanunuevvel 313/11 Nisan 315.

bağlılığın yeniden canlanmasına,⁹ Türkistan, Madagaskar ve Cezayir Müslümanları arasında karışıklıkların çıkmasına¹⁰ ve İngiltere'nin dikkatlerini yeniden hilafet meselesine çevirmesine¹¹ sebebiyet vermiştir. Böyle bir durum ise hiç şüphesiz Sultan II. Abdülhamid'in uygulamaya koyduğu İslamcılık politikasını kolaylaştıran, geliştiren ve genelleştiren bir unsur olmuştur.

1897 Savaşı dolayısıyla elde edilen galibiyet dolayısıyla zafere samsamış Türk halkı muzafferiyetin gurur ve sevincini tatmış, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898'de İstanbul'a gelişi ve İslamiyet'e yakın olduğu hissini uyandırması halkın padişaha karşı duyduğu bağlılık ve itimadı daha da artırmıştır. Sultan II. Abdülhamid gerek elde edilen askerî zaferin gerekse halk tarafından kendisine karşı duyulan teveccühün bir neticesi olarak Gazilik unvanını almış ve yine bundan dolayı Sultan II. Abdülhamid yönetimine karşı süre gelen muhalefet de bir noktaya kadar sinmiş ve sindirilmiştir. Savaşın mühim neticelerinden bir diğeri de İkinci Meşrutiyet Hükûmetleri'nin deniz politikasını etkilemiş olmasıdır.¹²

Yaşanan bu savaş ve özellikle Dömeke muzafferiyeti ile Osmanlı ordusunun 1877/1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda zedelenmiş olan prestiji düzeltilmeye çalışılmış, bir taraftan mevcut Osmanlı Devleti'nin askerî güç ve kuvveti ortaya konurken diğer taraftan da Osmanlı Devleti hakkında Avrupa nazarında oluşan Hasta Adam imajı kısmen de olsa silinmiştir,¹³ çünkü bu tarihe ve muzafferiyete kadar Osmanlı ordusunun harp gücüne itimat edilmemiş, bu teşkilatın da diğerlerinden farklı olmadığına inanılmıştır. Diğer taraftan seferberlik ilan edildiği zaman hazinede ihtiyaca kâfi bir miktarda paranın olmaması yanında kredi bulma imkânın da olmayışı Avrupa devletlerine hak verir bir vaziyet meydana getirmiştir. Ancak bu savaştan sonra Osmanlı Devleti'nin durumunun zannedildiği kadar kötü olmadığı ve aleyhindeki hainâne planların kolay kolay gerçekleştirilemeyeceği anlaşılmıştır. Lord Salisbury'nin ifadesi ile Osmanlı Devleti kazanılan bu savaşla yaşama kabiliyetini ispat etmiş,¹⁴ ömrünü yaklaşık yirmi yıl gibi bir süre daha uzatmaya muvaffak olmuştur.

⁹ BOA, İr. Yun., nr 972, 27 Safer 315/15 Temmuz 313.

¹⁰ Lewis, a.g.e., s. 340.

¹¹ İÖR: L/P & S/11/119-782, p. 4865, 5 December 1917; Bayur, a.g.e., c. I/I, s. 117.

¹² Büyüktuğrul, a.g.m., s. 313.

¹³ BOA, YEE, 9/1070/72/4.

¹⁴ M. Rıza, a.g.e., s. 47.

Osmanlı Devleti açısından Yunan meselesinin, hukukun muhafazası ve güç yetirme olarak özetlenebilecek, iki önemli hususiyeti söz konusu olmuştur.¹⁵ Osmanlı Hükûmeti bu mülahazalarla savaşa müracaat etmiş ve savaş meydanında belirgin bir başarı göstermişse de bu başarıyı ne yazık ki Büyük Devletlerin Yunanistan'ı himayeleri yüzünden diplomasi alanında ve barış masasında gösterememiş, elde ettiği askerî başarıyı ne coğrafi ne de mali açıdan mühim sayılabilecek bir neticeye ulaştıramamıştır. Zira elde edilen yerler iade olunduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin bu savaş için sarf etmek mecburiyetinde kaldığı paranın genel miktarı 10-12 milyon Osmanlı lirası kadar bir meblağ ulaştığı hâlde Yunanistan'dan ancak 4.100.000 liralık bir savaş tazminatı alınabilmiştir.¹⁶ Önce Teselya, arkasından hükümranlık haklarına riayet olunacağına dair Büyük Devletlerce mükerreren verilen teminatlara rağmen Girit'in kaybı ile yüz yüze gelinmiş ve bu olumsuzlukları bu topraklarda yaşayan Müslüman halkın göçü takip etmiştir. Göç etmeyip kalanlar ise sistemli bir katliama muhatap olmuş, 1897'den sonra 135.000¹⁷ Türk'ün ölümü ile mevcudiyetlerinin ekserisi son bulmuştur, fakat bununla birlikte bu savaşın cereyan etmesi -ve siyasi sonucu bir tarafa- zaferle neticelenmiş olması Epir'den, Makedonya'dan ve sair yerlerden toprak verme tavizinde bulunarak meselenin barış yolu ile halledilmesi yoluna gidilmesi hâlinde ortaya çıkacak yeni taleplerin bertaraf edilmesi ve Balkan Devletlerinin, tabir caiz ise gözlerini korutması ve mütecaviz bir politika izlemelerine fırsat vermemesi bakımından muayyen bir öneme sahip olmuştur.

Yunanistan'ın savaş meydanındaki yenilgisi ise Büyük Devletler sayesinde barış masasında zafere dönüşmüş, ilk defa Lozan müzakerelerinde aksi yaşanacak olan Yunanistan'ın mağlûbiyetlerle gelişmesi ve büyümesi bu savaş sonunda bir kez daha görülmüştür. Ancak bu siyasi başarı yanında Yunanistan maddeten ve manen mağlûp olmuş; ordusunun ve donanmasının zayıflığı tezahür etmiş; zaten iyi olmayan mali durumu savaş tazminatı ödemeye mahkum olmakla kısa bir süre için de olsa daha da kötüleşmiş ve maliyesi kontrol altına girmiş; Girit ve Makedonya'ya yönelik politikasından bir süre için vazgeçmesi gerekmiştir. Ancak bütün bu olumsuzluklar ve maruz kalınan moral bozukluğu Yunan millî ihtiraslarını, Megali İdea mefkure ve faaliyetlerini tamamıyla izale etmeye kâfi gelememiştir. Balkan Harbi'ndeki başarı ile

¹⁵ BOA, YEE, 39/1425/18/14.

¹⁶ Bak: BOA, Y.A.Res., nr 87/48, 23 Muharrem 315/12 Haziran 313.

¹⁷ Tursan, a.g.e., s. 15-16.

uğramış olduğu moral bozukluğundan kurtulan Yunanistan aynı zamanda Girit, Epir ve Makedonya'ya ilaveten Midilli, Sakız, Sisam ve Limni adalarını da almış, Birinci Dünya Savaşı neticesinde ise Batı Trakya'yı topraklarına katmıştır.

Büyük Devletler, Balkan Savaşı'nda ve hatta son Kardak Krizi'nde tekerrürüne şahit olduğumuz, ilk silaha sarılacak ve savaşı başlatacak tarafın bütün mesuliyeti yüklenmiş olacağı ve hiçbir surette savaştan fayda görmeyeceği ilanında bulunmuşlarsa da savaşa yol açan olayların önüne geçme noktasında oldukça yavaş bir davranış sergilemişlerdir. Büyük Devletlerin Girit'teki olaylara yaklaşımları gayet yavaş, tarafgir ve hafif olurken kendi sömürgelerinde aynı durumda bulunan halka gayet sert ve şiddetli tedbirlerle mukabelede bulunmayı ihmal etmemişlerdir.¹⁸ Savaş öncesinde adada cereyan etmekte olan olaylara müdahale ederek buraya sevk etmiş oldukları deniz ve kara kuvvetleri Girit'teki mevcut ve müstakbel kargaşa ve isyanlara nihayet veremediği ve savaşı bertaraf edemediği gibi Büyük Devletlerin sulh müzakerelerine iştiraki de ne Girit meselesini ne de iki devlet arasındaki anlaşmazlıkları hâletmeye kâfi gelmiştir. Savaş sonrasında Yunanistan, Osmanlı Hükûmeti'ni birtakım istihkâmlar yapmaya mecbur kılarak¹⁹ sınır tecavüzleri ve genişleme politikasını devam ettirmiş, bu yolda Etniki Eteryâ Cemiyeti üyelerini kullanmış, silah ve rehberlik açısından bunlara yardımda bulunmaktan vazgeçmemiştir.²⁰ Bu sebeple Büyük Devletlerin müdahalesi adaya barışı getirme yerine buradaki kargaşayı daha da artırmış ve nihayet Girit'in kaybını intaç etmiştir. Zaten Avrupa devletlerinin müdahil olduğu hemen hiçbir mesele, ne dün ne de bugün, tam bir çözüme kavuşmamıştır. Bugün Barış Gücü adı altında hareket eden kuvvetlerin barışı sağlama yerine savaşa seyirci kaldıkları buldukları hemen her noktadaki icraatları ile kendini göstermiş ve bu iddiayı ispat etmiştir.

Büyük Devletler savaş sonrasında ise savaş öncesi beyanlarının aksine evvela Teselya'yı vermek, sınır düzenlemelerinde Yunanistan lehine bulunmak, Yunanistan'ın muhtelif yerlerdeki isyanları teşvik eder tutumuna göz yummak ve nihayet savaşın müsebbibi ve mağlûbu olmasına rağmen onu korumak, Girit'e muhtariyet vererek Prens Yorgi'yi adaya vali yapmak suretiyle vücuda getirmiş oldukları Yunanistan'ı mükafat-

¹⁸ Kıbrıs Rumlarının 1931 İsyanı ve İngilizlerin tavrı için bak: Özoran, a.g.m., Sayı 110, s. 108-109.

¹⁹ Mesela bak: BOA, İr. Yun., nr 1091, 4 Muharrem 316/8 Haziran 314.

²⁰ Mesela bak: BOA, İr. Yun., nr 1143, 7 Eylül 320; BOA, İr. Yun., nr 1145, 7 Eylül 320.

landırmış ve ileriye yönelik emellerini daha da artırmışlardır. Esasen Yunan tarihi bir Avrupa devletleri himaye ve destek tarihi olmuştur denilebilir. Zira bağımsızlığını Çarlık Rusyası, İngiltere ve Fransa'nın yardımları ile elde etmiş; 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Büyük Devletlerden himaye görmüş; Balkan Savaşı'nda başlangıçta Fransa, sonra İngiltere, kısa bir süre için ise Almanya'nın yardımına mazhar olmuş; Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ve Fransa'nın; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise kısa bir süre Sovyetler Birliği'nin ve sonra da İngiltere ve Amerika'nın yardımına muhatap ve mazhar olmuştur. Bu sebeple, savaş da dâhil olmak üzere, Osmanlı Devleti'nce müracaat olunan bütün tedbirlere rağmen Girit kurtarılamamış, Yunanistan ve Büyük Devletlerce, savaşla ele geçirilemeyen Girit'in diplomasi yoluyla elde edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu açıdan bakıldığı zaman Sultan II. Abdülhamid dönemi denge siyasetinin Osmanlı topraklarının tam manasıyla bütünlüğünü sağlamaya kâfi gelmediği, ancak Osmanlı topraklarının parçalanması ve yağmalanmasını geciktirdiği, Tunus, Mısır, Şarkî Rumeli ve Girit örneklerinde olduğu gibi, taksit taksit elden çıkmasını sağladığı söylenebilir.

Bu savaşın Büyük Devletlerin siyaset oyunlarını göstermesi, Osmanlı-Avrupa devletleri ilişkilerini belirginleştirmesi bakımlarından da ayrı bir yeri ve ehemmiyeti vardır. Savaştan sonra Avrupa, Paris ve Berlin Kongreleri'ndeki Avrupa olmaktan çıkmıştır. Artık Avrupa'da Osmanlı severi, Osmanlı Devleti'nin devamı ve bekası uğrunda bir tüfek bile doldurtacak tek bir büyük devletin varlığından söz etmek mümkün olmamıştır.²¹ Gerek savaş öncesi gerekse savaş sırasında izlemiş oldukları politikaları genel olarak incelendiği zaman bu savaşın esasen bir Türk-Yunan mücadelesi olmaktan ziyade Yunanistan'ı kurmak, yaşatmak ve büyütme şeklinde 1820'lerde başlayıp bugünlere kadar devam eden bir Osmanlı-Avrupa devletleri mücadelesinin mücerret bir tezahürü olarak görmek mümkündür.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi ayrıca Türk milliyetçiliğinin gelişmesinde yeni bir dönemin başlamasına, Türk Edebiyatı'nın benliğini bulmasına sebep olması bakımından da büyük bir ehemmiyet arz eder. Yunan kuvvetlerinin çok kısa bir süre zarfında kesin bir mağlûbiyete maruz bırakılması Osmanlı toplumunda büyük bir heyecan ve derin akisler uyandırmıştır. Savaşın meydana getirdiği manevi atmosferin etkisiyle aynı akisler -Mehmed Emin Yurdakul'da örneği görülen- kuvvetli va-

²¹ BOA, Y.A.Hus., nr 375/13, 10 Temmuz 97.

tanseverlik duyguları ve milliyetçilik hususiyetlerini ihtiva eden birçok şiirin kaleme alınmasına sebep olmuştur. Servet-i Fünûn ve Malûmat Mecmuaları başta olmak üzere devrin birçok gazete ve dergilerinde savaş süresince sütunları süsleyen vatan heyecanı, aşkı ve sevgisini dile getiren şiirler savaştan sonra da bir süre daha devam etmiştir. Savaşı konu alan eserler de bu şiirlerden azâde kalamamıştır.²²

Şarlatanlıkla yaygaracılığa karşı ciddiyet ve vakarın zaferi demek olan 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, 18 Nisan 1897 tarihinde başlamış ve 19 Mayıs 1897'de, zayıf bir düşman, savaşa iyi hazırlanmış olan bir orduyu müdafaaya sokmanın onun manevi gücünü törpülemek olacağı inancıyla savaşa sevk edilen Osmanlı ordusu tarafından güzel bir surette mağlûp edilmekle son bulmuştur. Sultan II. Abdülhamid'in açmış olduğu okullarda modern savaş taktiklerini öğrenmiş olan kumandanlar bu savaşta büyük hizmet görmüşlerdir. Savaş -özellikle Teselya cephesinde meydana gelen muharebeler- bir kısmı eski diğer bir kısmı ise yeni tarz eğitim veren Osmanlı askerî okullarından mezun olan ve başta Başkumandan Gazi Edhem Paşa olmak üzere hemen hemen harpten evvel fazla tanınmayan şahsiyetlerden oluşan kumandanlarca idare olunmuştur.²³ Burada zikredilmesi gereken bir diğer husus da bu savaş dolayısıyla ilk defa olmak üzere bir Osmanlı savaşına, Osmanlı Matbuatı adına Sabah Gazetesi'nden bir savaş muhabirinin harp meydanına gönderilmiş²⁴ olmasıdır.

Yaşanan bu savaş sırasında Osmanlı kuvvetlerinin idaresi harbin ve askerî harekâtın icaplarına göre olmaktan ziyade siyasi ve politik mülahazalara göre olmuştur. Gerek bu durum gerekse askerî harekâtın 1877/78 Savaşı'nda olduğu gibi bu savaş sırasında da Yıldız'dan idare edilmek veya müdahalede bulunulmak suretiyle yürütülmüş olması, savaşa katılan kumandanları mümkün olan en büyük muzafferiyet ve galibiyetleri elde etmek için mücadele etme yerine kendilerini mesuliyet altına sokmaktan şiddetle kaçınma yoluna sevk etmiş gözükmektedir. Gazi Osman Paşa'nın müfettişlik görevi ile harp sahasına gönderilmiş

²² Muhtelif eserlerde yer alan 1897 Osmanlı-Yunan Harbi için yazılmış şiirlerden bir kısmı için mesela bak: Müstecâbizâde, a.g.e., s. 29-48. Bu savaşla ilgili şiirlerin akisleri ve bir değerlendirmesi için bak: Nejat Birinci, "1897 Türk-Yunan Savaşı'nın Şiirimizdeki Akisleri", Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl 12, Ekim 1983, İstanbul, Sayı 4, s. 23-42. Ayrıca bak: Erol Ülgen, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın Türk Şiirindeki Akisleri, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

²³ Osmanlı ordusunun genel durumu ve savaştaki vaziyeti için bak: Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 260 vd. Goltz Paşa, Teselya Muharebesi ve Ordû-yi Hümayûn, vr. 630.

²⁴ Tefvik-Zühdü, a.g.e., s. Mukaddime kısmı.

olması da harbin kısmen de olsa saraydan idare edildiğinin açık bir delili olmuştur. Ancak 1877/1878 Savaşı'na göre bu müdahalenin daha az gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bu sebeple Gazi Edhem Paşa savaş sırasındaki bir kısım askerî hareketlerinden ve yine hareketsizliğinden dolayı tenkide tâbi tutulmuştur. Ancak harbi idare etme ehliyetini sınırlayan Yıldız'ın bu müdahalesi²⁵ ve mevcut şartların aksi bir davranışa elvermemesi bu tenkidin pek de hakkaniyetli olduğunu ifade etmese gerektir.

Diğer taraftan savaşın cereyan ettiği sıralarda Osmanlı ordusunda birçok Alman subayın bilfiil hizmet etmekte olduğu yolunda haberler çıkmışsa da bunlar mesnetsiz iddialardan öteye gidememiştir. Ancak Osmanlı kuvvetlerinin elde etmiş olduğu bu başarıda Osmanlı ordusunda Sultan II. Abdülhamid tarafından başlatılan ve birçok kesinti ve gecikmelerle de olsa devam etmiş bulunan Alman askerî ümerasının icra ettiği ıslahat ve tensikâtının katkısının olduğu ve birçok yönden fayda sağladığında da şüphe yoktur.²⁶

Savaşta elde edilen başarı gerek eskiden beri devam eden askerî münasebetler gerekse Alman Hükûmeti'nin savaş sırasında, görünürde de olsa izlemiş olduğu Osmanlı taraftarı politika ve savaş sonrası II. Wilhelm'in İstanbul ziyareti Osmanlı-Alman münasebetlerinin daha da pekişmesine, Osmanlı Devleti'nde Alman nüfuzunun yayılması ve kökleşmesine yardım etmiştir. İngiltere, Osmanlı Devleti aleyhine izlemiş olduğu politika ile Babıâli'deki nüfuzunu hemen hemen tamamıyla izâle ederken Almanya ise gerek savaş arifesinde gerekse savaş sırasında takip etmiş olduğu mezkûr siyaseti ile hem Osmanlı Devleti'nin dostluğunu kazanmış hem de ileride Avrupa'da çıkması muhtemel bir savaşta Osmanlı Devleti'nin kendi saffında yer almasının alt yapısını oluşturmaya çalışmıştır. Rusya ise Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerinde elde etmiş olduğu bu nüfuzu gıpta ile seyretmekten başka bir şey yapamamıştır.

Hemen her savaş sırasında olduğu gibi bu savaş esnasında da birtakım devlet ricalinin birbirini çekiştirmesi, harp meydanındaki kumandanları güvenilmez olarak Padişah'a jurnallemesi söz konusu olmuştur.

²⁵ Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi, s. 75, 82, 262.

²⁶ Abdulhamid dönemi askerî ıslahatları için bak: Merwin Albert Griffiths, The Reorganization Of The Ottoman Army Under Abdulhamid II, 1880-1897, University Of California, Los Angeles, (Unpublished Ph.D), 1966; C. Max Kortepeter, "Ottoman Military Reform During The Late Tanzimat (1885-1895): The Prussian General Von Der Goltz And The Ottoman Army", V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğler-, İstanbul 21-25 Ağustos 1989, Ankara 1990, s. 174-186; Hülagü, a.g.e..

Şûrâ-yı Devlet azası Ferid Bey tarafından, Sultan Abdülaziz Han'ın hal'i sırasında Mekteb-i Harbiye'de Dahiliye Müdüriyeti vazifesinde bulunan, Yanya Kolordusu Kumandanı Ahmed Hıfzı Paşa'nın meydana gelen olaylara karışmak ve mezkûr padişah ve devlete hıyanette bulunmakla suçlanmasını konu alan²⁷ bir arızanın Sultan II. Abdülhamid'e takdim edilmesi bu noktadaki örneklerden sadece birini teşkil etmektedir.

İngiltere'nin, Rusya'nın Balkanlar'da güç kazanmasına ve Akdeniz'in sıcak sularına inmek suretiyle kendisi aleyhinde tehlike oluşturmasına engel olmak amacıyla Rusya'nın ise menfaatleri doğrultusunda maşa olarak kullanabileceği bir devlet meydana getirmek istemesiyle kurulan ve kurulma sürecinde Fransa'dan da destek gören Yunanistan teşekkül ettiği tarihten itibaren Osmanlı Devleti ile sürekli çatışma içerisinde olmuş, tahrik ve teşviklerin merkezi hâline gelmiş ve bu yöndeki politikası ile 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur. Tarihinin hiçbir döneminde dış politikasının esası hâline getirdiği Megali İdea ülküsünden vazgeçmeye yanaşmayan Yunanistan'ın bu yayılmacı politikası dün Osmanlı-Yunan çatışmasının, bugün ise Türk-Yunan anlaşmazlığının temel nedenini oluşturmuştur. Yunanistan bu felsefesinden vazgeçmediği sürece de iki devlet arasındaki mevcut anlaşmazlıkların ileriki yıllarda da devam etmesi kaçınılmaz gözükmektedir.

²⁷ BOA, YEE, 15/1242/74/14, 3 Zilkade 314/24 Mart 313.

EKLER

EK I

HUDUT TASHİH KOMİSYONUNUN ÇALIŞMALARI

Hudut tashihiine dair teferruatın Osmanlı delegeleriyle birlikte sefaret ateşemiliterleri tarafından tetkiki lazım gelmekteydi. Bu maksatla Büyük Devletler ateşemiliterleri ve Osmanlı delegeleri 22 Ekim 1897 Yenişehir'de bir araya gelmişlerdir. Öncelikle komisyonun sıfat ve memuriyeti usulen tayin olunmuş ve ertesi günden itibaren de arazi üzerinde Önbarış Antlaşması Layihası'nın birinci maddesine istinaden İstanbul'da haritası çizilmiş olan sınır hattının tespitine başlanılmıştır.

Komisyon çalışmaları esnasında delegelerin ihtilafı konularında tâbi oldukları devlet veya sefaretlerden yetki almaya çalışmaları, iklim muhalefeti ve sair sebepler dolayısıyla zaman zaman ara vermek zorunda kalmıştır. Ayrıca komisyonun çalışmalarına 3 Kasım 1897 tarihinden itibaren iştirak eden Rus delegelerinin hududun tayini sırasında zaman zaman husule gelen ihtilaflarda Yunanistan tarafını desteklemeleri söz konusu olmuştur.¹

Komisyon yapılan toplantının ardından işin zamana tahammülü bulunmaması dolayısıyla hudut hattının şark tarafında yer alan bitiş nok-

¹ Mesela bak: BOA, YEE, 22/320/153/66.

tasından başlayarak batıya doğru takip ile ertesi günü 23 Ekim 1897'de Piryetos'a ve oradan Potamoli nehrine gidilmesini kararlaştırmış ve bu hususa dair bir mazbata zapt olunduktan ve okunduktan sonra komisyon dağılmıştır.

Sınır Tashih Komisyonu 24 Ekim 1897 tarihli toplantısında Potamoli nehrine gitmek üzere tekrar toplanmıştır. Komisyon incelemeleri sonrasında sınır hattının Potamoli nehrinin en cenuptaki dökülme noktasından başlayarak sağ sahil Yunanistan'a ve sol sahil Osmanlı Devleti'ne kalmak üzere Pilatamota'dan Yenişehir'e giden yol üzerinde bulunan Papapoli köprüsüne kadar mezkûr nehrin en cenuptaki kolunun suyun toplanma hattı boyunca devam etmesini, hudut hattının mezkûr köprüde suyun toplanma hattını sağa bırakıp sol sahil üzerinde bulunan köprü ayağı üzerindeki 1 numaralı işarete varmasını kararlaştırmıştır.

25 Ekim 1897 tarihli toplantısında ise Komisyon şu kararları almıştır: Sınır hattının 10 numaralı işaretten sonra mezkûr köprüde Potamola mensup olan çayın suyun toplanma hattını takiple yukarıya çıkarak Kalyopa deresini batıda bırakıp bunun hemen kuzeyindeki dereyi takiple 2 numaralı işarete vasıl olmasını, 2 numaralı işaretten sonra sınır hattının cenubî garbîdeki dereye doğrudan doğruya inerek suyun toplanma hattına vasıl olunca en kısa dereyi takip ve Agani köyünün kuzeyinden geçerek 3 numaralı işarete varması ve 3 numaralı işaretten sonra Agaliya Tepesi ile kilisesini Osmanlı Devleti'nde bırakmak üzere mezkûr kilisenin 200 metre cenubî garbîsinde eski hududa doğruca vasıl olması. Yunan delegeleri 1 numaralı işaretten sonra yukarıda tarif olunan hudut hattı yerine İstanbul'da ateşemiliterlerin harita üzerine çizmiş oldukları hattın takip edilmesini talep etmişlerdir. Komisyon başlangıçta bu talebi dikkate almışsa da sonradan kaale almamıştır. Yine Yunan delegeleri Osmanlı Devleti'nde kalan arazi sahiplerinin ziraat yapabilme haklarına dair bir ihtiyati kayıt konulması talebinde bulunmuşlarsa da komisyon üyeleri buna yetkili olmadıklarını beyan etmişlerdir.

Sınır Tashih Komisyonu 26 Ekim 1897 tarihinde yapılan çalışmalar sonunda: Sınır hattının Ayailya kilisesi civarında 1881 sınırına ulaştıktan sonra Kokılıça'ya kadar eski hududu takip etmesi; bu noktadan sonra hudut hattının Karanya köyü ile ormanını Yunanistan'a bırakmak üzere doğruca 4 ve 5 numaralı işaretlere ulaşması; bundan sonra ise mezkûr hattın Analipsi'nin doğu güzergâhı üzerinde bulunan 6 numaralı işarete gelip oradan mezkûr Analipsi Tepesi'nin ortasını dolaş-

mak üzere müteakiben 6 yine 6, 7, 8 numaralı işaretlerden geçmesini; ki bunlardan mükerrer 6 numara ile 7 numaralı işaret arasında sınır hattı dik kayalıkların eteklerini takip etmesi; bundan sonra hududun Analipsi'nin batısında bulunan iki derenin birleştiği noktaya kadar doğruca inerek en ziyade batı tarafında bulunan derenin suyun toplanma hattını takip ile Supoto'nun batısındaki 9 numaralı sınır işaretine varmasını kararlaştırmıştır.

Sınır Tashih Komisyonu 27 Ekim 1897 tarihli toplantısında 9 numaralı işaretten sonra sınır hattı en yakın derenin suyunun toplanma hattından Çapri Vadisi'ne inerek Çapri Vadisi'nin suyun toplanma hattını şarktan batıya doğru takip etmek ve sol sahil Osmanlı Devleti'nde ve sağ sahil Yunanistan'a kalmak üzere daha sonra tayin olunacak bir noktaya ulaşması, Nezeros mıntıkasının öbür tarafında sınır hattı daha sonra tayin olunacak noktadan itibaren Şeroti Gorca Tepesi'nin en doğuda bulunan suyunun toplanma hattını takip ederek Kordrepzotiko Çapir isimli derenin sonuna kadar cenuba inmesini kararlaştırmıştır. Nezeros gölü ile köyü Osmanlı delegelerince Osmanlı Devleti'nde kalmak üzere sınır hattının Nezeros'un cenubunda bulunan dağ silsilesi üzerinden geçmesini istemiştir. Yunan delegelerinin durumu protestoda bulunmaları üzerine Büyük Devletler delegeleri bu problemin hâlli için kâfi derecede talimatı haiz olmadıklarını beyan etmişlerdir. Bunun üzerine meselenin çözümü sonraya bırakılmıştır.

Komisyon 29 Ekim 1897 tarihli toplantısında hudut hattının Kordrepzotiko Çapir deresine ulaştıktan sonra mezkûr dereyi takip ederek aşağı inerek sağ sahil Osmanlı Devleti'ne ve sol sahil Yunanistan'a kalmak üzere Sarıkaya namıyla yâd olunan mahalde 31 numaralı işarete vasil olmasını; bundan sonraki sınır hattının 32, 33, 34, 35, ve 36 numaralı hudut işaretlerini doğru bir hat üzere takip etmesini; 36 numaradan sonra sınır hattı Yunan nirengisinden Kozdere isimli üçlü noktasının takriben 50 metre cenubuna vasil olmasını ve Kozdere üçlü noktasının Osmanlı Devleti'nde kalmasını kararlaştırmışlardır.

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki meseleyi hâlletmek üzere oluşturulan Sınır Tahdit Komisyonu 30 Ekim 1897 tarihinde bir toplantı yapmışlardır. Bu toplantıda Yunan delegeleri komisyona sundukları tebligatlarda, mensup oldukları Hükûmete keşide etmek istedikleri şifreli üç kıta telgrafın Yenişehir'den iade kılındığını ve Osmanlı Devleti tarafından Yunan Hükûmeti ile kendileri arasında vuku bulacak şifreli muhâberelerin men edildiği şikâyetinde bulunarak komisyondan

çekildiklerini beyan etmişlerdir. Bunun üzerine komisyon kâtibi Önbariş Antlaşması Karamâmesi'nin birinci maddesini komisyona okuyarak mezkûr maddenin dördüncü fıkrasının, komisyon kararlarının ilgili üç taraf reylerinin ekseriyetinin alınmasıyla mümkün olabileceğini sarahaten beyan etmiş olduğunu, üç taraftan birisinin hazır olmaması hâlinde komisyonun çalışmaya devam etmek salahiyetinden vâreste kalacağını ve bundan dolayı da askerî delegelerin mensup oldukları sefaretlerden talep ettikleri yeni talimatın gelmesine kadar meclisi tatil ettiğini beyan etmiştir. Komisyon kâtibi'nin bu kararını Almanya ve Avusturya-Macaristan askerî delegeleri protesto ile karşılamışlardır.

Komisyon'un 3 Kasım 1897 tarihli toplantısında Yunan delegeleri mensup oldukları Yunan Hükûmeti ile şifreli telgraf vasıtasıyla muhâbere etmelerine Osmanlı Devleti tarafından müsaade edildiğini Büyük Devletler askerî delegelerinin en kıdemlisine bildirmiş ve komisyona iştirak etmiş olduklarından meclis toplanabilmiştir. Bu toplantıdan itibaren komisyonun çalışmalarına Rusya da bir Miralay ile iştirak etmiştir. Ayrıca daha önce Yunanistan ile Osmanlı delegeleri arasında ihtilaf konusu olan ve komisyonca sonraya tehir edilmiş bulunan Nezros mıntıkası sınır hattı da çözüme kavuşturulmuştur.

Komisyon bu tarihteki sınır hattı tespitini şu şekilde yapmıştır:

Çapırpa suyunu takip eden sınır hattı mezkûr suyun mükerrer 9 işaretinin bulunduğu mahalden Enyan (?) deresinin, suyun toplanma hattıyla birleştiği noktada Çapırpa suyundan ayrılıp mükerrer 9 numarada sona eren dereyi takip eder. Daha sonra sınır hattı Nezros gölünün şark cihetiyle kuzeyini dolaşmak ve bir işaretten diğerine doğruca ulaşmak üzere 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 ve 22 numaralı sınır işaretlerinden geçer. Müstesna olarak sınır hattı 18 numaralı işaret ile 19 numaralı işaret arasında doğru bir hat olmayıp derenin suyun toplanma hattını takip eder. 22 numaralı işaretten sonra sınır hattı doğruca Ayatanas Kilisesi'ne ve kiliseyi Yunanistan'a terk ile doğru bir hat ile evvela 23 numaralı işarete ve daha sonra da Analipsi'nin şark tarafındaki dağların hâkim noktasını Osmanlı Devleti'ne terk etmek üzere 24 numaralı sınır işaretine vâsıl olur.

Komisyonunun 4 Kasım 1897 tarihli toplantısındaki sınır hattı tayini ise şöyledir:

Sınır hattı Nezros gölünün batısında bir işaretten diğerine doğruca vâsıl olmak üzere mükerrer 24, 25, 26, 27, 28, 29 ve 30 numaralı işaretleri takip ve gölün batı sahili boyunca uzanan yolu Yunanistan'a terk

eder. 30 numaralı işaretten sonra sınır hattı Şeroti Gorca Dağı'ndan güneye Enyan iki dereden doğu tarafa ve en yakın mesafede bulunan dereye vusul ile onun suyun toplanma hattını 5 numaralı mazbatada tarif bulunduğu veçhile Kodrizotiko deresine varıncaya kadar takip eder.

Sınır Tahdit Komisyon'u 6 Kasım 1897 tarihli toplantısında ise şu kararı almıştır:

Sınır hattı 6 numaralı mazbatada evvelce tarif olunan 37 numaralı hudut işaretinden itibaren Kokino Teprank (?) batısındaki üçlü noktasının takriben 1.200 metre mesafesinde bulunan 38 numaralı işarete doğruca vasıl olur.

7 Kasım 1897 tarihli içtimâda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı 38 numaralı işaretten sonra Eğripol deresini doğruca kat edip Yunan nirengisinden Kapala üçlü noktasının bulunduğu Düztepeyi ve yine Solizmener'den (?) güneye Enyan Dağları şubesinin yüksek kısımlarını Osmanlı Devleti'nde bırakmak üzere doğruca 38 ve daha sonra da 39 numaralı sınır işaretlerine vasıl olur.

8 Kasım 1897 tarihli toplantıda komisyonla Osmanlı Devleti delegeleri arasında hududun hangi noktadan geçmesi gerektiği noktasında çıkan ihtilaf üzerine Osmanlı Devleti delegeleri mensup oldukları hükûmetten yeni talimat alıncaya kadar komisyona iştirak edemeyeceklerini açıklamaları üzerine komisyon çalışmalarını tatil etmek zorunda kalmıştır.

10 Kasım 1897 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı 44 numaradan itibaren düzgün bir hat şeklinde 45 numaraya vasıl olup Magolatepra Estronga Tepesi 44 numaralı işarete kadar Osmanlı Devleti'nde kalır. Daha sonra Ligarya köyünün kuzeyiyle batısından düz bir şekilde geçmek şartıyla sınır hattı 45 numaradan 46, 47 ve 48 numaralı işaretleri takip eder ve Ligarya köyü Yunanistan'da kalır.

11 Kasım 1897 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı 48 numaralı hudut işaretinden sonra takriben cenuba doğru düzgün bir hat üzere 49 numaralı işarete vasıl ve oradan batıya dönerek doğruca 50 numaralı işarete ve daha sonra eski sınır üzerindeki 1900 rakımlı noktaya düzgün bir hat üzere kavuşur ki burada mevcut olan eski karakolu Yunanistan'a terk eder.

Mezkûr noktadan itibaren sınır hattı Korcavali köyünü Yunanistan'a bırakmak ve mezkûr köyün kuzey, batı ve güneyini ihata etmek üzere

doğruca 51, 52, 53 ve 54 numaralı işaretleri takip eder. 45 numaralı işa-
retten sonra sınır hattı Ayayorgi Dağları şubesinin kuzeyindeki dereye
vasıl olmak üzere 54 numaradan Enyan suyunun toplanma hattını takip
ederek zikri geçen dereye vasıl olunca bunun suyun toplanma hattının
daima 60 metre uzaklık mesafesinden ve kuzeyinden geçmek ve bu su-
retle Korcavali'den öteye Enyan yolunu Yunanistan'a bırakmak üzere
devam eder.

12 Kasım 1897 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı 55 numaralı işa-
retten sonra Ayayorgi Dağları şubesinin ku-
zeyinden geçen dereden ayrılıp 56 ve oradan güneye dönerek 57, 58, 59,
60, 61, 62 ve 63 numaralara düzgün bir hat üzere vasıl olarak Tırnova'dan
Milona'ya giden yolu Yunanistan'a terk eder. 63 numaradan sonra sınır
hattı Akrotepiryon Dağları şubesini kat etmek üzere doğruca mükerrer
63 numaraya vasıl olup eski sınır üzerinde bulunan 1200 rakımlı nokta-
ya kavuşmak için 64, 65 numaralı işaretleri düzgün bir hat üzere geçer.
Mükerrer 63 numara ile 64 numaralı işaretlerin arasına ulaşılmış hattın
güneyinde bulunan mermer ocakları Yunanistan'a kalır.

14 Kasım 1897 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı Tırnova'nın kuzey batısında bulunan 1200 rakımlı nok-
tadan itibaren 1881 hududunu Beğdeğirmeni'nde Kesarniye nehrine
kadar takip ettikten sonra bitaraf bırakılan Bey Değirmeni köprüsünde
eski huduttan ayrılır. Buradan sonra sınır hattı Osmanlı Devleti'nde
kalan Sideropoloki Dağları silsilesinin şarkî kısımları üzerinde inşa olu-
nan 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75 ve 76 numaralı sınır işaretlerini
düz bir şekilde geçer.

15 Kasım 1897 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı Yenişehir'den Tırhala'ya giden yol üzerindeki harap köp-
rünün iki yüz adım mesafesinde ve Salamirya suyunun ağzı cihetinde
inşa olunan 87 numaralı sınır işaretinde nehri geçtikten sonra Babu
Dağları silsilesinin şarkî kısımları üzerinde 88 numaraya doğruca vasıl
olup mezkûr silsileyi güney doğu ve güney tarafından ihâta etmek üzere
89, 90, 91, 92, 93, 94 ve 95 numaralı sınır işaretlerini düz bir hat ile ta-
kip ederek Yenişehir'den Tırhala'ya giden yolu tamamen Yunanistan'a
terk eder.

16 Kasım 1897 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Hat 95 numaralı işa-
retten sonra düz bir hat üzere 96 numaraya ve
bu noktadan itibaren sınır hattı kuzeye doğru çıkan taşlı sırtı takip edip

Zark Vadisi'ne şarken hâkim olan sarp kayalığın güney ucunda bulunan 97 numaralı sınır işaretine kavuşur. Daha sonra sınır hattı sarp kayalığın kenarını takip ile Babudüz Tepesi'ni Osmanlı Devleti'ne ve 98 numaralı işarete değin Zark Vadisi'ni Yunanistan'a bırakır. Bundan sonra sınır hattı Zark Vadisi'ni kuzey yönünde örten dağların güney kısımları üzerinde ve mezkûr vadinin kuzey tarafında 99, 100 ve 101 numaralı sınır işaretlerini düz bir şekilde geçer.

17 Kasım 1897 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

101 numaralı işareten sonra sınır hattı Papakos sırtında bulunan 102 ve 103 numaralı işaretlere düz bir hat üzere vasıl olup takriben batı istikametiyle 104 ve 105 numaralı sınır işaretlerini düz bir şekilde kat ve 105 numaradan 108 numaraya kadar sınır işaretleriyle Kırcaçlı isimli Bizantin Kalesi'nin harabesini ihata eder. Şöyle ki 105'den 106 numaraya ve yine 107'den 108 numaraya kadar düz hattı fakat 106'dan 107 numaraya kadar kalenin eski duvarlarını takip ederek kale Osmanlı Devleti'ne ve Kırcaçlı köyü Yunanistan'a kalır. Sınır hattı 108 numaralı sınır işaretinden sonra eski sınır üzerinde bulunan Kırcaçlı...² mihverinden itibaren 50 metre uzak bir noktada iki hududa kavuşur. Buradaki kule Osmanlı Devleti'ne aittir.

18 Kasım 1897 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı 76 numaralı işareten sonra doğruca 78 ve daha sonra 79 numaralı sınır işaretlerine vasıl olup Nemunpeçe'nin takriben bir kilometre mesafesinde ve 79 numara ile 80 numaralı işaret arasında sınır hattı doğruca Salamirya nehrini kat eder. Daha sonra 81, 82, 83, 84, 85 ve 86 numaralı işaretlere düz bir şekilde vasıl olup Nemunpeçe Dağlarının bütün zirveleri Osmanlı Devleti'nde kalır. Sınır hattı Yunanistan'da kalan Koçoheyro köyünü ihata etmek üzere 86, mükerrer 86, 87 numaralı işaretlerin arasını düz bir şekilde geçer ve mükerrer 86 numara ile 87 numaralı işaret arasında Salamirya nehrini yeniden kat eder.

2 Aralık 1897 tarihli toplantıda Osmanlı Devleti delegelerinin müracaatı üzerine şu karar alınmıştır:

1. Osmanlı Devleti ve Yunan topograf subaylarından mürekkep posta marifetiyle 1881 haritasının gerek eksik mahallerinin ikmali ve gerek yeni sınır hattı üzerinde araziye muvafık olmayan bir surette yanlış olan kısımların tashihi şartıyla mezkûr haritanın sınır tahdidi çalışmasına raptedilmesi

² Kelime okunamamıştır.

2. Komisyonun tayin ettiği sınır işaretlerinin Osmanlı Devleti ve Yunan subayları tarafından müştereken mezkûr harita üzerine nakil ve çizimi

3. Osmanlı Devleti topograf postalarıyla müştereken çalışmak üzere Komisyona katılan Yunan topograf iki subayından birinin hemen gönderilmesi

4. İhtilaf vukuunda Komisyon mezkûr ihtilafı fasletmeyi taahhüt eder.

4 Aralık 1897 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır: Sınır hattı Zeygo Boyonili Roşapik denilen sarp kayalıktan gelen iki büyük derenin birleştikleri yerde bulunan 142 numaralı işaretten sonra düz bir hat üzere 143 numaraya ve Osmanlı Devleti'nde kalan 3700 rakımlı Roz Tepe'nin kuzey ve kuzey doğu ve güney doğu yamaçlarında düz bir hat üzere 143, 144 ve 145 numaralı sınır işaretlerine vasıl olur. 145 numaralı işaretten sonra sınır hattı 5936 rakımlı tepe ile Döğüm'den gelen büyük derenin birleşme noktasına kadar düz bir şekilde gidip daha sonra Döğüm deresiyle yukarı çıkar ve en kısa dere ile eski sınır üzerinde bulunan 6244 rakımlı noktada son bulur.

12 Mayıs 1898 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı 40 numaradan başlayarak doğruca 40 mükerrer ve 41, 42 ve 43 numaralı sınır işaretlerini takip ederek Valçiko Ayailya Tepesi'ni Osmanlı Devleti'ne terk eder. Daha sonra sınır hattı batıya müteveccih olmak üzere 435 numaralı işaretten başlayan küçük bir derenin suyun toplanma hattını takip ile 3674 rakımlı tepeden Enyan Büyük dereye ulaşarak işbu dere sonraki ile 43 mükerrer numaralı işarete kadar devam eder ve Magolapetra Setronga isimli düz tepeyi Osmanlı Devleti'nde bırakmak üzere doğruca 44 numaralı sınır işaretinde son bulur.

14 Mayıs 1898 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı Alfatariho'nun takriben iki kilometre batısında bulunan 109 numaralı işarete kadar 1881 hududunu takip ile bir noktada eski huduttan ayrılarak 110 ve 111 numaralı sınır işaretlerine düz bir şekilde vasıl olup daha sonra eski hududu takip eder.

15 Mayıs 1898 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı 3196 rakımlı tepeye kadar 1881 hududunu takip ile bir noktada bulunan 112 numaralı işarete eski huduttan ayrılarak düzgün bir hat üzere 113 numaralı işarete vasıl olup 113 numaradan sonra Mamolli Tepesi'nden Enyan Dağları şubesinin suyun ayrılma hattını 114

numaralı işarete kadar takip eder. 114 numaralı işaretten sonra düz bir şekilde Barberi Tepesi'ne vusul ile 1881 hududuna kavuşur.

16 Mayıs 1898 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı Pikanada Tepesi'nde 1881 hududunu terk ile bu tepeden Enyan derenin suyun toplanma hattını takiple güneyden gelen dere ile birleşme noktasında bulunan 115 numaralı ve buradan doğruca 116 ve 117 numaralı işaretlere vasıl olup Yunanistan'da kalan Longo köyünün doğu cihetiyle kuzeyini ihata eder. 118 numaradan sonra düz bir şekilde 120 numaraya ve daha sonra suyun ayrılma hattını takip ederek Metris Tepesi'ne vasıl olur ve burada 1881 hududuna kavuşur. Madrel ve Ahlinara köyleri Yunanistan'da kalır.

17 Mayıs 1898 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

121 numaralı işaretin bulunduğu Nezadiko Tepesi'nde sınır hattı 1881 hududundan ayrılıp Kırcondaris köyünü Yunanistan'da bırakmak üzere doğruca 122, 123 ve 123 mükerrer 124 numaralı işaretleri geçerek 124 numarada 1881 hududuna ulaşır.

18 Mayıs 1898 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı Keraşa köyü civarında Yailya'da 1881 hududunu terk ile düz bir şekilde 125 numaralı sınır işaretinden ve Yunanistan'da kalan Keraşa köyünün takriben dört yüz metre kuzeyinden geçerek eski hududa ulaşmak üzere Cuma Tepesi noktasında vasıl olur.

19 Mayıs 1898 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı Bulgari Tepesi'nde 1881 hududundan ayrılarak doğruca 126 ve 126 mükerrer numaralı sınır işaretlerine ve Noşrova köyünü Yunanistan'a bırakarak eski hududa ulaşmak üzere Cevmenaleta Tepesi'ne vasıl olur.

21 Mayıs 1898 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı 133 numaralı sınır işaretinden sonra Yunanistan'da Janeralis köyünün kuzeyinden geçmek üzere 134 numaralı işareti ve daha sonra 134 numaradan 135 numaraya giden derenin suyun toplanma hattını takip eder. 135 numaradan sonra Malakaş köyünün kuzeyinden geçmek üzere düz bir şekilde müteakiben 136, 137 ve 138 numaralı sınır işaretlerine vasıl olur.

22 Mayıs 1898 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı 138 numaralı sınır işaretinden sonra düz bir şekilde 139, 140, 141 ve 142 numaralarına vasıl olarak Malakaş köyünü Yunanistan'a

terk edip mezkûr köye en yakın olan ve batı cihetinde bulunan sırtların en hâkim noktası Osmanlı Devleti'nde kalır.

28 Mayıs 1898 tarihli toplantıda ise şu karar alınmıştır:

Sınır hattı 127 numaralı işaretten sonra Kakupeluri'yi Yunanistan'a bırakmak üzere doğruca 128 numaraya ve daha sonra Garibova Sırtları'nı -4786 ve 4854 rakımlı noktalar Osmanlı Devleti'nde kalmak üzere- ihata ederek doğruca 128, 128 mükerrer 129, 129 mükerrer 130, 130 mükerrer 131 numaralı sınır işaretlerini kat eder ve Yunanistan'da kalan Janeralis köyünün kuzeyinden geçerek 132 ve 133 numaralı işaretlere vasil olur.

Komisyon tarafından Önbarış Antlaşması tarifname ve ona bağlı haritada beyan edildiği ve gösterildiği şekilde sınır tashihi keyfiyeti arazi üzerinde tamamıyla icra olunmuştur. Mezkûr hudut, komisyonun kararlarıyla yapılan mazbatalarda açık bir surette tarif olunmuş ve 1881 haritası üzerine istenildiği şekilde nakledilmiş ve çizilmiştir. 30 Mayıs 1898 tarihinde komisyon vazifesini tamamladığından dolayı tatil edilmiştir.³

³ BOA, YEE, 22/320/153/66.

EK II

MUKADDEMÂT-I SULHİYYE METNİ

(Önbarış Antlaşması Metni)

Hükûmet-i Yunâniye Devlet-i Aliyye ile iade-i sulh ve müsâlemet maksadıyla kendi menâfiinin muhafazasını Düvel-i Muazzama'ya tevdi etmiş ve Babiâli düvel-i müşârun ileyhın tavassutunu kabul buyurmuş olduğundan devleteyn beyninde müstakbilen cereyan edecek münasebâtca kati ve başlıca esas ittihaz olunması lazım gelen şerâit-i âtiye bir taraftan Hariciye Nazırı devletli paşa hazretleri ve diğer taraftan Almanya, İngiltere, Avusturya, Fransa, İtalya ve Rusya sefirleri beyninde karalaştırılmıştır.

Birinci Madde

Devlet-i Aliyye ile Yunanistan beynindeki hudud mufassal tarifname ile birlikte merbut harita üzerinde gösterilen güzergâha tatbikân tashih olunacaktır. Şurası mukarrerdir ki güzergâh hududun arz üzerinde hin-i tatbikte sevku'l-Ceyş nokta-i nazarınca menâfi-i Devlet-i Aliyye'ye ait bazı tadilat-ı cüz'iyeye Babiâli ile Düvel-i Muazzama delegeleri beyninde bi'l-ittifak icra olunabilecektir. İşbu tahdid-i hududun teferruâtı alâkadar olan tarafeyn delegeleriyle düvel-i mutavassıta sefârâtı askerî delegelerinden mürekkep bir komisyon tarafından mahallinde tayin kılınacaktır.

Tahdid-i Hudud Komisyonu işbu senet tarihinden itibaren on beş gün müddet zarfında veya mümkün ise daha evvel içtima edecek ve mukarrerâtını işe dâhil olan üç tarafın ekseriyet-i ârâsıyla ittihaz eyleyecektir.

İkinci Madde

Hükûmet-i Yunâniye Devlet-i Aliyye'ye dört milyon lirâ-yi Osmâni tazminat-ı harbiye tediye edecektir.

İşbu tazminatın sür'at-i tediyesini teshil için iktiza eden sûret-i tesviye Yunanistan Düyûn-u Umûmiyesi tahvilâtını hâmil olan eski dâyinlerin hukûk-ı müktesebesine irâs-ı hâlel etmeyecek surette Düvel-i Muazzama'nın inzimâm-ı muâvenetiyle yapılacaktır.

Bunun için düvel-i mutavassıta vekillerinden mürekkep olmak ve düvel-i müşârun ileyhimden her biri birer âza bulundurmak üzere Atina'da muhtelit bir komisyon teşkil edilecektir. Hükûmet-i Yunâniye komisyonun muâmelâtını tanzim eder ve evvel be-evvel devletler tarafından tasvip olunmuş bir kanunu kabul ettirecektir ki işbu kanun mucibince tazminat-ı harbiye için akd olunacak istikraz ile düyûn-u milliye-i sâirenin tesviye-i tekâsitine kâfi vâridâtın sûret-i istifâ ve istimâli mezkûr komisyonun murakabe-i mutlakası tahtına va'z olunacaktır.

Üçüncü Madde

Teb'a-i Yunâniye'nin kable'l-Muhârebe düvel-i sâire tebaası misillü müstefid oldukları muâfiyât ve imtiyâzâtın kâidesine dokunulmaksızın konsolosluk muâfiyetince sû-i isti'mâlât vukuuna mahal bırakmamak ve lâzime-i adaletin hüsn-i cereyânına hâil olan ahvali men etmek ve i'tâ olunan i'lâmâtın icrâsını temin ve iflas işleri dâhil olmak üzere Yunanlılarla olan ihtilâfâtın da teb'a-i Osmâniye ve ecnebiyyenin menâfiini muhafaza eylemek maksadıyla suver-i tesviye-i mahsûsa akd olunacaktır.

Dördüncü Madde

İşbu Mukaddemât-ı Sulhiyye'nin tasdikinden on beş gün sonra veya mümkün ise daha evvel iktidar ve me'zûniyet-i lâzimeyi hâiz Yunan delegeleri Muâhede-i Sulhiyye-i Kat'iyye'nin emr-i tanzim ve imzasına Devlet-i Aliyye murahhaslarıyla birlikte mübâşeret etmek üzere Dersaadet'e geleceklendir.

Muâhede-i mezkûre işbu senet ahkâmının esasî üzerine akd edilecek ve bundan maada üserâ-yı harbiyenin mübâdelesi ve aff-ı umûmi ve iade edilen arazide mütemekkin ahalinin serbesti-i muhâcereti ve bir de kuvâ-i Yunâniye tarafından iras edilen hasarâtтан dolayı efrâd-i ahâliye i'tâ olunacak tazminatın sûret-i tediyesi hakkında birtakım mevâddi muhtevi olacağı gibi posta ve telgraf münâsebâtının bu münâsebâtı tanzim eden mukâvelât-ı umûmiyeye tevfikân iadesi dahi meşrut bulunacaktır.

Beşinci Madde

Âtiyyü'z-zikr mukâvelâtın üç ay mühlet zarfında akdi için dahi aynı vakit ve zamanda Dersaadet'te icrâ-yı müzâkerâta mübâşeret olunacaktır.

Evvelâ mu'terezun fihâ olan tâbiiyet mesâilini bin sekiz yüz yetmiş altı tarihinde Devlet-i Aliyye ile Yunanistan beyninde tezekkür olunan lâyihanın esasları üzerine tanzim eder bir mukâvelename.

Sâniyen üçüncü maddede musarrah şerâit dâhilinde olarak bir konsolosluk mukâvelenemesi.

Sâlisen hukûk-i umûmiye-i mücrimiyyenin mütekâbilen teslimi için bir iade-i mücrimin mukâvelenemesi.

Râbian tarafeyn hududu üzerinde harekât-ı şekâvetkârânenin men ve tenkili hakkında bir mukâvelename.

Altıncı Madde

İşbu Mukaddemât-ı Sulhiyye imza olunur olunmaz Devlet-i Aliyye ile Yunanistan beyninde hâl-i harb hitam-pezîr olacaktır.

Teselya'nın emr-i tahliyesi ikinci maddenin son iki fıkrasında musarrah şerâitin ifâ olunduğu devletlerce tasdik ve tazminat-ı harbiye için akd edilecek istikrazın zamân-ı neşri madde-i mezkûrede musarrah sûret-i tesviye-i mâliye ahkâmı mucibince muhtelit komisyon tarafından tayin edildiği günden itibaren bir ay müddet zarfında icra kılınacaktır.

Tahliye olunacak mahallerin sûret-i tahliyesiyle me'mûrin-i Yunâniye'nin sûret-i teslimi Düvel-i Muazzama delegelerinin inzimâm-ı muâvenetiyle alâkadâr olan tarafeyn delegeleri cânibinden tayin kılınacaktır.

Yedinci Madde

İşbu mukâvelename imza ve tasdik edilince Devlet-i Aliyye ile Yunanistan beyninde münâsebât-ı muntazamaya tekrar mübâşeret olunacak ve iki Hükûmetten her birinin nazar-ı kanunda hâl ve mevkiî muntazam olan tebaası diğerinin arazisi üzerinde kemâ fi's-sâbık serbestce ikâmet ve devr ve seyahat edebilecek ve serbesti-i ticaret ve seyr-i sefâin sûret-i mütekâbilede iade kılınacaktır.

Tarafeyn ileride bir ticaret ve seyr-i sefâin muâhedenamesinin akdi salahiyetini muhafaza ederler.

Sekizinci Madde

Mukâvele-i hâzıra tasdik olunur olunmaz konsolosluklar tekrar tesis olunabilecek ve bunlar her iki memlekette esnâ-yı muharebede kendi tebaalarının menâfiini muhafazaya memur olmuş olan devletler sefirlerinin inzimâm-ı muâvenetiyle ifâ-yı vazife edebileceklerdir. Beşinci maddenin “sâniyen” işaretli fıkrasında musarrah mukâvelenamenin akdine ve mevki-i icrâya vaz'ına değin konsoloslar idareye müteallik vazifelerini muharebeden evvelki aynı esaslar üzerine ifa eyleyeceklerdir.

Teb'a-i Osmâniye ile teb'a-i Yunâniye beynindeki mesâlih-i adliyye gelince ilân-ı harbden mukaddem mehâkime havale edilmiş bulunan mesâlih-i adliyye hakkında memâlik-i şâhânedede muhârebeden evvel mer'iyü'l-icra olan usûle tevfikân muâmelede devam olunacak ve ilân-ı harbden sonra zuhur eden mesâlih hakkında ise Devlet-i Aliyye ile Sırb Hükûmeti beyninde münakid 26 Şubat/9 Mart 1896 tarihli mukâvelename esasına müsteniden ve Avrupa hukûk-i adliyyesi kavâidine tevfikân muâmele edilecektir.

Dokuzuncu Madde

Esnâ-yı müzâkerâtta Devlet-i Aliyye ile Yunanistan beyninde ihtilaf vukûu takdirde alakadar olan tarafeynden biri veya diğeri nukât-i mu'terezun fihâyî Dersaadet'te mukîm Düvel-i Muazzama süferâsinin “arbitraj”ına havale edebilecek ve bunların mukarrerâtı devleteyn için mecburiyyü'l-icra olacaktır. İşbu “arbitraj” sûret-i müşterekede veya alâkadârânın mahsûsen irâe edecekleri vechile ve gerek doğrudan doğruya ve gerek mahsûs delegeler marifetiyle icra olunabilecektir. Tesâvü-i ârâ vukuunda hakemler bir hakem-i sâlis intihab edeceklerdir.

Onuncu Madde

Teselya'nın Yunanistan'a terki hakkında 24 Mayıs sene 1881 tarihli mukâvelenamenin ahkâm ve şerâiti işbu senet ile tadil edilmiş bulunan ahkâm ve şerâit müstesna olmak üzere ibkâ edilmiştir. Babîali mezkûr mukâvelename ahkâmından münbais mesâilin tesviyesi hakkındaki teklifâtını mukâvele-i mezkûreyi imza eden devletlere tebliğ ve havale eylemek hakkını muhafaza buyurur. Düvel-i müşârun ileyhimin mukarrerâtı Hükûmet-i Yunâniye tarafından kabul edilmek lazımdır.

On Birinci Madde

Devleteyn beyninde münâsebât-ı hüsn-i hem-civârinin temini maksadıyla Devlet-i Aliye ile Hükûmet-i Yunâniye kendi alanlarında Hükûmet-i mütecâvirenin huzur ve emniyetini ihlal edebilecek tahrikât ve tesvilât vukûunu tecviz etmemeyi taahhüt eyerleyeceklerdir.

Hâtîme

İşbu Mukaddemât-i Sulhiyye'nin sekiz gün mühlet zarfında taraf-ı eşraf-i Hazret-i Padişâhî'den tasdik buyurulur buyurulmaz ahkâm ve şerâit münderecesi Düvel-i Muazzama süferâsı tarafından Atina Kabinetosu'na tebliğ kılınacak ve mecbûriyyü'l-icrâ olunacaktır.

Fi 6/18 1897 tarihinde iki nüsha olarak Dersaadet'te tanzim kılınmıştır.

İmza

Calice

Nelidow

Philip Currie

Pansa

İmza

Tevfik

P. Cambon

Saurma

EK III

6/18 Eylül 1897 Tarihiyle İmza Olunan Mukaddemât-ı Sulhiyye'ye Merbut Beyanname

Hariciye Nazırı devletli paşa hazretleri bugünkü tarihli Mukaddemât-i Sulhiyye'yi imza ettiği sırada şurasını beyan eyler ki Hükûmet-i Seniyye'nin itikadınca musalahanın akdi ve Devlet-i Aliyye ile Yunanistan beyninde müstakbelen cereyan edecek münâsebâtın tayin-i esası zımnında bu kere Düvel-i Sitte-i Muazzama tarafından icra olunan tavassutun düvel-i müşârun ileyhim süferâsının lede'l-hâce işbu Mukaddemât-i Sulhiyye'nin dokuzuncu maddesi mucibince ifâya davet olunabilecekleri "hakem" vazifesi üzerinde bir gûne hüküm ve tesiri olmayacak ve binâenaleyh hakemler tarafından kendilerine tevdi olunacak nukât veya mesâili tedkik ve takdirde usul ve kâide vechile serbest-i kâmileyi haiz olacaktır.

Düvel-i Muazzama süferâsı işbu mülâhazâtı senet ittihaz ve bunun dokuzuncu maddenin mazmûnuna muvafık olduğunu tasdik ederler.

İmza

Calice

Nelidow

Philip Currie

Pansa

İmza

Tevfik

P.Cambon

Saurma

EK IV

MUAHEDE-İ KAT'İYYE-İ SULHİYYE METNİ

(Kesin Barış Antlaşması Metni)

Zât-ı şevket-simat Hazret-i Padişahî ile Haşmetlu Yunan Kralı Hazretleri bir taraftan Hariciye Nazırı devletlu paşa hazretleri ve diğer taraftan Hükûmet-i Yunaniye namına hareket eden Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya düvel-i fahimesi süferası câniblerinden 6-18 Eylül sene 1897 tarihinde imza olunan Mukaddemât-ı Sulhiyye'yi ikmal Muâhede-i Sulhiyye-i Katiye şekline tahvil ve ifrağ için beyinlerinde muvafakât-ı efkâr hasıl etmiş olduklarından taraf-ı eşref-i Hazret-i Şehriyâri'den murassa Osmâni ve Mecidî nişân-ı zîşanlar ile altın ve gümüş ve imtiyaz madalyalarını ve sair nişanları haiz ve hâmil olan Hariciye Nazırı Devletlu Tevfik Paşa Hazretleriyle murassa iftihar Osmanî ve Mecidi nişân-ı Zîşanlarını ve altın ve gümüş ve İmtiyaz madalyalarını ve sair nişanları haiz ve hâmil olan Divân-ı Muhâsebât Reisi Devletlu Hasan Fehmi Paşa Hazretleri

Ve Haşmetlu Yunan Kralı Hazretleri cânibinden fevkalade ve murahhas Ortaelçi unvanını haiz ve "Sovör" nişanının ikinci rütbesiyle sair nişanları hâmil olan Mösyö Nicola Maurocordato ile fevkalade ve murahhas Ortaelçi unvanını haiz ve "Sovör" nişanının üçüncü rütbesiyle sair nişanları hâmil olan Mösyö Kapalın Denis M. Stéphanos murahhas tayin olunduklarından murahhasân-ı müşâr ve mûmâ ileyhim yolunda ve muntazam görünen ruhsatnamelerini ba'de't-teâti mevâdd-ı âtiyeyeyi kararlaştırmışlardır:

Birinci Madde

Devlet-i Aliyye ile Yunanistan beynindeki hudud Mukaddemât-ı Sulhiyye Layihası'na merbut mufassal tarifname ve harita üzerinde gösterilen güzergâha tatbikan bervechi âti tashih olunmuştur.

Yeni hatt-ı hudud Selanik Körfezi'nin "Potamul" nehri mansıbından bed' ve bu nehri "Papapuli"ye kadar takip ederek şimâl-i garbî istikâmetiyle eski hududa teveccüh eder "Kalviya" ile "Egamutika"yı Yunan'a bırakarak "Karagaçya" (irtifa 1063 kadem) zirvesinde eski hududa mülâki olur. Badehu "Karanya" ve "Analipsis-Rapsaniyetikos" (irtifa 3263 kadem) ve "Sopoto" (irtifa 4072 kadem) Tepelerini cenub cihetinden dolaşır ve "Sopoto" Tepesi'nden itibaren "Nezeros" Gölünün cihet-i şarkiyesinde kâin sırtların eteğini takriben takip ederek "Nezeros"a doğru gider ve "Nezeros" karyesinin şimalinde vâki "Atenasyos" manastırında eski güzergâha mülâki olur. "Atenasyos" manastırından "Kodriziyotiko" suyunun mecrasına tesadüf edinceye kadar "Nezeros" gölünün cihet-i şarkiyesinde kâin sırtların eteğini takriben takip ederek "Nezeros"a doğru gider ve "Nezeros" karyesinin şimâlinde vâki "Atenasyos" manastırında eski güzergâha mülâki olur. "Atenasyos" Manastırından "Kodriziyotika" suyunun mecrâsına tesadüf edinceye kadar "Nezeros" Gölü'nün cihet-i garbîyesindeki sırtların eteğini takip ederek tekrar cenub istikâmetine doğru iner ve oradan "Godaman"ın cenûb-i şarkisinde vâki "Kokinepetra" Tepesi'ne doğru gider ve "Kokinepetra"dan garb istikâmetini alarak ve "Argiropoli" Vadisi'nden geçerek "Veletsiko" (3671 kadem) Tepesi'nin cihet-i şarkiyesinde ve bu tepeden tahminen iki kilometre mesafede vâki tepeciğe erişir ve bu noktadan eski hududa heman muvâzi ve tahminen iki kilometre bu'di mesafede bir hat takip ederek "Ligarya" karyesinin şimâline kadar "Mekşe" Tepesiyle "Meluna" Geçidi'nin boyunca gider ve "Ligarya"nın tahminen bir kilometre garbında bulunan noktadan takriben üç kilometre tûluna cenûba doğru giderek badehu tekrar garb istikâmetini alır ve "Korçiyovalı"nın (irtifa 1900 kadem) şimâlinde eski hududa mülâki olur. Oradan garben "Korçiyovalı" karyesini dolaşarak ve "A. Yorgiyos" (irtifa 2066 kadem) Tepesi'nin şimâliinden geçerek işbu karyenin cenûb cihetinden tekrar şark istikâmetini tutar ve badehu "Losfaki"nin şark cihetindeki sırtlarının eteklerini takip ederek ve Tırnova'dan Meluna'ya giden yolu Yunan'a bırakarak "Lostaki" silsile-i cibâlini dolaşır ve Tırnova'nın şimâl-i garbisinde tahminen üç kilometre mesafede vâki 1200 kadem irtifâmdaki tepede eski hududla birleşir. Hatt-ı hudud-ı

cedid “Kaseriyas” Çayı’nın kenarında vaki “Beydeğirmen”de tekrar eski hududdan ayrılarak “Sidero Paluki” (irtifa 1694 kadem) silsile-i cibalinî şark cihetinden dolaşır ve “Goniçe”nin bir kilometre garbında “Salamberya” karyesinin şimâl-i şarkisinde garbe doğru tebdil-i istikâmetle tahminen bir kilometre mesafede bu karyenin şimâlinde geçer ve yeniden “Salamberya” nehrini geçerek nehr-i mezkûrun sahil-i yesârındaki sırtların eteğini takip eder ve (2147 kadem) irtifâındaki “Babo” Tepesi’ne kadar garbe doğru gider ve bu tepeyi cenûb tarafından dolaştıktan sonra dik tepeler silsilesini bi’t-takib şimâle doğru çıkar ve “Babo” Tepesi’ni şarka bırakıp (1600 kadem) irtifâındaki tepenin cenûb-i garbîsinde bir kilometreye kadar şimâle doğru gider ve badehu garb istikâmetini alıp eski hududdan tahminen iki kilometre mesafede bir hattı takip ile eski hududun “Giriçano”nun şimâlinde teşkil eylediği zaviyede bu hudud ile mülâki olur.

Yeni hatt-ı hudud “Elefterehoriyon”nun garbında vaki olup zirvesi 1742 kadem irtifâında bulunan zaviyeyi kat eder ve “Gorça” (irtifa 3196 kadem) zirvesine kadar eski güzergâhı bi’t-takib oradan şimâle doğru “Barberi” nokta-i müsellesi üzerine giderek orada eski hududla birleşir ve eski hududu “Piknada”ya kadar takip eyledikten sonra “Mitriça” (irtifa 4418 kadem) zirvesi üzerine gider “Mitriça”dan “Kerasyasino” karyesinin şimâl-i garbîsinin kâin “Nazadiko” zirvesine kadar eski hatt-ı hududu takip ederek “Nazadiko”dan “Koçoro” (irtifa 1916 kadem) zirvesine kadar garba doğru gider ve “Kırıçodatis” karyesiyle 2555 kadem irtifâındaki tepenin tam ortasından geçerek orada eski güzergâha mülâki olur ve mezkûr tepeyi Devlet-i Aliyye’ye bırakır. “Koçoro” Tepesi’nden “Ayosilyas” zirvesine kadar eski güzergâhı bi’t-takib bu noktadan itibaren “Kırasya” karyesinin şimâlinde geçerek doğruca “Cumapisiti” zirvesine gider. “Cumapisiti”den “Bulgari” Tepesi’ne kadar eski güzergâhı bi’t-takib oradan “Nostirova”nın şimâl-i garbîsinde “Cumanalta” (irtifa 3091 kadem) zirvesine hemen hatt-ı müstakim üzere erişir ve “Nostirova”da eski güzergâhla bit-telâki bunu “Sağyada” karyesinin cenûb-i garbîsinde bir kilometre mesafede teşkil eylediği zirveye kadar takip eyler. İşbu zaviyeden itibaren yeni hatt-ı hudud cenûb-i garbîye doğru “Gribova” (irtifa 4786 kadem) zirvesine giderek cenûben bu zirveyi dolaşır badehu garb istikâmetini alarak 4000 kadem irtifâındaki tepenin şimâlen bir kilometre bu’dunda kâin “Janeralis” karyesinin beş yüz metre şimâlinde geçer ve müntehâsında işbu tepe bulunan zirve-i musattaha boyunca giderek 4200 kadem irtifâındaki tepenin cenûben

bir kilometre mesafesinden geçtikten sonra “Malakası” karyesinin beş yüz metre garbinden bi'l-mürûr hatt-ı müstakim üzere cenûba doğru iner ve 2180 kadem irtifâındaki tepe grubundaki köprünün garben bir kilometre mesafesinden “Salamberya” nehrini kat ederek 3700 kadem irtifâındaki tepenin şarkan bir kilometre mesafesinden geçer ve “Dökimi” Tepesi'nden “Kızıltepe” Tepesi'nin garb cihetine akan çaya mülâki olur ve işbu çayın mecrasını 6244 kadem irtifâında bulunan “Dökimi” Tepesi'ne kadar bi't-takib orada eski güzergâha telâki eder ve tashih-i hudud dahi orada biter.

İşbu hudud alakadar olan tarafeyn delegeler ile Düvel-i Muazzama-i Mutavassıta sefârâtı askerî delegelerinden mürekkep bir komisyon marifetiyle mahallinde tayin olunacaktır.

Tahdid-i Hudud Komisyonu'nun heman akd-i içtima ve mahalline azimetle bilâ te'hir muâmelatına ibtidâr etmesi lazım gelir. Komisyon kendi mukarrerâtını işe dâhil olan üç tarafın ekseriyet-i ârâsı ile ittihaz eyleyeceklerdir.

Hudud güzergâhının arz üzerinde hin-i tatbikinde sevku'l-ceyş nokta-i nazarınca menâfi-i Devlet-i Aliyye'ye muvafık ta'dilât-ı cüz'iyeye Babîâli ile Düvel-i Muazzama delegeleri beyninde bi'l-ittifak icra olunabilecektir.

Tahdid-i Hudud Komisyonu cânibinden tanzim ve imza edilecek olan tahdidname-i kat'î ile ona merbut harita işbu muâhedenamenin cüz-i mütemmimi addolunacaktır.

İkinci Madde

Hükûmet-i Yunâniye Mukaddemât-i Sulhiyye'nin ikinci maddesinde münderic şerâite tevfikân Devlet-i Aliyye'ye dört milyon lirâ-yı Osmâni tazminât-ı harbiye tediye edecektir.

Üçüncü Madde

Teselya'nın emr-i tahliyesine Mukaddemât-i Sulhiyye'nin altıncı maddesinde mevzu şerâit vechile ibtidâr olunacaktır.

Emr-i tahliye Mukaddemât-i Sulhiyye'nin ikinci maddesinin son iki fıkrasında musarrâh şerâitin ifâ olunduğu devletlerce tasdik ve tazminat-ı harbiye için akd edilecek istikrâzın zamân-ı neşri madde-i mezkûrede musarrâh sûret-i tesviye-i mâliye ahkâmı mûcibince muhtelit komisyon tarafından tayin edildiği günden itibaren bir ay müddet zarfında icra kılınacaktır.

Tahliye olunacak mahallerin sûret-i tahliyesiyle me'mûrin-i Yunâniye'ye teslimi Düvel-i Muazzama delegelerinin inzimâm-i muâvenetiyle alâkadar olan tarafeyn delegeleri cânibinden tayin kılınacaktır.

Dördüncü Madde

Üserâ-yi harbiye işbu muâhedenamenin tasdikini müteakib her iki taraftan iade olunacaktır.

Beşinci Madde

İlân-ı harbden evvel ve sonra zuhur eden vukûatta zi-medhal olan kâffe-i eşhas hakkında her iki taraftan kâmilen ve tamamen bir aff-ı umûmi ilan olunmuştur.

Altıncı Madde

İki Hükûmetten her birinin nazar-ı kanunda hâl ve mevkii muntazam olan tebaası diğerinin arazisi üzerinde kemâ fi's-sâbık serbestce ikâmet ve devr ve seyahat edebilecektir. Tarafeyn-i âkideynden her biri diğer taraf teb'asından mevâdd-ı cezâiyede kanunen duçâr-ı mahkûmiyet olmuş ve yahut sevâbık-ı ahvallerinden ve hukuk-i umûmiyeye müteallik irtikâb eyledikleri cerâimden dolayı haklarında tard ve teb'id kararı lâhik olmuş bulunanları kendi memâlikine kabul etmemek salahiyetini muhafaza eder. Keyfiyet evvelce tarafeyn sefâretlerine ihbar edilecektir.

Yedinci Madde

Teselya'nın sekenesi ile ahâl-i asliyesinden olup 24 Mayıs sene 1881 tarihli mukâvelenamenin on üçüncü maddesi mûcibince ta'biyyet-i Yunaniye'yi iktisab etmiş veya etmemiş olan Müslümanlar Memâlik-i Şâhâne'ye muhâcerette ve oradaki ikâmetgâhlarını tayinde serbest olacaklardır. Ta'biyyet-i Yunaniye'yi iktisab etmiş olanlar muâhede-i hâzıra tasdiknâmelerinin mübâdelesini tarihinden itibaren üç sene müddet zarfında evvelce me'mûrin-i âideye i'tâ olunacak bir beyanname mûcibince ta'biyyet-i Osmaniye'yi kabul ve ihtiyar etmek salahiyetini haiz olacaklardır. Muhâcirin-i merkûmenin cümlesi mârrü'z-zikirdir. Mukâvelenameye tevfiakan Yunanistan'da kâin emlaklerinden tamamıyla ve bilâ mâni istifade ve bunları idarede devam eyleyeceklerdir.

Hududun yeniden tashihi münâsebetiyle Devlet-i Aliyye'ye iade kılınan mahallerin ve ahâl-i asliyesinden olanlara veyahut el-yevm mahall-i mezkûrede mukîm bulunanlara mütekâbilen aynı fevâid-bahş olunmuştur.

Devlet-i Aliyye'ye iade kılınan mahallerin işbu sekene veya ahâl-i asliyesinden ve mahall-i mezkûrede kâin müessesât veya nevâhi vekillerinden Teselya'da emlakı bulunanlar bunları kemâ fi's-sâbık zer' ve idare etmek ve iltizama vermek üzere hududu geçmekte serbest olacaklardır ve bundan dolayı kendilerine bir gûna mâni ika edilmeyecektir.

Gerek Teselya'nın sekene veya ahâli-i asliyesinden ve gerek mahall-i mezkûredeki müessesât veya nevâhi vekillerinden Devlet-i Aliyye'ye iade olunan arazide emlaki bulunanlara aynı fevâid bahşedilmiştir.

Sekizinci Madde

Mukaddemât-i Sulhiyye'nin dördüncü maddesi ahkâmını icrâen Hükûmet-i Yunaniye kuvvâ-yı Yunaniye tarafından ika olunan hasarat-tan dolayı efrâd-ı ahaliye tazminat olmak üzere Devlet-i Aliyye'ye yüz bin Osmanlı lirası te'diye edecektir. Meblağ-ı mezbûr tazminat-ı harbiye ile aynı zamanda te'diye kılınacaktır.

Dokuzuncu Madde

Teb'a-i Yunâniye'nin kable'l-muhârebe düvel-i sâire tebaası misillü müstefid oldukları muâfiyât ve imtiyâzâtın kâidesine dokunulmaksızın konsolosluk muâfiyetince sû-ı İsti'mâlât vukuuna mahal bırakmamak ve lâzime-i adaletin hüsn-i cereyânına hâil olan ahvali men etmek ve i'tâ olunan i'lâmâtın icrâsını temin ve iflas işleri dâhil olmak üzere Yunânilerle olan ihtilâfâtın da teb'a-i Osmâniye ve ecnebiyyenin menâfiini muhafaza eylemek maksadıyla Devlet-i Aliyye ile Yunan Hükûmeti beyninde suver-i tesviye-i mahsûsa akd olunacaktır. Mukaddemât-i Sulhiyye'nin beşinci maddesinin "sâniyen" işaretli fıkrasında musarrâh mukâvelenamenin akdiyle mevki-i icrâyâ vaz'ına değin Yunanistan'daki Devlet-i Aliyye şebkenderleri ve Memâlik-i Şâhâne'deki Yunan konsolosları idareye müteallik vazifelerini muharebeden evvelki aynı esaslar üzerine ifa eyleyeceklerdir.

Teb'a-i Osmâniye ile Yunan teb'ası beynindeki mesâlih-i adliyye gelince ilân-ı harbden mukaddem mehâkime havale edilmiş bulunan mesâlih-i adliye hakkında Memâlik-i Şâhâne'de muhârebeden evvel mer'iyü'l-icra olan usûle tevfikân muâmelede devam olunacak ve ilân-ı harbden sonra zuhur eden mesâlih hakkında ise Devlet-i Aliyye ile Sırb Hükûmeti beyninde mun'akid 26 Şubat/9 Mart sene 1896 tarihli mukâvelename esasına müsteniden ve Avrupa hukûk-ı düveliyesi kavâidine tevfikân muâmele edilecektir.

Onuncu Madde

Fi 24 Mayıs sene 1881 tarihli mukâvelenamenin ahkâm ve şerâiti işbu muâhedename ile tadil edilmiş bulunan ahkâm ve şerâit müstesna olmak üzere ibka edilmiştir. Babıâli mezkûr mukâvelename ahkâmından münbais mesâilin tesviyesi hakkındaki teklifâtını mukâvelename-i mezkûru imza eden devletlere tebliğ ve havale etmek hakkını muhafaza buyurur. Düvel-i müşârun ileyhimin mukarrerâtı Hükûmet-i Yunâniye tarafından kabul edilmek lazım gelir.

On Birinci Madde

Tarafeyn-i âkideyn işbu muâhedenamenin tarih-i tasdikinden itibaren üç ay müddet zarfında suver-i tesviye-i âtiyenin akdine karar vermişlerdir.

Evvelâ mu'terezun aleyhâ olan tâ'biyyet mesâilini 1876 tarihinde Devlet-i Aliyye ile Yunanistan beyninde tezekkür olunan lâyihanın esasları üzerine tanzim eder bir mukâvelename.

Sâniyen dokuzuncu maddenin birinci fıkrasında (Mukaddemât-ı Sulhiyye'nin üçüncü maddesi) musarrah şerâit dâhilinde olarak bir konsolosluk mukâvelenamesi.

Sâlisen hukûk-ı umûmiye-i mücriminin müttekâbilen teslimi için bir iade-i mücrimin muâhedenamesi.

Râbian tarafeyn hududu üzerine harekât-i şekâvetkârânenin men ve ref'i için bir mukâvelename.

Tarafeyn ileride bir ticaret ve seyr-i sefâin muâhedenamesi akd-i salahiyetini muhafaza ederler. İşbu son muâhedename akd oluncaya değin serbest-i ticaret ve seyr-i sefâin hususu sûret-i müttekâbileda iade kılınmıştır.

On İkinci Madde

Birkaç seneden beri duçâr-ı inkita olmuş olan Devlet-i Aliyye ile Yunan Hükûmeti beynindeki posta münâsebâtı tarafeyn posta idareleri beyninde bu babda bir mukâvelename-i mahsus akd olunur olunmaz posta münâsebâtını tazim eden mukâvelât-ı umûmiyeye tevfikân temhir olunup yek diğeri memâlikine berren veya bahren veyahut transit suretiyle gönderilen posta çanta ve paketlerini mahall-i mübâdele ittihaz edecekleri yerlerde doğrudan doğruya mübâdele edebileceklerdir.

On Üçüncü Madde

Tarafeyn telgraf idareleri her iki memlekette bulunan hudud-ı telgirâfiyye beyninde muhâberâtı iade etmek ve muhâberât-ı telgirâfiyenin bilâ fasıla sûret-i teâtisini temin edecek surette hudud-ı mezkûreyi hüsn-i hâlde muhafaza eylemek için iktiza eden tedâbiri ittihaz mecbur olacaklardır.

On Dördüncü Madde

Devleteyn beyninde münâsebât-ı hüsn-i hem-civârinin muhafazasını temin maksadıyla Devlet-i Aliyye ile Yunan Hükûmeti kendi ülkelerinde Hükûmet-i mütecâvirenin huzur ve emniyetini ihlal edebilecek tahrikât ve tesvilât vukûunu tecviz etmemeyi taahhüt ederler.

On Beşinci Madde

Esnâ-yı müzâkeratta Devlet-i Aliyye ile Yunanistan beyninde ihtilâf-ı efkâr zuhuru takdirinde alakadar olan tarafeynden biri veya diğeri nukât-i mu'terezun aleyhâyı Dersaadet'te mukîm Düvel-i Muazza ma süferâsının "arbitraj"ına havale edebilecek ve bunların mukarrerâtı tarafeyn hakkında mecbûriyyü'l-icra olacaktır. İşbu "arbitraj" sûret-i müşterekede veya alâkadârânın mahsûsan irâe edecekleri vechile ve gerek doğrudan doğruya ve gerek mahsûs delegeler marifetiyle icra olunabilecektir. Tesâvü-i ârâ vukuunda hakemler bir hakem-i sâlis intihab edeceklerdir.

On Altıncı Madde

İşbu Mukaddemât-i Sulhiyye-i Kat'iyeye'nin taraf-ı eşref-i Hazret-i Padişâhi'den ve Haşmetlu Yunan Kralı Hazretleri cânibinden tasdik kılınmış nüshaları ve bugünden itibaren on beş gün müddet zarfında veya mümkün ise daha evvel Dersaadet'te mübâdele olunacaktır.

Tasdikân li'l-makâl tarafeyn murahasaları işbu Mukaddemât-i Sulhiyye-i Kat'iyeye'yi imza ve armalı mühürler ile temhir eylemişlerdir.

22 Teşrinisani/4 Kanunuevvel sene 1897 tarihinde iki nüsha olarak Dersaadet'te tanzim olunmuştur.

İmza

Maurocordato

Stéphanos

İmza

Tevfik

Hasan Fehmi⁴

⁴ Muâhede-i Kat'iyeye-i Sulhiye metni sureti için bak: BOA, Y.A.Hus., nr 381/58; BOA,

EK V

PROTOKOL METNİ

Antlaşma metnine ilaveten Osmanlı ve Yunan Hükûmetleri tarafından Kesin Barış Antlaşması'nın birer mütemmimi⁵ olmak üzere 19 Kasım 1897'de A İşaretli ve 4 Aralık 1897'de B İşaretli iki protokol imzalanmıştır. Bu protokollerin metni ise şudur:

A İŞARETLİ PROTOKOL

Hükûmet-i Seniyye'nin Mukaddimât-ı Sulhiyye'nin üçüncü maddesinde musarrah suver-i tesviyeye müteallik teklifâtını teşkil edecek olan başlıca esasların sebep ibâret olduğunun kendilerine bildirilmesi hakkında Yunan murahhasları cânibinden vuku bulan talep üzerine Devlet-i Aliyye murahhasları mârrü'z-zikr suver-i tesviye için Hükûmet-i Seniyye'nin fikrinde takarrür edib nukât-ı âtiyede münderic bulunan başlıca esasları malumat kabilinden olmak ve Muâhede-i Sulhiyye-i Kat`iyye'nin tasdikinden evvel ol babda bir gûne mübâhasâta girişilmemek üzere şimdiden murahhasân-ı mûmâ ileyhimâyâ tebliğe muvâfakat etmişlerdir. Nukât-ı mezkûre şunlardır:

Konsolosların hâiz oldukları gümrük muâfiyetinin ta'yin-i hudûdu mevâdd-ı hukûkiye ve ticâriyede mahâkim-i Osmâniye cânibinden

YEE, 25/346/52/73; BOA, YEE, 25/2336/52/73; BOA, Y.A.Res., nr 89/79; BOA, Y.A.Hus., nr 89/17, 13 Cemaziyülevvel 315/28 Eylül 313; Türkgeldi, a.g.e., c. III, s. 81; Kasım b. Ahmed, a.g.e., s. 107-110; O. Nuri, Abdulhamid-i Sâni..., c. III, s. 938-942; Vecihi ve Rûfekası, a.g.e., s. 295-298; A. İrfan, a.g.e., s. 13-20; Nihat Erim, Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri, Ankara 1953, s. 435-442. Fransızca tercümesi için bak: BOA, YEE, 25/2336/52/73, 21 Rebiulahir 315/7 Eylül 313; BOA, Y.A.Hus., nr 379/91; BOA, Y.A.Hus., nr 381/58.

⁵ BOA, Y.A.Hus., nr 379/91; BOA, Y.A.Hus., nr 90/29, 23 Teşrinisani 313.

Yunan konsolosları hakkında ısdâr olunan i'lâmâtın tenfiz-i ahkâmı teb'a-i Yunâniye'nin ta'yin-i ikâmetgâhı ve ale'l-husûs tercümanın me'mûrin-i Osmâniye'nin da'vet-i vâkıâsına icâbet etmediği takdirde ikâmetgâhın hin-i taharrisinde riâyet olunacak şerâitin tasrihi dâva-i muhtelitada konsoloshâne memurları mahâkim-i âideye azimet etmediği sûrette kezâlik riâyet olunması lâzım gelen şerâitin tavzihi kavânin-i mer'iyye mûcibince mahkeme-i temyizin kabul ve tasdik salâhiyeti teb'a-i Yunâniye'nin iflas işleriyle gerek kendi beyinlerinde ve gerek düvel-i sâire teb'asıyla olan mevâdd-ı cezâiyede kezâlik mahâkim-i Osmâniye'nin kabul salâhiyeti teba-i Yunâniye'ye mahsûs evrâk-ı adliyenin emr-i tebliğinin taht-ı intizâma vaz'ı dâva-yı muhtelitada mahâkim-i Osmâniye tarafından ısdâr olunan i'lâmât ahkâmının me'mûrin-i Osmâniye cânibinden te'min-i icrâsı.

Yunan murahhasları işbu tebligâtı sened ittihaz ile beraber gerek Muâhede-i Sulhiyye-i Kat'iyenin tasdikini müteâkip mevki-i bahse ve müzâkereye vaz' olunacak olan işbu tebligâtın münderecâtı ve gerek ihtilâf-ı efkâr vukuunda Mukaddemât-ı Sulhiyye'nin dokuzuncu maddesinde musarrah olduğu üzere Dersaadet'teki Düvel-i Muazza ma süferâsının arbitrâsına müracaat hususu hakkında en kat'i kuyûd-ı ihtirâziye dermiyân ettiklerini beyân ederler.

Dersaadet fi 7/19 Teşrin-i Sâni (Kasım) Sene 1897

İmza

Tevfik

Hasan Fehmi

İmza

Maurocordato

Stéphanos⁶

B İŞARETLİ PROTOKOL

Muâhede-i Sulhiyye-i Kat'iy'e'nin on birinci maddesinde (Mukaddemât-ı Sulhiyye'nin yedinci maddesinde) musarrah ticâret ve seyr-i sefâin muâhedenamesi işbu Muâhede-i Sulhiyye tasdiknamelerinin târih-i mübâdelesinden itibâren iki sene müddet zarfında akd olunacaktır. İşbu müddet zarfında gümrük tarifeleriyle kabotaj ve sünger saydı hakkında muhârebeden evvel mer'iyyü'l-İcrâ olan usul mukâbele bi'l-misil esâsi üzerine ikâ edilmiştir. Eğer işbu iki sene müddetin inkizâsına

⁶ BOA, Y.A.Hus., nr 89/17; BOA, Y.A.Res., nr 89/79; BOA, Y.A.Hus., nr 379/91; BOA, Y.A.Hus., nr 381/58; BOA, Y.A.Hus., nr 90/29; BOA, Y.A.Res., nr 87/48; BOA, Y.A.Res., nr 87/48; BOA, Y.A.Res., nr 87/69. Fransızca tercümesi için bak: BOA, Y.A.Hus., nr 90/29, 22 Teşrinisani 313; Erim, a.g.e., s. 443-444.

değın ticâret ve seyr-i sefâin muâhedenamesi akd ve tasdik edilmemiş bulunur ise tarafeyn Muâhede-i Sulhiyye-i Kat'iyye'nin on birinci maddesinde (Mukaddemât-ı Sulhiyye'nin yedinci maddesi) musarrah usûle rücu edeceklerdir.

Ticâret ve seyr-i sefâin muâhedename-i cedidi müddet-i mezkûre zarfında akd ve tasdik olunup da tarafeyn-i âkideynin rızâ ve ihtiyarları hâricinde bulunan bazı esbabdan dolayı mevki-i tatbik ve icrâyaya vaz' edilemediğı hâlde muhârebeden evvel mer'iyü'l-icrâ olan usûl-i mezkûrun muâhedename-i cedidin mevki-i icrâyaya vaz'ına değın dâima mukâbele bi'l-misil esâsı üzerine ibkâsı mukarrerdir.

Dersaadet 22 Teşrin-i Sâni/4 Kânûn-ı Evvel Sene 1897

İmza

Maurocordato Stéphanos

İmza

Tevfik Hasan Fehmi⁷

⁷ BOA, Y.A.Hus., nr 89/17; BOA, Y.A.Res., nr 89/79; BOA, Y.A.Hus., nr 379/91; BOA, Y.A.Hus., nr 381/58; BOA, Y.A.Hus., nr 90/29; BOA, Y.A.Res., nr 87/48; BOA, Y.A.Res., nr 87/69. Fransızca tercümesi için bak: BOA, Y.A.Hus., nr 90/29, 22 Teşrinisani 313; Erim, a.g.e., s. 444.

EK VI

ZABITNAME

Muharririn-i imza Devlet-i Aliyye ile Hükümet-i Yunâniye beyninde akd ve 22 Teşrinisani/4 Kanunuevvel sene 1897 tarihiyle Dersaadet'te imza olunan Muâhede-i Kat'iyeye-i Sulhiyye'nin tasdiknamelerini li ecli't-teâti bugün Babîâli'de akd-i ictima etmiş ve Fransızca metin ale'l-usul mukabele olunarak tarafeyn-i âkideyn murahhasları canibinden tasdiknameler usulü vechile teâti kılınmıştır.

İcrası mukarrerdir ki tarafeyn-i âkideyn murahhasları canibinden imza olunan 7/19 Teşrinisani sene 1897 tarihli ve A İşaretli Protokol ile 22 Teşrinisani/4 Kanunuevvel sene 1897 tarihli ve B İşaretli Protokol'ün dahi irâde-i seniyyesi şeref-sâdır olmuş olduğundan bunlar mârrü'z-zikr Muâhede-i Kat'iyeye-i Sulhiyye'nin eczâ-yı mütemmimesindendir.

Tasdikan li'l-makâl işbu zabıtname iki nüsha olarak tanzim ve imza kılındı.

Fi 6/18 Kanunuevvel sene 1897.

İmza

Maurocordato

Stéphanos

Naum

İmza

Tevfik

Hasan Fehmi

Mehmed Nuri Yusuf⁸

⁸ BOA, Y.A.Hus., nr 89/17; BOA, Y.A.Res., nr 89/79; BOA, Y.A.Hus., nr 379/91; BOA, Y.A.Hus., nr 381/58; Erım, a.g.e., s. 444-445.

EK VII

KRONOLOJİ

- 10 Şubat 1897 : Bir Yunan filotillasının Osmanlı kıtalarının Girit'e çıkmasını önlemek üzere Pire'den hareketi.
- 14 Şubat 1897 : Osmanlı ordusunun kısmi seferberliğe başlaması.
- 15 Şubat 1897 : Bir Yunan birliğinin Girit'e çıkması; Yunanistan'da ikinci sınıf ihtiyatın silah altına alınması.
- 15-28 Şubat 1897 : Yunan kuvvetlerinin sınır bölgesinde toplanması; gönüllü erlerin celbi.
- 4 Nisan 1897 : Sınırdaki çarpışma.
- 9 Nisan 1897 : Kranya sınır çarpışması.
- 16 Nisan 1897 : Yunan çetelerinin Yunan kıtalarıyla birlikte Teselya'da sınıra tecavüz etmeleri.
- 17 Nisan 1897 : Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'a savaş ilan etmesi; sınır muharebelerinin başlaması; bir Yunan çetesinin Kavala batısında karaya çıkması ve imha edilmesi.
- 18 Nisan 1897 : Milano Geçidi'nin zaptı; Abdüleziz Paşa'nın şahadeti.
- 20 Nisan 1897 : Yunanlıların Narda Nehri üzerinden taarruza geçmesi, Yunan harp gemilerinin Preveze'yi bombardımanı.
- 21 Nisan 1897 : Beşinci Osmanlı Tümeni'nin Milano'dan harekete

başlaması; bir Yunan filusunun Platamona Kalesi ve Lefterkaya İskelesi'ni bombalaması.

- 21-22 Nisan 1897 : Yunanlıların Preveze'ye çıkarma teşebbüsü.
- 23 Nisan 1897 : Beşpınar Muharebesi.
- 24 Nisan 1897 : Tırnova'nın Osmanlılar tarafından işgali.
- 25 Nisan 1897 : Yenişehir'in Osmanlı ordusu tarafından işgali.
- 27 Nisan 1897 : Alasonya Ordu Karargâhı'nın Yenişehir'e intikali.
- 28 Nisan 1897 : Tırhala'nın Osmanlı ordusu tarafından işgali.
- 28-29 Nisan 1897 : Halazman Muharebesi.
- 29-30 Nisan 1897 : Birinci Velestin Muharebesi.
- 2 Mayıs 1897 : Loros'un geri alınması.
- 5 Mayıs 1897 : Çatalca Muharebesi; ikinci Velestin Muharebesi'nin başlaması.
- 6 Mayıs 1897 : Çatalca'nın Zaptı.
- 8 Mayıs 1897 : Golos'un Zaptı.
- 9 Mayıs 1897 : Ordu karargâhının Velestin'den Yenişehir'e gelmesi.
- 10 Mayıs 1897 : Ordu karargâhının Tekke sırtlarına gelmesi.
- 13-14 Mayıs 1897 : Gribova Muharebesi.
- 13-16 Mayıs 1897 : Yunanlıların Çayağzı çıkarması ve Çayağzı Muharebesi.
- 16 Mayıs 1897 : Sarako Muharebesi.
- 17 Mayıs 1897 : Dömeke Muharebesi ve Ermiye'nin işgali.
- 18 Mayıs 1897 : Dömeke'nin Zaptı; Ordu Karargâhı'nın Dömeke'ye gelmesi ve takip harekâtı.
- 19 Mayıs 1897 : Furka Boğazı'nın ele geçirilmesi; Yunanlıların mütareke istemesi.
- 3 Haziran 1897 : Teselya Mütareke müzakereleri.
- 18 Eylül 1897 : Önbarış müzakeresinin imzalanması.
- 21 Ekim-4 Aralık 1897 : Kesin Barış Antlaşması görüşmeleri ve barışın imzalanması.

KAYNAKLAR

I- VESİKALAR

A- DENİZ MÜZESİ ARŞİVİ

1- Gemiler, Erkân-ı Harbiye, Tersane, Limanlar, Daireler (I, II, III, IV, V) Bölümü

a- Adlî İşler:	Defter No	Sayfa No
	29	47
	29	49

b- Antlaşma Nr: 29/57; 110/19.

c- Asayiş Nr:74/41; 74/51; 82/56; 89/1; 89/5; 118/10.

d- Haber Nr: 120/38.

e- Harekat Nr: 82/18.

2- Mektûbî Bölümü I, Nr: 1059/10.

a- Fenerler, Nr: 1056/2; 1056/64.

3- Mektûbî Bölümü II

a-Harekat, Nr:

1060/55; 1060/67; 1060/73; 1056/5; 1056/7; 1056/10; 1056/13;
1056/35; 1056/40; 1056/57; 1056/77; 1056/81; 1086/20; 1086/21;
1086/32; 1086/44; 1086/63; 1086/64; 1086/80; 1086/101;
1086/116; 1091/50; 1092/17; 1100/2; 1100/4; 1100/5; 1100/16;
1100/34; 1106/5; 1106/6; 1106/9; 1106/18; 1106/23; 1106/24;
1106/26; 1116/27; 1116/31; 1116/131; 1117/55; 1117/67;
1117/69; 1139/209; 1159/1; 1052/1; 1097/238.

B- BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

1- Dosya Usulü İradeler Tasnifi Nr:

2- 24/53 (1-2); 291.

2- İrâde Girit, Nr:

1083; 1116; 1187; 1204; 1205; 1213; 1214; 1222; 1248; 1269;
1286; 1294; 1339; 1370; 1383; 1094; 1105; 1107; 1116; 1118;
1121; 1180; 1187; 1188; 1219; 1222; 1248; 1310; 1322; 1370.

3- İrâde-i Husûsiye, Nr:

31,12 S. 1315; 83, 30 S. 1315;88,30 S. 1315; 108; 30 R. 1315.

4- İrâde Maliye:

Sıra No:	Genel No:	Hususi No:	Tarih:
1680	1	4	2 M. 1316
1692	22	21	14 M. 1316
1694	73	15	15 M. 1316
1783	816	10	11 R. 1316

5- İrâde Yunanistan Nr:

812; 818; 819;820; 821; 822; 823; 829; 834; 839; 843; 847; 849;
850; 851; 852; 853; 857; 858; 859; 863; 864; 867; 873; 874; 879;
882; 886; 888; 894; 904; 905; 908; 917; 919; 924; 925; 928; 930;
934; 945; 947; 948; 950; 951; 962; 971; 972; 975; 982; 984; 985;
992; 994; 995; 997; 1001; 1003; 1012; 1025; 1030; 1038; 1042;
1046;1047; 1048; 1049; 1058; 1060; 1070; 1075; 1086;1089;
1091; 1093; 1094; 1095; 1096; 1099; 1104;1120; 1143; 1145.

6- Meclis-i Vükelâ Mazbatası, Nr:

91/50; 92/52; 4/69; 95/89;98-1/91.

7- Yıldız Esas Evrakı, Nr:

İ/156-2/156/3;İ/156-27/156/3;İ/156-28/156/3;İ/156-42/156/3;
J/90-1/90/138;14/187/126/7;14/1562/126/10;15/1242/4/14;
18/79-122/106/40;18/553-218/93/35;22/320/153/66;25/2336/52/
73;31/1518/97/80;36/139-19/139/XVIII;38/3135/113/29;38/3531
/113/111;39/1262/18/114;39/3/18/114;39/301/18/114;5/2609/77/
3;5/2625/77/3;9/1070/72/4;9/2633/72/4;502/182/127/623.

8- Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı, Nr:

124/63;151/73;156/12;156/84;156/87;156/90;156/98;156/10;156/
117;156/154;157/7;157/43;157/45;157/51;157/53; 57/60;157/82;1
57/97;157/98;157/99;157/101;157/102; 57/103;157/104;157/105;
157/111;157/112;157/118;157/119;157/125;157/143;157/144;157
/145;157/148;157/151;157/153;157/156;157/157;157/173;157/18

Kaynaklar

0;157/182;158/19;158/35;158/36;158/51;158/78;158/115;158/141
;160/2;160/125;166/33;166/43;166/62;166/125;183/16;183/34.

9- Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı, Nr:

88/12; 89/17; 89/30; 90/29;92/77; 183/50; 183/77; 352/122;
352/140; 353/5;353/23;353/66;354/68;355/40;355/48;355/66;355/
72;357/7;357/122; 366/7; 366/8; 366/75; 366/77; 366/78; 366/80;
366/81; 366/82; 366/94; 366/97; 366/101; 366/102; 366/105;
366/112; 367/13;367/14;367/17;367/18;367/20;367/25;367/33;36
7/67;367/83;367/88;367/9;367/121;368/6;368/38;368/44;371/80;3
71/81;71/82;371/83;372/60;372/69;372/60;372/69;373/16;373/29;
373/34;73/36;373/85;374/3;374/47;374/94;374/95;374/104; 374/1
18;375/3;372/60;372/69;375/13;376/15;375/63;376/79;376/73;37
9/91;380/54;381/58;384/83; 386/99; 966/94.

10- Yıldız Sadaret Maruzat Evrakı, Nr:

39/81; 85/15; 85/31; 85/34; 85/73; 86/8; 86/13; 86/15; 86/20; 86/21;
86/32; 86/33; 86/37; 86/39; 86/65; 86/81; 86/84; 86/85; 86/88;
86/90; 86/98; 86/99; 86/102; 86/103; 87/10; 87/13; 87/14; 87/15;
87/18; 87/25; 87/35; 87/41; 87/48; 87/55; 87/56; 87/58; 87/60;
87/67; 87/69; 87/79; 88/4; 88/8; 88/9; 88/11; 88/18; 88/29; 88/35;
88/54; 88/67; 88/70; 88/87; 88/92; 88/97; 88/98; 88/100; 88/108;
88/117;88/118;88/119;89/2;89/9; 89/31; 89/37; 89/39; 89/44; 89/66;
89/73; 89/79; 90/41; 90/45; 90/70;90/96; 91/15; 91/18; 966/94.

C- GENELKURMAY ASKERÎ TARİH VE STRATEJİ ETÜD BAŞ-
KANLIĞI ARŞİVİ (ATASE):

Sıra No:	Kutu No:	Gömlek No:	Tarih:
632	97	106	5.3.1293
742	97	127	26.3.1293
1363	99	35	13.5.1293
1435	99	42	21.5.1293

D- INDIA OFFICE LIBRARY AND RECORDS, Nr:

L/P&S/11/119-782.

E- MAKEDONYA ARŞİVİ, Nr:

5439; 5640; 7005; 9136; 9187; 9368; 10840; 12328;14777.

II- ESERLER ve MAKALELER

1313 Yunan Harbi Harekât-ı Askerîyesi ve Muhâberâtı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazma, nr 9919.

1897-1313 Türk-Yunan Harbi; İstanbul 1927, Erkân-ı Harbiye Yayınları.

1897 Türk-Yunan Harbi; Hazırlayan: Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüd Başkanlığı, Ankara 1982.

Rıza Bey, **1897 Türk-Yunan Seferi**, Ankara 1974.

Abdi Tevfik; **Devlet-i Aliyye ve Yunan Muhârebesi Hakkında Müdâvele-i Efkâr**, İstanbul 1315.

Abdülhamid; **Siyasi Hatıratım**, İstanbul 1974.

Abdulkadir Tevfik (Binbaşı); **Devlet-i Aliyye ve Yunan Seferi**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazma, nr 4416.

Adıyeke, Ayşe Nühket; **“Türk Basınında Girit’in Yunanistan’a Katılması (1908-1913)”**, Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, İzmir 1991.

-----; **Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)**, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1994.

-----; **“Girit’in Mehmed Ali Paşa Yönetimindeki Durumuna Dair Bir Rapor”**, Türk Tarih Belgeleri Dergisi, c. XV, Sayı 19’dan ayrı basım, Ankara 1993.

Ahmed Nihad; **1313-1897 Osmanlı-Yunan Seferi Teselya Harekatı**, İstanbul 1926.

Ali İrfan; **Musavverât-ı Menâkıb-ı Harbiye-i Muzafferiyât-ı Osmaniye Yahud Osmanlı-Yunan Muharebesinin Tafsilatı**, Dersaadet 1315.

-----; **Osmanlı-Yunan Muharebesinin Tarihi**, Dersaadet 1315.

Ali Rıza Bey; **1897 Türk-Yunan Seferi**, Ankara 1946.

-----; **Osmanlı-Yunan Seferi**, Ankara 1946.

Amiral Fahri; **“1897 Türk-Yunan Harbine Ait Bir Tetkik”**, Askerî Mecmua, Yıl 52, 1 Kanunuevvel 1934, Sayı 95.

Anonim; **Osmanlı-Yunan Muharebesi’nin Tarihi**.

Bartlett, Sir Ashmed; **Teselya Ma’rekesinde**, İstanbul 1315.

- Bayur, Yusuf Hikmet; *Türk İnkılâbı Tarihi*, c. I/I, Ankara 1991.
- Besbelli, Saim; “**İstibdat Devrinin Osmanlı Donanması**”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı 440, c. 76, İstanbul 1963.
- Bigham, Clive; **Teselya’da Osmanlı Ordusuyla**, İstanbul 1315.
- Büyüktuğrul, Afif; **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması**, c. 3 İstanbul 1983.
- ; “**1897 Osmanlı-Yunan Savaşı İçin Yeni Belge**”, *Belle-ten*, c. XXXVI, Sayı 143, Ankara 1972, s. 329.
- Dakin, Douglas; **The Unification Of Greece 1770-1923**.
- Danişmend, İsmail Hami; **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c. 4, İstanbul 1972.
- Dewing, Henry B.; **Greece And The Great Powers**, Washington 1924.
- Driault, Eduard; **Şark Meselesi, Ter. Mehmed Nafiz**, İstanbul 1328.
- Ebuzziya Mehmed Tevfik; **Girit Osmanlılara Kaça Mal Oldu?**, İstanbul.
- Erim, Nihat; **Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, c. 1, Ankara 1953.
- Ferik İzzet; **Osmanlı-Yunan Seferi, Askerî Konferanslar**, Aded: 2, Babiâli 1325.
- Girid Resmolu Maunahoyu Zâde Kasım bin Ahmed; **Teselya Tarihi, (1897 Türk-Yunan Savaşı, Teselya Tarihi)**, Yayına Hazırlayan: Bayram Kodaman, Ankara 1993.
- Girit Hâilesi**; Birinci cüz, İstanbul 1312.
- Girit Meselesi Nasıl Hâl Edilmeli**; Dersaadet.
- Goltz Paşa; **Osmanlı-Yunan Seferi, 1313-1897**, Ter. Yakub Şevki, Dersaadet 1326.
- ; **Teselya Muharebesi ve Ordu-yı Hümayûn**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazma, nr 6162.
- ; **Devlet-i Aliyye’nin Zaaf ve Kuvveti**, Ter. Z. H. Fehmi, Kahire.
- Gövsâ, İbrahim Alaaddin; **Meşhur Adamlar, Hayatları -Eserleri**, İstanbul 1933.
- H. Fehmi Paşa; **Yunan Muâhede-i Sulhiyye Zabıtnâmeleri**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazma, nr 938.

- Halaçoğlu, Yusuf; “**Yunanistan’ın Osmanlı Devletine Karşı Takip Ettiği Siyaset (1885-1918)**”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Yıl I, Sayı 6, Haziran 1980, İstanbul.
- Hasan Rami Paşa; **Hatırat**, c. 1, İstanbul 1324.
- Hasırcızâde; **Abdülhamid Han ve Yunan Muharebesi**, İstanbul 1989.
- Hatipoğlu, M. Murat; **Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerininin 101. Yılı (1821-1922)**, Ankara 1988.
- Hocaoğlu, Mehmet; **Abdülhamid Han ve Muhtıraları**, İstanbul 1989.
- A. Hulusi; **Külliyât-ı Harb-i Yunan Yahut Tafsilât-ı Muhârebe-i Ahire ve Mecmûa-i Zafer, -Mecmûa-i İlâvenin İkinci Cüzüdür-**, İstanbul 1315.
- Hüseyin Hıfzı; **Girit Vekâyii**, (Baskı yeri ve tarihi yok).
- İkinci Meşrutiyet’in İlanı ve Otuzbir Mart hâdisesi**;Yayına Hazırlayan: Faik Reşit Unat, Ankara 1991.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal; **Son Sadrazamlar**, c. 2, İstanbul 1982.
- İorga, N.; **Osmanlı Tarihi**, Ter. B. Sıtkı Baykal, c. 5, Ankara 1948.
- İsmet Müstecabizâde; **Muvaffâkiyât-ı Osmâniye Yahud Yâdigâr-ı Zafer**, Karabet Matbaası, İkinci Baskı, İstanbul 1315.
- Karal, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, c. VIII, Ankara 1988.
- Karamursal, Ziya; **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, Ankara 1989.
- Karpat, Kemal; **An Inquiry into the Social Foundation of Nationalism in the Ottoman State: From Social Estates to Classes, From Millets to Nations**, Princeton University, An Unpublished Work, 1973.
- Kocabaş, Süleyman; **Sultan II. Abdülhamid. Şahsiyeti ve Politikası**, İstanbul 1995.
- ; **Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi**, İstanbul 1984.
- Kuran, Ercüment; **Türkiye’nin Batılılaşması ve Milli Meseleler**, Ankara 1944.
- Kuran, A. Bedevi; **Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele**, İstanbul 1959.
- Lewis, Bernard; **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Ter: Metin Kıratlı, An-

- kara 1993, 5. Baskı.
- Mehmet Rıza; **Hülasa-i Hatırat**, İstanbul 1947.
- Mehmed Selahi Bey; **İttihad ve Terakkinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim**, İstanbul 1989.
- Mehmed Selahi; **Girit Meselesi 1866-1889**, Yayına Hazırlayan: Münir Aktepe, İstanbul 1967.
- Muharebenin Yedigârı**; Dersaadet 1315.
- Osman Senâî; **Osmanlı-Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi**, İstanbul 1314.
- ; **Tarih-i Harb**, İstanbul 1314.
- ; **Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı, Hayat-ı Hususiyeye ve Siyasiyesi**, c. 3, İstanbul 1327.
- Osmanoğlu, Ayşe; **Babam Sultan Abdülhamid**, Ankara 1986.
- Özoran, Beria Remzi; **“Teselya Savaşı”**, Türk Kültürü, Sayı 110, Yıl X, Ankara 1971.
- Öztuna, Yılmaz; **Büyük Türkiye Tarihi**, c. 7, İstanbul 1983.
- Pears, Edwin; **Forty Years in Constantinople, 1873-1919**, New York 1916.
- Rey, A. Reşit; **Gördüklerim-Yaptıklarım (1890-1922)**, İstanbul 1945.
- Salıxık, Selahatin; **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etniki Eterya**, İstanbul 1968.
- Selanikli, Tevfik; **Mir'at-ı Vukuat-ı Harbiye**, İstanbul 1313-1315.
- Sertoğlu, Murat; **“Osmanlı Devleti'nin Kazandığı Son Harp Türk-Yunan Savaşı 1897 (1313)”**, Türk Dünyası Tarih Dergisi, sayı 10, Ekim 87, İstanbul.
- Shaw, S. J.-Shaw, E. Kural; **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, c. 2, M. Harmancı, İstanbul 1983.
- Sonyel, Selahi R.; **Minorities And The Destruction Of The Ottoman Empire**, Ankara 1993.
- Sun, Selim; **1897 Osmanlı-Yunan Harbi**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüd Başkanlığı, Ankara, trs.
- Süer, Hikmet, **Osmanlı-Yunan Harbi**, Ankara 1965.
- Süleyman Tevfik; **Teselya'da Bir Cevelan**, Dersaadet 1315.

- ; **Devlet-i Aliyye ve Yunan Seferi**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazma, nr 4416.
- ; **Mirat-i Vukuat-ı Harbiye**, 1313-1315.
- Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü;...**Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi**, İstanbul 1315.
- Tadilat-ı Fermân-ı Âlisi**; Taksim Atatürk Kitaplığı, nr 0/320
- Tahsin Paşa; **Sultan Abdülhamid, Yıldız Hatıraları**, İstanbul 1990.
- Tezel, Hayati, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, c. 1, İstanbul 1973.
- Tukin, Cemal; **“Girit Maddesi”**, İslam Ansiklopedisi.
- Turan, Şerafettin; **“1829 Edirne Antlaşması”**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, c. IX, Sayı 1-2, Mart-Haziran 1951.
- Tursan, Nurettin; **Yunan Sorunu**, Ankara 1987.
- Türkgeldi, Ali Fuat; **Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye**, c. III, Ankara 1987.
- Uçarol, Rifat; **Siyasi Tarih**, İstanbul 1985.
- Üçok, Coşkun; **Siyasal Tarih**, Ankara 1967.
- Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1986.
- Vecihi ve Rüfekası; **Musavver Tarih-i Harb**, Dersaadet 1315.
- Veley, Şarl; **Anadolu'nun İstikbali ve Akdeniz Meselesi**, Ter:Yusuf Ziya, Dersaadet 1329.

III- GAZETELER

Evrâk-ı Havâdis

İkdam Gazetesi

Tan Gazetesi

Sabah Gazetesi

İNDEKS

A

- Abdullah Paşa, 20, 43
Abdulvehhab Efendi, 23
Abdülaziz, 47, 89, 133, 153, 275
Abdülhamid II., 1, 3, 13, 32, 47, 73,
74, 85, 89-91, 101-103, 110,
112, 114-120, 122-126, 132-
134, 145, 152-155, 160-162,
176, 178, 204, 205, 213-215,
249, 250, 253, 269, 272-275,
310, 312-314
Abdülmecit Efendi, 122
Abrakya, 128
Acem, 180
Açe, 121, 268
Adalar Denizi, 17, 65, 70, 132, 251,
255
Adana, 111
Adriyatik, 104, 255, 256
Afgan Emiri, 202
Afganistan, 202
Afrika, 85, 256, 257
Afyonkarahisar, 65
Agrafa, 222
Ağa Seyyid Abdullah, 121
Ağır Filo, 140, 141
Ahmed Bey, 110
Ahmed Hıfzı Paşa, 66, 67, 162, 275
Ahmed Tevfik Paşa, 174, 228
Ahmet Muhtar Paşa, 31, 113
Akdeniz, 17, 81, 97, 136, 144-146,
149, 152, 171, 172, 236, 239,
250, 251, 253, 255-258, 260,
275, 314
Akkerman, 23
Akrator, 41
Aksiya, 23
Alasonya, 64, 66, 68, 112, 114-116,
147, 306
Alasonya Ordusu Kumandanlığı, 66
Albay, 7, 49, 50, 52-55, 57, 61, 127,
128, 158, 171
Aleksander, 19, 54, 71, 82, 248
Alfaos, 53
Ali Paşa, 17, 21, 25, 26, 28, 29, 310
Ali Rıza Paşa, 20, 94, 116
Alman, 11, 48, 56, 67, 97, 102, 112,
115, 177, 183, 197, 204-206,
208, 218, 260-269, 274
Almanya, 45, 51, 67, 79, 83, 97, 126,
143, 153, 163, 174, 176, 177,
183, 184, 197, 198, 205, 206,
208, 212, 213, 227, 240, 244,
246, 250, 254, 255, 258, 260-
263, 272, 274, 280, 287, 293
Amerika, 57, 153, 234, 265, 266, 272
Amerikalı, 59
Amerikan, 11, 100, 154, 265, 266
Amerikan Kızılhaç, 57, 265
Amiral, 53, 102, 129, 310
Amorgo, 23
Anadolu, 17, 63-65, 81, 91, 94, 138,
144, 178, 207, 212, 217, 219,
221, 243, 263, 264, 268, 314
Ankara, 17, 19-22, 24, 27, 29, 30, 34,
45, 58, 63, 65, 75, 110, 113,
122, 133, 153, 268, 274, 301,
310-314
Ansaldos, 154

- Antalya, 63
Antipaksos, 28
Arakotos, 130
Arap, 19, 265
Arap Yarımadası, 265
Ardıbsini, 222
Armstrong, 133, 137, 142, 154
Arnavut, 47
Arnavutluk, 85, 111, 251, 255
Arta, 24, 81, 118, 176
Asâr-ı Şevket, 137
Âsâr-ı Tevfik, 136
Asım Bey, 93, 94, 164, 166, 169
Askerî Daire, 185
Askerî Liyakat Altın Madalyası, 250
Asproptomos, 24
Asya, 33, 81, 255
Atina, 25, 33, 37, 43, 44, 46, 48, 51, 55,
56, 58, 61, 70, 82-84, 93, 94,
112, 120, 121, 148, 152, 157,
158, 163, 164, 166, 169, 184,
201, 227, 230, 233, 264, 288,
291
Attik, 24
Avnullah, 137
Avrupa, 20, 21, 23, 28-37, 39, 41, 43-
45, 51, 53, 55-57, 66, 68, 69, 74,
76, 78, 80, 81, 83-85, 87, 90-92,
94, 98, 102, 103, 117, 127, 132,
136, 137, 146, 152-154, 157,
160, 162, 163, 169, 174, 175,
177, 181, 190, 192, 194, 196,
201, 202, 203, 205-213, 222,
227, 230, 233, 236, 240, 243,
246, 250-252, 254, 255, 261,
262, 264, 265, 268, 269, 271,
272, 274, 290, 298
Avrupa devletleri, 29-32, 35, 43, 44,
56, 87, 90, 98, 177, 181, 192,
194, 209, 251, 254, 262, 265,
272
Avusturya, 11, 41, 45, 46, 48, 51, 56,
69, 71, 79, 85, 88, 90, 101, 126,
148, 158-161, 172-174, 176,
178, 182, 190, 208, 209, 240,
244, 250, 253-257, 263, 280,
287, 293
Ayamar, 129
Ayamara, 127
Ayamavra, 128
Ayan Azalığı, 112
Ayanomi, 147
Ayasaranda, 129
Ayayorgis, 222
Aydın, 147, 149
Aziziye, 136, 137, 139, 141, 142
B
Babiâli, 24, 28, 33, 44, 73-75, 79, 80,
88, 106, 115, 159, 164, 174,
175, 180, 186, 203, 205, 229,
234, 244, 248, 262, 264, 274,
287, 291, 296, 299, 304, 311
Bahriye Dairesi, 134, 135, 144
Bahriye Nâzırı, 137
Balkan, 7, 11, 14, 59, 65, 69-73, 76, 78,
84, 87, 88, 92, 104, 118, 144,
154, 155, 162, 172, 177, 210,
211, 246, 247, 250, 253, 254,
258, 260, 267, 270-272
Balkanlar, 25, 30, 33, 34, 37, 70, 71, 81,
83, 85, 246, 247, 250, 251, 256,
260, 275
Barış Gücü, 271
Basın, 266
Basra, 143, 149
Başkumandan, 273
Batı Anadolu, 81
Batı Trakya, 33, 271
Bavyera Wittelsbach, 24
Bayraktar, 88
Berk-i Efşan, 139, 141, 143
Berlin, 10, 24, 31, 32, 81, 85, 91, 167,
191, 194, 203, 204, 211, 214,
252, 264, 272
Berlin Antlaşması, 31, 32, 85, 91, 167,
191, 204, 214, 264
Berlin Konferansı, 32, 191, 252
Berlin Kongresi, 10, 24, 31, 32, 81,
191, 194, 204, 211

Beroviç Paşa, 44
Beşpişkar, 105, 108
Beyrut, 17, 100, 111, 143
Binbaşı, 50, 139, 164, 171, 223, 310
Birinci Dünya Savaşı, 155, 271, 272
Birinci Filo, 137, 138, 141, 146
Birinci Hukuk Mahkemesi, 186
Birinci Ordu, 59
Bizans, 17, 19, 21, 81, 83
Bizerte, 256
Bosna-Hersek, 30, 85, 214
Bozcaada, 131, 144
Buçikorki, 24
Bulgaristan, 33, 34, 59, 67, 69-75, 85,
88, 91, 172, 246-249
Bulgar Prensi Ferdinand, 74, 248
Burhaneddin, 141
Bursa, 63
Bükreş, 23, 248
Büyük Devletler, 8, 34, 42-45, 48, 51-
53, 55-58, 62, 71, 77-79, 84, 88,
91, 93, 94, 98-101, 110, 121,
157-166, 172-179, 182-184,
187-191, 195, 198, 199, 201,
203, 206, 207, 209, 223-225,
228-231, 233-237, 239, 240,
244-246, 251-253, 256, 258,
259, 261, 270, 271, 277, 279

C

Calice, 174, 291, 292
Cambon, 174, 291, 292
Capodistrias Strabona, 81
Carborani Cemiyet, 83
Cebel, 60, 68
Cebel-i Lübnan, 237
Cemal, 18, 139, 314
Cevad Paşa, 20, 236
Cezayir, 17, 269
Cidde, 143, 149
Corci Berovic Paşa, 20
Cramps, 154
Crissa, 81
Cunns, 111
Currie, 174, 291, 292

Ç

Çanak kale, 131, 135-138, 143-146,
151, 152, 172, 264
Çar, 160, 161, 162
Çarkçı, 135
Çatalca, 8, 63, 64, 105, 114, 115, 117,
118, 157, 158, 164, 165, 306
Çayağzı, 42, 105, 130, 131, 196, 197,
205, 209, 306
Çayhisar, 106
Çetine, 250
Çin, 177
Çumanaleta, 223

D

Dahiliye Müdüriyeti, 275
Dalmaçya, 25
Danilo Nişanı, 250
Danimarka, 158
Darphane-i Âmire, 123
Debre, 63
Dedeğaç, 65, 73, 129, 132
Deliler, 105
Deliyannis, 30, 33, 34, 45, 53, 61, 84,
157
Deniz Eğitim Filosu, 155
Deniz Kuvvetleri, 57, 126, 135, 311
Denizli, 147, 149
Denizli Redif Livası, 147, 149
Derac, 63
Derapirne, 49
Dersaadet, 17, 18, 20, 28, 41, 44, 59,
60, 66, 98, 116, 122, 124, 135,
149, 161, 199, 218, 229, 237,
248, 288-291, 300, 302-304,
310, 311, 313, 314
Dışkata, 105
Divân-ı Muhasebât, 214
Divân-ı Harb, 59
Dolmabahçe, 141
Donanma Komutanlığı, 139, 143, 144
Dömeke, 8, 30, 64, 66, 91, 105, 108,
109, 112, 114, 115, 117-123,
125, 131, 157, 158, 162, 164,

250, 269, 306, 313
Dömeke Savaşı Madalyası, 123
Dönşo, 222
Dönzi, 222
Drahmiye, 186
Droz, 240, 241
duba, 136, 138
Dubay, 136-139, 141, 146
Dubnik, 111
Duna, 147
Dürzi, 112

E

Edhem Paşa, 8, 61, 66, 103, 107, 109-117, 119, 120, 122, 125, 132, 152, 162, 164, 166, 169, 172, 221, 224, 273, 274
Edirne, 23, 27, 63, 64, 68, 247, 314
Edirne Antlaşması, 23, 27, 314
Edremit, 144
Efrusa, 129
Ege, 17, 24, 33, 81, 82, 103, 104
Eğriboz, 23-25
Eksarhlık, 249
Ekyadis Efendi, 20
Elen Örgütü, 82
Elyesan, 63
Embirikyay, 127, 129, 130
Emin Bey, 164
Encümen-i Mahsûs-i Vükelâ, 47
Encümen-i Vükelâ, 249
EOKA, 82
Epir, 21, 30-33, 40, 59, 65, 68, 72, 78, 81, 83, 85, 87, 92, 104, 105, 107, 110, 120, 191, 192, 195, 251, 270, 271
Epiros, 104
Ereğli, 136, 143, 152
Ereğli Kömür Ocakları, 152
Ergene, 73
Erkân-ı Harbiye, 15, 61, 62, 64, 95, 102, 110, 115, 125, 135, 139, 170, 171, 198, 222, 307, 310
Erkân-ı Harbiye Dairesi, 62
Erkân-ı Harbiye-i Umumiye, 64, 102

Erkân-ı Harbiye Mektebi, 110
Erkân-ı Harbiye Reisi, 115
Erkân-ı Harbiye Reisliği, 61
Ermeni, 62, 84, 94, 154, 180, 181, 195, 243, 262
Ermeni İhtilal Komiteleri, 243
Ermenistan, 263
Ermiye, 8, 105, 109, 118, 120, 121, 306
Espeçaya, 127
Estiye, 41, 56
Eterya Ton Filikon, 21
Etniki Eterya Cemiyeti, 82-84, 94, 157, 243, 271
Evrâk-ı Havidis, 170
Eyüp, 113

F

Faik, 110, 139, 312
Fazıl Ahmed Paşa, 18
Fener, 21, 85
Fen komisyonu, 197
Ferid Bey, 275
Ferik, 67, 102, 103, 125, 139, 311
Ferman, 20, 29, 36
Feth-i Bülend, 136
Filiki Eterya Cemiyeti, 21, 25, 82
Filinta, 60
Firkateyn, 136, 139, 142
Floriyo Royerteno, 146
Foça, 172
Fotyadis Paşa, 19
Frank, 57, 58, 181, 229
Fransa, 18, 22, 24, 25, 27, 28, 30, 33, 34, 36, 40, 41, 44, 45, 48, 51, 55, 56, 79, 85, 88, 98, 100, 101, 126, 127, 153, 158, 174, 177, 180, 181, 187, 190, 195, 197, 204, 207, 208, 212, 236, 237, 240, 241, 244, 245, 248, 249, 250, 252, 257-260, 263, 272, 275, 287, 293
Fransız, 11, 20, 22, 25, 56, 59, 60, 110, 115, 154, 257, 260
Fransız İhtilali, 20
Fuat Paşa, 27, 113

Furka, 8, 120, 121, 157, 306

G

Gabirdoni, 222

Gambot, 128, 286

Garagovar Lorani, 121

Garb Filosu, 129

Garb Ordusu, 66

Garibova, 118, 286

Gazi, 8, 31, 103, 110-113, 116, 117,
122, 124, 125, 273, 274

Gazilik, 269

Gelibolu, 138

Genelkurmay başkanlığı, 158

General, 61, 68, 224, 274

Gennadis, 262

George, 49, 50, 54, 56, 83, 86, 127, 239,
240, 241, 243-246, 262

Girit, 7, 10, 14, 15, 17-21, 25-33, 35-
37, 39-41, 43-58, 62, 68, 69, 72,
77-84, 86-90, 92, 93, 96, 104,
112, 122, 127-129, 134, 140,
143, 147, 158, 159, 165, 172,
175, 180, 183, 189, 191, 211,
225, 233-236, 238-246, 250-
254, 256-260, 262-265, 267,
268, 270-272, 305, 308, 310-
314

Girit Fevkalade Komiserliği, 240, 241

Girit Fevkalade Kumandanı, 36

Girit Genel Meclisi, 40

Girit İhtiyat Jandarması, 238

Girit Kumandanlığı ve Müşavirliği, 52

Girit Kurucu Meclisi, 245

Girit Usûl-i İdaresi, 28, 29

Golos, 8, 24, 30, 58, 60, 68, 103, 107-
110, 114, 117, 128, 130, 131,
157, 166, 176, 185, 219, 223-
225, 306

Goltz, 60, 63-67, 85, 91, 101-104, 110,
112-114, 126, 127, 133, 135,
137, 151, 216, 217, 240, 241,
273, 274, 311

Gra, 60

Gradiça, 24

Gribova, 105, 295, 306

Griviça, 111

Gulam Faruk Nakşibend, 121

Gümölcine, 73

Güney Filosu, 129

H

Hacı Davud Ferkuh Efendi, 151

Hacı Davud Kumpanyası, 95

Hadım, 122

Hafız Abdülezel Paşa, 122

Hafif Filo, 140

Hakkı Bey, 186, 228

Halazmana, 105

Halazmano, 108

Halep, 111

Halepa Fermanı, 31, 36, 40, 41, 43-45,
49, 233

Halepa Mukavelesi, 267

Haliç, 133-138, 153-155

Halil, 139

Halmiros, 24

Hamdi, 106, 114, 118, 125

Hamidiye, 61, 130, 136, 137, 139, 141,
142, 154

Hanya, 25, 31, 40, 41, 49, 50, 52, 56,
127, 128, 243

Harbiye Nâzırı, 113

Hariciye, 43-48, 57, 62, 77, 88, 93, 98,
101, 158, 159, 164, 172-174,
187, 191, 195, 202, 207, 228,
229, 231, 238, 240, 244, 258,
259, 287, 292, 293

Hariciye Nâzırı, 55, 57

Hariciye Nezareti, 77, 93, 98, 101, 158,
159, 164, 172-174, 228, 229,
231, 238, 240

Hariciye Nezareti Şifre Kalemi, 164

Harran Vakası, 112

Hasan Fehmi Paşa, 186, 228, 293

Hasan Harâmi, 137

Hasan Hüsnü Paşa, 88, 137

Hasan Paşa, 114

Hasan Rami, 134, 137, 139, 143, 145,
312

- Hasta Adam, 269
Hatb, 59
Havan, 60
Haydar, 125, 186
Haydra, 53, 127
Hayri, 107, 114, 118, 125, 137, 139, 149
Hazine-i Hâssa, 123, 217
Heteria Cemiyeti, 20
Hıfzurrahman, 131, 137, 141, 142, 146, 149
Hicaz, 64, 110
Hilafet, 268, 269
Hilal, 208, 260
Hindistan, 121, 265, 268
Hint, 121
Hizber, 137-139, 141, 146
Hofe, 139
Hollanda, 121
Hristiyan, 23, 32, 37, 39, 40, 44, 49, 53, 104, 203, 208, 239, 240, 241, 242, 244, 245
Hudeyde, 141
Hudut Komisyonu, 33, 200
Hukuk Müşaviri, 186
Hukuk Müşavirliği, 95
Hüseyin Bey, 135
Hüsni, 88, 137, 139
- İ**
- İbrahim, 20, 21, 25, 110, 125, 139, 311
İdâre-i Mahsusa, 135
İhtilal Komitesi, 27, 37
İkdam, 55, 56, 65, 91, 92, 107, 116, 119, 121, 268, 314
İkinci Dünya Savaşı, 272
İkinci Filo, 137, 141
İkinci Meşrutiyet, 110, 113, 137, 180, 269
İkinci Ordu, 59, 63, 72, 125, 224
İmralı, 138
İnce, 140, 141, 144
İngiliz, 11, 22, 28, 33, 56, 59, 100, 110, 148, 154, 176, 208, 223, 236, 263-265
İngiltere, 20, 21, 24, 25, 27, 30, 31, 33, 34, 40, 41, 44, 45, 51, 52, 56, 83, 85, 88, 94, 100, 126, 153, 158, 161, 174, 176, 182, 184, 191, 192, 195, 198, 202, 208, 209, 214, 236, 237, 240, 241, 244-246, 250, 254, 257, 258, 260, 263-265, 269, 272, 274, 275, 287, 293
İpsara, 33
İran, 126, 180, 265
İsfakya, 25
İskender, 148
İskenderiye, 95
İskenderun, 264
İslam, 15, 18, 266, 314
İslamiyet, 269
İspanya, 18, 234, 257
İspeçe, 129
İsporad adaları, 129
İstanbul, 15, 18-21, 24, 27, 28, 30-34, 43, 46, 49, 50, 53, 59-61, 63-66, 70, 71, 81-83, 89, 91, 94-96, 98, 101, 103, 110, 113, 116, 117, 121, 123, 124, 134, 135, 138, 144, 154, 159, 170, 174, 191, 192, 197, 201, 202, 206, 209, 214, 227, 228, 230, 236, 237, 258, 260, 269, 273, 274, 277, 278, 310-314
İstifo Dusmani, 171
İsviçre, 240, 241
İtalya, 18, 44, 45, 48, 153, 158, 174, 195, 198, 204, 208, 240, 241, 244, 250, 252, 255, 256, 257, 263, 287, 293
İtalyan, 11, 28, 55, 56, 59, 83, 154, 206, 256, 257
İtamos, 24
İttihad ve Terakki, 83, 313
İyon, 28, 81
İzber, 141
İzdin, 81
İzmir, 17, 28, 65, 96, 97, 98, 132, 139, 141, 142, 143, 144, 148, 149, 151, 152, 172, 310

- İzmir demiryolu, 65
İzzet, 88, 89, 102, 103, 164, 170, 171, 222, 311
İzzet Bey, 164, 170
İzzet Paşa, 88, 89
- J**
- Jandarma Alayı, 238
Japon, 177
Japonya, 177
- K**
- Kalabaka, 58, 59, 107, 223
Kala-i Sultaniye, 63
kale, 50, 119, 242, 247, 283
Kallegris, 27
Kalyon, 136
Kana, 60
Kandiye, 18, 40, 41, 42, 56, 61, 236, 243
Kanlıca Antlaşması, 168
kapitülasyon, 167, 168
Kapitülasyon, 166, 174
Karaburun, 116, 147, 148
Karacadağ, 193
Karadağ, 59, 65, 71, 72, 75, 88, 122, 250
Karadağ Prensi, 250
Karademirci, 114
Karadeniz, 65, 81, 143, 253
kara kuvvetleri, 132, 153, 271
Kara Kuvvetleri Komutanı, 132
Karaneşa, 223
Karatedori Paşa, 19, 36, 37
Kardak, 271
Kardiça, 223
Kardipa, 58
Karma Komisyon, 184
Karmapi, 170
Kastamonu, 63
Kastanpa, 222
Katolik, 18
Katrenik Platomuz, 128
Kaval, 133, 142, 144
Kavala, 105, 305
kaymakam, 111, 198
Kaynakyani, 222
Kayseri, 2, 63
Keçecizâde Fuat Paşa, 27
Kefalonya, 28
Kesendire, 127-129, 147, 148
kesin barış antlaşması, 132, 188, 190, 191, 227
Kesin Barış Antlaşması, 12, 228, 229, 230, 293, 301, 306
Kethüda, 74
Kıbrıs, 17, 82-85, 264, 271
Kılkiş, 75
Kırım, 27, 29, 122
Kızıltepe, 111, 296
Kıklad, 23, 24
Kilidülbahir, 146
Kisariye, 196, 197
Kodoman, 88, 115
Kolağası, 110, 139
Kolombiya, 121
Kombozayet, 136
Komodon Sahturi, 129
Komodor Karasis, 129
Kondoyani, 170
Konsdos Fontana, 224
konsolosluk, 97, 230, 288, 289, 298, 299
Konstantin, 60, 77, 106, 118, 157, 170, 263
Kont Moraviyef, 47
Konya, 122
Korfu, 28, 129, 131, 148
Korint, 128
korvet, 129, 141, 153
Korveti, 136, 137, 141, 142, 149
Kosova, 75, 111
Kostaki Adosidi Paşa, 19, 20
Koyrena, 24
Kozbaka, 223
Kozköyü, 92, 117
Köprülü, 63
Köstendil, 249
Köstüm, 193, 196, 197, 201, 205, 211
Kral, 24, 49, 50, 52, 56, 83, 86, 129,

208, 244-246, 262
Kral George, 49, 50, 56, 83, 246, 262
kraliçe, 158
Kraliçe, 57, 265
Krup, 60, 67, 68, 133, 137-139, 142,
143
kruvazör, 129, 143, 144-146, 150, 153
Kumkale, 145
kurban bayramı, 158
Küçük Torpido Filosu, 129
Kürt, 47

L

Lamia, 24, 81, 121, 222
Lamiye, 58, 118, 163, 169, 170
Lamya, 121
Lapseki, 138, 142
Larisa, 61, 222
Lefkas, 28
Lefte, 128
Leftehor, 130
Leftekarya, 105, 127, 128, 130
Levayed, 146
Liman Riyaseti, 149
Limni, 271
Lisvâki, 115
livalık, 111
Londra, 15, 22-24, 26, 67, 214, 243,
244
Londra Antlaşması, 22, 24, 26, 244
Londra Protokolü, 23, 24, 26
Lord Salisbury, 203, 269
Lord Salisbury Kabinesi, 203
Loros, 8, 105, 108, 163, 306
Louis, 24
Lozan, 270

M

Mâbeyinci, 110
Mabeyin-i Hümâyün, 88, 119
Mabeyin Müşiri, 116
Macaristan, 67, 244, 280
Maçka, 67
Madagaskar, 269

Mahmut Celaleddin Paşa, 88, 89
Makedonya, 7, 14, 15, 25, 33, 62, 65,
68-71, 73, 82, 83, 85, 87, 88, 90,
92, 112, 130, 144, 147, 243, 251,
255, 260, 262, 268, 270, 271
Makedonya Merkez Komitesi, 68
Makris, 61
Maliye Hazinesi, 123, 136, 185
Maliye Nazırı, 88
Maliye Nezareti, 212, 220
Malta, 17, 18, 256, 264
Manastır, 63-65, 75, 219
Manouses Koundouros, 37
Mansure, 137, 141, 142, 146, 149
Mareşal, 102
Maritem, 146
Marmara, 2, 65, 81, 138
Marmara Denizi, 81
Marsilya, 57
Martini, 67, 68
Maslahatgüzâr, 190
Mason, 21, 83
Mati, 105
Maurocordato, 228, 230, 293, 300,
302-304
mavzer, 67, 68, 247
Mayavalis, 53
Mecidiye, 141, 154
Mecidiye Torpido İstimbotu, 141
Meclis-i Hassa-i Vükelâ, 88, 90
Meclis-i Mahsus, 95, 123, 210, 248
Meclis-i Mebusan, 162, 248
Meclis-i Mükâleme Kitâbeti, 228
Meclis-i Umumi, 243
Meclis-i Vükelâ, 60, 102, 164, 165, 167,
175, 185, 196, 229, 238, 308
Meçova, 197
Meçve, 59, 66, 196
Medine, 137, 141, 142
Mefharet, 123
Megali İdea, 13, 24, 57, 81, 82, 85, 252,
270, 275
Megara, 81
Mehmed Emin Yurdakul, 272
Mehmed Paşa, 137, 146

- Mehmed Rıza Paşa, 88
Mehmet Ali, 25, 224
Mehmet Ali Paşa, 25
Mekâtib-i Askeriye Müfettişliği, 102
Mekke, 136, 137, 141, 142
Mekteb-i Harbiye, 275
Memduh, 107, 114, 118, 125, 249
Memduh Paşa, 107, 249
Meriç, 73
Merkez Fırkası, 115
Mesajeri, 146
Mesina, 121, 268
Mesudiye, 136-139, 141, 142, 154
Mesudiye Zırhlısı, 136
Meşrutiyet, 110, 112, 113, 137, 155, 180, 269, 312
metropolit, 248
Mevrek, 223
Meyavli, 129
Mısır, 22, 25, 26, 34, 83, 85, 91, 106, 113, 121, 161, 268, 272
Midilli, 131, 132, 143, 144, 148, 236, 271
Mihali, 53
Milano, 60, 105, 106, 112, 115, 117, 305
Milo, 23
Mindi, 24
Minokac, 41
miralay, 111, 198
Mirliva, 111
Misolonki, 24, 58
Mitralyöz, 67
Moça, 105
Mora, 21, 23-25, 81, 90, 243
Morning Post Gazetesi, 125
Moskova, 208
Moskova Ruhâni Sınıfı, 208
Mösyö Denis, 228
Mösyö Hamilton Velden, 125
Mösyö Markof, 74
Mösyö Naum, 228
Mösyö Nelidof, 162
Mudanya, 243
Muharrem Kararnamesi, 214
muhrup, 153
Muin-i Zafer, 137
Mukaddeme-i Hayr, 137
murahhas, 164, 166, 170, 228, 293
Mustafa, 26, 110, 139, 171
Mustafa Ferhad Efendi, 110
Mustafa Nâili Paşa, 26
mustahfız, 34, 147, 149
Müdafaa Kolordusu, 66
Mühimme Müdürü, 228
Müslüman, 17, 19, 23, 27, 37, 39-41, 44, 45, 49, 52, 53, 69, 121, 128, 192, 193, 208, 229, 238, 239, 241, 243, 245, 257, 267, 270
Müşir, 36, 43, 66, 103, 110, 111, 115, 116, 132, 137, 145, 152, 164, 221
müşirlik, 112
N
nâfia nazırı, 196
Naksos, 23
Napolyon, 25, 117, 240, 241
Nara, 138, 146
Narda, 24, 30, 33, 34, 46, 58, 60, 66, 68, 104, 105, 108, 127-130, 132, 172, 176, 192, 224, 305
Navarin, 22, 23, 90
Nazım, 250
Nazif Paşa, 88
Nea İmera, 160
Necm-i Şevket, 137, 139, 141, 142, 146, 149
Nef'i, 250
Neşet, 106, 114, 118, 125
New York, 266, 313
Nezeros, 59, 92, 279, 294
Nikola, 61, 228
Nikolaki Sartanski Paşa, 36
Nikola Maurocordato, 228
Nikolayef, 68
Nizamiye Fırkası, 72
Nizamiye Mahkemeleri, 59
Nordnüfeld, 133, 137, 142
Nurakob, 73

O

Oba, 128

Odessa, 21, 82

Ohri, 63

Olimpis, 105

Ordü-yi Hümâyün, 66

Orhaniye, 111, 136, 137, 139, 141,
142, 146, 149

Orta Doğu, 161

Ortaelçi, 228, 293

Ortodoks, 21, 81, 239, 253

Osman, 20, 30, 33, 110, 113, 116, 117,
125, 273, 313

Osman Bey, 110

Osmaniye, 20, 66, 136-139, 141, 142,
149, 297, 310, 314

Osmanlı, 7-10, 13-15, 17-23, 25-37,
39-69, 71-125, 127, 128, 130-
137, 140-231, 233-250, 252-
275, 277-284, 286, 298, 301,
305, 306, 310-314

Osmanlı Bahriyesi, 132

Osmanlı Bankası, 135, 181, 184-186,
217, 219

Osmanlıca, 182, 249

Osmanlı Devleti, 8-10, 13, 17-19, 21-
23, 25, 27-34, 36, 37, 40, 41,
43, 45, 47-49, 51, 54-56, 60, 62,
64-66, 68, 71-79, 81, 84-94, 98,
102-105, 113, 118, 121, 144,
147, 150, 153, 154, 159-163,
165-171, 173-182, 184, 187-
192, 194-196, 199-217, 221,
222, 225-231, 234-237, 239-
241, 244, 245, 247-250, 252-
258, 260-264, 266-270, 272,
274, 275, 278-284, 286, 305,
313

Osmanlı donanması, 133, 135, 136,
140-142, 145, 150

Osmanlı Hariciye Nezareti, 98, 101,
159, 173, 231

Osmanlı Hilafeti, 268

Osmanlı Hükûmeti, 7-10, 28, 32, 34,

36, 41, 43-45, 47-49, 51, 53, 55,
59, 61-64, 69, 72, 74, 79-81, 86-
88, 92, 93, 95-97, 99-101, 137,
140, 145, 147, 148, 158-164,
166-169, 172-183, 185, 187-
190, 192-198, 200-211, 216,
222-229, 231, 234-242, 244-
246, 248, 249, 256-264, 268,
270, 271

Osmanlı İmparatorluğu, 22, 28, 49,
51, 60, 242, 254, 265, 310, 313

Osmanlı kuvvetleri, 50, 64, 74, 87, 91,
101, 103, 106-110, 112, 115,
118-120, 130, 158, 257, 265,
266

Osmanlı Matbuatı, 273

Osmanlı Orduları Başkumandanlığı,
120

Osmanlı-Rus Savaşı, 23, 27, 30, 161,
192, 214, 263, 269

Osmanlı saltanatı, 180

Osmanlı Sefareti, 181, 250

Osmanlı Şirketi, 136

Osman Paşa, 20, 113, 116, 117, 273

Otir, 24

Otris, 119, 222

Ö

Ölgün, 250

Ömer, 113, 125, 139, 198

Ömer Paşa, 198

Ömer Rüştü Paşa, 113

önbarış antlaşması, 188, 190, 191, 223,
224, 225, 228

P

padişah, 73, 102, 153, 207, 238, 241,
275

Pagues, 81

Paksos, 28

Pangaltı, 110

Pan-Germenizm, 81

Pan-Helenizm, 30, 69

Pan-İslamizm, 69, 81

Pan-Slavizm, 30, 69, 81
Paris, 181, 214, 272
Paris Konferansı, 29
parlamento, 208, 248
Paro, 23
Parta, 223
Patras Körfezi, 24
Patrik, 21, 85
patrikhane, 248
Pelenk-Derya, 131, 138, 139, 141, 143
Peloponez, 81
Pend, 24
Pesara, 127
Petersburg, 22, 47, 160, 161
Petro, 20, 253
Pilatamano, 128
Pirdika, 88
Pire, 27, 50, 56, 60, 96, 127, 128, 131, 148, 305
Piyade, 64, 110
piyade taburu, 50
Piyade Taburu, 64
Plaka, 49, 105
Planamona, 104
Platona, 130
Plevne, 111, 122
Polis Müdürü, 98
Prens, 24, 50, 54, 61, 106, 118, 127, 157, 170, 228, 230, 239-241, 243-245, 260, 263, 271
Prens George, 50, 54, 127, 239-241, 243-245
Prens Konstantin, 106, 118, 157, 170, 263
Prens Lui Napolyon, 240, 241
Preveze, 32, 59, 68, 104, 105, 127-130, 132, 143, 151, 166, 191, 247, 305, 306
protokol, 23, 170, 171, 210, 224, 229, 249, 301
Provilleço, 224
Prus Coran, 129
Prusya Krallığı, 85
Prut Antlaşması, 199, 226

R

Rallis, 84, 158
Rapşeni, 59
Râsih, 139
Rasim, 139
Râtib Paşa, 20
Ravani, 105
Redif, 63, 64, 125, 147, 149
Rehmidibna, 223
Resmo, 41, 49, 56, 127, 243
Rıfat Paşa, 88, 89
Rıza Paşa, 20, 88-90, 94, 101, 116, 125, 162
Roma, 17, 218
Romalılar, 19
Romanya, 99, 100, 247, 248
Romanya Kralı, 248
rovalvör, 60
Rum, 19-21, 23, 25, 31, 40, 41, 50, 54, 57, 59, 75, 82-85, 104, 160, 234, 237, 239, 240, 248, 258
Rumeli, 31, 33, 34, 36, 46, 58, 60, 62-65, 85, 88, 91, 92, 104, 110, 178, 195, 211, 212, 217, 219, 221, 238, 242, 247, 254, 262, 268, 272
Rus çarı, 158
Rusya, 20, 21, 23-28, 30, 40, 45, 51, 52, 56, 67, 69, 71, 72, 83, 90, 98, 100, 101, 158, 161, 162, 172, 174, 176-178, 180, 181, 195, 198, 204, 205, 208, 215, 229, 237, 240, 241, 244-246, 250, 253-256, 258, 263-265, 274, 275, 280, 287, 293
Rüşdü, 125, 139

S

Sabah, 91, 116, 273, 314
Sabah Gazetesi, 116, 273, 314
Sabuncakis, 61
Sadeddin Paşa, 19
Sâdık Paşa, 31
Sadrazam, 28, 31, 88, 89

- Safa Bey, 164
Safekarya, 50
Saffet Paşa, 110
Sahra, 68
Said Paşa, 88
Sakız, 132, 143, 148, 271
Salahora, 130
Salamarya, 223
Salib, 85, 208, 260
Salih, 4, 171
Santurin, 23
Sarakavi, 59
Sarako, 105, 306
Sarandoz, 130
Sarandoz Rüşumat İdaresi, 130
saray, 137
Sarayburnu, 138
Saurma, 174, 291, 292
Sava Paşa, 19, 20
Schleswig-Holstein, 85
Sedan, 258
Seddülbahir, 145
sefaret, 95, 97, 101, 181, 201, 250, 277
Sefaret, 181
Selaki, 222
Selanik, 59, 65, 66, 73, 75, 81, 96, 116, 117, 127, 129, 131, 132, 143-148, 152, 172, 224, 243, 255, 294
Selanik Bahriye Kumandanı, 148
Selanik Vapurı, 243
Selimiye Kışlası, 123
senatör, 57, 265
Sen-Petersburg, 22
serasker, 66
seraskerlik, 121
Sergiz Efendi, 250
Servet-i Fünûn, 273
Seyfullah, 121, 125, 198
Seylan, 122
Seyyar Ordu Piyadesi, 67
Sınır Tahdit Komisyonu, 10, 197, 279
Sırbistan, 59, 70-72, 74, 75, 88, 90, 110, 172, 246, 247, 248, 255
Sırp, 65, 69, 70, 72, 74-76, 85, 111, 122, 212, 246, 248
Sırp Kralı, 248
Siham, 141
Siklad, 129
Silifke, 63
Sirobutamu, 24
Sisam, 25, 33, 44, 60, 143, 149, 237, 271
Sisam Piskoposu, 237
Skouzes, 50, 54, 157
Slav, 72, 208, 254
Slozmanı, 88
Smolenski, 158
Sofya, 70, 71, 74
Sovyetler Birliği, 272
Sperchius deresi, 24
Stava, 73
Stefanos Skouloudis, 158
Struma, 73
Strumca, 75
Suda, 26, 35, 41, 46, 49, 56, 127, 155, 260
Suriye, 83
Sultan, 13, 32, 33, 47, 65, 70, 73, 74, 85, 87, 89-91, 101-103, 110, 112-120, 122-125, 132-134, 145, 152-155, 160-162, 176, 178, 204, 205, 213-215, 221, 249, 250, 253, 269, 272-275, 312, 313, 314
Sülferino Savaşı, 117
Süvari Bölüğü, 64
Süvari Fırkaları, 67
Süvari Muavini, 139
- Ş**
Şakir Paşa, 20, 36, 41
Şark, 19, 66, 129, 160, 185, 219, 249, 252, 260, 311
Şark Demiryolları, 185, 219
Şark Meselesi, 19, 160, 210, 252, 311
Şaspo, 60
şehbender, 95, 121, 225, 250, 266, 298
Şehremaneti, 98
Şevki Efendi, 198

- Şeyhülislam, 23
Şeytan Adaları, 24
şimendifer, 60, 65, 107, 129, 147
Şira, 23
Şişi Boğazı, 41
Şövalye, 18
Şûrâ-yı Bahriye, 153
Şûrâ-yı Devlet, 275
- T**
- Taarruz Ordusu, 66
Tahdid-i Hudut Komisyonu, 33
Tahran, 121, 268
Tahrirât-ı Hariciye Kâtibi, 228
Tahsin Beyefendi, 124
Takdir Nişanı, 123
Tarde, 24
Teftiş-i Askerî Dairesi, 103
Teftiş-i Askerî Reisi, 112
Teğmen, 170
Tekfurdağı, 65
Tepedelenli Ali Paşa, 21, 25
Termopil, 112, 121, 163
Teselya, 9, 10, 18, 19, 21, 24, 30-34, 40, 41, 48, 50, 57, 59, 60, 63, 66, 68, 69, 71, 72, 74, 77, 78, 81, 87, 90, 92, 104, 105, 107, 120, 125, 157, 158, 162, 163, 170, 175, 176, 182, 184, 186, 191-196, 201-212, 216, 222-227, 230, 262, 270, 271, 273, 289, 291, 296-298, 305, 306, 310, 311, 313
Tevfik, 20, 27, 31, 34-36, 41, 42, 44, 49-53, 56, 59, 60, 62, 64-66, 68, 79, 81, 86, 88, 91, 93, 94, 97, 101-120, 124-127, 129-131, 136-138, 140, 141, 145, 150, 157, 159, 162, 166, 170, 171, 174, 175, 177, 179, 195, 202, 228, 229, 252, 253, 256, 261, 273, 292, 293, 301, 302, 304, 305, 310, 311, 313, 314
Theodoros Deliyannis, 30
Thermopyller, 81
Tırhala, 8, 27, 58-60, 64, 87, 105, 107, 108, 109, 112, 117, 157, 220, 223, 225, 282, 306
Tırnova, 8, 59, 60, 105, 106, 108, 116, 117, 157, 196, 205, 209, 282, 294, 306
ticaret ve nâfia nazırı, 196
Ticaret ve Nâfia Nezareti, 217
Timgrost, 24
Timoleon Vassos, 50
Tiran, 63
Tir-i Zafer, 141
Titos, 23
Topçu Bataryası, 64
Tophane, 67, 88, 89, 136, 175, 187, 227
Tophane Kasrı, 175, 227
torpido, 67, 126, 127, 129, 131, 134, 136-138, 141, 143, 146, 147, 150, 153
torpidobot, 146, 147, 153
Torpidogeçer, 138, 139, 141
Trablusgarp, 17, 64, 92, 143, 155
Trabzon, 63, 100, 140, 143, 149
Trikopis, 35, 86
Trijeste, 160
Tulon, 256
Tunus, 17, 34, 85, 91, 272
Turhan Paşa, 19, 20, 37
Türk, 13, 17-19, 21, 24, 27, 33, 34, 40, 45, 46, 58, 59, 64-67, 82, 91, 95, 102, 103, 106, 108, 122, 123, 171, 230, 244, 269, 270, 272, 273, 275, 310-314
Türk Edebiyatı, 272
Türkistan, 269
Türkiye, 27, 58, 61, 81, 245, 268, 274, 312, 313
- U**
- Ulah, 248
Umur-i Hukukiye, 98
Uskuna, 136
Uzak Doğu, 161, 264
- Ü**

Üsküp, 63, 75, 111

V

Vamos, 44

Van, 180

Vardar, 73

Vassos, 7, 49, 50, 52-55, 57, 89, 92,
127, 128

Vehbi Paşa, 125

Vekiller Heyeti, 32

Veleçko, 106

Veletin, 8, 105, 107, 108, 109, 110,
114, 115, 117, 157, 306

Venedik, 17, 18, 19, 28

Venizelos, 81

Viyana, 48

Volo, 24

Volos, 77, 108

Von der Goltz Paşa, 102

Y

Yahudi, 192

Yangın İâne Komisyonu, 186

Yanya, 9, 27, 57, 60, 62, 64, 66, 67, 90,
105, 110, 115, 116, 118, 125,
147, 158, 162, 163, 170, 171,
186, 216, 220, 275

Yanya Kolordusu, 66, 67, 110, 125,
162, 275

Yeni Filiki Eteryası, 82

Yenikale, 130

Yenişehir, 85

Yenişehir, 8, 32, 40, 58, 60, 64, 66, 87,
102, 103, 105, 106, 107, 108,
112, 115-117, 123, 128, 157,
182, 196, 198, 211, 225, 243,
277, 278, 279, 282, 306

Yeşilköy, 138

Yıldız, 16, 19, 60, 67, 70, 73, 74, 88,
102, 103, 114, 115, 248, 273,
274, 308, 309, 314

Yıldız Sarayı, 88

Yorba, 222

Yorga, 86

Yorgi, 129, 240, 271

Yunanca, 81

Yunan Harbi Madalyası, 123

Yunan Hududu Kumandanı, 112, 162,
166, 169

Yunan Hükûmeti, 31, 33, 34, 44, 47,
48, 49, 50-55, 57, 58, 60, 62, 63,
77, 79-84, 86, 92-95, 126, 129,
158, 159, 161, 163, 164, 166-
169, 172, 174, 178-180, 183,
184, 188, 189, 192, 194, 196,
205, 211, 228, 229, 233, 238,
260, 261, 267, 279, 280, 298,
299, 300

Yunanistan, 7-10, 13-15, 17, 20-36,
39, 40-58, 60, 62, 64, 65, 68-72,
74, 76-98, 102, 103, 110, 112,
117, 121, 125-128, 132, 134,
140, 143, 146, 147, 149, 150,
158, 160, 161, 163-169, 171,
173-177, 179-184, 186-196,
198, 199, 201-204, 208-213,
215, 218, 222-225, 227-231,
233-235, 239, 240, 242-248,
250-268, 270-272, 275, 277-
283, 285-292, 294, 297-300,
305, 308, 310, 312

Yunan ordusu, 120, 162, 164

Yusuf Bey, 228

yüzbaşı, 170

Yüzbaşı, 170, 171

Z

Zaptiye Dairesi, 98

Zayarda, 222

Zeki Paşa, 88, 89

Zeytin, 24, 112

zırhlı, 126, 127, 129, 134, 136, 140,
141, 145, 147-150, 153, 169

Ziraat Bankası, 186, 216, 217